ΡΑΓΚΑΒΗ

ΑΠΑΝΤΑ

18

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Rizo-Rangabé

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΑΡΧΕΙΟΝ ΤΟΥ ... ΕΛΛ... ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Εὐγένιος Ῥίζος Ραγκαβής

ΑΠΑΝΤΑ

ΤΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΡΙΖΟΥ

ΤΟΥ

ΡΑΓΚΑΒΗ

ΤΟΜΟΣ ΙΙΙ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Ι. Α. Η. Ε.
ΑΡΙΘ. ΕΙΣΑΓ. 1251/18

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΑΔΕΛΦΩΝ ΠΕΡΡΗ
1888

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ

ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΑ

ΤΩΝ

ΑΡΧΑΙΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

ΥΠΟ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΡΙΖΟΥ ΤΟΥ ΡΑΓΚΑΒΗ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΑΡΧΕΙΟΝ ΤΟΥ ΝΕΩΤΕΡΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΑΔΕΛΦΩΝ ΠΕΡΡΗ
1888

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Α

ΛΟΓΟΣ

Ἐκφωνηθεὶς κατὰ τὴν ἐπέτειον ἑορτὴν τῆς τοῦ Ὀθωνίου Πανεπιστημείου καθιδρύσεως, τῇ 20 Μαΐου 1861.

Τὸ κείμενον τοῦ ἑπομένου λόγου δὲν δημοσιεύεται ἐντελῶς ἀναλλοίωτον, ὡς εἶχεν ἀπαγγελθῆ, διότι, συνεπείᾳ νέων ἐρευνῶν καὶ ἀνακαλύψεων, ἠναγκάσθην νὰ μεταβάλω ὀλίγα τινὰ ἐν αὐτῷ. Ἐπειδὴ δέ, συνταχθὲν πρὸς σκοπὸν κυρίως πανηγυρικόν, περιέχει ἐν περιλήψει συμπεράσματα μόνον, στηριζόμενα ἁπλῶς εἰς ὑποσελιδίους παραπομπάς, εἰς ἃς δὲν δύναται ν'ἀπαιτηθῇ παρὰ παντὸς ἀναγνώστου κοπιωδῶς ν'ἀνατρέχῃ, ἀναγκαῖον ἐθεώρησα ν'ἀναπτύξω καὶ συναρμολογήσω ταύτας ἐν προσθέτῳ πραγματείᾳ ἐκτενεστέρᾳ καὶ δικαιολογητικῇ, ἵνα μὴ ὑποτεθῇ ὅτι ὁ λόγος ἁπλῶς ἐκτίθεισι κενὸν φαντασίας διάπλασμα.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΑΡΧΕΙΟΝ ΤΟΥ ΝΕΩΤΕΡΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ο ΛΟΓΟΣ

Εἰ μὴ τεθέασαι τὰς Ἀθήνας στέλεχος εἶ.
Λύσιππ. ἐν Δικαιάρχ. Α, 5.

Ὅτε πρὸ τριακονταετίας ἐπεδήμησα κατὰ πρῶτον εἰς τὰς Ἀθήνας, εὗρον αὐτὰς ἄμορφον σωρὸν συντριμμάτων, καὶ μεταξὺ ἐρειπίων νέων, βεβηλούντων τὰ ἀρχαῖα ἐρείπια, πενιχράς τινας καλύβας ἀνερπομένας εἰς τῆς Ἀκροπόλεως τὰ πλευρά, καὶ ὡς γονυπετούσας ἐνώπιον τῶν περισωθέντων λειψάνων τῆς ἀρχαίας μεγαλειότητος· εὗρον ἱπποστάσιον τὸ Θησεῖον καὶ ἀσβεστοκάμινον τὸ Ὀλυμπιεῖον, καὶ εἰς τὴν θέσιν ταύτην ἐφ' ἧς νῦν ἱστάμεθα, εὗρον ῥακενδύτην Ὀθωμανὸν βόσκοντα τὰς ἰσχνάς του καμήλους, καὶ πανταχοῦ ἐρήμωσιν καὶ καταστροφήν, τὰς λειτουργοὺς ταύτας καὶ τὰς ὀπαδοὺς τῆς δουλείας.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ἓξ ἔτη παρῆλθον ἔκτοτε, καὶ ἐν ἡμέρᾳ ἐαρινῇ φαιδρὸν πλῆθος, εἰς οὗ τὰ βλέμματα ἠκτινοβόλει ἡ νέα ζωή, ἀνήρχετο ἑορτασίμως πρὸς εὐρεῖαν οἰκίαν ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν, διότι ἡ ἡμέρα ἐκείνη, ἡ τῶν γενεθλίων οὖσα καὶ τῆς ἐνθρονίσεως τοῦ Μεγαλειοτάτου ἡμῶν Βασιλέως, ἐπανηγυρίζετο μεγαλοπρεπέστατα καὶ δημοτελέστατα διὰ τῆς πρώτης ἱδρύσεως τοῦ Πανεπιστημείου, ἐγειρομένου εἰς ναὸν πνευματικῆς κοινωνίας καὶ ἀδελφότητος αἰσθημάτων καὶ ἀγωγῆς πᾶσι τοῖς Ἕλλησι καὶ πᾶσι τοῖς ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὁμοδόξοις. Μικρὸν δ' ἔτι, καὶ ἡ βασιλικὴ δαψιλεία, ὡς καὶ ἡ τῶν Πανελλήνων φιλοτιμία, διεκόσμησαν ταῖς παλιννο-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ούσαις Μούσαις τὸ λαμπρὸν τοῦτο μέγαρον, ἐν ᾧ σήμερον ἑορτάζομεν τὴν εἰκοστὴν τετάρτην ἐπάνοδον τῆς ἐν τῷ ἐθνικῷ βίῳ τοσοῦτον ἐπισήμου ἐκείνης ἡμέρας.

Ἐπειδὴ δ' ἔθος ἀκαδημαϊκὸν ἐπεκράτησε νὰ πανηγυρίζηται αὕτη διά τινος ἀπὸ τούτου τοῦ βήματος ἀγορεύσεως, ἧς ἡ ὑπόθεσις ἐπιτρέπεται τῇ τοῦ ἀγορεύοντος ἐκλογῇ, ἔστω μοι, ἀφ' οὗ ἐμνήσθην τῆς οἰκτρᾶς ὄψεως ἣν παρίστα ἐν ἡμέραις δουλείας ἡ ποτὲ κλεινὴ πόλις τῶν Ἀθηνῶν, νὰ ἐκθέσω διὰ βραχέων ὁποία τις ἦν αὕτη ἐν γένει ὅτε ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἔλαμπε πρώτη καὶ ἐνδοξοτάτη μεταξὺ τῶν πόλεων. Ναὶ μέν, σήμερον ὑπὸ τὴν πνοὴν τῆς ἐλευθερίας ἀνακύπτει ἐκ τῶν ἐρειπίων, καὶ τὴν ἀμορφίαν αὐτῆς διαδέχονται σεμνοὶ ναοί, ὡραῖαι οἰκίαι, ὁδοὶ εὐθύτομοι, καὶ ἐν εὐσκίοις κήποις ἡ ἀηδὼν πάλιν κελαδεῖ πρὸς τὸ ῥόδον, καὶ ἐν γένει πρὸς καλλωπισμὸν αὐτῆς συναμιλλᾶται ἡ ἀνατολικὴ τῆς φύσεως καὶ τοῦ κλίματος καλλονὴ μετὰ τῆς εὐρωπαϊκῆς εὐρυθμίας. Ἀλλ' ἐν ᾧ ὑπὸ τὸ κράτος τῆς εὐνομίας εἰς νέαν ἀναγεννᾶται μορφήν, καὶ ἐξαλείφονται ὁσημέραι τὰ ἴχνη τῶν συμφορῶν καὶ τῶν ἐξολοθρεύσεων, κινδυνεύουσι νὰ συναπολεσθῶσι καὶ πολλὰ τῆς ἀπωτάτης ἀρχαιότητος ἴχνη, καὶ αἱ ἀρχαῖαι Ἀθῆναι νὰ ἐξαφανισθῶσιν ὑπὸ τὸν μανδύαν τοῦ πολιτισμοῦ πολὺ μᾶλλον, ἢ ὅτε ἐκάλυπτε τὸν σεβαστὸν αὐτῶν σκελετὸν στρῶμα κόνιος καὶ συντριμμάτων τῶν βαρβάρων αἰώνων. Διὰ τοῦτο, ἐνῷ ὁ νέος βίος ἀπαιτεῖ καὶ ἐπιφέρει ἀλλοιώσεις ἐπ' ἀλλοιώσεων, καὶ ἀληθῶς *νέας* ἀπεργάζεται τὰς *Ἀθήνας* (1), μικρά τις ἐκδρομὴ εἰς τὰς ἀρχαίας ἐκείνας, οὐχὶ μετ' ἀξιώσεων γινομένη ἐπιστημονικῆς ἀκριβολογίας, ἥτις ἤθελε καταστήσει αὐτὴν μακροτέραν ἢ κατὰ τὴν παροῦσαν ὥραν, καὶ ὀχλη-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

(1) Novæ Athenæ, ἐπιγρ. τοῦ ὑδραγωγείου τοῦ Ἀδριανοῦ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ροτέραν τῇ ὁμηγύρει, ἀλλὰ μόνον εἰς πρόχειρον διέγερσιν ἀναμνήσεων, κοινῶν μὲν βεβαίως, πάντοτε ὅμως ὠφελίμων καὶ προσφιλῶν, ἴσως τύχῃ ἐπιεικῶν ἀκροατῶν, ἀφορώντων μᾶλλον εἰς τὴν λαμπρότητα τοῦ θεάματος ἢ εἰς τὴν ἀτεχνίαν τοῦ ξεναγοῦ.

Καὶ δὴ ἀνέλθωμεν ἐκ τοῦ Πειραιῶς, τὸ Ἁλίπεδον διελάσαντες, καὶ παρὰ τὸ Μακρὸν πορευόμενοι τεῖχος, οὐχὶ πάντως τὸ *Φαληρικόν*, τὸ τῆς ὁδοῦ ἡμῶν ἀφεστώς, καὶ ἀπὸ Λυσάνδρου οὐδέποτε ἀνοικοδομηθέν, οὐδ᾽ αὐτὸ τὸ *Νότιον* ἢ *Διὰ μέσου* καλούμενον, ὃ προσέθηκεν ὁ Περικλῆς, μηδὲ τὴν δι᾽ αὐτοῦ καὶ τοῦ *βορείου* τείχους διέλθωμεν, διότι οὐ μόνον στερούμεθα τῆς καλῆς τοῦ πεδίου θέας, ἀλλὰ καὶ φθάνομεν εἰς τὰς ἀνοδίας τῶν Μελιτίδων ἢ τῶν Ἱππάδων πυλῶν, ἂν καλῶς ἀπομνημονεύω τὸ ὄνομα, ὧν ἀνάντης ἡ πρόσβασις καὶ ἵπποις μόνον οὐχὶ δὲ καὶ τῷ ἡμετέρῳ δίφρῳ βατή, ἢ εἰς τὰς δυσχωρίας μεταξὺ Μουσείου καὶ Πνυκὸς ἢ μεταξὺ ταύτης καὶ τοῦ λόφου τῶν Νυμφῶν. Ἡ ὁδὸς ἡμῶν παρατείνει τὸ *βόρειον* ἢ *ἔξωθεν* τεῖχος, κατ᾽ αὐτὴν τὴν διεύθυνσιν τῆς νῦν Πειραϊκῆς. Προσελθόντες δὲ τῷ περιβόλῳ τῆς πόλεως, ἂν ἐξακολουθήσωμεν εὐθὺ πρὸς βορρᾶν, ἀφικνούμεθα εἰς τὸ *Δίπυλον*, τὰς *Ἱερὰς* ἢ *Θριασίας* πύλας, ἔνθα σήμερον ἡ σχεδὸν ὁμώνυμος *Ἁγία Τριάς*. Αὕτη ἐστὶν ἡ ἐπισημοτέρα τῶν εἰσόδων τῆς πόλεως, ἀλλ᾽ ἄπεστιν ἡμῶν, καὶ προσέτι ἐκτιθέμεθα παρ᾽ αὐτὴν εἰς ἀσέμνων γυναικῶν δυσφήμους συναντήσεις. Κάμψωμεν μᾶλλον πρὸς δεξιά, καὶ ἐντεῦθεν τοῦ *Ἑπταχάλκου*, τοῦ πετρώδους λοφιδίου, ἐφ᾽ οὗ ἵστατο ἄλλοτε τὸ μνημεῖον τοῦ *Χαλκόδοντος*, ἵσταται δὲ νῦν ἡ ἐκκλησία τοῦ *Χαλκουρίου*, μεταξὺ τοῦ στρογγύλου πύργου καὶ τοῦ λαξευτοῦ βράχου, ὅστις εἶχεν *ἐπίθεμα* τὸν τοῦ *Πραξιτέλους ἵππῳ*

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἐφεστηκότα στρατιώτην, ἴσως τὸν κοσμοῦντα σήμερον τὴν Κυριναλείαν πλατεῖαν τῆς Ῥώμης, ὑπερβῶμεν τοὺς οὐχὶ λίαν ἀνωμάλους ἐσχάτους πρόποδας τοῦ λόφου τῶν Νυμφῶν, καὶ ἡ ἀκριβῶς ὑπὸ τὸν λόφον αὐτὸν ἀνοιγομένη πύλη ἐστὶν ἡ Πειραϊκή.

Εἰσελθόντες δέ, μὴ χρονοτριβήσωμεν περὶ τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο, τὸ περιέχον *σκεύη εἰς παρασκευὴν τῶν πομπῶν*, δι' ὃ καὶ εἰς ἐκκλησίαν τῆς *ἁγίας Παρασκευῆς* μετεποιήθη ὕστερον, μηδὲ περὶ τὸν τῆς Δήμητρος ναόν, ὅστις, διὰ τὸ αὐτόθι ἄγαλμα τοῦ Ποσειδῶνος, καθιερώθη ἔπειτα τῷ *ἁγίῳ Νικολάῳ*, Ποσειδῶνι τῶν χριστιανῶν, ἀλλὰ σπεύσωμεν πρός τι ὕψωμα, «*ὡς ἂν ἡμῖν ἐκ περιωπῆς καταφανῆ πάντα ᾖ τὰ ἐν τῇ πόλει*» (2), καὶ γενικήν τινα λάβωμεν τῆς συνόλου ἐπόψεως ἔννοιαν. Ἰδοὺ πρὸς τὰ δεξιὰ ἡμῶν λόφος πρὸς ὃν ἄγουσι στοαὶ ἀλλήλας ἐκδεχόμεναι. Διαβάντες διὰ τῶν δύο παραλλήλων τούτων, τῆς *Βασιλείου* καὶ τῆς τοῦ *Ἐλευθερίου Διός*, ὧν τὴν πρώτην ἴσως διεδέχθη ὁ *ἅγιος Ἠλίας*, προσέχοντες δὲ μὴ ἀφυπνήσωμεν τὰς σεμνὰς Εὐμενίδας, αἵτινες ῥέγχουσιν εἰς τοῦτο τὸ βάραθρον, ἀναβῶμεν τὸν ὑπερτείνοντα ἀπότομον ὄχθον, τὸν περιώνυμον Πάγον τοῦ Ἄρεως, οὗ καὶ βλέπομεν κατὰ τοὺς πρόποδας τὸν Ναόν.

Μεγαλοπρεπῶς ἀναπαύεται ὑφ' ἡμᾶς ἡ πόλις εἰς τοὺς κόλπους καταφύτου πεδίου. Τὸν ὁρίζοντα αὐτῆς περικλείουσιν, εἰς διαυγῆ διαγραφόμενοι οὐρανόν, καὶ εἰς στιλπνὴν ἀτμοσφαῖραν λουόμενοι, ὁ μελισσοτρόφος *Ὑμηττὸς* πρὸς ἀνατολάς, πρὸς δυσμὰς ὁ *Κορυδαλὸς* καὶ ὁ *Αἰγάλεως*, βαθμηδὸν ὑψούμενος μέχρι τῶν ἀποτόμων κορυφῶν τοῦ *Πάρνηθος*, ὧν μία, ἡ περιφερὴς ἐκείνη καὶ μεμονωμένη, ἐστὶν

(2) Λουκ. Ἀλ. ιε'.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἡ *Φυλή*, μεγαλώνυμος βωμὸς τῆς ἐλευθερίας. Πρὸς Βορρᾶν δ' ὁρίζει τὴν θέαν μακρὰν μὲν ὁ καλλιμάρμαρος *Βριλησσός*, σχῆμα ἔχων βασιλικῆς σκηνῆς ἀναπεπταμένης, ἐγγύτερον δ' ἡ σειρὰ τοῦ *Λυκαβητοῦ* μετὰ τῆς ὀξείας ἄκρας τοῦ *'Αγχέσμου*, ἣν στέφει ὁ βωμὸς τοῦ 'Αγχεσμίου *Διός*, καὶ πρὸς μεσημβρίαν συγχεῖται μετὰ τοῦ κυανοῦ οὐρανοῦ ἡ κυανῆ θάλασσα, τὸ εὐρὺ στάδιον τῆς δόξης τῶν 'Αθηναίων. Ὑπὸ δὲ τοὺς πόδας ἡμῶν ἡ πόλις, *τροχοειδής*, κατὰ τὸν χρησμόν, περιβάλλει τὴν 'Ακρόπολιν κύκλῳ, ὡς *ὀμφαλὸν* ἐν ἀσπίδι, ἔχουσα περίμετρον δυναμένην, μεθ' ὅλων τῶν ὀχυρωματικῶν αὐτῆς ἑλιγμῶν, νὰ ἐκτιμηθῇ ὡς ἐξ ἁπλῆς ὄψεως εἰκάσαι, εἰς τεσσαράκοντα πέντε περίπου στάδια, καὶ παριστᾷ λαβύρινθον οἰκιῶν, καὶ ἐργαστηρίων, καὶ στοῶν, καὶ ναῶν, καὶ παντοίων οἰκοδομημάτων, εἰς μυριάδα δυναμένων ν' ἀριθμηθῶσι. Τίς ἐν αὐτοῖς θέλει μᾶς δείξει τὴν οἰκίαν τοῦ Θεμιστοκλέους, τὴν οἰκίαν τοῦ Μιλτιάδου; 'Αφανεῖς αὗται συγχέονται μεταξὺ τῶν *πολλῶν, κατ' οὐδὲν αὐτῶν σεμνότεραι* οὖσαι. Ὅσαι δὲ λαμπρότεραι φαίνονται καὶ αὐτῶν *τῶν δημοσίων οἰκοδομημάτων*, ταύτας ἀνεγείρουσιν ἀλαζόνες ὀψίπλουτοι, ἐκ τῶν τὰ κοινὰ καρπουμένων (3). Φαίνεται δ' ἐν γένει *κακῶς ἐῤῥυμοτομημένη* ἡ πόλις, διὰ τὴν τοῦ σχεδίου αὐτῆς *ἀρχαιότητα*, δι' ὃ καὶ δυσκόλως δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν ἐκ τῆς ἀποστάσεως ταύτης καὶ τὰς γενικωτέρας διαιρέσεις αὐτῆς.

Πρὸς τ' ἀριστερὰ ἐκεῖ, καὶ βορείως τῆς Πειραϊκῆς πύλης δι' ἧς εἰσήλθομεν, ἰδοὺ κατὰ τὴν 'Αγίαν Τριάδα τὸ πολυτελὲς Δίπυλον, διαιροῦν τὸν Ἔξω τοῦ Ἔσω Κεραμει-

(3) Δημ. 'Ολυνθ. Γ. ι'. Ἔκδ. Δούκ. — Κ. 'Αριστοκρ. ϛδ'. — Π Συντάξ. ΙΒ. — 'Αριστοφ. Ὄρν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

κοῦ· ἐντεῦθεν δ' αὐτοῦ *δρόμος* εὐρύς, ἔχων ἑκατέρωθεν ἐργαστήρια καὶ στοάς, διευθύνεται πρὸς τῆς πόλεως τ' ἀνατολικά, διασχίζων τὴν ἀγοράν. Παρ' αὐτὸ δὲ τὸ Δίπυλον ὑποφαίνεται, νομίζω, καὶ ἑτέρα Πύλη, ἐπίσης ἄγουσα πρὸς τὸ πολυάνδριον τοῦ Ἔξω Κεραμεικοῦ, καὶ ἴσως εἰσὶν αὗται αἱ *Ἠριαῖαι*, ἢ πύλαι τῶν τάφων. Πέριξ δ' ἡμῶν πρὸς δυσμὰς τοῦ Κεραμεικοῦ καὶ τῆς Ἀκροπόλεως, ἡ πυκνὴ συνοικία αὕτη ἐστὶν ἡ *Μελίτη*, ἐπὶ τῶν λόφων καὶ πέραν αὐτῶν ἁπλουμένη, μέχρι τῆς ὑπὸ τὸ Μουσεῖον *Κοίλης* ἐκείνης ὁδοῦ, εἰς ἣν ἀνοίγονται αἱ Μελιτίδες Πύλαι, καὶ ἣν δοξάζουσιν οἱ τάφοι τοῦ Κίμωνος καὶ τοῦ Θουκυδίδου. Τὸ δὲ λοιπὸν τῆς πόλεως ἀποκρύπτει ἡμῖν ἐνταῦθα οὗ ἱστάμεθα ἡ Ἀκρόπολις, παρακωλύουσα ἡμᾶς ν' ἀσπασθῶμεν μετὰ σεβασμοῦ τὴν μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ Μουσείου κοιλάδα, ἥτις, ἂν δὲν τὴν παραγνωρίζωμεν, ἐστὶν ὁ Κολλυτός, ἡ γενέθλιος συνοικία τοῦ Πλάτωνος, εἰς ἣν κατῴκει καὶ ὁ Τίμων (4), πρὶν ἢ μισανθρώπως κλεισθῇ εἰς τὸ ἔρημον πυργίον ἐν Ὑμηττῷ. Νομίζω δ' ὅτι ἐπέκεινα βλέπω ἐκτεινομένην μέχρι τοῦ Ὀλυμπιείου καὶ τῶν παρ' αὐτὸ *Αἰγαίων* καὶ *Ἰτωνίδων* πυλῶν, τὴν κώμην τῶν Κυδαθηναιέων, ἔνθα πλεῖστα εἰσὶ μεταλλουργεῖα, ἴσως τὸ *μαχαιροποιεῖον* τοῦ Δημοσθένους, καὶ τὸ *ἀσπιδοπηγεῖον* τοῦ Ἀπολλοδώρου, καὶ τοῦ Τιμάρχου τὸ *ἀργυρεῖον*, ὧν λείψανον ἡ ὑπὸ τὰς οἰκίας αὐτόθι ἀνορυττομένη συχνὴ μετάλλων σκωρία. Βορειότερον δὲ τῶν Κυδαθηναιέων ἐκτείνεται ἡ *Διόμεια*, ἥτις διὰ τῶν *Διομείων πυλῶν*, κατὰ τοὺς κήπους τῶν Ἀνακτόρων διχοτομουμένη, χωρεῖ ἐκτὸς τῆς πόλεως μέχρι τοῦ Κυνοσάργους, κατὰ τοὺς Ἀσωμάτους.

Ἀλλ' ἐν ᾧ τ' ἀπέχοντα οὕτω τηλεσκοποῦμεν, τίνες εἰ-

(4) Λουκ. Τιμ. 7.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

σὶν οὗτοι οἱ πρὸ τῶν ποδῶν ἡμῶν τὴν λαξευτὴν κλίμακα ἀνιόντες, ἄνδρες σεμνοὶ τὴν ἀναβολήν, τὴν ὄψιν μεγαλοπρεπεῖς καὶ ἐπίσημοι; Ἆ! ναί, ἱστάμεθα ἐπὶ τοῦ *Ἀρείου Πάγου*, τοῦ ἐπιφανοῦς ἐκείνου κατὰ πᾶσαν τὴν ἀρχαιότητα δικαστηρίου τῶν φονικῶν, παρ' ᾧ καὶ Θεοὶ δίκας ὑπέσχον, καὶ καθ' οὗ οὐδείς ποτε, καὶ καταδικαζόμενος, ὡς ἀδικηθεὶς ἐξανέστη(5). Οἱ δ' ἄνδρες οὗτοι εἰσὶν οἱ δικασταί, οὐχὶ ἐκ τῶν ἑξακισχιλίων Ἡλιαστῶν, οἵτινες κλήρῳ αἱρετοί, διανέμονται καθ' ἑκάστην εἰς τὰ δέκα πολιτικὰ δικαστήρια, τὸ *Παλλάδιον*, τὸ *Δελφίνιον*, τὸ *Πρυτανεῖον*(6), τὸ *Τρίγωνον*, τὸ *Παράβυστον*, τὸ *Βατραχιοῦν*, τὸ *Φοινικιοῦν*, τὸ *Ἐπίλυκον*, τὸ *Μετίχιον*, καὶ τὸ ἐν *Φρεαττύϊ* τοῦ Πειραιῶς, ἀλλ' οἱ τὴν ἄνω Βουλὴν ἀπαρτίζοντες, οἷς μετὰ δόκιμον τῶν δημοσίων διοίκησιν ἰσόβιον ἐδόθη τοῦτο τὸ γέρας(7), ὡς καὶ τὸ μέγα ἐκεῖνο, τοῦ ἐφορᾶν τὴν ὑπ' ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων ἀκριβῆ τῶν νόμων ἐκτέλεσιν(8). Ἰδοὺ αὐτοί· ἀφ' οὗ ἀνέβησαν, ἀντὶ νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸ εὐτελὲς καὶ πηλοστεγὲς τοῦτο οἴκημα(9), ἐν ᾧ συνεδριάζουσιν ὡς Βουλή, ἐλθόντες καταλαμβάνουσι σοβαρῶς τὰς ἕδρας ἐφ' ὑπαίθρου τοῦ βράχου, διότι οὐδ' ὅσιον οὐδὲ πρέπον οἱ καθαροὶ οὗτοι τὰς χεῖρας νὰ συγκάθηνται ὁμορόφιοι τοῖς *αὐθένταις* καὶ ἀνθρωπίνῳ αἵματι μολυνθεῖσιν(10). Οἱ δ' αὐτοῖς ἑπόμενοι δύο ἐκεῖνοι, οἱ ὠχροὶ καὶ τεταραγμένοι, εἰσὶν οἱ διάδικοι, διότι αὕτη ἐστὶ φονικῆς δίκης *κυρία* ἡμέρα. Προσαχθέντες δ' ἐκαθέσθησαν καὶ αὐτοὶ

(5) Δημ. κ. Ἀριστοκρ. κδ'. κγ'.
(6) Παυσ. Α, 28.—Πολυδ. Η, 121.—Σχολ. Ἀριστοφ. Πλ. 278. Σφ. 1105.—Σουίδ. λ. Βακτηρία.—Bekker, Anecd. gr. I, σ. 220.
(7) Ὑπόθ. Δημ. κ. Ἀνδροτ.
(8) Ψήφ. Τισαμ. ἐν Ἀνδοκ. π. μυστ. κδ'.—Πλούτ. Σόλ. ΙΘ.
(9) Vitr. II, 1.
(10) Ἀντιφ. π. Ἡρώδ. φ. γ'.—Πολδ. Η, 10, 110.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ἐπὶ δύο λίθων *ἀργῶν*, τοῦ λίθου τῆς *ὕβρεως* καὶ τοῦ λίθου τῆς *ἀναιδείας*, καὶ ἐτέθησαν ἐμπρὸς τῶν δικαστῶν οἱ δύο τῆς ψηφοφορίας *καδίσκοι*, ὅ τε *ἀπολλὺς* καὶ ὁ *ἀπολύων* (11). Σιγᾶτε λεώ! Ἐστεμμένος προβαίνει ὁ ἱερεύς, καὶ φοβερὰν θυσίαν ἐπιτελεῖ, ἀρὰς ταῖς ὑποχθονίοις Ἐριννῦσι (12) κατὰ τῶν ἐπιόρκων προφέρων. Ἅμα δ' ὁ Γραμματεὺς ἀνέγνω τὰς *ἀντιγραφάς* (13), τοῦ μὲν ἐγκαλοῦντος, τοῦ δ' ἀντιδιϊσχυριζομένου, ἄτρομος ἀναπηδᾷ ὁ διώκων, καὶ θέτων τὸν πόδα ἐπὶ τῶν ἔτι σπαιρόντων *τομίων* τοῦ *κάπρου*, τοῦ *κριοῦ* καὶ τοῦ *ταύρου*, ὄμνυσιν ἐπὶ ἀπωλείᾳ ἑαυτοῦ, τῶν παίδων καὶ τῆς οἰκίας του περὶ τῆς τοῦ ἀντιδίκου του ἐνοχῆς (14), καὶ θαῤῥαλέως *εἰσιὼν τὴν εὐθεῖαν* (15), προσάγει μάρτυρας, προκαλεῖ βάσανον τῶν δούλων τοῦ ἐναγομένου (16), ἐξάγει τὰς ἀποδείξεις ἐκ τοῦ *ἐχίνου* εἰς ὃν εἶχε σφραγίσει αὐτὰς ἡ ἀνάκρισις (17), καὶ *ἄνευ ὕδατος* δοκιμαζόμενος (18), διότι ἡ δίκη περὶ *κακώσεως* (19), κεραυνοβολεῖ ἐπὶ μακρὰν ὥραν τὸν ἀντίπαλον διὰ ῥύμης φλογερῶν λόγων, καὶ ἀπαιτεῖ αἷμα ἀνθ' αἵματος, διϊσχυριζόμενος ὅτι τὸ θῦμα ἐκπνέον δὲν ἐσυγχώρησε τὸν φονέα του (20). Τεθορυβημένος καὶ ὑποτρέμων ἐγείρεται μετ' αὐτὸν ὁ κατηγορούμενος, καὶ τινας λέξεις δυσ-

(11) Φρύνιχ. ἐν Ἁρπ. καὶ Σουίδ.
(12) Δείν. κ. Δημ. ιδ'.
(13) Δημ. κ. Στεφ. ια'.
(14) Δημ. κ. Ἀριστοκρ. κδ'.
(15) Πολυδ. Η, 57.—Δημ. κ. Στεφ. ψευδομ. Α, γ'.—Ἁρποκρ.—Ὑπόθ. Δημ. κ. Φορμ.
(16) Ἰσαῖ. π. Κίρων. κλ. δ'.—Ἀντιφ. π. Χορ. η'.
(17) Δημ. κ. Βοιωτ. γ'. κ. Στεφ. γ'. ιϛ'. ιδ'. κ. Εὐέργ. ε'.—Σχλ. Ἀριστφ. Σφ. 1436.
(18) Αἰσχ. κ. Κτησ. νϛ'. κτλ.
(19) Ἁρπ. 161.
(20) Δημ. κ. Εὐεργ. πη'. Μνησ. κϐ'.

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

νοήτως τραυλίσας, παραδίδωσι τὸν λόγον εἰς συνήγορον(21), ὅστις διὰ *παραγραφῶν*(22), *ἀντωμοσιῶν* καὶ *διαμαρτυριῶν*(23), καὶ διὰ παντὸς εἴδους ἐνστάσεων, προσπαθεῖ ν' ἀποφύγῃ τὴν οὐσίαν τῆς δίκης. Μάταιος ἀγών, ὅστις διεγείρει μόνον τὴν δυσπιστίαν τῶν δικαστῶν, καὶ παρασκευάζει αὐτοὺς εὐμενεστέρους εἰς τὸν *ὕστερον* τοῦ διώκοντος *λόγον* (24), περίληψιν ὄντα τοῦ προτέρου, καὶ ἀνασκευὴν τῶν σαθρῶν ἐπιχειρημάτων τοῦ ἀντιδίκου. Ὁ δ' ἐναγόμενος, τί λοιπὸν ἔγινε; Πῶς δὲν ἀνίσταται καὶ αὐτὸς εἰς δευτερολογίαν; Ἰδοὺ ἐκεῖ· τὸν κίνδυνον ἐπιγνούς, ἐτράπη αὐθορμήτως εἰς ἑκουσίαν φυγήν.

Ἀφήσωμεν αὐτὸν φεύγοντα, διότι οὐδείς, οὐδ' αὐτοὶ οἱ δικασταὶ δικαιοῦνται νὰ τὸν κωλύσωσιν ὅταν φύγῃ πρὶν τὸ δεύτερον ἀγορεύσῃ(25), καὶ ἀποβλέψωμεν πρὸς τοῦ λόφου τοὺς πρόποδας, ἔνθα μέγα πλῆθος συνέῤῥευσεν, ἐκ τοῦ ἔξω Κεραμεικοῦ προερχόμενον, καὶ μύρτου κλάδους ἔχον διὰ χειρῶν (26). Ποῖον παράδοξον θέαμα! Ναῦς εἶν' ἐκείνη ἡ μετ' ἀλαλαγμῶν καὶ παιάνων προπεμπομένη διὰ τῆς πόλεως; Ἀναχθεῖσα κάτωθεν τοῦ Ἀρείου Πάγου, οὗ ἦν ἠγκυροβολημένη, ἐλαύνεται *χιλίᾳ κώπῃ* διὰ τῶν ὁδῶν, καὶ τὸν ἄνυδρον πλοῦν αὐτῆς βοηθεῖ κολπούμενον κροκωτὸν ἱστίον πεποικιλμένον. Ναί, τὸ ἱστίον τοῦτο ἐστὶν ὁ νέος πέπλος τῆς Ἀθηνᾶς, εἰς τὴν Ἀκρόπολιν διὰ τοῦ ξένου τούτου μηχανήματος ἀναγόμενος, διότι σήμερον τελοῦνται τὰ Παναθή-

(21) Αἰσχ. π. πρπρσδ. νη'. κ. Κτησ. νη'.
(22) Πολυδ. Η, 57.
(23) Λυσ. κ. Παγκλ. δ'. — Ἁρπ. — Σουΐδ.
(24) Δημ. κ. Ἀφόδ. Β. α'.
(25) Δημ. κ. Ἀριστοκρ. κδ'.
(26) Θουκ. ΣΤ, 17.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ναια, σήμερον ἐστὶν ἡ εἰκοστὴ ὀγδόη Ἑκατομβαιῶνος (27). Οἱ ἄρχοντες (28) περιστοιχίζουσιν ἐν πομπῇ τὸ τῶν Ἐργαστινῶν (29) εὐσεβὲς φιλοτέχνημα, καὶ παρακολουθοῦσιν αὐτὸ γυναῖκες καὶ παρθένοι βαθύκολποι, φέρουσαι τὰ σκεύη τῶν θυσιῶν (30)· μετ᾽ αὐτὰς δ᾽ ἕπονται αἱ τῶν μετοίκων γυναῖκες, ἐν ὑπηρετίδων μέρει τὰ σκιάδια καὶ τὰς ὑδρίας πεφορτισμέναι (31). Εὔρωστοι θῦται ὁδηγοῦσι τὰ λιπαρὰ ἱερεῖα (32), ἃ ἔπεμψε τῇ μητροπόλει ἡ υἱϊκὴ τῶν ἀποίκων φιλοστοργία (33), καὶ ἄλλοι φέρουσιν ἐν σκάφαις τὰ ὄψα καὶ τὰ τρωγάλια, καὶ ἐν ἀμφορεῦσι τὸν οἶνον (34), διὰ τὴν ἐκ τῶν κρεῶν τῆς θυσίας ἑστίασιν· αὐληταὶ δὲ καὶ κιθαρισταὶ (35) καὶ ἀοιδοὶ θαλλοφόροι (36) προπορεύονται τῶν ἐν ταῖς διφρηλασίαις στεφανωθέντων (37) τεθρίππων (38), καὶ παντὸς τοῦ πλήθους τῶν ἐφίππων (39) καὶ πεζῶν πανηγυριστῶν (40).

Εἰς τὰς τάξεις τούτων ἀναμιγέντες, παρακολουθήσωμεν τὴν πομπήν· ἢ μᾶλλον, ἐν ᾧ αὕτη βάδην χωρεῖ, ἴδωμεν ἐπὶ στιγμὴν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὸν ὡραῖον ἐκεῖνον ναὸν ἐπὶ τοῦ ὑψώματος πρὸς τ᾽ ἀριστερὰ ἡμῶν ἐν Σκαμβωνιδῶν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

(27) Πρόκλ. εἰς Πλάτ. Τίμ.
(28) Τ᾽ ἀνάγλυφα τοῦ ζωοφόρου τοῦ Παρθενῶνος. Brit. Mus. 18, 21, 22.
(29) Ἡσύχ. λ. *Ἐργαστῖναι*.
(30) Β. Μ. 17, 23.
(31) Β. Μ. 17. 24, καὶ ἓν ἐν Ἑλλάδι.
(32) Β. Μ. 25, 84, 87. καὶ 2 Τμ. ἐν Ἑλλάδι.
(33) Σχολ. Ἀριστοφ. Νεφ.
(34) Β. Μ. 25, καὶ 2 Τμ. ἐν Ἑλλ.
(35) 1 Τμ. ἐν Ἑλλ.
(36) Β. Μ. 28 καὶ ἓν Τμ. ἐν Ἑλλ.
(37) Ἀριστοφ. Εἰρ. 899. — Ἀθήν. Β, 154.
(38) Β. Μ. 25, 28, 30, 31, 78, 82.
(39) Β. Μ. 32, 34. 77 καὶ 1 Τμ. ἐν Ἑλλ.
(40) 1 Τμ. ἐν Ἑλλ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Πῶς; διστάζει ὁ ἀρχαιδίφης ν᾽ ἀναγνωρίσῃ ἐν αὐτῷ τὸ Θησεῖον; Ἰδοὺ ἔξωθεν ἐν ζωηραῖς γλυφαῖς παριστώμενοι οἱ ἆθλοι τοῦ ἥρωος, καὶ οἱ τοῦ συναγωνιστοῦ αὐτοῦ Ἡρακλέους· ἰδοὺ δὲ καὶ ἔσω οἱ τοῖχοι διὰ τύκου κατάστικτοι, ὡς ἀπήτει τὸ χρίσμα ἐφ᾽ οὗ ἦσαν αἱ περίφημοι γραφαὶ τοῦ Μίκωνος καὶ τοῦ Πολυγνώτου. Ἰδοὺ τέλος εἰς μικρὰν ἀπόστασιν, ὡς καὶ ὁ Περιηγητὴς μαρτυρεῖ, τὸ τοῦ Πτολεμαίου γυμνάσιον, τὸ περὶ τὸ Βρυσάκιον ἀρτίως ἀνασκαφὲν μετὰ τῶν ἐπῳκοδομημένων αὐτῷ βυζαντινῶν κτιρίων, καὶ ἐντὸς τοῦ περιβόλου αὐτοῦ οἱ *θέας ἄξιοι*, ὡς καὶ ὁ Παυσανίας λέγει αὐτούς, καὶ ἰδιόρρυθμοι οὗτοι Ἑρμαῖ, κολοσσοὶ ὀφιόποδες, εἰς τετραγώνους προσκείμενοι κίονας. Τίνες δ᾽ ἄρα εἰσὶν οἱ πενιχροὶ οὗτοι τὴν ἐνδυμασίαν, οἱ καθήμενοι εἰς τὸ περιστύλιον τοῦ ναοῦ; Πῶς βλέπουσι μακρυνομένην τὴν πομπὴν καὶ δὲν τὴν παρακολουθοῦσιν; Εἰσὶ δοῦλοι, ὡς εἰς ἄσυλον ἐνταῦθα φυγόντες τὴν σκληρότητα δεσποτῶν ἀπηνῶν, καὶ ἀπαιτοῦντες νὰ μεταπραθῶσιν εἰς ἄλλους, καθ᾽ ἅ, χαριζόμενος αὐτοῖς, ἐπιτρέπει ὁ νόμος.

Ἀλλ᾽ ἡμεῖς, μὴ ἔχοντες τοὺς αὐτοὺς λόγους ὅπως μὴ ἀποσπασθῶμεν ἀπὸ τοῦ Θησείου, δράμωμεν κατόπιν τῶν πομπευόντων, οἵτινες τὴν Βασίλειον παραλλάξαντες, εἰσέδυσαν ἤδη πρὸς ἕω εἰς τὸν Κεραμεικόν. Ὁ ναὸς οὗτος ὃν βλέπομεν δεξιῶς ἡμῶν καὶ ὑπὲρ τὸν Κεραμεικόν, ἐστὶν ὁ τοῦ Ἡφαίστου, ὁ δὲ μετ᾽ αὐτόν, ἀφίδρυμα τῆς ἐν *Κήποις Οὐρανίας Ἀφροδίτης*. Εἰς αὐτὸν ταύτην τὴν νύκτα κατῆλθον ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως αἱ Ἀρρηφόροι διὰ τῆς ὑπογείου ἐκείνης διόδου, καὶ κατέθεσαν αὐτόθι τὰ μυστηριώδη κανᾶ, ἀντ᾽ αὐτῶν ἄλλα τῇ Πολιάδι ἀνακομίσασαι.

Ἀλλ᾽ ἰδοὺ ἡμεῖς ἐν τῇ ἀγορᾷ. Ταύτην μᾶς ἀναγγέλλει ὁ χαλκοῦς οὗτος Ἑρμῆς, ὁ *εὔγραμμος*, ὁ *εὐπερίγραφος*,

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ὁ ἀγοραῖος ἐπιλεγόμενος, καὶ ἡ παρ' αὐτῷ Πύλη, ἣν ἀνήγειραν οἱ Ἀθηναῖοι, νικήσαντες τὸν Κάσσανδρον ἐν ἱππομαχίᾳ, καὶ καθ' ἧς, φαίνεται, τὸ παράδειγμα ᾠκοδόμησαν μετὰ ταῦτα ἐκ δωρεῶν τοῦ Καίσαρος καὶ Αὐγούστου, τὴν οὐ μακρὰν ἐκεῖθεν καθιερωθεῖσαν τῇ *Ἀρχηγέτηδι Ἀθηνᾷ*, ἥτις διατηρεῖται ὑπὸ τὴν οὐχὶ ἀκατάλληλον ἐπωνυμίαν *Πύλης τῆς ἀγορᾶς*.

Ἡ μικρὸν ἀπέχουσα δ' αὕτη στοά ἐστιν ἡ *Ποικίλη* βεβαίως. « *Προσέλθωμεν οὖν τῇ διανοίᾳ καὶ εἰς τὴν στοὰν τὴν Ποικίλην. Ἁπάντων γὰρ ἡμῖν τῶν καλῶν ἔργων τὰ ὑπομνήματα ἐν τῇ ἀγορᾷ ἀνάκειται* » (41). Οὐδ' ἐσμὲν μόνοι ἐντὸς αὐτῆς· πολλοὶ ἄνδρες πληροῦσιν αὐτήν, περιπατοῦντες ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν στηλῶν της. Ἀλλ' αὐτοὶ ὀλίγον φαίνονται προσέχοντες εἰς τὰ θαυμάσια τῆς τέχνης, τὰ κοσμοῦντα τοὺς τοίχους αὐτῆς, εἰς τοῦ Μίκωνος τὰς μεγαλογραφίας, αἵτινες νέαν δόξαν προσέθηκαν εἰς τοὺς ἐνδόξους θριάμβους τῶν Ἀθηναίων κατὰ τῶν Ἀμαζόνων καὶ τῶν Περσῶν (42), εἰς τοῦ Πολυγνώτου τὴν ζωγραφικὴν Ἰλιάδα, ἐφάμιλλον τῆς ποιητικῆς κατὰ κάλλος καὶ ὕψος. Συνδιαλέγονται δὲ σπουδαίως, καὶ ἐρευνῶσι τὰ περὶ φύσεως τοῦ Θεοῦ καὶ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ κηρύττουσι τὴν ἀρετὴν ὑπέρτατον ἀγαθόν, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν παθῶν ἀπαλλαγὴν ὑπερτάτην σοφίαν (43). Χαίρετε, ὦ γενναῖοι τοῦ Ζήνωνος ὀπαδοί! Αἱ εὐγενεῖς ὑμῶν μελέται θέτουσι τῷ ἀνθρώπῳ καὶ τοῖς λαοῖς τὴν πρώτην καὶ βεβαιοτάτην τῆς ἐλευθερίας κρηπῖδα, διότι οὐδεὶς ἐστὶ τῶν ἄλλων ἐλεύθερος, ἐὰν ᾖ ἑαυτοῦ δοῦλος. Ἀλλὰ σήμερον καλεῖ ἡμᾶς προ-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

(41) Λουκ. Ζ. Τραγῳδ. 33.
(42) Αἰλχ. κ. Κτησ. να'.
(43) Ἴδ. Ἀρριαν. Ἐγχ. Ἐπικτ. καὶ Διατρ.—Μαρκ. Αὐρ.—Σενέκ. κλ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

βαίνουσα ἡ πομπή, καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν τὰ ἐμβριθῆ σας φιλοσοφήματα. Ἐς αὔριον τὰ σπουδαῖα!

Εἰς τὴν ὁδὸν ταύτην, ἣν ἑκατέρωθεν κοσμοῦσιν *Ἑρμαῖ*, ἀναθήματα ἰδιωτῶν καὶ ἀρχόντων, θαυμάσωμεν τὸ ζωηρὸν θέαμα χιλιάδων θεατῶν, σεσωρευμένων ἐφ' ὑψηλῶν ἰκρίων, ὧν τινα ἀλαζονικῶς καὶ τοὺς Ἑρμᾶς ὑπεραίρουσι. Παρ' αὐτὴν ἐκτείνεται ἡ *Μακρὰ Στοά*, τὸ δ' ὄπισθεν τῆς στοᾶς ὑψηλὸν τοῦτο μέρος, ἐφ' οὗ ἵδρυνται οἱ Τυραννοκτόνοι, καὶ ἀφ' οὗ, κατὰ τὸ Ἀνακεῖον καὶ τὸ πέρας τοῦ Κεραμεικοῦ, ἄρχεται ἡ πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν ἄνοδος, ἐστὶν ὁ *Ἀγοραῖος Κολωνός*· οἱ δ' ἐπ' αὐτοῦ ἱστάμενοι, κατὰ συστήματα συνεσπειρωμένοι, καὶ ἐκ τοῦ ἐνδύματος πτωχοί τινες φαινόμενοι καὶ ἀποχειροβίωτοι, εἰσὶν ἐργάτης λαός, ἐκ τῶν δήμων συνελθόντες καὶ περιμένοντες μίσθωσιν· διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἀποβλέπουσι συνεχῶς εἰς τὸ σκιαθηρικὸν καὶ ὑδραυλικὸν τοῦτο ὡρολόγιον, ὃ ἐφιλοτέχνησεν ὁ Μέτων ἐπὶ Περικλέους κατ' αὐτὸ τὸ χεῖλος τοῦ Κολωνοῦ, καὶ ὃ ἐπ' Αὐγούστου ἀπεμιμήσατο κατὰ τὸ ἄλλο πέρας τῆς ἀγορᾶς ὁ ἐν Κυῤῥηστινῆς Ἀνδρόνικος, τελειοποιήσας αὐτὸ εἰς μνημεῖον κατάκοσμον.

Κατὰ δὲ τὸ κέντρον τῆς *Ἀγορᾶς* ποία κίνησις καὶ ποία ζωή! Εἰς τὸ ἀνατολικὸν αὐτῆς πέρας ἀνήγειρεν ὁ Ἀδριανὸς πολυτελεστάτας στοάς, ναοὺς καὶ βιβλιοθήκας, ὅλην Ἀδριανούπολιν, ἧς σώζεται ὁ περίβολος μετὰ κιόνων φρυγίου λίθου. Πανταχοῦ δ' οἱ ἀγοράζοντες, ἢ περιφέρονται ὑπὸ τὰς πλατάνους ἃς ὁ Κίμων ἐφύτευσεν, ἤ, μεταξὺ τῶν ἱερῶν καὶ τῶν ἀγαλμάτων (44) κάθηνται ἐπὶ τῶν λιθίνων ἑδρῶν (45), ἢ πληροῦσι τὰ κουρεῖα καὶ τὰ μυροπω-

(44) Λουκ. Ζ. Τραγῳδ. 16.
(45) Δημ. κ. Ἀριστογ. κδ'. — Λυσ. π. Ἀδυν. ς'. κτλ.

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

λεῖα (46), συνήθεις τῶν ἀργῶν διατριβάς, πρὸ τῆς μεσημβρίας μάλιστα, πληθούσης τῆς ἀγορᾶς(47). Οἱ ἐν τῷ κουρείῳ τούτῳ τῷ παρὰ τοῖς *Ἑρμαῖς*, εἰσὶ Δεκελιεῖς, Πλαταιεῖς δ' οἱ παρὰ τὸν *χλωρὸν τυρόν*(48), καὶ οὐ μακρὰν αὐτῶν ἐστὶ τῶν Χολαργέων ὁ *κύκλος*, ἐξῆς δὲ τὰ *σκεύη*, καὶ τὰ *σκόροδα*, καὶ τὰ *κρόμμυα*, καὶ ὁ *λιβανωτός*, καὶ τὰ *ἀρώματα*, καὶ τὰ *γέλγη*, καὶ οἱ λοιποὶ ὅλοι τῶν ὠνίων *κύκλοι*, καὶ αἱ *σκηναί*, καὶ πανταχοῦ πέριξ ἡμῶν θόρυβος, καὶ κραυγαί· «*Πρίω ἔλαιον, πρίω ὄξος, πρίω ἄνθρακας, πρίω ἄρτους!*(49) Προσοχὴ μὴ ἀνατρέψωμεν τὸ φορτίον τῆς ἀρτοπώλιδος, καὶ μᾶς ὑβρίσῃ ἡ λοίδωρος (50), ἢ μᾶς ἐγκαλέσ' εἰς τοὺς ἀγορανόμους (51). Ἔλθωμεν μᾶλλον εἰς τὰς *μυρσίνας*, πρὸς τὴν καλὴν στεφανοπλόκον (52), ἥτις ἐρυθριᾷ, χαριεστέρα τῶν ῥόδων της, ὅταν ἀποβλέπῃ ἐρωτικῶς πρὸς αὐτὴν ὁ γείτων αὐτῆς ὀρνιθοπώλης, μεταξὺ φυσῶν τὰς κίχλας ὅπως φαίνωνται λιπαραί, καὶ διὰ πτερῶν ἐκ τῆς ῥινὸς κατ' ὁρμαθοὺς συνείρων τοὺς σπίνους, οὓς πωλεῖ ἑπτὰ εἰς τὸν ὀβολόν (53). Παρ' αὐτοῖς κάθηται καὶ εὐγενέστερος βιομήχανος, ὁ κιθαρῳδὸς ἐκεῖνος, ὅστις χαίρει ὅτι ἡ ἐμπειρία του τοσούτους περὶ αὐτὸν συνάγει ἀκροατάς· ἀλλ' ὁ κώδων ψοφεῖ ὁ ἀναγγέλλων ὅτι ἀνοίγονται τὰ *ἰχθυοπωλεῖα*, καὶ πάντες κατέλιπον τὸν κιθαρῳδόν, διότι τοῦτο ἐνταῦθα περιέμενον τὸ σημεῖον πάντες, ἐκτὸς ἑνός, ὅστις, —ἦτον ἄρα

(46) Ξεν. Ἀπομν. Α. 1. — Σουΐδ. *Πληθ. ἀγ.* — *Περὶ πλ. ἀγ.*
(47) Λυσ. κ. Παγκλ. α'.
(48) Αὐτ. 6'.
(49) Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 34.
(50) Αὐτ. Βάτρ. 857.
(51) Αὐτ. Σφ. 1406.
(52) Αὐτ. Θεσμοφ. 448.
(53) Αὐτ. Ὀρν. 1076.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ὁ μόνος φιλόμουσος ἐν αὐτοῖς;—Ὄχι! ἦτον ὁ μόνος κωφός, καὶ δὲν ἤκουσε τὴν κροῦσιν τοῦ κώδωνος (54).

Μετὰ τῶν ἄλλων ἀνάγκη νὰ ἐγκαταλείψωμεν καὶ ἡμεῖς τὸν παραγνωριζόμενον τρόφιμον τῶν Μουσῶν, διότι ἡ κεφαλὴ τῆς πομπῆς φθᾶσα παρήλλαξεν ἤδη τὸ *Ἐλευσίνιον*, μετὰ τὸ ἔσχατον πέρας τῆς ἀγορᾶς, οὐ πολὺ ἀπέχον τῆς θέσεως καθ' ἣν ἡ μικρὰ Μητρόπολις πολλὰ διατηρεῖ ἐντετειχισμένα Ἐλευσινιακὰ ἀνάγλυφα.

Ἂν ἦν ἄλλη ἡμέρα ἧττον ἐπίσημος, καὶ πρὸ πάντων ἂν ἦν μετὰ τὴν ἕκτην πρυτανείαν, ἴσως θὰ εὑρίσκομεν διὰ σανίδων κεκλεισμένην τὴν ἀγοράν (55). Ὁ ὄχλος θὰ συνέῤῥει ἐπίσης, ἀλλά, κατὰ φυλὰς διαιρούμενος, διὰ δέκα εἰς τὸ σανίδωμα ἠνεωγμένων πυλῶν, καὶ οὐχὶ πρὸς ἀγορασμὸν ἢ πανήγυριν. Γέρων ῥακενδύτης ἀπαντᾷ παρὰ τὴν εἴσοδον τῆς Ἀντιοχίδος ἄνδρα τὴν ὄψιν ἐπίσημον, καὶ προτείνων αὐτῷ ὄστρακον, «γράψον, τῷ λέγει, ἐνταῦθα τὸ ὄνομα Ἀριστείδης».—«Καὶ τί ἔχεις πρὸς τὸν Ἀριστείδην;» ἐρωτᾷ ἐκεῖνος, ἱλαρῶς μειδιῶν.—«Ἐνοχλοῦμαι νὰ τὸν ἀκούω πάντοτε *δίκαιον*». Καὶ γράφει ὁ Ἀριστείδης, καὶ τὸ ὄστρακον εἰς τὸν σωρὸν μετὰ τῶν ἄλλων ῥιφθέν, ἀποτελεῖ τὸν ἀπαιτούμενον ἀριθμὸν τῶν ἑξακισχιλίων. Ἀπέρχεσαι, ὦ δίκαιε, εἰς παραμυθίαν τοῦ φθόνου τῶν μικρῶν ἀντιπάλων σου (56), ἀπέρχεσαι εὐλογῶν τὴν πατρίδα ἥτις σὲ ἀποβάλλει, καὶ διδάσκων δι' εὐγενοῦς παραδείγματος, ὅτι ὁ χρηστὸς ἀνὴρ ἀσκεῖ τὴν ἀρετὴν δι' ἑαυτήν, οὐχὶ διὰ τὸν μισθόν της.

Ἐν τούτοις δ' ἡ ναῦς ἡ τὸν πέπλον φέρουσα, παραμείψασα μετὰ τὸ Ἐλευσίνιον τὸν οὐ μακρὰν κείμενον ναὸν τῆς

(54) Περὶ Ἰάσου, Στρβ. ΙΔ, 2.
(55) Λεξ. Ῥητ. λ. *Κυρία*. — Σχολ. Ἀριστοφ. Ἱππ. 852.
(56) Πλούτ. Θεμιστ. 22.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Εἰλειθυίας ἢ *Ἐλευθοῦς*, τὴν νῦν ἐκκλησίαν *ἁγίου Ἐλευθερίου* ἢ Γοργοπίκου, στρέφεται ἐφ' ἑαυτῆς, καὶ διὰ τῶν ὑψηλοτέρων προϊοῦσα τῆς πόλεως, διέρχεται πρὸ τοῦ Πρυτανείου, καὶ ὑπὸ τὰς *Μακρὰς Πέτρας*, τὴν βόρειον ταύτην τῆς Ἀκροπόλεως ὀφρύν, εἶτα δ' ἀλληλοδιαδόχως ὑπὸ τὸ ἱερὸν τῆς *Ἀγραύλου*, τὸ *Ἀνακεῖον*, τὸ *Πελασγικόν*, καὶ δεξιῶς μὲν ἀφιεῖσα τὴν *Θόλον*, ἧς ἀνωτέρω ἵστανται τὰ ἀγάλματα τῶν *Ἐπωνύμων*, ἡρώων τῶν δέκα φυλῶν, τὸ *Βουλευτήριον* τῶν πεντακοσίων, τὸ εἰς κοινὸν ἀρχεῖον προωρισμένον *Μητρῷον*, ἐν ᾧ κυλίει ὁ Διογένης τὸν πίθον του, καὶ τὸν ἱερὸν ναὸν τοῦ *Πατρῴου* Ἀπόλλωνος τὸν παρὰ τὸ περισχοίνισμα τῶν *δώδεκα Θεῶν*, ἀριστερῶς δέ, τὰ δύο ἄντρα, τὸ τοῦ *Πανὸς* καὶ τὸ τοῦ *Πυθίου* Ἀπόλλωνος, ἐλλιμενίζεται τέλος ὑπὸ τὸν Ἄρειον Πάγον, ἔνθα ἡ πομπή, τὸν πέπλον μόνον λαβοῦσα, ἀνέρχεται εἰς τὴν Ἀκρόποπολιν, ἵνα καταθέσῃ αὐτὸν εἰς τὰ γόνατα τῆς πολιούχου Θεᾶς.

Ἰδοὺ τὰ *Προπύλαια ταῦτα*, ἡ πολυτελὴς πεντάπυλος εἴσοδος, ἡ διαδεχθεῖσα τὴν τῶν Πελασγῶν *Ἐννεάπυλον*, καὶ δεξιῶς μέν, ἐπὶ τοῦ πύργου, ἔχουσα τὸν ὡραῖον ναΐσκον, παρ' ᾧ ἡ Νίκη, μετὰ τὸν ἐν Μαραθῶνι θρίαμβον, ἀπέθεσε τὰ πτερά της, ἀριστερῶς δὲ τὸ *οἴκημα* τὸ περιέχον ἔργα μεγάλων ζωγράφων. Οὐδὲν προτείχισμα ἀποκρύπτει τὴν τῶν δωρίων καὶ ἰωνίων στοῶν αὐτῆς ἐναρμόνιον εὐκοσμίαν. Αἱ γυναῖκες τῶν Ἀθηνῶν, ὀργισθεῖσαι ποτὲ ὅτι οἱ σύζυγοι αὐτῶν προσεῖχον περισσότερον εἰς τὸν πόλεμον παρὰ εἰς αὐτάς, ὕψωσαν κατ' αὐτῶν σημαίαν ἐπαναστάσεως, καὶ κατέλαβον τὴν Ἀκρόπολιν. Μάτην ἠγωνίζοντο οἱ ἄνδρες νὰ ἐκπολιορκήσωσιν αὐτὰς διὰ πυρπολήσεως τῶν πυλῶν, διότι γενναίως ἠμύνοντο, Ἀχελώους ὕδατος αὐτῶν καταχέουσαι. Ὁ Κινησίας ὅμως, εἷς τῶν πολιορκη-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τῶν, ἐπὶ πολὺ δὲν ἀντέσχεν εἰς τὴν αὐστηρότητα τοῦ πολεμικοῦ νόμου, καὶ ἐλθὼν ἐκάλεσε πρὸ τῶν πυλῶν τὴν καλὴν Μυῤῥίνην, καὶ ἐζήτει διαλλαγήν, καὶ τῇ ἐπρότεινε νὰ δραπετεύσωσιν εἰς τὸ σπήλαιον τοῦ Πανός, τὸ ὑπὸ τὰ Προπύλαια. Ἡ ἀστεία αὕτη τοῦ κωμικοῦ ἐπίνοια θὰ ἦν ἀδύνατος, ἂν ἔξωθεν τῶν Προπυλαίων ὑπῆρχε καὶ ἄλλος περίβολος. Ἡ πολυτελὴς δ᾽ ἀναβάθρα, περὶ ἧς οὐδὲν μνημεῖον ἢ συγγραφέως χωρίον τῆς κλασικῆς ἐποχῆς μαρτυρεῖ, ᾠκοδομήθη ἐπὶ Ῥοιμιτάλκου ἄρχοντος, ὑπὸ Αὐγούστου καὶ Ἀγρίππα, ὧν τ᾽ ἀγάλματα ἀνήγειρεν ὁ δῆμος εὐγνωμονῶν ἐπὶ τοῦ παρὰ τὴν ἄνοδον ὑψηλοῦ τούτου βάθρου, τοῦ ἄλλοτε ἄλλους ἀνδριάντας φέροντος, ἴσως τοὺς τῶν υἱῶν τοῦ Ξενοφῶντος, καὶ χαλκοῦν προσέτι νόμισμα κόψας εἰς μνήμην τῆς κατασκευῆς αὐτῆς. Ὠκοδόμησε δὲ τὰ Προπύλαια ὁ Μνησικλῆς ἐν πέντε ἔτεσιν, ἀντὶ δώδεκα ἑκατομμυρίων δραχμῶν (57).

Ἀλλ᾽ ἡ πομπὴ ἀναβαίνει.

«*Ὄψεσθε δέ· Καὶ γὰρ ἀνοιγομένων ψόφος ἤδη τῶν Προπυλαίων*» (58).

Ἴδετε τὴν *θαυμαστὴν καὶ πολύϋμνον* ἄκραν (59), ἥτις ἐφαμίλλως τῇ φύσει κοσμηθεῖσα ὑπὸ τῆς τέχνης, ἔστι πᾶσα ἱερὰ (60), πᾶσα ἀναθημάτων καὶ ἀγαλμάτων ἀνάπλεως, αὐτὴ ἄγαλμα καὶ ἀνάθημα τοῖς Θεοῖς (61). Οἱ Πελασγοὶ πρῶτοι τὴν ἰσοπέδωσαν καὶ ἐτείχισαν, διὸ καὶ ἀφ᾽ οὗ ἔτι ὁ Κίμων ἀνῳκοδόμησε τὸ νότιον αὐτῆς τεῖχος, παρέμεινε τῷ βορείῳ ἡ ἐπωνυμία τοῦ *Πελασγικοῦ*, καίτοι μετὰ τὰ Μη-

(57) Ἁρπ. λ. *Προπύλαια ταῦτα*.
(58) Ἀριστοφ. Ἱππ. 1326.
(59) Αὐτ.
(60) Δημ. Παραπρ. ρε΄.
(61) Ἀριστείδ. Παναθην. σ. 149.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

δεκά ὑπὸ τοῦ Θεμιστοκλέους διὰ παντοίων λίθων ἐν σπουδῇ ἐπισκευασθέντι. Ποία ἔκπληξις τοῖς ὁρῶσι, ποῖα θαύματα ἔνθα ἂν τὸ βλέμμα στραφῇ! Ἀδύνατον νὰ ἐπιθεωρήσωμεν, οὐδὲ κἂν νὰ ἴδωμεν, πάντα τ᾽ ἀναρίθμητα ταῦτα ἀριστουργήματα, ἃ παρήγαγε τῆς τέχνης ἡ ὑψηλοτάτη ἔμπνευσις καὶ τὸ καθαρώτατον αἴσθημα. Ἀλλὰ πῶς ἓν βλέμμα κἂν νὰ μὴ ῥίψωμεν εἰς τὸν *Προπύλαιον* τοῦτον *Ἑρμῆν* καὶ τὰς σεμνὰς ταύτας *Χάριτας*; Ὁ γλύπτης αὐτῶν ἦν αὐτὸς ὁ Σωκράτης, ὅστις ἀπὸ τῆς ἀσκήσεως τοῦ ὑπερτάτου *καλοῦ*, ὑψώθη εἰς τοῦ ὑπερτάτου *ἀγαθοῦ* τὴν ἀδελφὴν ἔννοιαν. Παρ᾽ αὐταῖς ἵσταται ἡ *Κλειδοῦχος* Ἀθηνᾶ τοῦ Φειδίου, καὶ ἐντὸς τῶν Πυλῶν ἡ χαλκῆ Λέαινα, μνημεῖον πατριωτικῆς ἀρετῆς καὶ γυναικείου ἡρωϊσμοῦ. Ταύτην τὴν χαλκῆν Ἀθηνᾶν, ὑπὸ τὴν μεσημβρινὴν στήλην τῆς ἔσω στοᾶς, ἀνήγειρεν ὁ Περικλῆς, εὐχαριστήριον τῇ Θεᾷ, ἣν ἐπωνόμασεν *Ὑγείαν*, διότι κατ᾽ ὄναρ τῷ ἐδίδαξε πῶς νὰ ἰάνῃ ἕνα τῶν οἰκοδόμων τῶν Προπυλαίων, ἐκ τῆς ὀροφῆς αὐτῶν πεσόντα καὶ συντριβέντα. Εἰς τοῦ Κρησίλου τὸν χαλκοῦν ἐκεῖνον *Διϊτρεφῆ*, τὸν κατατετοξευμένον, διακρίνονται τὰ τελευταῖα ἴχνη τῆς σβεννυμένης ζωῆς (62). Πρὸς τὰ δεξιὰ δ᾽ ὁ μέγας χαλκοῦς ἵππος, ἐξ οὗ φαίνονται προκύπτοντες ὁπλοφόροι, ἐστὶν ὁ *Δούριος*, ἀνάθημα μὲν Χαιρεδήμου τοῦ υἱοῦ Εὐαγγέλου, οἰκέτου τοῦ Περικλέους, ἔργον δὲ Στρογγυλίωνος· πρὸς τ᾽ ἀριστερὰ δέ, τὸ μέγα χαλκοῦν *τέθριππον* ἀνετέθη εἰς μνήμην τοῦ πρώτου μεγάλου πολεμικοῦ τῶν Ἀθηνῶν κατορθώματος. Ποῖον δὲ θαῦμα καλλιτεχνίας καὶ χαλκοπτικῆς ἡ κολοσσιαία αὕτη Ἀθηνᾶ, ἡ τεσσαρακοντάπηχυς, ἧς ἡ αἰχμὴ καὶ ὁ λόφος προσλάμπουσιν ὑπὲρ τὸν Παρθενῶνα τοῖς καταπλέουσιν

(62) Παυσ. Α, 22. — Pl. XXXIV, 19. — Ant. Hell. I. N. 42.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἐκ Σουνίου, ἧς δὲ τὸ ἀρειμάνιον ἦθος καὶ ἡ προτεταμένη ἀσπὶς ἐμποιοῦσι τρόμον τοῖς κατὰ τῆς πόλεως ἐπερχομένοις ἐχθροῖς! Αὕτη ἐστὶ τοῦ Φειδίου ἡ *Πρόμαχος*, ἡ ἐκ τῆς ἀποταμιευθείσης δεκάτης τῶν ἐν Μαραθῶνι λαφύρων κατασκευασθεῖσα. Τὴν μακρὰν δ' ἐκείνην τῶν συμπλεγμάτων σειράν, τὴν κοσμοῦσαν τὸ Κιμώνιον τεῖχος ὑπὲρ τὸ Θέατρον διὰ παραστάσεως τῶν μαχῶν κατὰ τῶν Γιγάντων, τῶν Ἀμαζόνων, τῶν Περσῶν καὶ τῶν Γαλατῶν, προσήνεγκε δῶρον ταῖς Ἀθήναις ὁ μεγαλοπρεπὴς Ἄτταλος.

Ἀλλ' ἀπὸ τῶν λαμπρῶν καὶ μυρίων τούτων ἔργων τῆς γλυπτικῆς ἀποσπᾷ τὴν προσοχὴν ἡμῶν τὸ θαυμάσιον τῆς ἀρχιτεκτονικῆς μεγαλούργημα, ὁ Παρθενών, ὅστις στέφει τὴν Ἀκρόπολιν ὡς ἡ Ἀκρόπολις στέφει τὴν πόλιν. Ὁ Ἰκτῖνος ᾠκοδόμησεν αὐτόν, ἀξίαν κατοικίαν τῆς περιφήμου χρυσελεφαντίνης Ἀθηνᾶς τοῦ Φειδίου, καὶ οὐδέποτε ἡ τέχνη παρήγαγέ τι ἐφάμιλλον ἢ τοῦ ναοῦ τούτου ἢ τοῦ ἐνιδρυμένου ἀγάλματος. Ἡ ὄψις αὐτοῦ ἀπὸ τῶν Προπυλαίων ἔστι πρὸ πάντων καταπληκτική, διότι, ὑπερέχων αὐτῶν καθ' ὅλον τὸ ὕψος τῶν κιόνων αὐτῶν, παρίστησιν ἡμῖν συγχρόνως, ἐν ᾧ εἰσερχόμεθα, τὴν ἀνάπτυξιν δύο πλευρῶν, μεθ' ὅλου τοῦ πλούτου τῶν κιονοστοιχιῶν καὶ τῶν γλυφῶν αὐτῶν. Συμπληροῦν δὲ τὴν μεγαλοπρεπῆ θέαν, ἐκτείνει πρὸς τ' ἀριστερὰ ἐπίσης δύο πλευρὰς τὸ διὰ Καρυατίδων, δι' ἰωνικῶν κιόνων καὶ διὰ χαριεστάτων ἀνθεμίων περιττῶς κεκοσμημένον Ἐρεχθεῖον, ναὸς διπλοῦς, τὸ σεβαμιώτατον καὶ ἀρχαιότατον τῶν ἐγχωρίων ἱερῶν, θέατρον τῆς ἔριδος μεταξὺ Ποσειδῶνος καὶ Ἀθηνᾶς περὶ τῆς κυριαρχίας τῆς χώρας, περιέχον καὶ τοῦ μὲν τὸ φρέαρ καὶ τὰ τῆς θείας τριαίνης ἴχνη, καὶ τῆς δὲ τὴν ἐλαίαν, προμήτορα πάντων τῶν ἐλαιώνων τῆς Ἀττικῆς, καὶ προσέτι

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τὸ οὐρανόθεν πεσὸν ἕδος τῆς Πολιάδος, καὶ τοὺς τάφους τῶν γηγενῶν Ἐρεχθέως καὶ Κέκροπος.

Ἀλλ' αἱ θυσίαι ἐπερατώθησαν, καὶ παρεδόθη ὁ πέπλος τῇ ἱερείᾳ. Τὸ τῆς Βραυρωνίας Ἀρτέμιδος ἀφίδρυμα, τὸ πρὸ τοῦ Παρθενῶνος, ναὸς ὂν οὐ μέγας, οὐδὲν ἔχει νὰ μᾶς ἀναχαιτίσῃ. Ἀπὸ δὲ τοῦ ὀπίσω τοῦ Παρθενῶνος περιφεροῦς ἐκείνου ναΐσκου τῆς Ῥώμης καὶ τοῦ Αὐγούστου, ὡς ἔργου δουλικῶν ἡμερῶν, καὶ προϊόντος ταπεινωθέντος φρονήματος, ἀποτρέψωμεν μᾶλλον τὰς ὄψεις.

Ἀφ' οὗ λοιπόν, τῆς πομπῆς ἀπελθούσης, ἔρημος ἔμεινεν ἡ Ἀκρόπολις, καταλίπωμεν αὐτὴν καὶ ἡμεῖς. Ἂν δέ, πρὸ τῶν ἱερῶν τῆς *Γῆς καὶ Χλόης*, τῆς *Πανδήμου Ἀφροδίτης* καὶ τοῦ *Ἀσκληπιοῦ* διαβάντες, προσαναβῶμεν τὴν κορυφὴν τοῦ Μουσείου, ἔνθα ἐτάφη Ἀντίοχος ὁ Φιλόπαππος, ὁ ἔκγονος τοῦ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐκθρονισθέντος βασιλέως τῆς Κομμαγηνῆς, ἕξομεν χαρμόσυνον θέαμα, ἀφ' οὗ ἐπῆλθεν ἡ νύξ, τὸν ἔξω Κεραμεικὸν ὅλον διατρεχόμενον ὡς ὑπὸ χιλιάδων διαττόντων ἀστέρων, ἀπὸ τοῦ βωμοῦ τοῦ Προμηθέως ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ μέχρι τοῦ Διπύλου, διότι εἰς συμπλήρωσιν τῆς πανηγύρεως τελεῖται αὐτόθι νυκτερινὴ λαμπαδηδρομία (63).

Ἀλλ' ἂν θέλωμεν νὰ ἰδῶμεν καὶ τὸν ἥλιον ἀνατέλλοντα ὑπὲρ τὸν Λυκαβηττόν, ὡς ὁ Μέτων τὸν ἔβλεπεν (64), ἀναβῶμεν ἅμ' ἕῳ τὸν ἐν Μελίτῃ ὑψηλὸν (65) ἀλλ' ὁμαλὸν ἐκεῖνον λόφον, τὸν προσεχῆ τῷ Μουσείῳ καὶ τῇ ἀγούσῃ πρὸς τὴν Πειραϊκὴν πύλην (66), τὸν μόνον δ' ἀφορῶντα συγχρό-

(63) Ἁρπ. — Σουΐδ. — Ἡσύχ. — Φώτ. — Φαβωρ. λ. Λαμπαδηφορία. — Bekk Anecd gr. I. σ. 277.

(64) Φιλόχ. ἐν Σουΐδ. λ. *Μέτων*.

(65) Πλούτ. Νικ. Ζ. — Ἀριστοφ. Ἱππ. 312 κτλ.

(66) Πλούτ. Θησ. ΚΖ. — Θεμ. ΙΘ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

νως πρὸς τὰ Προπύλαια, τὴν θάλασσαν καὶ τὸν Ἄρειον Πάγον(67). Τίς ἦν οὗτος ὁ πλήρης λάκκων, πιθακνίων καὶ οἰκοπέδων; Ἰδοὺ προσκρούει ὁ ποῦς ἡμῶν εἰς ἐνεπίγραφον λίθον, φέροντα ἐν ἀρχαίοις γράμμασι τὰς λέξεις· «*Ὅρος Πυκνός*». Εἰς ταύτην τὴν κορυφὴν *συνεπυκνοῦτο* τὸ πάλαι ὁ δῆμος, ἀφ᾽ ὅτου, ὑπὸ Κλεισθένους ἴσως, ἐκ τῆς ἀγορᾶς μετηνέχθη αὐτόθι ἡ ἐκκλησία. Ἀλλ᾽ ὁ Θεμιστοκλῆς κατέστρεψε τὸ ἀφελῶς μεγαλοπρεπὲς τοῦτο ἀνάκτορον τῆς κυριαρχίας τοῦ δήμου, ὀχυρῶν τὴν πόλιν, καὶ διήγαγε τὸ τεῖχος αὐτῆς δι᾽ αὐτοῦ τοῦ τόπου τῶν συνελεύσεων, εὐθὺς ὀπίσω τοῦ βήματος. Ἔσπευσεν ὅμως νὰ διασκευάσῃ ἕτερον βῆμα, τοῦ πρώτου ἐπιφανέστερον, ἰσοπεδώσας τὴν ὑπ᾽ αὐτὸ κλιτύν, τοὺς ὀγκώδεις λίθους, οὓς ἐξῆγε λατομῶν τὸ χωρίον, εἰς ἔρεισμα τῆς νέας πλατείας μεταχειρισθείς, καὶ ἐξ αὐτοφυοῦς βράχου τὸ μέγα βῆμα λαξεύσας, ὡς οἰωνιζόμενος ἄσειστον τὴν κρηπῖδα τῆς τοῦ λόγου ἐλευθερίας. Ὅτε δ᾽ οἱ μεταγενέστεροι εἶδον δύο βήματα, τὸ μὲν ἄνω, καὶ ἐπιβλέπον τὴν θάλασσαν μετὰ τὴν τοῦ τείχους κατάπτωσιν, τὸ δὲ κάτω, καὶ ἀποβλέπον πρὸς τὴν ξηράν, ἐμυθολόγησαν τότε ὅτι οἱ Τριάκοντα ἀπέστρεψαν αὐτὸ ἀπὸ τῆς θέας τῆς εὐρείας θαλάσσης, ἥτις ηὔρυνε καὶ ἐξῆρε τῶν Ἀθηναίων τὸ φρόνημα, καὶ ἐξέκαιε παρ᾽ αὐτοῖς τὸν ἔμφυτον ἔρωτα τῆς ἐλευθερίας. Ἔλεγον δὲ ταῦτα, ὡς ἂν ἦν δυνατὸν ἐκ τοῦ ἄνω βήματος νὰ ἐφαίνετο ἡ θάλασσα ἐν ὅσῳ τὸ τεῖχος διήρχετο ὀπίσω αὐτοῦ, ἢ ὡς ἂν ἦν ἀναγκαῖον εἰς τ᾽ ἀληθῆ ἐγκλήματα τῶν αἱμοβόρων ἐκείνων τυράννων νὰ προστεθῶσι καὶ ἕτερα φανταστά, ὅπως καταστήσωσι τὴν μνήμην αὐτῶν ἀποτρόπαιον.

(67) Λουκ. Δὶς κατηγ. 9. — Ἁρπ. λ. *Προπύλαια ταῦτα*. — Αἰσχ. Πρπρσβ. κε΄. — Ἀριστοφ. Ἱππ. 812. — Πλούτ. Θεμ. αὐτ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἄλλοτε ἦν ὁ βράχος οὗτος τὸ πολιτικὸν κέντρον τῆς οἰκουμένης. Ὅταν ἤρετο σημεῖον ἐν τῇ ἀγορᾷ (68) καὶ ἐκηρύττετο ἐκκλησία, ἔσπευδεν ἐνταῦθα ὁ δῆμος ὁ *κυαμοτρώξ* (69), τὸ *μεμιλτωμένον* φεύγων σχοινίον (70), ἢ μᾶλλον ἐπιθυμῶν τὸ τριώβολον (71), καὶ κατελάμβανε θέσεις ἐπὶ τῶν πετρῶν (72), τὸ *πρῶτον ξύλον* τοῖς Πρυτάνεσι καταλείπων (73). Ἅμα δ' ὁ κήρυξ, τὸ καθάρσιον ὕδωρ περιαγαγών (74), ηὔχετο εἰς τὸν *Ὕπατον* Δία, ὅστις ἦν ἱδρυμένος παρὰ τὸ βῆμα (75), καὶ ἀρὰς εἰπὼν κατὰ τῶν πονηρῶν καὶ τῶν δωροδόκων (76), ἠρώτα «*τίς ἀγορεύειν βούλεται*», τότε φωνὴ βροντώδης ἀντήχει ἀπὸ τοῦ βήματος, πόλεμον ἢ εἰρήνην τοῖς Ἕλλησιν ἐπισείουσα, καὶ ὑπέφρισσε τὸ ἀκροώμενον πλῆθος, ὡς ὁ πόντος ὑπὸ πνεῦμα ἀνέμου (77), καὶ ἐκινεῖτο ἡ Ἑλλάς, καὶ ἔτεινον τὸ οὖς τὰ ἔθνη, ὧν ἡ τύχη ἐνταῦθα ἐκρίνετο. Ἀλλ' ἐπῆλθον ἡμέραι καθ' ἃς ἔρημος ἦν ἡ Πνύξ, καὶ βωβὸς ἔμεινεν οὗτος ὁ λίθος, μέχρις οὗ ἐθέρμανεν αὐτὸν αὖθις ἡ πρώτη τῆς νέας ἐλευθερίας ἀκτίς, καί, ὡς εἰς τὸν τοῦ Μέμνονος, ἀπέδωκεν αὐτῷ τὴν φωνήν.

Ἐν ᾧ δ' ἐνταῦθα *κρατεῖ τοῦ βήματος* (78) ἡ πολιτικὴ σπουδαιολογία, ἐκεῖ νοτίως ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν χρησμοδοτεῖ

(68) Ἀριστοφ. Θεσμοφ. 278, μετὰ Σχολ.
(69) Αὐτ. Ἱππ. 41.
(70) Αὐτ. Ἀχαρν. 22, μετὰ Σχολ. — Πολυδ. Η, 102.
(71) Ἀριστοφ. Ἐκκλ. 284, 315, 414.
(72) Αὐτ. Ἱππ. 783.
(73) Αὐτ. Ἀχαρν. 27.
(74) Αἰσχ. κ. Τιμάρχ. ζ'.
(75) C. I. N. 495-506.
(76) Δείν. κ. Ἀρισταγ. ς'.
(77) Δημ. Πρπρσδ. νγ'.
(78) Ἀριστοφ. Εἰρ. 679.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἡ τοῦ δράματος Μοῦσα, οὐχὶ ἔνθα κάμπτονται αἱ συχναὶ ἐκεῖναι ἁψῖδες τοῦ Ὠδείου, ὃ ὁ βαθύπλουτος Ἡρώδης ἀνήγειρε τῇ μνήμῃ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Ῥηγίλλης, ἀλλ' ὑπὲρ τὴν στοὰν τοῦ Εὐμένους καὶ τὰς *Λίμνας*, ἐν αἷς περὶ τὸ νῦν Νοσοκομεῖον ἦν τὸ Ληναῖον, περιέχον χρυσελεφάντινον τὸν Διόνυσον, περίφημον ἔργον τοῦ Ἀλκαμένους. Ἐνταῦθα κατὰ χρόνους τακτούς, ἰδίως δ' ἐπὶ τῶν μεγάλων Διονυσιακῶν ἑορτῶν, συῤῥέουσιν ἕωθεν (79) αἱ τρεῖς μυριάδες τῶν Ἀθηναίων (80), καὶ οὐ μόνον οἱ πολῖται, οἵτινες, τὸ *Θεατρικὸν* διώβολον λαβόντες (81), δίδουσιν αὐτὸ τῷ θεατρώνῃ εἰς εἰσιτήρια, ἀλλὰ καὶ πλεῖστοι ξένοι ἐρχόμενοι τότε νὰ προσφέρωσι ταῖς Ἀθήναις τὸν φόρον τῆς ὑποταγῆς καὶ τοῦ θαυμασμοῦ αὐτῶν (82). Ἤδη καταλαμβάνονται τὰ ἑδώλια, καὶ ἐπὶ μαλακῶν προσκεφαλαίων (83) καθέζονται οἱ μὲν ἄρχοντες μετὰ τῶν ξένων πρέσβεων εἰς τὰς πρώτας κερκίδας (84), οἱ πολῖται καὶ αἱ πολίτιδες ἐν ταῖς μέσαις (85), οἱ δὲ λοιποὶ ξένοι εἰς τὰς τελευταίας (86), καὶ οἱ δοῦλοι ἵστανται ὄρθιοι εἰς τὴν ὑπεράνω τοῦ *κοίλου* στοάν. Ὁ Χορὸς ἤδη προχωρεῖ ὑπορχούμενος, καὶ ᾄδων περικυκλοῖ τὴν Θυμέλην. Ἡ αὐλαία καταβιβάζεται. Ἔνδοξος ἡμέρα διὰ τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν! Ἀπὸ κοθόρνου ὁμιλοῦσι τῶν Θεῶν τὴν γλῶσσαν τὰ ἀνθρώπινα πάθη, καὶ ἑρμηνεῖς αὐτῶν εἰσὶν ὁ βαθὺς Σοφοκλῆς, ὁ τρυφερὸς Εὐριπίδης, ὁ δρι-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

(79) Ἀριστοφ. Ὄρν. 784. — Αἰσχ. κ. Κτησ. κα'.
(80) Πλάτ. Συμπ. 4, Πιθανῶς ὄχι ὅλοι ὁμοῦ.
(81) Οὔλπ. εἰς Δημ. Ὀλυνθ. Α, α'.
(82) Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 510. 650, μετὰ Σχολ. — Ἰσοκρ. π. Εἰρήν. 29.
(83) Αἰσχ. κ. Κτησ. κα'. — Παραπρεσβ. λη'. — Θεόφρ. Χαρ. Β.
(84) Αἰσχ. κ. Κτησ. αὐτ. — Ἀριστοφ. Ἱππ. 704.
(85) Ἀριστοφ. Ἐκκλ. 23, μετὰ Σχολ.
(86) Πολυδ. Θ, 44.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ὺς Ἀριστοφάνης. Ἐφ᾽ ἡμέρας τινὰς (87) διήρκει ἡ εὐγενὴς αὕτη τῶν ὑψίστων ἐμπνεύσεων σταδιοδρομία, ἧς ἆθλα εἰσὶν αἱ πάντων τῶν λαῶν χειροκροτήσεις, καὶ δόξα δι᾽ αἰώνων ἀθάνατος. Μεγάλη δὲ μάλιστα ἡ χαρὰ τοῦ χορηγοῦ, ὅστις ἰδίᾳ δαπάνῃ συνήγαγε καὶ ἐδίδαξε τὸν χορὸν τοῦ νικήσαντος δράματος, διότι ἡ νίκη κυρίως εἰς αὐτὸν ἀναφέρεται, καὶ εἰς αὐτὸν δίδοται τὸ ὑλικὸν αὐτῆς βραβεῖον, ὁ Τρίπους. Τοῦτον αὐτὸς πρὸς τιμὴν ἑαυτοῦ τε καὶ τῆς φυλῆς ᾗ ἀνήκει καὶ ὑπὲρ ἧς ἐδαπάνησεν, ἀνατίθησι τοῖς Θεοῖς ἐπὶ περιφανοῦς τινος βάσεως, ἣ πολλάκις καὶ ὅλου ναΐσκου δίδωσι σχῆμα καὶ διαστάσεις (88). Οὕτως ἐπὶ Ἀλεξάνδρου διεκόσμησεν ὁ Θράσυλλος εἰς περικαλλὲς μνημεῖον τὸ σπήλαιον τοῦτο τὸ ὑπὲρ τὸ Θέατρον, καὶ ἕτεροι πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἀνήγειραν τοὺς ὑπὲρ τὸ σπήλαιον δύο κίονας, καὶ ὁ Λυσικράτης τὸ χαριέστατον ἐκεῖνο στρογγύλον ναΐδιον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς πρὸς τὸ Πρυτανεῖον, ἥτις ἐκ τῆς σειρᾶς τῶν κοσμούντων αὐτὴν τοιούτων μνημείων ὠνομάσθη *ὁδὸς τῶν Τριπόδων*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Δι᾽ αὐτῆς ἀπέρχονται οἱ πλεῖστοι τῶν θεατῶν πρὸς τὸ κέντρον τῆς πόλεως. Ἀλλ᾽ ἡμεῖς πορευθῶμεν τὴν πρὸς τὴν Ἐννεάκρουνον, τὴν πηγὴν ἣν ἐκόσμησαν οἱ Πεισιστρατίδαι ἐν τῇ κοίτῃ τοῦ Ἰλισσοῦ, ἥτις δὲ πρίν, καὶ μετὰ τὴν ἀκμὴν τῶν Ἀθηνῶν, ἐλέγετο καὶ εἰσέτι λέγεται Καλιῤῥόη. Καὶ πέραν μὲν αὐτῆς βλέπομεν ἐπὶ τῶν λόφων τὸν ναὸν τῆς Εὐκλείας, τὸν τῆς Δήμητρος καὶ τοῦ Τριπτολέμου· ἐντεῦθεν δὲ τὸ Ὠδεῖον, ὃ ᾠκοδόμησεν ὁ Περικλῆς ἐκ τῶν ξύλων, ὡς ἐπιστεύετο, τοῦ Περσικοῦ στόλου, τῶν ἐκβρασθέντων εἰς τὴν παραλίαν, πολύεδρον καὶ πολύστυλον μετὰ

(87) Πλούτ. Εἰ πρεσβ· πολιτ. Γ. — Αὐτ. π. φυγ. Ι.
(88) Αὐτ. Νικ. Γ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

περιφεροῦς ὀροφῆς, κατὰ τὸ σχῆμα μάλιστα τῆς τοῦ Ξέρξου σκηνῆς, διὰ λόγους ἀκουστικούς. Ἀλλ' ἀντὶ πρὸς ταῦτα, στραφῶμεν μᾶλλον πρὸς τὸν παρακείμενον περίβολον τοῦ Ὀλυμπιείου, τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου διπεριπτέρου ναοῦ, εἰς οὗ τὴν οἰκοδομὴν τοσοῦτοι αἰῶνες συνετέλεσαν, καὶ τοσοῦτοι συνέδραμον ἡγεμόνες, ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Δευκαλίωνος μέχρις Ἀδριανοῦ (89). Ἀποφύγωμεν ὅμως τὴν ἀλαζόνα ταύτην πύλην, ἐφ' ἧς ὁ Ῥωμαῖος οὗτος διά τινα μικροφιλότιμα δῶρα ἀξιοῖ μετὰ κόμπου νὰ ἐξώσῃ τὸν Θησέα ἐξ Ἀθηνῶν, καὶ νὰ σφετερισθῇ τὰς μεγάλας σελίδας τῆς ἱστορίας των. Ἐξέλθωμεν μᾶλλον τῆς πόλεως παρὰ τὸ *Πύθιον* ἐν τῇ νήσῳ τοῦ Ἰλισσοῦ, καὶ παρὰ τὸ Δελφίνιον, τὸ δικαστήριον τῶν ἐνδίκων φόνων ἀπέναντι τῆς Θεάτρου πολυτελεστέρας ἐκείνης χαράδρας, ἥτις ἦν τὸ στάδιον τὸ Παναθηναϊκόν. Ὁ Λυκοῦργος διεσκεύασεν αὐτὸ πρῶτος τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσι, μετὰ ταῦτα δὲ διεκόσμησεν αὐτὸ πλουσιώτατα Ἡρώδης ὁ Ἀττικός, δαπανήσας ἐκεῖ τὸ πλεῖστον τῆς Πεντελικῆς λατομίας.

Δροσεραὶ εἰσὶ κατὰ τὴν δείλην αἱ ὄχθαι τοῦ Ἰλισσοῦ, καὶ ἐπὶ τῆς ἀντιπέραν ὡραῖος διαπρέπει ἐφ' ὑψηλοῦ ὁ ναὸς τῆς *Ἀγροτέρας Ἀρτέμιδος*. Προσαναβῶμεν τὸν ῥοῦν περιδιαβάζοντες, καὶ πρὸς τῷ βωμῷ τούτῳ εὐξώμεθα ταῖς Μούσαις, ἴσως ἐπινεύσει αὐτῶν ἐντύχωμεν ὑπὸ τὴν ἀμφιλαφῆ ἐκείνην πλάτανον τῷ Σωκράτῃ μετὰ τοῦ Φαίδρου παρὰ τὸν εὔοσμον ἄγνον ἐπὶ τῆς πόης καθήμενον, τοὺς γυμνοὺς πόδας εἰς τὸ δροσερὸν ὑδάτιον λούοντα (90), καὶ ἐν ἀφελεῖ λόγῳ τὰ ὑψηλότερα τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀρετῆς διδάγματα ἀφηγούμενον.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

(89) Ἀριστοτ. Πολιτ. Ε, 11. — Vitr. VII, Praef. — Παυσ. Α, 18.
(90) Πλάτ. Φαῖδρ. σ. 229, 230. — Μάξ. Τύρ. 24, 4.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἀλλὰ μεταξὺ βαδίζοντες ἀφίχθημεν κατὰ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν περίπου σχολήν. Τὸν παρακείμενον μέγαν τοῦτον περίβολον τοῦ *Λυκείου* Ἀπόλλωνος διεκόσμησαν ὁ Πεισίστρατος, ὁ Περικλῆς, καὶ ἔσχατος ὁ Λυκοῦργος, εἰς πολυτελὲς γυμνάσιον ἀσκήσεων στρατιωτικῶν καὶ σωματικῶν, καὶ εἰς αὐτοῦ τοὺς τερπνοὺς *περιπάτους* ὁ μέγας Ἀριστοτέλης ἐνασκεῖ τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν, ὑψῶν αὐτὴν ἀπὸ τῆς ὕλης εἰς τὰ ἄϋλα, ἀπὸ τῶν ὑστέρων εἰς τὰ πρότερα, ἀπὸ τῆς πλάσεως εἰς τὸν πλάστην.

Τοῖς περιπατητικοῖς ὅμως συγγενόμενοι, μὴ ὀκνήσωμεν καὶ ἡμεῖς πρὸς τὸν περίπατον. Εἰς τὸ σύνδενδρον τοῦτο χωρίον, τὸ ὑπὸ τὸν τάφον τοῦ Ἰσοκράτους, ἀναγνωρίζομεν τὸ *Κυνόσαργες*, γυμνάσιον καὶ αὐτό, ἐν ᾧ ἀσκοῦνται οἱ νόθοι, ἀλλὰ νόθοι ὡς ὁ Θεμιστοκλῆς, οἱ ἡμιπολῖται τῶν Ἀθηναίων, καὶ ἐν ᾧ φιλοσοφοῦσιν οἱ οὐχ ἧττον νόθοι τῆς Σωκρατικῆς σοφίας θιασῶται, οἱ μετὰ τὸν Ἀντισθένη τὴν λατρείαν τῆς ἀκράτου ἐλευθερίας μέχρι τῆς κυνικῆς ἐκφαυλίσαντες ἀναιδείας. Τὸ χωρίον τοῦτο, ἱερὸν ἄλλοτε τοῦ Ἡρακλέους, τοῦ ἥρωος τῆς σωματικῆς δυνάμεως, μετεποιήθη εἰς Μονὴν τῶν *Ἀσωμάτων δυνάμεων*, ὅτε καὶ τὸ ὅλον θρήσκευμα ἀπὸ ὑλικοῦ ὑψώθη εἰς ἄϋλον. Ἐνταῦθα, ἐπανερχόμενοι τροπαιοῦχοι ἐκ Μαραθῶνος ἐστρατοπέδευσαν οἱ Ἀθηναῖοι, ὅπως καλύπτωσι διὰ ξηρᾶς τὴν πόλιν, καὶ ἐπιβλέπωσιν ἐξ ὕψους τὸ Φάληρον, πρὸς ὃ ἔπλεεν ὁ στόλος τῶν Μήδων.

Ἡ ἐξακολούθησις τῆς ὁδοῦ κατὰ τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν ἤθελε φέρει ἡμᾶς εἰς τοὺς ἐν Ἀλωπεκῇ ὡραίους *Κήπους* τῆς Ἀφροδίτης, ὧν κατὰ μέρος διετηρήθη ἐν τοῖς Ἀγγελοκήποις καὶ ἡ καλλονὴ καὶ τὸ ὄνομα. Ἀλλ᾽ ἄν, πρὸς δυσμὰς στραφέντες, ὑπὸ τὰς δενδροστοιχίας τῆς λεωφόρου τοῦ Πανεπιστημείου καὶ τῆς ὁδοῦ τοῦ Σταδίου, «*πορευθῶμεν ἐκ Λυκείου εὐθὺ τῆς Ἀκαδημίας τὴν ἔξω τείχους ὑπ᾽*

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

αὐτὸ τὸ τεῖχος»(91), θέλομεν, ἐπὶ τὰ ἴχνη τοῦ Σωκράτους κατ' ἀντίθετον διεύθυνσιν βαίνοντες (92), ἀφιχθῇ μέχρι τέλους εἰς τοὺς δύο γυμνοὺς γηλόφους, ὧν ὁ μὲν ἀφιέρωται ταῖς *Εὐμενίσιν*, ὁ δὲ τῷ *Ἱππίῳ Ποσειδῶνι* (93), δοξασθεὶς διὰ τῆς ἐπιδημίας τοῦ Οἰδίπου, καὶ μάλιστα διὰ τῆς Μούσης τοῦ Σοφοκλέους. Τὸ δ' ὀπίσω αὐτῶν τερπνὸν καὶ σύμφυτον ἐκεῖνο ἄλσος (94), ὁ κῆπος τοῦ Ἑκαδήμου, διετήρησε μέχρις ἡμῶν τὸ περίφημον αὐτοῦ ὄνομα δι' ὅλων τῶν αἰώνων τοῦ σκότους καὶ τῆς δουλείας. Ἐκεῖ, μεταξὺ τῶν βωμῶν τῆς Ἀθηνᾶς, τῶν Μουσῶν καὶ τοῦ Ἔρωτος (95), ὑπὸ τὰς εὐσκίους πλατάνους, καὶ παρὰ τοῦ Κηφισοῦ τὰς *ἀΰπνους καὶ νομάδας* ῥοὰς (96), ἀνὴρ πολιός, διὰ τοῦ φλογεροῦ βλέμματος καὶ διὰ τῆς χειρὸς δεικνύων τὸν οὐρανόν, ἐξηγεῖ εἰς ἐνθουσιῶσαν ὁμήγυριν, διὰ φωνῆς ἧς ἡ γλυκύτης ἁμιλλᾶται πρὸς τὴν τῆς ἀηδόνος, τὴν πλάσιν διὰ τοῦ πλάστου, τὰ ὕστερα διὰ τῶν προτέρων, καὶ κηρύττει μόνην ἀλήθειαν τὴν ἰδέαν, τὰ δ' ὄντα σκιὰς αὐτῆς καὶ εἰκόνας, καὶ διὰ τῆς προφητικῆς ἐμπνεύσεως τῆς μεγαλοφυΐας διαβλέπει ὑποφώσκουσαν τὴν πρώτην αὐγὴν τῆς πολυφώτου ἡμέρας, ἥτις μετ' αἰῶνας μέλλει δι' ἀποκαλύψεως νὰ ἐπιλάμψῃ ἐπὶ τὴν γῆν. Ἡ Ἀκαδημία καὶ τὸ Λύκειον, ὡς κεῖνται εἰς τὰ δύο ἀντίθετα ἄκρα τοῦ κύκλου τῆς πόλεως, οὕτω κατέχουσι καὶ τὰ δύο πέρατα τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, καὶ αἱ διδασκαλίαι αὐτῶν ἀλλήλας συμπληροῦσαι, διὰ τῆς πράξεως τὴν θεωρίαν, τὴν πεῖραν διὰ τῆς ἐμπνεύσεως, ἀπαρτίζουσι τὸν χρυσοῦν κύκλον τῆς ὑπερτάτης ἀλη-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

(91) Πλάτ. Λύσ. 1.
(92) Πλάτ. Λύσις, 1.
(93) Σοφοκλ. Οἰδ. ἐν Κολ. 55. — Παυσ. Α, 30.
(94) Σοφ. αὐτ. — Διογ. Λ. Γ, 7.
(95) Παυσ. Α, 30. — Σχολ. Σοφ. Οἰδ. ἐν Κολ. 57.
(96) Σοφ. αὐτ. 674.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

θείας, πρὸς οὗ τὴν περιφέρειαν τείνουσιν ὡς ἀκτῖνες πάντα τῆς γῆς τὰ φιλοσοφήματα.

Ποῖοι χρόνοι καὶ ποῖα θαύματα! Ὅπου στραφῶμεν, φιλόσοφοι συζητοῦσι τὰς ἀνωτάτας θεωρίας ὧν ποτε ἐπελήφθη ἀνθρώπινος νοῦς, πολιτικοὶ ἄνδρες μεγαλύνουσι δι' ἀρετῆς καὶ συνέσεως τὴν πατρίδα, στρατηγοὶ δοξάζουσιν αὐτήν, συγγραφεῖς εὑρίσκουσιν ἐν τῷ λόγῳ τὸ ἄκρον ὅριον τοῦ καλοῦ, καλλιτέχναι διαιωνίζουσιν αὐτοῦ τὸν τύπον ἐν χροιαῖς, ἐν λίθῳ καὶ ἐν μετάλλῳ· καὶ τοσοῦτον ἀναρίθμητα πυκνοῦνται τ' ἀριστουργήματα, ὥστε « *Οὐ δύναμαι δηλῶσαι καθ' ἓν ἕκαστον. Ἡ γὰρ Ἀττικὴ Θεῶν ἐστι κτίσμα καὶ προγόνων ἡρώων* » (84).

Τοιαύτη, ὡς ἐν ἀμυδροτάτῳ φωτογραφήματι, ἦν τῆς πόλεως ταύτης ἡ παλαιὰ καὶ ἐξαίσιος ὄψις. « *Αἵδ' εἴσ' Ἀθῆναι, Θησέως ἡ πρὶν πόλις* » (85). Βεβαίως ἂν ἀπὸ τοῦ φωταυγοῦς ἐκείνου θεάματος στρέψωμεν τεθαμβωμένον τὸ βλέμμα εἰς τὰ πέριξ ἡμῶν, θέλουσι μᾶς φανῆ σκοτεινὰ καὶ εὐτελῆ τὰ παρόντα· ἀλλὰ μὴ λησμονῶμεν ὅτι μικρὸν ἔτι ἀπέχομεν τῆς ὕσπληγγος τοῦ πολιτικοῦ σταδίου ἡμῶν. Ὑπάρχει δ' ἴσως καὶ ἕτερον τὸ βραδῦνον τὴν πρόοδον, ὅτι οὐκ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ ἐν διακαεῖ πίστει μετὰ τοῦ ἱεροῦ Ἀποστόλου λέγοντες· « *οὐ γὰρ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν* » (86). Διὰ ταῦτα οὔτε δίκαιον, τὰ νῦν πρὸς τὰ τότε παραβάλλοντες, νὰ καταβαλλώμεθα ὑπὸ δυσθυμίας, οὔτε ἔμφρον καταβαλλόμενοι νὰ ὀκνῶμεν. Τὰ μεγαλεῖα τῶν ἐθνῶν δὲν αὐτοσχεδιάζονται, οὐδ' ἀπόνως ἐπιτυγχάνονται. Μακρὰν μὲν ἔτι ἀπέχομεν τῆς ἀνθηρᾶς τῶν προγόνων ἀκμῆς, ἀλλὰ δι' ἡρωϊκῶν ἀγώνων κεκτήμεθα

(84) Ἡγησ. ἐν Στρβ. 396.
(85) Ἐπιγραφὴ ἐπὶ τῆς πύλης τοῦ Ἀδριανοῦ.
(86) Παύλου πρὸς Ἑβρ. ΙΓ, 14.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τὸ σπέρμα ἐξ οὗ βλαστάνει ἡ ἄνθησις. Ἡ ἐλευθερία ἡμῶν ἐῤῥιζώθη εἰς αἷμα μαρτύρων, καὶ ὑπὸ τὴν σκιὰν τοῦ θρόνου καὶ τῆς εὐνομίας δύναται νὰ ἐπαναφέρῃ τὰ θαύματα τῶν παλαιῶν ἡμερῶν. Ταύτην κἂν τὴν ἐλπίδα ἀποτυποῖ κυρίως ἡ σήμερον τελουμένη μνήμη τῆς ἱδρύσεως τοῦ Πανεπιστημείου, διότι τὸ Πανεπιστημεῖον ἔστιν ἡμῖν τοῦ μέλλοντος τὸ ταμεῖον καὶ ἡ πρωτίστη ἐγγύησις. Ἐξ αὐτοῦ ἐκρέουσι τὰ ζωοπάροχα τῆς παιδείας νάματα, ὧν ἄνευ ἡ γνησία ἐλευθερία ταχέως μαραίνεται· ἐν αὐτῷ παρασκευάζονται καὶ ἀσκοῦνται ἄξιοι αὐτῆς λειτουργοί, καὶ ἐν αὐτῷ αἴρεται τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας τὸ φρόνημα εἰς τὸ ὕψος τῶν παραδειγμάτων τῆς ἀρχαιότητος. Οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν ἐνδόξοις μάχαις ἀπέδειξαν ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν ἀπώλεσαν τὴν τῶν προγόνων ἀνδρίαν. Ὑμῖν δέ, ὦ νέοι τρόφιμοι τοῦ Πανελληνίου τούτου διανοητικοῦ ἑστιατορίου, ὑμῖν ἐναπόκειται, ὅταν σχολάζῃ ἡ τῶν πολέμων σημαία, ν' ἀποδείξητε ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ φρήν, καλῶς καὶ δεόντως καλλιεργουμένη, δύναται ἐπίσης νὰ ἐπαναδείξῃ καὶ τὰς μεγάλας τῶν προγόνων ἀστικὰς ἀρετάς. «*Ἔστιν ὑμῖν . . . τοὺς προγόνους, οὓς ἐπαινεῖτε δικαίως, ἔργῳ μιμεῖσθαι. Καὶ γάρ, εἰ μὴ τὰς μάχας, μηδὲ τὰς στρατείας, μηδὲ τοὺς κινδύνους, ἐν οἷς ἦσαν ἐκεῖνοι λαμπροί, ἐν τοῖς νῦν συμβαίνει μιμεῖσθαι καιροῖς, . . . ἀλλὰ τό γ' εὖ φρονεῖν αὐτῶν μιμεῖσθε. Τούτου γὰρ πανταχοῦ χρεία*» (87). Ταῦτα σᾶς ἐπαναλαμβάνω μετὰ τοῦ μεγαλοφώνου τῆς ἀρχαιότητος ῥήτορος, διότι ὡς ἡ ἐν μάχαις ἀνδρία, οὕτω καὶ ἡ φρόνησις καὶ ἡ ἀρετὴ μεγαλύνει καὶ δοξάζει τὰ ἔθνη· καὶ ἂν οὐδετέρων ὀλιγωρήσωμεν, οὐδὲν κωλύει νὰ ἐλπίσωμεν μέλλον τοῦ παρελθόντος ἐφάμιλλον.

(87) Δημοσθ. π. Πρπρσδ. ρδ'.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΑΡΧΕΙΟΝ ΤΟΥ ΝΕΩΤΕΡΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

B

ΕΠΙΤΟΜΟΣ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑΣ

ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Ἀλλὰ γὰρ ἐς πλῆθος ἐμπίπτων τῶν περὶ τῆς πόλεως ταύτης ὑμνουμένων τε καὶ διαβοωμένων, ὀκνῶ πλεονάζειν, μὴ συμβῇ τῆς προθέσεως ἐκπεσεῖν τὴν γραφήν.

ΣΤΡΑΒ. Θ. Ι. 16.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Οὐδεμία ὑπῆρξε πόλις τῆς ἀρχαιότητος περὶ ἧς καὶ ἐν ᾗ τοσαῦτα ἐγράφησαν, ὡς αἱ Ἀθῆναι· καὶ ὅμως ἡ τοπογραφία αὐτῶν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς εἰσέτι ἀνεξακρίβωτος, καὶ εἰς πολλὰ τῶν πρωτίστων αὐτῆς σημείων σκότει περιβεβλημένη, ὃ ηὔξησαν μᾶλλον ἢ ὅτι διεσκέδασαν πολλάκις αἱ εἰκασίαι τῶν νεωτέρων, πρὸ πάντων δ᾽ αἱ προτεινόμεναι κατὰ θεωρίας μὴ στηριζομένας εἰς ἀκριβῆ αὐτοψίαν.

Ταύτης κυρίως ἐπιμεληθείς, ἐκτίθημι καὶ τὰς κατωτέρω ἐμὰς δόξας, οὐχὶ τοῖς ἀντιφρονοῦσιν ἀμφισβητῶν, ὅπερ θὰ ἐξέτεινε τὰς σημειώσεις ταύτας εἰς ἀσκόπους μακρηγορίας, ἀλλὰ περιοριζόμενος εἰς ὅσα νομίζω ἔχοντα δύναμιν ἀποδεικτικήν.

Ἐκ τῶν ἀρχαίων ὑπάρχει, ὡς γνωστόν, εἷς μάλιστα

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

πολύτιμος ὁδηγὸς ἐν Ἀθήναις, ὁ Παυσανίας (1), ὁ ἐκ Καισαρίας τῆς Καππαδοκίας, περιελθὼν τὴν Ἑλλάδα καὶ ἄλλα τοῦ ἀρχαίου κόσμου κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τῆς δευτέρας μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος, ἐπὶ Αὐτοκράτορος Μ. Αὐρηλίου. Ὑπὸ τούτου τὴν ὁδηγίαν ὀφείλομεν καὶ ἡμεῖς κυρίως νὰ τεθῶμεν, ὡς ἔπραξαν πάντες οἱ περὶ τοπογραφίας τῶν Ἀθηνῶν πραγματευθέντες.

Τρία τινὰ ὅμως πρέπει εὐθὺς ἀρχόμενοι νὰ παρατηρήσωμεν· τὸ μέν, ὅτι ὁ περιηγητὴς δὲν μνημονεύει, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, πάντων τῶν τότε τὴν ἔνδοξον πόλιν κοσμούντων μνημείων καὶ οἰκοδομημάτων, ἀλλὰ πιθανῶς μόνων τῶν ὅσα ὁ ἴδιος ἐπεσκέφθη· τὸ δὲ ὅτι, καθ' ὃ πρὸς εἰδότας γράφων, δὲν ἐκφράζεται πάντοτε μετὰ τῆς διὰ τοὺς τῶν τότε ἀδαεῖς ἀπαιτουμένης ἀκριβολογίας· καὶ τὸ τρίτον ὅτι, ἐν Ἀθήναις πολλὰς βεβαίως διατρίψας ἡμέρας, οὔτε, ὡς ἐκ τῶν περιγραφῶν αὐτοῦ συμπεραίνεται, τὴν ὅλην αὐτῶν ἐπίσκεψιν διὰ μιᾶς ἐπεράτωσεν, οὔτε κατὰ γραμμὴν συνεχῆ περιῆλθεν αὐτάς, ἀλλ' ἀκολουθῶν τὰς διαφόρους, σκολιὰς καὶ νῦν ἀγνώστους τῶν ὁδῶν διευθύνσεις, καὶ πολλάκις διακόπτων τὴν περιοδείαν του, καὶ πάλιν αὐτῆς ἀρχόμενος.

---

(1) Παυσαν. Ἀττικ. Α-ΚΘ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Α

Παυσανίου ἐκδρομαί.

α.

Πύλη δι᾿ ἧς εἰσῆλθε (Παυσ. Ἀττ. Α, 3. Β, 9. 4).

Διὰ θαλάσσης ἀφιχθεὶς ὁ περιηγητής, καὶ ταχὺ βλέμμα ῥίψας εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ τὴν Μουνιχίαν (1), ἀνῆλθε παρακολουθῶν τὰ *Μακρὰ τείχη* (2), ἐρείπια ἤδη τότε, καὶ ὧν ἐλάχιστα ἴχνη φαίνονται εἰσέτι κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῆς σημερινῆς ἁμαξιτοῦ, τῆς ἀγούσης εἰς Ἀθήνας ἐκ Πειραιῶς, πλείονα δ᾿ ἐσώζοντο πρὸ τῆς κατασκευῆς αὐτῆς.

Οὕτως ἀφικνεῖται πρὸ τῶν πυλῶν τῆς πόλεως (3). Ἀλλὰ τίνων πυλῶν;

Τῶν Μακρῶν τειχῶν τὸ δυτικὸν ἀπέληγεν, ὡς τὰ ἴχνη δεικνύουσι καὶ ὡς ἡ ὀχυρωματικὴ ἀπαιτεῖ, εἰς τοὺς ἀποτόμους λόφους τοὺς νοτιοδυτικῶς χωροῦντας τῆς Ἀκροπόλεως. Πιθανὸν δὲ δὲν φαίνεται, ἐντὸς αὐτῶν, ὅτε ὑφίσταντο, νὰ ἐνεκλείετο ἡ ἀπὸ τοῦ λιμένος εἰς τὴν πόλιν ἄγουσα ἐμπορικὴ λεωφόρος, ἡ *ἁμαξιτὸς* ἀναμφιβόλως ἧς μνημονεύει ὁ Ξενοφῶν (4), ἴσως ἡ αὐτὴ ἣν ὁ Προπέρτιος λέγει *Θησείαν* (5), οὐδ᾿ ἀνεῤῥιχᾶτο πάντως εἰς τὰς ἀνοδίας τῶν λόφων, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκάμπτετο ἐπὶ τοῦ ὁμαλοῦ περὶ τοὺς

(1) Παυσ. Ἀττ. Α, 2-4.
(2) Αὐτ. Β, 2.
(3) Αὐτ. 3.
(4) Ἑλλην. Β, 4, 10.
(5) Βιβλ. Γ, Eleg. XXI, στ. 23.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

πρόποδας αὐτῶν, ἀπολήγουσα εἰς τῆς πόλεως τὸν περίβολον.

Ἡ σχεδὸν βεβαία αὕτη ὑπόθεσις ἄγει ἡμᾶς εἰς τοῦ περιβόλου τὰ δυτικά, ἔνθα, πλὴν ἴσως καὶ ἄλλων ἐλασσόνων, δύο ἠνοίγοντο ἐπίσημοι πύλαι, τὸ *Δίπυλον*, καὶ ἡ περὶ ἧς λέγει ὁ Πλούταρχος (6)· «Πύλαι... ἃς νῦν» (δηλαδὴ οὐχὶ ἐπὶ Θησέως, περὶ οὗ ὁμιλεῖ) «Πειραϊκὰς ὀνομάζουσι».

Καὶ ἑπόμενον μὲν ἦν *Πειραϊκαὶ* νὰ καλῶνται αἱ εἰς ἃς ἀπέληγεν ἡ ἐκ Πειραιῶς ὁδός· ἔπρεπε δὲ νὰ κεῖνται ἔνθα ἀναμφισβητήτως ἦν τῆς ὁδοῦ ταύτης τὸ πέρας, ἤτοι κατὰ τὸ σημεῖον τοῦ περιβόλου τὸ ἀμέσως βορείως τοῖς λόφοις ἑπόμενον, ἐν ᾧ τούτου πολὺ βορειότερον ἦν τὸ *Δίπυλον*, καθ' ὃ φέρον εἰς τὴν ὁδὸν τὴν πρὸς τὴν Ἐλευσῖνα, ἥτις συγχρόνως καὶ *ἱερὰ* ἐλέγετο, ἕνεκα τῆς δι' αὐτῆς διαπορευομένης πομπῆς τῶν Ἐλευσινίων (7), ἐξ οὗ τὸ Δίπυλον καὶ *Ἱερὰ πύλη* προσηγορεύετο (8). Ὁ δὲ Πλούταρχος καὶ *Θριασίας* λέγει τὰς πύλας ταύτας, ἐν ταύταις (9)· «Ταφῆναι Ἀνθημόκριτον παρὰ τὰς Θριασίας πύλας, αἳ νῦν Δίπυλον ὀνομάζονται». Ἐκαλοῦντο δ' οὕτω, διότι Θριάσιον ἐλέγετο τὸ περὶ τὴν Ἐλευσῖνα πεδίον, ὃ ἡ πομπὴ διεπορεύετο.

Ἠνοίγετο δὲ τὸ Δίπυλον συγχρόνως καὶ εἰς τὴν ἄγουσαν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν, ὡς μαρτυροῦσιν ὅ τε Λουκιανός (10)· «Ἀπὸ τοῦ Διπύλου... εἰς Ἀκαδημίαν ἀπιόντων», καὶ ὁ Τ. Λίβιος (11)· «A Dipylo accessis... porta... in Academiæ gymnasium ferens», καὶ ὁ Κικέρων (12)· «Sex a Dipylo

(6) Β. Θησ. ΚΖ.
(7) Παυσ. Ἀττ. ΛϚ, 2. — Ἁρπ. λ. Ἱερὰ ὁδός.
(8) Πλούτ. Β. Σύλλ. ΙΔ.
(9) Β. Περικλ. Λ.
(10) Σκύθ.
(11) XXI, 24.
(12) De fin. V, 1.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

stadia confecimus tum venissimus in Academiæ... patia». Ἡ δ' *Ἀκαδημία* ἦν πρὸς βορᾶν τῆς Ἱερᾶς ὁδοῦ, κατὰ τὰ Σεπόλια, εἰς τὴν θέσιν ἥτις καὶ τὸ ὄνομα ἔτι διατηρεῖ, ἐλαφρῶς ὑπὸ τοῦ ὄχλου εἰς «Καθήμια» παραφθαρέν, μετὰ ποιητικῆς δὲ χάριτος καὶ τοπογραφικῆς ἀκριβείας περιγράφεται ὑπὸ Σοφοκλέους(13) οἵα ἔτι καὶ νῦν γοητεύει τὰς ὄψεις, κατάφυτος καὶ κατάῤῥυτος, νοτίως τῶν μόνων ἐν τῷ πεδίῳ ὑψουμένων δύο λόφων τοῦ *Ἱππίου Κολωνοῦ*(14), καὶ τοῦ λόφου τῶν *Εὐμενίδων*(14). Ἐπὶ τοῦ τελευταίου δὲ τούτου σώζεται ἐρείπιον παρεκκλησίου καθιερωμένου τοῖς «ἁγίοις Ἀκινδύνοις», κατὰ τόν, ὡς συνήθως παρὰ τοῖς νεωτέροις, τὴν ἀρχαίαν ἐπωνυμίαν ἀναπολοῦντα εὐφημισμόν.

Ἔκειτο λοιπὸν τὸ *Δίπυλον* πολὺ βορειότερον τῆς Πειραϊκῆς πύλης, ἐκεῖ ἔνθα πολλὰ καὶ ἀξιόλογα αὐτοῦ λείψανα ἀνεσκάφησαν, καὶ ἔνθα ἡ παρακειμένη *Ἁγία Τριὰς* μετὰ τῶν περιστοιχιζόντων αὐτὴν ἀρχαίων τάφων, διετήρησε, φαίνεται, παρεφθαρμένον τῶν *Θριασίων* τὸ ὄνομα. Δὲν εἶναι λοιπὸν δυνατὸν νὰ εἰσῆλθεν ὁ Παυσανίας, ὡς τινὲς τῶν νεωτέρων ὑπέλαβον, διὰ πύλης τόσον βορειότερον κειμένης τῆς ὁδοῦ δι' ἧς ἀνέβη, ἀλλά, τὸ πιθανώτερον, διῆλθε διὰ τῆς *Πειραϊκῆς*. Κατὰ Πλούταρχον(16), ὁ Σύλλας, ὅτε ἐπολιόρκει τὰς Ἀθήνας, ἀναγνωρίσας ὅτι μέρος τοῦ περιβόλου, τὸ μᾶλλον ἁλώσιμον, ἔμενεν ἐξ ἀμελείας ἀφύλακτον, προσέβαλε, καὶ κυριεύσας κατέσκαψε καὶ συνωμάλυνε «τὸ μεταξὺ τῆς Πειραϊκῆς Πύλης καὶ τῆς Ἱερᾶς», καὶ ἐκεῖθεν

(13) Οἰδ. ἐν Κολ. 668.
(14) Ἁρπ. — Πολυδ. Z, 132 f. — Παυσ. Ἀττ. Α, 4.
(15) Σοφ. Αὐτ. 40. 42.
(16) Β. Σύλλ. ΙΔ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

εἰσήλασεν εἰς τὴν πόλιν. Καὶ τοῦτο λοιπὸν ἐστὶ βεβαία μαρτυρία ὅτι τὸ Δίπυλον ἦν ἄλλο τῆς Πειραϊκῆς πύλης, ἣν ὁμολογουμένως διῆλθεν ὁ Παυσανίας. Καὶ δι' ἑτέρων δὲ γνωρισμάτων τὴν πύλην ταύτην χαρακτηρίζει ὁ περιηγητής, λέγων ὅτι «οὐ πόῤῥω αὐτῆς ἦν τάφος . . . ἐπίθεμα ἔχων στρατιώτην ἵππῳ παρεστηκότα», ἔργον Πραξιτέλους(17), καὶ ὅτι «εἰσελθόντων» ἦν «οἰκοδόμημα ἐς *παρασκευὴν* τῶν πομπῶν»(18), δηλαδὴ τῆς τῶν μικρῶν καὶ μεγάλων Παναθηναίων, «καὶ πλησίον ναὸς *Δήμητρος*», ὁ παρ' ᾧ ἐτελοῦντο τὰ μικρὰ ἐν Μελίτῃ μυστήρια(19), καὶ «οὐ πόῤῥω... *Ποσειδῶν* ἐφ' ἵππου». Καὶ ὁ Πλούταρχος(20) ἀναφέρει «τὴν πλατεῖαν τὴν φέρουσαν εἰς τὰς πύλας παρὰ τὸ *Χαλκόδοντος* ἡρῷον, ἃς νῦν Πειραϊκὰς ὀνομάζουσιν»· καὶ ἦν τοῦτο τὸ Ἡρῷον ὁ καὶ *Ἐπτάχαλκον*(21) ἐκαλεῖτο.

Ὑπὸ τὸν βόρειον λοιπὸν πρόποδα τοῦ λόφου τοῦ ἀστεροσκοπείου ἢ τῶν Νυμφῶν, ὡς κατ' ἐπιγραφὴν ἐκεῖ σωζομένην ἐκλήθη, ἐρευνήσας εὗρον καταφανῆ τότε,—νομίζω δ' ὅτι σήμερον εἰσὶν ἧττον ὁρατά,—ἴχνη ἀρχαίας ὁδοῦ, στρεφομένης πρὸς τὸν περίβολον, γνωστὸν καὶ αὐτὸν ἐνταῦθα ἐκ σωζομένων λειψάνων. Ἔνθα δὲ περίπου ἔπρεπε νὰ τέμνῃ αὐτὸν ἡ ὁδός, ὑπάρχει, δεξιῶς μὲν τῷ εἰσιόντι, ἐρείπιον πύργου στρογγύλου, ἐμφαίνοντος πιθανὴν πύλης ὕπαρξιν, ἀριστερῶς δέ, εἴς τινα ἀπόστασιν, βάθρον κυβικόν, ἐκ τοῦ βράχου λελαξευμένον, πιθανώτατα τὸ βάθρον τοῦ ἵππου καὶ στρατιώτου τοῦ Πραξιτέλους. Ἐπὶ τοῦ βράχου τούτου εἰσὶ σήμερον τὰ δημόσια σφαγεῖα ᾠκοδομημένα.

(17) Αὐτ. Β, 3.
(18) Αὐτ 4.
(19) Σχολ. Ἀριστοφ. Βάτρ. 501.
(20) Β. Θησ. ΚΖ.
(21) Πλούτ. Β. Σύλλ. ΙΔ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ὀλίγον δὲ βορειανατολικώτερον ὑπῆρχον πλησίον ἀλλήλων, ἐκλιπόντα σήμερον, ἐρείπια δύο ἐκκλησιδίων, ἀφιερωμένων εἰς τὴν μνήμην, τὸ μὲν τοῦ ἁγίου Νικολάου, τὸ δὲ τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, ὧν τὸ πρῶτον δύναται, κατὰ τὴν ἐν πάσῃ τῇ Ἑλλάδι, μάλιστα δ᾽ ἐν Ἀθήναις, ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ χριστιανισμοῦ γνωστοτάτως ἐπικρατοῦσαν ἕξιν τοῦ ἀφιεροῦν τὰ ἱερὰ τῶν ἀρχαίων θεοτήτων εἰς ἁγίους συγγενεῖς ἐκείναις κατὰ τὴν λατρείαν ἢ τὴν ἐπωνυμίαν, νὰ εἰκασθῇ ὅτι κατέλαβε τὸν ἱερὸν χῶρον τοῦ *Ποσειδῶνος*, τὸ δὲ τὸν τοῦ οἰκοδομήματος « εἰς *παρασκευὴν* τῶν πομπῶν », ὃ καθ᾽ ἕτερον χωρίον τοῦ Παυσανίου (22), τῷ ὄντι ὑπὸ τὸν Ἄρειον Πάγον ἔκειτο, διότι « πλησίον » αὐτοῦ ἐδείκνυτο « ναῦς ποιηθεῖσα εἰς τὴν τῶν Παναθηναίων πομπήν », ἀποτεθειμένη ἀναμφιβόλως που παρὰ τὸ Πομπεῖον. Παρὰ τούτοις δ᾽ ἦν που καὶ ὁ ναὸς τῆς Δήμητρος.

Τούτων δὲ βορείως, ἐπὶ βράχου ἔχοντος νύμφας ἢ κοιλώματα ἀρχαῖα ἐγγεγλυμμένα, ἵσταται ἐκκλησίδιον τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, Χαλκοῦρι ἐπονομαζόμενον, βεβαίως οὐδὲν ἄλλο ἢ τὸ τοῦ *Χαλκόδοντος*, κατὰ μικρὰν τῆς ἐπωνυμίας παραλλαγήν. Καὶ ἀφίσταται μὲν αὐτὸ ὀλιγώτερον τοῦ Διπύλου ἢ τῆς ἣν ἐκλαμβάνω ὡς τὴν Πειραϊκὴν πύλην· ἀλλὰ μετὰ ταύτης κοινωνεῖ δι᾽ ἐπιπέδου πλατείας, ἐν ᾧ ἀπ᾽ ἐκείνου χωρίζεται δι᾽ ἀποτόμου κλιτύος.

Κατὰ πάντα λοιπὸν τὰ τὴν Πειραϊκὴν πύλην ἀφορῶντα ἀρχαῖα χωρία, καὶ τὰ μετ᾽ αὐτῆς τοπογραφικῶς συνδεόμενα μνημεῖα, δὲν ἐδύνατο αὕτη νὰ κεῖται οὔτε νοτιώτερον τοῦ λόφου τῶν Νυμφῶν, ὅθεν θὰ ἔφερεν εἰς στενώματα καὶ εἰς ἀνοδίας, οὔτε πολὺ βορειότερον αὐτοῦ, ὅτε θὰ ἦν ἀνάγκη νὰ ζητηθῇ πρὸς βορᾶν καὶ τοῦ λόφου τοῦ Θησείου, καὶ

(22) Αὐτ. ΚΘ, 1.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ἑπομένως θὰ συνέπιπτε μετὰ τοῦ Διπύλου. Ὀπίσω δὲ τῆς θέσεως ἣν νομίζω ὅτι πρέπει ν' ἀποδώσω αὐτῇ, ἠνοίγετο, εἰς τὸν ἐπὶ Τουρκοκρατίας συσταλέντα περίβολον, ἡ νέα Πύλη ἡ λεγομένη « τοῦ Δράκου », ἤτοι τοῦ Πειραιῶς, διότι τότε οὕτως, ὡς γνωστόν, ἐκαλεῖτο ὁ λιμήν, ἐκ τοῦ ἐπὶ τῆς ὄχθης ποτὲ ἱδρυμένου λιθίνου λέοντος, ὃν ὁ Μοροζίνης ἀπεκόμισεν εἰς Βενετίαν.

6.

Πρώτη ὁδὸς τοῦ Παυσανίου (Παυσ. Ἀττ. Β, 4).

Ἀλλ' ἂν καὶ ἄλλη ἀπῃτεῖτο ἀπόδειξις ὅτι ὁ Παυσανίας δὲν διῆλθε διὰ τοῦ Διπύλου, ταύτην παρέχουσι τὰ πρῶτα αὐτοῦ βήματα ἐν τῇ πόλει· διότι « εἰσελθών », λέγει ὅτι « στοαὶ εἰσὶν *ἀπὸ* τῶν Πυλῶν εἰς τὸν Κεραμεικόν » (1). Αἱ πύλαι ἑπομένως δι' ὧν εἰσῆλθε δὲν ἦσαν ἐν τῷ Κεραμεικῷ, ἐν ᾧ τὸ ὅτι ἐν αὐτῷ ἦν τὸ Δίπυλον μαρτυρεῖ καὶ τοῦτο τὸ ῥητὸν χωρίον τοῦ Λουκιανοῦ (2) « Ἐν τῷ Κεραμεικῷ πρὸς τῷ Διπύλῳ ». Ἦν δὲ διπλοῦς ὁ *Κεραμεικός* (3), ὁ *ἔσω*, ἐντὸς τοῦ Διπύλου (4), καὶ ὁ *ἔξω*, « τὸ κάλλιστον προάστειον » κατὰ Θουκυδίδην (5), χρησιμεῦον καὶ εἰς ἐνταφιασμὸν τῶν ἐν πολέμῳ πεσόντων (6), ὧν πολλοὶ καὶ ἐπίσημοι τάφοι ἀνεσκάφησαν παρὰ τῇ παρακειμένῃ ἐκκλησίᾳ, ἥτις, παραφθορᾷ ἴσως τῆς φωνῆς *Θριασίας*, Ἁγία *Τριὰς* ἐπεκλήθη.

Ἐπορεύθη λοιπὸν ὁ Παυσανίας ἀπὸ τῆς Πειραϊκῆς πύλης εἰς τὸν Κεραμεικόν, καὶ εὐτυχῶς δύναται σήμερον νὰ

(1) Β, 4.
(2) Ἑταιρ. Διάλ. Μελίσσ. καὶ Βάκχου.
(3) Ἁρποκρ. Σουΐδ. λ. Κεραμ.
(4) Πλούτ. Β. Σύλλ. ΙΔ.
(5) Β, 34. Ἴδ. καὶ ΣΤ, 57. — Πλάτ. Παρμενίδ. 127b.
(6) Σχολ. Ἀριστοφ. Ἱππ. 769.

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ὁρισθῇ τὸ σημεῖον πρὸς ὃ διηυθύνθη. Πρὸς αὐτὸν χωρῶν ἀπήντησε δύο στοάς, ὧν «ἡ ἑτέρα» περιεῖχε, πλὴν γυμνασίου τοῦ Ἑρμοῦ, καὶ τὴν οἰκίαν τοῦ *Πολυτίωνος*, αὐτὴν ἐκείνην ἐν ᾗ κατηγορήθησαν ὅτι παρῴδησάν ποτε τὰ Ἐλευσίνια νέοι ἐκ τῶν ἐπισημοτάτων οἰκογενειῶν, καὶ ῥητῶς καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης (7)· καὶ τούτου κτῆμα λέγει μάλιστα τὴν οἰκίαν ὁ Πλούταρχος (8). Ἀφιερώθη δ' αὕτη μετὰ ταῦτα, ἴσως μετὰ τὴν βεβήλωσιν, καὶ μετὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου τὴν φυγήν, τῷ *Μελπομένῳ Διονύσῳ*, πιθανῶς εἰς ἐξιλέωσιν, ὡς γενομένης τῆς βεβηλώσεως ἐν πότῳ καὶ κώμῳ, καὶ περιεῖχεν «ἄγαλμα», δηλαδὴ σύμπλεγμα «Ἀθηνᾶς Παιωνίας, Διός, Μνημοσύνης, Μουσῶν καὶ Ἀπόλλωνος Μουσηγέτου, ἀνάθημα καὶ ἔργον *Εὐβουλίδου*».

Τοῦ Εὐβουλίδου τούτου μνημονεύει ὁ Παυσανίας καὶ ἀλλαχοῦ (9), λέγων περὶ ἀγάλματος Ἑρμοῦ παρὰ Φενεάταις· «Τοῦτο ἐποίησεν ἀνὴρ Ἀθηναῖος, Εὔχειρ ὁ *Εὐβουλίδου*», καὶ οὐχ ἧττον γνωρίζει αὐτὸν καὶ ὁ Πλίνιος (10). Ταῦτα δὲ τὰ χωρία συνδυάσας ὁ Βοίκχιος (11) μετ' ἐπιγραφῆς χρόνων ῥωμαϊκῶν, εὑρεθείσης ἐν τῇ Ἀκροπόλει, καὶ οὕτως ἐχούσης· «Εὔχειρ καὶ Εὐβουλίδης Κρωπίδαι ἐποίησαν», συμπεραίνει ὀρθῶς ὅτι ἐπὶ Ῥωμαίων (12) ὑπῆρχεν ἐν Ἀθήναις οἰκογένεια καλλιτεχνῶν, ἐν ᾗ ἀπὸ πατρὸς εἰς υἱὸν διεδέχοντο ἀλλήλως τὰ ὀνόματα Εὔχειρ καὶ Εὐβουλίδης, καὶ τοῦ τελευταίου τούτου ὅτι ἦν τὸ σύμπλεγμα τὸ κοσμῆσαν τὴν οἰκίαν τοῦ Πολυτίωνος, πολὺ μετὰ τὴν αὐ-

(7) Θουκ. ΣΤ. 28. — Ἀνδοκ. π. μυστ. δ'. Ἐκδ. Δούκα.
(8) Β. Ἀλκιβ. ΚΒ.
(9) Ἀρκαδ. ΙΔ, 7.
(10) Η. Ν. XXXIV, 19. 20. 31.
(11) Böckh, C. I. G. Ἀρ. 666 καὶ Τ. Α, Σελ. 948.
(12) Ἴδ. Fr. Thiersch, Epoch. d. Bild. Kunst, Σελ. 127, ἔκδ. Β.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τῆς καθιέρωσιν. Ἐπικυροῖ δὲ τὴν ὕπαρξιν τῆς οἰκογενείας ταύτης καὶ ἑτέρα ἐπιγραφή(13), ἐπίσης χρόνων Ῥωμαϊκῶν, ἐν ᾗ εἷς ἐκ πολλῶν ὑπὸ τῆς Βουλῆς ἀναγραφέντων ἐπιμελητῶν καλεῖται « Εὐβουλίδης Εὔχειρος Κρωπίδης », καὶ ἔστιν ἴσως ὁ αὐτὸς τῷ ἡμετέρῳ γλύπτῃ.

Μέρος μεγάλου βάθρου ἐνεπιγράφου, μετὰ πολλῶν τεμαχίων ἀγαλμάτων Ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς, εὑρέθη οὐ πολὺ μετὰ τῶν Ἀθηνῶν τὴν ἀπελευθέρωσιν, τιθεμένων τῶν θεμελίων τῆς οἰκίας Τράϊβερ κατὰ τὸ δυτικὸν πέρας τῆς σημερινῆς Ἑρμαϊκῆς ὁδοῦ, μετὰ τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ἀσωμάτων. Ἡ δ' ἐπιγραφή, καὶ αὐτὴ χρόνων Ῥωμαϊκῶν, φέρει « . . . χειρος Κρωπίδης ἐποίησεν », ὃ ὁ Ῥὸσς(14) συνεπλήρωσε κατὰ τ' ἀνωτέρω εἰς « Εὐβουλίδης Εὔχειρος Κρωπίδης ἐποίησε », καὶ ἀνεγνώρισεν ὀρθότατα, ὡς σήμερον συνορῶ, —εἰ καὶ ἄλλοτε, ἐκ μονομεροῦς ἐπόψεως, εἶχον ἀμφισβητήσει τοῦτο,— ἐν τῷ μνημείῳ τὸ τὴν οἰκίαν τοῦ Πολυτίωνος κοσμῆσαν κατὰ Παυσανίαν.

Ἔχομεν λοιπόν, ὡς τὴν ἀρχήν, κατὰ τὴν Πειραϊκὴν πύλην, μεταξὺ τοῦ πύργου καὶ τοῦ σφαγείου, οὕτω καί, περὶ τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ἀσωμάτων ἐντὸς τοῦ Κεραμεικοῦ, ἢ εἰς αὐτοῦ τὰ ὅρια, ἐπέκεινα τῆς « ἑτέρας » στοᾶς, τὸ πέρας τῆς πρώτης πορείας τοῦ Παυσανίου.

γ'.

Δευτέρα ὁδὸς τοῦ Παυσανίου (Γ, 1-4. Ε, 1. Η, 4).

Ἀπὸ δὲ τοῦ σημείου τούτου τοῦ Κεραμεικοῦ χωρῶν ὁ περιηγητὴς πρὸς τὸ κέντρον τῆς πόλεως, ἀπαντᾷ πρὸς « τὰ

(13) Ἀρχ. Ἐφημ. Ἀρ. 3760.
(14) L. Ross, Le monument d'Euboulidés.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

δεξιά», ἀλλ' ἄγνωστον εἰς τίνα ἀπόστασιν, τὴν *Βασίλειον* στοάν (1), ἧς «πλησίον» ἦσαν μετ' ἄλλων ἀνδριάντων καὶ ὁ τοῦ Κόνωνος, καὶ ὁ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Τιμοθέου, οἱ κατὰ Κορνήλιον Νέπωτα (2) ἱδρυμένοι ἐν τῇ *Ἀγορᾷ*, ἐν ᾧ καὶ ἕτεροι ἐστήθησαν αὐτοῖς ἐν τῇ Ἀκροπόλει (3). Ἐκ τούτου ἕπεται ὅτι καὶ ἡ Βασίλειος ἦν ἐν τῇ Ἀγορᾷ, ἡ δ' Ἀγορὰ ἐν τῷ Κεραμεικῷ, καὶ οὐ μακρὰν τοῦ δυτικοῦ πέρατος τῆς Ἑρμαϊκῆς ὁδοῦ, οὐχὶ δ' ἔνθα ἄλλοι ἀλλαχοῦ τῶν νεωτέρων αὐτὴν μετέθεσαν, τινὲς ὡς καὶ νοτίως τῆς Ἀκροπόλεως.

Ἐκαλεῖτο δὲ Βασίλειος ἡ στοὰ ἀπὸ τοῦ ἄρχοντος Βασιλέως, ὅστις προΐστατο τοῦ ἐν Ἀρείῳ Πάγῳ δικαστηρίου (4), καθεζομένου πολλάκις καὶ ἐν αὐτῇ (5), ἐξ οὗ δύναται νὰ συμπερανθῇ ὅτι ἡ στοὰ δὲν ἀπεῖχεν ἴσως πολὺ τοῦ λόφου. Οὐκ ἀπιθάνως δὲ διεδέχθη αὐτὴν ἡ μεταξὺ τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ τοῦ λόφου τοῦ Θησείου κειμένη καὶ ἀρχαῖα ἔχνη διατηροῦσα ἐκκλησία τοῦ Προφήτου Ἠλιοῦ, ἐν τῷ στόματι τοῦ λαοῦ παραφθαρέντος τοῦ ὀνόματος *Βασίλειος* εἰς *Ἅϊς Ἠλίας* (Ἅγιος Ἠλίας). Τὴν θέσιν ταύτην φαίνεται ἐπικυροῦν καὶ χωρίον ἐπιστολῆς τοῦ Ψ. Αἰσχίνου (Δ, 3), καθ' ὃ πρὸ «τῆς Βασιλείου» ἵδρυτο ὁ ἀνδριὰς τοῦ Πινδάρου, ὃν ὁ Παυσανίας λέγει ἱστάμενον παρὰ τῷ Ναῷ τοῦ Ἄρεως, τοῦ, ὡς κατωτέρω εἰκάζομεν, παρὰ τὸν Ἄρειον Πάγον κειμένου,

«Ὄπισθεν» δὲ τῆς Βασιλείου στοᾶς ἀπήντησεν ὁ περιηγητὴς ἑτέραν, ἔχουσαν ζωγραφίας, πιθανῶς τὴν αὐτὴν ἣν

(1) Γ, 1.
(2) Timoth. II.
(3) Ἀρχ. Ἐφημ. Ἀριθ. 2704. 3598.
(4) Πολυδ. Η, 10.
(5) Δημοσθ. κ. Ἀριστογ. Σ. 376 Rsk.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἄλλοι τοῦ *Ἐλευθερίου Διὸς* καλοῦσι, καὶ ὁ μὲν Εὐστάθιος (6) λέγει «πλησίον», ἕτεροι δὲ γραμματικοὶ (7) «παραλλήλως» τῇ Βασιλείῳ κειμένην. Ἐκαλεῖτο δ' αὕτη διὰ τὸ μεταξὺ τῶν δύο στοῶν ἱδρυμένον ἄγαλμα τοῦ Θεοῦ. Καθ' ἣν δ' ἔφερεν ἐπιγραφὴν (8), ἐκαλεῖτο προσέτι καὶ τοῦ *Σωτῆρος Διός*, εἰς μνήμην τῆς ἀπελευθερώσεως ἢ σωτηρίας τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῶν Περσῶν οἰκοδομηθεῖσα (κατὰ Δίδυμον ἐν Ἁρποκρατίωνι). Καὶ τοῦ μὲν «ὄπισθεν» ἡ σημασία ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς διευθύνσεως ἣν εἶχεν ἡ Βασίλειος, ἢ ἴσως δηλοῖ ἁπλῶς καὶ τ' ἀνατολικώτερα, διότι τὰ πρὸς ἀνατολὰς μέρη τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἐθεώρουν ὡς τὰ ὄπισθεν αὐτῶν οἱ ἀρχαῖοι (9), ἐξαιρέσει ὅτι «ἔμπροσθεν» λέγει ὁ Ἡρόδοτος (II, 53) τὸ βόρειον τῆς πόλεως, ἀναφορικῶς ὅμως πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν. Ἐπιγραφαὶ φέρουσαι «καταθέτω παρὰ τὸν Δία τὸν Ἐλευθέριον» (10), καὶ «στῆσαι πρὸς τῇ στοᾷ τοῦ Διός» (11), εὑρέθησαν βορείως τῆς ἐκκλησίας τῆς Ὑπαπαντῆς, ἀποδεικνύουσαι ὅτι οὐ λίαν μακρὰν ἐκεῖθεν, ἀνατολικῶς τῆς θέσεως εἰς ἣν ἐκλαμβάνομεν τὴν Βασίλειον στοάν (12) ἔκειτο ἡ τοῦ Ἐλευθερίου Διός.

Ἐκεῖθεν δὲ μεταβαίνει ὁ Παυσανίας εἰς τὸ «Μητρὸς Θεῶν ἱερὸν» ἢ *Μητρῷον*, ὃ εἶχεν οἰκοδομηθῇ ἐπὶ τῆς θέσεως τοῦ ἀρχαίου *βαράθρου* (13), καὶ παρ' ᾧ κατῴκει ὁ

(6) Ὀδυσσ. Α, 395.
(7) Ἁρποκρ. — Σουΐδ.
(8) Ἡσύχ. — Ἴδ. Ἰσοκρ. Θ, 57. — Ἁρποκρ. — Σουΐδ.
(9) Αἰσχίν. Α, 97.
(10) Ἀρχαιολ. Σύλλογ. Β, 1852, Ἀρ. 62.
(11) Αὐτ. Ἀρ. 64, στ. 28.
(12) Ἴδ. Ath. Christ. 97. 115. Moms. 15.
(13) Σουΐδ. λ. Μητραγύρτης. — Φώτ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Διογένης ἐν τῷ πίθῳ αὐτοῦ (14). Ἦν δὲ καὶ τὸ Μητρῷον ἐν τῇ Ἀγορᾷ, διότι, ὡς διηγεῖται ὁ Αἰσχίνης (15), «ὁ Πιττάλκης ἔρχεται γυμνὸς *εἰς τὴν Ἀγοράν*, καὶ καθίζει ἐπὶ τὸν βωμὸν τὸν τῆς *Μητρὸς τῶν Θεῶν*».

Ὁ Μακαρίτης Πιττάκης βεβαιοῖ (16), ὅτι ἐν τῷ ὑπὸ τὸν βορειοδυτικὸν πρόποδα τῆς Ἀκροπόλεως κειμένῳ ἐρειπίῳ τῆς ἐκκλησίας Ὑπαπαντῆς ἀνέγνω ἐπιγραφὰς ἀποδεικνύσας ὅτι ἐκεῖ ἔκειτο τὸ Μητρῷον, καὶ περὶ μιᾶς ἐξ αὐτῶν διϊσχυρίσθη μετὰ ταῦτα (17) ὅτι ἦν ἐντετειχισμένη εἰς τὴν παραστάδα τῆς θύρας οἰκίας τινός, τῆς τοῦ Ν. Ἰωαννίδου, ἀλλ' ὅτι ἔκτοτε κατεστράφη, ὡς ὁμοίως λέγει ἀφανῆ γενομένην καὶ ἄλλην ἣν εἶχε ἰδεῖ, ὡς βεβαιοῖ, κατὰ τὸ 1836 μεταξὺ τῆς Ὑπαπαντῆς καὶ τῆς Ἁγίας Ἄννης (18). Καὶ ἐγὼ μέν, ἄλλας ἐπιγραφὰς ἀναγνοὺς παρὰ τῇ Ὑπαπαντῇ, ταύτας οὔτε εἶδον, οὐδὲ παρά τινος ἤκουσα ὅστις εἶδεν αὐτάς, ὥστε δὲν δύναμαι ν' ἀποφανθῶ θετικῶς περὶ τῆς αὐτῶν ὑπάρξεως, καθ' ὅσον μάλιστα ἐκ πολλῶν παραδειγμάτων γινώσκω ὅτι τὴν μνήμην τοῦ ἀρχαιοδίφου τούτου ἠπάτα οὐ σπανίως ἡ ἀτομικὴ αὐτοῦ πεποίθησις περὶ τῆς θέσεως τῶν μνημείων. Ἡ ὑπόθεσις ὅμως ὅτι ἐνταῦθά που ἔκειτο τὸ *Μητρῷον* δὲν φαίνεται ἀδικαιολόγητος, καθ' ὅσον καὶ τὸ ἀρχαῖον *Βάραθρον*, ἐφ' οὗ λέγεται οἰκοδομηθέν, πιθανολογεῖ θέσιν ὁπωσοῦν ὑψηλήν.

«Πλησίον» δὲ τοῦ Μητρῴου εἶδεν ὁ Παυσανίας τὸ *Βουλευτήριον* τῶν Πεντακοσίων, συνεχὲς μετ' ἐκείνου κατὰ τὸν Σχολιαστὴν τοῦ Αἰσχίνου, ὅστις εἰς τοῦτο τὸ χωρίον

(14) Διογ. Λαέρτ. ΣΤ, 23.
(15) Κ. Κτησιφ. 187. — Ἴδ. καὶ Ψ Πλάτ. Β, Ἰ. Ῥ. 84, 2ᵒ.
(16) Anc. Ath. Σ. 78. — Ἴδ. καὶ Rangabé, Ant. Hell. II, N. 1155. 1156.
(17) Ἀρχαιολ. Ἐφημ.
(18) Ἀρχ. Ἐφ. Ἀρ. 2820.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τοῦ ῥήτορος (19) «Ἐν τοίνυν τῷ Μητρῴῳ παρὰ τῷ Βουλευτηρίῳ», παρατηρεῖ· «Μέρος τοῦ Βουλευτηρίου ἐποίησαν οἱ Ἀθηναῖοι τὸ Μητρῷον». Τῆς Ὑπαπαντῆς ὀλίγον βορειοδυτικώτερον, εἰς τὸ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ἀγορασθὲν καὶ ἀνασκαφὲν γήπεδον Ψωμᾶ, εὑρέθησαν καὶ ἐρείπια οὐ μικρά, καὶ πάμπολλοι ἐπιγραφαὶ ἐκεῖ συῤῥιφθεῖσαι, ὡς φαίνεται, ἐκ τῶν παρακειμένων δημοσίων οἰκοδομημάτων. Συχναὶ δὲ μνημονεύουσι καὶ τοῦ Βουλευτηρίου, ὥστε ἐκεῖ που ἦν βεβαίως αὐτό (20). Τούτων δὲ τῶν ἐπιγραφῶν μία, φέρουσα· «καὶ στῆσαι παρὰ τὸν Δία τὸν Ἐλευθέριον», καί τοι ἴσως ἐνταῦθα μετενεχθεῖσα, ἀποδεικνύει ὅμως καὶ τὴν οὐ μεγάλην ἐντεῦθεν ἀπόστασιν τῶν δύο στοῶν, τῆς τοῦ Ἐλευθερίου Διὸς καὶ τῆς Βασιλείου.

Τοῦ Βουλευτηρίου δὲ «πλησίον» ἦν ἡ *Θόλος* (21), ἡ καὶ *Σκιὰς* λεγομένη (22), ἐν ᾗ ἔθυον καὶ εἱστιῶντο οἱ Πρυτάνεις (23)· καὶ ταύτης «ἀνωτέρω» ἵσταντο τὰ ἀγάλματα τῶν *Ἐπωνύμων* τῶν φυλῶν ἡρώων, παρὰ τῷ Πρυτανείῳ (24), «ἐν τόπῳ ἐπισήμῳ», ὡς λέγει τοῦ Δημοσθένους ὁ σχολιαστής (25), διότι ἐκεῖ ἀνηρτῶντο πρὸς κοινὴν γνῶσιν τὰ προτεινόμενα εἰς συζήτησιν νομοσχέδια.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

«Μετὰ δὲ τοὺς Ἐπωνύμους» λέγει ὁ περιηγητής (26) ὅτι «ἕστη καὶ *Δημοσθένης*», χωρὶς ὅμως νὰ ὁρίσῃ ποῦ· ὁ

(19) Κ. Κτησ. 187. — Ἴδ. καὶ Ψ Πλούτ. Β. Ἰ. Ῥ. 84, 2ᵉ. — Φώτ. — Σουΐδ. λ. Μητραγύρτ.
(20) Ἴδ. Ἐπιγρ. ἀνεκδ. ἐκδοθ. ὑπὸ Ἀρχ. Συλλόγου, 1851. — Rang. Ant. Hell. II. Ἀρ. 381.
(21) Παυσ. Ἀττ. Ε, 1.
(22) Σουΐδ. λ. Σκιάς.
(23) Πολυδ. Α, 8, 15. — Ἀμμών. ἐν Ἁρποκρ. λ. Θόλος.
(24) Σχολ. Ἀριστοφ. Εἰρ. 1183.
(25) Κ, 9, 4.
(26) Η, 4.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

δὲ τοῦ Δημοσθένους βιογράφος μαρτυρεῖ ὅτι ἵστατο «ἐν τῇ Ἀγορᾷ», πρὸς ὃ συνάδει καὶ τὸ τοῦ Πλουτάρχου (27), ὅτι «παραπέφυκεν οὐ μεγάλη πλάτανος», διότι τὴν Ἀγορὰν εἶχε καταφυτεύσει πλατάνοις ὁ Κίμων. Προσέτι δὲ λέγει ὁ Ψ. Πλούταρχος (28) ὅτι ὁ Δημοσθένης ἵστατο «πλησίον τοῦ περισχοινίσματος καὶ τοῦ βωμοῦ τῶν *δώδεκα Θεῶν*», ἤτοι τοῦ ἐν τῇ Ἀγορᾷ περιβόλου ἐν ᾧ τοῖς δώδεκα Θεοῖς ἵδρυσε βωμὸν ὁ Πεισίστρατος (29)· ὁ δὲ Παυσανίας «στοὰν» λέγει τῶν δώδεκα Θεῶν γραφὰς ἔχουσαν, «ὄπισθεν» τῆς τοῦ *Ἐλευθερίου* Διός (30).

Ἐκ τούτων τοπογραφικῶς πιθανώτατον φαίνεται ὅτι τοὺς δώδεκα Θεοὺς διεδέχθησαν οἱ δώδεκα Ἀπόστολοι, ἐν τῇ βορειοδυτικῶς τῆς Ὑπαπαντῆς κειμένῃ ἐκκλησίᾳ, ἥτις καὶ ἀρχαῖα λείψανα περιέχει. Πλησίον δὲ τοῦ ναοῦ τῶν ιβ´ Θεῶν ἵστατο καὶ ὁ *Πατρῷος Ἀπόλλων*, πιθανῶς αὐτοῦ τὸ ἄγαλμα.

Τοῦ ἀνδριάντος δὲ τοῦ Δημοσθένους «πλησίον» ἦν τὸ ἱερὸν τοῦ *Ἄρεως*, πιθανῶς κάτω εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ἐπωνύμου αὐτοῦ Ἀρείου Πάγου, ἴσως κατὰ τὸν Ἅγιον Διονύσιον τὸν Ἀρεοπαγίτην· καὶ τούτου «οὐ μακρὰν» ἦσαν οἱ ἀνδριάντες τῶν *Τυραννοκτόνων* Ἁρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος, οὓς ὁ Ἀντήνωρ ἐποίησε. Λέγει δὲ περὶ αὐτῶν ὁ Ἀῤῥιανός (31)· «Καὶ νῦν κεῖνται Ἀθήνησιν ἐν Κεραμεικῷ αἱ εἰκόνες, ᾗ ἄνιμεν ἐς τὴν πόλιν, καταντικρὺ μάλιστα τοῦ *Μητρῴου*». Πόλιν δὲ λέγων, ἐννοεῖ τὴν Ἀκρόπολιν (32).

(27) Β. Δημοσθ. ΛΑ.
(28) Β. Ἰ. Ῥ. 847ª.
(29) Θουκυδ. ΣΤ, 54.
(30) ΙΑ, 3.
(31) Ἀνάβ. Γ, 16, 8.
(32) Θουκυδ. Β. 15.

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Καὶ περὶ μὲν τοῦ Ἁρμοδίου ἔχομεν καὶ τὸ τοῦ Ἀριστοφάνους (33). «Ἐς τὴν Ἀγορὰν καθήσω, κᾆτα στήσασα παρ' Ἁρμοδίῳ...», περὶ δ' Ἀριστογείτονος μαρτυρεῖ ὁ Λουκιανός(34)· «Καὶ νῦν ἕστηκε χαλκοῦς ἐν τῇ Ἀγορᾷ», ὅπερ ἐπικυροῖ καὶ τὸ ἑπόμενον χωρίον τοῦ Ψ. Πλουτάρχου (35)· «Στῆσαι αὐτοῦ τὸν δῆμον χαλκῆν εἰκόνα ἐν Ἀγορᾷ, πλὴν εἴ που ὁ νόμος ἀπαγορεύει μὴ ἱστᾶναι», σαφηνιζόμενον διὰ τῆς ἑπομένης ἐπιγραφῆς(36)· «Εἰκόνα στῆσαι... ἐν Ἀγορᾷ, πλὴν παρ' Ἁρμοδίῳ καὶ Ἀριστογείτονι». Δηλοῖ δὲ τοῦ Ἀῤῥιανοῦ τὸ «ᾗ ἄνιμεν ἐς τὴν πόλιν» (τὴν Ἀκρόπολιν), προφανῶς οὐχὶ τὸ σημεῖον τῆς τελευταίας ἀνόδου εἰς τὰ Προπύλαια, ἀλλὰ μᾶλλον καθ' ὃ ἄρχεται ἄνιοῦσα ἡ χαράδρα ἡ μεταξὺ Ἀκροπόλεως καὶ Ἀρείου Πάγου· διότι ἀπαράδεκτον ἐστὶν ὅτι ἡ Ἀγορά, ἐν ᾗ τὰ ἀγάλματα ἵσταντο, ἐχώρει καὶ ἐντὸς τοῦ ὑψηλοῦ καὶ δυσπροσίτου στενώματος.

Ὁ Παυσανίας λοιπὸν ἀπὸ τῆς οἰκίας τοῦ *Πολυτίωνος*, κατὰ τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ἀσωμάτων, ἐχώρησεν ἀνατολικῶς τοῦ λόφου τοῦ Θησείου πρὸς τὴν *Βασίλειον* στοάν, ἔνθα ἐστὶν ἡ ἐκκλησία τοῦ Προφήτου Ἠλίου, καὶ ἐκεῖθεν πρὸς τὸ *Μητρῷον*, ὑπὸ τὴν Ὑπαπαντήν, καὶ τὸ ὑπ' αὐτὴν *Βουλευτήριον*, ἐν τῷ οἰκοπέδῳ Ψωμᾶ, μετὰ τῆς *Θόλου*, ὅθεν πρὸ τῶν *Ἐπωνύμων* διαβάς, κατῆλθεν εἰς τὸ τέμενος τῶν *δώδεκα Θεῶν*, τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ἀποστόλων, καὶ ἐκεῖθεν πρὸς τὴν χαράδραν τὴν μεταξὺ Ἀκροπόλεως καὶ Ἀρείου Πάγου προσαναβάς, ἀπήντησε τὸν ναὸν τοῦ *Ἄρεως*, καὶ τοὺς ἀνδριάντας τῶν *Τυραννοκτόνων* ἐν τῇ *Ὀρχήστρᾳ*.

(33) Ἐκκλ. 681.
(34) Παράσ. 48.
(35) Β. Ἰ. Ῥ. 852d.
(36) Rang. Ant. Hell. II, 565.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

δ.

Τετάρτη ὁδὸς τοῦ Παυσανίου (ΙΔ, 5. 6. ΙΕ, 1. ΙΣΤ, 1. ΙΖ, 1. 2).

Τὴν τρίτην τοῦ περιηγητοῦ ὁδὸν ὑπερπηδῶν πρὸς τὸ παρόν, ὡς ἀνήκουσαν εἰς ἐκδρομὴν πρὸς ἄλλο μέρος τῆς πόλεως καὶ τῆς περιχώρου (1), παρακολουθῶ αὐτὸν κατὰ τὴν τετάρτην, ἀρχομένην αὖθις ἀπὸ τῆς *Βασιλείου* στοᾶς (2), ἐν πάσῃ πιθανότητι ἀπὸ τοῦ μέρους ἔνθα διεσταυροῦντο τέσσαρες ὁδοὶ καὶ ἵστατο ὁ *τετρακέφαλος* (3) *Ἑρμῆς* τοῦ Τελεσαρχίδου (4). Φυσικῶς δ' ἐχώρουν αἱ ὁδοὶ αὗται, ἡ μὲν ἐκ βορρᾶ, τοῦ Διπύλου καὶ τοῦ μνημείου τοῦ Εὐβουλίδου, ὅθεν προῆλθεν ὁ Παυσανίας, πρὸς νότον καὶ τὴν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἄνοδον, ἡ δὲ πρὸς ἀνατολὰς καὶ τὸ κέντρον τῆς πόλεως, ἐκ δυσμῶν καὶ τῆς Πειραϊκῆς πύλης· ὅθεν ὁ Ἑρμῆς ἵστατο ἴσως ἔνθα ἐσημειώθη ἐπὶ τοῦ χάρτου.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Προβαίνει δὲ τὴν φορὰν ταύτην ὁ περιηγητὴς «ὑπὲρ» τὴν στοὰν (τὴν Βασίλειον) καὶ τὸν Κεραμεικόν, διὰ τῆς προθέσεως ἐμφαίνων πάντως μέρη οὐ μόνον ἐκτὸς ἤδη τοῦ Κεραμεικοῦ κείμενα, ἀλλὰ καὶ ὑψηλότερον αὐτοῦ, πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν, καθ' ὅσον τὸ πρῶτον σημεῖον ὃ ἀπαντᾷ ἐστὶν ὁ ναὸς τοῦ *Ἡφαίστου*, ὁ καὶ Ἀθηνᾶς ἄγαλμα περιέχων, περὶ οὗ ὁ Πλάτων (5)· «Τὰ δ' *ἐπάνω* τὸ μάχιμον γένος... περὶ τὸ τῆς Ἀθηνᾶς καὶ Ἡφαίστου ἱερὸν κατῳκήκειν».

(1) Παυσ. Ἀττ. Η, 6.
(2) ΙΔ, 5.
(3) Ἡσύχ.—Φώτ. Λεξ. λ. Ἑρμ. τετρακέφ.—Ἐπίγραμμα ἐν Ἀνθολ. Βροδ. Παράρτ. Σ. 13.
(4) Λεξ. Ῥητ. — Ἴδ. καὶ Bekk. Anecd. gr. I, 316, 22.
(5) Κριτίας, 112b.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Καὶ λέγει μὲν ταῦτα περὶ τῆς πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ ὑποτιθεμένης ὄψεως τῶν Ἀθηνῶν· ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἤδη ἡ ὑπόθεσις ὅτι ὑφίστατο ἔκτοτε τὸ Ἡφαιστεῖον ἀποδεικνύει τὴν ἐφ' ὑψηλοῦ θέσιν αὐτοῦ. Καὶ παρ' αὐτῷ ἦσαν καὶ « τὰ *Χαλκᾶ*, ὄνομα τόπου ὅπου ὁ χαλκὸς πιπράσκεται. Πιπράσκεται δὲ ὅπου τὸ Ἡφαιστεῖον » (6).

« Πλησίον » δὲ τοῦ Ἡφαιστείου εἶδεν ὁ Παυσανίας τὸ ἱερὸν τῆς *Οὐρανίας Ἀφροδίτης* (7). Ἀλλαχοῦ που ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς (8), ἀφηγηθεὶς περὶ τοῦ ἐν τῇ Ἀκροπόλει ναοῦ τῆς Πολιάδος, προστίθεισιν· « Ἔστι δὲ περίβολος ἐν τῇ πόλει τῆς καλουμένης ἐν Κήποις Ἀφροδίτης οὐ πόῤῥω καὶ δι' αὐτοῦ κάθοδος ὑπόγαιος αὐτομάτη. Ταύτῃ κατίασιν αἱ Παρθένοι. Κάτω μὲν δὴ τὰ φερόμενα λείπουσι . . . » Τὸ χωρίον τοῦτο ἐγένετο παντοίων ἐξηγήσεων θέμα, καὶ ὑπό τινων ὑπελήφθη ὅτι οἱ Κῆποι ἦσαν ἐν τῇ πόλει τῶν Ἀθηνῶν, ὑπ' ἄλλων, δεχομένων αὐτοὺς ἐν τοῖς Ἀγγελοκήποις, ὅτι αἱ παρθένοι (αἱ ἀῤῥηφόροι) διήρχοντο ὑπογείως ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως μέχρι τοῦ ἀπωτάτου ἐκείνου χωρίου. Ἀλλ' ὑπάρχει ἑρμηνεία ἀμφοτέρων πιθανωτέρα. Ἡ ἐν Κήποις Ἀφροδίτη ἦν Οὐρανία καὶ ἐκείνη (9), καὶ ὁ εἰς τὸ ἄγαλμα αὐτῆς μετὰ τοῦ Ἀλκαμένους συνεργασθεὶς Φειδίας (10) λέγεται ὑπὸ Παυσανίου (11) κατασκευάσας καὶ τὸ ἐν τῇ πόλει τῆς Οὐρανίας. Αὕτη λοιπὸν ἴσως ἦν ἐκείνης ἀφίδρυμα, εἰς ὃ αἱ ἀῤῥηφόροι κατήρχοντο. Ὑπάρχει δὲ μέχρι τοῦδε ἡ « ὑπόγαιος κάθοδος ἡ αὐτομάτη », « οὐ πόῤῥω »

(6) Λεξ. Ῥητορ. — Ἴδ. καὶ Bekk. Anecd. gr. I, 316, 23.
(7) ΙΔ, 6.
(8) ΚΖ, 4.
(9) Παυσ. Ἀττ. ΙΘ, 4. — Λουκ. Εἰκ. Η.
(10) Plin. H. N. XXXVI, 5.
(11) ΙΔ, 6.

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

δυτικῶς τοῦ ναοῦ τῆς Πολιάδος. Αἱ λέξεις δὲ τοῦ Παυσανίου, ὑποστιγμῆς τιθεμένης πρὸ τοῦ «οὐ πόῤῥω», ἢ ἀντὶ «οὐ πόῤῥω καὶ δι' αὐτοῦ» γραφομένου «οὐ πόῤῥω δ' αὐτοῦ», φαίνονται κατ' ἀκριβῆ ἐξήγησιν αἰνιττόμεναι περίβολον τῆς Ἀφροδίτης ἐντὸς τῆς Ἀκροπόλεως, καὶ κάθοδον δι' αὐτοῦ, τὴν τῷ ὄντι ὑφισταμένην. Ἴσως δ' ἦν ὁ *περίβολος* περιτετειχισμένος τις μικρὸς χῶρος παρὰ τὸ ἄνω στόμιον τῆς καθόδου, ἀνήκων καὶ αὐτὸς εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Ἀφροδίτης μεθ' οὗ ἐκοινώνει. Ὥστε ἕπεται, ὁ ναὸς τῆς *Ἀφροδίτης*, καὶ ὁ παρακείμενος αὐτῷ τοῦ *Ἡφαίστου*, νὰ ἔκειντο εἰς τὰ ὑψηλὰ ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν, καὶ οὗτος δυτικώτερον ἐκείνου, διότι, ἐκ δυσμῶν ἐρχόμενος ὁ Παυσανίας, πρώτου αὐτοῦ μνημονεύει.

Ἀλλ' ἀπὸ τῆς Βασιλείου ἐξελθὼν τοῦ Κεραμεικοῦ πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν δύο τούτων ἱερῶν, καταβαίνει εἰς αὐτὸν πάλιν ὁ Παυσανίας, ἵνα καὶ ἄλλα ἴδῃ ἐν τῇ Ἀγορᾷ, καὶ διερχόμενος πρὸ τοῦ χαλκοῦ *Ἑρμοῦ*, τοῦ καλουμένου *Ἀγοραίου* (12), καὶ «*Πύλης*, πλησίον», βαίνει («ἰοῦσι») πρὸς στοὰν τὴν *Ποικίλην*, τὴν καὶ *Πεισιανάκτιον* καλουμένην (13), οὐδὲν λέγων περὶ τῆς θέσεως αὐτῆς ἢ τῆς ἀποστάσεως. Ὅτι ὅμως ἔκειτο ἐν τῇ Ἀγορᾷ μανθάνομεν παρὰ τοῦ Αἰσχίνου, λέγοντος (14)· «Προσέλθετε οὖν τῇ διανοίᾳ καὶ εἰς τὴν στοὰν τὴν Ποικίλην. Ἁπάντων γὰρ ἡμῖν τῶν καλῶν ἔργων τὰ ὑπομνήματα ἐν τῇ Ἀγορᾷ ἀπόκεινται». Ἦν δὲ πρὸ τῆς στοᾶς ἱδρυμένος καὶ ἀνδριὰς Σόλωνος (15),

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

(12) Σχολ. Ἀριστοφ. Ἱππ. 297. — Ἡσύχ. λ. Ἀγορ. Ἑρμ.
(13) ΙΕ, 1. — Διογ. Λαέρτ. Ζ, 5. — Πλούτ. Β. Κίμ. Ε. — Σουΐδ. Φώτ. λ. Στοά.
(14) Κ. Κτησ. σ. 136.
(15) Παυσ. ΙΣΤ, 1.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ὃν ἐπίσης ἐν τῇ Ἀγορᾷ τιθέασιν ὅ τε Δημοσθένης (16) καὶ ὁ Αἰλιανός (17). Κατὰ Λουκιανὸν δὲ (18) ἦν ἡ στοὰ ἐν τῷ Κεραμεικῷ, διότι ἡ Φιλοσοφία, ἐπανερχομένη ἐξ Ἀκαδημίας, περιμένεται ἐν τῷ Κεραμεικῷ, ἵνα περιπατήσῃ ἐν τῇ Ποικίλῃ. Ἦν δὲ πλησίον καὶ τῆς Μελίτης, διότι ὁ Λουκιανὸς λέγει (19) τὸ ἐν τῇ Μελίτῃ Μελανίππειον κείμενον «μικρὸν ὑπὲρ τὴν Ποικίλην» καὶ προσέτι παρέκειτο τῇ Βασιλείῳ, διότι καθ' Ἁρποκρατίωνα (20)· «Ἀπὸ τῆς Ποικίλης καὶ τῆς Βασιλέως στοᾶς εἰσὶν οἱ *Ἑρμαῖ*».

Ἦσαν δὲ καὶ οἱ *Ἑρμαῖ* οὗτοι ἂν οὐχὶ ἐν τῇ Ἀγορᾷ, ἀλλὰ πάντως παρ' αὐτῇ, καὶ καθ' ἓν τῶν περάτων αὐτῆς, κατὰ ταῦτα τοῦ Ξενοφῶντος (21)· «Ἐν τῇ Ἀγορᾷ... ἀρξάμενοι ἀπὸ τῶν *Ἑρμῶν*, κύκλῳ περὶ τὴν Ἀγοράν... περιελαύνοιεν». Ἴσως δ' ἦσαν οἱ αὐτοὶ τῇ *στοᾷ τῶν Ἑρμῶν*, ἧς ποιεῖται μνείαν ὁ Αἰσχίνης ἐν τούτοις (22)· «Τρεῖς λιθίνους Ἑρμᾶς στῆσαι ἐν τῇ στοᾷ τῇ τῶν Ἑρμῶν». Ταύτης δὲ καὶ ὁ σχολιαστὴς τοῦ Δημοσθένους μνημονεύει (23), ἀλλ' ἀνακριβῶς, λέγων· «Τρεῖς ἦσαν Ἀθήνησι στοαί· ἡ μὲν ἐκαλεῖτο Βασίλειος, ἡ δὲ τῶν Ἑρμῶν, ἡ δὲ Πεισιανάκτιος». Τὴν πρὸς τὴν ἀγορὰν δὲ σχέσιν τῶν *Ἑρμῶν* ἀποδεικνύουσι καὶ ἄλλα συγγραφέων χωρία, οἷον τὸ περὶ Σωκράτους, ὅτι «τὰς διατριβὰς ἐποιεῖτο πρὸς ταῖς τραπέζαις καὶ πρὸς τοῖς Ἑρμαῖς» (24), τοῦ Λυσίου λέγον-

(16) Κ. Ἀριστοκρ.
(17) Π. Ἱ. 16.
(18) Ἁλιευ. Τ. 8. Σ. 129. Ἔκδ. 2 Γερ.
(19) Ναυ. 13. — Ἴδ. Πλούτ. Β. Θησ. Η. — Ἁρποκρ.
(20) Μνησικλ. ἢ Καλλικρ. ἐν Ἁρποκρ. λ. Ἑρμαῖ.
(21) Ἱππαρχ. Γ, 2.
(22) Κ. Κτησ. Ν.
(23) Κ. 112. — Ἴδ. καὶ Ἁρποκρ. Λ. Στοά.
(24) Θεοδώρ. Θεραπευτ. ΙΒ. — Πορφύρ. Β. Σωκρ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

της(25) ὅτι οἱ Δεκαλιεῖς διέτριβον « ἐπὶ τὸ κουρεῖον τὸ παρὰ τοὺς Ἑρμᾶς ».

Ὑπὸ τὸν λόφον τοῦ Θησείου, εἰς οὐ μεγάλην ἀπόστασιν ἀνατολικῶς, παρὰ τῇ νῦν καλουμένῃ *ὁδῷ ἐπωνύμων*, βορείως δὲ τῆς ἐκκλησίας τῆς Βλασταροῦς, ἵστανται, μέρος πρὶν μέρος δ' ἐσχάτως ἀνασκαφέντες, εἰς σειρὰν πρὸς ἕω χωροῦσαν, τρεῖς κολοσιαῖοι Ἑρμαῖ, ἔχοντες τὸ κάτω ἥμισυ οὐχί, ὡς συνήθως, εἰς τετράγωνον στήλην ἁπλῶς ἀπολῆγον, ἀλλά, κατὰ μετατροπὴν τοῦ ῥυθμοῦ τῶν Ἑρμῶν, τὰ μέλη τοῦ σώματος λίαν προεχόντως ἀναγεγλυμμένα ἐπὶ τῆς στήλης. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος ἀνευρεθείς, ὡς ἔχων ὄφεις ἀντὶ ποδῶν, ἐξελήφθη ὡς ὁ Ἐρεχθεύς, καὶ ἡ θέσις ἐν ᾗ ἵστατο ἐν χώρᾳ ὡς ἡ τῶν *Ἐπωνύμων*, καί τοι μὴ καλῶς ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὴν πορείαν τοῦ Παυσανίου. Ἀλλ' ἀφ' οὗ τὸ αὐτὸ σχῆμα εὑρέθησαν ἔχοντες καὶ οἱ μετὰ ταῦτα ἀνασκαφέντες, προφανὲς ἐγένετο ὅτι εἰσὶν Ἑρμαῖ εἰς μεγαλοπρεπῆ ἀρχιτεκτονικὴν εὐκοσμίαν ἐξειργασμένοι, ἡ *στοὰ τῶν Ἑρμῶν*, πιθανῶς, ὡς εἴπομεν, ἡ αὐτὴ τοῖς καὶ ἁπλῶς *Ἑρμαῖς* λεγομένοις. Καὶ ἄν, ὡς τινὲς τεχνογνῶσται ἐνόμισαν ὅτι ἀνεγνώρισαν, τ' ἀγάλματα ταῦτα θεωρηθῶσιν ὡς ἐργασίας μεταγενεστέρας, οὐδὲν φυσικώτερον ἢ ὅτι αὐτὴν τὴν στοὰν τῶν Ἑρμῶν ἐκόσμησαν οἱ Ἀθηναῖοι ἐν μετὰ ταῦτα χρόνοις διὰ τῶν κολοσιαίων Ἑρμῶν τούτων. Παράδοξον θὰ ἦτο τὸ ἐναντίον, καὶ ὅτι οὐδεὶς τῶν μεταγενεστέρων θὰ ἐμνημόνευε τοῦ μεγαλεπρεπεστάτου τούτου οἰκοδομήματος, ἂν ἦν ἄλλο τῆς γνωστῆς στοᾶς.

Τῶν Ἑρμῶν λοιπὸν ὄντων ἐνταῦθα, ἡ Ποικίλη ἦν οὐ μακρὰν που αὐτῶν καὶ τῆς Βασιλείου, καὶ πρὸ αὐτῆς ὁ *Ἀγο-*

(25) ΚΓ, 3.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ραῖος Ἑρμῆς μετὰ τῆς Πύλης κατὰ τὴν ἀπὸ τοῦ *Ἀφροδισίου κατάβασιν.*

Ὁ Παυσανίας δὲ οὐδεμίαν μνείαν ποιεῖται τῆς στοᾶς τῶν Ἑρμῶν, ἀλλά, μετὰ τὴν *Ποικίλην*, μνημονεύει τοῦ ἐν τῇ Ἀγορᾷ κειμένου βωμοῦ τοῦ *Ἐλέου* (26), καὶ εἶτα ἀναφέρει, ἐκτὸς πλέον αὐτῆς, «ἀλλ' οὐ πολὺ αὐτῆς ἀπέχον», «παρὰ τῷ Θησείῳ» δὲ κείμενον, τὸ *Γυμνάσιον τοῦ Πτολεμαίου*, τὸ καὶ βιβλιοθήκην περιέχον, κατ' ἐπιγραφήν. Ἦν δὲ τοῦτο ἔτι ἐντὸς τοῦ Κεραμεικοῦ, διότι ὁ Παυσανίας εἶδεν ἐν αὐτῷ τὸ ἄγαλμα τοῦ Χρυσίππου, ὃ ἐν τῷ Κεραμεικῷ λέγουσιν ἀνατεθειμένον ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος (27) καὶ ὁ Κικέρων (28). Κατὰ Στουάρτον (29), ἐπιγραφὴ (30), εὑρεθεῖσα εἰς τὰ ἐρείπια τῆς ἐκκλησίας τῆς Φανερωμένης, ἐστὶν ἀναθηματικὴ ἀγάλματος Πτολεμαίου τοῦ Ἰόβα, οὗ λέγει ὁ Παυσανίας ὅτι ὁ ἀνδριὰς ἀνέκειτο ἐν τῷ Γυμνασίῳ. Ἦν δ' ἡ Φανερωμένη, ἡ ἄλλως λεγομένη ἐκκλησία Πυργιώτισσα, ἐν ᾗ εὑρέθησαν ἀρτίως πολλαὶ ἐφηβικαὶ ἐπιγραφαί, ἐξ ὧν ἡ μία φέρει «ἐν Πτολεμείῳ», καὶ ἄλλη «στῆσαι ἐν Ἀγορᾷ». Ἐκ τούτων συμπεραίνεται ὅτι τὸ Πτολεμεῖον ἔκειτο ἐκεῖ μὲν πλησίον, ἀλλὰ δυτικώτερον, καθ' ὃ ἐκτὸς ἤδη ὂν τῆς Ἀγορᾶς.

Μόνον δ' ἐν τούτῳ τῷ Γυμνασίῳ ἀναφέρει ὁ Παυσανίας «Ἑρμᾶς λιθίνους . . . θέας ἀξίους», καὶ οὗτοι πιθανώτατα ἦσαν οὐχὶ ἄλλοι τῶν ἀνασκαφέντων, περὶ ὧν ἀνωτέρω, συνεχόμενοι μετὰ τοῦ γυμνασίου, τόσῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον ἐκεῖ

(26) ΙΖ, 1.
(27) Ἐν Χρυσίππ. Ζ, 182.
(28) De fin. I, 11.
(29) Antiq. of. Athens. vol. III, 1.
(30) Bœckh, C. I. Ἀρ. 360.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

καὶ ἐπιγραφὴ ἀνεσκάφη(31) πολλάκις τοῦ *Πτολεμείου* μνημονεύουσα.

Ἐν τοῖς αὐτοῖς δ' ἐρειπίοις τῆς Φανερωμένης ἢ Πυργιωτίσσης μακρὸν ἐπιστύλιον φέρει μεγάλοις γράμμασι τὴν ἐπιγραφήν· «Βασιλεὺς Ἄττ(αλος) Βασιλ(έως Ἀττάλου) καὶ (Βασιλίσσης) Ἀπολλων(ίδος)», ὥστε ἐκεῖ ἦν καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου(32) ἐν τῷ Κεραμεικῷ μνημονευομένη *Στοὰ τοῦ Ἀττάλου*, οὕτω κληθεῖσα εἴτε διότι ὑπὸ τοῦ Ἀττάλου ᾠκοδομήθη, εἴτε μόνον διότι περιεῖχε τοὺς κολοσσοὺς τοῦ Ἀττάλου καὶ τοῦ Εὐμένους, οἵτινες μεταγενεστέρως Ἀντίνοοι μετεγράφησαν (33)· καὶ πιθανώτατα συνείχοντο ἡ Ἀττάλειος στοὰ καὶ τὸ Πτολεμεῖον γυμνάσιον.

Τὸ δὲ *Θησεῖον* ἐστὶν ἡ γνωστὴ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, σωζόμενον σχεδὸν ἀκέραιον, καὶ αἱ περὶ τῆς ταυτότητος αὐτοῦ ἀποδείξεις εἰσὶ πολὺ ἰσχυρώτεραι τῶν εἰς ἃς στηριχθεὶς ὁ Λ. Ῥὸσς (34) ἠθέλησε νὰ κυρώσῃ τὴν γνώμην τοῦ ἐξ Ἀγκῶνος Κυριακοῦ (35), ὅτι τὸ σωζόμενον οἰκοδόμημα ἐστὶν ὁ ναὸς τοῦ Ἄρεως. Δύο ἐπιγραφαὶ (C. I. Att. II, 403, 404), κατὰ τοῦ «Βορέα τὴν βρύσιν» πρό τινων ἐτῶν ἀνασκαφεῖσαι, καὶ περὶ ἀφιερωμάτων εἰς τὸ «τοῦ Ἰατροῦ ἡρῷον» πραγματευόμεναι, ὡς καὶ ἑτέρα ἐπίσης ἐκεῖ εὑρεθεῖσα, καὶ φέρουσα· «Ἱεροποιοὶ ἀνέθεσαν τῷ Θησεῖ», (Ἴδ. Rang. Ant. Hell. II. 1059), ἐδύναντο νὰ ἐκληφθῶσιν ὡς ἡ ἰσχυρωτέρα ἀπόδειξις κατὰ τῆς θέσεως τοῦ Θησείου εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον, διότι, ὡς ἐκ συνδυασμοῦ χωρίων τοῦ Δημοσθένους (ΙΗ, 129.-ΙΘ, 249) καὶ τοῦ

(31) 2 Γεν. Συνελ. τῆς Ἀρχ. Ἑταιρ. 1868, Σ. 7, ἐπ.
(32) Ε, 212 f.
(33) Πλούτ. Β. Ἀντων. Ξ.
(34) Λ. Ῥόσς, Τὸ Θησεῖον καὶ ὁ Ν. τοῦ Ἄρεως. Ἀθ. 1838.
(35) Cyriacus, ἐν ἔτει 1447. Σ. XIII.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἀπολλωνίου (Βίος Αἰσχίν.), τὸ Θησεῖον φαίνεται ὅτι ἐγειτνίαζε τῷ ἡρῴῳ εἰκείνῳ. Ἀλλ' οὐδὲν ἀποδεικνύει ὅτι αἱ ἐπιγραφαὶ εὑρέθησαν ἐκεῖ εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν θέσιν.

Τὸ δὲ ὅτι, κατὰ Πλούταρχον(36), τὸ Θησεῖον ἔκειτο «ἐν μέσῃ τῇ πόλει» δὲν φαίνεται ἔνστασις ἀποχρῶσα, διότι ἱκανῶς ἀφεστὸς τῶν Πυλῶν, καὶ ἐγγύτατα ὂν τῆς Ἀγορᾶς, ἐδύνατο οὕτω νὰ χαρακτηρισθῇ.

Πρὸ παντὸς ὅμως εἴδομεν ὅτι ὁ ναὸς τοῦ *Ἄρεως* ἦν μεταξὺ καὶ πλησίον τῶν ἀγαλμάτων τοῦ Δημοσθένους καὶ τῶν Τυραννοκτόνων, ἐν τῇ Ἀγορᾷ, παρὰ τὴν ἄνοδον πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν, ἄρα βεβαίως οὐχὶ ὅπου ἵσταται τὸ ὑφ' ἡμῶν ὡς Θησεῖον ἀναγνωριζόμενον. Προσέτι δὲ καθιερώθη τοῦτο ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν, ὡς ἤθισται κατὰ τὴν παραδοχὴν τοῦ νέου θρησκεύματος, εἰς τὸν ὑπὲρ πάντα ἄλλον τὸν χαρακτῆρα καὶ τὰ ἆθλα τοῦ Θησέως ἀναπολοῦντα νεαρὸν καὶ τερατοκτόνον ἅγιον Γεώργιον. Καὶ κατὰ τοὺς τελευταίους δ' αἰῶνας ἦν ὡς Θησεῖον γνωστὸς ὁ ναὸς(37), ἐν ᾧ, ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ἐσφαλμένως καὶ ἐν ἀγνοίᾳ οὕτως ἐπωνόμασεν αὐτὸν ὁ λαός, φυσικώτερον θὰ ἦν ν' ἀπέδιδεν αὐτὸν εἴς τινα τῶν ἐπισημοτέρων καὶ συνήθως ἐν ναοῖς λατρευομένων θεοτήτων. Ὑπὲρ τοῦ Θησείου δ' εὐγλώττως ὁμιλεῖ καὶ ἡ ἐξωτερικὴ αὐτοῦ ἐπικόσμησις, παριστῶσα ἐν δυσὶ ζωοφόροις καὶ δέκα μετόπαις(38) ἆθλα πρὸ πάντων Θησέως, ἀλλὰ καὶ Ἡρακλέους, διότι ὁ ἀττικὸς μῦθος ὡς συναθλητὰς ἐθεώρει καὶ συνεταύτιζε τοὺς δύο ἥρωας(39), καὶ ὁ Θησεὺς ἦν *ἄλλος Ἡρακλῆς* διὰ τοὺς Ἀθηναίους. Τινὲς

(36) Β. Θησ. ΛΣΤ.
(37) Babin (1631). — Anonyme ἐν Laborde (σύγχρονος τοῦ Babin). — Guillet, Σ. 251.
(38) Ῥαγκ. Ἱστ. Ἀρχ. Καλλιτεχν. Τ. Α, (Ἅπαντα Τ. ΙΓ) Σ. 323.
(39) Πλούτ. Β. Θησ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

δὲ τῶν τὴν ταυτότητα τοῦ Θησείου ἀμφισβητούντων, ἐστηρίχθησαν καὶ εἰς τὸ ὅτι τὸ ἀνατολικὸν ἀέτωμα μόνον, οὐχὶ δὲ καὶ τὸ δυτικὸν ἐκοσμεῖτο δι᾽ ἀγαλμάτων, καὶ ἡρμήνευσαν τοῦτο ὡς ἀπόδειξιν ὅτι ἦν οὗτος ναὸς Θεοῦ καὶ οὐχὶ ἥρωος, στηριζόμενοι εἰς σχόλιόν τι (Σχόλ. εἰς Πινδ. Ἴσθμ. Γ, 118), καθ᾽ ὃ δῆθεν τὸ ἡρῷον ἔπρεπε νὰ ἔχῃ τ᾽ ἀγάλματα πρὸς δυσμάς. Ἀλλὰ τὸ σχόλιον ἐκεῖνο λέγει μόνον· « *Ἔθος πρὸς δυσμὰς ἱερουργεῖν τοῖς ἥρωσι, κατὰ τὰς ἀνατολὰς τοῖς Θεοῖς* », περὶ δὲ κοσμημάτων τῶν ἀετωμάτων οὐδὲν ἀναφέρει, καὶ ἐν τῷ Θησείῳ ἔφερεν αὐτὰ τὸ ἀνατολικὸν πρόσωπον καὶ οὐχὶ τὸ δυτικόν, πιθανῶς διότι ἦν τὸ πρὸς τὴν πόλιν καὶ τὴν ἀγορὰν ἐστραμμένον.

Ὁ δ᾽ ἕτερος λόγος, ὅτι ἐν τῇ *ὁδῷ Ἀθηνᾶς* εὑρέθη ἐπιγραφὴ φέρουσα ἐν ἄλλοις « ἱεροποιοὶ ἀνέθεσαν τῷ Θησεῖ » (Ant. Hell. 1059) μικρὰν ἔχει τοπογραφικὴν σημασίαν.

Κυρίως ὅμως πάντα δισταγμὸν αἴρει ἡ ἐσωτερικὴ ὄψις τοῦ ναοῦ, ἀκριβῶς ἀνταποκρινομένη εἰς τοῦ Παυσανίου τὴν περιγραφήν, καθ᾽ ἣν (40) τὸ Θησεῖον εἶχε τοὺς τρεῖς τοίχους ἐντὸς κεκοσμημένους μεγαλογραφίαις τοῦ Πολυγνώτου καὶ Μίκωνος, παριστώσαις ἔργα Θησέως, Ἀμαζονομαχίαν καὶ Κενταυρομαχίαν. Ἀλλὰ τοῦ σωζομένου ναοῦ οἱ τοῖχοι, μέχρι μὲν ὕψους 5 περίπου ποδῶν εἰσὶν ἐντελῶς λεῖοι, ἐκεῖθεν δὲ μέχρις ἄνω, ὑποχωροῦντες εἰς βάθος ὀλίγων γραμμῶν, εἰσὶ πυκνῶς κατάστικτοι, καὶ πολὺ κανονικώτερον ἢ ἂν ἡ στίξις ἦν τῶν χρόνων τῆς εἰς ἐκκλησίαν μετασκευῆς αὐτοῦ. Διατηροῦνται δὲ καὶ ἐνιαχοῦ ἐπ᾽ αὐτῶν ἴχνη λεπτοῦ καὶ στερεοῦ ἐπιχρίσματος, προφανῶς εἰς τὴν ἐπιζωγράφησιν χρησιμεύσαντος.

Τὴν ταυτότητα λοιπὸν τοῦ Θησείου μετὰ τῆς ἐκκλησίας

(40) ΙΖ, 2. — Ἴδ. καὶ Ἀῤῥιαν. Ζ, 13.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τοῦ Ἁγ. Γεωργείου θεωρῶ ὡς ἀμφισβητήσεως ἀνεπίδεκτον.

Ἡ πρὸς αὐτὸ ἀπὸ τοῦ Ἀφροδισίου καὶ διὰ τῆς Ἀγορᾶς κάθοδος τοῦ Παυσανίου ἐδύνατο ἴσως νὰ δώσῃ ἀφορμὴν εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ἡ *Πύλη* ἣν ἀπήντησε παρὰ τῷ Ἀγοραίῳ Ἑρμῇ (41) ἦν ἡ σωζομένη καὶ γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Πύλη τῆς Ἀγορᾶς*. Ἀλλὰ τοῦτο φαίνεται ἀπαράδεκτον, καθ᾽ὅσον ὑπ᾽ἄλλων (42) ἐκείνη λέγεται *Πυλίς*· καὶ αὐτὸς δ᾽ὁ Παυσανίας, ἂν εἶχε διέλθει πρὸ τοῦ μεγαλοπρεποῦς τούτου μνημείου, δὲν θ᾽ ἀνέφερεν αὐτὸ οὕτω μονολεξεί. Πλὴν δὲ τούτου. ὁ περιηγητὴς λέγει· « Ἔπεστι δὲ οἱ τρόπαιον Ἀθηναίων ἱππομαχίᾳ κρατησάντων . . . Πλείσταρχον », τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κασσάνδρου. Ἂν δὲ τὸ « οἱ » ἀναφέρηται, ὡς πιθανόν, οὐχὶ εἰς τὴν παρὰ τῇ Πύλῃ στοάν, ἀλλ᾽ εἰς τὴν πύλην αὐτήν, τότε, ὅσος καὶ ἂν ἦν ὁ πατριωτισμὸς τοῦ Παυσανίου, ὡς ἐξ—ἴσως προσποιητῆς—ἀγνοίας ἐνίοτε γλυπτικὰς παραστάσεις Ῥωμαίων ἀποδίδοντος εἰς Ἕλληνας, δύσκολον τῷ ἦν νὰ ὑπερίδῃ τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐπιγραφὴν ἐπὶ τοῦ μνημείου, οὗ ἄλλως τε καὶ ὁ ἀρχιτεκτονικὸς ῥυθμὸς ἐλέγχει ἔργον τῶν πρώτων χρόνων τῶν Αὐτοκρατόρων.

Εἰς τὴν διαγώνιον τοῦ Παυσανίου διεύθυνσιν διὰ τῆς Ἀγορᾶς ἀποβλέψας ὁ Στουάρτος (43), ὡς *Ποικίλην* ἐξέλαβε τὴν βορειότερον τῆς Πύλης τῆς Ἀγορᾶς σωζομένην ὡραίαν Κορινθιακὴν κιονοστοιχίαν· ἀλλ᾽ἀντιπαρετήρησαν ὁ Λεὶκ καὶ ἄλλοι, ὅτι ἡ ἀρχιτεκτονικὴ αὐτῆς ἐστι Ῥωμαϊκή, ἐν ᾧ τὴν Ποικίλην ᾠκοδόμησε Πεισιάναξ, ὁ γαμβρὸς τοῦ Κίμωνος (44), καὶ ὀρθῶς εἶδον ἐν τῇ προκειμένῃ,

(41) ΙΕ, 1.
(42) Ἰσαῖος ΣΤ, 20. — Ἁρποκρ. — Φιλόχωρ. Σελ. 48. 49. — Ἡσύχ.
(43) Antiq. of Athens. Vol. I, Ch. V. — Vol. III, Σ. 3.
(44) Πλούτ. Β. Κίμ. Δ. — Διογ. Λαέρτ. Ζ, 5.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

συνεχιζομένη μετὰ τοῦ μεγάλου βορείως καὶ ἀνατολικῶς αὐτῆς ἐκτεινομένου περιτοιχίσματος, ἓν ἐκ τῶν δύο «ἐπιφανεστάτων» οἰκοδομημάτων ἃ καταριθμεῖ ὁ Παυσανίας (45) μετὰ τῶν ὑπ' Ἀδριανοῦ ἀνεγερθέντων, τῆς *Βιβλιοθήκης*, ἐχούσης 120 κίονας φρυγίου λίθου, ἢ τοῦ *Γυμνασίου*, ὃ ἐκόσμουν 100 κίονες «λίθου τοῦ τῶν Λιβύων», ἴσως ἀμφοτέρων περιλαμβανομένων εἰς τὸ μέγα τετράγωνον.

Ὥστε τὰ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Παυσανίου ἐν τῇ *Ἀγορᾷ* κείμενα οἰκοδομήματα ἦσαν αἱ στοαὶ *Βασίλειος*, *Ἐλευθέριος*, *Ποικίλη*, προσέτι ἡ *Πύλη* ἢ *Πυλίς*, τὸ *Μητρῷον* ἀπέναντι τῶν *Τυραννοκτόνων* μετὰ τοῦ *Βουλευτηρίου* καὶ τῆς *Θόλου*, παρὰ τοῖς *Ἐπωνύμοις*, τὸ ἱερὸν τῶν *Δώδεκα Θεῶν* παρὰ τῷ ἀνδριάντι τοῦ Δημοσθένους, καὶ τὸ ἱερὸν τοῦ *Ἄρεως*.

Ἐκ τοῦ ἑπομένου δὲ χωρίου τοῦ Στράβωνος (46)· «Ἀπὸ τῆς Ἀθήνησιν *Ἐρετρίας*, ἣ νῦν ἐστιν ἀγορά», συνδυασθέντος μεθ' ἑτέρου τοῦ Ἀπολλοδώρου (47), ἀναφέροντος «ἀρχαίαν Ἀγοράν», πολλὰ ἐγράφησαν περὶ μεταθέσεως, ἐκτάσεως ἢ συστολῆς τῆς Ἀγορᾶς ἐν Ἀθήναις· ἀλλὰ προδήλως ὁ μὲν Ἀπολλόδωρος αἰνίττεται διὰ τῆς λέξεως «ἀγορὰ» τὴν θέσιν τῆς *ἐκκλησίας τοῦ Δήμου*, πρὶν ἢ μετατεθῇ εἰς τὴν Πνύκα, ὁ δὲ Στράβων λέγει ὅτι ὅπου «νῦν» ἐστὶν ἡ Ἀγορὰ ἐν Ἀθήναις, ὑπάρχει μέρος καλούμενον *Ἐρέτρια*, ὡς ὑπῆρχον καὶ ἄλλα ἄλλων πόλεων φερώνυμα μέρη, οἷον *Ἀργείων* (48), διότι ἴσως ἐκεῖ συνή-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

(45) ΙΗ, 9.
(46) Ι, 447. Ἰδ. καὶ 445.
(47) Ἐν Ἁρποκρ. λ. Πάνδημος. — Ἰδ. κατωτ. θ. (13).
(48) Ἡσύχ. λ. Ἀγορά.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

θως τῶν πόλεων ἐκείνων κάτοικοι περιήρχοντο πρὸς ἀγορὰς καὶ πωλήσεις. Τὸ δὲ « νῦν » οὐδόλως σημαίνει ὅτι ὅπου ἦν ἐπὶ Στράβωνος δὲν ἦν καὶ πρὶν ἡ Ἀγορά, διότι ὁ ὀλίγον μετ' αὐτὸν γράφων Παυσανίας εὑρίσκει αὐτὴν ἔτι ἐν τῷ Κεραμεικῷ, ἐκεῖ ἔνθα αὐτῆς μνημονεύουσι τῶν κλασικῶν χρόνων οἱ συγγραφεῖς.

Κατὰ τὰ ῥηθέντα ἑπομένως πρέπει νὰ ὁρισθῇ ἡ Ἀγορὰ ὡς ἐκτεινομένη *βορειοδυτικῶς* μέχρι τῆς στοᾶς τῶν Ἑρμῶν, κατωτέρω τῆς Βλασταροῦς, ἐκτὸς ὅμως ἀφιεῖσα τὸ Γυμνάσιον τοῦ Πτολεμαίου. Καὶ οὕτως ἐννοεῖται ὅτι, ἐπὶ τῆς ἁλώσεως τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ Σύλλα, κατὰ Πλούταρχον (49), « ὁ περὶ τὴν Ἀγορὰν φόνος ἐπέσχε πάντα τὸν ἐντὸς τοῦ Διπύλου Κεραμεικόν », διότι τὸ αἷμα κατεπλημμύρησε τὸ ὑπὸ τὴν Ἀγορὰν ταπεινότερον μέρος τοῦ Κεραμεικοῦ. Πρὸς *νότον* δ' ἀφικνεῖτο μέχρι τῶν Τυραννοκτόνων, πρὸ τῆς ἀναβάσεως εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Πρὸς *ἀνατολὰς* πρέπει νὰ ἐξετείνετο τοὐλάχιστον μέχρι τῆς *Πύλης τῆς Ἀγορᾶς*, διότι, εἰ καὶ αὕτη, καθ' ἣν φέρει ἐπιγραφήν, ἦν ὑπὸ τῶν πρώτων Αὐτοκρατόρων ἀνατεθειμένη τῇ *Ἀρχηγέτιδι Ἀθηνᾷ*, ἡ ἐν χώρᾳ μένουσα στήλη παρ' αὐτῇ, ἡ ψήφισμα τοῦ Ἀδριανοῦ περιέχουσα περὶ φορολογίας τοῦ ἐλαίου (50), ἀποδεικνύει ὅτι ἡ πύλη ἦν ἐν τῇ Ἀγορᾷ, ἢ πρὸ αὐτῆς, εἴτε ὡς ἀψὶς κοσμοῦσα τὴν κεντρικὴν αὐτῆς ὁδόν, ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς διευθυνομένην, εἴτε ὡς εἴσοδος ἐκ τῆς Ἀγορᾶς εἰς τὸ τετράγωνον τοῦ Ἀδριανοῦ, καθ' ὅσον οἱ μέσοι αὐτῆς κίονες μᾶλλον τῶν παρακειμένων ἀπ' ἀλλήλων ἀφιστάμενοι, ἐμφαίνουσι δίοδον. Πιθανολογεῖ δὲ τὴν δευτέραν ὑπόθεσιν καὶ ἡ ἀμέσως πρὸς βορρᾶν τῆς πύλης παρατεινο-

(49) Β. Σύλλ. ΙΔ.
(50) Bœckh, C. I. Ἀρ. 365.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

μένη μεγαλοπρεπὴς κορινθιακὴ στοά, περὶ ἧς ἀνωτέρω(43). Ταύτης δ' ὁ τοῖχος κατὰ τὸ βόρειον αὐτοῦ πέρας ὀρθογωνίως κάμπτων πρὸς ἀνατολάς, καὶ πάλιν μετὰ ταῦτα πρὸς νότον, παρακολουθεῖ ἐφ' ἱκανὸν τὴν νῦν Αἰολικὴν ὁδόν. Εἰς ὑπόγειον δὲ ἰδιωτικῆς οἰκίας, νοτιοδυτικώτερον τοῦ πύργου τοῦ Κυῤῥήστου, σειρὰ μεγάλων κιόνων κορινθιακῶν, ἐν χώρᾳ ἱσταμένη, φαίνεται οὖσα ἐξακολούθησις τῆς δυτικῆς πλευρᾶς ἥτις περατοῖ τὸ τετράγωνον, κατέχον ἐνταῦθα ἢ ὁρίζον τὸ ἀνατολικὸν πέρας τῆς Ἀγορᾶς, εἰς ὃ ἐπὶ τῆς καταπτώσεως τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Τουρκοκρατίας περιεστάλη ἡ νῦν ὑπάρχουσα. Ἀπίθανον δὲ δὲν φαίνεται ὁ Ἀδριανὸς νὰ ἐξέτεινε μέχρις ἐνταῦθα τὴν ἀγορὰν πρὸς ἀνατολάς, εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν προσθεὶς τὸ τετράγωνον τῶν λαμπρῶν αὐτοῦ οἰκοδομημάτων.

Ὑπὲρ τῆς ὑποθέσεως τῆς μέχρις ἐνταῦθα ἐκτάσεως τῆς Ἀγορᾶς πρὸ τῶν οἰκοδομῶν τοῦ Ἀδριανοῦ συνηγορεῖ καὶ ἡ θέσις τοῦ Πύργου ὃν ἀνήγειρεν ἐπὶ Αὐγούστου Ἀνδρόνικος ὁ ἐκ *Κυῤῥηστινῆς*(51), καὶ ὅστις ἐν ἐπιγραφῇ μεταγενεστέρᾳ τοῦ Πομπηΐου(52), ὡς «οἰκία ἡ λεγομένη Κυῤῥήστου» μνημονεύεται. Ἦν δὲ λαμπρὸς ἀνεμοδείκτης καὶ συγχρόνως ὡρολόγιον, δεικνύον μέχρι τοῦ νῦν τὰς ἀρχαίας ὥρας διὰ τῶν σιδηρῶν γνωμόνων οὓς προσήρμοσεν αὐτῷ μετ' ἐμβριθῆ μελέτην ὁ μακαρίτης Παλάσκας, οἵτινες ὅμως ἔκτοτε δυστυχῶς ἠμελήθησαν. Διὰ δὲ τὰς ἀνηλίους ἡμέρας καὶ διὰ τὴν νύκτα, ἦν τὸ οἰκοδόμημα ἐντὸς διεσκευασμένον εἰς ὑδραυλικὸν ὡρολόγιον, εἰς ὃ διωχέτευεν ἀψιδωτὸν ὑδραγωγεῖον, τὸ ἐν μέρει διατηρούμενον, τῆς *Κλεψύδρας* τὸ ὕδωρ, καίτοι νομιζόμενον παρὰ τῶν ἀρχαίων ὅτι

(51) Varro, de re rustic. III, 5. — Vitr. I, 6. — Ἀριστφ. Ὄρν. 1694.
(52) Ἀρχ. Ἐφ. Ἔτ. 1884, Σελ. 166. Στ. 54.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἔῤῥει εἰς Φάληρον (53). Προφανῶς δ' ὡρμήθη εἰς τὴν οἰκοδομὴν ταύτην ὁ Ἀνδρόνικος ἐκ τῶν αὐτῶν λόγων ἐξ ὧν ἐν νέοις χρόνοις ὁ Λόρδος Ἔλγιν εἰς τὸ νὰ προικίσῃ τὴν ἐπὶ Τούρκων ἀγορὰν διὰ τοῦ ἄρτι κατεδαφισθέντος ὡρολογίου του.

Πιθανῶς ἄρα ἡ Ἀγορὰ ἐξετείνετο ἀρχαιότερον μέχρι τοῦ Πύργου τοῦ Κυῤῥήστου, ἢ πλησίον αὐτοῦ, τὴν σημερινὴν Αἰολικὴν ὁδὸν περίπου ὅριον ἔχουσα. Κατέλαβον δὲ μετὰ ταῦτα τὸ πέρας αὐτῆς αἱ μεγάλαι οἰκοδομαὶ τοῦ Ἀδριανοῦ, αἵτινες ὅμως οὐδὲν λέγει ὅτι δὲν περιέκλειον μέρος αὐτῆς. Ἀνατολικώτερον, εἴς τινα οἰκίαν Ξάνθη, μεταξὺ τοῦ Πύργου τοῦ Κυῤῥήστου καὶ τῶν Τριπόδων, εὑρέθη ἐπιγραφὴ φέρουσα «στῆσαι ἐν Ἀγορᾷ» (54)· ἀλλ' ἐπειδὴ ἦν εἰς ὀχύρωμα ἐντετειχισμένη μετ' ἄλλων πολλῶν, οὐδόλως ἀποδεικνύει ὅτι μέχρις ἐκεῖ ἡ ἀγορὰ ἐξετείνετο.

Κατὰ Πλούταρχον (55), ὁ Κίμων κατεφύτευσε *πλατάνοις* τὴν Ἀγοράν, καὶ ἐξ αὐτῶν ἦν βεβαίως ἡ ἣν εἴδομεν (56) φυομένην παρὰ τοῦ Δημοσθένους τὸν Ἀνδριάντα, ἴσως ἡ αὐτὴ ἧς μνημονεύει καὶ ὁ Πολυδεύκης. Ἐκ τῆς ῥίζης δὲ μιᾶς αὐτῶν ἔφυ πάντως ὁ γηραιὸς κορμός, εἰς οὗ τὸν κατάξηρον φλοιὸν ἔθαλλε πρὸ ὀλίγων ἔτι ἐτῶν ὀψιγενὴς κλάδος ἐν τῇ νῦν Ἀγορᾷ, νοτιοδυτικῶς τοῦ ὡρολογίου τοῦ Ἔλγινος, ἀφανισθεὶς ἔκτοτε ἐξ ἀσυγγνώστου παραμελήσεως. Εἰς τὴν ἄνυδρον πόλιν τῶν Ἀθηνῶν δυσκόλως δύναται νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἄλλην εἶχε τὴν καταγωγὴν τὸ πανάρχαιον τοῦτο δένδρον.

(53) Ἡσύχ. λ. Κλεψύδρα καὶ Κλεψίῤῥυτον.
(54) Ἀρχ. Ἐφ. Ἔτ. 1860, Ἀρ. 4108.
(55) Β. Κίμ. ΙΓ. — Ἀριστοφ. Ἀποσπ. 13. Γεωργ.
(56) Σελ. 50.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Περιελάμβανε δὲ πᾶσαν τὴν ἀγορὰν ὁ ἔσω *Κεραμεικός*, διότι οὐδὲν μέρος αὐτῆς ἐκτὸς αὐτοῦ κείμενον μαρτυρεῖται· ἀλλ' ἐξετείνετο καὶ πέραν αὐτῆς, καθότι βορειοδυτικῶς μὲν ἀφικνεῖτο μέχρι τοῦ Διπύλου, διαιροῦντος αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ἔξω Κεραμεικοῦ δυτικῶς· ἀλλὰ βορείως καὶ ἴσως καὶ ἀνατολικῶς συνέπιπτον τὰ ὅρια αὐτοῦ μετὰ τῶν τῆς Ἀγορᾶς, καθ' ὅσον οὐδεμία γνωστὴ μαρτυρία περιλαμβάνει εἰς αὐτὸν οἷον δήποτε τῶν οἰκοδομημάτων ὅσα ἔκειντο ἀνατολικώτερον τοῦ τετραγώνου τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ τοῦ πύργου τοῦ Κυῤῥήστου.

ε.

Πέμπτη ὁδὸς τοῦ Παυσανίου (ΙΗ, 1-5).

Καὶ αὖθις ἄνευ τοπικοῦ συνδέσμου ἀναφέρει ὁ Παυσανίας (1) τὸ ἱερὸν τῶν *Διοσκούρων*, καὶ «ὑπὲρ αὐτό», τὸ τέμενος τῆς *Ἀγραύλου*, περὶ οὗ ὁ σχολιαστὴς τοῦ Δημοσθένους λέγει (2) ὅτι ἦν «περὶ τὰ Προπύλαια». Ὁ δ' Ἡρόδοτος, ἐν τοῖς περὶ ἁλώσεως τῆς Ἀκροπόλεως ὑπὸ τῶν Μήδων, διηγεῖται (3) ὅτι «ἔμπροσθε πρὸ τῆς Ἀκροπόλεως, ὄπισθε δὲ τῶν πυλέων καὶ τῆς ἀνόδου . . . ἀνέβησάν τινες κατὰ τὸ ἱρὸν τῆς . . . Ἀγραύλου, καί τοι περ ἀποκρήμνου ἐόντος τοῦ χώρου». Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Παυσανίας λέγει (4), ὅτι ἡ Ἄγραυλος καὶ ἡ Ἕρση κατεκρημνίσθησαν ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως, «ἔνθα ἦν μάλιστα ἀπότομον», καὶ καθ' ὃ ἐπανέβησαν καὶ οἱ Μῆδοι, ὅτε κατέκτησαν τὴν Ἀκρόπολιν.

(1) ΙΗ, 1.
(2) Θ, 363.
(3) Η, 53.
(4) ΙΗ, 2.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Τὸ αὐτὸ δὲ μέρος ἠνίττετο βεβαίως καὶ ὁ Εὐριπίδης, ψάλλων (5) ὅτι χορεύουσιν «αἱ τρίγονοι Ἀγραύλου κόραι», δηλαδὴ ἡ Ἄγραυλος μετὰ τῶν ἀδελφῶν της, εἰς «πέτραν παραυλίζουσαν ταῖς μυχώδεσι μακραῖς»· διότι *Μακραὶ Πέτραι* ἐκαλοῦντο οἱ βόρειοι βράχοι τῆς Ἀκροπόλεως, κατὰ ταῦτα τοῦ αὐτοῦ δράματος (6)· «Προσβόρρους πέτρας Παλλάδος, ὑπ' ὄχθῳ τῆς Ἀθηναίων χθονὸς Μακρὰς καλοῦσι»· καὶ (7) «Κεκροπίας πέτρας, πρόσβορρον ἄντρον, ἃς Μακρὰς κικλήσκομεν»· καὶ κατωτέρω (8), «Κέκροπος ἐς ἄντρα καὶ Μακρὰς περιφερεῖς».

Ἐξάγεται λοιπὸν ἐκ τούτων ἀσφαλέστατα, ὅτι τὸ *Ἀγραύλιον* ἦν ἄντρον, κείμενον μετὰ τῆς περιοχῆς αὐτοῦ κατὰ τὰς Μακρὰς ἢ βορείας πέτρας τῆς Ἀκροπόλεως, ὀπίσω, ἤτοι ἀνατολικώτερον, τῶν Προπυλαίων. Εἰς τὴν βορειοδυτικὴν γωνίαν τῆς Ἀκροπόλεως, ὑπάρχουσι δύο σπήλαια πλησίον ἀλλήλων, ἀρχαῖα ἴχνη φέροντα καὶ πρὸς βορρᾶν ἀφορῶντα. Ἀλλὰ ταῦτα, ὡς κατωτέρω δειχθήσεται, εἰσὶ τὸ τοῦ *Πανὸς* καὶ τὸ τοῦ *Ἀπόλλωνος*· τὸ δὲ τῆς Ἀγραύλου ἦν βεβαίως τὸ ἔτι ἀνατολικώτερον κείμενον, μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῆς καθόδου τῆς *Οὐρανίας Ἀφροδίτης*.

Τὸ δ' ὑπὸ τὸ Ἀγραύλιον κείμενον *Διοσκούριον*, «ἱερὸν οὗ νῦν οἱ μισθοφοροῦντες δοῦλοι ἑστᾶσι» (9), ἐλέγετο καὶ *Ἀνακεῖον* (10), διότι οἱ Διόσκουροι ἐκαλοῦντο καὶ Ἄνακες. Κατὰ Πολύαινον (11), θέλων ὁ Πεισίστρατος ν' ἀφο-

(5) Ἴων, 507.
(6) Στ. 11-13.
(7) Στ. 953-954.
(8) Στ. 1413.
(9) Bekk, Anecd. gr. I, 212.
(10) Λουκ. Ἀλ. Τ. Γ. Σελ. 159, Ἔκδ. 2 Γερ.
(11) Στρατηγ. Α, 21.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

πείση τοὺς Ἀθηναίους, ἐσοφίσατο, συγκαλέσας αὐτοὺς εἰς ταύτην τὴν θέσιν, νὰ τοῖς ὁμιλῇ ταπεινῇ τῇ φωνῇ, ὥστε αὐτοί, μὴ ἀκούοντες, τῷ ἐζήτησαν νὰ μεταβῇ εἰς τά, πλησίον ἄρα κείμενα, Προπύλαια, καὶ ἐκεῖθεν νὰ τοῖς ἀγορεύσῃ ἀφ' ὑψηλοῦ· τότε δέ, λαβὼν τὰ ὅπλα ἃ αὐτοὶ εἶχον ἀφήσει ὀπίσω, κατέθετο αὐτὰ ἐν ἀσφαλεῖ εἰς τὸ Ἀγραύλιον.

Καὶ ἐκ τούτου λοιπὸν τοῦ χωρίου, καὶ ἐκ τοῦ Λουκιανοῦ, ἀπαριθμοῦντος τὰ σημεῖα ἀφ' ὧν οἱ φιλόσοφοι ἀναρρίχῶνται εἰς τὴν Ἀκρόπολιν (10), ἐξάγεται ὅτι εἰς τὰς ὑπωρείας αὐτῆς ἦν τὸ Ἀνακεῖον. Κατωτέρω καὶ ἀπέναντι τοῦ σπηλαίου ὃ ἀναγνωρίζομεν ὡς τὸ τῆς Ἀγραύλου σώζεται τειχίον ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Σεραφείμ, ἀρχαῖα λείψανα, μέχρις ἐσχάτων ἐκεῖ διατηρηθέντα, περιέχον, καί, τὸ κυριώτερον, προτομὴν ἵππου. Ἀνῆκε δὲ πόσῳ πιθανώτερον οὗτος εἰς τὸν γλυπτικὸν κόσμον τοῦ Ἀνακείου, καθ' ὅσον ἑπόμενον ἦν ὁ ναὸς τῶν Διοσκούρων νὰ μετεποιήθῃ εἰς ἐκκλησίαν τῶν συγγενῶν αὐτοῖς Ἀρχαγγέλων. Ὁ δὲ περίβολος αὐτοῦ πρέπει νὰ ἐξετείνετο καὶ κατωτέρω, εἰς τὸ ἐπίπεδον, διότι, κατ' Ἀνδοκίδην (12), εἰς αὐτὸν συνῆλθον διὰ νυκτὸς οἱ ἱππεῖς.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Κατὰ τὴν ἐκδρομὴν λοιπὸν ταύτην προὐχώρει ὁ Παυσανίας ὑπὸ τὴν βορείαν κλιτὺν τῆς Ἀκροπόλεως. Κατ' αὐτὴν δ' ἀπαντᾷ τὸ παρὰ τοῖς Ἐπωνύμοις κείμενον (13) *Πρυτανεῖον* (14) «πλησίον» τοῦ Ἀγραυλίου, βεβαίως ἀνατολικώτερον (15), διότι ἐκεῖθεν, ὡς ῥηθήσεται, χωρεῖ ἀμέσως πρὸς τῆς πόλεως τὰς ἀνατολάς. «Ὄπισθεν» δ' αὐτοῦ ὑπῆρ-

(12) Π. Μυστ. Σ. 23 R.
(13) Ἀνωτ. γ, σ. 50.
(14) ΙΗ, 3.
(15) στ. — Παυσ. Κ, 1.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

χεν ἔκτασις γῆς *Λιμοῦ πεδίον* καλουμένη (16), καὶ τῷ Ἀπόλλωνι ἐν ἀνάγκαις λιμοῦ ἀφιερωθεῖσα. Δηλοῖ δὲ πάντως τὸ «ὄπισθεν», ὡς συνήθως (17), τ' ἀνατολικώτερα, ἐνταῦθα δὲ τόσῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον πρὸς ἐκεῖ ὑπῆρχε μᾶλλον ἔκτασις διὰ «πεδίον», ἤτοι ἀκατοίκητον χῶρον.

Νοτίως τῆς νῦν ὁδοῦ τοῦ Ἀδριανοῦ. εἰς ἀπόστασίν τινα πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ὡρολογίου τοῦ Κυῤῥήστου, καὶ ὀπίσω τῆς οἰκίας Γάσπαρη, περὶ ἅγιον Δημήτριον τὸν Κατηφόρην, τοῖχος ἀρχαῖος σωζόμενος ἐξελήφθη ὑπό τινων ὡς ὁ τοῦ Πρυτανείου. Ἀλλ' ἡ θέσις αὕτη οὐδόλως ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ τοῦ Παυσανίου «πλησίον τοῦ Ἀγραυλίου», καὶ ἀνασκαφεῖσα, ἀπεδείχθη ἐκ πολυαρίθμων ἐφηβικῶν ἐπιγραφῶν αἵτινες εἰς φῶς ἤχθησαν, ὅτι ἦν τὸ γυμνάσιον τὸ καλούμενον *Διογένειον* (18). Τὸ δὲ Πρυτανεῖον ἔπρεπε νὰ κεῖται πολὺ νοτιώτερον καὶ πλησιέστερον τῷ Ἀγραυλίῳ, ἴσως κατὰ τὴν ἐκκλησίαν περίπου τῆς Χρυσοκαστριωτίσσης, ἢ τὴν τοῦ Προδρόμου, λεγομένην Μαγκούτη (19).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Χωρεῖ δ' ἐκεῖθεν ὁ Παυσανίας οὐχὶ πρὸς τὰ νότια, περὶ τὴν Ἀκρόπολιν, ἢ πρὸς τ' ἀνατολικά, ἀλλ', ὡς λέγει (20), «πρὸς τὰ κάτω», ἐνταῦθα τῆς πόλεως τὰ βορειοανατολικά, καὶ ἐπισκέπτεται τὸ *Σεραπεῖον*, παρ' ᾧ ἐλέγετο τὸ πρῶτον συναντηθεὶς ὁ Θησεὺς μετὰ τοῦ Πειρίθου (21), καὶ τούτου πλησίον ἀπαντᾷ τὸν ναὸν τῆς *Εἰλειθυίας* (22). Τὸ ἑπόμενον χωρίον τοῦ Κλειδήμου (23)· «Τὰ ἄνω τοῦ Εἰλισ-

(16) Ζηνόβ. Δ, 93. — Ἡσύχ. λ. Λιμ. πεδ.
(17) Ἴδ. ἀνωτ. γ, Σελ. 48.
(18) Πολυβ. I, 60. — Ἡσύχ. λ. Διογενίδης.
(19) Momnsen, Ath. Christ. 9. 6.
(20) IH, 4.
(21) Ἴδ. καὶ Πλούτ. Β. Θησ. Λ.
(22) IH, 5.
(23) Bekk, Aned. gr. 326.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τοῦ πρὸς Ἀγορὰν Εἰλειθυίᾳ», θὰ ἐξέτεινε τὴν Ἀγορὰν μέχρι ταύτης τῆς θέσεως πολὺ πρὸς ἀνατολάς· ἀλλ' ἀφ' ὅτου ἐν τῷ Διονυσιακῷ Θεά-τρῳ ἀνεσκάφη ἕδρα φέρουσα ἐπιγραφήν· «Εἰλειθυίας ἐν Ἄγραις», κατὰ διάκρισιν ἄλλου ἱεροῦ αὐτῆς ἀλλαχοῦ βεβαίως κειμένου, προφανὲς μένει ὅτι τὸ χωρίον ἐκεῖνο τοῦ Κλειδήμου δὲν ἀναφέρεται εἰς τὸν ναὸν τὸν ὑπὸ τοῦ Παυσανίου μνημονευόμενον, καὶ τὸ «πρὸς ἀγορὰν» ὅτι πρέπει τόσῳ μᾶλλον νὰ διορθωθῇ «πρὸς Ἄγραν», καθ' ὅσον περὶ Ἄγρας ὁλόκληρον τὸ τεμάχιον πραγματεύεται.

Ἐπιγραφαὶ σωζόμεναι, ἐν αἷς γίνεται μνεία τοῦ *Σεραπείου* (24), ἐδύναντο ἀσφαλῆ νὰ πορίσωσι συμπεράσματα περὶ τῆς θέσεως τοῦ ἱεροῦ τούτου καὶ τοῦ ἑτέρου, ἂν ἀκριβῶς ἦν γνωστὸς ὁ τόπος τῆς αὐτῶν εὑρέσεως. Ὁ περὶ αὐτῶν μαρτυρῶν Πιττάκης, εἰς ὃν πολλάκις συνέβαινε τὰς ἰδίας εἰκασίας νὰ ἐκλαμβάνῃ καὶ μεταδίδῃ ὡς θετικὰς πληροφορίας, λέγει περὶ μιᾶς ἐξ αὐτῶν ὅτι ἀνεσκάφη ἐν ἐρειπίῳ ἐκκλησίας, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τίνος, ὑπὸ τοὺς βορείους πρόποδας τῆς Ἀκροπόλεως, περιλαμβάνοντι καὶ γλυπτικὸν τμῆμα μεγάλης βοός. Ἀλλαχοῦ δὲ (25) ὀνομάζει τὴν ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας Δουβέργαινας, κειμένην ὑπὸ τὴν βορειανατολικὴν γωνίαν τῆς Ἀκροπόλεως (26). Ἀλλὰ μίαν τῶν ἐπιγραφῶν τούτων εἶδεν ἀκριβὴς παρατηρητής, ὁ Λ. Ῥός, ἐξαγομένην τῆς γῆς παρὰ τὴν ἐκκλησίαν Γοργόπικον, κειμένην πολὺ βορειότερον τῆς Δουβέργαινας· πλὴν δ' ἐκείνου, εἶδον ἐγὼ αὐτὸς ἐπιγραφὴν μνημονεύουσαν τῆς

(24) Rang. Ant. Hell. II, 1094. 1097. 2361. — Ἀρχ. Ἐφημ. Ἀριθ. 1813.
(25) Ἀρχ. Ἐφ. 821, Σελ. 599.
(26) Momms. Ath. Christ. 73.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Εἰλειθυίας (27) εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν ἐν ἀνασκαφῇ εὑρεθεῖσαν, καὶ οὐ μακρὰν αὐτῆς καὶ ἀρχαϊκὸν ἀνάγλυφον, τῆς αὐτῆς Θεᾶς παράστασιν· ὥστε ἐκεῖ που κατὰ πάντα τὰ διδόμενα καταβάς, ἀπήντησεν ὁ περιηγητὴς τοὺς δύο ναούς.

Ἡ ἐκκλησία Γοργόπικο ἔστι καθιερωμένη τῷ *Ἁγίῳ Ἐλευθερίῳ*, πληρέστατα ἀντικαταστήσαντι εἰς τὴν πίστιν τῶν νεωτέρων Ἀθηναίων τὴν τῶν ἀρχαίων εἰς τὴν ἀρχαίαν *Εἰλείθυιαν*, ἥτις καὶ *Ἐλευθὼ* ἐλέγετο, καὶ δεχομένῳ προσκυνήσεις καὶ προσφορὰς τῶν ἐγγύων γυναικῶν διὰ τὴν εὐτυχῆ αὐτῶν *ἐλευθερίαν*. Οὐδεμίαν ἐπομένως ἐπιδέχεται ἀμφιβολίαν ὅτι ἡ ἐκκλησία Γοργόπικο διεδέχθη τὸν ναὸν τῆς Εἰλειθυίας, καὶ ἐστὶν ᾠκοδομημένη ἐπὶ τῆς θέσεως ἐκείνου, ἐκ τῶν λειψάνων αὐτοῦ τε καὶ τοῦ οὐ μακρὰν κειμένου Ἐλευσινίου.

Τὸ δὲ τῷ τῆς Εἰλειθυίας ναῷ παρακείμενον Σεράπιον ἦν, σχεδὸν βεβαίως ἡ εἰς ἐλαχίστην ἀπόστασιν τοῦ Γοργοπίκου νοτιανατολικῶς ἀπέχουσα καὶ ἐν ἐρειπίοις κειμένη ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου καὶ τῆς Ἁγίας Φιλοθέας, ἐν ὁδῷ « *Φιλοθέης* » (γρ. *Φιλοθέας*), ἥτις ἀνασκαφεῖσα, εὑρέθη βαίνουσα ἐπὶ βάσεων μικροῦ ἀρχαίου ναοῦ.

Ὀφείλω δὲ νὰ παρατηρήσω ὅτι ἐν τῷ ἐπισυνημμένῳ χάρτῃ τὰ ἀρχαῖα ὀνόματα τῆς Εἰλειθυίας καὶ τοῦ Σεραπείου, κατὰ λάθος σημειωθέντα νοτιώτερον, πρέπει νὰ μετατεθῶσιν εἰς τὸ Γοργόπικον καὶ τὴν Ἁγίαν Φιλοθέαν.

(27) Antig. Hell. II, 1061.
(28) Nomms. 151. 148.

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ϛ.

Ἑβδόμη ὁδὸς τοῦ Παυσανίου (Κ, 1-3).

Μετὰ τὸ πέρας τῆς πέμπτης αὐτοῦ ἐκδρομῆς, μεταβαίνει ὁ Παυσανίας ἐκτὸς τῆς πόλεως, πρὸς τ' ἀνατολικά (1). Πρὶν δ' ἢ αὐτὸν ἐκεῖ παρακολουθήσωμεν, ἔλθωμεν αὖθις μετ' αὐτοῦ εἰς τὸ *Πρυτανεῖον* (2), ὅθεν ἤδη πορεύεται οὐχὶ τὴν πρὸς βοῤῥᾶν πλέον, ἀλλὰ διὰ τῆς ὁδοῦ τῶν *Τριπόδων* εἰς τὸ *Θέατρον*.

Τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην ἔλαβεν ἡ ὁδὸς ἐκ τοῦ ὅτι ἐπ' αὐτῆς, κατὰ Παυσανίαν, ἦσαν «ναοὶ Θεῶν . . . (οὐ) μεγάλοι, καὶ σφίσιν ἐφιστήκασι τρίποδες χαλκοῖ», τ' ἀναθηματικὰ μνημεῖα τῶν θεατρικῶν νικῶν, ὧν ἓν καὶ σώζεται, τὸ γνωστὸν ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν *μνημεῖον τοῦ Λυσικράτους*, καθ' ἣν φέρει ἐπιγραφήν, περιφερές, Κορινθίου ῥυθμοῦ, ἀνεγερθὲν ἐν Ὀλ. 110, β', ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος διέβη εἰς Ἀσίαν (3), κοινῶς δὲ λεγόμενον «Φανάρι τοῦ Διογένους», ἢ τοῦ «Δημοσθένους».

Ἐκ τῆς τελευταίας ταύτης ἐπωνυμίας ἴσως δύναται νὰ ὑποτεθῇ σχέσις τις τῆς θέσεως ταύτης μετὰ τοῦ Δημοσθένους, ὅτι φερ' εἰπεῖν ὑπῆρχεν ἐνταῦθα τὸ γνωστὸν *μαχαιροποιεῖον* τοῦ ῥήτορος (4), ἴσως μετὰ τοῦ *ἀσπιδοπηγείου* τοῦ Ἀπολλοδώρου (5), καὶ τοῦ *ἀργυρείου* τοῦ Τιμάρχου (6),

(1) ΙΗ, 6.
(2) Κ, 1.
(3) Κλήμ. Ἀλεξ. Στρωμ. Α, 21.
(4) Δημοσθ. κ. Ἀφόβ. Α, 15.
(5) Δημοσθ. κ. Φορμ. Α.
(6) Αἰσχ. κ. Τιμάρχ. ΛΑ. — Στρωματ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

διότι κατὰ ταῦτα τῆς πόλεως, εἰς τὴν νῦν καλουμένην «Πλάκα», ὑπὸ τὰ θεμέλια τῆς πρὶν πατρικῆς μου οἰκίας καὶ τῆς πρὶν τοῦ Κ. Παπαῤῥηγοπούλου, καὶ μέχρι πρὸς τὸ Διονυσιακὸν Θέατρον, ἄφθονοι ἀνασκάπτονται σκωρίαι εἰς ἱκανὸν βάθος, τὴν ὕπαρξιν ἀρχαίων μεταλλουργικῶν ἐργοστασίων εἰς τὰ μέρη ταῦτα πιθανολογοῦσαι.

Εὑρέθη δὲ μεταξὺ τοῦ μνημείου τούτου καὶ τοῦ Θεάτρου μεγάλη λιθίνη βάσις, Διόνυσον καὶ Νίκας ἔχουσα ἐπιγεγλυμμένα, καὶ προσέτι ὑπάρχει βορειότερον τοῦ μνημείου τοῦ Λυσικράτους (ἢ κἂν ἐπὶ πολὺ ὑπῆρχε), διότι ἀγνοῶ ποῦ ἔκτοτε καὶ ἡ βάσις καὶ αὐτὸ μετετέθησαν), μέγα τμῆμα καὶ ἑτέρου ὁμοίου χορηγικοῦ μνημείου, εἴτε ἐν χώρᾳ, εἴτε τοὐλάχιστον οὐχὶ μακρὰν τῆς ἀρχικῆς αὐτοῦ θέσεως, ἐν τῇ μικρᾷ παρόδῳ τῇ χωρούσῃ νοτίως τῆς οἰκίας Φινλέϋ δυτικῶς δὲ τῆς νῦν ὁδοῦ τοῦ Ἀδριανοῦ, καὶ καλουμένῃ «*Ὁδὸς σχολείου*» (7).

Ὁ ἐν τῷ προπαρελθόντι αἰῶνι γράφων Γάλλος μοναχὸς Barnabé διέκρινε τὰ δύο μνημεῖα, λέγων τὸ Φανάρι τοῦ Δημοσθένους κείμενον ἐν τῷ δυτικῷ μοναστηρίῳ, οὗ ἐρείπια σώζονται ἔτι· καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ Μνημεῖον τοῦ Λυσικράτους. Τὸ δ' ἄλλο καλεῖ Φανάρι τοῦ Διογένους, «κείμενον εἰς ἄλλην ὁδὸν» καὶ μὴ ὂν «οὔτε ἐπίσης καλῶς διατετηρημένον, οὔτε ἐπίσης ὡραῖον». Καὶ ὁ Guillet λέγει τοῦτο «πλησίον ὂν τοῦ μοναστηρίου, χρησιμεῦον εἰς δεξαμενὴν καὶ βρύσιν, καὶ ἔχον σχῆμα ἀναλογίου», δι' ὃ καὶ ὡς λέγει, ἔφερε τοῦτο τὸ ὄνομα, *ἀναλόγιον*, ἀρχαιότερον. Προστίθησι δ' ὅτι «ἐπὶ κορυφῆς ἔφερε φιάλην, λύχνου σχῆμα ἔχουσαν». Ὁ δὲ Spohn μαρτυρεῖ ὅτι ἐπὶ τῶν ἡμε-

(7) Ἐπὶ τοῦ χάρτου δὲν ἐσημειώθησαν τὰ νέα ὀνόματα τῶν ὁδῶν, διότι, ὅτε ἐχαράχθη αὐτός, τὰ ὑπέθετον, καὶ πολλὰ ἐξ αὐτῶν ἤλπιζον, μόνον προσωρινά.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ρῶν του τὸ μνημεῖον τοῦτο ἦν ἤδη κατεστραμμένον. Τούτου λοιπὸν λείψανον ἐστὶ βεβαίως τὸ παρὰ τὴν οἰκίαν τοῦ Φινλέϋ.

Ἐκ τούτων ἀκριβῶς ὁρίζεται ἡ θέσις καὶ ἡ διεύθυνσις τῆς ὁδοῦ τῶν Τριπόδων, χωρούσης κύκλῳ περὶ τοὺς ἀνατολικοὺς πρόποδας τῆς Ἀκροπόλεως, ἀπὸ τοῦ Πρυτανείου μέχρι τοῦ *Θεάτρου*, καὶ ἦν αὕτη, κατ' Ἀθήναιον (8), εἷς τῶν κυριωτέρων περιπάτων τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν. Τοῦ δὲ *Θεάτρου* ἦν πάντοτε μέν, μέχρι τῶν ἐσχάτων χρόνων, καταφανές, καίτοι ὑπὸ γῆν βαθέως κεχωσμένον, τὸ γενικὸν ἡμικυκλικὸν σχῆμα, ἀλλὰ τέλος ἀνασκαφαὶ ἀπεκάλυψαν ἐντελῶς τὸ μέγα αὐτοῦ ἐρείπιον.

« Πρὸς τῷ Θεάτρῳ » δὲ λέγει ὁ Παυσανίας (9) τὸ ἱερὸν τοῦ *Διονύσου*, τὸ καὶ *Ληναῖον* (10) καλούμενον, καὶ περιέχον τὸ περίφημον χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τοῦ Θεοῦ, ἔργον τοῦ Ἀλκαμένους. Ἔκειτο δ' ἐν *Λίμναις* (11), ἃς « δῆμον Ἀττικῆς » λέγει ἐσφαλμένως ὁ σχολιαστὴς τοῦ Καλλιμάχου (12), ὅστις καὶ συγχέει αὐτὰς πρὸς τὰς Μεσσηνιακάς. Ἄλλως τε δὲ « δῆμον » λέγει, οὐχ ἧττον ἐσφαλμένως, ὁ Στέφανος καὶ αὐτὸ τὸ Ληναῖον. Ἦσαν δὲ βεβαίως αἱ *Λίμναι* τὸ ταπεινὸν χωρίον, τὸ μεταξὺ τοῦ Μουσείου καὶ τοῦ Ἰλισσοῦ, ἐντὸς τοῦ τείχους, ἀλλ' ἴσως καὶ πέραν αὐτοῦ ἐκτεινόμενον, ἐπιδεκτικὸν δ' ἐπὶ πολυομβρίας νὰ κατακλύζηται καὶ λιμνάζῃ.

Τοῦ Διονύσου λοιπὸν τὸ ἱερὸν ἦν νοτίως τοῦ Θεάτρου,

(8) ΙΒ, 542, f.

(9) Κ, 2. — Ἴδ. Πλούτ. Β. Νικ. Γ. — Vitr. V, 9. — Μαριν. Β. Πρόκλ. 29.

(10) Ἡσύχ. λ. ἐπὶ Ληναίῳ.

(11) Θουκυδ. Β, 15. — Ἀριστοφ. Βάτρ. 217 καὶ Σχολ. — Ἀπολλόδ. κ. Νεαίρ. — Ἀθήν. ΙΑ, 3. — Ἁρποκρ. — Στ. Βυζ. λ. Λίμναι.

(12) Εἰς Ὕμν. Ἀρτέμ. Ε, 172. — Στ. Βυζ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἀλλὰ κείμενον πλησίον αὐτοῦ, διότι ὁ Βιτρούβιος(13) καταριθμεῖ αὐτὸ μετὰ τῶν τῷ Θεάτρῳ παρακειμένων οἰκοδομῶν, εἰς ἃς ἐν ὥρᾳ βροχῆς ἐδύναντο νὰ καταφύγωσιν ἐκ τοῦ ὑπαίθρου κοίλου οἱ θεαταί. Καὶ κατ' Ἀνδοκίδην δὲ(14), ἀπὸ τοῦ προπυλαίου αὐτοῦ βλέπει ὁ Διοκλείδης, καὶ εἰς τῆς πανσελήνου τὸ φῶς ἀναγνωρίζει, τοὺς ἀπὸ τοῦ Ὠδείου πρὸς τὴν ὀρχήστραν τοῦ Θεάτρου χωροῦντας συνωμότας. Ὥστε ἴσως τὰ ψηφιδωτὰ ἐδάφη τ' ἀνασκαφέντα ἐπὶ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ στρατιωτικοῦ νοσοκομείου, καὶ ἐν τοῖς ὑπογείοις αὐτοῦ σωζόμενα, δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς μεταγενεστέρα, πιθανῶς ῥωμαϊκή, διακόσμησις τοῦ περιβόλου τοῦ Ληναίου ἢ τοῦ προπυλαίου αὐτοῦ· ὁ δὲ περίβολος οὐδὲν κωλύει νὰ ἐξετείνετο μέχρις οὗ ἵσταται ἐν τοῖς ἀγροῖς κιόνιον ἐκ χρόνων Ὀθωμανικῶν ἐπὶ λειψάνων ἀρχαίων τοίχων.

« Πλησίον δὲ τοῦ τε ἱεροῦ τοῦ Διονύσου καὶ τοῦ Θεάτρου » ἀναφέρει ὁ Παυσανίας(15) « κατασκεύασμα », ἤτοι ἰδιότροπόν τι οἰκοδόμημα, ποιηθὲν, ὡς ἐλέγετο, τὸ πρῶτον « εἰς μίμησιν τῆς τοῦ Ξέρξου σκηνῆς », πυρποληθὲν δ' ὑπὸ Σύλλα, καὶ κατόπιν πάλιν ἀνοικοδομηθέν. Ἔστι δὲ βεβαίως αὐτὸ οὗ καὶ ἀλλαχοῦ(16), ἀφ' οὗ ἀφηγήθη περὶ τῶν Τυραννοκτόνων, ποιεῖται μνείαν, ἀποκαλῶν αὐτὸ *Ὠδεῖον*, καὶ λέγων αὐτὸ κείμενον πλησίον τῆς *Ἐννεακρούνου*.

Τινὲς τῶν νεωτέρων(17), μίαν καὶ συνεχῆ ἐκλαμβάνοντες τοῦ Παυσανίου τὴν ἐκδρομήν, ἐζήτησαν τὸ Ὠδεῖον, ἐπομένως καὶ τὴν Ἐννεάκρουνον, εἰς τὰ βορειοδυτικὰ τῆς

(13) V, 9.
(14) Π. Μυστ. Α, 38.
(15) Κ, 3.
(16) Η, 6. — ΙΔ, 1.
(17) Wheler. Σ. 383. — Stuart, T. II, σ. V.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἀκροπόλεως, ἢ ὅπου δήποτε τῆς Ἀγορᾶς· ἄλλοι δὲ (18) παρεδέχθησαν τρία Ὠδεῖα, ἐν ᾧ ὁ Ξενοφῶν (19) καὶ ὁ Στράβων (20) τὸ Ὠδεῖον ἀναφέρουσιν ὡς ἓν καὶ μόνον, καὶ οὗτος λέγει αὐτὸ οἰκοδόμημα «ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων». Ἀλλ' ἡ θέσις τῆς Ἐννεακρούνου δὲν ἐπιδέχεται ἀμφισβήτησιν. *Καλλιῤῥόη* καλουμένη, πρὶν ἢ ἐποικοδομηθεῖσα διασκευασθῇ μετ' ἐννέα κρουνῶν ὑπὸ τῶν Πεισιστρατιδῶν (21), ἐπανέλαβεν, ἀφ' ὅτου ἀπώλεσε τὸν ἀρχιτεκτονικὸν ἐκεῖνον κόσμον, καὶ μέχρι τοῦδε διατηρεῖ τὴν ἀρχαίαν τῆς Καλλιῤῥόης ἐπωνυμίαν, διαμείνασαν βεβαίως καὶ διὰ πάσης τῆς ἀρχαιότητος ἐν τῷ στόματι τοῦ λαοῦ. Οἱ φυσικοὶ αὐτῆς κρουνοὶ εἰσὶ καὶ ἤδη καταφανεῖς, ἀνοιγόμενοι ἐν τῷ καθέτῳ βράχῳ, ὅστις διατέμνει ἕνα τῶν βραχιόνων τοῦ Ἰλισσοῦ, καὶ τὸ πότιμον ὕδωρ αὐτῆς θὰ προσέφερε καὶ σήμερον πρὸς ὄφελος καὶ κόσμον τῆς πόλεως, ἂν ἀπεκομίζετο τὸ βαθὺ πρὸ τῆς πηγῆς σωρευθὲν καὶ αὐτῆς ἀποῤῥοφῶν χῶμα. Ἡ δὲ θέσις αὐτῆς ὑπὸ τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διός, νοτίως αὐτοῦ καὶ νοτιανατολικῶς τῆς Ἀκροπόλεως, ἐστὶν ἀκριβῶς ἡ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων αὐτῇ ἀποδιδομένη. Καὶ ὁ μὲν Θουκυδίδης (22) μνημονεύει αὐτῆς μετὰ τῶν Λιμνῶν καὶ τοῦ Ὀλυμπίου· ὁ δ' Ἡρόδοτος (22) διηγεῖται ὅτι ἐξ Ὑμηττοῦ ὥρμων οἱ Πελασγοὶ κατὰ τῶν παίδων τῶν Ἀθηναίων, ἐρχομένων ν' ἀρυσθῶσιν ὕδωρ ἐκ τῆς Ἐννεακρούνου· ὁ Ἱεροκλῆς δὲ μνημονεύει, κατὰ Ταραντῖνον (23), περὶ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ «ναοῦ τοῦ Διὸς πλησίον τῆς Ἐννεακρού-

(18) Leake, Topogr. v. Ath. Uebers. Σ. 184.
(19) Ἑλλην. Β, 4.
(20) Σελ. 396.
(21) Θουκυδ. Β, 15. — Ἐτυμ. Μ. λ. Ἐνεάκρ.
(22) ΣΤ, 137.
(23) Ἱππιατρ. Προοίμ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

νου»· καὶ αὐτὸς δ' ὁ κωμικὸς Κρατῖνος(24), φαίνεται εἰς τὴν τοπογραφικὴν σχέσιν τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς κρήνης ἀφορῶν, ὅτε χλευάζῃ τινὰ ὡς ἔχοντα «δωδεκάκρουνον στόμα» καὶ «Ἰλισσὸν ἐν φάρυγγι».

Ὡρισμένης λοιπὸν οὔσης τῆς θέσεως τῆς Ἐννεακρούνου, τὸ *Ὠδεῖον* πρέπει νὰ ζητηθῇ, κατὰ τὰ δύο χωρία τοῦ Παυσανίου «πλησίον» αὐτῆς καὶ τοῦ Θεάτρου καὶ τοῦ Διονυσίου. Ὁ δὲ Βιτρούβιος λέγει· «Exeuntibus e theatro sinistra parte Odeium». Ἀριστερῶς δὲ τοῖς ἐξιοῦσι τοῦ Θεάτρου δηλοῖ βορειανατολικῶς αὐτοῦ, διότι βεβαίως τοῦ Θεάτρου ἡ εἴσοδος καὶ ἔξοδος ἦν κατὰ τὴν πρὸς τὴν πόλιν καὶ οὐχὶ τὴν ἀπὸ τῆς πόλεως ἐστραμμένην πλευράν. Ἐκεῖ δ' ὁρίζει αὐτὸ καὶ τὸ προμνημονευθὲν χωρίον τοῦ Ἀνδοκίδου(14), διότι ὁ Διοκλείδης εἶδε τοὺς συνωμότας ἀπὸ τοῦ Ὠδείου πρὸς τὴν ὀρχήστραν τοῦ Θεάτρου «καταβαίνοντας», ὅπερ μόνον περὶ προερχομένων ἐκ τῶν νοτιανατολικῶν προπόδων τῆς Ἀκροπόλεως δύναται νὰ ῥηθῇ· ὥστε ἐνταῦθα, καὶ οὐχί, ὡς ὑπὸ τῶν πλείστων ὑπετέθη, ὑπὸ τὸ στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον πρέπει νὰ ἔκειτο τὸ Ὠδεῖον.

Ἀληθὲς ὅτι ἐκεῖ ἐρείπια δὲν εὑρέθησαν· ἀλλὰ πρῶτον μὲν οὐδ' ἐζητήθησαν δι' ἐπιμόνου ἀνασκαφῆς· δεύτερον ὅμως, δὲν πρέπει νὰ λησμονηθῇ ὅτι τὸ Ὠδεῖον ἦν ξύλινον. Κατὰ Πλούταρχον(25) δὲ ἦν «ἐντὸς πολύεδρον καὶ πολύστυλον, τῇ δ' ἐρέψει περικλινὲς καὶ κάταντες, ἐκ μιᾶς κορυφῆς πεποιημένον», ὥστε ἦν κυκλοτερές, βεβαίως ἕνεκα λόγων ἀκουστικῶν λαβὸν τοῦτο τὸ σχῆμα, ὃ μετὰ ταῦτα παρήγαγε τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ᾠκοδομήθη κατὰ μίμησιν τῆς σκη-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

(24) Ἀπόσπ. ἐν Σχολ. Ἀριστοφ. Ἱππ. στ. 523. — Ἴδ. καὶ Τζέτζ. Η, 184. — Σουΐδ. λ. Δωδεκάκρουνος.
(25) Β. Περικλ. ΙΓ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

νῆς τοῦ Βασιλέως καὶ τῶν περσικῶν ναυαγίων, καὶ ταῦτα ὑπὸ τοῦ Περικλέους, ὃν οἱ σύγχρονοι κωμικοί, ὡς *σχοινοκέφαλον* χλευάζοντες, ἔλεγον φέροντα ἀντὶ τοῦ κράνους τὸ Ὠδεῖον ἐπὶ τοῦ κρανίου. Ὁ ὑπέρ τινα καὶ ἄλλον τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἔμπειρος Βιτρούβιος λέγει περὶ αὐτοῦ (13)· «Quod Athenis Pericles columnis lapideis disposuit naviumque malis et antenis e spoliis persicis pertextuit». Πλὴν λοιπὸν τῶν πολλῶν λιθίνων κιόνων οἵτινες ἐστήριζον τὴν ὀροφήν, τὸ ἐπίλοιπον Ὠδεῖον ἦν ξύλινον, καὶ τὰ ξύλα αὐτοῦ, ἕνεκα τοῦ σκηνοειδοῦς σχήματος τῆς οἰκοδομῆς, ἐξελάμβανεν ἡ κοινὴ πρόληψις ὡς ληφθέντα ἐκ τῶν ναυαγίων τοῦ Περσικοῦ στόλου, δι' ὃ καὶ νεώτεροι ἐκδόται (26) παρήχθησαν, πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ ἀναχρονισμοῦ, εἰς τὸ ν' ἀντικαταστήσωσι τὸν Θεμιστοκλῆ ἀντὶ τοῦ Περικλέους εἰς τὸ χωρίον τοῦ Βιτρουβίου! Οὖσα δὲ ξυλίνη ἡ οἰκοδομή, ἐπυρπολήθη ἐπὶ τῆς πολιορκίας τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ Σύλλα, κατὰ μὲν Παυσανίαν (14) ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πολιορκητοῦ, κατ' Ἀππιανὸν ὅμως (27), ὅστις φαίνεται ἀκριβέστερα λέγων, ὑπὸ τοῦ ἀμυνομένου ὑπὲρ τῆς πόλεως Ἀριστίωνος, «ἵνα μὴ ἑτοίμοις ξύλοις ὁ Σύλλας ἔχοι τὴν Ἀκρόπολιν ἐνοχλεῖν», ὅπερ ἀποδεικνύει καὶ τὴν γειτνίασιν τοῦ Ὠδείου εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Τὸ δὲ πυρποληθὲν ἀνῳκοδόμησε πάλιν ἐπὶ Ῥωμαίων ὁ Βασιλεὺς τῆς Καππαδοκίας Ἀριοβαζάνης (28).

Ἂν δ' ἀκριβὲς τὸ ὑπὸ τοῦ Ἡσυχίου λεγόμενον (29), ὅτι «Ὠδεῖον, τόπος ἐν ᾧ, πρὶν τὸ Θέατρον κατασκευασθῆναι, οἱ ῥαψῳδοὶ καὶ οἱ κιθαρῳδοὶ ἠγωνίζοντο», πρέπει νὰ παρα-

(26) Schneider.
(27) Μιθριδ. 38.
(28) Bœckh, C. I. Ἀρ. 357.
(29) Λ. Ὠδεῖον.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

δεχθῶμεν ὅτι, ἐξ ἀρχαιοτέρων χρόνων ἤδη ὑπάρχον, μετῳκοδομήθη μόνον κατὰ νέον σχέδιον ἐπὶ Περικλέους, διότι τὸ Θέατρον, εἰ καὶ μόνον ἐπὶ Λυκούργου, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐντελῶς κατηρτίσθη (30), προϋπῆρχεν ὅμως βεβαίως ἐν πλήρει χρήσει, τῆς οἰκοδομῆς αὐτοῦ ἀρξαμένης μετὰ τὴν κατάπτωσιν τῶν ἰκρίων ἐπὶ Πρατίνα, ἐν Ὀλ. 70, α (31), ἤτοι 31 ἔτη πρὶν ἢ ὁ Περικλῆς ἄρξηται πολιτευόμενος (32).

ζ.

Τρίτη ὁδὸς τοῦ Παυσανίου (Η, 6. ΙΔ, 1).

Ἀφ' οὗ μέχρι τῶν Τυραννοκτόνων καὶ τοῦ Μητρῴου ἀνέβη ὁ Παυσανίας, εἴδομεν ὅτι ἀφηγεῖται περὶ ἐκδρομῆς κατ' ἄλλην διεύθυνσιν, ἧς ἀπέστημεν τότε, ἵνα μὴ διακόψωμεν τὴν συνέχειαν τῆς περιγραφῆς τῶν κατὰ τὸ κέντρον τῆς πόλεως. Ἀφιχθέντες δὲ ἤδη μετ' αὐτοῦ εἰς τὸ σημεῖον μεθ' οὗ αὕτη τοπογραφικῶς συνέχεται, ἀκολουθοῦμεν αὐτὸν περαιτέρω κατ' ἴχνος.

Ἀπὸ τοῦ Ὠδείου (1) μεταβὰς εἰς τὴν Ἐννεάκρουνον (2), ἀπαντᾷ, «ὑπὲρ τὴν κρήνην», ναοὺς τῆς *Δήμητρος καὶ Κόρης* καὶ τοῦ *Τριπτολέμου*. Ἡ δ' «ὑπὲρ» οὐδὲν ἐνταῦθα ἄλλο δύναται νὰ δηλοῖ ἢ τὸ ἐπέκεινα, διότι δυτικῶς τῆς κρήνης ἵσταται τὸ Ὀλυμπιεῖον, καὶ θέσις δι' ἄλλους ναοὺς ἐκεῖ δὲν ὑπάρχει. Ἡ φράσις τοῦ Παυσανίου· «Ὁ μὲν Δήμητρος καὶ Κόρης, ἐν δὲ τῷ Τριπτολέμου ἐστὶν ἄγαλμα»

(30) Παυσ. ΚΘ, 16. — Ψ Πλούτ. Β. Ι. Ῥ. Λυκοῦργ.
(31) Σουΐδ. λ. Αἰγείρου θέα.
(32) Ἴδ. Clinton, Fast. Hell. Μετάφρ. C. G. Krüger, Σ. 38, ἔτ. 469.
(1) Η, 6.
(2) ΙΔ, 1.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

φαίνεται ἀτελής, διορθωτέα ἴσως· «ἐν δ' αὐτῷ», τοῦ «μὲν» ἔχοντος ἀπόδοσιν εἰς τὸ «ἔτι δὲ» ἐν ΙΔ, 4, ὡς πολλάκις συμβαίνει εἰς τὸ ὕφος αὐτοῦ. Κατὰ τοῦτο λοιπόν, ἐνταῦθα δὲν θὰ ὑπῆρχε καὶ ναὸς τοῦ Τριπτολέμου, ἀλλὰ μόνον τῆς Δήμητρος, περιέχων ἐκείνου ἄγαλμα, καθ' ὅσον καὶ ἐπάγει ὁ Παυσανίας· «Πρὸ τοῦ ναοῦ τοῦ δέ, ἔνθα καὶ τοῦ Τριπτολέμου τὸ ἄγαλμα».

Τοῦ ναοῦ τούτου ἡ θέσις ἦν ἴσως ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ νοτίως τοῦ σταδίου ὑψουμένου λόφου ὅπου καὶ ἀρχαῖα σώζονται λείψανα.

«Ἔτι δ' ἀπωτέρω» ἀπαντᾷ (2) τὸν εἰς μνήμην τῶν μηδικῶν θριάμβων ἀνεγερθέντα ναὸν τῆς *Εὐκλείας*, πιθανῶς τῆς Ἀρτέμιδος οὕτως ἐπονομαζομένης (4). Ἐπειδὴ δὲ τὸ «ἀπωτέρω» δὲν ὁρίζει διεύθυνσιν, οὐδὲν κωλύει νὰ ἦν οὗτος τὸ πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως πέραν τῆς Ἐννεακρούνου σωζόμενον Ἰωνικὸν οἰκοδόμημα, τὸ ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν εἰς ἐκκλησίαν Παναγίας τῆς Βραχιωτίσσης μεταφιερωθέν (5), παραμεληθὲν δ' ἀφ' ὅτου ὁ Μαρκήσιος Νοϊντέλος, ἐν ἔτει 1674, ἐτέλεσεν ἐν αὐτῷ καθολικὴν λειτουργίαν, καὶ ἔκτοτε κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξαφανισθέν.

Ὁ μακ. Πιττάκης, δημοσιεύσας ἐπιγραφὴν (6) ἐν ᾗ ἀνέγνω, ὡς γράφει, «Εὐκλείᾳ καὶ Εὐνοίᾳ ἀνέθηκεν», διϊσχυρίσθη ὅτι εὗρεν αὐτὴν ἐν τῇ καταστραφείσῃ ἐκκλησίᾳ τῆς ὁσίας Ἀγαθοκλείας, ἥτις ἄρα συμπεραίνει ὅτι ἦν ὁ ναὸς τῆς Εὐκλείας. Καὶ ἐκ δευτέρου δ' ἐπέμεινεν (7) ὅτι ὑπῆρξε ποτὲ ἐκκλησία Ἀγαθοκλείας, ἐκλιποῦσα ἔκτοτε· ἀλλὰ λέ-

(3) ΙΔ, 4.
(4) Παυσ. Βοιωτ. ΙΖ, 1. — Πλούτ. Β. Ἀριστ. Κ. — Ξενοφ. Ἑλλ. Δ, 4, 2.
(5) Stuart, T. I, Κεφ. 2,
(6) Ἴδ. Rang. Ant. Hell. II, 1089.
(7) Ἀρχ. Ἐφ. 2686.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

γει αὐτὴν ἐν μέσῃ τῇ πόλει, ὥστε οὐδὲν ἔχει τὸ κοινὸν μετὰ τοῦ πέραν τοῦ Ἰλισσοῦ ἱδρυμένου ναοῦ τῆς Εὐκλείας. Πολὺ δὲ μετὰ ταῦτα ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρία ἐξέδωκεν (8) ὀρθῶς τὴν ἐπιγραφήν, φέρουσαν » Εὐκλείας καὶ *Εὐνομίας* », ἀλλὰ δὲν ὁρίζει τὸ μέρος ὅπου εὑρέθη.

η.

Ἕκτη ὁδὸς τοῦ Παυσανίου (ΙΗ, 6. ΙΘ, 1-7).

Μετὰ δὲ τὴν ἀνωτέρω ἐκδρομήν, περιελθὼν ὁ Παυσανίας ὅσα τῶν πρὸς βοῤῥᾶν τῆς Ἀκροπόλεως εἴδομεν ἐν τῇ τετάρτῃ αὐτοῦ ὁδῷ (δ), ἐπανέρχεται καὶ πάλιν περὶ τὸν Ἰλισσόν, εἰς τὸν Ναὸν τοῦ *Ὀλυμπίου Διός* (1), ὃν ἐμυθολογεῖτο ὅτι ὁ *Δευκαλίων* εἶχε πρῶτος ἀνεγείρει (2), δι' ὃ ἐκεῖ που ἐδείκνυντο ὅτε τούτου τάφος καὶ τὸ χάσμα γῆς δι' οὗ τὸ ὕδωρ τοῦ κατακλυσμοῦ εἶχε δῆθεν ἀποῤῥεύσει (3). Ἀλλά, κατὰ τὰς ἱστορικὰς μαρτυρίας (1), ἐθεμελίωσε τὸν ναὸν ὁ Πεισίστρατος καὶ ἐπεράτωσεν ὁ Ἀδριανός, δοὺς αὐτῷ περίβολον τεσσάρων σταδίων. Γνωστὸν δ' ἐστὶν αὐτοῦ τὸ μέγα ἐρείπιον, τὸ δικαιολογοῦν τὴν θαυμαστικὴν ἔκφρασιν τοῦ Δικαιάρχου (4), ὡς « κατάπληξιν ἔχον τὴν τῆς οἰκοδομῆς ὑπογραφήν », καὶ κείμενον εἰς ἣν θέσιν μνημονεύουσιν αὐτοῦ οἱ ἀρχαῖοι (5). Γνωστὸν ἐστὶν ὅτι ἔχει κορινθιακὸν τὸν ῥυθμόν. Ἐνομίζετο δὲ πάντοτε δεκάστυλος ὁ ναός· ἀλλ' ὁ

(8) Ἐτ. 1884. Σελ. 160. Στ. 52.
(1) ΙΗ, 6.
(2) Αὐτ. 8.
(3) Αὐτ. 7.
(4) Σελ. 4, Huds.
(5) Θουκυδ. Β, 15.—Ἱεροκλ. Ἱππιατρ. Προοίμ.—Vitruv. VII, Προοίμ. 15.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Δορισφέλδ, καὶ τοῦ Πενρόζ αἱ ἀνασκαφαί, ἀπέδειξαν αὐτὸν ὀκτάστυλον, ἔχοντα ἀνὰ 17 κίονας εἰς ἑκάστην πλευράν, εἰς ἑκάτερον δὲ τῶν προσώπων τριπλῆν κιόνων σειράν. Ἐν τῷ περιβόλῳ δ' αὐτοῦ περιελαμβάνετο καὶ ναὸς *Κρόνου καὶ Ῥέας* (6), καὶ παρ' αὐτῷ ἦν καὶ ἕτερον ἱερόν, τῆς *Γῆς Ὀλυμπίας* (7).

« Μετὰ δὲ τὸ Ὀλυμπιεῖον » καὶ « πλησίον » αὐτοῦ, τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Ἰλισσοῦ πρὸς βοῤῥᾶν παρακολουθῶν ὁ Παυσανίας, εἶδε τὸ « ἄγαλμα τοῦ *Πυθίου Ἀπόλλωνος* »(8), καὶ « ἱερὸν τοῦ *Δελφινίου Ἀπόλλωνος* ». Τοῦ πρώτου μνημονεύει καὶ ὁ Θουκυδίδης, « ἱερὸν Πύθιον » αὐτὸ καλῶν(9), καὶ ἀλλαχοῦ λέγων(10) ὅτι αὐτόθι ἀνέθηκε βωμὸν ὁ Πεισίστρατος, καὶ προσθέτων· « Τὸ δ' ἐν Πυθίου καὶ νῦν δῆλόν ἐστι ἀμυδροῖς γράμμασι λέγον τάδε· » Μνῆμα τό δε ἧς ἀρχῆς Πεισίστρατος Ἱππίου υἱὸς θῆκεν Ἀπόλλωνος Πυθίου ἐν τεμένει « ». Εὐτυχῶς δ' ἀνευρέθη ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη, ὀλίγον μόνον βεβλαμμένη, ἐν τῇ παρακειμένῃ τῷ Ὀλυμπιείῳ νήσῳ τοῦ Ἰλισσοῦ, ἔνθα ἦν ἑπομένως τὸ *Πύθιον*. Τὸ δὲ *Δελφίνιον*, ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Δήμητρος ἱδρυθὲν ὑπ' Αἰγέως (11), καὶ ὡς ἡ τούτου ἀρχαιοτάτη κατοικία θεωρούμενον, χρησιμεῦον δὲ καὶ ὡς δικαστήριον τῶν ἀψύχων ἐγκληματικῶν ἐργαλείων (12), ἦν ἑπόμενον ὅτι ἔκειτο οὐ μακρὰν ἐκεῖθεν.

Προχωρῶν δ' ὁ Παυσανίας, ἀφίχθη εἰς « τὸ χωρίον ὁ Κή-

(6) Παυσ. Ἀττ. 7.
(7) Κατωτ. Β. ζ.
(8) ΙΘ, 1.
(9) Β, 15.
(10) ΣΤ, 54.
(11) Πολυδ. Η, 10.
(12) Παυσ. Ἀττ. ΚΗ, 11.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

πους ὀνομάζουσι, καὶ τὸν τῆς *Οὐρανίας Ἀφροδίτης ναόν* », ἣν λέγει τῶν Μοιρῶν πρεσβυτάτην (13). Ἀντιστοιχεῖ δ' εἰς τὴν λέξιν « *χωρίον* » ἐνταῦθα ἡ ἔκφρασις τοῦ Πλινίου περὶ τῶν Κήπων (14), ὅτι ἔκειντο extra muros, καὶ πάσης ἀμφιβολίας ἐκτὸς ἐστὶ σήμερον ὅτι ἡ θέσις αὐτῶν ἦν ἡ τὸ ἀρχαῖον ὄνομα σχεδὸν διατηρήσασα ἐν τῇ ἐπωνυμίᾳ τῶν Ἀγγελοκήπων, δι' ἀντικαταστάσεως τῶν Ἀγγέλων ἀντὶ τῆς Ἀφροδίτης. Μετεποιήθη δ' αὕτη εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ καὶ εἰς Ἀμπελοκήπους, κατὰ παραφθορὰν ἐνταῦθα καὶ τῆς λέξεως *Ἀλωπεκή*, ἥτις ἦν τὸ ὄνομα τοῦ δήμου τοῦ τοὺς Κήπους περιλαμβάνοντος. Οὕτως ἐπιγραφὴ (15) σώζεται μνημονεύουσα τοῦ ναοῦ τῆς Ἀφροδίτης ἐν Ἀλωπεκῇ. Ὁ δ' Αἰσχίνης λέγει (16) τὸ χωρίον τοῦτο ἕνδεκα ἢ δώδεκα στάδια μόνον τῆς πόλεως ἀπέχον, καὶ ὁ Ἡρόδοτος (17), κείμενον πρὸς τὸ Κυνόσαργες. Εἰς ἐρείπιον ἐκκλησίας, οὗ ἡ θέσις ἀκριβῶς εἰς τὰς μαρτυρίας ταύτας ἀνταποκρίνεται, περιέχον δὲ πολλὰ ἀρχαῖα λείψανα μετὰ παλαιᾶς καὶ ἰσχυρᾶς μύρτου παραφυομένης, ἀνασκαφὰς διατάξασα ἡ ποτὲ βασίλισσα τῆς Νεαπόλεως Καρολίνα, ἀνεῦρε, μεταξὺ ἄλλων, καὶ δύο λιθίνας περιστερὰς καὶ ἔρωτα ἠκρωτηριασμένον, ὑλικὰς ἀποδείξεις ὅτι ἐκεῖ ἦν τῆς Ἀφροδίτης τὸ ἱερόν. Ἦν δὲ τὸ ἐν αὐτῷ ἄγαλμα περίφημον ἔργον τοῦ Ἀλκαμένους, εἰς ὃ ἐλέγετο συνεργασθεὶς καὶ ὁ Φειδίας (16).

Μετὰ τοὺς Κήπους δ' ἐπισκέπτεται ὁ περιηγητὴς τὸ

(13) ΙΘ, 2.
(14) Η. Ν. XXXVI, 5.
(15) Bœckh, C. I. Ἀρ. 395.
(16) Κ. Τιμάρχ. Σ. 14. Ἔκδ. Στεφ.
(17) Ε, 63.
(18) Pl. H. N. XXXVI, 5, 4.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἡρακλέους ἱερόν, τὸ καλούμενον *Κυνόσαργες* (19). Καὶ ποῦ μὲν δὲν λέγει· ἀλλ' ἂν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ, τότε ἀπήντησεν αὐτὸ πιθανῶς ἐπιστρέφων, δηλαδὴ νοτίως τῶν Κήπων, διότι τούτων πέραν ἄρχεται ἡ πεδιάς, ἥτις δὲν ἀνῆκε πλέον εἰς τὰ προάστεια. Καὶ τῷ ὄντι Διογένης ὁ Λαέρτιος, ὡς γυμνάσιον αὐτὸ χαρακτηρίζων, τὸ εἰς ὃ ἐγυμνάζοντο οἱ νόθοι καὶ ἐδίδασκεν ὁ κυνικὸς Ἀντισθένης, λέγει αὐτὸ (20) « μικρὸν ἄπωθεν τῶν πυλῶν » κείμενον, ὁ Πλούταρχος (21) « ἔξω τῶν Πυλῶν », ὁ Εὐστάθιος (22) « ἔξω τοῦ ἄστεος », ὁ Λίβιος (23) « circa urbem »· ὁ δὲ Στέφανος ὁ Βυζάντιος χαρακτηρίζει ἀνακριβῶς ὡς « δῆμον » αὐτό. *Διομεία* δ' ἐκαλεῖτο ἡ πύλη, ἧς πέραν ἔκειτο (24), ἐκ τοῦ Διόμου, ὅστις ἔθυσε πρῶτος ἐνταῦθα τῷ Ἡρακλεῖ (25), διαιροῦσα τὸ ἔσω τοῦ ἔξω μέρους τοῦ δήμου τῶν Διομιέων.

Παρὰ Πλάτωνι (26), εἰς τὸ Κυνόσαργες ἀπὸ τῆς πόλεως χωρῶν ὁ Σωκράτης, πορεύεται παρὰ τὸν Ἰλισσόν· καθ' Ἡρόδοτον δὲ (27), ἐπανερχόμενοι νικηταὶ οἱ Μαραθωνομάχοι, ἐστρατοπέδευσαν εἰς τὸ Κυνόσαργες, ὃν ἑπομένως ἐπὶ τῆς ὁδοῦ αὐτῶν, καὶ εἰς θέσιν ἐξ ἧς ἐδύναντο νὰ ἐπιβλέπωσι τὴν πόλιν καὶ τοὺς λιμένας. Ἦν δ' « ἐπὶ τοῦ λόφου ἐν ἀριστερᾷ » παρ' αὐτῷ ὁ τάφος τοῦ Ἰσοκράτους (28).

Ταῦτα πάντα συνᾴδουσιν εἰς προσδιορισμὸν τῆς θέσεως

(19) ΙΘ. 3.
(20) ΣΤ, 13.
(21) Β. Θεμιστ. Α.
(22) Ὀδυσσ. Σ. 1747. 8.
(23) T. Liv. XXXI, 24, 17.
(24) Στεφ. Βυζ. λ. Κυνόσαργες. — Ἡσύχ. λ. Δημιάσι.
(25) Παυσ. ΙΘ, 3. — Ἡσύχ. — Σουΐδ. — Στ. Βυζ.
(26) Φαῖδρ. Σελ. 229б.
(27) ΣΤ, 116.
(28) Ψ Πλούτ. Β. Ι. Ρ. Ἰσοκρ. 838b.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τοῦ Κυνοσάργους κατὰ τὸ ἀρχαῖα λείψανα διατηροῦν μοναστήριον τῶν Ἀσωμάτων, μεταξὺ τοῦ Ἰλισσοῦ καὶ τοῦ Ἀγχέσμου, τοῦ μόνου κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη λόφου εἰς οὗ τοὺς πρόποδας «ἐν ἀριστερᾷ», ἤτοι δυτικῶς τῷ ἐκ τῆς πόλεως προσιόντι, ἦν ὁ τάφος τοῦ *Ἰσοκράτους*. Κατὰ τὴν συνήθη δ' ἀναλογίαν τῆς ἀφιερώσεως τῶν ἀρχαίων ἱερῶν εἰς τὴν νέαν λατρείαν, τὸν Ἡρακλῆν, ἥρωα καὶ παραστάτην τῆς σωματικῆς δυνάμεως, διεδέχθησαν ἐν τῇ ἀΰλῳ χριστιανικῇ θρησκείᾳ εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ αἱ *ἀσώματοι* δυνάμεις, οἱ ἄγγελοι. Καὶ τὴν ταυτότητα τῆς θέσεως μετὰ τοῦ Κυνοσάργους ἐπικυροῖ προσέτι καὶ ἀγωνιστικὴ ἐπιγραφὴ ἐν αὐτῇ εὑρεθεῖσα.

Ἑπομένως δὲ μνημονεύει ὁ Παυσανίας (29) τοῦ *Λυκείου*, ἱεροῦ τοῦ Λυκείου Ἀπόλλωνος, οἰκοδομηθέντος ὑπὸ Πεισιστράτου καὶ ὑπὸ Περικλέους, καταφυτευθέντος ὑπὸ Λυκούργου, καὶ χρησιμεύοντος καὶ εἰς γυμνάσιον, καὶ εἰς δικαστήριον τοῦ Πολεμάρχου, καὶ εἰς διδασκαλεῖον τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τῶν περιπατητικῶν (30). Καὶ θέσιν μὲν δὲν λέγει αὐτοῦ ὁ περιηγητής, ἀλλὰ προδήλως ἀπαντᾷ αὐτὸ ἀκολουθῶν τὸν ῥοῦν τοῦ ποταμοῦ ἀπὸ τῶν Κήπων πρὸς τὴν πόλιν. Ὅτι δ' οὕτως ἔκειτο, προκύπτει καὶ ἐκ παντοίων μαρτυριῶν, οἷον τῆς τοῦ Στράβωνος (31), λέγοντος τὸν Ἰλισσὸν ῥέοντα «ἐκ τῶν . . . ὑπὲρ τοῦ Λυκείου μερῶν», τοῦ Ξενοφῶντος (32), καθ' ὃν αἱ πολιορκητικαὶ μηχαναὶ ἔμελλον νὰ προσαχθῶσι κατὰ τῆς πόλεως «κατὰ

(29) ΙΘ, 4.
(30) Ξενοφ. Ἱππαρχ. Ι, 1, 6. — Ψ Πλούτ. Β. Ι. Ῥ. Λυκοῦργ. — Cic. Acad. Quest. I, 4. — Σχολ. Ἀριστοφ. Εἰρ. 353. — Μάξ. Τύρ. ΚΔ, 4. — Ἡσύχ. — Ἁρποκρ. Σουΐδ. λ. Λύκειον. λ. Ἄρχων.
(31) Θ, 480.
(32) Ἑλλ. Β, 4, 27.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τὸν ἐκ Λυκείου δρόμον», καὶ οἱ ἱππεῖς ἐν τοῖς γυμνασίοις αὐτῶν(33), «ὅταν διελαύνοιεν ἐν Λυκείῳ», ὤφειλον νὰ τρέχωσι παρατεταγμένοι μέχρις οὗ «ὑπερβάλωσι τὸ κεφάλαιον τοῦ ἀντιπροσώπου Θεάτρου», ἤτοι τὴν κορυφὴν τοῦ ἀπέναντι κειμένου Σταδίου(34), ὅτε ἐδύναντο νὰ ἐξακολουθῶσι τὴν πορείαν βραδέως «ἐς τὸ κάταντες», ἤτοι εἰς τὴν νοτίως τοῦ Σταδίου πρὸς τὸν Ἰλισσὸν κατιοῦσαν ὁδόν· καὶ μάλιστα τῆς τοῦ Πλάτωνος(35), παρ' ᾧ ὁ Σωκράτης, πορευόμενος «ἐξ Ἀκαδημίας εὐθὺ Λυκείου τὴν ἔξω τείχους ὑπ' αὐτὸ τὸ *τεῖχος*», βλέπει «παλαίστραν νεωστὶ ᾠκοδομημένην», αὐτὴν τὴν τοῦ Λυκείου, «κατὰ τὴν *Πυλίδα*», μικρὰν τῆς πόλεως πύλην, ὅπου ἦν ἡ «*Πάνοπος* κρήνη».

Τῶν ἀρχαίων *τειχῶν* τῆς πόλεως ἴχνη ἀνευρέθησαν κατὰ τὴν νέαν ὁδὸν Σταδίου. Εὐθεῖα λοιπὸν γραμμὴ ἀγομένη ἀπὸ τῆς Ἀκαδημίας(36) ὑπὲρ αὐτά, τέμνει τὸν Ἰλισσὸν περίπου ἔνθα οὗτος συμπίπτει μετὰ τοῦ *Ἠριδανοῦ*(37), τοῦ ἐκ τοῦ Ὑμηττοῦ καὶ τῆς Καισαριανῆς ῥέοντος παραποταμίου, καὶ ἐκεῖ που πρέπει νὰ ἦν τὸ Λύκειον, κατωτέρω τῆς νέας γεφύρας τῆς Δουκίσσης, ἔνθα θάλλει μεγάλη λεύκη, διαδεχθεῖσα τὴν φυτείαν τοῦ Λυκούργου, καὶ ἀντικαταστήσασα τὴν καλλίφυλλον πλάτανον (38), πλησίον δὲ τῆς «*Πάνοπος* πηγῆς ψυχροῦ ὕδατος» (39), παρ' ᾗ ἐφίλει ὁ Σωκράτης νὰ κάθηται, καὶ ἣν καὶ ὁ Στράβων ὡς «πλησίον ῥέουσαν τοῦ Λυκείου» ἀναφέρει(40). Ἐξ ἐπιγραφῆς εὑρε-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

(33) Ἱππαρχ. Γ, 2.
(34) Ἴδ. κατωτ. Σελ. 90, σημ. 54 καὶ 55.
(35) Λυσ. 203ª.
(36) Ἴδ. Ἀτωτ. Α, α.
(37) Παυσ. ΙΘ, 6. — Ἴδ. Στράβ. 397. — Φώτ. εἰς Παυσ.
(38) Πλάτ. Φαῖδρ. Σ. 229. Ἔκδ. Στ. — Θεοφρ. Φ. Ἱ. Α, 11.
(39) Λυσ. Β, Σελ. 203ª. — Ἡσύχ. λ. Πάνωψ.
(40) Σελ. 397. 400.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

θείσης παρὰ τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Νικοδήμου (41), καὶ μνείαν ποιουμένης ἐπιμελητοῦ τινος τοῦ Λυκείου, ἠθέλησάν τινες παρὰ τὴν ἐκκλησίαν ἐκείνην νὰ θέσωσι τὸ Λύκειον, καὶ αὐτὴν «Λυκοδήμου» ἀντὶ «Νικοδήμου» νὰ μετονομάσωσιν. Ἀλλ' ἐκ τῶν ἀνωτέρω προφανῶς προκύπτει ὅτι οὐδεμία τοπογραφικὴ σχέσις ὑπάρχει μεταξὺ τῆς θέσεως ταύτης καὶ τῆς τοῦ Λυκείου.

Σειρὰν ἑπομένως συνεχῆ ἱερῶν τοῦ Ἀπόλλωνος ἀπετέλουν τὸ Λύκειον, τὸ Δελφίνιον καὶ τὸ Πύθιον, μετὰ καὶ τοῦ *Βωμοῦ τῶν Μουσῶν*, μεταξὺ Κυνοσάργους καὶ Ὀλυμπιείου, ἴσως διότι ἦσαν τὸ ἀνατολικώτερον τῆς πόλεως ὅριον.

Μνημονεύσας δὲ τοῦ Ἰλισσοῦ ὁ Παυσανίας, ὃν Εἰλισσὸν γράφει, καὶ τοῦ *Ἠριδανοῦ*, διηγεῖται (42) ὅτι παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ πρώτου ἥρπασε τὴν Ὠρείθυιαν ὁ Βορέας, δι' ὃ καὶ βωμὸς τοῦ *Βορέου* (43) ἐκεῖσε ἱδρύθη, προσθέτων ὅτι «ἐπὶ αὐτῷ ἐστὶ καὶ βωμὸς τῶν *Εἰλισσιάδων Μουσῶν*».

«Διαβὰς» δ' ἐνταῦθα τὸν ποταμὸν (44) βορειότερον τοῦ μέρους καθ' ὃ εἶχε διαβῇ αὐτὸν παρὰ τῇ Ἐννεακρούνῳ (45), ἀπαντᾷ τὸ χωρίον *Ἄγρας*, μετὰ τοῦ ναοῦ τῆς *Ἀγροτέρας*, ἤ, κατὰ Πλάτωνα (46) *Ἀγραίας Ἀρτέμιδος*, καὶ κατόπιν τὸ *Στάδιον*.

Τὸν βωμὸν εἰς τὴν θέσιν εἰς ἣν ἡρπάγη ἡ Ὠρείθυια λέγει ὁ Πλάτων (26) ὅτι ἤγειραν οἱ Ἀθηναῖοι κάτωθεν (ἤτοι πρὸς νότον) τῆς πλατάνου, ἢ τοῦ Λυκείου, «ὅσον δύ' ἢ τρία

(41) Bœckh, C. I. Ἀρ. 466.
(42) ΙΘ, 6.
(43) Πλάτ. Φαῖδρ. 229б. — Cic. de Leg. I, 1, 3. — Ἴδ. Ἡρόδ. Ζ, 189.
(44) ΙΘ, 7.
(45) Ἀνωτ. ζ. Σημ. 2. — Παυσ. ΙΔ, 1.
(46) Ἴδ. Εὐστάθ. Ἰλ. Σ. 361. — Bekker, An. gr. I, 326.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

στάδια», ἤτοι περίπου 450 μέτρα, «ἡ πρὸς τὸ τῆς Ἀγρο-τέρας διαβαίνομεν», περίπου λοιπὸν ὑπὸ τὴν νοτιανατο-λικὴν γωνίαν τοῦ Βασιλικοῦ κήπου· καὶ ἑπομένως ὁ ναὸς τῆς *Ἀρτέμιδος τῆς ἐν Ἄγραις* ἦν πιθανῶς ἔνθα τὸ ἀρχαῖα λείψανα διατηροῦν ἐρείπιον παρεκκλησίου τοῦ «Ἐσταυρω-μένου Πέτρου», πλησίον καὶ βορειοδυτικῶς τοῦ Σταδίου.

Ὑπῆρχε δ' ἐν Ἄγραις καὶ ἱερὸν τῆς *Μητρὸς Θεῶν* (47)· ὥστε τὸ ἑπόμενον χωρίον (48)· «Κρόνιον, τέμενος, τὸ παρὰ τὸ νῦν Ὀλύμπιον μέχρι τοῦ Μητρῴου τοῦ *ἐν Ἀγορᾷ*», εὐστόχως διωρθώθη ὑπὸ Wachsmuth εἰς «τοῦ *ἐν Ἄγρᾳ*», ἢ «*ἐν Ἄγρας*» κατὰ τὴν ἐπιγραφήν, διότι ἀπαράδεκτον θεωρῶ ὅτι ὑπῆρχε τέμενος ἀπὸ τοῦ Ὀλυμπιείου ἐκτεινόμε-νον μέχρι τῆς ἀγορᾶς, ἐν ᾧ τὸ τοῦ *Κρονίου* (6), ἂν ἔκειτο νοτίως τοῦ Ὀλυμπιείου, ἐδύνατο νὰ συνορεύῃ μετὰ τῆς περιοχῆς τοῦ ἐν Ἄγραις Μητρῴου, κειμένου ἴσως ἀνατο-λικῶς τοῦ ἐν ἐρειπίοις παρεκκλησίου τῆς ἁγίας Μαρίνης. ὁ δὲ Leak (49) ἐξέλαβεν ὡς διασωθὲν τὸν ἀρχαῖον ναὸν τῆς Εὐκλείας (50).

Εἰς τὸν βωμὸν δὲ τῶν *Μουσῶν* πιθανῶς ἀναφέρεται ἐπι-γραφὴ φέρουσα· «Ὅρος Μουσῶν κήπου» (51), καὶ εὑρε-θεῖσα εἰς τὴν βορειανατολικὴν γωνίαν τῆς Πλατείας τῆς κληθείσης τοῦ Συντάγματος, κατὰ τὴν διατομὴν αὐτῆς μετὰ τῆς ὁδοῦ Σταδίου, παρὰ τῇ οἰκίᾳ τοῦ Ἰωαννοπούλου, ἀκεραία διατηρουμένη ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ ἀρχαιολογικοῦ Μου-σείου. Ὁ μακ. Πιττάκης, ἀλλαχοῦ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐφη-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

(47) Rang.. Ant. Hell. II, Ἀρ. 2253, στ. 22.
(48) Bekk. Anecd. gr. 273. — Curt Wachsmuth, Stadt Athen Σ. 227.
(49) Topogr. of Ath. Σ. 251.
(50) Ἀνωτ. ζ. Σ. 81.
(51) Ἀρχ. Ἐφ. 1862, Ἀρ. 115. — Ἴδ. καὶ Ἀρ. 3668.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

μερίδος (52), ἐδημοσίευσε καὶ ἄλλην ἐπιγραφὴν φέρουσαν «Ὅρος Κ . . . », καί, καθ᾽ ἃ λέγει, εὑρεθεῖσαν περίπου εἰς τ᾽αὐτὰ μέρη, ὀλίγον τι βορειοδυτικώτερον. Ἐκ τούτων ἐξάγεται ὅτι εἰς τὸν βωμὸν τῶν Μουσῶν ἦν καὶ μέγας κῆπος προσηρτημένος, τέμενος *ἱερόν*, πιθανώτατα τὸ κατ᾽ ἄλλην ἐπιγραφὴν (53) ἔχον εἰσόδημα 521 Δραχ. ἐτησίως, καὶ ὅτι ἑπομένως μέχρι τούτου ἔφθανε καὶ τὸ τεῖχος. Ἀγνοῶ ὅμως ἂν ἡ δευτέρα τῶν ἐπιγραφῶν, ἣν ἐζήτησα, ἀλλ᾽ οὐδαμοῦ ἀπήντησα, ἐστὶν ἄλλο τι ἢ ἐκ παραδρομῆς ἠκρωτηριασμένη τῆς πρώτης ἀναδημοσίευσις.

Τὸ δὲ *Στάδιον* κατὰ πρῶτον Λυκοῦργος ὁ Λυκόφρονος «ἐπεπέδωσε καὶ ἐκρηπίδωσεν» (54) ἐν τῇ χαράδρᾳ, ἀντὶ τοῦ πρὶν κειμένου ἐπὶ τοῦ ἑλώδους ἐδάφους τοῦ δήμου τῶν Ἐχελιδῶν (55), μετὰ πέντε δ᾽ ἑκατονταετηρίδας ἐπέστρωσεν Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς διὰ μαρμαρίνων βαθμίδων, εἰς ἃς ὁ Παυσανίας μετὰ θαυμαστικῆς ὑπερβολῆς λέγει ὅτι κατηνάλωσε «τὸ πολὺ τῆς λιθοτομίας τῆς Πεντέλησι». Γυμνωθὲν δὲ τοῦ λιθίνου αὐτοῦ κόσμου, σώζεται ἔτι ὁλόκληρον, καὶ ἡ ἐν τῷ μυχῷ αὐτοῦ ὑπόγειος σῦριγξ ἐστὶν ἴσως τῶν χρόνων καθ᾽ οὓς ὁ Ἀδριανός, συμφώνως πρὸς τὰ ῥωμαϊκὰ ἤθη, ἐδεβήλωσεν αὐτὸ διὰ θηριομαχιῶν (56). Εἰς δὲ τὴν κορυφὴν τῶν δύο πλευρῶν αὐτοῦ ὁρῶνται ἔτι ἐρείπια, τὸ μὲν τοῦ ναοῦ τῆς *Τύχης* (57), τὸ δὲ τοῦ τάφου τοῦ Ἡρώδου (55).

Ἐλέγετο δὲ τὸ Στάδιον τοῦτο Παναθηναϊκόν, διότι ἐν-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

(25) Ἀρ. 3269.
(53) Rang. Ant. Hell. II, 2253, στ. 18.
(54) Ψ Πλούτ. Β. Ι. Ῥ. Λυκοῦργ.
(55) Στ. Βυζ.
(56) Spartian. in Hadrian. XVIII.
(57) Φιλόστρ. Ἡρώδ. Ε.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ταῦθα ἐτελοῦντο οἱ ἀγῶνες κατὰ τὰ Παναθήναια. Ἐν Ξενοφῶντι δὲ (58) καὶ ἐν ἐπιγραφῇ τῆς Ὀλ. 112, γ (59) λέγεται *Θέατρον* τὸ σύνολον τῶν μαρμαρίνων αὐτοῦ ἑδωλίων, καὶ ἑτέρα (60) ἀναφέρει αὐτοῦ τὰς ὕσπληγας ἢ ἀφετηρίας.

θ.

Ὀγδόη ὁδὸς τοῦ Παυσανίου (ΚΑ, 4-6. ΚΒ, 1-3).

Τὸν Παυσανίαν εἴδομεν ἀνωτέρω (ϛ) μεταβάντα ἀπὸ τοῦ Πρυτανείου εἰς τὸ Θέατρον, τὸ Ληναῖον καὶ τὸ Ὠδεῖον, καὶ ἐκεῖθεν ὑπὲρ τὴν Ἐννεάκρουνον παρηκολουθήσαμεν αὐτὸν (ζ καὶ η) κατὰ τὰς δύο ὄχθας τοῦ Ἰλισσοῦ.

Ἐκ τοῦ Θεάτρου ἐκ νέου ὁρμώμενος (1), μνημονεύει ὑπὲρ αὐτὸ τοῦ ἐν τῷ βράχῳ καὶ νῦν ὁρωμένου *σπηλαίου*, ὑπὸ *Θρασύλλου* ἐπὶ Ἀλεξάνδρου εἰς χορηγικὸν μνημεῖον διακοσμηθέντος (2), καὶ περιέχοντος ἀγάλματα τῶν Νιοβιδῶν. Ὑπὲρ αὐτὸ δ᾽ ἐκρέματο, κατὰ τὸ νότιον τεῖχος τῆς Ἀκροπόλεως, ἐπίχρυσος κεφαλὴ *Μεδούσης*, ὑπ᾽ Ἀντιόχου ἀνατεθεῖσα (3).

Εἶτα δέ, πρὸς τὴν εἴσοδον τῆς Ἀκροπόλεως χωρῶν, ἀπαντᾷ, μετὰ τὸν τάφον τοῦ *Κάλω* (4) ἢ *Τάλω* (5), γλύπτου, ἀνεψιοῦ τοῦ Δαιδάλου, τὸ ἱερὸν τοῦ *Ἀσκληπιοῦ* (6),

(58) Ἱππαρχ. Γ, 2.
(59) C. I. Att. II, 176. — Ἀρχ. Ἐφ. 3453.
(60) Ἀρχ. Ἐφ. Ἔτ. 1884. Σελ. 166. Στ. 50.
(1) ΚΑ, 4. 5.
(2) Bœckh, C. I. 224.
(3) Παυσ. Ἠλιακ. Α, ΙΒ, 2.
(4) ΚΑ, 6.
(5) Διόδ. Δ, 76. — Ἀππιαν. Ἀλ. 42. — Ἀπολλόδ. Γ, 15.
(6) ΚΑ, 7. — Ἴδ. καὶ C. I. Att. II, 480, b. — Ἀθήν. Ε, 527.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

«θέας ἄξιον», καὶ οὗ ἐπίσημα ἐρείπια ἀνευρέθησαν ἐν ἀνασκαφαῖς, περιέχοντα καὶ φρέαρ. Εἰς τούτου τὸν πυθμένα ἴσως νὰ ῥέῃ ἡ μνημονευομένη *κρήνη* παρ' ᾗ ὁ Ἄρης ἐφόνευσε τὸν υἱὸν τοῦ Ποσειδῶνος Ἁλιῤῥόθιον, καὶ περὶ ἧς διηγεῖται ὁ Πλίνιος (7) ὅτι ἐξέβαλεν εἰς τὸ Φάληρον. Τοῦ ναοῦ τούτου ὁ ἐκ ῥωμαϊκῶν χρόνων, ἴσως τῶν τοῦ Ἡρώδου, περίβολος, κατὰ μέγα μέρος σωζόμενος, ἐξελαμβάνετο μέχρι τῶν ἀνασκαφῶν, ὡς ἡ Στοὰ τοῦ *Εὐμένους*, ἧς ὁ Βιτρούβιος μνημονεύει (8), ὡς ἑνὸς τῶν τριῶν καταφυγίων τῶν Ἀθηναίων ὅταν βροχὴ κατελάμβανεν αὐτοὺς ἐπὶ τῶν θεατρικῶν παραστάσεων, τῶν ἄλλων δύο ὄντων τοῦ Ὠδείου καὶ τοῦ Διονυσίου. Ἀλλ' ἀλλαχοῦ (9) ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς λέγει· «Post cenam... porticus, — ut... suni Athenis porticus Eumeniæ ad Thatrum, Patrisque-Liberis fanum», ἐξ οὗ ἐξάγεται ὅτι ἡ Εὐμένιος Στοὰ ἦν οὐχὶ παραπλεύρως καὶ δυτικῶς, ἀλλ' ὄπισω καὶ νοτίως τοῦ Θεάτρου.

Ἐξακολουθῶν δὲ τὴν πρὸς τὰ Προπύλαια, διέρχεται πρὸ τοῦ ναοῦ τῆς *Θέμιδος* (10), ἧς ἐμπρὸς ἦν τὸ *μνῆμα τοῦ Ἱππολύτου*, καὶ ἀφηγηθεὶς περὶ τοῦ ναοῦ τῆς *Πανδήμου Ἀφροδίτης* καὶ τῆς *Πειθοῦς*, διέρχεται πρὸ τῶν ἱερῶν τῆς *Κουροτρόφου Γῆς* καὶ τῆς *Χλόης*, καὶ ἀναβαίνει εἰς τὴν Ἀκρόπολιν.

Τῆς *Ἀφροδίτης* τὸν ναὸν ᾠκοδόμησε, κατὰ τὸν περιηγητήν, ὁ Θησεύς, εἰς μνήμην τῆς εἰς μίαν πόλιν συνοικήσεως τῶν δήμων τῆς Ἀττικῆς (11), ἐξ οὗ ἡ ἐπωνυμία. Καθ' ἑτέραν παράδοσιν (Ἁρποκρ. Πάνδ. Ἀφρ.) ἤγειρεν αὐ-

(7) N. H. H, 8.
(8) Proœm. V, 9.
(9) I, 9.
(10) ΚΒ, 1.
(11) Αὐτ. 3. — Ἀπολλόδ. ἐν Ἁρποκρ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τοῦ ὁ Σόλων ἐκ φόρων ἑταιρικῶν· κατὰ δὲ τὴν τῶν ποιητῶν (12), ἡ Φαίδρα, διὰ τὸν πρὸς τὸν Ἱππόλυτον ἔρωτα, διὸ καὶ ὁ *Ἱππολυτίας* (13), ἢ *ἐφ' Ἱππολύτῳ* (14) Ἀφροδίτης προσέτι ἐλέγετο. Ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Ἱππολύτου ἀφορμὴν λαβὼν ὁ Παυσανίας, καὶ διηγηθεὶς τὰ κατ' αὐτὸν καὶ τὴν Φαίδραν, προστίθησιν, ἄνευ ὁρισμοῦ θέσεως, ἁπλῶς ὅτι ὁ Θησεύς, ἀφ' οὗ ἔπεισε τοὺς Ἀθηναίους νὰ συνέλθωσιν εἰς μίαν πόλιν, ἐπέβαλεν αὐτοῖς νὰ σέβωνται τὴν *Πάνδημον Ἀφροδίτην* καὶ τὴν *Πειθώ*. Ἡ θέσις ὅμως τοῦ ναοῦ συμπεραίνεται ἐκ τοῦ Εὐριπίδου, καθ' ὃν (12) ἡ Φαίδρα ἀνήγειρε «παρ' αὐτὴν τὴν πέτραν τῆς Παλλάδος», ἐννοεῖται τὴν Ἀκρόπολιν (15), ναὸν τῆς Κύπριδος «κατόψιον γῆς τῆσδε», ἤτοι ἐκ τῆς Τροιζηνίας φαινόμενον. Ἐκ νότου λοιπὸν πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν ὁ Παυσανίας χωρῶν, ἦν ἑπόμενον ἐνταῦθα ν' ἀπαντήσῃ τὸν τῆς Πανδήμου ναόν.

Ἀλλ' ὅμως ὁ Ἀπολλόδωρος λέγει (16) «Πάνδημον... Ἀθήνησι κληθῆναι τὴν ἀφιδρυθεῖσαν παρὰ τὴν ἀρχαίαν Ἀγοράν, διὰ τὸ ἐνταῦθα πάντα τὸν δῆμον συνάγεσθαι τὸ παλαιὸν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, ἃς ἐκάλουν ἀγοράς». Καὶ ὅτι μὲν ἡ Ἀγορὰ ἀνήρχετο μέχρι τῶν Προπυλαίων καὶ ἐπέκεινα ἔτι, πρὸς νότον, ἔνθα, κατὰ τ' ἀνωτέρω ἵστατο ὁ ναός, καὶ ὅτι ἐκεῖ ἦν τὸ πάλαι ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου, (ἡ ἀρχαία ἀγορὰ) οὐδὲ πιθανὸν ἐστὶν οὐδ' ὑπό τινος μαρτυρεῖται. Ἀλλ' ἡ λέξις «ἀφιδρυθεῖσα», ᾗ χρῆται ὁ Ἀπολλόδωρος, ἐπιδέχεται τὴν ἐξήγησιν ὅτι τὸ ἐν τῇ Ἀγορᾷ ἱερὸν

(12) Εὐριπ. Ἱππόλ. στ. 29.
(13) Σχολ. εἰς Εὐριπ. Αὐτ.
(14) Εὐριπ. Αὐτ. 32.
(15) Διόδ. Δ, 62.
(16) Ἐν Ἁρπ. λ. Πάνδημος. Ἴδ. Ἀνωτ. δ, σ. 54.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἦν ἑτέρου «ἀφίδρυμα», ὥστε ὑπὸ μὲν τὰ Προπύλαια νὰ ὑπῆρχε πανάρχαιον ἱερὸν τῆς Ἀφροδίτης *Ἱππολυτίας* προσαγορευόμενον καὶ ἀποδιδόμενον εἰς τὴν Φαίδραν, ἐν δὲ τῇ Ἀγορᾷ ἀφίδρυμα τούτου, διὰ τὸν ἕτερον τῶν λόγων οὓς οἱ συγγραφεῖς ἀναφέρουσι τῆς *Πανδήμου* ἐπικληθέν. Εὐνόητον δὲ θὰ ἦν ὅτι ὁ Παυσανίας, πρὸ τοῦ ἑνὸς διερχόμενος, ἀφορμὴν λαμβάνει ἵνα μνησθῇ τοῦ ἑτέρου, τοῦ ἐπισημοτέρου διὰ τὴν πολιτικὴν τοῦ Θησέως ἐνέργειαν, ὃ εἶχεν ἰδεῖ ἐν τῇ Ἀγορᾷ.

Ἂν δὲ πλὴν τούτων τῶν δύο ἱερῶν καὶ τοῦ τῆς Οὐρανίας (17), ὑπῆρξε καὶ ἄλλος ναὸς τῆς Ἀφροδίτης ἐν Ἀθήναις κατά τινα ἐπιγραφὴν (18) ὑποτιθεμένην ὅτι εὑρέθη παρὰ τὴν Μητρόπολιν, ἀμφίβολον, διότι ἀβέβαιος φαίνεται ἡ ὕπαρξις τῆς ἐπιγραφῆς.

Τῆς δὲ *Κουροτρόφου Γῆς* καὶ τῆς *Δήμητρος Χλόης* τὰ ἱερά (19), —ἤ, κατὰ Παυσανίαν, πιθανῶς ὀρθότερον «τὸ ἱερόν», κοινόν, ἀμφοτέρων τ' ἀγάλματα περιέχον,—ἦσαν πάντως πλησιέστατα τῆς εἰσόδου· διότι ὁ μὲν σχολιαστὴς τοῦ Σοφοκλέους (20) λέγει τὸ ἱερὸν τῆς *Εὐχλόου Δήμητρος* «πρὸς τῇ Ἀκροπόλει», κατὰ δὲ Σουΐδαν, ἔθυσεν ὁ Ἐριχθόνιος, χάριν ἀποδιδοὺς διὰ τὰ τροφεῖα, τῇ Κουροτρόφῳ Γῇ, «ἐν Ἀκροπόλει», καὶ παρ' Ἀριστοφάνει (21), ἐκ τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει ὠχυρωμένων γυναικῶν ἡ Μυῤῥίνα βλέπει καὶ δεικνύει προσερχόμενον εἰς τὰ Προπύλαια, καὶ ἤδη ὑπ' αὐτά, τὸν ἄνδρα της Κινησίαν «παρὰ τὸ τῆς

(17) Ἀνωτ. δ. σ. 54.
(18) Rang. Ant. Hell. II, Ἀρ. 1063.
(19) Ἴδ. καὶ Σουΐδ. λ. Κουροτρ. — Ἡσύχ. ὁμ. — Πρόκλος ἐν Σχολ. Πλάτ. Τιμ. 4.
(20) Εἰς Οἰδ. ἐν Κολ. Στ. 1600.
(21) Λυσιστρ. Στ. 331, ἐπ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Χλόης». Κατὰ Πιττάκην (22), ἐπιγραφὴ φέρουσα «Δήμητρι Εὐχλόῃ» εὑρέθη ἐντετειχισμένη νοτίως που ὑπὸ τὸ βάθρον τῆς Ἀπτέρου Νίκης, καὶ ἄλλας τῆς Κουροτρόφου Γῆς (23) εἶδεν ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν, ἀγνώστους μὲν εἰς ἐμέ, ἀλλὰ καὶ ὑφ' ἑτέρων μνημονευομένας (24).

Δύο κοιλώματα ἢ νύμφαι, πλησίον ἀλλήλων σωζόμεναι κατὰ τὸ δυτικὸν πρόσωπον τοῦ βάθρου τῆς Ἀπτέρου Νίκης, φαίνονται ὡς ἂν περιεῖχον ἀγάλματα, καὶ πιθανὸν ἐνταῦθα νὰ ἵσταντο τὰ τῆς Δήμητρος καὶ τῆς Γῆς, καὶ πρὸ αὐτῶν ἔκτασίς τις νὰ ἦν τὸ ἱερὸν αὐτῶν τέμενος.

Ἓν δὲ τῶν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ταύτης κειμένων ἐπισημοτάτων οἰκοδομημάτων ἀποσιωπᾷ ἐνταῦθα ὁ Παυσανίας, τὸ *Ὠδεῖον* ἢ *Θέατρον* ὃ *Ἡρώδης* ὁ Ἀττικὸς ἀνήγειρεν εἰς μνήμην τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Ῥηγίλλης, καὶ οὗ σώζεται τὸ περιφανὲς ἐρείπιον παρὰ τὴν νοτιοδυτικὴν γωνίαν τῆς Ἀκροπόλεως. Ἀναπληροῖ ὅμως καὶ ἐξηγεῖ τὴν ἔλλειψιν ἀλλαχοῦ (25), λέγων ὅτι ὅτε ἐπεσκέπτετο τὰς Ἀθήνας, ἡ οἰκοδομὴ δὲν ὑπῆρχεν εἰσέτι.

ι.

Δεκάτη ὁδὸς τοῦ Παυσανίου (ΚΗ, 4-6).

Πρὸς συμπλήρωσιν τῆς εἰκόνος τῆς κάτω πόλεως προτιμῶ νὰ μὴ εἰσέλθω εἰσέτι μετὰ τοῦ Παυσανίου εἰς τὴν

(22) Ἀρχ. Ἐφ. Ἀρ. 1321.
(23) Ἀρχ. Ἐφ. Ἀρ. 221. 1830.
(24) Rang. Ant. Hell. II, Ἀρ. 1083. 2370.—Lebas, vog. archéol. Inscr. 273.—C. I. Ath. III, 411.
(25) Ἀχαϊκ. Κ, 3.

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἀκρόπολιν, καὶ πρὸ τούτου νὰ παρακολουθήσω αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἐξόδου του (1).

Εὐθὺς ὑπὸ τὰ Προπύλαια ἀπαντᾷ «πηγὴν ὕδατος . . . καὶ πλησίον *Ἀπόλλωνος* ἱερὸν ἐν σπηλαίῳ καὶ *Πανός*».

Τῆς πηγῆς μνημονεύει καὶ ὁ Ἀριστοφάνης ἐν Λυσιστράτῃ (2), ὅπου ὁ Κινησίας προτρέπει τὴν Μυῤῥίνην νὰ εἰσέλθῃ εἰς «τὸ τοῦ Πανός», καὶ μετὰ ταῦτα νὰ λουσθῇ ἐν «τῇ Κλεψύδρᾳ». Καλεῖ δ᾽ αὐτὴν «Κλεψύδραν» καὶ ὁ Ἡσύχιος (3), λέγων ὅτι τὸ ὕδωρ αὐτῆς, πηγάζον «ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως, ἐλέγετο καὶ *Κλεψίῤῥυτον*», διότι «ἐφέρετο ὑπὸ γῆν ἐπὶ σταδίους εἴκοσι»· καὶ ἀλλαχοῦ (4) προστίθησιν ὅτι ἐξέῤῥει «εἰς τὸν Φαληρικὸν δῆμον», καὶ ὅτι «πρότερον *Ἐμπεδὼ* ὠνομάζετο», τὴν ἐπίκλησιν ταύτην λαβοῦσα ἴσως ἐκ τοῦ ὅτι ἐνομίζετο (5) ὅτι, ἀρχομένων τῶν ἐτησίων, ἐπληροῦτο, παυομένων δ᾽ ἐστήρευε». Διηγεῖτο δ᾽ ὁ Ἴστρος (6), ὅτι «ἠματωμένη φιάλη, πεσοῦσα ἐν αὐτῇ, ὤφθη ἐν τῷ Φαληρικῷ, ἀπέχοντι σταδίους εἴκοσι». *Κλεψύδρα* δ᾽ ὠνομάζετο εἴτε ἕνεκα τοῦ ὑποτιθεμένου τούτου ὑπογείου αὐτῆς ῥοῦ, εἴτε διὰ τὸ ὑπ᾽ αὐτῆς κινούμενον ὡρολόγιον τοῦ Ἀνδρονίκου, ἢ καὶ ἂν ὑπῆρχεν ἐκεῖ που ἄλλο αὐτοῦ ἀρχαιότερον, καὶ ἐκ τῆς ἐπικλήσεως ἐμυθεύθη ὁ ὑπόγειος ῥοῦς.

Ῥέει δὲ καὶ σήμερον ἔτι ἡ πηγὴ αὕτη ἐν φρέατι, ὃ ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως περιετείχισεν ἐν προμαχῶνι ὁ Ὀδυσσεὺς κατὰ τὴν βορειοδυτικὴν γωνίαν τῶν προπόδων τῆς Ἀκροπόλεως, καὶ τὸ φρέαρ, ὡς ἁγίασμα, ἐγκλείεται

(1) ΚΗ, 4.
(2) Στ. 913. — Ἰδ. καὶ 335, 347, 911.
(3) Λ. Κλεψίῤῥυτος.
(4) Λ. Κλεψύδρα.
(5) Σχολ. Ἀριστοφ. Ὄρν. Στ. 1694.
(6) Αὐτ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἐν ἐκκλησιδίῳ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, εἰς ὃ φέρει ἀρχαία ἐπισκευασθεῖσα καταβάθρα ἐκ βαθμίδων 69.

Τὸ δ' «ἐν σπηλαίῳ» ἱερὸν τοῦ Πανός, ὃ εἴδομεν(2) μνημονευόμενον ὑπ' Ἀριστοφάνους, ἀναφέρεται καὶ ὑπὸ τοῦ Εὐριπίδου ἐν τούτοις(7)· «Πανὸς θακήματα καὶ προαυλίζουσα πέτρα μυχώδεσι Μακραῖς», καὶ κατωτέρω(8)· «Κεκροπίας πέτρας, ἃς Μακρὰς κικλήσκουσιν . . . ἔνθα Πανὸς ἄδυτα καὶ βωμοὶ πέλας». Καὶ ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ(9) λέγεται ἔχων ὁ Πὰν «τὴν ὑπὸ τῇ Ἀκροπόλει σπήλυγκα. . . μικρὸν ὑπὸ τοῦ Πελασγικοῦ».

Πρό τινων ἐτῶν, εὐθὺς πρὸς ἀνατολὰς τοῦ προμαχῶνος τοῦ Ὀδυσσέως ἀνεσκάφησαν ἐν τῷ καθέτῳ βράχῳ τῆς Ἀκροπόλεως δύο ἄντρα συνεχῆ, ὧν τὸ δυτικώτερον σώζει καὶ νύμφας ἀναθημάτων καὶ ἄλλα ἴχνη ἱεροῦ. Τοῦτο ἦν, σχεδὸν βεβαίως, τὸ τοῦ Πανός, τὸ δ' ἕτερον τὸ τοῦ Ἀπόλλωνος, ἄν, ὅπερ δυσπαράδεκτον, ἐν καὶ τὸ αὐτὸ δὲν ἦν καθιερωμένον εἰς ἀμφοτέρας τὰς θεότητας. Ὁ Γερμανὸς Gœttling ἐνόμισεν ὅτι εἶδεν ἐν τῷ πρώτῳ ἐπὶ τοῦ βράχου ἐγκεχαραγμένα τὰ γράμματα ΠΟΛ (Ἀπόλλωνος), ἃ ὅμως οὐδεὶς ἄλλος ποτὲ εἶδεν.

Ἐκεῖθεν δὲ μεταβαίνει ὁ Παυσανίας εἰς τὸν *Ἄρειον Πάγον*(10), κληθέντα οὕτως (*ἄρειον*, ἤτοι φονικὸν) βεβαίως διότι ἐπ' αὐτοῦ ἦν ἀνέκαθεν τὸ φονικὸν δικαστήριον· κατὰ δὲ τὸν περιηγητὴν(11), διότι πρῶτος εἰς αὐτὸν ἐδικάσθη ὁ Ἄρης, ὡς φονεύσας Ἀλιῤῥόθιον τὸν τοῦ Ποσειδῶνος,

(7) Ἴων, Στ. 296.
(8) Στ. 953.
(9) Δὶς κατηγ.
(10) ΚΗ, 5.
(11) Αὐτ. — Ἴδ. καὶ Δημοσθ. κ. Ἀριστοκρ. 641, 26. Rsk.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

καὶ κατ' Αἰσχύλον (12), ἐκ τοῦ ὅτι αἱ Ἀμαζόνες, καταλαβοῦσαι καὶ ὀχυρώσασαι τὸν λόφον, ἵνα ἐκπολιορκήσωσι τὴν Ἀκρόπολιν, « ὅτε τὴν πόλιν ἀντεπύργωσαν » ἔθυσαν εἰς τὸν Ἄρην. Ὁ Ἡρόδοτος λέγει αὐτὸν (13) κείμενον « σχεδὸν ἐπὶ τὸ καταντίον τῆς Ἀκροπόλεως », ὡς καί, κατὰ Λουκιανόν (9), βλέπει ὁ Πᾶν ἀπὸ τοῦ σπηλαίου αὐτοῦ τὴν Δίκην ἐπὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου, καὶ προσομιλεῖ αὐτῇ « ὡς γείτονι ». Αἱ μαρτυρίαι αὗται χαρακτηρίζουσι θετικώτατα ὡς Ἄρειον Πάγον τὸν λόφον τὸν ἀμέσως δυτικῶς πρὸ τῶν Προπυλαίων ὑψούμενον, ὅστις καὶ πολλὰ ἀρχαῖα ἴχνη ἐν τῷ βράχῳ διατηρεῖ· εἰς τὴν νοτίαν δ' αὐτοῦ κλιτὺν κλίμαξ ἐλλελαξευμένη, ἔφερε πάντως εἰς τὸ ὕπαιθρον (14) δικαστήριον καὶ εἰς τοὺς « ἀργοὺς » (ἀντὶ « ἀργυροῦς », ὡς φέρει τὸ χειρόγραφον τοῦ Παυσανίου) λίθους » (15), ἐφ' ὧν ἐκάθηντο οἱ ἀντίδικοι.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Κυροῖ δὲ τῆς θέσεως τὸ ἀναμφισβήτητον καὶ τὸ ὅτι « πλησίον » τοῦ Ἀρείου Πάγου ὁ Παυσανίας λέγει (16) τὸ Ἱερὸν τῶν *Σεμνῶν Θεῶν* ἢ τῶν *Ἐριννύων*, ἃς χαρακτηρίζει ὡς « Θεὰς ὑπογαίους ». Ὁ δὲ Δείναρχος τίθησι τὰς Σεμνὰς Θεὰς « ἐν Ἀρείῳ Πάγῳ » (17). Σπήλαιον κατὰ τὴν βόρειον τοῦ λόφου πλευράν, ἐν μέρει ὑπὸ μεγάλου καταπεσόντος βράχου συγχωσθέν, ἐστὶν ἀναμφιβόλως τοῦτο τῶν Ἐριννύων τὸ ἱερόν.

Εἰς τοῦτο καταφυγόντες, ἀπεσφάγησαν οἱ ἐπὶ τοῦ Κυ-

(12) Εὐμεν. 688. — Εὐστάθ. εἰς Διον. Περιηγ. — Ἐτ. Μ. Λ. Ἀρ. Πάγος.
(13) Η, 52.
(14) Πολυδ. Η, 10.
(15) ΚΗ, 5. — Ἰδ. καὶ Bekker. Siebelis. Goldhogen.
(16) ΚΗ, 6.
(17) Κ. Δημοσθ. Σ. 35 Rsk.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

λωνίου ἄγους ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως καταβάντες ἱκέται (18), δι' ὃ καὶ μνημεῖον ἐξαγνισμοῦ φαίνεται ὅτι ἵδρυται ἐκεῖ, κληθὲν *Κυλώνιον*, ὡς ἐπιτυχῶς διωρθώθη τὸ λελανθασμένον *Κυδώνιον* (19).

«Πλησίον» δ' εἰς τὸν Ἄρειον Πάγον ἦν προσωρμισμένη ἡ «*ναῦς*» ἡ ποιηθεῖσα εἰς τὴν τῶν Παναθηναίων πομπὴν (20).

Ἐντεῦθεν δὲ τέλος μεταβαίνει ὁ Παυσανίας εἰς τὴν Ἀκαδημίαν καὶ τοὺς ἔξω δήμους, ἀφιστάμενος τῆς πόλεως, εἰς οὓς μὴ ἔχοντες νὰ τὸν συνοδεύσωμεν, ἐπιστρέφομεν, πρὶν τὸν ἐγκαταλείψωμεν, εἰς τὴν Ἀκρόπολιν μετ' αὐτοῦ.

ια.

Ἐνάτη ὁδὸς τοῦ Παυσανίου (ΚΒ, 4-ΚΗ, 4).

Ἡ Ἀκρόπολις.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Πρὸ τῆς εἰσόδου εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, «ἐντὸς τῶν πυλῶν» πρέπει ν' ἀπήντησεν ὁ Παυσανίας, χωρὶς ὅμως νὰ μνημονεύει αὐτοῦ, τὸ *Ἱερὸν τοῦ Ἡσύχου* (1), κείμενον ἐνταῦθα, παρὰ τὸν Ἄρειον Πάγον, διότι οἱ τοῦ ἥρωος τούτου ἀπόγονοι καὶ ἐπώνυμοι Ἡσυχίδαι ἦσαν οἱ ἱερεῖς τῶν ὑπὸ τὸν λόφον λατρευομένων Σεμνῶν Θεῶν.

Ἡ δ' *Ἀκρόπολις*, κατὰ τὸ κέντρον ὑψουμένη τῆς πόλεως, ὥστε καὶ ὡς «ὀμφαλὸς» αὐτῆς χαρακτηρίζεται (2),

(18) Πλούτ. Β. Σόλ. ΙΒ. — Θουκυδ. Α, 126. — Παυσαν. Ἀχαϊκ. ΚΕ, 1. — Σχολ. Ἀριστοφ. Ἱππ. 447.
(19) Σχολ. Σοφ. Οἰδ. ἐν Κολ. 489.
(20) Παυσ. Ἀττ. ΚΘ, 1.
(1) Σχόλ. Σοφοκλ. Οἰδ. ἐν Κολ. — Ἰδ. καὶ Σχολ. Αἰσχ. κ. Τιμάρχ. 188.
(2) Κατωτ. Β, 6.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἐπιλέγεται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καὶ «Παλλάδος ὄχθος» (3), «Ἀθήνας σκόπελος» (4), «Κολωνὸς Παλλάδος» (5). Ταύτην δ' ἡ πόλις «κατεκόσμησε τοῖς τῶν ἔργων ὑπομνήμασι, καὶ τῷ τῆς φύσεως κάλλει, καὶ τὸ παρὰ τοῦ πλούτου καὶ τῆς τέχνης ἐφάμιλλον προσέθηκεν, ὥστ' εἶναι πᾶσαν ἀντ' ἀναθήματος, μᾶλλον δὲ ἀντ' ἀγάλματος» (6).

Περὶ τοῦ τειχισμοῦ δὲ τῆς Ἀκροπόλεως ἐκφράζεται ὁ Παυσανίας (7) ἀναχρονιστικῶς πως ὡς ἕπεται· «Τῇ δὲ Ἀκροπόλει, πλὴν ὅσων Κίμων ᾠκοδόμησεν αὐτῆς ὁ Μιλτιάδου, περιβαλεῖν τὸ λοιπὸν λέγεται τοῦ τείχους Πελασγούς, οἰκήσαντας τότε ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν»· καὶ μνημονεύει καὶ τῶν ὀνομάτων τῶν οἰκοδόμων, Ἀγρόλα καὶ Ὑπερβίου. Ἀλλ' ὁ Κλείδημος λέγει περὶ τῶν Πελασγῶν (8), ὅτι «ἠπέδιζον τὴν Ἀκρόπολιν, περιέβαλλον δὲ *Ἐννεάπυλον τὸ Πελασγικόν*»· πρὸς ὃ συμφωνεῖ καὶ τὸ τοῦ Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασσέως (9)· «Τοὺς Πελασγούς... Ἀθηναίοις τὸ τεῖχος τὸ περὶ τὴν Ἀκρόπολιν περιβαλεῖν».

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ἐκ τῶν μαρτυριῶν τούτων καταδείκνυται ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ἀπέδιδον τοῖς Πελασγοῖς, φυλῇ τῶν ἀρχαιοτάτων Ἑλληνικῶν, τὴν ἐπιπέδωσιν τῆς κορυφῆς τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τὸν περιτειχισμὸν αὐτῆς πάσης· ὥστε ἴσως καὶ πᾶν τὸ φρούριον ἐννοεῖ ὁ Ἡρόδοτος, διηγούμενος (10) ὅτι τοὺς Πεισιστρατίδας ἐπολιόρκησεν ὁ Κλεομένης «ἐν τῷ Πελασγικῷ

(3) Εὐριπ. Ἴων, Ε, 12.
(4) Αὐτ. 1434. 1478.
(5) Ἱμέρ. Λόγ. Γ', 12.
(6) Ἀριστείδ. Παναθην. Τ. I, Σελ. 268, Ἔκδ. Canter.
(7) ΚΗ, 3.
(8) Ἐν Σουΐδ. λ. Ἄπεδα.
(9) Α, 28. — Ἰδ. καὶ Ἑκατ. ἐν Ἡροδότ. ΣΤ, 137.
(10) Ε, 64.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τείχει». Ἐν ταῖς ἀρτίως γενομέναις ἀνασκαφαῖς τοῦ Πελασγικοῦ τούτου τειχισμοῦ εὑρέθη ἐπίσημον μέρος πρὸς ἀνατολάς, ἐμπρὸς ἢ δυτικώτερον τοῦ ἐπίσης σωζομένου Κιμωνίου. Ἀλλὰ μέχρι τῶν Μηδικῶν, κατ᾽ αὐτὸν τὸν Ἡρόδοτον (11), ἡ Ἀκρόπολις ἦν «ῥηχῷ» τετειχισμένη, πιθανῶς διότι ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ, εἰς τοῦ βράχου τὸ ἀπρόσβατον πεποιθότες οἱ Ἀθηναῖοι, παρημέλησαν τὰ ἀρχαῖα τείχη πολλαχοῦ καταῤῥεύσαντα. Τότε δ᾽ οἱ ὑπέρμαχοι αὐτῆς ἠναγκάσθησαν νὰ τὴν φράξωσιν διὰ ξύλων. Οἱ δὲ Πέρσαι, εἰσελάσαντες, κατεδάφισαν «εἴ που τι ὀρθὸν ἦν τῶν τειχέων» (12), καί, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν αὐτῶν, «ἐκ τοῦ περιβόλου βραχέα εἱστήκει», κατὰ Θουκυδίδην (13), ὅστις ὁμιλεῖ μὲν κυρίως περὶ τοῦ περιβόλου τῆς κάτω πόλεως, ἀλλὰ βεβαίως δὲν ἐξαιρεῖ καὶ τὴν Ἀκρόπολιν.

Ἐκ τοῦ κινδύνου δ᾽ ὃν εἶχε διατρέξει ἡ πόλις καὶ ἡ Ἑλλὰς διδαχθεὶς ὁ Θεμιστοκλῆς, ὅτε εἶδεν ἐπικείμενον τὸν ἐκ τῶν Λακεδαιμονίων κίνδυνον, ἔσπευσε, τὴν προσοχὴν αὐτῶν διεκφεύγων, ἐν Ὀλ. 75, 6', ν᾽ ἀνοικοδομήσῃ τὰ τείχη. Εἴτε δὲ διότι μᾶλλον κατεστραμμένον εὗρε τὸ βόρειον τεῖχος, δι᾽ οὗ εἶχον εἰσελάσει οἱ Πέρσαι, εἴτε θεωρῶν τὸ νότιον ὡς ἧττον ἐκτεθειμένον ταῖς προσβολαῖς τῶν ἀπὸ τῆς στερεᾶς ὁρμωμένων ἐχθρῶν, καὶ ὡς ἀσφαλέστερον διὰ τὸ λίαν ἀπότομον τῶν νοτίων βράχων τῆς Ἀκροπόλεως, περιωρίσθη εἰς μόνην τὴν ὀχύρωσιν τοῦ πρὸς βοῤῥᾶν, τοῦ ὑπὲρ τὰς *Μακρὰς Πέτρας* (14) καὶ ὑπὲρ τὸ ἴσως ὠχυρωμένον χωρίον, τὸ καλούμενον *Πελασγικὸν* (15), ὑπὸ τὸ

(11) Ζ, 142. — Η, 55.
(12) Ἡρόδ. Θ, 18.
(13) Α, 89.
(14) Ἴδ. ἀνωτ. σ. 68.
(15) Θουκυδ. Β, 17. — Λουκιαν. Δὶς κατηγορ. Θ. — Ἴδ. κατωτ. Β, 6.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

σπήλαιον τοῦ Πανός, καθ' ὃ ἀρχαίαν ἕδραν δῆθεν τῶν Πελασγῶν, ἢ μᾶλλον διότι, ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν χρόνων καὶ μέχρι τῶν Περσικῶν, ἐνταῦθα ἐπιμελῶς διετηρήθη τὸ κατὰ τὰς λοιπὰς διευθύνσεις τὸ πλεῖστον καταῤῥεῦσαν ἀρχαῖον πελασγικὸν τεῖχος, ἕνεκα τοῦ ὅτι ἡ πρὸς βοῤῥᾶν κλιτὺς ἐφαίνετο μᾶλλον εὐανάβατος τῶν λοιπῶν· ἐξ οὗ καὶ παρέμεινεν εἰς τὴν θέσιν ταύτην τὸ ὄνομα.

Ὁ Θουκυδίδης, περὶ τῆς τότε ὀχυρώσεως τῆς κάτω πόλεως ὁμιλῶν (16), διηγεῖται ὅτι «ἡ οἰκοδομία κατὰ σπουδὴν ἐγένετο, πολλαί τε στῆλαι ἀπὸ σημάτων καὶ λίθοι εἰργασμένοι ἐγκατελέγησαν». Αὐτὸ δὲ τοῦτο ὁρᾶται καὶ εἰς τὸ νῦν σωζόμενον βόρειον τεῖχος τῆς Ἀκροπόλεως, εἰς ὃ καὶ τρίγλυφοι καὶ ἄλλα ἀρχιτεκτονικὰ κοσμήματα, ἴσως ἐκ τοῦ ἀρχαίου ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τῶν ἄλλων πυρποληθέντων ὑπὸ τῶν Περσῶν, εἰσὶν ἐντετειχισμένα.

Μετά τινα δ' ἔτη, ὅτε, περὶ Ὀλ. 80, δ (17), ὁ Κίμων ἐκ τῶν ἐξ Εὐρυμέδοντος λαφύρων κατεκόσμησε τὰς Ἀθήνας, τότε καὶ αὐτὸς περὶ τῆς ἀσφαλείας τῆς πόλεως μεριμνῶν, ἤγειρε πρὸς τοῖς ἄλλοις εἰς τὴν τότε εἴτε ἀνοχύρωτον εἴτε ἀτελῶς ὀχυρωμένην νοτίαν ὀφρὺν τῆς Ἀκροπόλεως τὸ ἀπ' αὐτοῦ ἐπονομασθὲν *Κιμώνιον* τεῖχος (18), οὗ τὰ σωζόμενα μέρη, ἰδίως πρὸς ἀνατολάς, εἰσὶν ἐφάμιλλα τῶν τειχῶν δι' ὧν ὁ αὐτὸς ὠχύρωσε τὸν Πειραιᾶ, τοσοῦτον παγίων, ὥστε ἐπ' αὐτῶν «δύο ἅμαξαι ἐναντίαι τοὺς λίθους ἐπῆγον» (19). Ἐπὶ τούτου τοῦ νοτίου τείχους ἐστήθη μετὰ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

(16) Α, 93.
(17) Θουκυδ. Α, 107.
(17) Πλούτ. Β. Κίμ. ΙΓ. — Παυσ. ΚΗ, 3. — Πολέμων κ. Ἐρατοσθ. ἐν Σχολ. Σοφοκλ. Οἰδ. ἐν Κολ. Στ. 489.
(19) Θουκυδ. Α, 95.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ταῦτα, ὑπὲρ τὸ Θέατρον, τὸ ὑπ' Ἀττάλου τῇ πόλει προσενεχθὲν μέγα σύμπλεγμα, τὸ παριστῶν τὴν Γιγαντομαχίαν (20), καὶ ἀναμφιβόλως ἀναλογίαν ἔχον πρὸς τὸν ἐν Περγάμῳ ἀνασκαφέντα γλυπτικὸν κόσμον τοῦ μεγάλου βωμοῦ, τὸν σήμερον εἰς τὸ ἐν Βερολίνῳ Μουσεῖον κατατεθειμένον.

Τὸ δ' *Ἐννεάπυλον*, ἂν ἦν ἡ μόνη πανάρχαιος εἴσοδος τῆς Ἀκροπόλεως, ἔπρεπε νὰ κεῖται πρὸς δυσμάς, διότι κατὰ πᾶν ἄλλο μέρος ἡ Ἀκρόπολις ἐθεωρεῖτο ὡς ἀπρόσβατος (21). Ἀλλ' ὡς εἴδομεν (8), ὁ Κλεόδημος λέγει ὅτι οἱ Πελασγοὶ ἰσοπεδόσαντες τὴν Ἀκρόπολιν «περιέβαλον ἐννεάπυλον τὸ Πελασγικόν», δι' ἧς ἐκφράσεως φαίνεται ὡς αἰνιττόμενος πάντα τὸν τοῦ φρουρίου περίβολον. Τοῦτο δὲ φαίνεται καὶ τὸ πιθανώτατον, διότι κατὰ τὰς τελευταίας ἀνασκαφὰς εὑρέθη βορειανατολικῶς τοῦ Ἐρεχθείου λαξευτὴ κλίμαξ ἐκ βαθμίδων 23 τῶν παναρχαίων χρόνων. Ἐνταῦθα λοιπὸν πρέπει νὰ ἦτο μία πύλη, ἄλλη δὲ πιθανῶς κατὰ τὴν ἄλλην σωζομένην κάθοδον, τὴν πρὸς τοῦ Ἐρεχθείου τὰ βορειοδυτικά, καὶ ἴσως καὶ ἄλλαι ἀλλαχοῦ, μὴ εὑρεθεῖσαι εἰσέτι. Ὡς δὲ πεντάπυλα ἦσαν τὰ μετὰ ταῦτα *Προπύλαια* (22), ἴσως καὶ τοῦ Πελασγικοῦ ἡ πρὸς δυσμὰς εἴσοδος, ὡς ἡ κυριωτάτη καὶ εὐρυτάτη, νὰ εἶχε καὶ αὐτὴ πύλας πλείονας τῆς μιᾶς, ἴσως πέντε ἐπίσης, οὐχὶ ὅμως τὴν μίαν ἐνδοτέρω τῆς ἄλλης, διότι τοιούτων πυλῶν ἀλλεπαλλήλων οὐδὲν ἴχνος σώζεται, ἀλλ' εἰς μίαν σειράν, ἧς διατηροῦνται λείψανα παρὰ τὴν νότιον τῶν Προπυλαίων πλευράν, ἀποτελοῦντα μετ' αὐτῆς ἀμβλεῖαν γωνίαν, οἵαν

(20) Παυσ. ΚΕ, 2. — Πλούτ. Β. Ἀντων. Ξ.
(21) Παυσ. ΚΒ, 4.
(22) Ἴδ. καὶ Ἁρποκρ. λ. «Προπύλαια ταῦτα».

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἀποτελεῖ καὶ ἡ διεύθυνσις τοῦ Ναοῦ τῆς Νίκης, καὶ ἀποδεικνύντα ὅτι ἡ ἀρχαῖα, τῶν νῦν ὑφισταμένων Προπυλαίων προηγηθεῖσα εἴσοδος, ἦν μᾶλλον πρὸς βοῤῥᾶν ἐστραμμένη. Ὀπίσω δὲ τῶν λειψάνων τούτων σώζεται καὶ μέρος ὀγκῶδες τοίχου ἐξ ἀργῶν λίθων, ἐναπομεῖναν ἴσως ἐκ τῆς πελασγικῆς ὀχυρώσεως τῆς εἰσόδου, καὶ κλεῖον τὸ μεταξὺ ταύτης καὶ τοῦ Κιμωνίου τείχους μεταίχμιον.

Ἡ μεταγενεστέρα δὲ διεύθυνσις ἐδόθη, φαίνεται, τοῖς Προπυλαίοις ὑπὸ Μνησικλέους, τοῦ ἀρχιτέκτονος αὐτῶν, ἵνα ἡ θαυμασία εἴσοδος ᾖ μᾶλλον ἐστραμμένη κατὰ τὸν μέγαν ἄξωνα τῆς Ἀκροπόλεως, καὶ ὁ εἰσιὼν ἔχῃ ἀπέναντι αὐτοῦ ἁρμονικῶς κείμενα τὰ δύο μεγαλουργήματα τῆς νεωδομίας, τὸν Παρθενῶνα καὶ τὸ Ἐρεχθεῖον, καὶ δὴ τοῦ μὲν τὴν βορειοδυτικὴν τοῦ δὲ τὴν νοτιοδυτικὴν γωνίαν, καὶ ἑπομένως ἑκάστου ἀνὰ δύο πλευρὰς μεγαλοπρεπῶς εἰς τὴν ὅρασιν ἀναπτυσσομένας.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ἐκόσμουν δὲ τὰ Προπύλαια διαπρεπῆ τεχνουργήματα, οἷον ἡ χαλκῆ *Λέαινα*, ἡ εἰς μνήμην τῆς γενναίας συνεργοῦ τῶν τυραννοκτόνων στηθεῖσα (23), καὶ τοῦ Σωκράτους τὰ γλυπτικὰ ἔργα, αἱ *Χάριτες* καὶ ὁ *Ἑρμῆς ὁ ἀμύητος* (24).

Ἦν δ' ἡ πρὸς ταῦτα καὶ τὴν Ἀκρόπολιν τελευταία ἄνοδος τοσοῦτον ἀνάντης, ὥστε ἅμαξα ν' ἀναβῇ αὐτὴν δὲν ἐδύνατο, καὶ μόνον ἴσως ὀλίγα ἐλαφρὰ ἅρματα τῆς πομπῆς ἀνεβιβάζοντο διὰ χειρῶν βοηθείας, ἐν ᾧ ἡ ἐπὶ τροχῶν βαίνουσα ναῦς, ἡ παναθηναϊκή, ἔμενεν, ὡς εἴδομεν (ι, Σελ. 99), τούτου ἕνεκα βεβαίως, κάτω παρὰ τὸν Ἄρειον Πάγον καὶ τὸ Πομπεῖον, τοῦ πέπλου μόνου ἄνω κομιζομένου. Σή-

(23) Πολύαιν. Η, 45.

(24) Σχόλ. Ἀριστοφ. Νεφ. 773. — Παυσ. Ἀττ. Θ, 35. — ΚΒ, 81. — Λ, 22. — Pl. XXXVI, 32. — Ἀρχ. Ἐφ. Ἔτ. 1862. Ἀρ. 93.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ρεσον ἐν τῷ γυμνῷ βράχῳ τοῦ ἐδάφους οὐδὲν ἴχνος φαίνεται τροχιᾶς, ἀλλὰ μόνον συχναὶ ἐγκάρσιοι καὶ παράλληλοι ἐντομαί, εἰς ἃς νὰ ἐνδάκνωσιν αἱ ὁπλαὶ τῶν ἵππων τῶν συμπομπευόντων ἱππέων. Τοιαῦται δὲ πολὺ βαθύτεραι, καὶ τῇ τοῦ χρόνου προφανῶς ἔτι μᾶλλον κοιλωθεῖσαι, φαίνονται ὑπὸ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ βάθρου τῆς Νίκης, ἔνθα ἑπομένως διήρχετο τμῆμα τῆς ἑλικοειδοῦς ἀνιούσης ὁδοῦ.

Μικρὸν μετὰ τῶν Ἀθηνῶν τὴν ἀπελευθέρωσιν ἀνεσκάφη, κατὰ τὴν ἄνοδον ταύτην, εὐρεῖα καὶ μακρὰ μαρμαρίνη *ἀναβάθρα*, ἥν τινες ἐξέλαβον ὡς ὑπὸ τῶν Φλωρεντίνων Δουκῶν οἰκοδομηθεῖσαν, ὅτε οὗτοι μετεσκεύασαν τὰ Προπύλαια εἰς μεγαλοπρεπῆ αὐτῶν κατοικίαν. Ἀλλὰ τοιούτων πολυτελῶν οἰκοδομῶν οὐδὲν ἕτερον ἀφῆκαν οὗτοι παράδειγμα. Καὶ ναὶ μὲν ὑπ' οὐδενὸς τῶν ἀρχαίων συγγραφέων μνημονεύεται αὕτη ἡ ἀναβάθρα, ἀλλ' εἰκονίζεται ἐπὶ νομίσματος χρόνων ῥωμαϊκῶν (25), καὶ ὡς αὐτοῖς ἀνήκουσα μαρτυρεῖται καὶ ὑπὸ ταυτοχρόνου ἐπιγραφῆς (26) ἐκεῖ που εὑρεθείσης καὶ φερούσης· «Ἐφ' ὧν καὶ τὸ ἔργον τῆς *Ἀναβάσεως* ἐγένετο», καὶ ὑφ' ἑτέρας (27), καθ' ἣν τὸ κάτω τῆς ἀναβάθρας ἐκτίσθη «μετὰ Ῥοιμιτάλκην», τὸν ἐπώνυμον ἄρχοντα τοῦ ἔτους 27 π. Χ. Καὶ μικρὰ δὲ κλίμαξ, ἧς ἀρχὴ σώζεται κατὰ τὸ χεῖλος τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ βάθρου τῆς Νίκης, χωρὶς νὰ φθάνῃ μέχρι τῶν βαθμίδων τῆς ἀναβάθρας, ἐκοινώνει, ὡς φαίνεται, μετὰ τῆς κυριωτέρας ἀνόδου.

Κατὰ τ' ἀριστερὰ δὲ τοῖς ἀνιοῦσιν, εἰς τὴν νοτιοδυτικὴν γωνίαν τῆς βορείας τῶν Προπυλαίων πλευρᾶς, ἵσταται *βάθρον* ἐκ λίθου Ὑμηττίου, ἀνισοδόμου ῥυθμοῦ, 27' τὸ ὕψος

(25) Ἴδ. Leake, Topogr. of Ath. Vol. I, Pl. I, 1.
(26) Ross, Demen Σελ. 36, Ἀρ. 10.
(27) Εὐστρατιάδ. Ἐπιγρ. Ἀνέκδ. Φυλλάδ. Β, ἔτ. 1852, Ἀρ. 10.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

καὶ 15΄ εἰς τετράγωνον τὴν βάσιν ἔχον. Ἔφερε δὲ τοῦτο ἄλλοτε δύο ἱππεῖς, περὶ ὧν ὁ Παυσανίας(28) διστάζει ἂν δὲν παριστῶσι τοὺς υἱοὺς τοῦ Ξενοφῶντος, εἴτε μὴ προσέξας εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τὴν ἐπὶ τοῦ μνημείου, καθ' ἣν αὐτὸ ἦν τῷ *Ἀγρίππᾳ* ἀνατεθειμένον, εἴτε ἰδὼν ἐπ' αὐτοῦ ἀγάλματα ἀρχαιότερα, ἐκεῖ μετατεθέντα καὶ μεταγραφέντα. Τοῦ βάθρου τούτου ὁ ἄξων τέμνει τῷ ὄντι γωνιαίως τὸν τῆς ἀναβάθρας, ὅπερ ἀρχαιότερον ἐκείνης ἀποδεικνύει αὐτό, καὶ πιθανολογεῖ τὸ ἐπὶ Παυσανίου πιστευόμενον, ὅτι ἔφερεν ἴσως ποτὲ ἐφίππους ἀνδριάντας τῶν υἱῶν τοῦ Ξενοφῶντος.

Κατωτέρω (δυτικώτερον) τῆς ἀναβάθρας ταύτης ὁ Γάλλος Beulé, ἀνασκάψας *Πύλην* ἐν τῷ ἐξωτερικῷ περιτειχίσματι τῆς Ἀκροπόλεως, ἐξέλαβε καὶ ἀνεκήρυξεν αὐτὴν ὡς τὴν ἐξωτάτην καὶ πρώτην ἀρχαίαν εἴσοδον τοῦ φρουρίου. Ἀλλὰ περὶ τοιαύτης ὑπ' οὐδενὸς τῶν ἀρχαίων τι λέγεται, καὶ ἐξ ἐναντίας τ' ἀνωτέρω (29) μνημονευθέντα χωρία ἀποδεικνύουσιν ἀδύνατον αὐτῆς τὴν ὕπαρξιν. Πλὴν τούτου δὲ καὶ τεῖχος μετὰ πύλης ἁπλῆς ἐνταῦθα θ' ἀντέβαινεν εἰς τοὺς κανόνας τῆς ἀρχαίας ὀχυρωματικῆς, καθ' οὓς παρ' ἑκάστῃ πύλῃ φρουρίου, πολλῷ δὲ μᾶλλον παρὰ τῇ μόνῃ εἰσόδῳ τῆς Ἀκροπόλεως, ἔπρεπε νὰ ὑπῆρχεν, ὡς προμαχών, πύργος πρὸς τὰ δεξιὰ τῷ προσβάλλοντι, διότι τῶν ὁπλιτῶν, τὴν ἀσπίδα ἐχόντων εἰς τὴν ἀριστεράν, ἡ δεξιὰ πλευρὰ ἦν ἀσθενὴς καὶ τρωτή. Τοιοῦτος δὲ πύργος διὰ τὰ Προπύλαια, μέγας καὶ ἰσχυρός, ἦν τὸ *βάθρον* τῆς *Ἀπτέρου Νίκης*, δι' ὃ καὶ *Ἐπιπυργιδία* προσηγορεύετο ἡ ἐκεῖ ἱδρυμένη *Ἑκάτη* τοῦ Ἀλκαμένους (30), καὶ αὐτὴ ἡ *Ἄρ-*

(28) ΚΒ, 4.
(21) 6, Ἀριστοφ. Λυσιστρ. Στ. 335, 347, 911, 913.
(30) Παυσ. Κορινθ. Λ, 2.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τεμις(31), ἥτις ἴσως ἦν οὐχὶ ἄλλη τῆς Ἑκάτης, διότι, κατ' Ἀθήναιον(32), καὶ ἡ Ἄρτεμις παρίστατο ἔστιν ὅτε τρικέφαλος· καὶ εἶχεν ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἱερέα μετὰ τῶν παρακειμένων, πιθανῶς εἰς τὸ τεῖχος τοῦ προμαχῶνος, ἢ πύργου, τῆς προστάσεως ταύτης τῶν Προπυλαίων ἐρειδομένων Χαρίτων (24).

Ἀλλὰ πλὴν τούτων, σύγκειται ἡ ἀνασκαφεῖσα πύλη καὶ ἐκ τεμαχίων ἀρχιτεκτονικῶν, ἐξ ἄλλων οἰκοδομῶν ἀτάκτως συναρμοσθέντων, οἷον τριγλύφων ὑπὲρ ὀδόντας, καὶ ἐν τῷ τείχει εὑρέθησαν ἐπιγραφαὶ καὶ τῶν ῥωμαϊκῶν ἔτι χρόνων, τινὲς ἀντιστρόφως ἐντετειχισμέναι· ὥστε ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἀμφιβολίας ἀνήκουσι τεῖχος καὶ πύλη εἰς πολὺ μεταγενέστερον ὀχυρωματικὸν ἔργον, ἴσως τὸν ἐπὶ Οὐαλεριανοῦ τειχισμόν (33), ἂν οὐχὶ καὶ τὸν ἐπὶ τῶν Φράγκων.

Ἐπὶ τοῦ μνημονευθέντος δὲ βάθρου ἢ πύργου δυτικῶς τῆς νοτίας τῶν Προπυλαίων πτέρυγος, ἀνεσκάφη, μετὰ τὴν ἐλευθέρωσιν τῶν Ἀθηνῶν, ἐν ἐρειπίοις κείμενος ὁ ναὸς τῆς *Ἀπτέρου Νίκης*, τῆς τὰ πτερὰ αὐτῆς κατεθείσης μετὰ τὰς περσικὰς νίκας, καὶ ἱδρυμένος εἰς τὴν θέσιν, ἀφ' ἧς ἐπιστεύετο ὅτι ὁ Αἰγεὺς κατεσκόπευε τὴν θάλασσαν ἵνα ἴδῃ τὸν Θησέα ἐκ Κρήτης ἐπανερχόμενον.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ἡ δὲ βορεία τῶν Προπυλαίων πτέρυξ περιέχει δωμάτιον μέγα, τετράγωνον, βεβαίως τὸ ὃ ὁ Παυσανίας καλεῖ «*οἴκημα ἔχον γραφάς*» (34), ἔργα τοῦ Πολυγνώτου καὶ ἄλλων ζωγράφων.

(31) Ἀρχ. Ἐφ. Ἔτ. 1862, Ἀρ. 93.
(32) Δ, 168.
(33) Ζώσιμ. Α, 29. — Ζωναρ. ΙΒ, 23.
(34) ΚΒ, 6.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Τῷ εἰσιόντι δὲ δεξιῶς, ὑπὸ τὸν τελευταῖον πρὸς νότον κίονα τῆς ἐσωτερικῆς τῶν Προπυλαίων στοᾶς, σώζεται ἔτι ἐν χώρᾳ ἐνεπίγραφον τὸ ἀρχαῖον βάθρον τῆς *Ὑγείας Ἀθηνᾶς* (35), καὶ ὀλίγον ἐνδοτέρω διετηρεῖτο μέχρι πρό τινων ἐτῶν, ἀγνοῶ ποῦ ἔκτοτε μετατεθέν, ἐκ δύο δὲ τεμαχίων συγκείμενον, μέγα βάθρον τοῦ ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἀνακειμένου *Δουρίου ἵππου* τοῦ Στρογγυλίωνος (36), καὶ πέριξ ἐκεῖ οὐκ ὀλίγα λείψανα τῶν πολυπληθῶν, ἄλλοτε τὴν ἐπιφάνειαν τῆς Ἀκροπόλεως καλυπτόντων, μαρτυρουμένων ἢ ἀμαρτύρων ἀναθημάτων.

Ἀνατολικώτερον δὲ τοῦ Δουρίου ἵππου, σωζόμενα ἀρχιτεκτονικὰ τεμάχια μνημείου ἰωνικοῦ εἰκάζονται ἀνήκοντα τῷ ἱερῷ τῆς *Βραυρωνίας Ἀρτέμιδος* (37), ἧς τὸ ἄγαλμα ὁ Ὀρέστης ἐλέγετο κομίσας ἐκ Ταυρίδος, καὶ ἥτις ἰδίως ἐλατρεύετο ἐν τῷ δήμῳ Βραυρῶνι τῆς Ἀττικῆς. Ὁ Πιττάκης ὅμως λέγει (38), ὅτι ἐπιγραφὴ μνημονεύουσα τοῦ ἱεροῦ τούτου εἶχεν εὑρεθῆ «βορείως τῶν Προπυλαίων», ὅπου, μεταξὺ τῆς Πινακοθήκης καὶ τοῦ βορείου τείχους τοῦ περιβόλου ὑφίστανται τῷ ὄντι λείψανα ἐλέγχοντα τὴν ὕπαρξιν ἀρχαίας οἰκοδομῆς. Ἂν αὕτη ἦν τὸ ἱερὸν τῆς Βραυρωνίας, τὰ ἄλλα ἐκεῖνα ἐρείπια, τὰ μεταξὺ Προπυλαίων καὶ Παρθενῶνος, ἀνῆκον πιθανῶς εἰς τὸ τῆς *Ἀθηνᾶς Ἐργάνης* (39), προστάτιδος τῶν γυναικείων ἔργων, οὗ δύο εὑρέθησαν ἐπιγραφαί, ἡ μὲν οὐ μακρὰν τῆς θέσεως ταύτης, νοτιοδυ-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

(35) Παυσ. ΚΓ, 5. — Πλούτ. Β. Περικλ. ΙΓ. — Rang. Ant. Hell. I, Ἀρ. 43.

(36) Σχολ. εἰς Ἀριστοφ. Ὄρν. 1128. — Rang. Ant. Hell. I, 41.

(37) Παυσ. ΚΓ, 5.

(38) Ἀρχ. Ἐφ. Ἀρ. 3368.

(39) Παυσ. ΚΔ, 3.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

τικῶς τοῦ Παρθενῶνος (40), ἡ δὲ τοῦ Ἐρεχθείου ἀνατολικῶς (41).

Τὴν κορυφὴν δὲ τῆς Ἀκροπόλεως στεφανοῖ ὁ *Παρθενών*, αἰρόμενος ὑπὲρ τὰ Προπύλαια καθ' ὅλον τὸ ὕψος τῶν κιόνων αὐτῶν, καὶ τὴν εἴσοδον ἔχων, ὡς συνήθως οἱ Ἑλληνικοὶ ναοί (42), πρὸς ἀνατολάς. Διῃρεῖτο δ' εἰς τὸ *Ἑκατόμπεδον* καλούμενον, τὸν κυρίως ναὸν μετὰ τοῦ προνάου πρὸς ἀνατολὰς κατὰ τὴν εἴσοδον, ἐγκλείοντα τὸ χρυσελεφάντινον ἀριστούργημα τοῦ Φειδίου ἐν ὑποδιαιρέσει ἥτις καὶ ἰδίως *Παρθενὼν* ἐλέγετο, καὶ εἰς τὸν Ὀπισθόδομον, τὴν δυτικὴν αἴθουσαν, ἐν ᾗ ἦν τὸ ἱερὸν καὶ τὸ δημόσιον ταμεῖον κατατεθειμένον. Ἐπικάθηται δ' ὁ ναὸς ἐπὶ βάθρου κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν ὀλίγον ἀνωμάλως προέχοντος, ἐξ οὗ καὶ ὑπετέθη ὅτι ἀνῆκεν εἰς ναὸν ἀρχαιότερον, ὑπὸ τῶν Περσῶν πυρποληθέντα, ἐκεῖνον ὃν ὁ Ἡσύχιος λέγει κατὰ πεντήκοντα πόδας βραχύτερον (43) τοῦ Παρθενῶνος. Ἀλλ' ἀπίθανος δὲν φαίνεται καὶ ἡ εἰκασία, ὅτι ταῦτα λέγων, αἰνίττεται μᾶλλον τὸν πανάρχαιον ναὸν τῆς Πολιάδος.

Ἵσταται δ' οὗτος βορείως καὶ κατωτέρω τοῦ Παρθενῶνος, *Ἐρεχθεῖον* προσέτι καλούμενος. Περὶ αὐτοῦ ἀλλαχοῦ γράψας ἐν ἐκτάσει (44), ἀρκοῦμαι λέγων ἐνταῦθα, ὅτι ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν διάθεσιν θεωρῶ αὐτὸν μὴ διαφέροντα τῶν λοιπῶν μεγάλων ναῶν, πλὴν καθ' ὅσον ἀπῄτει ἡ διαφορὰ τῆς ἰσοπεδώσεως. Συνέκειτο ἑπομένως, ὡς φρονῶ, καὶ αὐτὸς ἐκ δύο διαιρέσεων, ὧν ἡ ἀνατολικὴ ἦν ὁ κυρίως ναὸς τῆς

(40) Ἀρχ. Ἐφ. 347.
(41) Αὐτ. Ἀρ. 316.
(42) Πλούτ. Β. Νούμ. Δ.
(43) Λ. Ἑκατόμπεδος.
(44) Rang. Tempel des Erechth. ἐν Ὑπομν. Ἀρχ. Ἑταιρ. Βερολ. 1883.

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Πολιάδος, ἐκτεινομένης τῆς ἐπωνυμίας καὶ ἐπὶ τῆς ὅλης οἰκοδομῆς, ἡ δὲ δυτική, τὸ Πανδρόσιον, ἀντιστοιχοῦν πρὸς τοῦ Παρθενῶνος τὸν Ὀπισθόδομον, καὶ ἐγκλεῖον τὸν τάφον τοῦ Κέκροπος καὶ τὸν τοῦ Ἐρεχθέως, καὶ προσέτι τὰ δύο τεκμήρια τῆς πάλης τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ποσειδῶνος, τὴν « πάγκυφον ἐλαίαν », καὶ τὰ ἴχνη τῆς Τριαίνης μετὰ τῆς Ἐρεχθηΐδος θαλάσσης, ἥτις ὅμως, ἄν ποτε ὑπῆρξε, δὲν ἀνευρέθη. Ὠκοδομήθη δ' ὁ ναὸς ἔνθα ἦν ὁ ἀρχαιότερος, ὁ ὑπὸ τῶν Περσῶν πυρποληθείς, οὗ ἴχνη ἀρτίως ἀνεσκάφησαν, τοῦ νῦν ναοῦ ὀλίγον ὑψηλότερον ἢ νοτιώτερον, ἐπὶ ἐπιπέδου ἐδάφους κείμενα. Εἶχε δὲ καὶ ἐκεῖνος, ὡς ἐκ τῶν λειψάνων αὐτοῦ φαίνεται, τρεῖς διαιρέσεις, ἴσως τὸν πρόναον ἀνατολικῶς, τὸν κυρίως ναὸν δίχα κατὰ μῆκος διατεμνόμενον, πιθανῶς διὰ δύο ἀγάλματα, τὸ τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τὸ τοῦ Ποσειδῶνος ἐν τῷ μέσῳ, καὶ τὸν ὀπισθόδομον δυτικῶς, καὶ ἦν δωρίου ῥυθμοῦ, ὡς δεικνύουσι τμήματα κιονοκράνων εὑρεθέντα, καὶ περίπτερος. Ἴσως ὅμως τὸ περιστύλιον ἐστὶ μεταγενέστερον τῆς ἐπιλοίπου οἰκοδομῆς, διότι ἐκείνου μὲν τὰ θεμέλια εἰσὶν ἐκ κυανοῦ τιτανολίθου τῆς Ἀκροπόλεως, ταύτης δὲ ἐκ πώρου Πειραϊκοῦ. Ὡς λόγος δὲ δι' ὃν ὡς θέσις τοῦ νεωτέρου ναοῦ δὲν ἐξελέγη αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ τοῦ ἀρχαίου, ἀλλ' ὀλίγον τι βορειότερον, πρέπει, νομίζω, νὰ ἐκληφθῇ, ὅτι ἐντὸς αὐτοῦ ἠθέλησαν νὰ περιλάβωσι καὶ τὰ εἰς τὸν περίβολον μόνον τοῦ ἀρχαίου περιεχόμενα ἱερὰ καὶ ἱστορικὰ μνημεῖα, τὴν ἐλαίαν τῆς Ἀθηνᾶς τὸ φρέαρ τοῦ Ποσειδῶνος, καὶ προσέτι τοὺς τάφους τοῦ Ἐρεχθέως καὶ τοῦ Κέκροπος, κείμενα πρὶν ἐντὸς τῆς αὐλῆς τῶν εἰς τὸν ναὸν παρακειμένων ἢ αὐτὸν περιλαμβανόντων ἀνακτόρων τοῦ Ἐρεχθέως, ὧν μνημονεύει καὶ ὁ Ὅμηρος (« δόμου

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἐρεχθῆος») (45). Τούτων ἀρχαϊκὰ λείψανα, ὅμοια πρὸς τὰ ἐν Τύρινθι καὶ ἐν Μυκήναις, ἀνευρέθησαν ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς μετὰ τῶν τοῦ πυρποληθέντος ναοῦ.

Ἐνταῦθα δέ που, περὶ τὸν ναὸν τοῦτον, ἦσαν καὶ οἱ βωμοὶ τῆς *Αἰδοῦς* καὶ τῆς *Ἀφελείας* (46).

Δυτικῶς δὲ τοῦ Παρθενῶνος καὶ τοῦ Ἐρεχθείου, εἰς ἀπόστασιν ὡς 50 μέτρων ἀφ' ἑκατέρου, τετράγωνον ἐπίπεδον ἐν τῷ βράχῳ λελαξευμένον, ἔχει ἐν τῷ κέντρῳ ὀπὴν τετραγωνικήν, ἐν ᾗ εὑρέθη λίθινος κῦβος ἐνηρμοσμένος, ὅστις διατηρεῖται ἐν χώρᾳ ἐπὶ τῆς ὀπῆς ἥτις συνεχώσθη καὶ ἐστὶν ἀφανής. Ἐνταῦθα ἵστατο προφανῶς τὸ βάθρον τῆς χαλκῆς *Προμάχου Ἀθηνᾶς*, μεγαλουργήματος τοῦ Φειδίου (47), ἧς ἡ αἰχμὴ καὶ τοῦ κράνους ὁ λόφος ἦσαν σύνοπτα, ὑπὲρ τὴν στέγην τοῦ Παρθενῶνος, τοῖς καταπλέουσιν ἐκ Σουνίου.

Τοῦ Παρθενῶνος δ' ὀπίσω ἵδρυσαν οἱ Ἀθηναῖοι ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς ταπεινώσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ φρονήματος, ναὸν κυκλοτερῆ, οὗ δύο σῴζονται μεγάλα ἐνεπίγραφα ἐπιστύλια (48), λέγοντα ὅτι ἦν ἀνατεθειμένος τῇ *Θεᾷ Ῥώμῃ καὶ τῷ Σεβαστῷ*, συμφώνως πρὸς τὴν τούτου διάταξιν οὐδεμία νὰ γίνηται αὐτῷ ἀνάθεσις μὴ συγχρόνως μνημονεύουσα καὶ τῆς Ῥώμης (49).

Βορείως δὲ τοῦ Παρθενῶνος, εἰς 9 μέτρων ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς 7ης στήλης μετὰ τὴν δυτικὴν γωνιαίαν, ἀναγινώσκεται ἐν τῷ βράχῳ λελαξευμένη ἐπιγραφὴ φέρουσα· «*Γῆς καρποφόρου*, κατὰ μαντείαν». Ἐκεῖ ἄρα ἵστατο ὁ ἐν Ἀκρο-

(45) Ὀδ. Η, 81.
(46) Ἡσύχ. — Σουΐδ. — Εὐστάθ. Ἰλ. Σ. 1239, 29.
(47) Παυσ. ΚΗ, 2.—Δημοσθ. Πρπρσβ. § 272.—Σχ. εἰς Δημοσθ. κ. Ἀνδροτ, Σελ. 597 Rsk.—Ζώσιμ. Ε, 6.
(48) Bœckh, C. I. Ἀρ. 478.
(49) Suet. Aug LII.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

πόλει βωμὸς τῆς Γῆς, ἣν ὁ Σουΐδας καὶ *Κουροτρόφον* λέγει, ἴσως συγχέων αὐτὴν μετὰ τῆς τῶν Προπυλαίων.

Ἀναφέρεται δὲ προσέτι ἐν τῇ Ἀκροπόλει καὶ *Νεωκόριον* (50), ἐμφαῖνον ὅμως πιθανῶς οὐχὶ μνημεῖον αὐτοτελές, ἀλλὰ μᾶλλον τὴν παρὰ τῷ ναῷ κατοικίαν τῶν νεωκόρων. Ὁμοίως δὲ καὶ αἱ μνημονευόμεναι *χαλκοθήκη* (51) καὶ *σκευοθήκη* (5) ἦσαν βεβαίως μέρη ἢ παραρτήματα ταμείων εἰς ἐναπόθεσιν, ἡ μὲν τῶν χαλκῶν, ἡ δὲ τῶν λοιπῶν ἱερῶν σκευῶν, πλὴν τῶν ἀργυρῶν καὶ χρυσῶν, ἅτινα ἦσαν ἐν τοῖς ναοῖς ἐμφανῶς ἐκτεθειμένα, εἰς πολυτελῆ αὐτῶν κόσμησιν.

Β

Τὰ παραλειφθέντα ὑπὸ Παυσανίου.

α

Ἀγοραῖος Κολωνός.

Ἵνα ὅμως ὅσον ἐνδέχεται πλήρη ἔχωμεν τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν τὴν εἰκόνα, ἀνάγκη καὶ ἄλλα τινὰ τῶν μερῶν καὶ μνημείων αὐτῶν νὰ ἐπισκεφθῶμεν, περὶ ὧν ὁ Παυσανίας σιγᾷ.

(50) Rang. Ant. Hell. II, 858, Στ. 9.
(51) Ἀρχ. Ἐφ. 948, Στ. 17. — 3340, Στ. 13, 19, 24. — Ἰδ. καὶ Ἀθην. Β, 19.
(52) Ἀρχ. Ἐφ. Ἀρ. 1356, καὶ ἀλλαχοῦ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Οὕτω τὰς ἐν τῇ Ἀγορᾷ θέσεις ἀπαριθμῶν, δὲν ὀνομάζει τὸν *Ἀγοραῖον Κολωνόν*, ὃν ὁ Πολυδεύκης λέγει (1) « ἐν τῇ Ἀγορᾷ », ὁ δ' Ἁρποκρατίων (2), μᾶλλον ἀκριβολογῶν, « ὅτι ἐστὶ πλησίον τῆς Ἀγορᾶς ». Ἡ ἐπωνυμία ἐμφαίνει ὕψωμα· ἀλλ' ὑψώματα πλησίον τῆς Ἀγορᾶς, ἂν αὕτη εἶχεν ἣν (ἐν Α, δ. σ. 64) τῇ ὑπεθέσαμεν θέσιν, εἰσὶ βορείως μὲν οἱ πρόποδες τῆς Ἀκροπόλεως, δυτικῶς δ' οἱ τοῦ Ἀρείου Πάγου.

Προστίθησι δ' ὁ Ἁρποκρατίων ὅτι ὁ Κολωνὸς ἦν « πλησίον τῆς Ἀγορᾶς, ἔνθα τὸ Ἡφαιστεῖον καὶ Εὐρυσάκειον ἐστίν ». Καὶ τὸ μὲν *Ἡφαιστεῖον* εἴδομεν ἀνωτέρω (Α, δ. σ. 55) κείμενον παρὰ τὸ Ἀφροδίσιον ὑπὸ τὴν βορειοδυτικὴν κλιτὺν τῆς Ἀκροπόλεως. Ἐξ οὗ ἕπεται ὅτι ὁ Κολωνὸς ἦν περὶ τὴν γωνίαν τὴν μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ὡς δὲ πρὸς τὸ ἕτερον γνώρισμα, τὸ *Εὐρυσάκειον*, συνομολογοῦσι τὴν γειτνίασιν καὶ ὁ σχολιαστὴς τοῦ Σοφοκλέους (3), λέγων τὸν Κολωνὸν « πρὸς τῷ Εὐρυσακείῳ », καὶ ὁ Πολυδεύκης (1), « παρ' αὐτῷ ». Ἄρα βεβαίως οὐδὲν τὸ κοινὸν εἶχε τὸ Εὐρυσάκειον πρὸς τὸν πολὺ βορειοτέρως, περὶ τὴν ὁδὸν τοῦ Ἀδριανοῦ, κείμενον χῶρον, ὅστις σήμερον « Βρυσάκιον » καλεῖται, οὐχί, ὡς ὑπελάμβανεν ὁ μακαρίτης Πιττάκης, κατὰ μετωνυμίαν ἐκ τοῦ ἀρχαίου Εὐρυσακίου, ἀλλὰ κατά τινα ἐκεῖ κειμένην καὶ ξηρανθεῖσαν βρύσιν. Μαρτυρεῖται δὲ προσέτι τὸ μνημεῖον τοῦτο ὅτι ἔκειτο « ἐν Μελίτῃ » (4), καὶ ἦν ἱερὸν τοῦ υἱοῦ τοῦ Αἴαντος Εὐρυ-

(1) Ζ, 132 f.
(2) Λ. Κολωνῖται.
(3) Ὑπόθ, Β. Σοφοκλ. Οἰδ. Κολ. Σελ. 16, 10 Dind.
(4) Ἁρποκρ. — Σουΐδ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

σάκους, ὅστις, κατὰ Πλούταρχον(5) «κατῴκησεν . . . ἐν Μελίτῃ». Ὁ Ἀριστοφάνης λέγων ἐν Ὄρνισι(6)· «Μέτων, ὃν οἶδεν Ἑλλὰς χῳ Κολωνός», ὑπελήφθη αἰνιττόμενος ὅτι ἐν Κολωνῷ ᾤνει ὁ Μέτων, ὥστε, κατὰ τὸ ἐν Αἰλιανῷ(7)· «Μέτων τὴν συνοικίαν τὴν ἑαυτοῦ κατέπρησεν. Ἐγειτνία δ' αὕτη τῇ Ποικίλῃ», ἡ ἐν τῇ Ἀγορᾷ *Ποικίλη* ἔπρεπε νὰ κεῖται πλησίον τοῦ Κολωνοῦ. Ὑπάρχει δ' εἰς τὸν ἄνω(6) στίχον τοῦ Ἀριστοφάνους καὶ σχόλιον συγκεχυμένον καὶ παρεφθαρμένον, ἔχον οὕτω· «Μή ποτε οὖν τὸ χωρίον, φασί τινες, ἐκεῖνο ἐπάνω παραλαμβάνεται καὶ ἡ Πνύξ, Κολωνὸς ἐστὶν ὁ ἕτερος, ὁ μίσθιος λεγόμενος· οὕτω μέρος τι νῦν σύνηθες γέγονε τὸν Κολωνὸν καλεῖν, τὸ ὄπισθεν τῆς Μακρᾶς Στοᾶς. Ἀλλ' οὐκ ἔστι. Μελίτη γὰρ ἅπαν ἐκεῖνο, ὡς ἐν τοῖς ὁρισμοῖς γέγραπται τῆς πόλεως». Καὶ διορθωτέον μὲν ἴσως, ὥς τινες ἐπρότειναν(8) . . . ἐπάνω ἢ *περιλαμβάνεται* » . . . ἢ «ἅπαν ὃ περι . . .»· ἀλλ' ὅπως δήποτε, ἐξάγεται ἐξ αὐτοῦ ὅτι ὁ Ἀγοραῖος Κολωνὸς ἔκειτο οὐχὶ ἐν τῷ Κεραμεικῷ, ἑπομένως οὐδ' ἐν τῇ Ἀγορᾷ, ἀλλ' ἐν τῇ Μελίτῃ· καὶ ἂν τὸ «ἐπάνω» ἔχῃ καλῶς, συμφωνεῖ πρὸς τὴν καὶ ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἐμφαινομένην θέσιν ἐφ' ὑψηλοῦ. Ἡ δ' ἐπωνυμία ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ὑπερέκειτο τῇ Ἀγορᾷ, δι' ὃ καὶ σκιαθηρικὸν ὡρολόγιον ἔστησεν εἰς χρῆσιν τῶν ἀγοραζόντων ὁ Μέτων ἐπ' αὐτοῦ(9), καὶ ἐκεῖ συνήρχοντο καὶ οἱ ἐργάται οἱ μίσθωσιν ζητοῦντες, «οἱ μισθωτοὶ» ἢ «μισθαρνοῦντες» (10), οὓς καὶ «Κολωνίτας» λέγει ὁ

(5) Β. Σόλ. Ι.
(6) Στ. 997.
(7) Π. Ἰ. ΙΓ, 12.
(8) Forchhammer κλ.
(9) Σουίδ. λ. Μέτων. — Σχόλ. εἰς Ἀριστοφ. Ὄρν. 997.
(10) Πολυδ. Ζ. 132 f.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἁρποκρατίων(11), «ἐπειδὴ παρὰ τῷ Κολωνῷ εἱστήκησαν, ὅς ἐστι πλησίον τῆς Ἀγορᾶς». Ἐν ταῖς Ἐκκλησιαζούσαις τοῦ Ἀριστοφάνους λέγει ἡ Πραξαγόρα(12) ὅτι θέλει κληρώσει πάντας τοὺς Ἀθηναίους κατὰ τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου, καὶ πέμψει αὐτοὺς εἰς τὰ μέρη ὅπου δειπνήσουσι, «τοὺς ἐκ τοῦ Βῆτ' ἐπὶ τὴν στοάν... τὴν Βασίλειον...· τὸ δὲ Θῆτ' εἰς τὴν παρὰ ταύτην», ἃ ἐξηγεῖ ὁ σχολιαστής· «τοὺς μισθωτοὺς εἰς τὸ Θησεῖον, ἐπειδὴ πάλιν ἀπὸ τοῦ Θῆτα ἄρχεται». Ἐκ τούτου φαίνεται προκύπτον ὅτι ὁ Κολωνός, ἂν δὲν ἦτον τοῦ Θησείου ὁ λόφος, παρέκειτο ὅμως, ἡ πρὸς τὸν Ἄρειον Πάγον παρέκτασις αὐτοῦ ὤν, ὥστε καὶ τοὺς ἐπ' αὐτοῦ συνερχομένους Θῆτας καὶ μισθωτοὺς νὰ πέμπῃ ὁ Ἀριστοφάνης εἰς τὸ Θησεῖον, εἰς δείπνησιν, ἔνθα κατέφευγον οἱ ἀπ' ἀδίκων δεσποτῶν δραπετεύοντες δοῦλοι(13).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ἐν τῷ ἀνωτέρω μνημονευθέντι σχολίῳ εἰς Ἀριστοφάνην(14) λέγεται ὁ Κολωνὸς κείμενος «ὄπισθεν τῆς *Μακρᾶς στοᾶς*», ἧς οὐδόλως μνημονεύει ὁ Παυσανίας. Ὅτι ὅμως αὕτη ἔκειτο ἐν τῷ Κεραμεικῷ, μαρτυρεῖ ἐπιγραφὴ(15) φέρουσα «(Πρὸ τῆς) ἐν Κεραμεικῷ Μακρᾶς Σ(τοᾶς)»· ὥστε πιθανῶς παρετείνετο παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Κολωνοῦ, καὶ ἐχώριζεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ Κεραμεικοῦ. Ἄλλο δὲ σχόλιον(16) λέγει τὴν *Μακρὰν* τὴν αὐτὴν τῇ *Ποικίλῃ*, ὅπερ, καὶ ἂν μὴ ἀκριβές, φέρει κἂν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι δὲν ἀπεῖχεν ἐκεί-

(11) Ἁρποκρ. λ. Κολωνίται. — Ἡσύχ. λ. Ὀψ' ἦλθες.
(12) Στ. 685.
(13) Πλούτ. Θησ. ΛΣΤ. — Πολυδ. (9).
(14) Σχόλ. εἰς Ὄρν. στ. 997.
(15) Φιλίστωρ, Β, Σ. 14.
(16) Σχόλ. Ἀριστοφ. Βάτρ. 501.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

νης. Ἐγειτνίαζε δ' ἄλλως τε ἡ Ποικίλη, ὡς εἴδομεν, κατ' Αἰλιανόν (17), καὶ τῇ Μελίτῃ, περὶ ἧς κατωτέρω (γ).

6.

Ἐν τῷ Κεραμεικῷ.

Δύο ἀρχαῖα χωρία ἔχουσιν οὐ μικρὰν σπουδαιότητα ὡς πρὸς τὸν προσδιορισμὸν ἐπισήμων τινῶν θέσεων τοῦ Κεραμεικοῦ.

Ὁ Ξενοφῶν, ἐν τῷ Ἱππαρχικῷ (1), ὡς στρατιωτικὴν ἄσκησιν συνίστησιν ὅπως οἱ ἱππεῖς, παρατεταγμένοι «ἐν τῇ Ἀγορᾷ, . . . ἀρξάμενοι ἀπὸ τῶν Ἑρμῶν, κύκλῳ περὶ τὴν Ἀγορὰν . . . περιελαύνοιεν», καὶ ἐμπρὸς πάντων τῶν ἐπ' αὐτῆς ἱερῶν ἱστάμενοι, τιμὰς αὐτοῖς ἀποδίδωσιν· «Ἐπειδὰν δὲ πάλιν πρὸς τοῖς Ἑρμαῖς γένωνται περιεληλακότες, ἐνταῦθα καλόν μοι δοκεῖ εἶναι . . . ἀνιέναι τοὺς ἵππους μέχρι τοῦ Ἐλευσινίου».

Ἐντεῦθεν ἐξάγεται προδήλως ὅτι οἱ Ἑρμαῖ ἵσταντο εἰς τὸ δυτικὸν πέρας τῆς Ἀγορᾶς, ἔνθα ἤδη (Α, δ, σ. 56) αὐτοὺς ὑπελάβομεν, διότι ἡ ἱππικὴ ἴλη, τὴν ἀγορὰν κύκλῳ περιελθοῦσα (2), καὶ εἰς αὐτοὺς πάλιν ἐπανακάμψασα, πρέπει ἐκεῖθεν ἀπὸ ῥυτῆρος («ἀφιέναι»), ἄρα κατ' εὐθεῖαν, νὰ ὁρμήσῃ πρὸς τὸ *Ἐλευσίνιον*, ἀνατολικῶς.

Τὸ δ' ἕτερον χωρίον ἐστὶ τοῦ Φιλοστράτου (3), ἀφηγουμένου περὶ τῆς ὁδοῦ ἣν κατὰ τὰ Μεγάλα Παναθήναια ἠκο-

(17) Ὡς ἀνωτ. (7). Π. Ἱστ. ΙΓ, 12.
(1) Ἱππαρχ. Γ, 2.
(2) Ἴδ. Εὐριπ. Ὀρέστ. 907.
(3) Εἰς Ἡρώδ. Ε, σελ. 550. — Ἴδ. καὶ Ἡλιόδ. Αἰθιοπ. Α, 10.

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

λούθει ἡ πομπή, φέρουσα τὴν *ναῦν*, ἀφ' ἧς ὡς ἱστίον ἐκρέματο ὁ τὸν ἀρχαῖον ἀντικαθιστῶν νέος κατάστικτος (4) ἱερὸς πέπλος τῆς Παλλάδος (5). Ἡ πομπὴ παρεσκευάζετο ἐν τῷ ἔξω Κεραμεικῷ (6)· ἀλλὰ τὴν ναῦν, λέγει εἰς πεφυσημένον ἴσως ὕφος ὁ Φιλόστρατος, « οὐχ ὑποζυγίων ἀγόντων, ἀλλ' ὑπογείοις μηχαναῖς ἐπολισθαίνουσαν, ἐκ Κεραμεικοῦ δ' ἄρασαν χιλίᾳ κώπῃ, ἀφεῖναι ἐπὶ τὸ Ἐλευσίνιον, καὶ περιβαλοῦσαν αὐτό, παραμεῖψαι τὸ Κεραμεικόν, κομιζομένην τε παρὰ τὸ Πύθιον, ἐλθεῖν ἡ νῦν ὥρμισται ». Ὅτι δὲ « τὴν πομπὴν διὰ τοῦ Κεραμεικοῦ ἐποίουν μέχρι τοῦ Ἐλευσινίου », λέγει καὶ ὁ Σουΐδας (7).

Κατ' ἄλλας δὲ μαρτυρίας, διὰ τοῦ Διπύλου εἰσελθοῦσα (8), ἐχώρει ἡ πομπὴ κατ' ἀρχὰς διὰ τῶν Ἑρμῶν, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς διηγήσεως τοῦ Ἀθηναίου (9), ὅτι ἀπόγονός τις Δημητρίου τοῦ Φαληρέως ἔστησε « πρὸς τοῖς Ἑρμαῖς » ἰκρίον ὑψηλότερον αὐτῶν, ἵν' ἀπ' αὐτοῦ Ἀρισταγόρα, ἡ φίλη του ἴδῃ τὴν παριοῦσαν Παναθηναϊκὴν πομπήν.

Ἐκεῖθεν δ' ἡ ναῦς ἐκομίζετο πρὸς τὸ Ἐλευσίνιον « διὰ μέσου τοῦ δρόμου (10), ὃς εὐθυτενής τε καὶ λεῖος καταβαίνων ἄνωθεν, σχίζει τὰς ἑκατέρωθεν αὐτῷ παρατεταμένας στοάς » (8). Ἡ εὐθεῖα λοιπὸν καὶ εὐρεῖα ὁδός, ἥτις ὡς *Δρόμος* ἐχαρακτηρίζετο, ἔφερεν ἀπὸ τῶν Ἑρμῶν εἰς τὸ

(4) Εὐριπ. Ἑκάβ. 461. — Ἀριστοφ. Ἱππ. 563 καὶ Σχολ. — Πλάτ. Εὐθύφρ. Σ. 6, St. — Πλούτ. Β. Δημητρ. ΙΑ. — Προκλ. εἰς Πλάτ. Τιμ. Σχολ. 1.
(5) Ἴδ. καὶ Ἡλιοδ. Αἰθιοπ. Α, 10. — Ἀριστοφ. Εἰρ. 419 Σχόλ.
(6) Θουκ. ΣΤ, 57.
(7) Λ. Πέπλος. — Ἴδ. καὶ Σχολ. Ἀριστοφ. Ἱππ. 22. 566. — Ἀρχ. Ἐφ. Ἀρ. 2257. Σελ. 1168.
(8) Ἱμέριος, Λόγ. Γ, 12.
(9) Δ. 168.
(10) Ἴδ. καὶ Ἀριστεδ. Παναθ. 306. — Ψ Πλούτ. Β. Ἰ. Ῥ. Λυκοῦργ. καὶ Ψήφ. Γ. — T. Liv. XXXI, 24.

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἐλευσίνιον, καὶ ἦν ἀναμφισβητήτως αὕτη ἐκείνη δι᾿ ἧς συνεβούλευεν ὁ Ξενοφῶν τὴν ἐπιδεικτικὴν διέλασιν τοῦ ἱππικοῦ.

Ἀλλ᾿ ἡ πορεία αὕτη τῆς τε ἴλης καὶ τῆς πομπῆς ἀπὸ τῶν Ἑρμῶν εὐθὺ τοῦ Ἐλευσινίου, καὶ ἡ ταύτης ἐπιστροφὴ πρὸ τοῦ Πελασγικοῦ καὶ τοῦ Πυθίου, παρέσχον ἀφορμὴν εἰς ἀντιθέτους εἰκασίας. Καὶ τινὲς μὲν τῶν ἑρμηνευτῶν, παραδεχόμενοι τὸ Ἐλευσίνιον πέραν τοῦ Ἰλισσοῦ, κατὰ Παυσανίαν (11), ὑποθέτουσι μέχρις ἐκεῖ ἐλαύνουσαν τὴν ἴλην καὶ προβαίνουσαν τὴν πομπήν· ἄλλοι δέ, βεβιασμένην διδόντες ἑρμηνείαν εἰς τὸ χωρίον τοῦ Παυσανίου, ἵνα πλησιάσωσι τῷ Πυθίῳ τὸ Ἐλευσίνιον, ἔθηκαν τοῦτο εἰς τὸ σπήλαιον τὸ ἐν τῷ ἀνατολικῷ βράχῳ τῆς Ἀκροπόλεως νῦν ὁρώμενον, καὶ ἄλλοι μεταξὺ τούτου καὶ τοῦ Ἰλισσοῦ.

Ὅτι τοῦ Ἱμερίου τὸ «ἄνωθεν» (8) δὲν ἐννοεῖ τὰ ὕψη τὰ πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν, εἰς ἃ, ἂν ἐκεῖ τὸ Ἐλευσίνιον ἔκειτο, τὸ ἱππικὸν δὲν θὰ προσανέβαινεν, ἐστὶ προφανές, καὶ οὐδεὶς διϊσχυρίσθη τὸ ἐναντίον. Δηλοῖ δὲ μόνον τὸ ἐλαφρῶς ἄναντες τοῦ ἐδάφους τῶν Ἀθηνῶν πρὸς ἀνατολάς, καὶ ἐνταῦθά που πρέπει νὰ ἦν τὸ τέρμα τῆς πορείας αὐτῶν, τὸ Ἐλευσίνιον, οὐχὶ δ᾿ ὑπὲρ τὸν Ἰλισσόν, διότι οὐδ᾿ ὑπὲρ αὐτὸν θὰ ἤλαυνον οἱ ἱππεῖς «εἰς τάχος», κατὰ Ξενοφῶντα (3), καθ᾿ ὅσον θὰ ἔπρεπε νὰ διαβῶσιν ἀναγκαίως διὰ γεφύρας, ἧς ἄλλως τε οὐδεμία γίνεται μνεία, καὶ πιθανῶς καὶ διὰ πύλης ἀγούσης ἐκτὸς τῶν τειχῶν. Οὐδὲ θὰ ἐμνημόνευον δὲ ὁ Φιλόχωρος καὶ ὁ Σουΐδας ἐπανειλημμένως μόνου τοῦ Κεραμεικοῦ ὡς διαπορευομένου ὑπὸ τῆς πομπῆς, διότι ἂν ἐπρόκειτο ν᾿ ἀφιχθῇ αὕτη πέραν τοῦ Ἰλισσοῦ, καὶ δι᾿ ἄλλου δήμου ἢ τμήματος τῆς πόλεως ἔπρεπε νὰ διέλθῃ.

(11) ΙΔ, 1.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Τὸ ὅτι δὲ τὸ *Ἐλευσίνιον* τοῦτο, τὸ ὡς τέρμα λεγόμενον τῶν ἐκδρομῶν, ἔκειτο ἐντεῦθεν τοῦ ποταμοῦ, οὐδόλως προσκρούει εἰς τὰ τοῦ Παυσανίου· διότι μνημονεύσας οὗτος, ὑπὲρ τὴν Ἐννεάκρουνον, τοῦ ναοῦ τῆς Δήμητρος καὶ Κόρης (11), ἀφηγεῖται τὰ κατὰ τὸν μῦθον τοῦ Τριπτολέμου μετά τινων ἀποσιωπήσεων, καὶ λέγει κατωτέρω (12)· «Πρόσω δὲ ἰέναι με ὡρμημένον τοῦδε τοῦ λόγου, καὶ ὁπόσου ἐξήγησιν ἔχει τὸ Ἀθήνησιν ἱερόν, καλούμενον δὲ Ἐλευσίνιον, ἐπέσχεν ὄψις ὀνείρατος». Ἂν διὰ τοῦ ὀνόματος «Ἐλευσίνιον» ἐνόει τὸ ἐν Ἄγραις ἱερόν, θὰ τὸ ἔλεγεν εὐθὺς ἀπ' ἀρχῆς· καὶ ἴσως μάλιστα εἶπε τὸ «Ἀθήνησι» κατ' ἀντιδιαστολὴν οὐχὶ τοῦ ἐν Ἐλευσῖνι, ἀλλὰ τοῦ ἐν Ἄγραις. Εἰκάζω δ' ὅτι, περὶ τῶν Ἐλευσινίων μύθων πραγματευόμενος, λέγει ὅτι, ὡς ἀποσιωπᾷ, προκειμένου περὶ Τριπτολέμου, τὸν περὶ Διϊόπης, οὕτω δὲν θέλει νὰ ἐκθέσῃ καὶ τὰς λοιπὰς παραδόσεις, τὰς συνδεομένας μετὰ τοῦ ἐν τῇ πόλει τῶν Ἀθηνῶν Ἐλευσινίου.

Ὑπὲρ τῆς ὑπάρξεως δὲ τοιούτου ἱεροῦ ἐν τῇ πόλει φαίνεται συνηγοροῦν καὶ τὸ χωρίον ἐν ᾧ ὁ Θουκυδίδης διηγεῖται (13) περὶ τῶν προσφύγων εἰς τὰς Ἀθήνας ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν Λακεδαιμονίων, ὅτι «οἱ πολλοὶ τά τε ἔρημα τῆς πόλεως ᾤκησαν καὶ τὰ ἱερὰ καὶ τὰ ἡρῷα πάντα, πλὴν τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τοῦ Ἐλευσινίου, καὶ εἴ τι ἄλλο βεβαίως κλειστὸν ἦν». Κατῴκησαν λοιπὸν πάντα τὰ ὀχυρά, τὰ «βεβαίως κλειστά», πλὴν τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τοῦ Ἐλευσινίου, ὅπερ, ἂν ἔκειτο πέραν τοῦ Ἰλισσοῦ ὡς τὸ ὑπὸ Παυσανίου μνημονευόμενον ἱερὸν τῆς Δήμητρος, οὔτε μέ-

(12) ΙΔ, 3.
(13) Β, 17.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ρος τῆς πόλεως θὰ ἦν οὔτε ὀχυρόν, καθ' ὃ μὴ ὂν φρούριον. Ἄλλως τε «ὑπὸ τῇ Ἀκροπόλει» λέγει κείμενον τὸ Ἐλευσίνιον καὶ ὁ Κλήμης (14), καὶ ὁ Ἀρνόβιος (15) «Civitati subjectum.

Μαρτυρεῖ δ' Ἐλευσινίου ὕπαρξιν ἐν τῇ πόλει καὶ τὸ ὡραῖον ἐλευσινιακὸν ἀνάγλυφον τὸ ἐντετειχισμένον εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Γοργοπίκου (16), ὁ οὐδεὶς ὑπῆρχε λόγος ἵνα διὰ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ναϊδίου τούτου μετακομισθῇ ἐξ Ἐλευσῖνος ἢ καὶ ἐκ τῆς ἀντιπέραν ὄχθης τοῦ Ἰλισσοῦ, ἀλλ' ἐλήφθη βεβαίως ἐκ παρακειμένου τινὸς ἐρειπίου. Κατὰ τὸν γειτνιάζοντα τῷ Γοργοπίκῳ ἅγιον Νικόλαον, τὴν σημερινὴν Μητρόπολιν, εὑρέθη ἐπιγραφὴ (17) φέρουσα· «Δηοῦς καὶ Κόρης . . . Ἱεροφάντ . . . στῆσαι», καὶ ἑτέρα φέρουσα «Ἐλευσίνιον ὑπὸ τῇ πόλει» (18), ἐν τῷ περιβόλῳ Ἁγίου Δημητρίου τοῦ Κατηφόρη. Ὥστε φαίνεται ὅτι τὸ ἐν τῇ πόλει Ἐλευσίνιον ἦν ἐνταῦθα που, μεταξὺ τῆς Γοργοπίκου καὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, ἥτις καὶ ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς Δήμητρος οὐχὶ ἀπίθανον νὰ μετωνομάσθη(*), βεβαίως δὲ οὐχὶ νοτιώτερον τοῦ πύργου τοῦ Κυῤῥήστου, οὗ ὀπίσω τὸ ἔδαφος αἴρεται καὶ διατέμνεται καὶ ὑπὸ τοῦ ὑδραγωγείου τῆς Κλεψύδρας. Πιστευτότερον δ' ὅτι ἐν τούτῳ μᾶλλον ἢ ἐν τῷ ἐν Ἄγραις ἱερῷ τῆς Δήμητρος συνήρχετο ἡ Βουλὴ ἀπὸ τοῦ Βουλευτηρίου, κατὰ νόμον τοῦ Σόλωνος, ἅπαξ τοῦ ἔτους, τῇ ἐπιούσῃ τῶν Ἐλευσινίων (19).

(14) Προτρεπτ. Σελ. 13, Sylb.
(15) Adv. gent. Σελ. 193, Maire.
(16) K. Bötticher, ἐν Philologus, T. XXII.
(17) C. I. 405.
(18) Φιλόστρ. B, Σελ. 238.
(19) Λυσ. κ. Ἀνδοκ. Δ. — Ἀνδοκ. π. Μυστ. Α. — Rang. Ant. Hell. II, Ἀριθ. 469.

(*) **Σημ. Ἐπὶ τοῦ Χάρτου λελανθασμένως ἐσημειώθησαν τὸ Ἐλευσί-**

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ἐνταῦθα λοιπὸν κειμένου τοῦ Ἐλευσινίου, φυσική ἐστιν μέχρις αὐτοῦ κατ᾽ εὐθεῖαν «ἄφεσις» τῶν ἵππων ἀπὸ τῶν Ἑρμῶν, κατὰ τὸν Ξενοφῶντα, καὶ ἡ πανηγυρικὴ πορεία τῆς πομπῆς τῶν Παναθηναίων, καὶ οὗτος ἔσται ὁ μνημονευόμενος *Δρόμος*, ὅστις οὕτως ἕξει ἔκτασιν δύο σταδίων.

Ἡ δὲ περαιτέρω πορεία τῆς πομπῆς κατὰ Φιλόστρατον (5) οὐδὲν ἔχει τὸ δυσεξήγητον. Τὸ *Πελασγικὸν* ὃ «παρήμειβεν» ἀφ᾽ οὗ ἐστρέφετο περὶ τὸ Ἐλευσίνιον, ἦν, ὡς εἴδομεν (20), τὸ βόρειον ἢ μᾶλλον βορειοδυτικὸν τεῖχος τῆς Ἀκροπόλεως, τὸ ὑπερκείμενον τῷ σπηλαίῳ τοῦ Πανός (21)· προσέτι καὶ ὑπ᾽ αὐτό τις ἔκτασις ὠχυρωμένη ἢ μή, ἥτις, κατὰ Παυσανίαν, ὑπετίθετο ὅτι κατ᾽ ἀρχὰς ᾠκεῖτο ὑπὸ τῶν Πελασγῶν. Τούτου καὶ τῆς θέσεως αὐτοῦ μνημονεύει ὁ Θουκυδίδης λέγων (13)· «Τό τε Πελασγικὸν καλούμενον, τὸ ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν, ὃ καὶ ἐπάρατόν τι ἦν μὴ οἰκεῖν, καί τι τοῦ Πυθικοῦ μαντείου ἀκροτελεύτιον τοιόνδε διεκώλυε λέγον ὡς» τὸ Πελασγικὸν ἀργὸν ἄμεινον «· ὅμως ὑπὸ τῆς παραχρῆμα ἀνάγκης ἐξῳκήθη». Καὶ ὁ Πολυδεύκης λέγει περὶ τῆς ἀπαγορεύσεως ταύτης (22)· «Πάρεδροι παρεφύλαττον μή τις ἐντὸς τοῦ Πελασγικοῦ κείρει καὶ κατὰ πλέον ἐξορύττει, καὶ τῷ ἄρχοντι παρεδίδοσαν».

Ἡ θρησκευτικὴ αὕτη ἀπαγόρευσις εἶχε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὀχυρωματικὸν σκοπόν, ἵνα μὴ διὰ καλλιεργείας καὶ οἰκοδομῶν εὐπροσβατώτερα γίνωνται τὰ τείχη τῆς Ἀκροπόλεως. Ἦν δὲ καὶ ἄλλως τὸ μέρος δυσκαλλιέργητον, καθ᾽ ὃ ὅλως βραχῶδες, ὡς καταφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ

νιον καὶ ὁ Ναὸς τῆς Εἰλυθείας νοτιοδυτικώτερον τῆς ἀποδιδομένης αὐτοῖς θέσεως.

(20) Α. Σελ. ια΄.

(21) Παυσ. Ἀττ. ΚΗ. 3. 2.—Λουκιαν. δὶς κανηγ. 9.

(22) Η, 101. — Ἴδ. καὶ Ἐπιγρ. Bullet. d. Corresp. Hellén. IV, 224 f.

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Λουκιανοῦ (23), καθ' ὃν ὁ Παῤῥησιάδης, καθήμενος «ἐπ' ἄκρου τοῦ τειχίου» τῆς Ἀκροπόλεως, ῥίπτει τὴν ὁρμιάν του εἰς τὸ *Πελασγικόν*, ὡς «τοὺς λίθους ἁλιεύσειν» διανοούμενος. Εἰς τὸ ἄγκιστρον δ' αὐτοῦ συλλαμβάνεται εἷς φιλόσοφος «λιχνεύων περὶ τὰς πέτρας, ἔνθα λήσειν ἤλπισεν ὑποδεδυκώς».

Τινές, ἰδίως ὁ Welckor (24), ἐξέλαβον τὸ Πελασγικὸν ὡς ἰδιαίτερον φρούριον, καὶ ἔθεσαν αὐτὸ εἰς τὴν Πνύκα ἢ ἀλλαχοῦ, ὅπου δυσκόλως θὰ ἔφθανε τοῦ Παῤῥησιάδου ἡ ὁρμιά, διϊσχυρισθέντες ὅτι τὸ τεῖχος τῆς Ἀκροπόλεως ἐκαλεῖτο *Πελαργικόν*. Ἀρύονται δὲ τοῦτο ἐκ τοῦ Ἀριστοφάνους (25), ὅστις προφανέστατα μετεποίησε παίζων τὸ ὄνομα πρὸς χρῆσιν τῶν Ὀρνίθων του. Ἡ δὲ καὶ παρά τισι τῶν μεταγενεστέρων συγγραφέων (26) χρῆσις τοῦ ὀνόματος ὑπὸ τοῦτο τὸ σχῆμα ὀφείλεται βεβαίως εἰς παρεξήγησιν σχολιαστῶν, γραμματικῶν ἢ ἀντιγραφέων, εἴτε καὶ συγγραφέων, ὡς σπουδαίαν καὶ αὐτῶν ἐκλαβόντων τοῦ Ἀριστοφάνους τὴν ἀστειότητα.

Ἐκ τοῦ Ἐλευσινίου λοιπὸν προελθοῦσα ἡ πομπή, διήρχετο ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν πρὸ τοῦ Πελασγικοῦ· ἀλλ' ἔκπληξιν καὶ σύγχυσιν ἰδεῶν ἐπέφερε τὸ ὅτι μετὰ ταῦτα λέγει αὐτὴν ὁ Φιλόστρατος «κομιζομένην παρὰ τὸ Πύθιον».

Τὴν ἐξήγησιν νομίζω ἁπλῆν. Τοῦ Φιλοστράτου τὸ *Πύθιον* ἐστὶν οὐδὲν ἄλλο ἢ τὸ σπήλαιον τοῦ Ἀπόλλωνος τὸ παρὰ τὸ τοῦ Πανός, καὶ οὐδόλως τὸ κατὰ τὴν ὄχθην, ἢ

(23) Ἁλιευ. Τ. Γ. Σελ. 166. Ἔκδ. 2 Γερ.
(24) Die Pnyx. Abhand. d. Acad. zu Berlin, 1852. Σελ. 312.
(25) Ὀρν. 832.
(26) Σχολ. Ἀριστοφ. Αὐτόθ. — Ἀριστοτ. ἐν Σχολ. Ἀριστοφ. Λυσ. 1153. — Καλλίμ. Ἀποσπ. 253. — Φώτ. Λεξ. Ῥητ. 299. — Ἐτυμ. Μ. 659, 12.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

μᾶλλον ἐπὶ τῆς νήσου τοῦ Ἰλισσοῦ «ἄγαλμα» ἢ «ἱερὸν» τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος (27). Τὰ ἐπίθετα τῶν Θεῶν, ὅταν ἦσαν γενικά, ὡς τὸ τοῦ Πυθίου διὰ τὸν Ἀπόλλωνα, δὲν εἶχον ἀναγκαίως τοπικὸν χαρακτῆρα. Οὕτως ὁ Ζεὺς ἐλέγετο *Σωτὴρ* καὶ ἐν τῇ Ἀγορᾷ, καὶ ἐν τῇ Ἀκροπόλει, καὶ ἐν Πειραιεῖ, Βουλαῖος, οὐ μόνον ἐν τῷ Βουλευτηρίῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν ἐπιγραφῇ ἥτις εὑρέθη εἰς τὴν Ἀκρόπολιν (28). Περὶ δὲ τοῦ Πυθίου ῥητῶς μαρτυρεῖ τοῦτο ὁ Ἁρποκρατίων (29), καὶ προσαποδεικνύει καὶ ἐπιγραφὴ (30) φέρουσα τὸ ἐπίθετον τοῦτο, καὶ εὑρεθεῖσα, κατὰ Πιττάκην (31), παρὰ τὸν Πύργον τοῦ Κυῤῥήστου. Ὁ Πλάτων ἀναφέρει (32) ἐν τῷ *Πυθίῳ* «καλὸν ἀνάθημα Ἀριστοκράτους τοῦ Σκελίου», τοῦ φίλου τοῦ Ἀλκιβιάδου, ἑνὸς τῶν καταδικασθέντων ναυάρχων μετὰ τὴν ἐν Ἀργινούσαις ναυμαχίαν. Ἐπιγραφὴ δ' εὑρεθεῖσα παρὰ τὴν Πύλην τῆς Ἀγορᾶς φαίνεται ὅτι ἦν τὸ βάθρον τούτου τοῦ ἀναθήματος. Καὶ ὅτε μὲν αὐτὸς ἐξέδωκα τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην (33), ἐνόμιζον αὐτὴν κατέχουσαν τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς θέσιν· ἀλλ' ὁ Πιττάκης πληροφορεῖ (34) ὅτι μετετέθη ἐκεῖ ἐξ ἐλαιοτριβείου παρακειμένου, εἰς ὃ ἐχρησίμευεν εἰς κρηπῖδα τῆς μηχανῆς, καὶ πολὺ πιθανώτερον ἐστὶν ὅτι κατεκυλίσθη ἐκ τοῦ ἄντρου τοῦ Ἀπόλλωνος, ἢ ὅτι ἀνεβιβάσθη καὶ μετεκομίσθη ὁ μέγας λίθινος ὄγκος ἐκ τῶν παρὰ τὸν Ἰλισσόν.

(27) Ἀνωτ. Α, η, Σελ. 95.
(28) Ἀρχ. Ἐφ. Ἔτ. 1860, Ἀρ. 3810.
(29) Λ. Πατρῷος Ἀπόλλων.
(30) Bœckh, C. I. Ἀρ. 465. — Rang. Ant. Hell. II, 1040.
(31) Ἀρχ. Ἐφ. 3772. Σελ. 1439. — Ἐπιγρ. τ. πλ. ἀνέκδ. 1860. Ἀρ. 75. Σελ. 30.
(32) Ἐν Γοργ.
(33) Rang. Ant. Hell. I, Ἀρ. 341.
(34) Ἀρχ. Ἐφ. Ἀρ. 1123.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Οὕτω λοιπόν, μετὰ τὸ Πελασγικὸν βαίνει ἡ πομπὴ ὑπὸ τὸ σπήλαιον τοῦ Ἀπόλλωνος, ἔχον ἴσως ὑπ᾽ αὐτὸ καὶ ἱερὸν τέμενος, καὶ ἐλθοῦσα ἐναποτίθησι τὴν ναῦν «ᾗ νῦν ὥρμισται», ἤτοι ὑπὸ τὸν Ἄρειον Πάγον, κατὰ Παυσανίαν (35), ὅπου, λαβοῦσα τὸν πέπλον, φέρει αὐτὸν ἄνω εἰς τὴν Ἀκρόπολιν.

γ.

Μελίτη.

Ὅτι ἡ Μελίτη, μετὰ τοῦ μέρος αὐτῆς ἀποτελοῦντος Κολωνοῦ, ἔκειτο ὑψηλότερον τῆς Ἀγορᾶς, φαίνεται μαρτυροῦν τὸ ἀνωτέρω (Β, α. Σελ. 114) μνημονευθὲν σχόλιον εἰς Ἀριστοφάνην (1), καὶ προσέτι ἐξάγεται ἐκ χωρίου τοῦ Δημοσθένους (2), καθ᾽ ὃ ἐκ τοῦ Λεωκορίου παρῆλθέ τις εἰς τὴν Μελίτην «ἄνω». Ἔκειτο δὲ τὸ *Λεωκόριον* ἐν τῷ ἔσω Κεραμεικῷ, καὶ, κατὰ τὸ ἀνωτέρω χωρίον, ἐν τῇ Ἀγορᾷ, καὶ παρ᾽ αὐτῷ διηυθετοῦντο διάφορα τῆς Παναθηναϊκῆς πομπῆς (3)· ὥστε πιθανῶς μεταξὺ τοῦ Διπύλου, οὗ ἔξωθεν αὕτη παρεσκευάζετο καὶ δι᾽ οὗ διήλαυνε, καὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου παρ᾽ ᾧ ἦν ἡ ναῦς προσωρμισμένη, ἴσως περίπου κατὰ τὸν ἅγιον Φίλιππον. Ὅτι δ᾽ ἡ Μελίτη ἦν τῆς Ἀγορᾶς πλησίον, λέγει ῥητῶς ὁ Πλάτων ἐν τούτοις (4)· «Ἄρτι γὰρ ἐνθένδε (ἐξ Ἀγορᾶς) οἴχεται (Ἀντιφῶν). Οἰκεῖ δὲ ἐγ-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

(35) ΚΘ, 1.
(1) Ὀρν. 997.
(2) Εἰς Κόν. 1258, R.
(3) Θουκ. Α, 20. ΣΓ, 57. — Ἰδ. καὶ Στρϐ. Σ. 396 — Αἰλιαν. Π. Ἱ. ΙΒ, 28. — Ἀριστείδ. Παναθην. Τ. Α Σελ. 206. — Cic. de nat. D. III, 19. — Λιϐάν. 27. — Ἀλκίφρ. Γ, 5, 1. — Θεοφίλ. Ἐπιστ. 12. — Ἁρποκρ.
(4) Παρμεν. 126ᵃ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

γύς, ἐν Μελίτῃ». Κατὰ δὲ τὸ ῥηθὲν σχόλιον, περιελάμβανε καὶ τὴν *Πνύκα*.

Μεταξὺ τῶν νεωτέρων ἀρχαιοδιφῶν ἠμφισβήτησάν τινες τὴν ταυτότητα τῆς θέσεως τῆς Πνυκός. Πρὸ πάντων δ' ὁ σοφὸς καθηγητὴς καὶ συγγραφὲς Βέλκερ (5) διϊσχυρίσθη ὅτι ἀπτέως ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο γνωστὸς λόφος ἦν τὸ Πελασγικόν, καὶ τὸ ἐν αὐτῷ βῆμα ὁ βωμὸς τοῦ Ὑψίστου Διός. Τὴν δὲ τῆς Πνυκὸς ἐπωνυμίαν ὑπελάμβανεν ὅτι ἀπέδωκε πρῶτος εἰς τὸ χωρίον ὁ Chandler, ἐν ᾧ, κατ' ἀρχαίαν ἀνάμνησιν πάντως, καὶ ὁ κοινὸς τῶν Ἀθηνῶν λαὸς ἐκάλει αὐτὸ πάντοτε «Σκάλαν τοῦ Δημοσθένους».

Διὰ μακρῶν ἀλλαχοῦ (6) τοὺς λόγους ἐκθεὶς τοὺς ἀποδεικνύντας τῆς γνώμης ταύτης τὸ ἀνυπόστατον, παραπέμπω ἐκεῖ, ἀρκούμενος ἐνταῦθα εἰς τῶν κυριωτέρων τὴν ἀνακεφαλαίωσιν.

Ὁ πρῶτος ἐστὶν ὅτι ἡ Πνὺξ ἦν πετρώδης θέσις καὶ ὑψηλή, ὡς μαρτυροῦσιν αἱ ἐκφράσεις «ἀναβαίνειν ἐς ἐκκλησίαν», «ὁ δῆμος ἄνω καθῆστο» (7), «ἀπὸ τῶν πετρῶν ἄνωθεν» (8). Εἰς ἐκκλησίας δὲ προωρισμένη τοῦ δήμου, ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ἔκτασιν ἱκανὴν ἵνα περιλαμβάνῃ αὐτάς. Κατὰ διαφόρους δὲ συγγραφεῖς ἔκειτο παρὰ τῇ Ἀκροπόλει (9), καὶ παρὰ τῷ Μουσείῳ ἢ λόφῳ τοῦ Φιλοπάππου (10), καὶ ἀπέβλεπεν ἐνταυτῷ πρὸς τὰ Προπύλαια (11), τὸν Ἅ-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

(5) Welcker, Der Festaltar des höchsten Zeus. Act. d. Acad. d. Wissensch. v. Berlin, 185?. Σελ. 267-339.
(6) Rang. Ant. Hell. Ἀρ. 889, Σελ. 579-586.
(7) Δημοσθ.
(8) Ἀριστοφ. Ἱππ. 312. — Ἰδ. καὶ Σχόλ. εἰς Αἰσχν. κ. Τιμάρχ. 81.
(9) Πολυβ. Η, 10.
(10) Πλούτ. Β. Θησ. ΚΖ.
(11) Ἁρποκρ. λ. Προπύλαια ταῦτα. — Αἰσχίν. Πρπρσβ. Σελ. 253.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ρειον Πάγον (12) καὶ τὴν θάλασσαν (13). Ἀλλὰ θέσις, τὰς ἰδιότητας ταύτας πάσας συνδέουσα, οὐδεμία ἄλλη ὑπάρχει περὶ τὰς Ἀθήνας, πλὴν τῆς γνωστῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς Πνυκός.

Πλὴν τούτου, ἐπὶ τοῦ λόφου εὑρέθη, πλησίον ὀπῆς ἐν ᾗ ἄλλοτε ἦν ἐμπεπηγμένη, πλὰξ φέρουσα ἀρχαϊκοῖς γράμμασι τὴν ἐπιγραφήν(6)· « Ὅρος Πυκνός », ἤτοι Πνυκός(14), καὶ διατηρεῖται ἡ πλὰξ ἐν τῷ Μουσείῳ τῶν Ἀθηνῶν, καθηλωμένη εἰς πώριον λίθον, οὗ τὸ ἕτερον ἥμισυ σώζεται ἔτι ὁρατὸν ἐντὸς τῆς ὀπῆς (15).

Τοῦ δὲ Κ. Βελκέρου οἱ κυριώτεροι λόγοι εἰσί·

α΄. Ὅτι ἐπὶ τοῦ καθέτου βράχου, παρὰ τὸ βῆμα, ὁ Λ. Ἀβερδὴν εἶχεν εὕρει τὰς ἔτι σωζομένας μικρὰς νύμφας, καὶ κατὰ γῆς ἐξ αὐτῶν καταπεσόντα μαρμάρινα ἀναθηματικὰ πινάκια χρόνων Ῥωμαϊκῶν, ἐπιγεγραμμένα εἰς « *Δία Ὕψιστον* » (16).

Ἀλλὰ γνωστὸν ὅτι αἱ πολιτικαὶ συνελεύσεις ἐν Ἀθήναις προστάτην εἶχον τὸν Δία, οὗ ἄγαλμα ἦν ἱδρυμένον πρὸ τοῦ Βουλευτηρίου, καὶ θυσία ἐτελεῖτο αὐτῷ, *Βουλαίῳ* ἐπικαλουμένῳ, ἐν ἀρχῇ (17), *Σωτῆρι* δ' ἐν τέλει τοῦ ἔτους (18). Ὑπῆρχε δὲ καὶ *Ἀγοραῖος* Ζεύς (19), ἱδρυμένος « ἐν τῇ

(12) Λουκ. Δὶς κατηγ. 9.

(13) Ἀριστοφ. Ἱππ. 812. — Πλούτ. Β. Θεμιστοκλ. ΙΘ.

(14) Στέφ. Βυζ. λ. Πνύξ. — Θουκ. Η, 97. — Δημοσθ. Σελ. 244. — Ἀθήν. Ε, Σελ. 215. — Αἰσχίν. κ. Τιμάρχ. 276, 8, 1. Κ. Κτησ. 390, 34 ἔν τισι τῶν χειρογρ.

(15) Ἀρχ. Ἐφ. Ἀρ. 1290.

(16) Bœckh. C. I. Ἀρ· 435-506.

(17) Ἰσαῖος κ. Χορευτ. 13. — Δημοσθ. κ. Μειδ. 32. Π. Πρπρσβ. — Οὐλπ. αὐτ. — Σουΐδ. λ. Εἰσιτήρια.

(18) Πλούτ. Β. Δημοσθ. ΚΖ. — Rang. Ant. Hell. II, Ἀρ. 793. 794.

19) Ἀριστοφ. Ἱππ. 410. 500. — Αἰσχύλ. Εὐμ. 918. — Εὐριπ. Ἡρακλ. 70. — Bekk. An. gr. Σελ. 338.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἀγορᾷ καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ» (20). Ὅτε λοιπὸν ἡ ἐκκλησία ἀπὸ τῆς Ἀγορᾶς μετετέθη εἰς τὴν Πνύκα, ἱδρύθη καὶ ὁ Ἀγοραῖος οὗτος Ζεὺς ἐκεῖ, ὡς ἦν ἑπόμενον (21), καὶ αὐτῷ ἀπετείνοντο αἱ εὐχαὶ καὶ ἀραὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς ἑκάστης συνεδριάσεως (22)· τὸ δ' ἄγαλμα αὐτοῦ ἐστήθη εἰς τὴν νύμφην τὴν ἀνατολικῶς τοῦ βήματος λελαξευμένην, ἐν ᾧ, ἂν τὸ βῆμα ἦν βωμός, θὰ ἵστατο ἐμπρὸς τοῦ ἀγάλματος καὶ οὐχὶ παραπλεύρως αὐτῷ. Ὅτε δὲ μετὰ ταῦτα ὁ δῆμος, ἀναπαυτικώτερον εὑρίσκων νὰ συνέρχηται εἰς τὸ Θέατρον καὶ εἰς τὰς στοάς, παρημέλησε βαθμηδὸν τὴν Πνύκα, καὶ εἰς αὐτὴν συνήρχετο μόνον ὅταν εἶχε στρατηγὸν νὰ ἐκλέξῃ (23), τότε τὸ ἔρημον μεῖναν ἄγαλμα ἐγένετο τόσῳ σεβαστότερον, καὶ φυσικὸν ἦν, ἀντὶ τοῦ μὴ πλέον εἰς αὐτὸ ἐφαρμοζομένου ἐπιθέτου τοῦ Βουλαίου ἢ Ἀγοραίου, νὰ ἐπικρατήσῃ ἄλλο γενικώτερον, καὶ δὴ τὸ γενικώτατον καὶ ἀνώτατον πάντων, τὸ τοῦ Διὸς Ὑψίστου, τὸ ἄλλως τε ἀποδιδόμενον τῷ Θεῷ καὶ ἐν τῇ Ἀκροπόλει (24), συγχρόνως μετὰ τῶν τοῦ Ὑπάτου (25), Σωτῆρος (26), καὶ Πολιέως (27). Εἰς τὸν ἀνατολικὸν πρόποδα ἑνὸς τῶν ὑπὸ τὴν Πνύκα λόφων, παρὰ τὴν ὁδόν, ἀναγινώσκεται ἀρχαίοις γράμμασιν ἐν τῷ βράχῳ κεχαραγμένη ἡ ἐπιγραφὴ «Ὅρος Διός», διότι φυσικὸν ἦν, ἂν ἐπὶ κορυφῆς ἵστατο ὁ Ζεύς, εἴτε Βουλαῖος, εἴτε Ἀγοραῖος, αὐτοῦ ἱερὸς νὰ ἐθεωρεῖτο ὁ λόφος, καὶ ἡ

(20) Σχόλ. εἰς Ἀριστοφ. Ἱππ. 410.
(21) Πλούτ. Β. Σόλ. Λ. — Ἁρποκρ. λ. Πάνδημος.
(22) Δείναρχ. κ. Ἀρισταγ.
(23) Ἡσύχ. λ. Πνύξ.
(24) Rang. Ant. Hell. II, 2362.
(25) Παυσ. Ἀττ. ΚΣΤ, 6.
(26) Ἀριστοφ. Πλοῦτ. 1193. — Λεωκρ. κ. Λυκ. Σελ. 1482.
(27) Παυσ. Ἀττ. ΚΔ, 4. ΚΗ, 11.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

αὐτῷ ἀφιερωμένη εὐρεῖα περιοχὴ μέχρι τοῦ σημείου τούτου νὰ ἐξετείνετο βορειανατολικῶς.

Ὁ δὲ λόγος δι' ὃν ὁ Βέλκερ ἠσπάσθη τὴν ὑπὸ τοῦ Οὐλερίχου τὸ πρῶτον προταθεῖσαν γνώμην (28), ὅτι ἐνταῦθα ἀντὶ τῆς Πνυκὸς ἦν τὸ Πελασγικόν, ἐστὶν ὁ κυκλωτερὴς καὶ δῆθεν κυκλώπιος ἢ Πελασγικὸς τοῖχος, ὁ τὸ βῆμα πρὸς βοῤῥᾶν περιβάλλων. Ἀλλ' οὗτος πᾶν ἄλλο ἐστὶν ἢ Πελασγικὸς τὸν ῥυθμόν· ἀνήκει δ' εἰς πολὺ μεταγενεστέρων χρόνων τειχοδομίαν, ἐντελῶς ὅμοιος ὢν πρὸς τὸ ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου οἰκοδομηθὲν καὶ κατὰ μέρος σωζόμενον τεῖχος τῆς Δεκελίας, ἤτοι ὀλίγας καὶ κατ' ἐξαίρεσιν ἔχων τὰς γραμμὰς τῆς λιθοδομίας τὰς ἀπὸ τῆς καθέτου ἢ τῆς ὁριζοντίου ἀποκλινούσας. Τὸ δὲ μέγεθος τῶν λίθων, τῶν πλείστων δεκαποδιαίων, ἐστὶν εὐεξήγητον· διότι ἐπιτοπίως λατομηθέντες, εἶχον ὀλίγα μόνον βήματα περαιτέρω νὰ κυλισθῶσι πρὸς οἰκοδόμησιν.

Ἐπὶ Κλεισθένους, ὅτε εἰκάζεται ὅτι ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου μετετέθη ἐκ τῆς Ἀγορᾶς εἰς τὴν Πνύκα, ἐλαξεύθη εἰς ταύτης τὴν κορυφὴν εἰς βράχος εἰς βῆμα, ὁ καὶ νῦν κατὰ μέρος σωζόμενος. Ἀλλ' ὅτε, μετὰ τὰ Μηδικά, περιετείχισε τὴν πόλιν ὁ Θεμιστοκλῆς (29), κατήγαγεν οὗτος, ὡς δεικνύουσι τὰ σωζόμενα ἴχνη, τὸ μεσημβρινὸν αὐτῆς τεῖχος ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου τοῦ Φιλοπάππου, καί, διὰ λόγους ὀχυρωματικούς, ἠναγκάσθη νὰ διαβιβάσῃ αὐτὸ ἐπὶ τῆς ῥάχιος τῆς Πνυκός, ἔνθα πολλὰ λείψανα αὐτοῦ σώζονται, καὶ ἀκριβῶς ὀπίσω τοῦ ἀρχαίου βήματος. Ἀλλ' ἐξιλεῶν τὸν δῆμον, καὶ ἵνα μὴ στερήσῃ αὐτὸν τοῦ συνήθους χώρου τῶν συνελεύσεων, παρεσκεύασεν ἕτερον ὀλίγον

(28) Ulrichs, Reise, II, 209.
(29) Πλούτ. Β. Θεμιστ. ΙΘ.

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

κατωτέρω, πρὸς βοῤῥᾶν τοῦ διχοτομηθέντος, διὰ προχώματος τὴν ἀνώμαλον ἐπιπεδώσας κλιτύν, καὶ τὸ χῶμα στηρίξας διὰ τοῦ ἡμικυκλικοῦ κρηπιδώματος, εὐρύνας δὲ προσέτι τὸν χῶρον τῶν συνελεύσεων δι' ἀποκοπῆς τῶν βράχων, καὶ χρῆσιν αὐτῶν ποιησάμενος εἰς οἰκοδομὴν τῆς κρηπῖδος. Ἕνα ὅμως τῶν βράχων τούτων διετήρησεν ἄτμητον, καὶ κατελάξευσεν αὐτὸν εἰς κυβικὸν βῆμα, πολὺ μεῖζον καὶ ἐπιφανέστερον τοῦ ἀρχαίου, ἀλλὰ «κατὰ τὴν παλαιὰν ἁπλότητα, οὐκ ἐς Θεάτρου πολυπραγμοσύνην» (30), μετὰ τῶν ἀναγκαίων βαθμίδων πρὸς ἀνάβασιν καὶ κατάβασιν τῶν ἀγορευόντων. Ἐκαλεῖτο δὲ φερωνύμως *λίθος* (31) τὸ βῆμα τοῦτο. Ἔχον δ' ἀκροατήριον πρὸς βοῤῥᾶν, καὶ κείμενον αὐτὸ ἐπὶ τῆς βορείας κλιτύος, ἦν ἀπεστραμμένον ἀπὸ τῆς θαλάσσης, καὶ δὲν εἶχεν ἄποψιν εἰς αὐτήν, ἐν ᾧ τὸ ἀρχαῖον, ἱδρυμένον ἐπὶ τῆς κορυφῆς, ἔβλεπε τοὺς λιμένας πρὶν ἢ ὀπίσω αὐτοῦ διέλθῃ τῆς πόλεως ὁ περίβολος. Ἐντεῦθεν βεβαίως προέκυψεν ἡ ἐσφαλμένη δόξα, ἣν ὁ Πλούταρχος διηγεῖται (32), ὅτι δῆθεν οἱ Τριάκοντα ἀπέστρεψαν τὸ βῆμα ἀπὸ τῆς θαλάσσης, πιστεύοντες ὅτι ἡ θέα αὐτῆς ἐξῆρε τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ εἰς δημοκρατίαν.

Τοῦ τειχισμοῦ δ' ἐκείνου τοῦ Θεμιστοκλέους πιθανῶς λείψανον ἦν καὶ τὸ ὑπὸ μεταγενεστέρων συγγραφέων μνημονευόμενον «τεῖχος τὸ ἐν τῇ Πνυκί» (33), ὅ τινες τῶν νεωτέρων ἑρμηνευτῶν ἐξέλαβον ὡς ἀνεγερθὲν δῆθεν ἵνα παρέχῃ σκιὰν τοῖς ἐκκλησιαζομένοις, συμπεράναντες τοῦτο ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Χορὸς ἐν ταῖς Ἐκκλησιαζούσαις τοῦ Ἀριστο-

(30) Πολυδ. Η, 132.
(31) Ἀριστοφ. Εἰρ. 682. Σχολ. — Bekk. An. gr. 277, 28.
(32) Β. Θεμιστ. ΙΘ.
(33) Φιλόχωρ· ἐν Σουΐδ. λ. Μέτων.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

φάνους (34) λέγει πρὸς τὰς γυναῖκας ὅτε πλησιάζωσιν εἰς τὴν Πνύκα, καὶ πρὶν ἢ φθάσωσιν εἰς αὐτήν, νὰ ἔλθωσιν εἰς τὴν σκιὰν « πρὸς τὸ τειχίον ». Ἀλλὰ τοῦτο καὶ δι᾽ οἷον δήποτε τειχίον τῶν πέριξ οἰκιῶν δύναται νὰ ἐννοηθῇ. Ἡ ὕπαρξις οἰκιῶν ἐν τῇ Πνυκὶ συνάδει πρὸς τῶν συγγραφέων τὰς μαρτυρίας (35). Ἀλλὰ τὸ κατοικούμενον μέρος ἦν βεβαίως τὸ μὴ χρησιμεῦον εἰς τὰς συνεδριάσεις. Καὶ τῷ ὄντι, πρὸς τὰ νότια τοῦ λόφου καὶ τὰ ὀπίσω τοῦ βήματος καὶ τοῦ τείχους, πᾶσα ἡ ἔκτασις ἐστὶν ἔτι πλήρης τῶν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων μνημονευομένων *λάκκων* καὶ *πιθακνίων*, καὶ θεμελίων οἴκων ἐν τοῖς βράχοις λελαξευμένων, διότι βραχῶδες ἐστὶν ἐκεῖ πᾶν τὸ ἔδαφος.

Εἰς τὰς προταθείσας εἰκασίας ὅτι αὗται ἦσαν οἰκήσεις ἀρχαίων Πελασγῶν, ἐξ Ἀσίας ἐλθόντων, καὶ εἰς τὴν θέσιν ταύτην οἰκησάντων ὡς πλησιεστέραν καὶ κατόψιον τῆς θαλάσσης, ἀντίκειται ἡ ὑπὸ συγγραφέων μαρτυρουμένη παράδοσις ὅτι οἱ Πελασγοὶ ᾤκουν ὑπὸ τὸν Ὑμηττὸν (36), καὶ ἁπλουστέρα μοὶ φαίνεται ἡ ἐξήγησις, ὅτι ἐν ἀσφαλεῖ ἐνταῦθα παρὰ τὴν πόλιν καὶ μεταξὺ τῶν Μακρῶν τειχῶν κατῴκουν πολλαὶ οἰκογένειαι, καὶ μάλιστα αὐτῶν τῶν τὰ τείχη φρουρούντων· μετὰ ταῦτα δέ, ὅτε ἡ ἀνάγκη ἐξέλιπεν, ἢ καθ᾽ ὅσον ὁ πληθυσμὸς ἠλαττοῦτο, ἐγκατέλιπον τὴν δύσβατον καὶ ἀπόκεντρον θέσιν, συμπυκνούμεναι μᾶλλον περὶ τὴν ἀγοράν.

Ἐν ταύτῃ τῇ θέσει κειμένη ἡ Πνύξ, περιελαμβάνετο ἐντὸς τῆς Μελίτης, ἥτις ἐξετείνετο καὶ ἀνατολικώτερον, καὶ

(34) Στ. 496.
(35) Ἀριστοφ. Αὐτ. 491. 243. — Ἱππ. 792. — Αἰσχίν. κ. Τιμάρχ. 81.
(36) Ἡρόδ. ΣΤ, 137.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἐπὶ τοῦ *Κολωνοῦ* καὶ τοῦ *Εὐρυσακείου* (37), ἄρα βεβαίως χωροῦσα καὶ ὑπὲρ τὸν *Ἄρειον Πάγον*.

Τὸν λόφον τοῦ Θησείου ὅμως δὲν φαίνεται ὅτι ἡ Μελίτη περιέκλειε πλέον, διότι παρ᾽ αὐτὸ εὑρέθη ἐπιγραφὴ (38) ἀναφέρουσα τὴν Ἀγορὰν καὶ τὸν δῆμον τῶν *Σκαμβονιδῶν*, ὅστις ἦν ἐκ τῶν ἐν τῇ πόλει (39). Ἐστὶ δὲ τούτου καὶ ὁδὸς γνωστή, *Μύρμηκος ἀτραπὸς* καλουμένη, κατὰ τὸν ἥρωα Μύρμηκα (40), χωροῦσα ἴσως παρὰ τὸ τεῖχος μέχρι τοῦ Διπύλου, ἂν οὕτω δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἐπιγραφή τις (41) φέρουσα· « Θριασίη πρὸς τῷ Μύρμηκι ».

Περιεῖχε δὲ καὶ διάφορα ἱερὰ καὶ μνημεῖα ἡ *Μελίτη*, ὧν ἡ θέσις ἀκριβέστερον δὲν δύναται νὰ προσδιορισθῇ ἐκ γνωστῶν διδομένων.

Ἓν τῶν ἐπιφανεστάτων ἦν τὸ τοῦ *Ἀλεξικάκου* ἢ καὶ *Μαστιγίου* καὶ *Μήλωνος* λεγομένου *Ἡρακλέους* (42), οὗ τὸ ἄγαλμα, ποιηθὲν ὑπ᾽ Ἀγελάδα, τοῦ διδασκάλου τοῦ Φειδίου, ἀφιερώθη πολὺ μετὰ ταῦτα, κατὰ τὸν μέγαν λοιμὸν ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (43). Ἐν τῷ ναῷ τούτῳ ἐτελοῦντο τὰ μικρὰ μυστήρια· ὥστε πιθανώτατα ἐγειτνίαζε τῷ παρὰ τῷ Ἀρείῳ Πάγῳ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου μνημονευομένῳ (44) τῆς *Δήμητρος*, ἐν ᾧ ἐμυήθη ὁ Ἡρακλῆς.

Ἐν Μελίτῃ ἦν καὶ τὸ *Μελανίππειον*, ἱερὸν τοῦ υἱοῦ

(37) Ἴδ. Ἀνωτ. Β, α, Σελ. 113.
(38) Bœckh, C. I. 70.
(39) Rang. Ant. Hell. I, Ἀρ. 56. 57. Σελ. 63.
(40) Ἡσύχ. — Φώτ.
(41) Ἀρχ. Ἐφ. Φυλλάδ. ΙΔ, Ἀρ. 415.
(42) Σχολ. Ἀριστοφ. Βάτρ. 501. — Ἡσύχ. — Ζηνόβ. Ε, 22. — Τζέτζ. Χιλ. Η, 192. — Σουΐδ. λ. Γελάδας.
(43) Ἴδ. Ῥογκ. Ἱστ. ἀρχ. Καλλιτ. Τόμ. Α, Σελ. 135.
(44) Ἀνωτ. Α, α, Σελ. 42.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τοῦ Θησέως (45), ὁ δ Λουκιανὸς λέγει (46) κείμενον «μικρὸν ὑπὲρ τὴν Ποικίλην».

Ἐν αὐτῇ ἔκειτο καὶ ὁ *Μελιτέων οἶκος*, ἐν ᾧ ἐγυμνάζοντο οἱ Διονυσιακοὶ τεχνῖται (47), ἢ ἠθοποιοί.

Κατῴκουν δ' ἐν Μελίτῃ καὶ ὁ Φωκίων (48), καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς, οὗ ἡ οἰκία ἦν «οὗ νῦν τὰ σώματα τῶν θανατουμένων οἱ δήμιοι προβάλλουσι, καὶ τὰ ἱμάτια καὶ τοὺς βρόχους τῶν ἀπαγχομένων καὶ καθαιρεθέντων ἐκφέρουσι» (48), βεβαίως παρὰ τὸ *βάραθρον*, «χάσμα φρεατῶδες καὶ σκοτεινόν» (50), «εἰς ὃ τοὺς ἐπὶ θανάτῳ καταγνωσθέντας ἐνέβαλλον» (51). Καὶ ἄλλοτε μὲν ἔκειτο τοῦτο ὅπου μετὰ ταῦτα τὸ Μητρῷον ᾠκοδομήθη· εἶτα δ' ἐκεῖ συγχωσθὲν (52), μετετέθη εἰς τὸν δῆμον *Κειριαδῶν*, οὗ διατηρεῖται μὲν τὸ ὄνομα ἐν ἐπιγραφαῖς, ἀλλ' ὑπ' οὐδενὸς μαρτυρεῖται ἡ θέσις.

Ἦν δὲ τὸ βάραθρον κατὰ τὴν ἐκ Πειραιῶς ὁδόν, μετὰ τὸ βόρειον μακρὸν τεῖχος, καὶ πιθανῶς κατὰ τοὺς σπηλαιώδεις κρημνοὺς τῶν δυτικῶν ὑπορειῶν τῆς Πνυκὸς καὶ τοῦ Ἀστεροσκοπείου. Ἐκεῖ που ἦν καὶ ἡ οἰκία τοῦ Θεμιστοκλέους, καὶ ὁ ναὸς ὃν αὐτὸς ἐκεῖ ἀνήγειρε τῇ *Ἀρτέμιδι*, ἀποκαλέσας αὐτὴν *Ἀριστοβούλην*, εἰς ἀνάμνησιν τοῦ ὅτι συνεβούλευσε τοῖς Ἀθηναίοις νὰ ναυμαχήσωσι κατὰ τὴν Σαλαμῖνα (53).

Ὑπῆρχε δέ, φαίνεται, καὶ *Ἀγορὰ* ἐν *Μελίτῃ*, ἂν ὀρθὴ

(45) Ἁρποκρ. — Ἴδ. καὶ Πλούτ. Β. Θησ. Η.
(46) Ναυ. 13.
(47) Ἡσύχ.
(48) Πλούτ. Β. Φωκ. ΙΗ.
(49) Πλούτ. Β. Θεμιστ. ΚΒ.
(50) Σχολ. Ἀριστοφ. Πλοῦτ. 431.
(51) Bekk. Anecd. gr. I, 219, 11.
(52) Φώτ. — Σουΐδ. Μητραγύρτης.
(53) Πλούτ. π. Κακοηθ. Ἡροδότ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἡ ἀνάγνωσις « Ὅρο(ς ἀγο)ρᾶς Μελ(ι)τ(έ)ων », ἐπιγραφῆς(54) εὑρεθείσης εἰς τὰ θεμέλια τοῦ περιβόλου τοῦ Ὀθωμανικοῦ νεκροταφείου, ὃ ἦν ἄλλοτε μεταξὺ Ἀκροπόλεως καὶ Ἀρείου Πάγου (55), εἰς θέσιν μέχρις ἧς ἐκλαμβάνομεν τὴν Μελίτην ἐκτεινομένην.

Μελιτίδες πύλαι δ' ἐλέγετο μία τῶν πυλῶν τῆς πόλεως (56), καὶ ἠνοίγετο ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἥτις *Κοίλη* ἐκαλεῖτο, καὶ ἐφ' ἧς, ἐκτὸς τῶν πυλῶν, ἔκειντο ὁ τάφος τοῦ Θουκυδίδου (57) καὶ τὰ μνήματα τοῦ ἐν Μελίτῃ οἰκοῦντος (58) συγγενοῦς αὐτῷ Κίμωνος (59). Ἦν δὲ πιθανώτατα ἡ *Κοίλη*, ὡς καὶ ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτῆς εἰκάσαι, ἡ μεταξὺ τοῦ Μουσείου καὶ τῆς Πνυκὸς στενωπός, καὶ αἱ Μελιτίδες πύλαι πρέπει νὰ ἠνοίγοντο περὶ Ἅγιον Δημήτριον τὸν Βομβαρδάρην, καὶ ἴσως τὰ Κιμώνια μνήματα ἦσαν ὁ διπλοῦς, ἐκτὸς τῶν πυλῶν κείμενος καὶ ἐν τῷ βράχῳ λελαξευμένος τάφος, ὅστις ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις θὰ μετεγράφη εἴς τινα Ζώσιμον, κατὰ τὸ ἐπ' αὐτῶν ἀναγινωσκόμενον ὄνομα. Εἰς τὸν ὁρισμὸν τῆς θέσεως ταύτης ἀντιβαίνει χωρίον τοῦ Αἰλιανοῦ (60), καθ' ὃ ὁ Μιλτιάδης ἔθαψεν ἐν τῷ Κεραμεικῷ τρεῖς ἵππους Ὀλυμπιονίκας, οἵτινες, καθ' Ἡρόδοτον (59), ἐτάφησαν ἀπέναντι τοῦ τάφου τοῦ Κίμωνος, « πρὸ τοῦ ἄστεος, πέρην τῆς διὰ Κοίλης καλουμένης ὁδοῦ ». Ἀλλά, καὶ ἂν μεταξὺ τῆς Μελίτης, εἰς ἣν ἀπέληγεν ἡ

(54) Rang. Ant. Hell. II, Ἀρ. 891.
(55) Ἀρχ. Ἐφ. 2750.
(56) Μαρκελ. Βί. Θουκυδ. 17.
(57) Αὐτ. 32. 55. — Παυσ. ΚΓ, 9. — Πλούταρχ. Β. Κίμ. Δ. — Βιογρ. Θουκυδ. 1-10.
(58) Δίδυμ. παρ' Αἰλιαν. Ἀριστ. ἐν ὑποθ. Κίμ. — Ἴδ. καὶ Πλάτ. Πολ. 439ᶜ. — Πολυδ. Θ, 10. — Ἀνών. βιογρ. Σεκκούνδου Φιλολογ. XVII, 152.
(59) Ἡρόδ. ΣΤ, 103. — Μαρκελλ. 17. — Πλούτ. Β. Κίμ. Δ.
(60) Π. Ζ. Ἱστ. ΙΒ, 40.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Κοίλη καὶ τοῦ Κεραμεικοῦ, εἰς ὃν οἱ ἵπποι ἐτάφησαν, δὲν παρενέπιπτον οἱ Σκαμβωνίδαι, ὡς ἀνωτέρω, οὐδεμία ὁδὸς ἐκεῖ ἐκ τῶν ἀγουσῶν πρὸς τὸ Κεραμεικὸν θὰ ἐκαλεῖτο εὐλόγως *Κοίλη*, καὶ βορειοδυτικῶς τοῦ λόφου τοῦ Θησείου ἡ πρώτη ἀπαντωμένη ἐστὶν ἤδη ἡ Πειραϊκή. Δὲν ἐναπολείπεται λοιπὸν ἄλλη ὑπόθεσις, ἢ ὅτι ὁ Αἰλιανὸς ἠπατήθη, παραχθεὶς ἐκ τοῦ ὅτι ἤξευρε τὸν Κεραμεικὸν ὡς τὸν κυρίως τόπον ἐνταφιασμοῦ.

ς.

Κολλυτός.

Τῇ Μελίτῃ συνώρευεν ἡ συνοικία τῆς πόλεως *Κολλυτός*, καὶ φαίνεται ὅτι καὶ στήλη ὅρου ἵστατο μεταξὺ ἀμφοτέρων, φέρουσα ἐπιγραφήν· «Τουτὶ μὲν ἐστὶ Κολλυτός, τουτὶ δὲ Μελίτη» (1). Ἀνατολικῶς τῆς Μελίτης δὲν ἐδύνατο νὰ ἐκτείνηται ὁ Κολλυτός, διότι ἐκεῖ ἦν ὁ Κεραμεικός, οὐδὲ δυτικῶς, διότι ἡ Μελίτη ἐχώρει μέχρι τοῦ τείχους, ἔχουσα τὰς Μελιτίδας πύλας. Ἔπρεπεν ἄρα ἀναγκαίως νὰ κεῖται ἢ νοτιανατολικῶς, ἢ βορειανατολικῶς αὐτῆς. Ἐν τῇ δευτέρᾳ περιπτώσει θὰ κατεῖχε τὴν γωνίαν τὴν μεταξὺ τῆς Μελίτης καὶ τοῦ Κεραμεικοῦ, περιλαμβάνων τὸ Θησεῖον καὶ τὸ Πτολεμεῖον, περὶ ὧν δὲν μαρτυρεῖται εἰς τίνα συνοικίαν ἀνῆκον. Ἐν τοιαύτῃ δ' ὑποθέσει ἡ *Κοίλη* θὰ ἦν ἡ διὰ τῆς χαράδρας μεταξὺ τῆς Πνυκὸς καὶ τοῦ Ἀστεροσκοπείου χωροῦσα, καὶ ἐκεῖ θὰ ἔκειντο αἱ Μελιτίδες Πύλαι.

Ἀλλά, μεταξὺ Κεραμεικοῦ καὶ Μελίτης εἴδομεν ἀνω-

(1) Ἐρατοσθ. ἐν Στράβ. 65. — Στράβ. 66.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

φέρω ὅτι πιθανῶς παρενέπιπτον οἱ Σκαμβωνίδαι. Προσέτι δὲ λέγει περὶ Κολλυτοῦ ὁ Ἱμέριος (2), ὅτι «στενωπός τις ἦν οὕτω καλούμενος, ἐν μεσαιτάτῳ τῆς πόλεως, δήμου μὲν ἔχων ἐπωνυμίαν, ἀγορᾶς δὲ χρείᾳ τιμώμενος». Ἀλλ' ὁ λόφος τοῦ Θησείου, καὶ τὰ περὶ αὐτόν, «στενωπὸς» δὲν δύνανται νὰ κληθῶσιν, οὐδ' ἔκειντο «ἐν μεσαιτάτῳ τῆς πόλεως», ἀλλὰ μᾶλλον κατὰ τὸ πέρας αὐτῆς. Ἡ πιθανωτέρα λοιπὸν θέσις διὰ τὸν Κολλυτὸν μοὶ φαίνεται οὖσα ἡ κοιλὰς ἡ μεταξὺ Μουσείου καὶ Ἀκροπόλεως, στενωπὸς λεγομένη ἐν τῇ ἐπιτετηδευμένῃ γλώσσῃ τοῦ Ἱμερίου. Ἐπειδὴ δ' ἀπὸ τῆς κεντρικῆς Ἀγορᾶς ἦν ἀποκεχωρισμένη, ἐγειτνίαζε δὲ τῇ ἐκκλησίᾳ, φυσικὸν ἦν ὅτι ὡρίζετο καὶ «εἰς ἀγορᾶς χρείαν», ἤτοι ὅτι καὶ ἐνταῦθα ὑπῆρχεν ἀγορά, πιθανῶς αὐτὴ ἡ «ἐν Μελίτῃ», μεταξὺ τῶν δύο συνοικιῶν, ὡς ὑπῆρχον ἀγοραὶ καὶ εἰς ἄλλας τῶν ἀποκέντρων συνοικιῶν τῆς πόλεως. Διὰ δὲ τοῦ «ἐν τῷ μεσαιτάτῳ τῆς πόλεως» ἴσως ὁ Ἱμέριος ἤθελεν ἐμφαντικῶς νὰ εἴπῃ «ἐν μέσῃ τῇ πόλει, ἐν αὐτῇ τῇ πόλει». Ὅτι δὲ τὰ πρὸς νότον τῆς Ἀκροπόλεως ἦσαν κατῳκημένα, ἐξάγεται καὶ ἐκ τοῦ χρησμοῦ τοῦ λέγοντος αὐτὴν «τροχοειδῆ» (3), ἐκ τῶν λεγόντων τὴν Ἀκρόπολιν «ὀμφαλὸν τῆς πόλεως (4), ἐκ τοῦ Στράβωνος (5), καθ' ὃν ἡ Ἀκρόπολις ἦν «Πέτρα ἐν πεδίῳ, περιοικουμένη κύκλῳ», καὶ ἐκ τοῦ Θουκυδίδου (6), ἐκεῖ παραδεχομένου τ' ἀρχαιότατα ἱερά. Τὸ χωρίον δὲ τοῦτο τοῦ Πλουτάρχου (7)· «Οὐδὲ γὰρ Ἀθηναῖοι πάντες

(2) Ἐν Φωτ. Μυριόβ. 375b.
(3) Ἡρόδ. Ζ, 190.
(4) Πίνδ. Ἀποσπ. Γ. — Ἀριστείδ. Παναθην. Α. — Στέφ. Βυζ. Θ, 396.
(5) Θ, 396.
Β, 15.
(7) Π. Φυγ. ΣΤ, 101.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

κατοικοῦσι Κολλυτόν, οὐδὲ Κορίνθιοι Κράνιον, οὐδὲ Πιτάνην Λάκωνες», φαίνεται καὶ αὐτὸ αἰνιττόμενον ὅτι ὁ Κολλυτὸς ἦν ἐπίσημος ἀρχικὴ τῆς πόλεως συνοικία.

Τινὲς ἐνταῦθα, πρὸς μεσημβρίαν, παραδέχονται καὶ τὴν θέσιν τοῦ ἐν τῇ πόλει (8) δήμου τῶν *Κυδαθηναίων*, συνδυάζοντες τὸ ἄνω (6) χωρίον τοῦ Θουκυδίδου μετὰ τῆς σημασίας τοῦ ὀνόματος, ὡς ἐμφαίνοντος τοὺς ἐνδοξοτέρους ἢ εὐγενεστέρους τῶν Ἀθηναίων. Ἂν ἔχωσι δίκαιον, ἴσως τὸ *Κυδαθήναιον* εἵπετο τῷ Κολλυτῷ πρὸς ἀνατολάς.

Καὶ ἡ μαρτυρία δὲ τοῦ Αἰσχίνου, λέγοντος (9)· «Ἐν τοῖς κατ' ἀργοὺς Διονυσίοις, κωμῳδῶν ὄντων ἐν Κολλυτῷ», ἐνδείκνυσι θέσιν οὐκ ἀπέχουσαν τῶν ἀγρῶν οὗ ἐτελοῦντο τὰ Διονύσια, καὶ τοῦ Διονυσιακοῦ Θεάτρου· καὶ τὸ τοῦ Δημοσθένους (10)· «ἐν Κολλυτῷ ποτε Οἰνόμαον κακῶς ὑποκρινόμενος», μαρτυρεῖ ὅτι ὑπῆρχε καὶ ἐνταῦθα Θέατρον, ἴσως «κωμῳδῶν», καὶ οὐκ ἀπιθάνως εἰς τὴν θέσιν αὐτοῦ ἀνήγειρεν ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις ὁ Ἡρώδης τὸ Ὠδεῖον αὐτοῦ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ε.

Διόμεια.

Ἄλλη δὲ μεγάλη συνοικία, καὶ συγχρόνως δῆμος τῶν Ἀθηνῶν, ἦν ἡ *Διόμεια*, διῃρημένη πιθανῶς εἰς ἐντὸς καὶ ἐκτός. Ἔχει δὲ τὴν θέσιν τὸ ἐκτὸς μέρος ἀκριβῶς γνωστήν,

(8) Σχολ. Πλάτ. Συμπόσ. 173b. — Ἁρποκρ. — Σουΐδ. — Στ. Βυζ. — Ἡσύχ. — Φώτ. — Σχολ. Ἀριστείδ.
(9) Α, 157.
(10) ΙΗ, 180.

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

διότι ἐν αὐτῇ, ἐκτὸς τῆς πόλεως ἔκειτο τὸ *Κυνόσαργες*(1). Ἐξετείνετο ἑπομένως εἰς τῶν Ἀθηνῶν τὰ βορειανατολικά, κατερχομένη νοτίως ἴσως μέχρι τοῦ Κυδαθηναίου ἢ τοῦ Κολλυτοῦ, καθ' ὅσον καὶ ὁ ἥρως Δίομος, οὗ ἐπώνυμος ἦν ὁ δῆμος, ἐλέγετο υἱὸς τοῦ Κολλυτοῦ (2).

Ἐκ τοῦ ἑπομένου χωρίου τοῦ Πλουτάρχου (3)· «Ἆρα οὖν ξένοι καὶ ἀπόλιδες ἦσαν Ἀθηναίων οἱ μεταστάντες ἐκ Μελίτης εἰς Διόμειαν, ὅπου καὶ μῆνα Μεταγειτνιῶνα καὶ θυσίαν ἐπώνυμον ἄγουσι τοῦ μετοικισμοῦ τὰ Μεταγείτνια», ἐνόμισάν τινες ἀναγκαῖον νὰ συμπεράνωσιν ὅτι ἡ Μελίτη ἐγειτνία τῇ Διομείᾳ, ὅπερ πάντα θ' ἀνέτρεπε τὰ τοπογραφικὰ διδόμενα, μεταθέτον τὴν Μελίτην μετὰ τῆς Πνυκὸς καὶ τῆς Κοίλης ἀνατολικῶς τοῦ Κεραμεικοῦ καὶ τῆς ἀγορᾶς, καὶ τὸν Κολλυτὸν εἰς γωνίαν κατὰ τὴν βορείαν περιφέρειαν μεταξὺ αὐτῶν.

Περὶ τούτου ὅμως οὐδόλως φαίνεται ὅτι ἐπρόκειτο παρὰ Πλουτάρχῳ, ὅστις μόνον λέγει ὅτι μετηνάστευσάν ποτε εἰς Διόμειαν κάτοικοί τινες τῆς Μελίτης, — τινές, οὐχὶ πάντες, διότι, ὡς γνωστόν, ἡ Μελίτη ἔμεινε κατοικουμένη, — καὶ οὗτοι ἦγον Μεταγείτνια ὡς θυσίαν ἐπώνυμον τοῦ μετοικισμοῦ. Μετοικεσία δ' ἦν προφανῶς περιττή, ἂν συνείχοντο αἱ δύο συνοικίαι ἐν χώρῳ πεδινῷ. Ἡ λέξις δὲ *γειτνίασις* ἐδήλου ἁπλῶς ὅτι δὲν ἀπεῖχον ἀλλήλων, καθ' ὃ οὖσαι μόνον εἰς ἀπόστασιν τῆς διαμέτρου τῆς πόλεως.

Οὐκ ἀπιθάνως δ' ἦσαν οἱ ἐκ Μελίτης μεταναστεύσαντες οἱ περὶ ὧν ἀνωτέρω (4) διελάβομεν, οἱ ἐν τοῖς «οἰκοπέδοις

(1) Ἀνωτ. Α, η. Σελ. 85. — Στ. Βυζ. λ. Κυνόσαργες. — Ἀθήν. ΙΔ, 604d. — Ἁρποκρ. — Σχολ. Ἀριστοφ. Βάτρ. 651.

(2) Ἡρωδ. Καθ. Προσῳδ. Σελ. 921, 14. Ἔκδ. Lenz.

(3) Π. Φυγ. ΣΤ, 601.

(4) Β, γ, Σελ. 130.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

καὶ πιθακνίοις» παρὰ τὴν Πνύκα πρὶν οἰκοῦντες, εὑρόντες δέ, ὅτε ἡ πόλις ἀνεπτύχθη καὶ τακτικώτερον διεσκευάσθη, ἢ καὶ ὅτε κατέλαβε τὴν Πνύκα ἡ ἐκκλησία, ὅτι ἐν τῇ εὐρυχωρίᾳ ἀνατολικῶς ἀνετώτερον θὰ κατῴκουν ἢ ἐν τοῖς δυσβάτοις στενωποῖς οὓς τέως κατεῖχον.

ϛ.

Ἀδριανούπολις.

Μεταξὺ τοῦ παρὰ τῷ Ἰλισσῷ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς καὶ τῆς Ἀκροπόλεως ὑπάρχει, ὡς γνωστόν, ἡ μαρμαρόκτιστος *Πύλη*, ἡ φέρουσα κατὰ τὸν θριγκὸν τὴν ἐπιγραφὴν ἐν τριμέτροις ἰαμβικοῖς, ἐπὶ μὲν τῆς ἀνατολικῆς ὄψεως· «Αἵδ' εἰσ' Ἀθῆναι, Θησέως ἡ πρὶν πόλις», ἐπὶ δὲ τῆς δυτικῆς· «Αἵδ' εἰσ' Ἀδριανοῦ κ' οὐ Θησέως πόλις». Ἂν εἰς ταύτας ἀναφέρηται τὸ ἑπόμενον χωρίον τοῦ σχολιαστοῦ(1)· «Ὁ Ἀδριανὸς ἐλθών, καὶ μείζονα ποιήσας τὸν περίβολον, ἔνθα μὲν ἦν προτοῦ τεῖχος τὸ παλαιόν, ἔγραψε· «Τοῦτο ὁ Θησεὺς ἔκτισε καὶ οὐκ Ἀδριανός», ἀποδεικνύει μὲν πόσον ἀνακριβεῖς καὶ ὀλίγον ἀξιόπιστοι εἰσὶν ἐνίοτε οἱ σχολιασταί, ἀλλ' ἴσως συγχρόνως μαρτυρεῖ καὶ ὅτι νοτιανατολικῶς ὁ περίβολος τῆς πόλεως ἐξετείνετο μέχρι τοῦ σημείου καθ' ὃ ἀνήγειρε τὴν Πύλην ὁ Ἀδριανός, ἐκτείνας τὸ τεῖχος μέχρις ἀνατολικῶς τοῦ Ὀλυμπιείου, καὶ περιλαβὼν καὶ αὐτό, καὶ βεβαίως καὶ ἱκανὴν ἄλλην ἔκτασιν μετ' αὐτοῦ, ἐντὸς τῆς πόλεως.

Ἐκ τῶν νεωτέρων δ' ἡρμήνευσάν τινες τὰς ἐπιγραφὰς

(1) Σχόλ. εἰς Ἀριστείδ. Παναθην. Α, σελ. 149.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

οὕτως, ὅτι ἡ μέν, τὴν πρὸς δυσμὰς ἐκτεινομένην πόλιν λέγει τῷ εἰσιόντι ὅτι ἦν ἡ ἀρχαία πόλις τοῦ Θησέως, ἡ δέ, τὴν πρὸς ἀνατολὰς ἔκτασιν, ὅτι ἦν ἡ πόλις τοῦ Ἀδριανοῦ, καὶ πρὸς ὑποστήριξιν ἐπικαλοῦνται τὸν Σπαρτιανόν, λέγοντα περὶ Ἀδριανοῦ (2)· «Cum titulos in operibus non amaret (?), multas civitates Hadrianopoles apellavit et ipsam Carthaginem et Athenarum partem».

Ἀλλὰ τὸ «πρὶν» τῆς ἐπιγραφῆς οὐδόλως δηλοῖ τὴν *ἀρχαίαν*, ἀλλ' ἐστὶν ἀναφορικόν, ἀπαιτοῦν ἀπόδοσιν, ἣν παρέχει ὁ δεύτερος στίχος. Θὰ ἦν δὲ καὶ ἐσφαλμένος ὁ δεύτερος οὗτος, ἔχων· «Αἵδ' εἰσὶ πόλις Ἀδριανοῦ», ἀντὶ «ἥδ' ἔστ' Ἀδριανοῦ πόλις». Ὀρθοτέρα λοιπὸν φαίνεται ἡ ἐξήγησις ὅτι ἀμφότεροι οἱ στίχοι ἀναφέρονται εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ ὁ μὲν λέγει ὅτι «αὗται εἰσὶν αἱ Ἀθῆναι, αἵτινες πρὶν ἦσαν πόλις τοῦ Θησέως», ὁ δὲ ὅτι «αὗται (αἱ Ἀθῆναι) εἰσὶν οὐχὶ πλέον πόλις τοῦ Θησέως, ἀλλὰ τοῦ Ἀδριανοῦ.

Ἐν σωζομένη ἐπιγραφῇ, ἥτις ἀνῆκεν εἰς τὸ ὑπὸ τὸν Ἀγχεσμον ὑδραγωγεῖον, τὸ θεμελιωθὲν ὑπ' Ἀδριανοῦ, λέγεται· «Aquæductum in *novis Athenis*, cœptum a divo Hadriano patre suo, consummavit dedicavitque». Περὶ αὐτοῦ εἶπον τινὲς ὅτι ἦν προωρισμένον διὰ τὴν περὶ τὸ Ὀλυμπιεῖον συνοικίαν, καὶ ὅτι αὕτη ἦν αἱ *νέαι Ἀθῆναι*· καὶ πρὸς κύρωσιν τούτου ὑποθέτουσι λάθος ἢ σύγχυσιν εἰς τὸν Στέφανον τὸν Βυζάντιον, ἢ τὸν ὑπ' αὐτοῦ παρατιθέμενον Φλέγωνα ἐν τῷ ἑπομένῳ χωρίῳ (3)· «Ὀλυμπιεῖον, τόπος ἐν Δήλῳ, ὃν κτήσαντες Ἀθηναῖοι χρήμασιν Ἀδριανοῦ, νέας Ἀθήνας Ἀδριανὰς ἐκάλεσαν», καὶ διατείνονται ὅτι τὴν Δῆλον εἶπεν ὁ συγγραφεὺς ἀντὶ τῶν Ἀθηνῶν. Ἀλλ'

(2) In Hadr. XX.
(3) Λ. Ὀλυμπιεῖον.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἐπισφαλὴς φαίνεται ἡ μέθοδος τοῦ ἐκλαμβάνειν ὡς λελανθασμένα τ' ἀρχαῖα κείμενα ὁσάκις ἐνοχλοῦσι τὰς ἡμετέρας θεωρίας, παρατηρητέον ὅτι τὸ Ὀλυμπιεῖον δὲν ἐκτίσθη χρήμασιν Ἀδριανοῦ, ἀλλ' ἀπὸ Πεισιστράτου ἀρξάμενον, ἐπερατώθη μόνον ὑπ' αὐτοῦ.

Ὡς πρὸς τὸ ὑδραγωγεῖον δέ, παράδοξον θὰ ἦν ἂν εἶχεν οἰκοδομήσει αὐτὸ ὁ Ἀδριανὸς διὰ τὸ μόνον ὕδατος μὴ στερούμενον μέρος τῶν Ἀθηνῶν, καθ' ὃ γειτνιάζον τῷ Ἰλισσῷ, καταλείπων τὴν λοιπὴν πόλιν, ἣν ἠγάπα καὶ ἐπροστάτευεν, εἰς τὴν πιέζουσαν αὐτὴν λειψυδρίαν.

Πιθανώτερον ὅμως πολὺ θὰ ἦν *Ἀδριανούπολις* νὰ ἐπικληθῇ οὐχὶ τὸ μέρος καθ' ὃ ὁ Ἀδριανὸς συνεπλήρωσε τὸν πρὸ αἰώνων οἰκοδομούμενον ναόν, ἀλλ' ἡ pars Athenarum ὅπου ἀνήγειρε τὰ «ἐπιφανέστατα» (4) αὐτοῦ οἰκοδομήματα, τὴν χρυσῷ καὶ ἀλαβάστρῳ καὶ ἀγάλμασι καὶ γραφαῖς κατάκοσμον βιβλιοθήκην, καὶ τὸ γυμνάσιον ἐν μέσῃ τῇ Ἀγορᾷ, καὶ τὸ *κοινὸν τῶν θεῶν ἱερόν*, «ἐν ᾧ καὶ πάντα αὐτοῦ τὰ πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς βαρβαρικῆς χώρας ἀναθήματα ἐπέγραψε» (5), ἴσως καὶ τὸν ναὸν τοῦ Πανελληνίου Διός (6), καὶ πολλὰ ἐπεσκεύασεν (7)· ὥστε καὶ ἐκεῖ ἔστησαν αὐτῷ ἀνδριάντα οἱ Ἀθηναῖοι δι' ὅσα τὴν πόλιν αὐτῶν εὐηργέτησε (8).

Πέριξ δὲ τοῦ Ὀλυμπιείου οὐ μόνον ἐρείπια κατοικιῶν σχεδὸν δὲν ὑφίστανται, ἀλλὰ καὶ ἐπιγραφὴ ἐπικήδειος εὐ-

(4) Παυσ. Ἀττ. ΙΗ, 9.

(5) Παυσ. Ἀττ. ΙΕ, 5.

(6) Παυσ. Ἀττ. ΙΗ, 9. — Ξιφιλῖν. ΞΘ, 16. — Ἐπιγρ. ἐν Ἀρχ. Ἐφ. Ἀρ. 2131.

(7) Σύγκελλ. Σ. 660. — Κασσιοδ. Χρον. — Harm. Contrast. Chron. — Εὐσέβ.

(8) Παυσ. Ἀττ. Γ, 2.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ρέθη(9) ἀποδεικνύουσα ὅτι, τοὐλάχιστον βεβαίως ἐν ἀρχαιοτέροις χρόνοις, ἡ θέσις αὕτη ἦν ἐκτὸς τῆς πόλεως.

Κατὰ ταῦτα λοιπόν, πιθανώτερον μοὶ φαίνεται, ἂν μέρος τῶν Ἀθηνῶν ἐκλήθη *νέαι Ἀθῆναι* ἢ *Ἀθῆναι Ἀδριανοῦ*, ὅτι τοῦτο θὰ ἦν μᾶλλον τὸ τῶν ἱδρυμάτων αὐτοῦ ἐν τῇ Ἀγορᾷ. Ὡς *πόλιν δ' Ἀδριανοῦ* ἐπέγραψαν ἐπὶ τῆς Πύλης τῆς ἐγερθείσης παρὰ τὸν ναὸν αὐτοὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐξ εὐγνωμοσύνης ἢ δουλοφροσύνης τὴν πόλιν των· ἀλλ' ἡ κοινὴ συνήθεια καὶ ἡ ἱστορία διετήρησαν ἐπικρατὲς τὸ ὑπὸ τῆς ἀρχαίας δόξης καθιερωθὲν ὄνομα.

ζ.

Ἀθηνῶν περίβολος καὶ πύλαι.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Τὸν ὅλον περίβολον τῶν Ἀθηνῶν, οἷος ἐκτίσθη μετὰ τὰ Μηδικά, «μείζων» τοῦ προτέρου(1), λέγει Δίων ὁ Χρυσόστομος(2) διακοσίων σταδίων μετὰ τῶν Μακρῶν τειχῶν, ἀλλ' ἀκριβέστερον ὁ Θουκυδίδης(3) σταδίων 43 «τὸ φυλασσόμενον». Τοῦτο δὲ τὸ χωρίον ἐξηγῶν ὁ σχολιαστής(4), ὑπολογίζει εἰς ἑξήκοντα σταδίους τὸν ὅλον περίβολον, τὸ δ' «ἀφύλακτον» τὸ μεταξὺ τῶν Μακρῶν τειχῶν, εἰς 17 στάδια, ὅπερ ὅμως κατὰ πολὺ ὑπερβαίνει τοῦ ἐδάφους τὰς διαστάσεις, κἂν ὑποτεθῇ περιλαμβάνον τὸ πλεῖστον τῆς νοτίας τοῦ περιβόλου πλευρᾶς, ἀπὸ τῆς Πνυκός, ὅπου ἔληγε τὸ βόρειον μακρὸν τεῖχος, μέχρις ἀνατολικῶς τοῦ Μουσείου,

(9) Rang. Ant. Hell. I, Ἀρ. 6.
(1) Θουκυδ. Α, 93.
(2) ΣΤ, 6.
(3) Β, 13, 7.
(4) Αὐτ. — Ἴδ. καὶ Ἀριστόδ. Ε, 3.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ὅπου βεβαίως ἐπερατοῦτο τὸ Φαληρικόν, συνυπολογιζομένων προσέτι καὶ τῶν ἀναβάσεων καὶ καταβάσεων καὶ τῶν λοιπῶν ὀχυρωματικῶν τομῶν τῶν γραμμῶν.

Ἡ ἐπέκτασις τοῦ περιβόλου ἐπέκεινα τοῦ Ὀλυμπιείου ἐπὶ τῇ μαρτυρίᾳ τοῦ Στράβωνος (5)· « ἐν τῷ τείχει τῷ μεταξὺ τοῦ Πυθίου καὶ τοῦ Ὀλυμπίου », οὐδὲ μακρόθεν ἀρκεῖ εἰς ἀντιστοίχισιν τῶν διαστάσεων πρὸς τὰς ὑπὸ Θουκυδίδου ὁριζομένας. Ὁ Λείκ, πρὸς ἐπίλυσιν τῆς δυσχερείας ἀναβιβάζει πρὸς βορρᾶν τὸν περίβολον μέχρι τῶν ὑπορειῶν τοῦ Ἀγχέσμου, εἰς ὃ οὐδαμῶς ἀπάδει ὃ λέγει ὁ Πλάτων (6), ὅτι ὁ Σωκράτης ἐβάδιζεν « ἐξ Ἀκαδημίας εὐθὺ Λυκείου τὴν ἔξω τείχους ὑπ' αὐτὸ τὸ τεῖχος »· ἄλλοι δὲ καὶ πέραν προσέτι τοῦ Ἰλισσοῦ ἐξέτειναν τὰ τείχη, ὅπου ὅμως οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον αὐτῶν ἴχνος φαίνεται, ἐν ᾧ ἐξ ἐναντίας ἀπαντῶνται τοιαῦτα δυτικῶς τῶν ὀχθῶν αὐτοῦ. Τινὲς τέλος τῶν συγχρόνων ἀρχαιολόγων ἀποκρούουσι τὴν περὶ τοῦ « ἀφυλάκτου » σημείωσιν τοῦ ἀρχαίου σχολιαστοῦ, ὡς ὅλως ἀστήρικτον.

Ὡς ἐκτὸς τοῦ περιβόλου κείμενον πρέπει νὰ θεωρηθῇ πᾶν μέρος περιέχον τάφους, διότι ὑπῆρχε θρησκευτικὴ ἀπαγόρευσις τοῦ ἐνταφιάζειν ἐν τῇ πόλει (7), καὶ μόνον κατ' ἐξαίρεσιν ἐτάφη ἐντὸς αὐτῆς ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἡρώδου Παναθηναΐς (8).

Ἴχνη δὲ τῶν ἀρχαίων τειχῶν, πιθανῶς τὰ πλεῖστα ἐκ τῆς μετὰ τὰ μηδικὰ ὀχυρώσεως, τινὰ ὅμως ἴσως καὶ μεταγενεστέρων χρόνων, καὶ ῥωμαϊκῶν, εἰσὶ πολλαχοῦ κατα-

(5) Θ, 401.
(6) Λυσ. 203.
(7) Cic. Ep. adv. Fernil. IV, 12, 3.
(8) Φιλόστρ. Β. σοφ. Β, 1, 10.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

φανῆ, οἷον εἰς τὴν κορυφὴν καὶ κατὰ πᾶσαν τὴν δυτικὴν κλιτὺν τοῦ λόφου τοῦ Φιλοπάππου, ἤτοι τοῦ Μουσείου. Κατὰ Παυσανίαν (9)· « Ἔστιν ἐντὸς τοῦ περιβόλου τοῦ ἀρχαίου τὸ Μουσεῖον . . . ὁ δὲ Δημήτριος τειχίσας κατεῖχε τὸν λόφον τοῦτον ». Ἀλλ' εἰς τὴν ἐφήμερον ἐπὶ Δημητρίου ὀχύρωσιν δὲν ἀνήκουσι τὰ σωζόμενα λείψανα, οὐ μόνον διότι σύγκεινται ἐκ μεγάλων καὶ ἐπιμελῶς τετμημένων λίθων, ὡς πρὸς μόνιμον ἔργον, ἀλλὰ καὶ καθ' ὅσον ἐξακολουθοῦσι προσκαταβαίνοντα πρὸς τὴν Πνύκα καὶ διερχόμενα ὀπίσω τοῦ παλαιοῦ βήματος· ὥστε βεβαίως ἀπετέλουν μέρος τοῦ ὃν ὁ Παυσανίας ὀνομάζει « παλαιοῦ περιβόλου ».

Ἀπὸ δὲ τοῦ βήματος χωροῦσι τὰ ἴχνη πρὸς τὰ βορειοδυτικὰ τῆς Πνυκός, μέχρι περὶ τὸν λόφον τῶν Νυμφῶν, καὶ ἐκεῖθεν, εἰς ἀπόστασιν 250 μέτρων περίπου, κάμπτουσι πρὸς βοῤῥᾶν, διέρχονται δυτικῶς τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου Χαλκούρη καὶ περαιτέρω, βορειανατολικῶς, κατὰ τὴν σημερινὴν Τράπεζαν, πρὸς τὸ βόρειον πέρας τῆς ὁδοῦ τοῦ Αἰόλου, ἀνευρέθησαν ἐν τοῖς ἐσχάτοις ἔτεσί τινα ἐν ἀνασκαφαῖς.

Ἀνατολικῶς δὲ τοῦ λόφου τοῦ Φιλοπάππου, κατὰ τὰς ὑπωρείας αὐτοῦ, φαίνεται καταδήλως ἐξακολουθῶν ὁ περίβολος, καί, διευθυνόμενος πρὸς τὸν Ἰλισσόν, διέρχεται ἐκτὸς τοῦ Ὀλυμπιείου, ὡς δεικνύουσιν ἐλάχιστά τινα ἴχνη νοτίως καὶ νοτιανατολικῶς αὐτοῦ, καὶ ὡς μάλιστα ἀποδεικνύει ἡ μαρτυρία τοῦ Στράβωνος (10), ὅτι ἡ « ἐσχάρα τοῦ *Ἀστραπιαίου Διὸς* » κεῖται « *ἐν τῷ τείχει*, μεταξὺ τοῦ Πυθίου καὶ τοῦ Ὀλυμπιείου », ὧν τὸ πρῶτον ἠξεύρο-

(9) Ἀττ. ΚΕ, 6.
(10) Θ, Σελ. 404.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

μεν (11) ὅτι ἔκειτο ἔξω τῶν τειχῶν, ἐπὶ τῆς νήσου τοῦ Ἰλισσοῦ.

Ἀνωτέρω δέ, μεταξὺ τοῦ κοιμητηρίου τῶν Διαμαρτυρομένων καὶ τοῦ Ζαππαίου ὑπάρχουσι μικρὰ μέν, ἀλλ' εὐδιάγνωστα ἴχνη. Καὶ ἐντὸς δὲ τοῦ Βασιλικοῦ κήπου, τέμνοντα τὴν βορειανατολικὴν γωνίαν αὐτοῦ, φαίνονται καὶ ἕτερα ἴχνη τειχῶν, χωροῦντα βορειοδυτικῶς. Ἀλλ' οὐδὲν ἐστὶ τὸ ἀποδεικνύον ὅτι ταῦτα ἀνῆκον εἰς τῆς πόλεως τὸν περίβολον καὶ δὲν ἦσαν ἴσως μᾶλλον μέρος περιτειχίσματος πλουσίας τινὸς οἰκίας ἰδιωτικῆς, εἰς ἣν δύναται ν' ἀποδοθῇ καὶ τὸ ἐν τῷ Βασιλικῷ κήπῳ εὑρεθὲν ψηφιδωτὸν ἔδαφος δεξαμενῆς. Λίαν δὲ πιθανῶς θὰ ἦν αὕτη ἡ τοῦ *Ἀττικοῦ*, (Τίτου Ποστελσουΐου), πρὸς ὃν γράφων ὁ Κικέρων, τῷ λέγει· «Athenis non longe a tua illa antiqua domo Orithyiam Aquilo sustulerit», τὴν θέσιν ἐνδεικνύων καθ' ἣν ἡρπάγη ἡ Ὠρίθυια, καὶ ἵδρυτο ὁ βωμὸς τοῦ Βορέου (12). Κατὰ τὴν σημερινὴν «ὁδὸν Σταδίου», ἀνατολικώτερον τῆς ἐθνικῆς Τραπέζης, ἀνεσκάφησαν ἴχνη τείχους, ἃ πρέπει ν' ἀνῆκον εἰς τὸν ἀρχαῖον περίβολον, διότι κατὰ τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν, ἔτι μᾶλλον πρὸς ἀνατολάς, εὑρέθη ὡραία ἐπίγλυφος καὶ ἐνεπίγραφος μαρμαρίνη ἐπιτάφιος κάλπη, τοῖς κλασικοῖς χρόνοις ἀνήκουσα, καὶ ἤδη παρὰ τῷ Κ. Κωνστ. Κωστῇ διατηρουμένη.

Ὅτι δὲ τόσον ὀλίγα διετηρήθησαν ἴχνη κατὰ τὴν ἀνατολικὴν τοῦ περιβόλου πλευράν, καὶ ταῦτα μᾶλλον εἰς κρηπιδώματα ὅπου λοφίσκοι ἐγείρονται ὀπίσω αὐτῶν, εἰς δὲ τὴν βορείαν ὅτι οὐδὲν ἀπαντᾶται δεικνύον ποῦ αὐτὴ διήρ-

(11) Ἀνωτ. Α, η. Σελ. 83.
(12) Ἀνωτ. Α, η, Σελ. 88.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

χέτο ἐστὶν ἀνεξήγητον, διότι κατὰ Πλίνιον(13) καὶ Βιτρούβιον (14), πρὸς βοῤῥᾶν καὶ ἀνατολάς, ἤτοι πρὸς τὰ δύο ταῖς ἐχθρικαῖς προσβολαῖς ἧττον ἐκτεθειμένα μέρη, τὰ τείχη τοῦ περιβόλου τῶν Ἀθηνῶν ἦσαν πλίνθινα.

Πύλαι δὲ τῆς πόλεως μνημονεύονται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων αἱ ἑπόμεναι·

Ἡ *Πειραϊκή*, ἃς ὡρίσαμεν ἀνωτέρω (Α, α, Σελ. 40).

Τὸ *Δίπυλον*, καλούμενον καὶ *Κεραμεικαὶ πύλαι*, διότι παρενέπιπτον μεταξὺ τῶν δύο Κεραμεικῶν, καὶ *ἱερὰ πύλη* καὶ *Θριάσιαι*, διότι ἀπ' αὐτῆς ἤρχιζεν ἡ ἱερὰ ὁδός, δι' ἧς ἡ ἐλευσινιακὴ πομπὴ ἐχώρει εἰς Ἐλευσῖνα διὰ τοῦ Θριασίου πεδίου, καὶ *Δημιάδες* πύλαι, διότι παρ' αὐταῖς ἵσταντο αἱ δημόσιαι γυναῖκες (15). Εἰς τούτου εἴδομεν τὴν θέσιν σωζόμενα σπουδαῖα αὐτῶν ἐρείπια, ὅπου ἡ ἐκκλησία *Ἁγία Τριάς* (Α, β, Σελ. 44).

Αἱ *Μελιτίδες* πύλαι, ἐπὶ τῆς κοίλης ἀνοιγόμεναι, ἃς ἀνωτέρω (Β, γ, Σελ. 133) ἐξελάβομεν κειμένας κατὰ τὸν Ἅγιον Δημήτριον τὸν Βομβαρδάρην, μεταξὺ Πνυκὸς καὶ Μουσείου.

Αἱ *Ἱππάδες*, ἀνήκουσαι πιθανῶς, καὶ ὡς ἐκ τοῦ ὀνόματος εἰκάσαι, εἰς θέσιν διϊππευομένην μόνον καὶ οὐχὶ ἁμαξιτήν, οἷον ἐν τῇ κοιλάδι τῇ μεταξὺ τῆς Πνυκὸς καὶ τοῦ λόφου τῶν Νυμφῶν. Ἦν δὲ παρ' αὐταῖς ὁ τάφος τοῦ Ὑπερίδου (16), δι' ὃ ὁ Λεὶκ ἐκλαμβάνει αὐτὰς ὡς παρὰ τὸ Δίπυλον κειμένας, καὶ ἐπωνύμους τοῦ ἐν τῷ Κεραμεικῷ κει-

(13) Η. Ν. ΙΙ, 8. — XXXV, 14.
(14) ΙΙ, 8, 7.
(15) Ἡσύχ. λ. Δημιᾶσι. — Λ. Κεραμεικός. — Σουΐδ. — Σχολ. εἰς Ἀριστοφ. Ἱππ. 769.
(16) Ψ Πλούτ. Β. Ἱ. Ῥ. Ὑπερίδης. Τ. XII, Σελ. 271, Ἔκδ. Hutten.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

μένου τόπου, τοῦ καλουμένου *τῶν Ἱππέων* (17). Ἀλλ' ὁ μὲν τάφος οὐδὲν ἀποδεικνύει, διότι καὶ ἄλλων πυλῶν ἐκτός, οἷον τῶν Μελιτίδων, τῶν Διομείων (18), ὑπῆρχον τάφοι. Οὐδόλως δ' ἐστὶ πιθανὸν νὰ ὑπῆρχον εἰς μικρὰν ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασιν τέσσαρες πύλαι, ἡ Πειραϊκή, τὸ Δίπυλον, αἱ Ἱππάδες καὶ ἡ ἑπομένη.

Ἡ *Ἠρία* ἢ *Ἠριαία*, ἥτις ἦν ἰδίως ὡρισμένη διὰ τὴν ἐκφορὰν τῶν νεκρῶν (19), βεβαίως ἵνα μὴ ταράττωσιν αἱ κηδεῖαι τὴν συνήθη συγκοινωνίαν καὶ μὴ ταράττωνται ὑπ' αὐτῆς· ὥστε ἔπρεπε νὰ κεῖνται παρὰ τῷ Διπύλῳ· καὶ τῷ ὄντι ἀριστερῶς ἢ νοτίως αὐτοῦ ἀνεσκάφησαν αὐτῶν τὰ ἐρείπια. Ἴσως δ' ἦν ἡ αὐτὴ τῇ «Πυλίδι», ἧς μνημονεύει ὁ Ἰσαῖος (Στ. 30) πρὸς τῷ Κεραμεικῷ· «Ἡ ἐν Κεραμεικῷ συνοικία ἡ παρὰ τὴν Πυλίδα, οὗ ὁ οἶνος ὤνιος».

Ἡ *Ἀχαρνικὴ* πύλη, ἐπὶ τῆς ἀγούσης πρὸς τὴν κώμην Ἀχαρνάς, τὴν μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Φυλῆς κειμένην (20), τὸ σημερινὸν Μενίδι. Ἦν ἄρα εἰς τῆς πόλεως τὰ βορειοδυτικά, ὅπου περίπου σήμερον λήγει ἡ ὁδὸς τοῦ Αἰόλου καὶ ἄρχεται ἡ τῶν Πατησίων.

Αἱ *Διόμειαι* πύλαι, μεταξὺ τῆς ἔσω καὶ ἔξω Διομείας, ἔκειντο εἰς τὰ βορειανατολικὰ τῆς πόλεως οὐ μακρὰν τῶν σημερινῶν ἀνακτόρων, κατὰ τὴν ἐπὶ τῶν Τούρκων λεγομένην Βουβουνίστραν πύλην.

Αἱ *Διοχάρους* πύλαι ἦσαν παρὰ τὸ Λύκειον, ἀπέναντι τοῦ σημείου καθ' ὃ ὁ Ἠριδανὸς ἐκβάλλει εἰς τὸν Ἰλισ-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

(17) Φιλόστρ. ἐν Φιλαγρ. Σελ. 58. Ἔκδ. Olear.
(18) Ἀλκίφρ. Γ, 51, 4.
(19) Ἐτ. Μ. λ. Ἠρία. Adnof. Sylb. — Ἁρποκρ. λ. Ἠρία. — Ὁμ. Ἰλ. Ψ, 126. — Δημοσθ. κ. Εὐβουλ. 16. — Δείναρχ. κ. Ἀριστογ.
(20) Διόδ. ΙΔ, 32.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

σόν (21), ἐξ οὗ ἴσως πρέπει νὰ ἐξαχθῇ τὸ συμπέρασμα ὅτι τὰ ἐν τῷ Βασιλικῷ κήπῳ σωζόμενα ἴχνη ἀρχαίων τειχῶν εἰσὶ μεταγενεστέρας, ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, ὅτε εἶχε περισταλεῖ τῆς πόλεως ὁ περίβολος. Ἕπεται δ' ἐκ τούτου ἐπίσης ὅτι αἱ *Διοχάρους πύλαι* ἔκειντο οὐχὶ μὲν μακράν, ἀλλὰ βορειότερον τῶν Διομείων. Κατ' ἐπιγραφὴν δέ (22), φαίνεται ὅτι ἐκαλοῦντο μᾶλλον «*αἱ πύλαι αἱ παρὰ τὸ Διοχάρους τεῖχος*», καὶ ἦν παρ' αὐταῖς *τέλμα* ἱερὸν τῆς *Ἀθηνᾶς*, ἴσως τὸ τοῦ Σωκράτους ὑδάτιον (23), ἐν πάσῃ δὲ περιπτώσει παρὰ τὰ χείλη τοῦ Ἰλισσοῦ, ὅπου τὸ ἔδαφος ἐδύνατο νὰ ᾖ τελματῶδες.

Πύλη ὑπῆρχε πρὸς τῷ Λυκείῳ καὶ παρὰ τὴν *κρήνην τοῦ Πάνοπος* (Ἀνωτ. Α, η, Σελ. 57), ἀνοιχθεῖσα πιθανῶς πρὸς ὕδρευσιν ἐξ αὐτῆς, παρὰ ταῖς Πύλαις τοῦ Διοχάρους.

Αἱ *Ἰτώνιαι* πύλαι ἔκειντο, κατὰ Πλάτωνα (24), πρὸς τῇ *Ἀμαζονίδι στήλῃ*. Περὶ ταύτης δὲ λέγει ὁ Παυσανίας (25) ὅτι «κατὰ τὴν ὁδὸν τὴν ἐς Ἀθήνας ἐκ Φαλήρου. . . ἐσελθόντων εἰς τὴν πόλιν, ἐστὶν Ἀντιόπης μνῆμα Ἀμαζόνος». Καὶ ὁ Πλούταρχος (26) γνωρίζει τὴν στήλην παρὰ τὸ ἱερὸν τῆς *Γῆς* τῆς *Ὀλυμπίας*, πλησίον τοῦ Ὀλυμπίου Διός. Ὁ δ' Αἰσχίνης (27) ὀνομάζει τὴν θέσιν «*ὄπισθεν* τῆς πόλεως»· ὥστε ἦν ἡ πύλη ὅπου, οὐ μακρὰν τοῦ Ὀλυμπιείου, νοτιοδυτικῶς δ' αὐτοῦ, ἡ Φαληρικὴ ὁδὸς τέμνει τὴν ἐν μέρει σωζομένην νότιον τοῦ περιβόλου γραμμήν, καὶ

(21) Στράβ. Σελ. 397.
(22) Rang. Ant. Hell. II, Ἀριθ. 879.
(23) Πλάτ. Λυσ.
(24) Ἀξίοχ. Σελ. 364, Ἔκδ. Steph.
(25) Ἀττ. Α, 2.
(26) Β. Θησ. ΚΖ.
(27) Α, 97.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ἴχνη αὐτῆς εὑρέθησαν ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς. Ταύτῃ δ' ἀνήκει πιθανῶς καὶ ὁ ἐν αὐτόθι εὑρεθείσῃ ἐπιγραφῇ (28) μνημονευόμενος « Πύργος ».

Αἱ δ' *Αἰγεῖαι πύλαι* ἢ *τοῦ Αἰγέως*, ἔκειντο νοτιανατολικῶς τῆς πόλεως, παρὰ τὸ *Δελφίνιον* (29), καὶ ἦσαν ἴσως αἱ φέρουσαι πρὸς τὸ στάδιον.

Ὁ Στουὰρτ καὶ Ῥεβὲττ (30) λέγουσιν ὅτι εἶδον πύλην παρὰ τὴν Καλιῤῥόην, ἧς ὅμως ἴχνος δὲν σώζεται, καὶ ἥτις ὑπὸ συγγραφέων δὲν μαρτυρεῖται.

Τὴν δ' οὕτω τετειχισμένην πόλιν συνέλαβε τὴν ἰδέαν ὁ Κίμων νὰ συνδέσῃ εἰς ἓν φρούριον μετὰ τοῦ Πειραιῶς, καὶ ἐχάραξε τὰ *Μακρὰ τείχη*, θεμελιώσας αὐτὰ ἐν τῷ ἑλώδει πεδίῳ, τῷ *Ἁλιπέδῳ* (31), μετὰ τὴν ἐν Οἰνοφύτοις μάχην, κατ' Ὀλυμπιάδα 80, δ, « τό τε Φάληρον δὲ καὶ τὸ ἐς Πειραιᾶ » (32). Καὶ τὸ μέν, ἔλωρει πρὸς ἀνατολάς, πρὸς τὸν ἐν Φαλήρῳ Ἅγιον Γεώργιον, τοῦ δὲ τὴν διεύθυνσιν δεικνύουσι τὰ ὀλίγα ἔτι ἐναπολειπόμενα λείψανα, παρὰ τὴν νέαν Πειραϊκὴν ὁδόν, ἀφ' οὗ πολλὰ κατεστράφησαν ἐπὶ τῆς κατασκευῆς αὐτῆς.

Μετὰ ταῦτα δ' ὁ Περικλῆς, τὴν μεγάλην βεβαίως βλέπων καὶ δυσφύλακτον ἀπόστασιν μεταξὺ τῶν δύο σκελῶν, ἐπεχείρησε τὴν οἰκοδομὴν ἄλλου τρίτου μεταξὺ αὐτῶν (33), ὃ *Διὰ μέσου τεῖχος* ἐκλήθη (34), καὶ οὗ λείψανα σώζονται κατὰ τοὺς ἀμπελῶνας τοὺς νοτίως τῆς Ἀκροπόλεως πρὸς

(28) C. I. Att. Ἀρ. 982.
(29) Πλούτ. Β. Θησ. ΙΒ.
(30) ΙΙ, Σελ. 83. 192.
(31) Ἁρποκρ.
(32) Θουκυδ. Α, 107.
(33) Πλούτ. Β. Περικλ. ΙΓ.
(34) Πλάτ. Γοργ. Σελ. 655.—Θουκ. Β, 13.—Ἁρποκρ. λ. Διὰ μέσου τεῖχος.

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τὴν θάλασσαν παρατεινομένους. Δεικνύουσι δ᾽ αὐτὰ ὅτι τὸ μὲν βόρειον τεῖχος ἀπέληγεν εἰς τὰ δεξιά, δυτικῶς, τοῦ Πειραϊκοῦ ἰσθμοῦ, τὸ δὲ διὰ μέσου ἀνατολικῶς αὐτοῦ.

Πρὸς τὴν πόλιν δέ, τὸ μὲν Φαληρικὸν ἤρχιζε πιθανῶς ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς ῥάχιος τοῦ Μουσείου, ὡς τοῦ κατ᾽ ἐκεῖνα τὰ μέρη μόνου ὀχυροῦ σημείου, τὰ δὲ δύο ἕτερα εἰς τὰ ὑψώματα ἑκατέρωθεν τῆς φάραγγος ἥτις πρὸς νότον χωρεῖ ὀπίσω τῆς Πνυκός, καὶ εἶχον μεταξὺ αὐτῶν ἃς ὑπεθέσαμεν Μελιτίδας πύλας. Ὀχυρωματικῶς ὅμως ἀπαράδεκτον δὲν φαίνεται, ὅτι τὸ βόρειον, κατὰ τὸ πέρας αὐτοῦ, παρεξέκλινεν ἴσως πρὸς δυσμὰς ἐπὶ τῶν λόφων μέχρι τοῦ Ἀστεροσκοπείου, ὥστε καὶ ὅτε ποτὲ ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου πάντες οἱ μάχιμοι διετάχθησαν νὰ συνέλθωσιν εἰς κεντρικὰ σημεῖα, οἱ ἐντὸς τῶν Μακρῶν τειχῶν κατοικοῦντες συνεκλήθησαν εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Θησείου (35), ἥτις οὕτω μακρὰν αὐτῶν δὲν θ᾽ ἀπεῖχε, δὲν ἐνεκλείετο ὅμως καὶ ἐν αὐτοῖς· διότι, προκειμένης τότε εἰσβολῆς τῶν Θηβαίων, οἵτινες ἤρχοντο διὰ ξηρᾶς ἐκ τῶν βορειοδυτικῶν, τὰ Μακρὰ τείχη δὲν ἠπειλοῦντο, οὐδ᾽ εἶχον ἀνάγκην φρουρᾶς.

Ἀφ᾽ οὗ δὲ κατεσκαφίσθησαν τὰ Μακρὰ τείχη ὑπὸ Λυσάνδρου (36), ἀνῳκοδόμησε πάλιν αὐτά, τὰ δύο Πειραϊκὰ τοὐλάχιστον, ὁ Κόνων μετὰ τὴν ἐν Κνίδῳ ναυμαχίαν, ἐν Ὀλ. 96, γ (37).

(35) Ἀνδοκ. π. Μυστ. Σελ. 23, R.

(36) Ξεν. Ἑλ. Β, 2. — Λυσ. κ. Ἀγοράτ. Σ. 453, R. — Ἀνδοκ. π. Εἰρην. Λακ. Σ. 94. — Διόδ. ΙΓ, 107. — Πλούτ. Β. Λυσάνδρ. ΙΔ.

(37) Ξενοφ. Ἑλλ. Δ, 82. 92. Ι, 12. — Ἴδ. καὶ Rang. Ant. Hell. II, Ἀρ. 771.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

η.

Ἕτερα χωρία παραλειφθέντα.

Τὸ *Βουλευτήριον τῶν τεχνιτῶν* ἦν παρὰ τὸ Δίπυλον (1), περιλαμβάνον ἐν τῷ τεμένει αὐτοῦ καὶ τὴν *κοινὴν* ἑστίαν (2).

Ὁρκωμόσιον ἐκαλεῖτο θέσις τις παρὰ τῷ Θησείῳ (3).

Ὀρχήστρα, τὸ δάπεδον ἢ ἡ πλατεῖα ἐφ᾽ ἧς ἵσταντο τὰ ἀγάλματα τῶν *Τυραννοκτόνων* ἐν τῇ ἀγορᾷ (4).

Εὐδανέμων βωμός, ἱδρυμένος ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ δαπέδου μετὰ τῶν Τυραννοκτόνων (5).

Ἐπίσης δ᾽ ἐν τῇ Ἀγορᾷ ἔκειτο καὶ τὸ *ἱερὸν τοῦ Αἰακοῦ* (6), ὃ *Αἰακόντιον* καλεῖ ὁ Ἡσύχιος.

Στοὰ Θρᾳκῶν ὑπῆρχέ τις ἐν τῷ Κεραμεικῷ (7), ἀλλ᾽ ἄγνωστος ἄλλως ἡ θέσις αὐτῆς.

Ἐν τῷ Κεραμεικῷ μνημονεύεται καὶ τὸ *Ἀγριππαῖον* ἢ Θέατρον τοῦ Ἀγρίππα (8).

Τὸ *Βουκόλιον* ἢ *Βουκολεῖον* ἦν παρὰ τῷ Πρυτανείῳ (9), ἕδρα τοῦ ἄρχοντος Βασιλέως. Εἰς μέρος δ᾽ αὐτοῦ καλούμενον Βασιλεῖον (10) συνεδρίαζον οἱ Φυλοβασιλεῖς.

(1) Φιλόστρ. Β. Σοφ. Β, 83.
(2) Ἀθήν. Ε, 49. — Ἴδ. Ἀρχ. Ἐφ. 1860, Ἀρ. 4041.
(3) Πλούτ. Β. Θησ. ΚΖ.
(4) Τιμ. Λεξ. Πλατ. λ. Ὀρχήστρα. — Φώτ. ὁμ.
(5) Ἀῤῥιαν. Ἀνάβ. Γ, 16, 8. — Διον. Ἁλικ. Δείναρχ. 11. — Ἡσύχ. λ. Εὐδαν.
(6) Ἡρωδιαν. Ε, 89.
(7) Ἁρποκρ. λ. Ἑρμαῖ.
(8) Φιλόστρ. Β. Σοφιστ. Β, 5, 3. — 8, 2.
(9) Bekk. An. gr. I, 449.
(10) Πολυβ. Η, 111. — Σουΐδ. λ. Ἄρχων.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Τῆς *Ἥρας ναὸς* ἔκειτο, φαίνεται, ἀνατολικῶς τοῦ μνημείου τοῦ Λυσικράτους, κατ' ἐπιγραφὴν εὑρεθεῖσαν μεταξὺ ἐπισήμων ἐρειπίων ἐκεῖ ἐν ἐλαιοτριβείῳ.

Ἀποτροπαίου Διὸς «ἐσχάρα» ἢ βωμὸς ὑπῆρχεν ἐν τῷ τείχει τῆς πόλεως, μεταξὺ τοῦ Ὀλυμπιείου καὶ τοῦ Πυθίου (11).

Τὸ *Παλλάδιον*, τέμενος βεβαίως τῆς Ἀθηνᾶς, μνημονεύεται ὑπὸ Πλουτάρχου (12) μετὰ τοῦ Λυκείου καὶ τοῦ Ἀρδηττοῦ, καὶ ἐχρησίμευε καὶ εἰς Δικαστήριον (13). Κατὰ Πιττάκην (14) ἐπιγραφὴ φέρουσα «*Διὸς ἐν Παλλαδίῳ*» εὑρέθη βορείως τοῦ Πύργου τοῦ Κυῤῥήστου.

Τὸ δὲ *Φερεφάτιον* ἢ ναὸς τῆς Περσεφόνης, δὲν ἀπεῖχε πολὺ τοῦ Λεωκορίου (15), ἦν ἄρα ἐν τῷ ἔσω Κεραμεικῷ.

Γ'

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Χωρία ὑπὸ συγγραφέων μαρτυρούμενα, ἀλλ' ἀγνώστου θέσεως.

Ἱερὰ ἐν Ἀθήναις, ὧν ἡ θέσις ἄδηλος, μνημονεύονται προσέτι ὑπὸ διαφόρων.

Τὸ *Αἰγεῖον* ἢ *τοῦ Αἰγέως* (1), κείμενον ἴσως, ὡς ἐκ τῆς ταυτωνυμίας εἰκάσαι, παρὰ τὰς Αἰγείας Πύλας καὶ τὸ Δελφίνιον.

(11) Στρδ. Θ, 404.
(22) Β, Θησ. ΚΓ.
(13) Αἰλιαν. Π. Ἱ. Ε, 15. — Πολυδ. Η, 118-120. — Παυσ. Ἀττ. ΚΗ, 9. — Ἀριστοτ. Πολιτ. Δ, 13, 2.
(14) Ant. Hell. 819.
(15) Δημοσθ. Εἰς Κόν. 1258, R.
(1) Ἁρποκρ. Σουίδ. λ. Αἰγεῖον.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Τὸ *Φορβάντιον*(2), ἱερὸν τοῦ ὑπ' Ἐρεχθέως φονευθέντος Βασιλέως τῶν Κουρητῶν.

Ὁ *Στεφανηφόρος*(3).

Ὁ *Καλαμίτης*(4), περὶ οὗ ἴσως δύναται νὰ ὑποτεθῇ ὅτι τὸ ὄνομα ἔμεινε σχεδὸν ἀπαράφθορον εἰς τοῦ « Καλαμιώτου τὴν Βρύσιν ». Λέγει δ' ὁ Ἡσύχιος τὸν Καλαμίτην « ἥρωα τῷ Ἠλισίῳ πλησίον »· ἀλλ' ἐν Δημοσθένει αἱ ἐκδόσεις φέρουσι « Κλησίῳ ».

Τὸ *Ὡρῶν ἱερὸν* περιεῖχε βωμὸν *Ὀρθίου Διονύσου* καὶ *Νυμφῶν*(5). Ἦν ἄρα ἴσως τὸ ἐπὶ τοῦ κατωτέρω (Δ) μνημονευομένου *Λόφου τῶν Νυμφῶν* ἱδρυμένον.

Τὸ τέμενος τοῦ *Δήμου* καὶ τῶν *Χαρίτων* ἐνέκλειεν ἄγαλμα τοῦ Ἰουδαίου ἀρχιερέως *Ὑρκανοῦ*(6).

Τὸ ἱερὸν τοῦ Μηνυτοῦ *Ἡρακλέους* ἱδρύθη ὑπὸ Σοφοκλέους τῷ ἡμιθέῳ, ὡς μηνύσαντι αὐτῷ ποῦ ἦν κεκρυμμένον χρυσοῦν τι ἀνάθημα κλαπὲν ἐκ τοῦ ναοῦ αὐτοῦ(7).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Μνημονεύονται ἐπίσης καὶ τὰ ἀγνώστου θέσεως ἱερὰ τῆς *Λυσιζώνου Ἀρτέμιδος*(8), τοῦ *Ἡγεμονίου Ἑρμοῦ* (9), τῆς *Ψιθύρου Ἀφροδίτης*, καὶ *Ἔρωτος*, καὶ *Ἑρμοῦ ψιθυριστῶν*(10), καὶ τὸ *Ἑρμοῦ τοῦ Φαλανθέως*, κατὰ τὸ Φάλανθον, ὄρος τῆς Ἀρκαδίας(11), δυτικῶς τῆς πύλης τῆς Ἀγορᾶς.

(2) Ἀνδοκ. π. Μυστηρ. Σελ. 20. — Ἀνδρόν. ἐν Ἁρποκρ. λ. Φορβάντιον.
(3) Ἁρποκρ. λ. Στεφανηφ.
(4) Δημοσθ. π. Στεφ. Σελ. 270.
(5) Φιλόχωρ. ἐν Ἀθην. Β, 2.
(6) Ἰώσηπ. Ἰουδ. ἀρχαιότ. Δ, 16.
(7) Σχόλ. εἰς Σοφ. βίον. — Cic. de divin. I, 25. — Ἡσύχ. λ. Μηνυτής.
(8) Σχόλ. εἰς Ἀπολλών. Ῥόδ. Α, 288.
(9) Σχόλ. εἰς Ἀριστοφ. Πλοῦτ. 1160.
(10) Δημοσθ. κ. Νεαίρ. 1258. — Ἁρποκρ. λ. Ψιθυριστής.
(11) Ἀρχ. Ἐφ. Ἀρ. 1826. Σελ. 1010.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Πολιτικὸν προσδιορισμόν, τὰς συνελεύσεις τῶν Φρατριῶν, εἶχον τὰ Φράτρια, δώδεκα ὄντα, ταῖς φρατρίαις ἰσάριθμα, καὶ περιέχοντα ἀγάλματα *Διὸς Φρατρίου* καὶ *Ἀθηνᾶς Φρατρίας* (12).

Τὸ *Μητιοχεῖον*, φερώνυμον τοῦ ἀρχιτέκτονος αὐτοῦ, ἐχρησίμευεν ὡς δικαστήριον (13).

Τὸ *Θεσμοφορεῖον* ἦν ἡ δίαιτα τῶν παρθένων τῶν παρασκευαζομένων ἵνα μετάσχωσι τῆς τελετῆς τῆς Δήμητρος καὶ Κόρης ὡς Θεσμοφοριάζουσαι (14).

Τὸ *Ἀργυροκοπεῖον* ἦν κατάστημα ἐν ᾧ εἰς νόμισμα ἐκόπτετο τοῦ Λαυρίου ὁ ἄργυρος (15), ἴσως αὐτὸ τὸ *ἀργυρεῖον* τοῦ Τιμάρχου. (Ἰδ. Α, ϛ, Σελ. 73).

Εἰς τὸ *Παρασίτιον* κατέθετον οἱ λεγόμενοι «Παράσιτοι» τῶν ἱερῶν σίτων τὰς ἀπαρχὰς (16).

Ἥρως ἢ *Ἡρῷον ἐπὶ Βλαύτῃ* ἦν θέσις καθ' ἣν ἄγαλμα ἥρωός τινος ἵδρυτο πλησίον λιθίνης ἐμβάδος, ἀναθήματος ὑποδηματοποιοῦ (17). Ὁ Κ. Πιττάκης βεβαιοῖ ὅτι εὗρεν «ἱερὸν Βλαύτης» μνημονευόμενον εἰς δύο ἐπιγραφάς (18), καὶ ἐξ αὐτῶν θέλει νὰ συμπεράνῃ ὅτι ἔκειτο ὅπου ἡ ἐκκλησία ἡ «Βλασταροῦ», ἧς τὸ ὄνομα ἐκ τῆς «Βλαύτης» δῆθεν παρεφθάρη. Τὰς ἐπιγραφὰς ὅμως ταύτας ἐγὼ κἂν οὐδέποτε εἶδον ἢ εὗρον. Μνημονεύεται ὅμως «σηκὸς

(12) Πολυδ. Α, 1.
(13) Φώτ. Λεξ. λ. Μητιοχεῖον. — Ἡσύχ. λ. Μητι(ό)χου τέμενος. — Πολυδ. Η, 121.
(14) Ἡσύχ. λ. Πρυτανεῖον.
(15) Ἀντιφῶν, ἐν Ἁρποκρ. λ. Ἀργυροκοπεῖον.
(16) Πολυδ. ΣΤ, 35. — Ἀθήν. ΣΤ, Σελ. 235, c. d.
(17) Πολυδ. Ζ, 87. — Ἡσύχ. λ. Βλαύτη.
(18) Ἀρχ. Ἐφ. 1830. 1834.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Βλαύτης» ἐν ἐπιγραφῇ εὑρεθείσῃ παρὰ τῇ εἰσόδῳ τῆς Ἀκροπόλεως (19).

Ὑπῆρχε δέ που καί τις *Θησαυρός*, ἐπισήμους εἰκόνας ἐγκλείων (20).

Τὸ δὲ *Βουζύγιον*, ἐπώνυμον τοῦ ἥρωος τοῦ πρώτου βόας εἰς ἄροτρον ζεύξαντος, λέγεται γενικῶς ὑπὸ Πλουτάρχου (21) «κείμενον ὑπὸ τὴν πόλιν».

Μνημεῖον δ' *Ἵππου καὶ Κόρης* ἵστατό που, ἐξηγούμενον ὡς παριστῶν δῆθεν ἄρχοντά τινα Ἱππομένην καλούμενον, παραδόντα τὴν ἰδίαν θυγατέρα εἰς βορὰν λιμώττοντος ἵππου (22).

Καὶ *Παλαῖστραι* δὲ μνημονεύονται, ἡ τοῦ *Σιβυρτίου* (23), ἡ τοῦ *Ἱπποκράτους* (24) καὶ ἡ τοῦ *Ταυρέου* (25), περὶ ἧς λέγει ὁ Πλάτων ὅτι ἦν «καταντικρὺ τοῦ τῆς Βασιλικῆς ἱεροῦ». Ἀλλὰ Βασιλικῆς ἱερὸν ἐστὶν ἄγνωστον καὶ ἀκατανόητον, καὶ βεβαίως γραπτέον *Βασίλης* (26), ὡς καὶ ἐν τινι ἀξιολόγῳ ἀττικῇ ἐπιγραφῇ, κατὰ τὸ δεξιὸν χεῖλος τοῦ Ἰλισσοῦ εὑρεθείσῃ, φέρεται «ἱερὸν *Κόδρου καὶ Νηλέως*» (τοῦ υἱοῦ τοῦ Κόδρου) «καὶ Βασίλης» (27). Ἦν δὲ τοῦτο τοῦ Κόδρου τὸ ἱερόν, τὸ καὶ *Κόδρου πέσημα* λεγόμενον, ἱδρυθὲν ὅπου ἐλέγετο ὅτι ἔπεσεν ὁ Κόδρος θῦμα εὐγενοῦς πατριωτισμοῦ, ὅτ' ἐπετέθη κατὰ τῶν Δωριέων, δεξιῶς τοῦ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

(19) C. I. Att. II, 411.
(20) Ἡσύχ. λ. Θησαυρός. — Ἁρποκρ. λ. Πολύγνωτος.
(21) Γαμ. Παραγγ. 42.
(22) Ἡρακλ. Ποντ. π. Πολιτ. Σ. 3, Ἔκδ. Kœl. — Σουΐδ. λ. Ἱππομέν. — Φώτ. λ. Παρ' Ἵππον. — Λεξ. Ῥητ. 295, 12.
(23) Πλούτ. Β. Ἀλκ. Γ.
(24) Ψ Πλούτ. Β. Ἰ. Ῥ. Ἰσοκρ. Τ. ΙΒ, Σελ. 239, Ἔκδ. Huflen.
(25) Πλάτ. Χαρμ. Σελ. 153, α, Ἔκδ. St.
(26) Ἡσύχ. λ. Βασίλη. — Στ. Βυζ. λ. Ἀγάμεια.
(27) Ἀρχ. Ἐφ. Ἔτ. 1884. Σελ. 162.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἰλισσοῦ, κατὰ Παυσανίαν(28), εἰς ἣν θέσιν περίπου εὑρέθη καὶ ἡ ἐπιγραφή. Τῆς θέσεως δὲ ταύτης ἀπέναντι, ἴσως εἰς τὸ ἀντιπέραν τοῦ Ἰλισσοῦ, ἦν ἡ *Ταυρέου Παλαίστρα*.

Λέσχαι δὲ λέγονται ὑπάρξασαι ἐν Ἀθήναις τριακόσιαι ἑξήκοντα, ἐν αἷς κατὰ τὰς ψυχρὰς χειμερινὰς νύκτας εὕρισκον καταφύγιον οἱ πτωχοί(29).

Ἡ ῥυμοτομία τῆς πόλεως ἦν ἀρχαία, καὶ τούτου ἕνεκα ἀτελής(30). Ὀνόματα ἰδιαίτερα φαίνεται ὅτι σπανίως εἶχον τῆς πόλεως αἱ ὁδοί. Τούτων τινὲς τῶν εὐρυτέρων ὠνομάζοντο *δρόμος*, ὡς ἦν ἡ προμνημονευθεῖσα (Β, α, Σελ. 117), ἀπὸ τῶν Ἑρμῶν ἀναβαίνουσα εὐθὺ μέχρι τοῦ Ἐλευσινίου, καὶ ἄλλη ἀπὸ τοῦ Λυκείου πρὸς τὸ Στάδιον χωροῦσα(31).

Ἐν τῷ Κεραμεικῷ δ' ὑπῆρχεν ἡ *Τρίοδος*, διακλαδευομένη κατὰ τὸ σημεῖον εἰς ὃ ἵστατο ὁ *Ἑρμῆς ὁ τετρακέφαλος*(32).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Τὴν ἀτραπὸν *Μύρμηκος* εἴδομεν ἀνωτέρω(33). Ἑτέρα δὲ ὁδὸς μνημονεύεται ὡς *τρίτη ῥύμη*(34), καὶ ἄλλαι διεκρίνοντο διὰ τῶν παρ' αὐταῖς βιομηχανικῶν καταστημάτων, οἷον τὰ *Χαλκᾶ*(35), τῶν *Ἑρμογλυφείων*(36) καὶ τῶν *κιβωτοποιῶν*(37).

Ὑπῆρχε δὲ καί τις ὁδὸς καλουμένη *Ἑστία* ἴσως *Ἑστίας*,

(28) Ἀττ. ΙΘ, 6. — Λυκ. κ. Λεωκρ. 86.
(29) Πρόκλ. Εἰς Ἡσιόδ. Ἔργ. Β.
(30) Δικαίαρχ. Β. Ἑλλ. Σελ. 485.
(31) Ξενοφ. Ἱππαρχ. Γ, 2.
(32) Ἴδ. Ἀνωτ. Α, δ, Σελ. 53.
(33) Β, γ, Σελ. 131.
(34) Πολυδ. Θ, 38.
(35) Ἀνωτ. Α, δ, Σελ. 54.
(36) Πλούτ. π. δαιμον. Σωκρ. 1.
(37) Αὐτ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

παρὰ τῇ *Ἀγγύλῃ*(38), προαστείῳ, ὡς φαίνεται. τῶν Ἀθηνῶν. Ἦν δὲ τοῦτο διπλοῦν, «καθύπερθεν καὶ ὑπένερθεν» (39), ὥστε φαίνεται ὅτι ἔκειτο πλησίον ὑψώματος, πιθανῶς ὑπὸ τὸν Ἄγχεσμον, βορείως τῆς πόλεως. Καὶ ὑπὲρ ταύτην δὲ τὴν ὁδὸν ἦν ἱδρυμένος *Ἑρμῆς τρικέφαλος*, ὁ τοῦ Προκλείδου, δεικνύων τὰς τῶν ὁδῶν διευθύνσεις (40).

Εἰς τὰ ὑψηλὰ δὲ τῆς πόλεως, κατὰ τὴν ῥίζαν τοῦ βράχου τῆς Ἀκροπόλεως, τοῦ πρὸς βορρᾶν τοὐλάχιστον, φαίνεται ὅτι ὑπῆρχε *περίπατος*, διότι ἐφ' ἑνὸς τῶν βορειανατολικῶν βράχων ἀναγινώσκεται ἐπιγραφή· «Τοῦ περιπάτου περίοδος Γ πόδες ΓΔΙΙΙ», ἀναγνωστέα πιθανῶς· «περίοδος πέμπτη, πόδες (ΗΔΙΙΙ), ἤτοι 513.

Οἰκίας δὲ περιεῖχεν ἡ πόλις περὶ τὰς μυρίας (41).

Τῆς δ' *Ἀγορᾶς*, τῆς τε κεντρικῆς, ὡς καὶ πάσης ἄλλης τῶν ἐν Ἀθήναις, οἷον τῆς τῶν *Χολαργέων* (42), πᾶσα ἡ περιφέρεια, ἢ ἴσως καὶ ἕκαστον τμῆμα αὐτῆς, ἐλέγετο *Κύκλος* (43). Τὰ δὲ διάφορα τμήματα διεκρίνοντο, τινὰ μὲν διὰ τοπικῶν ὀνομάτων τῶν ἐκεῖ συνήθως, πολλάκις ἐν σκηναῖς (44), πωλούντων καὶ ἀγοραζόντων, οἷον *Ἀγορὰ Ἐρέτρια*, *Ἀγορὰ Ἀργείων* (45)· ἄλλα δὲ κατὰ τὰ πωλούμενα ὤνια, οἷον Ἀγορὰ *ἀλφίτων*, *ἱματιόπωλις* ἢ *σπειρόπωλις* (παλαιῶν ἐνδυμάτων) (46), *ἰχθυόπωλις* (47), μεθ' ὑποδιαι-

(38) Ἀλκίφρ. Ἐπιστ. Γ, 43, δ.
(39) Ross. Demen. Σελ. 5.
(40) Σουΐδ. — Ἁρποκρ. λ. Τρικέφαλος.
(41) Ξενοφ. Ἀπομν. Γ, 6, 14.
(42) Ἐπιγρ.
(43) Πολυδ. Ζ, 11-18. — Ἡσύχ. λ. Κύκλος.
(44) Ἁρποκρ. λ. Τὰ Πυθοδώρου. — Λ. Σκηνῖται.
(45) Ἀνωτ. Α, δ, Σελ. 63.
(46) Πολυδ. Ζ, 78.
(47) Ψ Πλούτ. Β. Ἰ. Ῥ. Ὑπερίδ. Τ. ΙΒ. Σελ. 272. Ἔκδ. Hutl.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ρέσεων «*ἐς τοὔψον, ἐς τὰ μῦρα, ἐς τὸν χλωρὸν τυρόν*», κτλ. (48). Ἡ δὲ *γυναικεία* Ἀγορὰ (49) ἦν βεβαίως τὸ μέρος ὅπου ἐπωλοῦντο τὰ ταῖς γυναιξὶ χρήσιμα. *Θεῶν δ' Ἀγορά* (50), εἴτε καθ' ἑαυτὴν ὑπάρχουσα, εἴτε μέρος ἀποτελοῦσα τῆς κεντρικῆς Ἀγορᾶς, ἦν ἡ εἰς ἣν ἐπωλοῦντο τὰ τῶν Θεῶν ἀγαλμάτια.

Πλὴν τῆς κεντρικῆς δ' ὑπῆρχον καὶ ἕτεραι ἀγοραὶ ἐν Ἀθήναις, ὡς εἴδομεν τὴν τῶν Μελιτέων (51), καὶ τὴν τοῦ Κολυττοῦ (52), αἷς προσθετέα καὶ ἡ τῶν *Κερκώπων* (53), παρὰ τῷ δικαστηρίῳ τῇ *Ἡλιαίᾳ*, ἀγνώστου ἄλλως θέσεως, ἐκτὸς ὅτι ἐν χωρίῳ τινι (54) λέγεται κειμένη ἡ Ἡλιαία «κάτω, ἐν κοίλῳ τινι τόπῳ», ἦν δὲ «ἐπάνω δικαστήριον». Ἂν τοῦτο ἦν τὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἴσως ἔκειτο ἡ Ἡλιαία ἐν τῷ κοίλῳ, τῷ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς Πνυκός, ὅπου ἦν, ἢ μετὰ ταῦτα ἀνέβη, ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ὄνομα Κέρκωπα, ἕνεκα τῆς κακῆς φήμης τοῦ φέροντός ποτε αὐτὸ λαοῦ περὶ τὴν Ἔφεσον, ἐπεκράτησε νὰ ἰσοδυναμῇ πρὸς τὸ τῶν κλεπτῶν καὶ ἀπαταιώνων, δύναται ἴσως ἡ Ἀγορὰ αὕτη νὰ ὑποτεθῇ ὡρισμένη εἰς πώλησιν τῶν ἀδεσπότων κλοπιμαίων.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

(48) Εὔπολις ἐν Πολυδ. Θ, 47.
(49) Πολυδ. Ι, 18. — Θεοφρ. χαρακτ. Π. κολακ. Β, 4.
(50) Ἀριστείδ. Κυζικ. Τ. Ι, Σελ. 418. Ἐκδ. Cant. — Αὐτ. Ἀθην. Σ. 30. — Ἡσύχ. λ. Θεῶν Ἀγορά.
(51) Β, γ, Σελ. 132.
(52) Β, δ, Σελ. 135.
(53) Ἡσύχ. λ. Ἀγ. Κερκ.
(54) Bekker, Anecd. gr. I, 253.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Δ

Ὑψώματα.

Εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν εἴδομεν περιλαμβανόμενα ὑψώματα, πλὴν τῶν ὑπορειῶν τῆς Ἀκροπόλεως, τὴν Πνύκα καὶ τὸν Ἄρειον Πάγον ἐν Μελίτῃ, τὸν Κολωνόν, μεταξύ, ὡς φαίνεται, Ἀκροπόλεως καὶ Ἀρείου Πάγου, τὸν λόφον τοῦ Θησείου, πιθανῶς ἐν Σκαμβωνιδῶν, καὶ τέλος τὸν λόφον τοῦ Φιλοπάππου, ὑπερκείμενον τῆς κοιλάδος ἣν ἐξέλαβον ὡς τὸν Κολλυτόν, καὶ περιλαμβανόμενον κατὰ τὸ βόρειον ἥμισυ ἐντὸς τοῦ ὠχυρωμένου περιβόλου. Ὅτι δὲ τὸ νότιον αὐτοῦ ἦν ἐκτὸς τῆς πόλεως ἀποδεικνύουσι καὶ οἱ κατὰ τοὺς πρόποδας αὐτοῦ ἐν τῷ βράχῳ ἐσκαμμένοι τάφοι, ἐν ᾧ εἰς τὴν πρὸς βορρᾶν ἐστραμμένην πλευρὰν οὐδεὶς τάφος ἀπαντᾶται.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ὁ ὑψηλὸς οὗτος λόφος ἐκαλεῖτο *Μουσεῖον*, διότι ἐκεῖ, ὡς ἐφρόνουν οἱ Ἀθηναῖοι (1), εἶχε ζήσει καὶ ταφῆ ὁ ἀρχαῖος ποιητὴς Μουσαῖος. Διατηρεῖται δ' ἐν μέρει ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ, ἐπίγλυφον καὶ ἐνεπίγραφον, τὸ μνῆμα «ἀνδρὸς Σύρου», ὡς λέγει ὁ Παυσανίας, Ἀντιόχου τοῦ Φιλοπάππου κατὰ τὴν ἐπιγραφήν.

Ἕτερος δὲ λόφος, ὁμοίως ὡς τὸ Μουσεῖον, ὡς ἐκ τῶν σωζομένων λειψάνων φαίνεται, κατὰ τὸ ἥμισυ δι' ὀχυρωματικοὺς λόγους περιληφθεὶς εἰς τὸν περίβολον, τοῦ τείχους ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς ἀνερχομένου μέχρι τῆς κορυφῆς καὶ κατερχομένου ἐπὶ τῆς ἑτέρας, ἐστὶν ὁ παρὰ τὰς

(2) Παυσ. Ἀττ. ΚΕ, 8.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Πειραϊκὰς πύλας, ὅστις ἕνεκα ἐπιγραφῆς ἐγκεχαραγμένης ἐφ' ἑνὸς τῶν βράχων τῆς κορυφῆς αὐτοῦ, σήμερον *Λόφος τῶν Νυμφῶν* καλεῖται. Τοιαύτη ἐπωνυμία ὅμως ὑπ' οὐδενὸς μνημονεύεται τῶν ἀρχαίων, καὶ παράδοξον φαίνεται νὰ ἦν παρ' Ἀθηναίοις ὅλως ἀνώνυμον σύμπτωμα τοῦ ἐδάφους τόσον ἐπίσημον καὶ τόσον πλησίον τῆς πόλεως κείμενον.

Περὶ τῆς ἐπὶ Θησέως ἐπιστρατείας τῶν Ἀμαζόνων ὁ Πλούταρχος ἀφηγούμενος(2), δανείζεται παρὰ τοῦ ἐπὶ τῶν Μηδικῶν ἀκμάσαντος ἱστοριογράφου Κλειδήμου περιγραφὴν στρατηγικῆς ἀκριβείας ἀξίωσιν ἔχουσαν. Κατὰ ταύτην δέ, ἐν τῇ παρατάξει αὐτῶν αἱ Ἀμαζόνες ἐστήριζον τὴν μὲν δεξιὰν αὐτῶν πτέρυγα ἐπὶ τὴν θέσιν *Χρύσαν* κατὰ τὴν Πνύκα, τὴν δ' ἀριστερὰν εἰς τὸ *Ἀμαζόνιον*. Ὥρμησαν δὲ κατ' αὐτῶν ἀπὸ τοῦ Μουσείου οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ τῆς μάχης φονικῆς ἀποβάσης, τάφος τῶν πεσόντων ἐδείκνυντο καὶ ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις ἐν τῇ πλατείᾳ τῇ ἀγούσῃ πρὸς τὸ ἡρῷον τοῦ Χαλκώδοντος, κατὰ τὰς Πειραϊκὰς πύλας. Ἐκεῖθεν δ' ἐδιώχθησαν οἱ Ἀθηναῖοι μέχρι τῶν Εὐμενίδων· ἀλλ' ἐπιτεθέντες εἶτα ἀπὸ τοῦ Παλλαδίου, τοῦ Ἀρδηττοῦ καὶ τοῦ Λυκείου, ἀπέκρουσαν τὸ δεξιὸν κέρας τῶν Ἀμαζόνων μέχρι τοῦ στρατοπέδου, καὶ τὸν τέταρτον μῆνα ἐσυνθηκολόγησαν.

Ἡ περιγραφὴ αὕτη ἐστὶ σπουδαία, οὐχὶ ὡς δῆθεν διδάσκουσα τὸ ἀληθὲς τῆς μάχης σχέδιον τῶν Ἀμαζόνων καὶ Ἀθηναίων, ἀλλ' ὡς δεικνύσα πῶς συγγραφεὺς μεταγενέστερος, εἰδήμων τῆς Ἀθηναϊκῆς τοπογραφίας, ἀντελαμβάνετο τοιούτου σχεδίου καὶ συνηρμολόγει αὐτό.

(2) Β. Θησ. ΚΖ.

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Καὶ τίς μὲν ἡ *Χρύσα*, ἡ τῆς Ἀθηνᾶς ἐπώνυμος (3), καὶ ποῦ τὸ Ἀμαζόνιον ἦν, οὐδαμοῦ λέγεται. Τὸ μόνον δ' ὃ ἐκ τῆς διηγήσεως διδασκόμεθα ἐστίν, ὅτι ἡ Χρύσα ἔκειτό που εἰς τὸν λόφον τῆς Πνυκός. Οἴκοθεν δ' ἐννοεῖται ὅτι τὸ *Ἀμαζόνιον* ἦν ἄλλο τῆς παρὰ ταῖς Ἰτωνίσι πύλαις κειμένης Ἀμαζονίδος στήλης (4).

Ἐκ δυσμῶν αἱ Ἀμαζόνες κατὰ τῶν Ἀθηνῶν ἐπελθοῦσαι, περιγράφονται στρατοπεδεύσασαι πλησιέστατα τῆς πόλεως («ἐν τῇ πόλει σχεδόν»). Ἔπρεπεν ἄρα νὰ ἔχωσι πρὸς αὐτὴν ἐστραμμένον τὸ μέτωπον. Ἂν λοιπὸν τὸ δεξιὸν αὐτῶν κέρας ἐστηρίζετο ὅπου δήποτε τῆς Πνυκός, ἴσως κατὰ τὴν βορείαν αὐτῆς ὑπώρειαν, ἑπόμενον ἦν ὅτι ἐξέτεινον τὸ ἀριστερὸν βορειότερόν που, περίπου πρὸς τὸν λόφον τῶν Νυμφῶν (τὸ Ἀστεροσκοπεῖον), ὅστις κατὰ τοῦτο ἦν βεβαίως τὸ *Ἀμαζόνιον*.

Ἔχοντες δ' οἱ Ἀθηναῖοι τὰς κυριωτέρας αὐτῶν δυνάμεις συγκεκεντρωμένας εἰς τῆς πόλεως τ' ἀνατολικά, παρὰ τὸ Λύκειον καὶ τὰς παρακειμένας θέσεις, καὶ διὰ προφυλακῆς τὸ Μουσεῖον φρουροῦντες, ἀπὸ τούτου, ὡς ἐγγυτέρου, ἐκινήθησαν τὸ πρῶτον κατὰ τῶν Ἀμαζόνων, διελθόντες μεταξὺ Ἀκροπόλεως καὶ Πνυκός, καὶ ἐπομένως ἐξ ἀνατολῶν αὐταῖς ἐπιτιθέμενοι· ἀλλ' ἐλαττούμενοι τῶν ἀνδρείων γυναικῶν, ἀπεκρούσθησαν πρὸς τὴν βορειοτέραν πλατεῖαν τοῦ Χαλκόδοντος, διωχθέντες ὑπὸ τοῦ ἀριστεροῦ τῶν Ἀμαζόνων κέρατος, καὶ ἐκεῖ, ἡττώμενοι πάντοτε, καὶ πιθανῶς πρὸς τὸ ἀσφαλὲς αὐτῶν ὁρμητήριον, τὸ Μουσεῖον, νὰ ἐπιστρέψωσι θέλοντες, ὤσθησαν μέχρι τῶν Εὐμενίδων ἢ τοῦ

(3) Σχολ. Ὁμ. Ἰλ. Α, 122. — Σχολ. Φιλοκτ. 194. 3261. — Τζέτζ. εἰς Λυκόφρ. 911.

(4) Ἀνωτ. Β, ζ, Σελ. 146.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἱεροῦ τῶν σεμνῶν Θεῶν, τοῦ ὑπὸ τὸν Ἄρειον Πάγον (5), μέχρις οὗ ἡ ἐκ τοῦ Λυκείου ἐλθοῦσα ἐπικουρία ἔτρεψε τὴν νίκην ὑπὲρ τῶν Ἀθηναίων.

Τὸ *Ἀμαζόνιον* λοιπὸν ἐκλήθη οὕτω διότι ἐκεῖ ἐστρατοπέδευσαν (6), ἢ διότι ἐκεῖ κατετροπώθησαν (7) αἱ Ἀμαζόνες, καὶ « Ἀμαζόνιον ἕδραν » καλεῖ ὁ Αἰσχύλος καὶ αὐτὸν τὸν Ἄρειον Πάγον (8). Ὥστε πιθανωτάτη φαίνεται ἡ εἰκασία ὅτι τὸ Ἀμαζόνιον ἦν ὁ εἰς τὸ στρατηγικὸν σχέδιον τοῦ Κλειδήμου ἀντιστοιχῶν καὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου μὴ ἀπέχων λόφος τῶν Νυμφῶν.

Ἔξω δὲ τῶν Ἀθηνῶν, πλὴν τῶν τριῶν ὀρέων τῶν περικλειόντων τὸ ἀττικὸν πεδίον, τοῦ *Ὑμηττοῦ*, τοῦ *Πεντελικοῦ* (9) ἢ Βρυλησσοῦ (10) καὶ τοῦ *Πάρνηθος*, ὁ Παυσανίας ἀναφέρει (9) καὶ τὸν *Ἄγχεσμον* ὡς « ὄρος οὐ μέγα », ἐφ' οὗ ὑπῆρχεν ἄγαλμα Διὸς Ἀγχεσμίου. Τὸ ὄνομα τοῦτο ὑπ' οὐδενὸς ἄλλου μνημονεύεται συγγραφέως· ἕνεκα δὲ τοῦ χαρακτηρισμοῦ αὐτοῦ ὡς « ὄρους μικροῦ », καὶ προσέτι τῆς ἐτυμολογίας τῆς λέξεως, δηλούσης τὸ πλησίον (τῇ πόλει), ὑπετέθη, οὐχὶ ἀπιθάνως, ὅτι ἐδίδετο εἰς τὸν ἀπότομον καὶ ὀξὺν λόφον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, τὸν ἐγειρόμενον εἰς τῆς πόλεως τὰ βορειανατολικά, καὶ ὅτι οὗτος ἔφερε Διὸς ἄγαλμα καὶ βωμὸν ἐπὶ τῆς κορυφῆς, ἥτις καὶ ἐξ ἀρχαίων χρόνων ἐστὶ λελαξευμένη ἐπίπεδος.

Ὡς ὄρος δὲ κατὰ τὰς Ἀθήνας ἄλλοι συγγραφεῖς (11)

(5) Ἀνωτ. Α, 6, Σελ. 98.
(6) Διόδ. Δ, 28.
(7) Στ. Βυζ. λ. Ἀμαζόνιον. — Ἴδ. καὶ Ἁρποκρ. αὐτ.
(8) Εὐμεν. 680.
(9) Παυσ. Ἀττ. ΛΒ, 2.
(10) Στράβ. Θ, Σελ. 399 — Plin. H. N. IV, 7. — Sext. Empir. adv. Grec. 257.
(11) Στράβ. Β, 10. — Σουίδ. — Φώτ. λ. Πάρνης. — Μαριν. Β. Πρόκλου.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ἀναφέρουσι καὶ τὸν *Λυκαβητόν*, καὶ ὁ Πλάτων (12), περιγράφων τὸν περὶ τὴν πόλιν χῶρον, οἷον φαντάζεται αὐτὸν πρὶν ἢ διασχίσωσιν αὐτὸν τὰ ὕδατα τοῦ κατακλυσμοῦ ἐπὶ Δευκαλίωνος, λέγει ὅτι εἶχεν ὅριον ἀφ᾿ ἑνὸς μὲν τὴν Πνύκα, ἀφ᾿ ἑτέρου δέ, «ἐκ τοῦ καταντικρὺ τῆς Πνυκός», τὸν Λυκαβητόν. Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου καὶ περὶ τῆς θέσεως τῆς Πνυκὸς παντοῖαι ἄτοποι ἐπροτάθησαν εἰκασίαι, καὶ περὶ τοῦ Λυκαβητοῦ ἐξελήφθη ὅτι ἦν ὁ λόφος τοῦ Ἀστεροσκοπείου.

Ὁ δὲ Καρύστιος Ἀντίγονος (13) διηγεῖται τὸν μῦθον, ὅτι ἡ Ἀθηνᾶ, φέρουσα ἐπ᾿ ὤμων ὄρος ὃ ἔκοψεν εἰς τὰ βόρεια τῆς Ἀττικῆς καὶ ἔσπευδεν ἵνα θέσῃ αὐτὸ ὡς «ἔρυμα πρὸ τῆς Ἀκροπόλεως», ἀπήντησε κορώνην, παρ᾿ ἧς ἤκουσεν εἴδησιν δυσάρεστον εἰς αὐτήν, καὶ ταραχθεῖσα, ἔρριψε τὸ ὄρος, τὸν Λυκαβητόν, «ὅπου νῦν ἐστί». Προσέτι ἐν τῷ βίῳ Πρόκλου λέγεται ὅτι ἐτάφη αὐτὸς «ἐν τοῖς ἀνατολικωτέροις τῆς πόλεως, πρὸς τῷ Λυκαβητῷ».

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Αἱ μαρτυρίαι αὐταὶ ἐφαρμόζονται εἰς τὸν λόφον τοῦ Ἁγ. Γεωργίου, καὶ τὴν ὑπόθεσιν ὅτι οὗτος ἦν ὁ Λυκαβητὸς φαίνεται ἐπικυροῦν καὶ τοῦ ὀνόματος τὸ ἔτυμον, καθ᾿ ὃ αὕτη θὰ ἦν ἡ παρὰ ταῖς Ἀθήναις κορυφὴ εἰς ἣν πρώτην «βαίνει ἡ λύκη», τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, κατὰ τὴν ἀνατολήν, δι᾿ ὃ καταλληλότατα ἐδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ ὡς ἀστεροσκοπεῖον (14). Αὐξάνει δὲ τὴν πιθανότητα καὶ ἡ γειτνίασις τοῦ ἱεροῦ τοῦ *Λυκίου* Ἀπόλλωνος.

Ὥστε, κατὰ ταῦτα, ὁ λόφος τοῦ Ἁγίου Γεωργίου θὰ ὠνομάζετο καὶ Ἄγχεσμος καὶ Λυκαβητὸς ἐνταυτῷ, ὡς τὸ Πεντελικὸν ἐλέγετο συγχρόνως καὶ Βρυλησσός.

(12) Κρίτ. 112. Ἔκδ. St.
(13) Θαυμ. Ἀκ. 18.
(14) Θεόφρ. Προγνωστ.

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἀλλά, καθ' Ἡσύχιον (15), ὁ Λυκαβητὸς ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν διὰ τὸ «λύκοις πληθύειν», ὅπερ, ἂν ὑποτεθῇ οὐχὶ ἁπλῆ γραμματικοῦ ἐτυμολογία, ἀλλὰ γνώμη εἰδότων τὰ πέριχωρα τῶν Ἀθηνῶν, χαρακτηρίζει τὸν Λυκαβητὸν οὐχὶ ὡς μικρὸν καὶ περιφερῆ λόφον, ἀλλ' ὡς ὄρος ἔκτασίν τινα ἔχον. Οὕτω δὲ φαίνεται θεωρῶν αὐτὸν καὶ ὁ Ἀριστοφάνης, ὅτε ἐλέγχῃ τοῦ Αἰσχύλου τὴν κομποῤῥημοσύνην (16), ὡς δῆθεν πάντοτε λέγοντος «Λυκαβητοὺς καὶ Παρνασσῶν μεγέθη». Καὶ ἄλλοι δὲ (17) λέγουσι τὸν Λυκαβητὸν «ὄρος τραχύ», καὶ ὁ Ξενοφῶν (18) ἀποδίδωσι τὸ ἐπίθετον «ξηρᾶς» εἰς τὴν περὶ αὐτὸν γῆν, συμφώνως καὶ τῷ Πλάτωνι, ἀποφαινομένῳ (19) ὅτι, ἂν εἶχέ τις τὴν λαμπρὰν οἰκίαν τοῦ *Πολιτίωνος* (20) παρὰ τοῖς νομάσι Σκύθαις, δὲν θὰ ἦν πλουσιώτερος τοῦ εἴ τις ἐκέκτητο τὸν (ξηρὸν καὶ ἄφορον) Λυκαβητὸν ἐν Ἀθήναις. Ἐλαιοφόρον ὅμως λέγει τὸ ὄρος ὁ Στάτιος (21).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ἀλλ' εἰς τὰ δύο ταῦτα ὀνόματα προστίθεται καὶ ἄλλο τρίτον, καθ' ὅσον ἐν τῷ Μεγ. Ἐτυμολογικῷ λέγεται (22)· «*Γλαυκωπίου ὄρους*, ὁ Λυκαβητὸς καλεῖται», καὶ προστίθεται ὅτι οὕτως ἐκλήθη «ἀπὸ Γλαυκώπου τινὸς αὐτόχθονος, ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ κατοικήσαντος», εἰς ὃ ἐπιμαρτυρεῖ καὶ ὁ Στέφανος ὁ Βυζάντιος, τὸν Γλαύκωπα λέγων υἱὸν Ἀλαλκομενέως καὶ Ἀθηναΐδος.

(15) Ἴδ. καὶ Σχολ. εἰς Πλάτ. Κριτ. 112.
(16) Βάτρ. 1056.
(17) Τίμενος, Λεξ. Πλατων. 404. Herm.
(18) Οἰκον. ΙΘ, 6.
(19) Ἐρυξ. 400^b.
(20) Ἀνωτ. Α, 6, Σελ. 45.
(21) Theb. XII, 631.
(22) Ἴδ. καὶ ἐτυμ. Γουδ. — καὶ Στράβ. Ζ, 299.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Καὶ οἱ σχολιασταὶ δὲ τοῦ Εὐριπίδου, εἰς τὸν στίχον(23)· «Πέτραν παρ' αὐτὴν Παλλάδος κατόψιον γῆς τῆς δε ναὸν Κύπριδος», οἱ ἄλλοι, πλὴν ἑνός, κατὰ παρεξήγησιν, ὡς φαίνεται, νομίσαντος ὅτι πρόκειται περὶ ὄρους τινὸς ἐν Τροιζηνίᾳ, καὶ ἀποδίδοντες τὸ ἐπίθετον «κατόψιον» εἰς τὴν «πέτραν» ἀντὶ εἰς τὸν «ναόν», λέγουσιν ὅτι ἡ ἐκ Τροιζῆνος κατόψιος πέτρα τῆς Παλλάδος ἦν τὸ *Γλαυκώπιον*, «ὄρος τῆς Ἀττικῆς».

Ἀλλαχοῦ δὲ πάλιν τὸ αὐτὸ Μέγα Ἐτυμολογικὸν λέγει· «*Γλαυκώπιον* τὴν Ἀκρόπολιν οἱ ἀρχαῖοι, ἢ τὸ ἐν Ἀκροπόλει τῆς Ἀθηνᾶς ἱερόν», ὃ καὶ ὁ Εὐστάθιος ἐπικυροῖ διὰ τούτων(24)· «Ὅτι ἀπὸ Γλαύκωπος Γλαυκώπιον ἡ Ἀττικὴ ἐλέχθη Ἀκρόπολις, ἢ καὶ ἁπλῶς, δηλοῦσιν οἱ παλαιοί». Ἐνταῦθα διὰ τοῦ «ἢ καὶ ἁπλῶς» ἐννοεῖ, οὐχὶ ἀπὸ τοῦ ἥρωος, ἀλλ' ἀπὸ τῆς Γλαυκώπιδος Ἀθηνᾶς, εἰς ἧς τὸ ἐπίθετον ἐγράφη τοῦ Εὐσταθίου τὸ σχόλιον.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ἡ ἑρμηνεία αὕτη, ἡ τὸ ὄνομα εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἐφαρμόζουσα, φαίνεται ἡ πιθανωτέρα, καὶ τὴν ἄλλην, τὴν περὶ τοῦ Λυκαβητοῦ, εἰκάζω οὖσαν παρεξήγησιν μᾶλλον, προελθοῦσαν ἐκ τοῦ ὅτι οἱ ἑρμηνευταὶ ἐζήτουν παρ' Ἀθήναις «Πέτραν» τινὰ «κατόψιον» ἐκ Τροιζῆνος, ἄλλην τῆς Ἀκροπόλεως, καὶ τοιαύτην ἔβλεπον μόνον τὸν Λυκαβητόν.

Ὥστε φαίνεται ὅτι *Γλαυκώπιον* μὲν ἐλέγετο ἐν ἀρχαίοις χρόνοις, ἤ, πιθανώτερον, παρὰ ποιηταῖς, ὁ ἱερὸς τῆς Γλαυκώπιδος λόφος, ἡ Ἀκρόπολις, *Λυκαβητὸς* δὲ πᾶσα ἡ τῶν λόφων σειρά, ἡ χωροῦσα ἐγκαρσίως ἀπὸ τοῦ Ἰλισσοῦ πρὸς τὸν Κηφισόν, καὶ διερχομένη ὑπὲρ τὰ Πατήσια, τόσῳ μᾶλ-

(23) Ἱππόλ. 29.
(24) Ὀδυσσ. Β, 398.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

λὸν καθ' ὅσον καὶ τὸ ἀρχαῖον ὄνομα διετήρησεν, ὀλίγον εἰς «Λυκοβοῦνι» παραφθαρέν. *Ἄγχεσμος* δ' ὅτι ἐκαλεῖτο ἡ ταῖς Ἀθήναις ἐγγυτέρα κορυφὴ τοῦ ὄρους, ἡ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἐνίοτε ὅμως καὶ διὰ τοῦ γενικωτέρου ὀνόματος τοῦ Λυκαβητοῦ μνημονευομένη.

Ἐπειδὴ δὲ τῶν «Πατησίων» ἐμνήσθημεν, εἰρήσθω ἐν παρόδῳ περὶ αὐτῶν, καίτοι ἐκτὸς τῆς πόλεως κειμένων, ὅτι τινὲς ἠθέλησαν, ἕνεκα τῆς ὁμοηχίας, ν' ἀναγνωρίσωσιν ἐν αὐτοῖς τὸν ἀρχαῖον δῆμον *Βατή*, ὡς καὶ εἰς τὰ «Σεπόλια» τὸν *Συπαλητόν*. Ἀλλὰ φαίνεται μᾶλλον ὅτι τὰ πρῶτα ἦσαν τὰ ἐν τῷ Μεσαιῶνι *Βασιλικὰ* καλούμενα, ὃ ὄνομα οἱ Τοῦρκοι μετέφρασαν εἰς «Πατισὰ» (Patischah), τὰ δὲ «Σεπόλια» ὅτι ἦσαν τὸ κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους *Παραδείσιον* λεγόμενον, κατὰ τὸ ἑπόμενον χωρίον τοῦ Ἀνωνύμου τῆς Βιέννης, τὸ ἄλλως συγκεχυμένον καὶ ἀνακριβὲς κατὰ τὸ σύνηθες· «Πρῶτον ἡ Ἀκαδημία ἐν χώρῳ τῶν *Βασιλικῶν* . . . καὶ τρίτον τὸ τοῦ Πλάτωνος διδασκαλεῖον εἰς τὸ *Παραδείσιον*». Τοῦ δὲ δήμου *Βατὴ* τὸ ὄνομα διετηρήθη ἴσως μᾶλλον εἰς τὴν θέσιν «*Βάθυα*», ὅπου εὑρέθη ἐπιγραφὴ μνημονεύουσα τοῦ δήμου ἐκείνου, καὶ αὐτὸν ἀφορῶσα (25).

Πέραν δὲ τοῦ Ἰλισσοῦ ἦν, ὡς ἀνωτέρω (26), τὸ «χωρίον» τὸ *Ἄγρα* ἢ *Ἄγραι* καλούμενον κατὰ πολλοὺς συγγραφεῖς (27), καὶ ἔξω τῆς πόλεως κείμενον. Ἄγνωστός τις (28) χαρακτηρίζει τὴν θέσιν ταύτην ὡς «ὄχθην», καὶ

(25) Rang. Ant. Hell. II, 799.
(26) Α, η, Σελ. 88.
(27) Παυσ. Ἀττ. ΙΘ, 7. — Ἡσύχ. — Σουΐδ. — Στέφ. Βυζ. — Πλούτ. Β. Δημ. ΚΣΤ.
(28) Bekk. Anecd. gr. 326.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

λέγει ὅτι τὸ πάλαι ἐκαλεῖτο *Ἑλικών*, καὶ ὅτι « ἐπ' ἄκρου » ὑπῆρχεν ἐσχάρα, ἤτοι βωμός, « Ποσειδῶνος Ἑλικωνίου ». Τούτοις δὲ προσθετέα καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ Μεγάλου Ἐτυμολογικοῦ, γινώσκοντος καὶ αὐτοῦ τὴν ἐνταῦθα λατρείαν τοῦ Ἑλικωνίου Ποσειδῶνος, ἀλλ' ἀποδιδόντος τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ ἐπιθέτου εἰς τῶν κυμάτων τὰς ἕλικας.

Ὅπως δήποτε, ἐξάγεται ἐκ τούτων, ὅτι αἱ Ἄγραι ἦσαν τὸ ὀρεινὸν χωρίον οὗ ὁ Παυσανίας μνημονεύει μεταξὺ τοῦ Λυκείου καὶ τοῦ Σταδίου (29), καὶ ὅπου ἐτελοῦντο τὰ μικρὰ μυστήρια. Τὸν ναὸν ὅμως τῆς Δήμητρος καὶ Κόρης, ἐν ᾧ βεβαίως ταῦτα πανηγυρίζοντο, ἀπαντᾷ ὁ περιηγητὴς ὑπὲρ τὴν Ἐννεάκρουνον (30)· ὥστε φαίνεται προκύπτον ἐκ τούτων, ὅτι *Ἄγραι* ἐκαλεῖτο πᾶν τὸ λοφῶδες χωρίον πέραν τοῦ Ἰλισσοῦ, τὸ περιλαμβάνον καὶ τὸ *Στάδιον* καὶ τὰ διάφορα ἐκεῖ ἱερά, ἴσως πρὶν λεγόμενον *Ἑλικών*.

Ὁ δ' Ἀρδηττός, ὅστις καὶ « δῆμος παρὰ τῷ Ἰλισσῷ » λέγεται ὑπὸ Πολυδεύκους (31), χαρακτηρίζεται, ὡς φαίνεται, ἀκριβέστερον ὑπὸ τοῦ Ἁρποκρατίωνος, λέγοντος ὅτι ἦν « τόπος . . . ὑπὲρ τὸ Στάδιον . . . πρὸς τῷ δήμῳ τῷ ὑπένερθεν Ἀγρυλέων », τῷ πιθανῶς μετὰ τῆς Ἄγρας συνεχομένῳ. Ὡς λόφον δ' ἐνδεικνύει τὸν Ἀρδηττὸν καὶ ἡ κατάληξις, καὶ πιθανῶς ἦν ὁ βορειότερος τῆς σειρᾶς, διότι ὁ Πλούταρχος μνημονεύει αὐτοῦ μετὰ τοῦ Λυκείου (32).

Τίς δ' ἡ θέσις τῶν ἀλλαχοῦ μνημονευομένων ὑψωμάτων, τοῦ *Ἀγελάστου* (33), τοῦ *Ἰκαρίου* (34) καὶ τοῦ *Ἀρα-*

(29) ΙΘ, 7.
(30) Ἀττ. ΙΔ, 1.
(31) Η, 10.
(32) Β. Θησ. ΛΓ.
(33) Bekk. An. gr. 537, 7.
(34) Pl. IV, 7.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

κόνθου(35), ἀγνοεῖται· ἀλλὰ τὰ δύο τελευταῖα φαίνεται ὅτι ἔκειντο κατὰ τὸ Πεντελικόν.

Ὑπῆρχε δέ που τῶν Ἀθηνῶν καὶ λόφος ὅστις *Τρισκελὴς* ἐκαλεῖτο, καὶ προσέτι καὶ *Σικελία* (36). Ὁ Müller (37) ἐκλαμβάνει αὐτὸν κείμενον περὶ τὸν Πειραιᾶ, καὶ πιθανὸν ὅτι τὸ δεύτερον ὄνομα, ἀντιστοιχοῦν εἰς τὸ τριγωνικὸν (τρισκελὲς) αὐτοῦ σχῆμα, τῷ ἐδόθη μετὰ τὴν σικελικὴν ἐκστρατείαν.

Ε

Ὕδατα.

Ἐκ δὲ τῶν ποταμῶν τῶν διαῤῥεόντων τὰ περὶ τὰς Ἀθήνας, ὁ *Κηφισός*, διατηρήσας πάντοτε τὸ ἀρχαῖον ὄνομα, τὴν διεύθυνσιν καὶ τὸν χαρακτῆρα (1), ἐστὶν ἐντελῶς γνωστός.

Ὁ δ' *Ἰλισσός* (2), ὅστις καὶ *Εἰλισσὸς* ἐπὶ τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων ἐγράφετο (3), λέγεται ῥέων « ἐκ τῶν ὑπὲρ τῆς Ἄγρας καὶ Λυκείου μερῶν, καὶ τῆς πηγῆς ἣν ὕμνησεν ἐν Φαίδρῳ ὁ Πλάτων (2). Ἀλλὰ τὸ ὀρθότερόν ἐστιν ὅτι ἐπήγαζεν ἐκ τοῦ Ὑμητοῦ.

Εἰς αὐτὸν δ' ἐξέβαλλε καὶ ὁ Ἠριδανός (4), ἐν Ὑμητῷ ἐπίσης τὰς πηγὰς αὐτοῦ ἔχων, εἰ καὶ ὁ Στράβων (5) λέγει αὐτὰς « ὥς φασίν, ἐκτὸς τῶν *Διοχάρους* πυλῶν ». Τ' αὐτὰ

(35) Sext. Empir. Adv. Gr. 257.
(36) Σουΐδ. Σικελίζειν.
(37) De Monum. Athenar. Götting. 1836.
(1) Παυσαν. Ἀττ. Α, 6. — Ἴδ. καὶ Σοφ. Οἰδ. ἐν Κολ.
(2) Στράβ. Θ, 400.
(3) Παυσ. Ἀττ. ΙΘ, 6.
(4) Παυσ. Αὐτ. — Πλάτ. Κριτ. 112ᵃ. — Φώτ.
(5) Θ, 397.

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

δ' ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Φώτιος, παρ' ᾧ ἡ λέξις «ἐντὸς» διορθωτέα εἰς «ἐκτός». Λέγει δ' αὐτὸν ὁ Στράβων μὴ ἔχοντα πλέον, ὡς εἶχεν ἐπὶ Καλλιμάχου, «καθαρὸν γάνος», οὐχ' ἧττον ὅμως διατηροῦντα ἔτι πηγὴν ποτίμου ὕδατος. Τινὲς (6) ἐξέλαβον αὐτὸν ῥέοντα δυτικῶς τοῦ Ἰλισσοῦ διὰ τῆς πόλεως, ὑπόγειον διὰ τοῦ χρόνου γενόμενον, καὶ πέραν τοῦ Διπύλου πρὸς τὸν βοτανικὸν κῆπον ἐκρέοντα. Ἀλλ' ἡ ὑπόθεσις αὕτη δὲν φαίνεται στηριζομένη ἐπὶ βεβαίας ἀποδείξεως, οὐδὲ ῥύαξ, τὴν πόλιν διασχίζων, θὰ ἔμενεν ἀμνημόνευτος καὶ ἀπαρατήρητος ἐπὶ τῶν μεγάλων ἡμερῶν τῶν Ἀθηνῶν.

Ἡ δὲ *πηγὴ* ἣν ὕμνησεν ὁ Πλάτων ἦν ἡ τοῦ *Πάνοπος κρήνη* (7), παρὰ τὴν κοίτην τοῦ Ἰλισσοῦ, ἢ ἴσως καὶ ἐντὸς αὐτῆς, ὡς φλὲψ ὑπογείως ῥέουσα, καὶ ἐνταῦθα ἀναβλύουσα, καθὼς καὶ ἡ Ἐννεάκρουνος. Λέγει δ' αὐτὴν «μόνην πηγὴν» ὁ Παυσανίας, κατ' ἀντιδιαστολὴν πάντως πρὸς τὰ φρέατα.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν εἴδομεν (8) ὅτι ἔρρει, ὡς εἰσέτι ῥέει, ἡ *Κλεψύδρα*, περὶ ἧς ἐπιστεύετο ὅτι ἐξέβαλλεν εἰς τὸ Φάληρον· ἀλλὰ πιθανωτέρα φαίνεται ἡ ἄλλη μαρτυρία (9), καθ' ἣν εἰς τὸ Φάληρον μᾶλλον ἔρρεεν ἡ κρήνη ἡ ἐν τῷ Ἀσκληπιείῳ.

Ὡς ὄνομα χειμάρου περὶ τὰς Ἀθήνας ἐξελήφθη καὶ ἡ λέξις *Κυκλόβορος*, διότι περὶ τοῦ Κλέωνος λέγει ὁ Ἀριστοφάνης (10), ὅτι ἦν «ἅρπαξ, κεκράτης, Κυκλοβόρου φωνὴν ἔχων». Ἀλλ' ἀποκεκινδυνευμένη φαίνεται αὕτη ἡ ἑρ-

(6) Dörpfeld.
(7) Παυσ. Ἀττ. ΙΔ, 5.
(8) Α, ι, Σελ. 96.
(0) Plin. II, 8. — Ἴδ. ἀνωτ. Σελ. 92.
(10) Ἱππ. 137.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

μηνεία, καὶ νομίζω ὅτι ἡ λέξις δηλοῖ ἐν γένει μόνον τὸν χείμαῤῥον, καθ' ὅσον περὶ τὰς Ἀθήνας οὐδὲν ὕδωρ ῥέει οὕτως ὁρμητικῶς, πλὴν ἴσως μόνου τοῦ Ἰλισσοῦ μετὰ ῥαγδαίας βροχάς, ὥστε νὰ δύνηται ν' ἀποδοθῇ αὐτῷ τοιαύτη ἐπωνυμία.

Τὸ δὲ κατὰ τὰς δυσμὰς τῆς πόλεως πρὸς τὸ Φάληρον ῥέον ῥυάκιον, τὸ σχεδὸν ἄνυδρον καὶ αὐτὸ πλὴν μετὰ ῥαγδαίας βροχάς, ἐστὶ πιθανῶς ὁ *Σκῖρος*, ὅστις κατὰ τοὺς ἀρχαίους(11) ἦν «χείμαῤῥος», ῥέων ἔξω τῆς πόλεως, ὅπου ἐστρατοπέδευσαν οἱ κατ' Ἀθηνῶν ἐπελθόντες Ἐλευσίνιοι, ἄρα πρὸς δυσμάς, καὶ παρ' ᾧ ἵδρυτο τὸ ἱερὸν τῆς *Σκιράδος Ἀθηνᾶς*.

ΣΤ

Οἱ λιμένες τῶν Ἀθηνῶν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

α.

Πειραιεύς.

Μεταξὺ τῶν καθ' ἑκάστην ἐξ Ἀθηνῶν κατερχομένων εἰς Πειραιᾶ ὀλίγοι βεβαίως ὑποπτεύουσιν ὅτι ἡ κατάφυτος πεδιὰς ἣν διατρέχουσιν ἦν ποτὲ *θάλασσα*, ἥτις βαθμηδὸν προσχωθεῖσα, μετεβλήθη εἰς ἕλος, *ἁλίπεδον* ἢ *ἁλαὶ* καλούμενον ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, καὶ οὕτω πλῆρες πηλοῦ, ὥστε πολλοὶ τῶν περὶ τὸν Θρασύβουλον, ὑπὸ τοῦ Παυσανίου διωκόμενοι, ἐνέπεσαν εἰς αὐτὸ καὶ ἀπωλέσθησαν (1).

(11) Παυσ. Ἀττ. ΛΣΤ, 3 — Ἀρποκρ. — Σουΐδ. — Ἡσύχ. — Μ. Ἐτυμ. — Στ. Βυζ. λ. Σκῖρος. — Rang. Ant. Hell. II, 895. Σελ. 596.

(1) Ξενοφ. Ἑλλ. Β, 4, § 30, 34. — Ἀρποκρ. λ. Ἁλίπεδον.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἐπὶ τῆς παρακμῆς δὲ τῶν Ἀθηνῶν ἡ κατάστασις αὕτη τοῦ μέρους ἐκείνου οὐδαμῶς ἐβελτιώθη, καὶ ἐσχάτως, ὅτε τῷ 1834 αἱ Ἀθῆναι ἐγένοντο τοῦ βασιλείου πρωτεύουσα, ἦν θάλασσα βορβόρου ῥευστοῦ πολὺ τῆς πεδιάδος ἐκείνης, ὃ σήμερον κοσμοῦσιν εὐθαλεῖς ἄμπελοι, καὶ ὁδοὶ καὶ σιδηρόδρομοι διασχίζουσι.

Καθ᾽ ὃ λοιπὸν «νησιάζουσα» καὶ «πέραν τῆς ἀκτῆς κειμένη», ἀπὸ τῆς πόλεως δὲ τῶν Ἀθηνῶν διὰ βραχίονος θαλάσσης χιλίων βημάτων χωριζομένη(2), ὠνομάσθη *Πειραιεὺς* ἡ ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς ἐποχῆς τὸ ὄνομα τοῦτο φέρουσα χερσόννησος, μετὰ τοῦ μεγάλου λιμένος ὃν ἀπετέλει, καὶ μετὰ τῆς πόλεως ἥτις ἐπ᾽ αὐτοῦ ἱδρύθη. Δύναται ὅμως οὐχ ἧττον νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἐκλήθη οὕτως ἐν ἀπωτάτοις χρόνοις καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἔκειτο ἀντιπέραν τοῦ Φαλήρου, ὅστις ἦν ὁ ἀρχαιότατος τῶν Ἀθηνῶν λιμήν, καθ᾽ ὃ ὁ ἐγγύτατος (3), διότι αὐτὸς μὲν ἀπέχει εἴκοσι, ὁ δὲ Πειραιεὺς τεσσαράκοντα στάδια ἀπὸ τῆς πόλεως.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Κυρίως δ᾽ ὁ Θεμιστοκλῆς, ὅστις προέβλεπε καὶ νοημόνως παρεσκεύαζε τῶν Ἀθηνῶν τὴν θαλασσοκρατίαν, ἐξελέξατο τὸν βαθὺν λιμένα τοῦ Πειραιῶς, τὸν καὶ ἄλλους ἐλάσσονας ἐγκλείοντα ἢ παρακειμένους ἔχοντα, ὡς ἐπίνειον (4).

Συγχρόνως δὲ οὗτος, ἢ ἴσως μετ᾽ αὐτὸν ὁ Περικλῆς, ἀφ᾽ οὗ ὁ Πειραιεὺς ἀνεδείχθη ὁ ἐπισημότατος θαλάσσιος σταθμὸς τῆς μεγίστης τῶν Ἑλληνίδων πόλεων(5), ἠθέλησε νὰ διασκευάσῃ τὴν περὶ αὐτὸν πόλιν, ἥτις δῆμον ἀπετέ-

(2) Στράβ. Α, Σελ. 58, 391. — Plin. II, 85. 201. — Σουΐδ. λ. Ἔμβαρος.
(3) Παυσ. Α, 2, 3.
(4) Θουκ. Α, 93. — Corn. Nep. VI.
(5) Ἰσοκρ. Πανηγ. Α. — Ξενοφ. Πολ. Ἀθ. Β, 11.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

λει (6), εἰς εὐρυθμίαν καὶ μεγαλοπρέπειαν ἀξίαν τῆς περιωπῆς της, καὶ πρὸς τοῦτο μετεκαλέσατο τὸν ἐπισημότατον ἀρχιτέκτονα, Ἱππόδαμον τὸν Μιλήσιον(7), ἵνα ῥυμοτομήσῃ αὐτήν. Οὗτος δέ, γνωρίζων ἐκ πείρας πόσας ἀντενεργείας ἀπαντῶσιν αἱ τοιαῦται μεταρρυθμίσεις ἐκ τῶν προσβαλλομένων ἰδιωτικῶν συμφερόντων, ἔδωκε πρῶτος τῆς αὐταπαρνήσεως τὸ παράδειγμα, καὶ ἐδωρήσατο εἰς τὸν δῆμον ἣν ἐκέκτητο ἐκεῖσε ἰδίαν οἰκίαν· εἶτα δὲ διέγραψε τὴν πόλιν καθ᾽ ὃ σχέδιον εἶχε ῥυτομοτομήσει καὶ τὴν Ῥόδον.

Ἤρεισε δηλαδὴ τὴν πόλιν εἰς τοὺς βορειανατολικῶς τοῦ λιμένος ὑψουμένους λόφους, καὶ ἐξέτεινεν αὐτὴν ἀμφιθεατρικῶς πρὸς τὴν θάλασσαν, εἰς τοῦ λιμένος τὴν βόρειον καὶ πρὸ πάντων τὴν ἀνατολικὴν πλευράν· καθωράϊσε δ᾽ αὐτὴν μεγαλοπρεπῶς κατὰ τὴν παραλίαν διὰ πέντε στοῶν (8) ἀλλήλας διαδεχομένων, εἰς λαμπρὸν θέαμα τοῖς εἰσπλέουσιν. Ἦσαν δ᾽ αὗται τὸ ἐμπόριον (9), ἡ ἡ παραθαλασσία ἀγορὰ τῆς πόλεως, καὶ μία ἐξ αὐτῶν ἐλέγετο *Μακρὰ στοά* (6), ἴσως μέρος ταύτης ἡ *Ἀλφιτόπωλις* (10), ἔνθα ἐπωλοῦντο τὰ σιτηρά, ἂν δὲν ἦτον ἄλλη, οἰκοδομηθεῖσα ὑπὸ Περικλέους (11), καὶ ἴσως ἄλλη τρίτη τὸ *Δεῖγμα*, ὅπερ ἦν, καθ᾽ Ἁρποκρατίωνα (8), «τόπος ἐν τῷ ἐμπορίῳ», προφανῶς ἔνθα ἐξετίθεντο δείγματα τῶν ἐμπορευμάτων, καί, κατὰ τὸν σχολιαστὴν τοῦ Ἀριστοφάνους (12), «ἔνθα πολλοὶ συνήγοντο

(6) Παυσαν. Ἀττ. Α, 2.
(7) Ἀριστ. Πολιτ. Α, 258. — Σχόλ. εἰς Ἀριστοφ. Ἱππ. 327. — Ἁρποκρ. λ. Ἱπποδαμεία. — Ἡσύχ. λ. Ἱπποδάμου νέμεσις.
(8) Σχολ. εἰς Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 507. Εἰρήν. 144.
(9) Ἁρποκρ. λ. Δεῖγμα.
(10) Σχολ. Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 548. — Δημοσθ. π. Φορμ. 198
(11) Σχολ. Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 347.
(12) Ἱππ. 975. — Ἴδ. (6).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ξένοι καὶ πολῖται καὶ ἐλογοποίουν». Ἄλλην δὲ «μεγίστην στοὰν» ᾠκοδόμησαν καὶ οἱ Τετρακόσιοι, ἀλλ' εἰς τὴν ἀντιπέραν ἀκτήν, ἐπὶ τῆς Ἠετιονείας, «εἰς ἣν τὸν σῖτον ἠνάγκαζον πάντας τὸν ὑπάρχοντα καὶ τὸν ἐπιπλέοντα» (13) νὰ καταθέτωσι, καὶ ἀπ' αὐτῆς καὶ μόνης νὰ τὸν ἀγοράζωσιν.

Ὅτι δ' αἱ στοαὶ αὗται, ἤτοι τὸ Ἐμπόριον, ἐξετείνοντο εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἀκτὴν μέχρι νοτίως τῆς Τερψιθέας, μαρτυρεῖται καὶ ἐκ μιᾶς αὐτόθι ἐν χώρᾳ εὑρεθείσης ἐπιγραφῆς, ἥτις φέρει ἀρχαϊκοῖς γράμμασιν· «Ἐμπορίου καὶ ὁδοῦ ὅρος».

Ἐκτὸς δὲ τῆς παραθαλασσίας ταύτης ὑπῆρχε καὶ ἄλλη μεσόγειος ἀγορά, διὰ τὴν ἐσωτερικὴν χρῆσιν τῆς πόλεως, κληθεῖσα, κατὰ τὸν ἐπιφανῆ ἀρχιτέκτονα, *Ἱπποδαμεία*(14), καὶ ἔκειτο βεβαίως εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ βορειοτέρου τῶν λόφων, ὅστις, ὡς κατωτέρω, ἦν ὁ τῆς Μουνυχίας. Κατὰ τὸν Ξενοφῶντα, οἱ περὶ τὸν Θρασύβουλον, ἐκ τῆς Φυλῆς κατελθόντες, κατέλαβον τῆς Μουνυχίας τὸν λόφον· οἱ δὲ Τριάκοντα, ἀντεπελθόντες ἐξ Ἀθηνῶν διὰ τῆς *Ἁμαξιτοῦ*, ἥτις ἦν ἡ ἐκτὸς τοῦ βορείου τείχους ἐμπορικὴ λεωφόρος(15), εἰς ταύτην τὴν ἀγορὰν παρετάχθησαν, κατασχόντες καὶ τὴν πρὸς τὸ *Βενδίδιον* (16), ἤτοι τὴν πρὸς τὰ νοτιοδυτικὰ ἄγουσαν, καὶ ἐκεῖθεν ἠναγκάζοντο νὰ μάχωνται κατὰ τῶν ὑπερκειμένων ἀντιπάλων, ἐλαττούμενοι οὕτως ὡς ἐκ τῆς θέσεως.

Μνημονεύεται δ' ἐν Πειραιεῖ τοῦ *Διὸς Σωτῆρος καὶ τῆς Ἀθηνᾶς Σωτείρας*, βεβαίως τῶν σωζόντων ἐκ θαλασσίων

(13) Θουκυδ. Η, 90.

(14) Ξεν. Αὐτ. — Δημοσθ. κ. Τιμοθ. 1590 Rsk. — Ἀνδοκ. π. Μυστηρ. σ. 28.

(15) Ἴδ. Ἀνωτ. Σελ. 39.

Ἴδ. Κατωτ. Σελ. 182.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

κινδύνων, ἐπίσημον «τέμενος» κατὰ Παυσανίαν(3), «ἱερὸν» κατὰ Στράβωνα (17) καὶ Λίβιον (18), «ναὸς» δὲ κατὰ Πλίνιον(19), οὐχὶ παράλιος πιθανῶς, διότι ὁ Στράβων διακρίνει αὐτὸν ἀπὸ τῶν παρὰ τὴν θάλασσαν κειμένων. Λείψανα ἀρχαίας οἰκοδομῆς παρὰ τὸν ἅγιον Σπυρίδωνα εὑρεθέντα ἴσως εἰσὶν αὐτοῦ ἐρείπια.

Ἄλλος δὲ ναὸς λίαν γνωστὸς ἦν τὸ Ἀ*φροδίσιον*, ἀνεγερθὲν ὑπὸ Κόνωνος «πρὸς τῇ θαλάσσῃ» μετὰ τὴν ἐν Εὐρυμέδοντι ναυμαχίαν, εἰς τὴν προστάτιν τῆς Κνίδου Ἀφροδίτην (3), ἥτις διὰ τοῦτο ἐπωνομάσθη πιθανῶς καὶ *Εὔπλοια*, ὡς συμπεραίνεται ἐκ τοῦ ὅτι οἱ Κνίδιοι, λαβόντες ἐξ Ἀθηνῶν Ἀφροδίτην τοῦ Πραξιτέλους, τοῦτο ἔδωκαν αὐτῇ τὸ ἐπώνυμον. Τὸ αὐτὸ τοῦτο διηγεῖται ὁ Λαμπτρεὺς Ἀμμώνιος(20), σύγχρονος τοῦ Πλουτάρχου (21), περὶ Θεμιστοκλέους, ὅτι καὶ αὐτός, μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι νίκην, εἶχεν ἀνεγείρει ἐν Πειραιεῖ ναὸν τῇ Ἀφροδίτῃ, ἣν καὶ ὠνόμασεν «Ἀπαρχῶν», διότι ἐπὶ τῆς ναυμαχίας περιστερὰ καθεσθεῖσα εἰς τὸν ἱστόν του τῷ προανήγγειλε τὴν νίκην. Ὥστε, κατὰ ταῦτα, δύο ἔπρεπε νὰ ὑπῆρχον ναοὶ τῆς Ἀφροδίτης ἐν Πειραιεῖ ἐφ᾽ ὁμοίαις περιστάσεσιν ἱδρυθέντες· ἀλλὰ πιθανώτερον δύναται ἴσως νὰ ἐκληφθῇ ὅτι ὁ Ἀμμώνιος ἐσύγχυσε τὰς περιστάσεις, ἐκλαβὼν τὸν Θεμιστοκλῆν καὶ τὴν Σαλαμῖνα ἀντὶ τοῦ Κόνωνος καὶ τῆς Κνίδου.

Τοῦ Ἀφροδισίου ἡ θέσις ἐστὶ σήμερον ἀκριβῶς γνωστή, διότι τὰ ἐρείπια αὐτοῦ ἀνευρέθησαν πρό τινων ἐτῶν ἐπὶ

(17) Σ. 396. — Ἴδ. καὶ Πλούτ. Δημοσθ. ΚΖ.
(18) XXXI, 30.
(19) H. N. XXXIV, 8.
(20) Σχόλ. εἰς Ἑρμολ. π. Βωμῶν, Κεφ. π. γλυκύτητος.
(21) Πλούτ. Θεμισ. ΛΒ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τοῦ ὑψώματος τοῦ παρατείνοντος τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν τοῦ Πειραιῶς, ὀλίγον νοτιώτερον τῆς θέσεως ἔνθα ἵσταται ἡ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσα ἐπιγραφὴ τοῦ «ὅρου τοῦ ἐμπορίου», βορειότερον δὲ τοῦ σημερινοῦ τελωνείου. Ἐκεῖ εἶδον καὶ ἐγὼ αὐτὸς ἀγαλμάτιον Ἀφροδίτης περίπου διποδιαῖον ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς εὑρεθέν. Πρέπει λοιπὸν νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ὁ ναὸς τῆς Ἀφροδίτης εἵπετο ἀμέσως μετὰ τὴν τελευταίαν τῶν στοῶν πρὸς νότον.

Τινὲς (22) ἐξέλαβον τὸ ὄνομα *Ἀφροδίσιον* ὡς λιμένα ἐμφαῖνον, ὑποδιαίρεσιν τοῦ Πειραϊκοῦ, παραχθέντες ἐκ παρεξηγήσεως τοῦ ἑπομένου χωρίου τοῦ σχολιαστοῦ τοῦ Ἀριστοφάνους (23)· «Πειραιεὺς λιμένας τρεῖς ἔχει, πάντας κλειστούς· εἷς μὲν ὁ Κανθάρου λιμήν, οὕτω καλούμενος ἀπό τινος ἥρωος Κανθάρου, ἐν ᾧ τὰ νεώρια· εἶτα κύκλῳ τοῦ λιμένος στοὰς πέντε». Ἐξέλαβον δηλαδὴ ὅτι ὁ σχολιαστής, τρεῖς λέγων λιμένας ἐν Πειραιεῖ, πρῶτον ἀπαριθμεῖ τὸν Κάνθαρον, καὶ δεύτερον τὸ Ἀφροδίσιον. Παρεῖδον ὅμως ὅτι, κατὰ τὴν τοιαύτην ἑρμηνείαν, (ἀπᾴδουσαν καὶ εἰς τὴν κατ' αἰτιατικὴν σύνταξιν τῆς λέξεως «στοάς», ἐξαρτωμένης προφανῶς ἐκ τοῦ «ἔχει»), ὡς τρίτον λιμένα ἔπρεπεν ἀναγκαίως νὰ παραδεχθῶσι τὰς στοάς! Πρόδηλον ἐξ ἐναντίας φαίνεται ὅτι ὁ γραμματικὸς ἐκεῖνος θέλει, μετ' ἴσως οὐχὶ λίαν ἀκριβοῦς φράσεως, ὡς οὐ σπανίως συμβαίνει τοῖς σχολιασταῖς, νὰ εἴπῃ ὅτι μετὰ τὰ ἐν τῷ Κανθάρῳ νεώρια εἵπετο τὸ Ἀφροδίσιον, καὶ μετ' αὐτὸ αἱ πέντε στοαί.

Κατ' ἐπιγραφὰς δ' εὑρεθείσας ἐν Πειραιεῖ (24), ὑπῆρχεν ἐκεῖ καὶ ναὸς τοῦ *Θησέως* καὶ ἕτερος τῆς *Ἑστίας*.

(22) Leake, Athens, 373.
(23) Εἰς Εἰρήν. 146.
(24) Bœckh, C. I. G. 101. 103.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Τοῦ δὲ Θεάτρου τῆς πόλεως σώζονται λείψανα εἰς τὴν νοτιοδυτικὴν κλιτὺν τοῦ βορειοτέρου τῶν λόφων, ἀκριβῶς εἰς ἣν θέσιν ἐξάγεται καὶ ἐκ τῆς διηγήσεως τοῦ Ξενοφῶντος (25) ὅτι ἔκειτο, διότι ἐκεῖ κατέβησαν ἐκ τοῦ λόφου οἱ μετὰ τοῦ Θρασυβούλου, καὶ ἐπολέμησαν τοὺς εἰς τοὺς πρόποδας ἐστρατοπεδευμένους Πελοποννησίους. Μνημονεύεται δὲ τὸ Θέατρον τοῦτο καὶ ὡς «πρὸς τῇ Μουνυχίᾳ» (26) ἢ Μουνυχιάσι (27) κείμενον, διότι ἦν ὑπ᾽ αὐτὸν τὸν λόφον τῆς Μουνυχίας. Ὡς δ᾽ ἐν Ἀθήναις, οὕτως ὑπῆρχε καὶ ἐκεῖ, εἴς τινα ἀπὸ τοῦ Θεάτρου ἀπόστασιν, παρὰ τῷ νεωστὶ οἰκοδομηθέντι Θεάτρῳ, κατ᾽ ἐκεῖ εὑρεθέντα γλυπτικὰ καὶ ἐπιγραφικὰ τεμάχια, ναὸς τοῦ Διονύσου, ἔνθα καὶ Διονυσιακαὶ ἐτελοῦντο πομπαί (28). Μεσημβρινώτερον δέ, πρὸς τῇ Ζέᾳ, εὑρέθησαν λείψανα καὶ ἄλλου Θεάτρου Ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς.

Κρήνας δὲ δὲν εἶχεν ὁ Πειραιεύς, ἀλλὰ μόνον φρέατα, ἃ καὶ ἐπιστεύθη ὅτι ἐδηλητηρίασαν οἱ Σπαρτιᾶται (29).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

6.

Οἱ ἐν τῷ λιμένι Πειραιῶς λιμενίσκοι

1. Κάνθαρος.

Ὁ Πειραεὺς εἶχε, κατὰ τοὺς ἀρχαίους, «τρεῖς» λιμένας, οὓς ὁ Θουκυδίδης λέγει «αὐτοφυεῖς», καὶ περὶ ὧν μαρτυροῦσιν ὅ τε Παυσανίας (3), καὶ ὁ σχολιαστής, περὶ οὗ

(25) Ἑλλ. Β, 4, § 31-34.
(26) Θουκ. Η, 93.
(27) Λυσ. κ. Ἀγορ. 464. 479, Rsk.
(28) Δημοσθ. κ. Μειδ. 517 Rsk.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἀνωτέρω (24), χαρακτηρίζων αὐτοὺς ὡς «κλειστούς» (30), ἤτοι ἔχοντας ἑκατέρωθεν προκυμαίας τετειχισμένας, δι' ὧν ἀπεκλείετο πᾶς εἴσπλους ἐχθρικὸς ἢ ἀπηγορευμένος.

Εἴδομεν δ' ὅτι ἐξ αὐτῶν ὀνομάζει ὁ σχολιαστὴς οὗτος ἕνα, τὸν *Κάνθαρον*(31), ὃν λέγει προηγούμενον τοῦ Ἀφροδισίου («εἶτα τὸ Ἀφροδίσιον»). Προηγεῖτο δὲ πρὸς νότον, διότι μετὰ τὸ Ἀφροδίσιον ἐπομένας λέγει τὰς στοάς, ὧν ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ «Ἐμπορίου» γνωστὴ ἐστὶν ἡ θέσις. Ἦν ἄρα ὁ Κάνθαρος ὁ χαρίεις ἐκεῖνος κολπίσκος, ὁ πρῶτος καμπτόμενος πρὸς τὰ δεξιὰ τῷ εἰσπλέοντι εἰς τὸν Πειραιᾶ, ἐπὶ τῆς θέσεως ἔνθα ἦν πρὸ χρόνων τὸ σχοινοπλοκεῖον, μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου ἐφ' οὗ σήμερον ἐστὶν ᾠκοδομημένον τὸ τελωνεῖον.

Ἀλλὰ καὶ ἑτέρα ἀπόδειξις καθίστησιν ἀναμφισβήτητον τὴν θέσιν ταύτην τοῦ Κανθάρου. Κατὰ τὸν σχολιαστήν, ἐν τῷ Κανθάρῳ ἦσαν «τὰ *νεώρια*». Πρὸ ἐτῶν δέ, μακραὶ καὶ πολύτιμοι ἐπιγραφαὶ (32) τῶν χρόνων τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀνεσκάφησαν ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, κατ' αὐτὴν ταύτην τὴν θέσιν τοῦ τελωνείου, καὶ ὑπὸ τοῦ Λ. Ῥόσς τῷ Βοικχίῳ πεμφθεῖσαι, ἐδημοσιεύθησαν ὑπ' αὐτοῦ, περιέχουσαι πλουσιωτάτους καταλόγους τῆς *σκευοθήκης* τῶν *νεωρίων*. Αὕτη δ' ἦν βεβαίως ἡ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους διὰ σκεύη 1000 νηῶν οἰκοδομηθεῖσα λαμπρὰ «Ὁπλοθήκη τοῦ Φίλωνος» (33), ῥήτορος συγχρόνως καὶ ἀρχιτέκτονος, ἣν ὁ Σύλλας κατέστρεψεν, ἢ κἂν ἴσως ἦν μόνον μέρος αὐτῆς.

(31) Ἴδ. καὶ Ἡσύχ. καὶ Σουΐδ. λ. Κάνθαρος.
(32) Bœckh, Urkunden üb. d. Seewesen d. Athener.
(33) Στράβ. Σελ. 395. — Ἀππιαν. Μιθρ. 41. — Plin. H. N. VII, 37. — Vitr. VII, præf. — Cic. de Orat. I, 11.
(29) Θουκ. Β, 48.
(30) Ἴδ. καὶ Ἡσύχ. λ. Ζέα.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Εἶχε δέ, κατὰ τὰς ἐπιγραφὰς ταύτας, ὁ Κάνθαρος 94 «νεωσοίκους», ἤτοι, ὡς ἐξηγεῖ ἀρχαῖον χωρίον, «καταγώγια ἐπὶ τῆς θαλάττης ᾠκοδομημένα εἰς ὑποδοχὴν τῶν νεῶν ὅτι μὴ θαλαττεύοιεν». Ἦσαν ἄρα οἱ νεώσικοι αἱ ἐπὶ τῆς παραλίας διεσκευασμέναι θέσεις εἰς ἃς ἀνείλκοντο αἱ τριήρεις μετὰ τὸν πλοῦν, ἑκάστη ὡρισμένη διὰ μίαν τριήρη. Λείψανα δὲ τῶν νεωσοίκων τούτων φαίνονται ἔτι εἰς τὸ μέρος τοῦτο κατακλυσθέντα ὑπὸ τῆς θαλάσσης.

Προσέτι διηγεῖται ὁ Πλούταρχος (34), ὅτι μύστην τινὰ (ἱερέα μυστηρίων), λούοντα χοιρίδιον εἰς τὸν Κάνθαρον, κατέπιε κῆτος εἰσπλεῦσαν· ὅπερ ἐπίσης ἀποδεικνύει τὴν πρὸς τῷ ἀναπεπταμένῳ πελάγει θέσιν τοῦ Κανθάρου.

Πᾶσαι λοιπὸν αὗται αἱ μαρτυρίαι ἀποδεικνύουσιν ὅτι ὁ Κάνθαρος ἦν ὁ κόλπος ὁ κείμενος ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ λιμένος Πειραιῶς, εὐθὺς νοτίως τοῦ τελωνείου.

Κατωτέρω δὲ τοῦ Κανθάρου ὁ χῶρος ἦν, φαίνεται, ἀκατοίκητος, καὶ «μεγάλα λατομεῖα» ἀναφέρει ἐκεῖ ὁ Ξενοφῶν, τὰ μέχρι τοῦδε ὄντα καταφανῆ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

2. Κωφὸς λιμήν.

Ὁ Ξενοφῶν μνημονεύει (35) λιμένος τινός, ὃν καλεῖ *Κωφὸν λιμένα*· λέγει δ' ὅτι ὁ Παυσανίας ἦλθε μετὰ στρατοῦ εἰς αὐτόν, «σκοπῶν πῇ εὐαποτειχιστότατος εἴη ὁ Πειραιεύς». Ὁ λιμὴν ἄρα οὗτος ἦν πλησίον τοῦ Πειραιῶς, ἐκτὸς τῶν τειχῶν αὐτοῦ, καὶ πρὸς δυσμάς, ὅθεν καὶ μόνον ἦν ἡ τοιαύτη κατασκόπευσις δυνατή, καὶ προσεχὴς τῷ Ἁλιπέδῳ, ὅθεν ὡρμᾶτο ὁ Παυσανίας.

Κατὰ πάντα λοιπὸν ταῦτα τὰ διδόμενα, ὁ *Κωφὸς λιμὴν*

(34) Β. Φωκ. ΚΗ.
(35) Ἑλλ. Β, 4. § 31. 32.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἣν πιθανῶς ὁ λιμενίσκος ἐκεῖνος ὁ ἀνοιγόμενος εἰς τὸν μυχὸν τοῦ Πειραϊκοῦ, κατὰ τὴν βορειοδυτικὴν αὐτοῦ γωνίαν, ὀπίσω τῆς ἀποβάθρας, καὶ ὑπὸ τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμόν. Ὁ πυθμήν, ἀνερευνηθείς, εὑρέθη διὰ μεγάλων πλακῶν ἐστρωμένος καὶ ἀβαθύς, ὥστε βεβαίως ἐχρησίμευεν εἰς μικρῶν πλοίων προσόρμησιν. Ἦν ἑπομένως ἴσως εἷς καὶ αὐτὸς τῶν Πειραϊκῶν λιμένων.

Καὶ τὸ ὄνομα δ᾽ αὐτοῦ μαρτυρεῖ ὑπὲρ τῆς θέσεως εἰς ἣν ὑπολαμβάνω αὐτὸν ἀνήκοντα, διότι «κωφοὶ» ἐλέγοντο οἱ ἀκύμαντοι ἐσωτερικοὶ λιμένες, οἱ μὴ εἰς τὰς προσβολὰς τῶν ἀνέμων ἐκτεθειμένοι (36).

3. Ζέα. Φρεαττύς.

Ἂν οἱ δύο ἐκ τῶν εἰς τὸν Πειραιᾶ ἀποδιδομένων λιμένων ἦσαν ὁ *Κάνθαρος* καὶ ὁ *Κωφὸς λιμήν*, τρίτος θὰ ἦν αὐτὸς ὁ Πειραιεύς, ὁ καὶ ὡς «μέγιστος λιμὴν» ὑπὸ τοῦ Παυσανίου (Αὐτ.) χαρακτηριζόμενος.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ἀλλ᾽ ὁ Ἡσύχιος (30) λέγει ὅτι «εἷς τῶν ἐν Πειραιεῖ λιμένων» ἦν ἡ Ζέα· ὥστε τὸ ὀρθότερον φαίνεται ὅτι οἱ «τρεῖς» μνημονευόμενοι τοῦ Πειραιῶς λιμένες ἦσαν αὐτὸς ὁ Πειραιεύς, ὁ Κάνθαρος καὶ ἡ Ζέα, ὁ δὲ Κωφὸς λιμὴν ὅτι ἐθεωρεῖτο ὡς μυχὸς μόνον τοῦ μεγάλου λιμένος, ἄνευ σημασίας διὰ τὴν μεγάλην θαλασσοπλοΐαν.

Ἐν Ζέᾳ, κατ᾽ ἀρχαῖόν τι χωρίον (37), ὑπῆρχε δικαστήριον ἔνθα ἐκρίνετο «ὁ ἐπ᾽ ἀκουσίῳ μὲν φόνῳ φεύγων, αἰτίαν δ᾽ ἔχων ἐφ᾽ ἑκουσίῳ φόνῳ». Ἀλλὰ τὸ αὐτὸ περίπου αὐτόθι ἐπαναλαμβάνεται («οἱ ἐπ᾽ ἀκουσίῳ φόνῳ φεύγοντες, ἐπ᾽ ἄλλῳ δέ τινι κρινόμενοι») καὶ περὶ τῆς *Φρεαττύος*,

(36) Ζηνόβ. Δ, 62.
(37) Bekker, Anecd. gr. I, Σελ. 311. — Ἴδ. καὶ Πολυδ. Η, 120.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ὅθεν προφανὲς ὅτι ἡ *Ζέα* ἢ ἦν ἡ αὐτὴ τῇ *Φρεαττύϊ*, ἢ συνείχετό πως μετ᾽ αὐτῆς. Λέγεται δ᾽ ἡ *Φρεαττὺς* οὖσα «ἔξωθεν τοῦ Πειραιῶς» (38).

Ἡ τελευταία αὕτη μαρτυρία φαίνεται ἀντιφάσκουσα πρὸς τὴν τοῦ Ἡσυχίου (30), λέγοντος τὴν Ζέαν «ἕνα τῶν λιμένων τοῦ Πειραιῶς»· ἐξηγεῖται ὅμως ἂν ἐνθυμηθῶμεν ὅτι *Πειραιεὺς* ἐλέγετο οὐ μόνον ὁ λιμήν, ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἡ χερσόνησος ἀνατολικῶς τοῦ λιμένος.

Ἐνταῦθα λοιπόν, «ἔξωθεν τοῦ (λιμένος) Πειραιῶς», ἦν «εἷς τῶν ἐν (τῇ χερσοννήσῳ) Πειραιῶς λιμένων», ἡ Ζέα, καὶ ἐν αὐτῇ, ἢ παρ᾽ αὐτήν, ἡ *Φρεαττύς*.

Περιεῖχε δέ, κατὰ τὰς προμνημονευθείσας ἐπιγραφὰς (32) ἐπὶ Ἀλεξάνδρου ἡ Ζέα 196 νεωσοίκους, ὥστε ἦν προφανῶς μείζων τοῦ Κανθάρου, καὶ λιμὴν δεκτικώτερος πολεμικῶν ναυτικῶν δυνάμεων.

Ἐκ τούτων ἀριδήλως προκύπτει ὅτι *Ζέα* οὐδεὶς ἄλλος δύναται νὰ ἦτο λιμήν, ἢ ὁ ἀνατολικῶς τῆς χερσονήσου εἰσιών, καὶ τὸν Πειραϊκὸν ἰσθμὸν ἀποτελῶν (τὸ ἐπὶ Τουρκοκρατίας *Πασᾶ λιμάνι*), ὅστις καὶ τῶν νεωσοίκων πολλὰ καὶ καλῶς διατηρούμενα λείψανα σώζει.

Κατὰ τὸν Ἡσύχιον (23), ἡ Ζέα εἶχε τὸ ὄνομα ἀπὸ τοῦ καρποῦ τῆς «ζειᾶς», εἴδους τινος σιτηρῶν· ἀλλ᾽ ὁ αὐτὸς λέγει αὐτόθι ὅτι *Ζέα* ἐκαλεῖτο καὶ ἡ «Ἑκάτη παρ᾽ Ἀθηναίοις». Ἐπειδὴ δ᾽ ἐνίοτε ἡ Ἄρτεμις ἐταυτίζετο, ὡς φαίνεται (39), τῇ Ἑκάτῃ ἐν Ἀθήναις, ἴσως μᾶλλον ἐκλήθη ὁ λιμὴν ἐν ἀρχαιοτάτοις χρόνοις ἐκ τοῦ οὐ μακρὰν κειμένου ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος (τῆς Μουνυχίας).

Ἡ δὲ *Φρεαττὺς* ἦν προφανῶς ἐπώνυμος φρέατος· καὶ

(38) Ἑλλάδιος, ἐν Φωτ. Μυριόβ. σ. 1594.
(39) Ἀθήν. Δ, 168. — Ἰδ. Ἀνωτ. σ. 106.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τοιοῦτο ὑφίσταται τῷ ὄντι εἰς τὴν κολπουμένην ὄχθην, ἀμέσως ὑπὸ τὴν Ζέαν, νοτιοδυτικῶς αὐτῆς, εἰς τοῦ Πειραϊκοῦ ἀκρωτηρίου τ' ἀνατολικά, ἔνθα καὶ εἰσέτι φρέαρ ὑφίσταται ἰαματικὰς ἰδιότητας κεκτημένον, τὸ λεγόμενον *τσιρλονέρι*, καὶ ἴχνη κρηπῖδος διατηροῦνται.

4. Μουνυχία.

Κατὰ Παυσανίαν (40), «ἔστι καὶ ἄλλος Ἀθηναίοις, ὁ *ἐπὶ Μουνυχίᾳ* λιμήν»· ὁ δὲ Στράβων (41) λέγει τὴν Μουνυχίαν «λόφον χερσονησιάζοντα», ἐννοῶν προφανῶς τὸν βόρειον τῶν δύο μεγάλων λόφων κατὰ τὸν Πειραιᾶ, διότι προστίθησιν ὅτι «ὑποπίπτουσιν αὐτῷ λιμένες τρεῖς», οἵτινες εἰσὶν ὁ Πειραιεύς, ἡ Ζέα, καὶ ὁ ἀνατολικῶς αὐτῆς κυρτούμενος, ὁ σήμερον λεγόμενος *Φανάρι*. Τοῦτον λοιπὸν πρέπει ν' ἀναγνωρίσωμεν ὡς τὸν τῆς *Μουνυχίας*, καὶ αὐτὸν λιμένα πολεμικόν. Ἦν δὲ μικρότερος τῶν δύο ἄλλων, τῆς Ζέας καὶ τοῦ Κανθάρου, διότι ἐν ᾧ ὁ πρῶτος εἶχεν 196 νεωσοίκους, ὁ δεύτερος 94, οὗτος εἶχε μόνον 82, καὶ ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου οὐδόλως μνημονεύεται· ἀλλ' οὐχ ἧττον ἦν καὶ αὐτὸς ναυτικὸν ὁρμητήριον, ἐξ οὗ μοῖραι στόλου ἐξέπλεον (42). Ἐπὶ τῆς τραχείας δὲ καὶ ὑψηλῆς δυτικῆς ὄχθης αὐτοῦ σώζει φρουρίου ἐρείπια.

Περὶ τῆς ταυτότητος τοῦ λόφου ὑπάρχουσι λίαν ἀποχρῶσαι ἀποδείξεις. Κατὰ Στράβωνα, ἦν αὐτὸς ὑψηλός, κατοικούμενος, συμπεριτετειχισμένος μετὰ τοῦ Πειραιῶς. Κατὰ Ξενοφῶντα δέ (43), ἐκ τῆς Φυλῆς ὁ Θρασύβουλος

(40) Αὐτ. Α, 4.
(41) Σελ. 157.
(42) Ἰσαῖος, π. Φιλοκτ. κλ. σελ. 157 Rsk.
(43) Ἑλλ. Β, 4, § 10-12.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

προελθών, τὴν *Μουνυχίαν* κατέλαβε, προδήλως τὸν πρῶτον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ του καὶ ὑψηλότερον λόφον, οὐχὶ τὸν ἀπωτέρω, ἐντὸς τῆς Πειραϊκῆς χερσονήσου κείμενον, ἔνθα ἤθελεν ἐγκλεισθῆ ἀδιεξόδως, ἔχων τὸν ἐχθρὸν εἰς τὰ νῶτα καὶ ὑπερκείμενον.

Ὁ λόφος οὗτος ἦν ὁμολογουμένως σημεῖον στρατηγικόν. Εἰς αὐτοῦ δὲ τοὺς δυτικοὺς πρόποδας ἐστήριξεν ὁ Ἱππόδαμος τὴν πόλιν τοῦ Πειραιῶς καὶ τὸ Πειραϊκὸν θέατρον, ὑπὸ δὲ τοὺς νοτιανατολικοὺς ἠνοίγετο ὁ λιμὴν τῆς Μουνυχίας, καὶ ὑπὸ τοὺς νοτιοδυτικοὺς ὁ τῆς Ζέας.

Μεταξὺ δὲ τοῦ λιμένος τούτου καὶ τοῦ Πειραϊκοῦ ἠγείρετο ὁ ναὸς τῆς Μουνυχίας Ἀρτέμιδος, οὗ ἐπίσημα λείψανα δωρίου ῥυθμοῦ διατηροῦνται ἐν χώρᾳ, καὶ οὗ τὴν λατρείαν ἐξελάβομεν ἀνωτέρω (39) ὡς σχετιζομένην μετὰ τῆς ἐπωνυμίας τῆς Ζέας. Εἰς αὐτὸν κατέφευγον, ὡς εἰς ἄσυλον, οἱ ὑποδειχθέντες τριήραρχοι, ὅσοι ἤθελον ν' ἀποφύγωσι τὴν δαπανηρὰν τιμὴν τῆς τοιαύτης λειτουργίας. Περὶ τοῦ λόφου τῆς Μουνυχίας, λέγει προσέτι ὁ Στράβων (41), ὅτι ἦν « κοῖλος καὶ ὑπόνομος πολὺ μέρος », ὥστε καὶ πολλάκις κακοῦργοι ἐκρύπτοντο εἰς αὐτοῦ τὰς σύριγγας, οἷαι ἀπαντῶνται καὶ μέχρι τοῦδε. Μία μάλιστα ἐξ αὐτῶν, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς Μουνυχίας, πρὸς τὸ δυτικονότιον, ἀνδρομήκης καὶ ἐπέκεινα τὸ ὕψος, κατέρχεται βαθέως εἰς τὴν γῆν, καὶ ὀνομάζεται *Λουτρὰ* σήμερον. Πιθανῶς αὕτη ἦν τὸ *σηράγγιον* (44), ὄνομα παράγωγον τοῦ Σήραγξ (ὑπόγειος δίοδος) (45), εἰ καὶ ὁ Φώτιος μνημονεύει ἥρωός τινος Σηράγγου, λέγων αὐτὸ ἐκείνου ἐπώνυμον, καὶ ἡρῷον αὐτοῦ περιέχον. Τὸ λέγει δὲ « τόπον τοῦ Πειραιῶς »· ἀλλὰ Πειραιεὺς ἦν τὸ γενικὸν ὄνομα,

(44) Φώτ. Λεξ. ἐν λ.
(45) Φώτ. — Ἡσύχ. εἰς λ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

περικλεῖον καὶ τὴν Μουνυχίαν, ὡς καὶ ὁ νοτιοδυτικὸς τῆς Ζέας ὑψούμενος λόφος, ὁ τὸ τελευταῖον Πειραϊκὸν ἀκρωτήριον ἀποτελῶν, ἐλέγετο μὲν Πειραιεύς, ἀλλ᾽ οὐχ ἧττον ἐνίοτε περιελαμβάνετο ὡς ὅρος, καὶ εἰς τῆς Μουνυχίας τὸ γενικὸν ὄνομα. Λέγει δὲ προσέτι ὁ Στράβων ὅτι ὁ λόφος τῆς Μουνυχίας ἦν κατάλληλος «ὥστ᾽ οἰκήσεις δέχεσθαι»· καὶ τῷ ὄντι θεμέλια οἰκιῶν φαίνονται ἔτι ἐνιαχοῦ ἐπ᾽ αὐτοῦ, ἀνήκοντα ὅμως εἰς τὸν δῆμον τοῦ Πειραιῶς, διότι ἰδιαίτερον δῆμον δὲν ἀπετέλει ἡ Μουνυχία, ἀλλ᾽ ἦν μόνον «τόπος τοῦ Πειραιῶς» (46).

Τὸ δὲ *Βενδίδιον*, οὗ τὴν ἀπὸ τῆς Πειραϊκῆς ἀγορᾶς ὁδὸν ὁ Παυσανίας κατέλαβε (47), ἦν ναὸς τῆς Βένδιδος Ἀρτέμιδος, «μεγάλης Θεοῦ» λεγομένης, καὶ ἐν Θρᾴκῃ κυρίως λατρευομένης, ἐν Ἀθήναις δ᾽ ἑορταζομένης τῇ προτεραίᾳ τῶν μικρῶν Παναθηναίων (19η Θαργηλιῶνος) (48). Ἡ θέσις τοῦ ναοῦ τούτου ἐστὶ γνωστὴ σήμερον ἐπὶ τοῦ νοτιωτέρου λόφου τῆς χερσονήσου, ἔνθα ἀξιολογώτατα αὐτοῦ ἀνευρέθησαν λείψανα, τοῦ μὲν περιβόλου τείχη κυκλώπια, ἐντὸς δ᾽ αὐτῶν ὁλόκληρος θησαυρὸς γλυπτικῶν ἔργων καὶ ἐπιγραφῶν ἐκ διαφόρων ἑλληνικῶν ἐποχῶν.

Ὑπῆρχε δὲ προσέτι ἐν Μουνυχίᾳ καὶ *βωμὸς τοῦ Φωσφόρου*, περὶ οὗ διηγεῖται Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς (49), ὅτι, ὅτε ὁ Θρασύβουλος κατῆλθεν ἐκ τῆς Φυλῆς, ὡδηγήθη διὰ τῆς ζοφερᾶς νυκτὸς ὑπὸ θαυματουργοῦ φωτὸς μέχρι τῆς Μουνυχίας, ἔνθα μετέπειτα ἱδρύθη ὁ βωμός. Ἡ θέσις λοι-

(46) Ἐτυμ. Μ. λ.
(47) Ἰδ. Ἀνωτ. Σελ. 172.
(48) Φωτ. Λεξ. — Ἡσύχ. λ. Μεγάλη Θεός. — Λουκιαν. Ζεὺς Τραγῳδ. Η. — Πλάτ. Πολιτ. Α, καὶ Σχολ. — Πρόκλ. εἰς Πλάτ. Τιμ. Α. — Στράβ. σ. 471. Ἡσύχ. λ. Δίλογχον.
(49) Στρωμ. Α, 24.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τὸν αὐτοῦ ἦν βεβαίως κατὰ τὴν βορειοδυτικὴν γωνίαν τοῦ ὄρους τῆς Μουνυχίας, ὅθεν τὸ πιθανώτερον φαίνεται ὅτι ἀνέβησαν οἱ περὶ τὸν Θρασύβουλον.

Γίνεται δὲ μνεία (50) καὶ μνημείου ἥρωός τινος ὅστις ἐκαλεῖτο *Ἀκρατοπότης*, καὶ πιθανῶς, ὡς ἐκ τοῦ ὀνόματος εἰκάσαι, ἦν τοῦτο πλησίον τοῦ ναοῦ τοῦ Διονύσου.

5. Ἄλκιμος. Τάφος Θεμιστοκλέους.

Κατὰ Διόδωρον, ἢ ἴσως Ἡλιόδωρον (51) τὸν περιηγητήν, παρατιθέμενον ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου (52), «Περὶ τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸν Ἄλκιμον ἀκρωτηρίου πρόκειταί τις οἷος ἀγκών, καὶ κάμψαντι τοῦτον ἐντός, ᾗ τὸ ὑπεύδιον τῆς θαλάττης, κρηπίς ἐστιν εὐμεγέθης, καὶ τὸ περὶ αὐτὴν βωμοειδὴς τάφος τοῦ Θεμιστοκλέους».

Τὸ ἀκρωτήριον τοῦτο τῆς Πειραϊκῆς χερσονήσου, ὁ *Ἄλκιμος*, πρέπει νὰ ἦτον δεξιῶς (ἀνατολικῶς) τῷ εἰσπλέοντι, διότι τὸ πρὸς ἀριστεράν, τὸ δυτικόν, εἶχεν ἄλλο ὄνομα. Εἰς ταύτην δὲ τὴν ὑποδεικνυμένην θέσιν καὶ ὑφίσταται τῷ ὄντι εἰσέτι λάρναξ κατακλυζομένη, καὶ παρ᾽ αὐτῇ ὀγκώδεις κιόνων σπόνδυλοι, τὸ ἀκατάστροφον μνῆμα τοῦ ἥρωος, ὡς ἂν ἐκεῖθεν ἡ γιγαντιαία σκιὰ ἐπιβλέπῃ ἔτι καὶ δι᾽ αἰώνων τὸ ὑγρὸν στάδιον ἐφ᾽ οὗ ἀσαλεύτως ἱδρύθη τῆς Ἑλλάδος ἡ δόξα καὶ ἡ ἐλευθερία. Ὑπό τινων ἠμφισβητήθη ἡ θέσις ἐνίοτε, ἀλλὰ διὰ λόγων οὐχὶ ἰσχυρῶν.

Ὑπεράνω δ᾽αὐτοῦ ἐν τοῖς ἐσχάτοις χρόνοις ἀνηγέρθη τὸ μνῆμα τοῦ Μιαούλη, τοῦ νέου Θεμιστοκλέους.

(50) Πολέμων παρ᾽ Ἀθην. Β, 2, 9.

(51) Ψ. Πλούτ. Β. Ἰ. Ῥ. Ὑπερίδης.—Ἁρποκρ.—Σουΐδ. λ. Νίκη Ἀθηνᾶ. — Ἁρποκρ. λ. Θετταλός, Ὀνήτωρ, Προπύλαια.

(52) Β. Θεμιστ. ΛΒ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

γ.

Ἐκτὸς τοῦ Πειραιῶς.

1. Ἠετιώνεια, Φώρων λιμήν.

Τὸ δὲ δυτικὸν ἀκρωτήριον τοῦ λιμένος Πειραιῶς ὠνομάζετο *Ἠετιώνεια* (53), ἐπώνυμος τοῦ οἰκιστοῦ Ἠετίωνος (54). Ταύτην μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον οἱ τετρακόσιοι ὠχύρωσαν κατὰ τοῦ ἐν Σάμῳ ἀττικοῦ στόλου τῆς ἀντιπάλου μερίδος, καὶ πολλὰ λείψανα τῶν ὀχυρωμάτων σωζόμενα ἀνεσκάφησαν.

Ὀπίσω δὲ τοῦ ἀκρωτηρίου τούτου εἰσχωρεῖ εἰς τὴν στερεὰν κόλπος ἀποτελῶν, ἐκτὸς τοῦ Πειραιῶς, στενὸν λιμένα, ὅστις κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐστὶν ὁ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις (55) μνημονευόμενος *Φώρων* (κλεπτῶν) λιμήν, καθ' ὅσον ὅλως ἀπαράδεκτον φαίνεται ὅτι κόλπος μικρὸς μέν, ἀλλὰ βαθύς, θὰ ἔμενεν ἐκεῖ ἀπαρατήρητος καὶ ἀνώνυμος παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Ὁ δὲ Δημοσθένης (56) λέγει τὸν Φώρων λιμένα «ἔξω τῶν σημείων τοῦ . . . ἐμπορίου», ἤτοι ἔξω τοῦ μεγάλου (κλειστοῦ) ἐμπορικοῦ λιμένος κείμενον, καὶ τὸ ὄνομα προφανῶς ἐνέφαινε τοὺς τὸ λαθρεμπόριον ἐκεῖ μετερχομένους. Τὴν θέσιν δὲ ταύτην κυροῖ καὶ ὁ Στράβων, λέγων (57)· «οἱ Κορυδαλεῖς, εἶθ' ὁ Φώρων λιμὴν καὶ ἡ Ψυττάλεια». Καὶ τῷ ὄντι ὁ λιμὴν οὗτος ἕπεται, πρὸς ἀνατολάς, μετὰ τὸν νοτιώτατον λόφον τοῦ Κορυδαλοῦ, τὸν καλούμενον σήμερον

(53) Θουκ. Η, 90.
(54) Φιλόχορος ἐν Ἀρποκρ. λ. Ἠετιώνεια. — Ἴδ. Δημοσθ. κ. Θεοκρίνου, σ. 1343 Rsk — Σουΐδ. Στέφ. Β. ἐν λ.
(55) Στράβ. σ. 395.
(56) Κ. Λακρίτ. 932 Rsk.
(57) Σ. 395.

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Κερατσίνι, ἐν τῇ ἀρχαιότητι δὲ *Κέρατα*. Αὕτη δ' ἦν ἡ θέσις ὅθεν, καθήμενος «ὑπεράνω τοῦ ναοῦ τοῦ Ἡρακλέους», ἐθεώρει ὁ Ξέρξης τὴν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμῖνος, κατὰ Φανόδημον (58), βεβαίως ὀρθότερον λέγοντα ἢ ὁ Ἀπολλόδωρος (59), καθίζων αὐτὸν εἰς τὴν ὑψηλήν, σχεδὸν ἀπρόσβατον καὶ μεμακρυσμένην τοῦ θεάτρου τῆς μάχης, κορυφὴν τοῦ ὄρους τοῦ μεταξὺ Σαλαμῖνος καὶ Μεγάρων, ἥτις ἐπίσης Κέρατα ἐκαλεῖτο, καὶ νῦν ἔτι *Κερατόπυργος* λέγεται. Ἴσως δὲ δύναται νὰ ὑποτεθῇ ὅτι, μετὰ τὴν ἧτταν τοῦ Ξέρξου, ἀπ' ἐκείνης τῆς κορυφῆς μετηνέχθη πρὸς περιφρόνησιν ἡ ἐπωνυμία καὶ εἰς τὸν λόφον τοῦ Κορυδαλοῦ (60), δι' αὐτὸ τοῦτο, ὅτι εἶχε καθήσει ἐκεῖ ὁ μέγας βασιλεύς. Τὸ δ' Ἡράκλειον ἦν πιθανῶς ἔνθα σήμερον ἡ ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Γεωργίου. Καὶ τὸ ὅτι δὲ τῆς Ψυτταλείας μνημονεύει ὁ Στράβων μετὰ τοῦ Φώρων λιμένος, καὶ τοῦτο συντελεῖ εἰς ἀπόδειξιν τῆς τούτου θέσεως, διότι ἡ μικρὰ ἔρημος νῆσος τῷ ὄντι πρόκειται τοῦ στομίου αὐτοῦ.

Ὁ κολπίσκος οὗτος ἐκαλεῖτο μέχρις ἐσχάτων ἔτι ὑπὸ τοῦ ὄχλου *Λιμενάκι*, προσέτι αὐτός, ἢ ὁ ἀμέσως πρὸς δυσμὰς αὐτῷ παρακείμενος, *Κλεφτολιμάνι*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

2. Φάληρον.

Κατὰ Παυσανίαν (3), ὁ ἀρχαιότερος λιμὴν ἢ ἐπίνειον τῶν Ἀθηνῶν ἦν, μέχρι τῶν χρόνων τοῦ *Θεμιστοκλέους*, τὸ Φάληρον, καθ' ὃ ἐγγύτερον τῆς πόλεως κατὰ τὸ ἥμισυ ἀφ' ὅ,τι ἦν ὁ Πειραιεύς. Ἦν δ' ἡ θέσις αὐτοῦ εἰς τοὺς τρεῖς *πύργους* ἢ *ἀρχαῖον Φάληρον*, ὡς σήμερον λέγεται. Ἐκεῖ-

(58) Πλούτ. Θεμιστ. ΙΓ.
(59) Αὐτ.
(60) Ἴδ. ἐμὴν μετάφρ. τῶν Παραλλ. τοῦ Πλουτάρχου, Τόμ. Β, σ. 132, σημ. 4.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

θεν ἐλέγετο ἀποπλεύσας ὁ Μενεσθεὺς εἰς Τροίαν, καὶ πρὸ αὐτοῦ ὁ Θησεὺς εἰς Κρήτην μετὰ τῶν παιδίων ἃ ἔφερε τῷ Μίνῳ, δι᾽ ὃ καὶ ὑπῆρχεν ἐκεῖ *βωμὸς τῶν παίδων τοῦ Θησέως*, καὶ ἄλλος *Ἡρῷον* λεγόμενος, καὶ ὑποτιθέμενος τοῦ *Ἀνδρόγεω*, υἱοῦ τοῦ Μίνωος. Καὶ ὁ ἐπώνυμος δ᾽ ἥρως τοῦ λιμένος, Φάληρος, ὡρμήθη καὶ αὐτὸς ἐκεῖθεν, τοὺς Ἀργοναύτας συνοδεύσας εἰς τὴν Κολχίδα, δι᾽ ὃ καὶ αὐτοῦ ὑπῆρχεν ἐκεῖ τρίτος βωμός.

Μνημονεύεται δὲ (3) καὶ ἕτερος ἐν Φαλήρῳ βωμός, ὁ τῶν *Ἀγνώστων Θεῶν*, ὧν ἡ λατρεία ἐλέγετο εἰσαχθεῖσα ὑπὸ τοῦ εἰς Ἀθήνας κληθέντος Ἐπιμενίδου, ὅτε μέγας λοιμὸς εἶχε προσβάλει τὴν πόλιν (61), ἣν δὲ καὶ φυσικὴ ἄλλως κατὰ τὴν ἀπωτάτην ἀρχαιότητα εἰς θέσιν εἰς ἣν πολλοὶ ξένοι κατέπλεον καὶ ἀλλόθρησκοι. Πιθανῶς δ᾽ αὐτὸς οὗτος ἦν ὁ βωμὸς τοῦ Ἀγνώστου Θεοῦ, οὗ μνημονεύει ἐν ταῖς Πράξεσιν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ἀποβὰς ἴσως τὸ πρῶτον εἰς Φάληρον.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Πρὸς τῷ Φαλήρῳ ὑπῆρχε καὶ Δήμητρος ναὸς (62), πυρποληθεὶς ὑπὸ τῶν Περσῶν, ὡς καὶ ἕτερος τῆς Ἥρας ἐπὶ τῆς ἀπ᾽ Ἀθηνῶν Φαληρικῆς ὁδοῦ (63).

Προσέτι ἵδρυτο ἐκεῖ καὶ ναὸς τῆς *Σκιράδος Ἀθηνᾶς*, κατὰ Παυσανίαν, ἤ, κατὰ Πλούταρχον (64), τὸ ἱερὸν τοῦ *Σκίρου*, μάντεως ἐλθόντος ἐκ Δωδώνης εἰς Ἀθήνας ἐπὶ Ἐρεχθέως Β (65)· καὶ πλὴν τούτων τὰ ὑπὸ Θησέως οἰκοδομηθέντα ἡρῷα τοῦ *Ναυσιθόου* υἱοῦ τοῦ *Φαίακος* (62).

(61) Διογ. Λαέρτ. Ἐπιμεν. Α, 210. — Ἰ. Χρυσόστ. Ὁμιλ. ΛΗ, εἰς Πράξ. Ἀποστ. — Ἴδ. καὶ Φιλόστρ. εἰς Ἀπόλλ. Τυαν. Α, 6, 1. — Λουκιαν. Φιλοπατ. Ἔκδ. 2, Γεφ. Τ. ΙΑ, Σελ. 247.

(62) Παυσ. Ἀττ. Β, 3.

(63) Παυσ. Φωκ. ΛΕ, 2.

(64) Θησ. ΙΖ.

(65) Παυσ. Ἀττ. ΛΣΤ, 3.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ὑπῆρχε δὲ καί τις τόπος ἐν Φαλήρῳ *Ὠσχοφόριον* καλούμενος (66), ἐκ τῆς τελετῆς τῶν Ὠσχοφορίων, καθ' ἣν νέοι ἐπόμπευον ἀπὸ τοῦ Διονυσίου, ἴσως τοῦ ἐν Πειραιεῖ, εἰς τὸν ναὸν τῆς Σκιράδος Ἀθηνᾶς, ἔχοντες διὰ χειρῶν «ὄσχους», ἤτοι κλήματα μετὰ σταφυλῶν.

Εἰς τὸν αὐτὸν λιμένα δ' ἐδείκνυτο καὶ ὁ *τάφος* ὃν οἱ Ἀθηναῖοι, ἐξώρας εὐγνώμονες, ἤγειραν εἰς τὸν *Ἀριστείδην*, ἐν πενίᾳ ἀποθανόντα (67).

Ὑπῆρχε δὲ προσέτι καὶ *Ἱπποδρόμιον* ἐν Φαλήρῳ (68).

Καὶ τοῦ ποιητοῦ δὲ *Μουσαίου* ἦν ἐν Φαλήρῳ ὁ τάφος, κατὰ Διογένην τὸν Λαέρτιον (69), ὅστις καὶ τὸ ἐπιγεγραμμένον ἐπιτάφιον παρατίθησιν, ἐν ᾧ ὁ Παυσανίας (70) λέγει αὐτὸν ταφέντα εἰς τὸν φερώνυμον αὐτοῦ λόφον, νοτίως τῆς Ἀκροπόλεως.

Παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις ἐπιστεύετο ὅτι ἡ *Κλεψύδρα*, ἡ ὑπὸ τὴν βορειοδυτικὴν γωνίαν τῆς Ἀκροπόλεως ἀναβρύουσα πηγή (71), ἔρρεεν ὑπογείως εἰς τὸ Φάληρον, ὅπερ τοπογραφικῶς ἐστὶ δυσπαράδεκτον, καὶ πιθανώτερον διηγεῖται ὁ Πλίνιος (72), ὅτι αὕτη ἦν ἡ ἀπὸ τοῦ Ἀσκληπιείου, ἐκ τῶν νοτίων τῆς Ἀκροπόλεως προρρέουσα.

Ἐκαλλιεργεῖτο δὲ τὸ περὶ τὸ Φάληρον ἔδαφος, καὶ γνωσταὶ ἦσαν αἱ φαληρικαὶ «ῥάφανοι» (73). Πρὸ πάντων δ' ἰχθυοφόρος καὶ μάλιστα πλούσιος εἰς «ἀφύας» καὶ «κω-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

(66) Ἡσύχ. ἐν λ.
(67) Πλούτ. Ἀριστδ. ΚΖ.
(68) Ξενοφ. Ἱππάρχ. Γ, 1.
(69) Α, 8.
(70) Ἀττ. ΚΕ. — Ἴδ. Ἀνωτ. Σελ. 158.
(71) Ἴδ. Ἀνωτ. Σελ. 65.
(72) Ἀνωτ. Σελ. 82.
(73) Ἀριστοτ. Ζ. Ι. Ε, 19. — Ἡσύχ. λ. Φαληρικαί.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

βιούς » ἦν ὁ λιμήν (74), διὰ τοὺς « εὐκόλπους ἀγκῶνας » αὐτοῦ (75) ἐν ἠρέμῳ κειμένους καὶ μετὰ τοῦ ἀνοικτοῦ πελάγους συνεχομένους.

δ.

Τειχισμός.

1. Πειραϊκὰ τείχη.

Ὅτε ὁ Θεμιστοκλῆς ἀπεφάσισε νὰ καταστήσῃ τὸν Πειραιᾶ τὸ πρώτιστον ὁρμητήριον τῶν θαλασσίων δυνάμεων τῆς πατρίδος του, ἣν διενοεῖτο ν᾽ ἀναδείξῃ θαλασσοκράτορα, ὤφειλεν ἀναγκαίως καὶ νὰ ὀχυρώσῃ τὸν λιμένα τοῦτον κατὰ τῶν ἀντιζήλων οὓς ἤθελεν ἐξεγείρει ἡ τοιαύτη πατριωτική του φιλοδοξία. Ὁμοῦ λοιπὸν μετὰ τοῦ Κανθάρου, τῆς Ζέας καὶ τῆς Μουνυχίας (76), ἐσχεδίασε νὰ περιβάλῃ τὴν ὅλην Χερσόνησον διὰ τείχους στερεωτάτου, καὶ ἡ ἐργασία φαίνεται ὅτι ἤρξατο τῷ 482 π. Χ., ἐπὶ Κάβριδος ἄρχοντος, ἓν ἔτος πρὶν ἢ ὡς ἄρχων αἱρεθῇ αὐτὸς ὁ Θεμιστοκλῆς (77).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Διήρκεσε δ᾽ ἔτη πολλά, περὶ τὰ τεσσαράκοντα, ὡς φαίνεται, ἡ τειχοδομία (78), μόνον ἐπὶ Περικλέους περαιωθεῖσα, δι᾽ ὃ καὶ ὁ Ἀππιανὸς (79) « Περίκλειον ἔργον » λέγει αὐτήν· καὶ ἦν ἀληθὲς μεγαλούργημα, ἔχον, κατὰ Θουκυδίδην (77), τοσοῦτον πάχος, ὥστε ἐπ᾽ αὐτοῦ « δύο ἅμαξαι ἐναντίαι ἀλλήλαις τοὺς λίθους ἀπῆγον. Ἐντὸς δὲ οὔτε χάλιξ οὔτε πηλὸς ἦν, ἀλλὰ ξυνῳκοδομημένοι μεγάλοι λίθοι

(74) Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 901. Ὄρν. 91. — Ἀριστ. Ζ. Ἱ. ΣΤ, 15.—Πολβ. ΣΤ, 63. — Ἀθήν. Δ, 5. Ζ, 8. 17.

(75) Ἀθήν. Γ, 24. Ζ, 8. — Corn. Nep. Themist. VI.

(76) Θουκ. Α, 93. — Ἁρποκρ. λ. Πρὸς τῇ Πυλίδι Ἑρμῆς. — Σουΐδ. λ.

(77) Παυσ. Ἀττ. Α, 2.

(78) Ἀνδοκ. π. Εἰρ. σ. 23, 24 Rsk.

(79) Β. Μιθριδ. Λ,

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

καὶ ἐν τομῇ ἐγγώνιοι, σιδήρῳ πρὸς ἀλλήλους τὰ ἔξωθεν καὶ μολύβδῳ δεδεμένοι». Ὅτι δὲ τοῦτο δὲν λέγεται πρὸς ὑπερβολήν, φαίνεται ἐκ τῶν πολλαχοῦ κατὰ τὴν παραλίαν, μάλιστα τὴν μεσημβρινήν, ἐν χώρᾳ σωζομένων ἐπισήμων αὐτοῦ λειψάνων. Ἀλλὰ προστίθησιν ὁ ἱστορικός, ὅτι τὸ τεῖχος ἐξετελέσθη μόνον κατὰ τὸ ἥμισυ τοῦ ὃ διενοεῖτο ὁ Θεμιστοκλῆς. Βεβαίως δ' ὑπερβολὴν γράφει ὁ Ἀππιανός (80), ἂν τις τῶν ἀντιγραφέων του δὲν ἠλλοίωσε τὸ κείμενον αὐτοῦ, λέγων ὅτι εἰς τεσσαράκοντα πήχεων ὕψος ἦν ᾠκοδομημένον, ὥστε ὁ Θεμιστοκλῆς θὰ ἤθελε νὰ τὸ ὑψώσῃ εἰς ὀγδοήκοντα πήχεις! Τοῦτο φαίνεται ἀδύνατον, διότι θὰ ἦν τότε, κατὰ τὴν πρόθεσιν αὐτοῦ, τετράκις ὑψηλότερον τῶν τειχῶν τῶν ὀχυρωτέρων ἀρχαίων πόλεων.

Περιεκύκλου δὲ τὸ τεῖχος ὁλόκληρον τὴν χερσόνησον, καὶ διήρχετο ὀπίσω, πρὸς βορρᾶν, τοῦ λόφου τῆς Μουνυχίας, διηυθύνετο εἶτα διὰ τοῦ Ἁλιπέδου πρὸς τὸν Κωφὸν λιμένα, καί, διατέμνον τὴν Ἠετιώνειαν (81), παρετείνετο εἰς τὴν θάλασσαν, «κλεῖον» τὸν Πειραιᾶ μετὰ τῆς παρατάσεως τοῦ ἐκ τοῦ κατωτέρου, δυτικοῦ πέρατος τοῦ Κανθάρου ἐκ τοῦ μεγάλου περιβόλου προκύπτοντος, ἐφ' οὗ καὶ ἵστατο, κατὰ τὸ στόμιον τῆς εἰσόδου, ὁ μέγας μετὰ ταῦτα εἰς Ἐνετίαν ἀπαχθεὶς μαρμάρινος λέων. Καθ' ὃ δὲ σημεῖον διετέμνετο ὑπὸ τῆς ἐξ Ἀθηνῶν κατερχομένης «ἁμαξιτοῦ» ὁδοῦ, καὶ ἔνθα βεβαίως ὑπῆρχε πύλη τοῦ Πειραιῶς, φαίνονται ἔτι ἐπὶ τοῦ σωζομένου τείχους διὰ μεγάλων γραμμάτων αἱ συλλαβαὶ ΔΗΜΗ, ἴσως ἡ ἀρχὴ τοῦ ὀνόματος Δημητρίου τοῦ Φαληρέως, ἐπισκευάσαντος πιθανῶς που τὰ τείχη.

Ἴχνη δ' ἀκροπόλεως φαίνονται καὶ εἰς τὸν νότιον λόφον

(80) Μιθριδ. Πολ. Λ.
(81) Θουκ. Η, 90.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τῆς χερσονήσου, πρὸ πάντων ὅμως εἰς τὸν βορειανατολικόν, τὴν κυρίως Μουνυχίαν, ἥτις, ὡς πάντων τῶν λιμένων ὑπερκειμένη, ἤδη καὶ ἀπὸ τῶν ἀπωτάτων χρόνων ὑπὸ τοῦ Ἐπιμενίδου (82), καὶ ἐπὶ πάσης τῆς Ἑλληνικῆς ἐποχῆς, καὶ ἔτι μᾶλλον ἐπὶ τῶν Μακεδόνων, ἐθεωρεῖτο ὡς σημεῖον στρατηγικὸν καὶ σπουδαιότατον διὰ τῶν Ἀθηνῶν τὴν ἀσφάλειαν, ὥστε καὶ ὁ χρησμὸς αὐτὸ ὡς τοιοῦτο παρίστα (83). Καὶ κατελήφθη μὲν ὑπὸ τοῦ Ἀντιπάτρου (84), καὶ ἀφ' οὗ ἐξηγοράσθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, εἶτα αὖθις ἀλληλοδιαδόχως ὑπὸ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως, ὑπὸ Ἀντιγόνου καὶ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ. Οὗτος δ' ἐλευθερώσας τὰς Ἀθήνας, κατηδάφισε τὰ τείχη τῆς Μουνυχίας (85), ἀλλ' ὁ Σύλλας ἀνῳκοδόμησε πάλιν καὶ κατέσχεν αὐτά, ὡς κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων καὶ ἐπὶ Καίσαρος (86). Καὶ αὐτοὶ δ' οἱ Βενετοί, ἐν τῷ ιζ' αἰῶνι μετὰ Χριστὸν ἐπεμελήθησαν τῶν ὀχυρώσεων τούτων.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

2. Μακρὰ τείχη.

Ἡ θέσις εἰς ἣν ὑφίσταται ἡ ἀνωτέρω μνημονευομένη ἐπιγραφὴ φαίνεται οὖσα τὸ σημεῖον περίπου τῆς εἰσόδου τοῦ Πειραϊκοῦ περιβόλου, εἰς ἣν ἀπέληγε τὸ ἕτερον τῶν Μακρῶν τειχῶν, τὸ βόρειον (87), διότι ἐκεῖ ἔληγε τὸ πεδίον καὶ ἤρχιζεν ἡ τῶν λόφων κλιτύς.

(82) Πλούτ. Σόλ. ΙΒ. — Διογ. Λαέρτ. Α, 114. — Τζέτζ. Ε, 18.
(83) Πλούτ. Φωκ. ΚΗ.
(84) Πολύβ. Θ, 29. — Διόδ. ΙΗ 18. — Παυσ. Ἀττ. ΕΕ, 4. Φωκ. Τ. 3. — Πλούτ. Δημοσθ. ΚΗ. Φωκ. ΚΑ. Καμίλλ. ΙΘ. — Διονυσ. π. Δειν. Θ.
(85) Διόδ. ΙΗ, 48. 74. Κ, 45. — Φιλόχ. ἐν Διονυσ. π. Δεινάρχ. Γ. — Πλούτ. Δημήτρ. Η. ΜΣΤ. Φωκ. ΛΑ. — Παυσ. Ἀττ. ΚΕ, 5. ΚΣΤ, 1. ΚΘ, 11. — Διογ. Λ. Ε, 75.
(86) Δίων Κάσσ. ΜΒ, 14.
(87) Ἴδ. Ἀνωτ. Σελ. 148.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Μακρὰ τείχη ἑνοῦντα ὀχυρὰς πόλεις μετὰ τῶν ὀχυρωμάτων ὀλίγον ἀφεστώτων λιμένων, ὑπῆρχον πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, εἰς τὴν ἀρχαίαν Κόρινθον, εἰς Σικυῶνα, εἰς Ἄργος ἐπί τινα χρόνον (88), ἐκ Μεγάρων εἰς Νίσαιαν, κτισθέντα ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων (89). Τῶν δ' ἐν Ἀθήναις, ἀνεγερθέντων ἐπὶ Κίμωνος, ὡς προεῤῥέθη, τὸ μὲν βόρειον, τὸ ἐκ τῶν ἐξόπισθεν τῆς Πνυκὸς ὁρμώμενον, ἔληγε, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, εἰς τοῦτο τὸ σημεῖον· τὸ δὲ νότιον, ἀρχόμενον ἀναμφισβητήτως, καὶ ὡς ἐκ τοῦ ὀχυρωματικῶς καταλλήλου τῆς θέσεως, καὶ ὡς σωζόμενα ἴχνη ἐμφαίνουσιν, ἐκ τῆς νοτιανατολικῆς γωνίας τοῦ ὀπίσω τῆς Ἀκροπόλεως ὑψουμένου λόφου τοῦ Μουσείου, συνήνου μετὰ τοῦ περιβόλου τῶν Ἀθηνῶν τὸν λιμένα τοῦ Φαλήρου (90), ὅστις ἦν πρὸ ὀλίγου, ἂν οὐχὶ ἔτι καὶ τότε, τῆς πόλεως τὸ ἀνέκαθεν ἐπίνειον. Πρὸς τοῦτο δὲ βεβαίως ἔπρεπε νὰ ὀχυρώσῃ ὁ Κίμων καὶ τὸν λιμένα τοῦτον, μᾶλλον ἂν δὲν ἦν οὗτος προωχυρωμένος, ὡς ἐμφαίνει καὶ τὸ σημερινὸν αὐτοῦ ὄνομα «Τρεῖς Πύργοι», εἰς λείψανα βεβαίως ἀνῆκον τοῦ τειχισμοῦ αὐτοῦ μὴ μέχρις ἡμῶν περισωθέντα.

Τὸ δὲ *Διὰ μέσου τεῖχος*, ὃ προσέθηκεν ὁ Περικλῆς (91), ἀνατολικῶς, ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν, τῶν Μελιτίδων πυλῶν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀρχόμενον, καὶ διὰ τοῦ Ἀλιπέδου χωροῦν, κατὰ ἔτι ὁρατὰ αὐτοῦ λείψανα, ἀπέληγε περὶ τὴν

(88) Ξενοφ. Ἑλλ. Δ, 4, 7. 9. 18. — Ἀγησιλ. Β, 17. — Θουκυδ. Ε, 82. — Διόδ. ΙΒ, 81. Κ, 102. — Πλούτ. Ἀλκιβ. ΙΕ. Δημητρ. ΚΕ. — Στράβ. σελ. 382. — Παυσ. Κορινθ. Ζ, 1.

(89) Θουκ. Α, 103. Δ, 66. 69. 107. — Ἀριστοφ. Λυσ. 1172. — Πλούταρ. Φωκ. ΙΕ. — Στράβ. σελ. 391.

(90) Θουκ. Α, 107. — Πλούτ. Κίμ. ΙΓ. — Αἰσχ. π. Παραπρεσβ. — Ἀνδοκ. π. Εἰρ.

(91) Ἀνωτ. Σελ. 148.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

βορειανατολικὴν γωνίαν τοῦ Πειραϊκοῦ περιβόλου, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου καὶ βορείως τοῦ λιμένος τῆς Μουνυχίας, ἔνθα καὶ τούτου σώζονται βάσεις καὶ τοῦ πύργου εἰς ὃν ἐπερατοῦτο. Ἔκτοτε ἐγκαταλειφθέντος καὶ καταργηθέντος ὡς ἀχρήστου τοῦ νοτίου μέρους, οὐδὲν ἴχνος αὐτοῦ διέμεινε. Τὰ δ' ἄλλα δύο, κατεδαφισθέντα μετὰ τὴν ἐν Αἰγὸς Ποταμοῖς ναυμαχίαν ὑπὸ Λυσάνδρου (92), βεβαίως καὶ μετὰ τοῦ περιβόλου τοῦ Πειραιῶς, ἀνῳκοδομήθησαν μετ' οὐ πολὺ πάλιν ὑπὸ Κόνωνος (93), καὶ κατεστράφησαν εἶτα ἐκ νέου ὑπὸ τοῦ Σύλλα (94). Ἐπιγραφὴ τῆς 96ης Ὀλυμπιάδος (95) εἰς τὰ ἐρείπια τῶν τειχῶν τῆς ὑπὸ τοῦ Κόνωνος ἀνοικοδομῆς εὑρεθεῖσα, μνημονεύει *πυλῶν* τοῦ φρουρίου καὶ τοῦ *Ἀφροδισίου*, πιθανῶς εἰς τὸ μέρος τοῦ περιβόλου τὸ πρὸς τῷ νεωρίῳ ἀναφερομένη.

Εἶχε δ' ἐκπέσει ἐπὶ Στράβωνος ὁ Πειραιεὺς εἰς μικρὸν χωρίον, κατοικίας ἔχον μόνον περὶ τὴν ἀκτὴν καὶ περὶ τὸν ναὸν τοῦ Διὸς (91), καὶ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον παρήκμασεν ἔπειτα. Ἐπὶ δὲ Τουρκοκρατίας, *Δράκος* καλούμενος κατὰ τὸν προμνημονευθέντα λέοντα ὁ λιμήν, ἔμεινε τέλος ὅλως ἔρημος καὶ ἀκατοίκητος, καὶ μόνον ἀπὸ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος ἀνέκυψε, καὶ ὁσημέραι προβαίνει εἰς ἀνάπτυξιν ἐφάμιλλον τῆς ἀρχαίας.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

---

(92) Ξεν. Ἑλλ. Β, 2, 20.
(93) Ἴδ. Rang. Ant. Hell. II, ἀρ. 771. σελ. 389.
(94) Στράβ. σελ. 395.
(95) Ἀρχαιολ. Ἐφημ. Ἀρ. 6 καὶ 37.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΛΙΜΕΝΕΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΠΙΝΑΞ ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟΣ

Α

Ἀγγύλη, 156.
Ἀγέλαστος, 166.
Ἀγνώστου θεοῦ, 186.
Ἀγνώστων θεῶν, 186.
Ἀγορά, 47. 52. 55. 63. 93.
» Θεῶν, 137.
» Μελιτέων, 132.
» Κερκώπων, 157.
» Πειραιῶς, 171. 172.
» Σκαμβωνιδῶν, 134.
» Χολαργέων, 156.
Ἀγοραῖος Ἑρμῆς, 55.
» Ζεύς, 126·
» Κολωνός, 113.
Ἀγορᾶς Πύλη, 64.
Ἄγρας, 74. 88. 165.
Ἀγραύλιον, 69.
Ἀγρίππα βάθρον, 106.
Ἀγριππαῖον, 150.
Ἀγροτέρας Ἀρτέμιδος, 88.
Ἀγρυλεῖς, 96.
Ἄγχεσμος, 161. 165.
Ἀδριανοῦ οἰκοδομαί, 63. 140.
Ἀδριανούπολις, 138.
Ἀθηνᾶ Ἀρχηγέτις, 64.
» Σώτειρα, 65.
Αἰακοῦ ἱερόν, 150.
Αἰγεῖαι πύλαι, 148.
Αἰγεῖον, 151.
Αἰδοῦς βωμός, 111.
Ἀκαδημία, 40. 99.
Ἀκρατοπότης, 183.
Ἀκρόπολις, 99.
Ἁλαί, 169.
Ἀλεξικάκου Ἡδ. Ἡρακλέους.
Ἀλίπεδον, 148. 169.
Ἀλκιβιάδου οἰκία, 45.
Ἄλκιμος, 183.
Ἀλφιτόπωλις, 171.
Ἀλφίτων ἀγορά, 156.
Ἀλκιβιάδου οἴκια, 45.
Ἀλωπεκή, 84.
Ἀμαζόνιον, 159.
Ἀμαζονὶς στήλη, 147.
Ἀμαξιτός, 39. 172.
Ἀνακεῖον, 68.
Ἀναβάθρα Προπυλαίων, 105.
Ἀνδρόγεω ἡρῷον, 186.
Ἀπόλλωνος ἄντρον, 96.
Ἀποτροπαίου Διός, 151.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἄπτερος, Ἴδ. Νίκη,
Ἀράκυνθος, 167.
Ἀργείων Ἀγορά, 63. 156.
Ἀργυρεῖον, 73. 153.
Ἀργυροκοπεῖον, 153.
Ἀρδηττός, 166.
Ἄρειος Πάγος, 97. 131.
Ἄρεως ἱερόν, 51. 60.
Ἀριστείδου τάφος, 187.
Ἀριστοβούλης Ἀρτέμιδος, 132
Ἄρτεμις Ἐπιπυργιδία, 106.
» Μουνυχία, 179. 184.
Ἀρχηγέτις Ἀθηνᾶ, 64.
Ἀσκληπιεῖον, 91.
Ἀσπιδοπηγεῖον, 73.
Ἀστραπαίου Ἴδ. Διός.
Ἀττάλου στοά, 59.
Ἀττικοῦ οἰκία, 144.
Αὐγούστου Ναός, 111.
Ἀφελείας βωμός, 111.
Ἀφροδίσιον ἐν Πειραιεῖ, 173. 192.
Ἀφροδίτης οὐρανίας, 54. 84.
» Πανδήμου, 92.
Ἀχαρνικαὶ πύλαι, 146.

B

Βάθρον Ἀγρίππα, 105.
Βάραθρον, 48. 132.
Βασιλεῖον, 150.
Βασίλειος στοά, 47. 50.
Βασίλης ἱερόν, 154.
Βασιλικά, 165.
Βατή, 165.
Βενδίδιον, 172. 182.
Βιβλιοθήκη, 63. 140.
Βλαύτη, 153.
Βορέου βωμός, 88. 144.
Βουζύγιον, 154.
Βουκολεῖον, 150.
Βουλευτήριον, 49.
» τεχνιτῶν 150.
Βρουρωνίας Ἀρτέμιδος, 108.
Βρυλησσός, 93.

Γ

Γῆς καρποφόρου, 111.
» κουροτρόφου, 112.
» ὀλυμπίας, 83.
Γλαυκώπιον, 163.
Γυμνάσιον Ἀδριανοῦ, 63.
» Διογένους, 70.
» Πτολεμαίου, 64.

Δ

Δεῖγμα, 175.
Δελφίνιον, 83.
Δευκαλίωνος τάφος, 82.
Δήμητρος καὶ Κόρης, 80. 166.
» ἐν Μελίτῃ, 42. 101.
» ἐν Πειραιεῖ, 186.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Δήμητρος Χλόης, 92. 94.
Δημιάδες πύλαι, 145.
Δημοσθένης, 50. 66.
Δημοσθένους φανάρι, 73.
Δήμου καὶ Χαρίτων, 152.
Διὰ μέσου τεῖχος, 148.
Διογένειον, 70.
Διογένους Φανάρι, 74.
Διόμεια, 136.
Διόμειαι πύλαι, 146.
Διονύσου Μελπομένου, 45.
» ἐν Πειραιεῖ, 175.
Διὸς Ὀλυμπίου, 82. Ἴδ. Πανελληνίου.
» Ὑψίστου βωμός, 126.
» Ἀστραπαίου, 143.
» Σωτῆρος, Ἴδ. Σωτ.
Διοσκούριον, 67. 68.
Διοχάρους τεῖχος, 147.
» πύλαι, 146. 167.
Δίπυλον, 40. 44. 86. 145.
Δούριος ἵππος, 108.
Δρόμος, 117. 155.
Δώδεκα θεῶν, 51.

E

Εἰλειθυίας, 72.
Εἰλισσός, ἴδ. Ἰλισσός.
Ἑκάτη Ἐπιπυργιδία, 106.
Ἑκατόμπεδον 109.
Ἐλέου βωμός, 88.
Ἐλευθερίου Διὸς στοά, 48. 50.
Ἐλευσίνιον, 118.
Ἑλικών, 166.
Ἐμπεδώ, 96.
Ἐμπόριον, 171.
Ἐννεάκρουνος, 76. 96.
Ἐννεάπυλον, 103.
Ἐπιπυργιδία, ἴδ. Ἑκάτη.
Ἑπτάχαλκον, ἴδ. Χαλκόδων.
Ἐπώνυμοι, 50. 57.
Ἐργάνης Ἀθ. 108.
Ἐρέτρια, 63. 156.
Ἐρεχθεῖον, 109.
Ἐρεχθηῒς θάλασσα, 110.
Ἐρινύων ἱερόν, 98.
Ἑρμαῖ, 56. 116.
Ἑρμῆς Ἀγοραῖος, 55. 57.
» Ἡγεμόνιος, 89.
» Τετρακέφαλος, 53. 155.
» Τρικέφαλος, 156.
» Ψιθυριστής, 89.
Ἑρμογλυφείων ὁδός, 155.
Ἑστία(ς) ὁδός, 185.
» ναὸς ἐν Πειραιεῖ, 174.
Εὐβουλίδου σύμπλεγμα, 45.
Εὐδανέμων βωμός, 150.
Εὐκλείας ἱερόν, 81.
Εὐμενίδων λόφος, 41.
Εὐμένους στοά, 92.
Εὐνομίας, 82.
Εὐρυσάκειον, 113. 134.
Εὐχλόου Δήμητρος, 94.

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ζ

Ζέα, 178.
Ζωσίμου τάφος, 133.

Η

Ἡγεμονίου Ἑρμοῦ, 152.
Ἡετιώνεια, 172. 184.
Ἡλιαία, 157.
Ἡραῖον, 151.
» ἐν Πειραιεῖ, 186.
Ἡράκλειον, 85.
» ἐν Μελίτῃ, 131.
Ἡρακλέους Ἀλεξικάκου, Μαστιγίου Μηνυτοῦ, 152.
» Μίλωνος, 131.
Ἠρία πύλη, 146.
Ἠριδανός, 87. 167.
Ἡρώδου θέατρον, 95.
» τάφος, 90.
Ἡρῷον, 186.
Ἡσύχου ἱερόν, 99.
Ἡφαίστου ναός, 53. 55.

Θ

Θέατρον, 73.
» Ἀγρίππα, 150.
» Ἡρώδου, 93.
» Πειραιῶς, 174.
» Σταδίου, 91.
Θέμιδος ναός, 90.
Θεμιστοκλέους τάφος, 183.
Θεσμοφορεῖον, 153.
Θεῶν ἀγορά, 157.
Θησαυρός, 154.
Θησεῖα ὁδός, 39.
Θησεῖον, 59. 115. 131.
» ἐν Πειραιεῖ, 174.
Θόλος, 50.
Θουκυδίδου τάφος, 133.
Θρᾳκῶν στοά, 150.
Θρασύλλου μν. 91·
Θριάσιαι πύλαι, ἴδ. Δίπυλον.

Ι

Ἰατροῦ ἡρῷον, 59.
Ἱεραὶ πύλαι, ἴδ. Δίπυλον.
Ἰκάριος, 166.
Ἰλισσιάδων, ἴδ. Μουσῶν.
Ἰλισσός, 98. 167.
Ἱππάδες, 145.
Ἱππέων, 146.
Ἵππιος, ἴδ. Κολωνός.
Ἱπποδαμεία ἀγορά, 172.
Ἱπποδρόμιον ἐν Φαλήρῳ, 187.
Ἱπποκράτους παλαίστρα, 154.
Ἱππολυτίας Ἀφροδίτης, 93.
Ἱππολύτου μνῆμα, 92.
Ἵππου καὶ Κόρης, 154.
Ἰσοκράτους τάφος, 85.
Ἰτώνιαι πύλαι, 147.

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Κ

Καλαμίτης, 152.
Καλλιῤῥόη, 77.
Κάλω μνῆμα, 91.
Κάνθαρος, 176.
Κειριαδῶν δῆμος, 132.
Κεραμεικαὶ πύλαι, 145.
Κεραμεικός, 44. 196.
Κέρατα, 184.
Κερκώπων ἀγορά, 157.
Κῆποι, 54. 84.
Κῆπος Μουσῶν, 89.
Κηφισός, 167.
Κιβωτοποιῶν ὁδός, 155.
Κιμώνια μνήματα, 133.
Κιμώνιον τεῖχος, 102.
Κλειστοὶ λιμένες, 175.
Κλεψύδρα, 168. 187.
Κλεψίῤῥυτον, 95.
Κόδρου ἱερόν, 154.
Κοίλη, 133.
Κοινὴ ἑστία, 150.
Κοινὸν τῶν θεῶν, 140.
Κολλυτός, 134. 157.
Κολωνὸς Ἀγοραῖος, 113. 134.
» ἵππιος, 47.
Κόνωνος ἀνδριάς, 47.
Κρόνιον, 89.
Κυδαθήναιον, 136.
Κυκλόβορος, 168.
Κύκλοι, 156.
Κωλώνιον, 99.
Κυνόσαργες, 85. 137.
Κυῤῥήστου πύργος, 65.
Κωφὸς λιμήν, 177. 178.

Λ

Λατομεῖα, 177.
Λέσχαι, 155.
Λεωκόριον, 124.
Ληναῖον, 75.
Λίμναι, 55.
Λιμοῦ πεδίον, 70.
Λυκαβητός, 162.
Λύκειον, 86. 93.
Λυσιζώνου Ἀρτέμ. 152.
Λυσικράτους, 73.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Μ

Μακρὰ στοά, 115.
» Πειραιῶς, 171.
Μακρὰ τείχη, 30. 141. 148. 190.
Μακραὶ πέτραι, 68.
Μαστιγίου, ἴδ. Ἡρακλέους.
Μαχαιροποιεῖον, 73.
Μεδούσης κεφαλή, 91.
Μελανίπειον, 56. 131.
Μελιτέων ἀγορά, 135.
» οἶκος, 132.
Μελίτη, 43. 124. 131.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Μελιτίδες πύλαι, 133. 145.
Μήλωνος, ἴδ. Ἡρακλέους.
Μηνυτοῦ Ἡρακλέους, 152.
Μητιοχεῖον, 152.
Μητρῷον, 48. 49. 51.
» ἐν Ἄγρας, 89.
Μίλωνος, ἴδ. Ἡρακλέους.
Μουνυχία, 172. 175. 180. 190.
Μουσαίου τάφος, 187.
Μουσεῖον, 143, 158. 187.
Μουσῶν βωμός, 88.
» κῆπος, 89.
Μύρμηκος ἀτραπός, 131. 155.

N

Ναῦς παναθηναϊκή, 117.
Ναυσιθόου ἡρῷον, 186.
Νεώσοικοι, 177.
Νεώρια, 176.
Νηλέως ἱερόν, 154.
Νίκης ναός, 106.
Νυμφῶν ἱερόν, 152.
» λόφος, 59. 161.

O

Οἴκημα ἔχον γραφάς, 107.
Οἰκίαι, 156.
» Ἀλκιβιάδου, 45.
» Ἀττικοῦ, 86.
» Θεμιστοκλέους, 132.
Οἰκία Κίμωνος, 133.
» Φωκίωνος, 132.
Ὀλυμπίου Διὸς ναός, 82.
Ὄπισθεν τῆς πόλεως, 70.
Ὁπλοθήκη, ἴδ. Σκευοθήκη.
Ὀρθίου Διονύσου, 152.
Ὁρκωμόσιον, 150.
Ὀρχήστρα, 52. 150.
Οὐρανία Ἀφροδίτη, 54. 84.

Π

Παίδων Θησέως βωμός, 186.
Παλαῖστραι, 154.
Παλλάδιον, 151.
Πανδήμου Ἀφροδίτης, 92.
Πανδρόσιον, 110.
Πανελληνίου Διός, 140.
Πάνοπος κρήνη, 89. 147. 168.
Πανὸς ἄντρον, 68. 96.
Παραδείσιον, 165.
Παρασίτιον, 153.
Παρθενών, 109.
Πάρνης, 93.
Πατήσια, 95.
Πατρῷος Ἀπόλλων, 51.
Πειθοῦς ἱερόν, 92.
Πειραϊκαὶ πύλαι, 40. 145.
Πειραιεύς, 169.
Πεισιανάκτιος, ἴδ. Ποικίλη.
Πελασγικόν, 100. 121.
Πεντελικόν, 93.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Περίβολος Ἀθηνῶν, 40. 141.
Περίπατος, 90. 156.
Πέσημον, ἴδ. Κόδρος.
Πινδάρου ἀνδριάς, 47.
Πλάτανος, 50. 66.
Πνύξ, 125. 93.
Ποικίλη στοά, 55. 57. 132.
Πολιάδος, ἴδ. Ἐρεχθεῖον.
Πολυτίωνος οἰκία, 45. 94.
Πομπεῖον, 42. 43.
Ποσειδῶνος, 42. 43.
Προμάχου Ἀθηνᾶς, 111.
Προπύλαια, 104.
Πρυτανεῖον, 69. 73.
Πτολεμεῖον, 58.
Πύθιον, 83. 122. 143.
Πύλαι, 39. 145.
Πύλη ἢ πυλὶς ἐν Ἀγορᾷ, 55. 62. 146.
Πύλη παρὰ Λυκείῳ, 87. 147.
» Ἀδριανοῦ, 138.
» τῆς Ἀγορᾶς, 62. 64.
» Beulé, 106.

Ρ

Ῥέας ναός, 83.
Ῥυμοτομία, 155.

Σ

Σεμνῶν θεῶν, ἴδ. Ἐριννύων.
Σεπόλια, 95.
Σεραπεῖον, 70.
Σηράγγιον, 33. 181.
Σιβυρτίου παλαίστρα, 154.
Σικελία, 167.
Σκαμβωνίδαι, 134.
Σκευοθῆκαι, 176.
Σκιάς, ἴδ. Θόλος.
Σκιράδος Ἀθηνᾶς, 169. 186.
Σκῖρος, 169.
Σκίρου ἱερόν, 186.
Σόλωνος ἀνδριάς, 55.
Σπήλαιον θεάτρου, 91.
Στάδιον, 90. 166.
Στεφανηφόρος, 152.
Στοὰ Ἑρμῶν, 56.
Στοὰ Πειραιῶς, 171.
Σωτείρας Ἀθηνᾶς, 172.
Σωτῆρος Διός, 49. 172.

Τ

Τάλω μνῆμα, ἴδ. Κάλω.
Ταυρέου παλαίστρα, 154.
Τείχη, 141.
» Πειραιῶς, 188.
Τεῖχος ἐν Πνυκί, 129.
Τέλμα Ἀθηνᾶς, 147.
Τετρακέφαλος, ἴδ. Ἑρμῆς.
Τιμοθέου ἀνδριάς, 47.
Τρικέφαλος, ἴδ. Ἑρμῆς.
Τρίοδος, 155.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Τρίποδες, 73.
Τριπτολέμου ναός, 80.
Τρισκελής, 167.
Τρίτη ῥύμη, 155.
Τυραννοκτόνοι, 51.
Τύχης ναός, 90.

Υ

Ὑγείας Ἀθηνᾶς, 108.
Ὕδατα, 96.
Ὑδραγωγεῖον, 139.

Φ

Φαίακος ἡρῷον, 186.
Φαλανθεὺς Ἑρμῆς, 152.
Φάληρον, 170. 185.
Φαλήρου βωμός, 186.
Φερεφάτιον, 151.
Φιλοπάππου λόφος, Ἴδ. Μουσεῖον.
Φορβάντιον, 152.
Φράτρια, 153.
Φρεαττύς, 178. 179.
Φωκίωνος οἶκος, 132.
Φώρων λιμήν, 184.
Φωσφόρων βωμός, 182.

Χ

Χαλκᾶ, 54. 155.
Χαλκόδων, 42. 43. 160.
Χαρίτων τέμενος, 152.
Χλόης, ἴδ. Δήμητρος.
Χρύσα, 159.
Χῶμα,

Ψ

Ψιθύρου Ἀφροδίτης, 152.
Ψιθυριστοῦ Ἔρωτος, 152.
» Ἑρμοῦ, 152.

Ω

Ὠδεῖον, 76.
» Ἡρώδου, 95. 136.
Ὡρολόγιον Κυῤῥήστου, 65.
» Μέτωνος, 65. 114.
Ὡρῶν ἱερόν, 152.
Ὠσχοφόριον, 186.

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΙ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΙ

Α

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΛΟΓΩΝ

ΟΥΣ ΑΠΗΓΓΕΙΛΑ

ΩΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Κατ' ἔτος ἐν μηνὶ Μαΐῳ ἐτέλει ἡ τῷ 1837 συστᾶσα Ἑλληνικὴ ἀρχαιολογικὴ ἑταιρία μίαν τῶν ὡραιοτέρων ἑορτῶν ὅσαι ἐφέδρυνον τότε τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἑλλάδος, τὴν γενικὴν ἐπέτειον αὐτῆς συνεδρίασιν, εἰς λογοδοσίαν καὶ εἰς μνήμην τῆς πρώτης αὐτῆς ἱδρύσεως.

Ἄπειρον πλῆθος λαοῦ, πάντες οἱ φίλοι τῆς ἐπιστήμης, πάντες τῆς ἀρχαίας τέχνης οἱ θαυμασταί, αἱ κομψότεραι τῶν Ἀθηνῶν κυρίαι συνέῤῥεον, ἅμα μετριαζομένου τοῦ καύσωνος τῆς ἀγγελθείσης ἡμέρας, εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, καὶ ἡ ἄνοδος αὐτῆς, ἐρημικὴ συνήθως καὶ νεκρὰ ὡς τὰ μνημεῖα πρὸς ἃ ὁδηγεῖ, καὶ μόλις ἀκούουσα τὸν κλαυθμὸν τῆς μονήρους γλαυκός, ἐζωογονεῖτο αἴφνης, καὶ πολύκροτος ἐγίνετο ὡς εἰς τὰς ἑορτασίμους ἡμέρας ὅτε τὰ Παναθήναια μετὰ πομπῆς τὴν διήρχοντο. Κατ' ὀλίγον ὁ Παρθενών, ὁ σιωπηλὸς οὗτος παραστάτης τῶν ἀπελθόντων αἰώ-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

νων, οὗ τὸ ἐμβαδὸν ἀνέσκαψε καὶ ἐκάθηρεν ἡ ἀρχαιολογικὴ ἑταιρία, ἐπληροῦτο λαοῦ καὶ ἀνυπομόνων ἀκροατῶν, ὡς ὅτε συνήρχετο ὁ ἰοστεφὴς δῆμος τῶν Ἀθηναίων εἰς τὰς θυσίας τῆς πολιούχου Θεᾶς του. Πολλαὶ σειραὶ καθεδρῶν, διατεθεῖσαι ὑπὸ τῆς Ἑταιρίας εἰς τὸ ἐμβαδὸν τοῦ ναοῦ, κατελαμβάνοντο ὑπὸ τῶν κυριῶν· οἱ δὲ ἄνδρες, περικεχυμένοι πέριξ αὐτῶν, ἔστεφον γραφικώτατα πάντας τοὺς ἀρχαίους λίθους, καὶ τὰ ὑψηλότερα τοῦ μνημείου μέρη.

Ἐν δὲ τῷ μέσῳ τῆς πλευρᾶς τοῦ προνάου ὑψοῦντο εὐπρεπῶς ἐπὶ μαρμαρίνου βάθρου δύο λίθινοι θρόνοι ἀρχαῖοι, ἐφ᾽ ὧν προεκάθηντο τῆς συνελεύσεως αἱ ΑΑ. ΜΜ. ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ Βασίλισσα, περιστοιχιζόμενοι ὑπὸ τῆς Αὐλῆς, καὶ κατὰ πλευρὰν τῶν θρόνων, εἰς θέσιν ἐπιπεφυλαγμένην, ἐκάθητο ἐν ἡμικυκλίῳ ἡ ἐφορεία τῆς ἑταιρίας, περὶ τράπεζαν ἐφ᾽ ἧς ἦσαν ἐκτεθειμένα τὰ βιβλία αὐτῆς.

Συνήθως ἐπροοιμίαζεν ὁ πρόεδρος τῆς ἑταιρίας διὰ λόγου ἀφορῶντος τὸν σκοπὸν τῆς ἱδρύσεως αὐτῆς, καὶ ἀναπολοῦντος τὴν ἀρχαίαν εὔκλειαν τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὅτι ἡ νέα Ἑλλὰς ὀφείλει οὐδέποτε νὰ παύσηται εἰς αὐτὴν ἀτενίζουσα. Ἦσαν δ᾽ οἱ λόγοι τοῦ Ἰακώβου Ῥίζου, προεδρεύσαντος ἐπὶ 7 ἔτη τῆς ἑταιρίας, τὰ ὡραιότερα δοκίμια τῆς συγχρόνου Ἑλληνικῆς Εὐγλωττίας.

Μετὰ δὲ τὸν πρόεδρον, ὁ κατ᾽ ἔτος γραμματεὺς ἐξέθετε τὰ περὶ τῶν ἐτησίων ἔργων τῆς ἑταιρίας.

Ἐφ᾽ ἱκανὸν χρόνον εἰς τὴν θέσιν τοῦ γραμματέως διατελέσας, ἀναδημοσιεύω ἐνταῦθα ὅσα μέρη τῶν τότε ἐκθέσεών μου δύνανται ἴσως νὰ ἔχωσιν οἷον δήποτε ἀρχαιολογικὸν ἐνδιαφέρον.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Α

Ἔτος 1840.

Ἡμεῖς οἱ ἐγκαυχώμενοι ἐπὶ τῇ κληρονομίᾳ τῶν λειψάνων τῆς ἀρχαίας τέχνης, καὶ μαρμαροχαράκτων τῆς ἱστορίας ἀπομνημονευμάτων, δὲν ἠθέλομεν λογισθῇ τῆς αὐτονομίας ἀνάξιοι ἣν εὐτυχῶς κατεκτήσαμεν, ἂν ἅμα καταταχθέντες μεταξὺ τῶν νέων πεπολιτισμένων ἐθνῶν, δὲν ἐστρέφομεν τὴν προσοχὴν ἡμῶν καὶ πρὸς τὰ ἱερὰ τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ συντρίμματα, ἃ ἡ ἡμετέρα γῆ ὡς φιλόστοργος μήτηρ πιστῶς ἐπὶ τῶν μακρῶν αἰώνων τοῦ πένθους διετήρησεν εἰς τοὺς κόλπους της, ἂν δὲν ἐσπεύδομεν νὰ σώσωμεν αὐτὰ τέλος ἀπὸ τοῦ χρόνου καὶ τῆς ἀμαθείας τὴν διηνεκῆ ἐπήρειαν, καὶ νὰ τ' ἀποδώσωμεν εἰς τῶν πεπαιδευμένων ὅλου τοῦ κόσμου τὴν μελέτην καὶ τὸν θαυμασμόν; Νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀδιαφιλονείκητον τὴν κτῆσιν τῶν θησαυρῶν τούτων ἐφ' οἷς ἀξίως κομπάζει, καὶ τοὺς φιλολόγους καὶ καλλιτέχνας εἰς νέα τῆς ἀρχαιότητος μυῶσα μυστήρια, ν' ἀποδείξῃ τὴν ἐλευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος συμβὰν ἀσπαστότατον εἰς τὸν πεφωτισμένον κόσμον ὁλόκληρον, τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ σκοπός, τοιαύτη ἡ τάσις τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας, ἥτις πρὸ τριῶν ἤδη ἐτῶν μετὰ τῶν γενναίων προσπαθειῶν συναμιλλωμένη τῆς Κυβερνήσεως, εἶδεν αὐξόμενον ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὸν ἀρχαϊκὸν τῆς Ἑλλάδος πλοῦτον, καὶ τὰς προσπαθείας τόσον ἑαυτῆς, ὅσον καὶ τῆς δημοσίου ἀρχῆς διὰ πολλοῦ λόγου ἀξίων ἐπιστεφείσας ἀποτελεσμάτων, ἅπερ κεφαλαιωδῶς πως ἔρχομαι νὰ διεξέλθω εἰς τὴν σεβαστὴν ταύτην ὁμήγυριν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Αἱ Ἀθῆναι, οὐ μόνον ὡς καθέδρα τῆς Κυβερνήσεως συγχρόνως καὶ τῆς ἑταιρίας, ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐνέργειαν καὶ ἐπιτήρησιν ἀμφοτέρων κείμεναι, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς καθέδρα τῆς ἀρχαίας τέχνης καὶ τῆς ἀρχαίας ἰσχύος, ὡς διασώζουσαι ζωηρὸν τὸν τύπον τῆς ἀρχαιότητος ὑπὸ τὸ βάναυσον κάλυμμα ὃ ἡ δουλεία μόλις κατίσχυσε νὰ ῥίψῃ ἐπὶ τοῦ κάλλους των, αἱ Ἀθῆναι ἐγένοντο κατὰ τὰ ἔσχατα ταῦτα ἔτη τὸ κυριώτερον τῶν ἀρχαιολογικῶν ἐργασιῶν θέατρον, καὶ τὰ εἰς αὐτὰς εὑρεθέντα ἀντήμειψαν δαψιλῶς τὰς προσδοκείας τῶν φιλαρχαίων.

Ὁ βράχος οὗτος ἐφ' οὗ σενήλθομεν ἦτον ἱερὸς ἄλλοτε, διότι ἐπ' αὐτοῦ ἐπλανᾶτο τὸ πολιοῦχον πνεῦμα τῆς Ἀθηνᾶς, ἐστὶν ἱερὸς καὶ σήμερον, διότι ἐπ' αὐτοῦ πλανᾶται προστατεῦον τὴν Ἑλλάδα τὸ πνεῦμα τῆς ἀρχαιότητος· ἐν τῷ μέσῳ δ' αὐτοῦ ἵσταται ὡς σύμβολον τοῦ συνδέσμου τῆς ἀρχαίας μετὰ τῆς νέας ἐλευθερίας ἡμῶν ὁ γέρων τραυματίας τῆς βαρβαρότητος, ὁ Παρθενὼν αὐτός, ὅστις ἐξέπληξεν ἑξήκοντα γενεὰς ἀνθρώπων κατὰ συνέχειαν. Δὲν ἦν τοιοῦτος πρὶν ἐπικαθήσῃ ἐπ' αὐτοῦ ἡ δουλεία, πρὶν ἡ σφαῖρα τοῦ Κοινιγσμάρκ καταστρέψῃ τῶν γραμμῶν του τὴν συμμετρίαν, καὶ ἀπειρόκαλοι χεῖρες συλήσωσι τῶν κοσμημάτων αὐτοῦ τὰ λαμπρότατα. Βλέποντες τὸν σωρὸν τῶν κατατεθραυσμένων του ἐρειπίων, ἀναλογιζόμενοι τὰ καλλιτεχνήματα τοῦ Φειδίου ὅσα παρ' αἶσαν ἀπήχθησαν ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος, οὐδὲ κἂν μέχρι ἐλπίδος φανταζόμεθα νὰ τὸν ἀνεγείρωμέν ποτε πλέον εἰς τὴν παλαιάν του μεγαλοπρέπειαν. Ἀλλὰ δι' ἡμᾶς ἕκαστος αὐτοῦ λίθος ἐστὶ σεβαστός, διὰ τὴν τέχνην ἕκαστον αὐτοῦ σύντριμμα ἐστὶ μάθημα.

Διὰ τοῦτο εὐλαβείας ἔργον ἐνομίσαμεν τὴν ὅσον ἔνεστι σύνθεσιν καὶ ἀνέγερσιν τῶν μερῶν αὐτοῦ, τοὐλάχιστον τῶν

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ὅσα σώζονται. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον περισκαφέντες πέριξ αὐτοῦ οἱ σωροὶ τῶν ἐπιπεσόντων χωμάτων, ἀνεκάλυψαν τὰς βαθμίδας αὐτοῦ κατὰ πᾶσαν τὴν περιφέρειαν, καὶ τὴν λιθόκτιστον βάσιν ἐφ᾽ ἧς τὸ μέγα οἰκοδόμημα στηρίζεται πρὸς δυσμὰς καὶ πρὸς μεσημβρίαν· εὑρέθησαν δὲ περὶ αὐτά, βαθύτερον τῆς ἀρχαίας τοῦ ἐδάφους ἐπιφανείας, καὶ ὑπερμεγέθεις ἡμιλαξεύτων μαρμάρων ὄγκοι, τμήματα στηλῶν ἀποδοκιμασθεισῶν ὑπὸ τῶν οἰκοδόμων, οἵτινες τὸ πάλαι ἀπέβλεπον εἰς τὸ ἄριστον. Τὸ ἀριστούργημα τοῦ Φειδίου, ἡ ζωοφόρος τοῦ Παρθενῶνος, δὲν θέλει κοσμήσει πλέον τὰ τείχη ταῦτα, ἃ σήμερον ἀνεγείρομεν. Ὁ Λόρδος Ἔλγιν, ὡς γνωστόν, ἐπωφελούμενος τὴν σιγὴν ἣν ἐπέβαλλεν ἡμῖν ὁ ζυγός, καὶ χρῆσιν ποιούμενος φιρμανίου Ὀθωμανικοῦ, οὗ αὐθαιρέτως παρεξέτεινε τὴν ἔννοιαν, ἀπέσπασεν αὐτὰ ἀπὸ τῆς ἀρχαίας των θέσεως, κολοβώσας τὸ σεβαστὸν τέμενος, ὡς τὴν ψευδῆ ἐκείνην μητέρα, ἥτις, στερουμένη παιδός, ἐζήτει νὰ λάβῃ τὸ ἥμισυ τοῦ τέκνου τῆς ἀντιζήλου της. Οὐχ ἧττον ὅμως ὑπὸ τὸν σωρὸν τῶν συντριμμάτων ἕνδεκα τμήματα τῆς ζωοφόρου ταύτης, πέντε τῶν μετοπῶν, καὶ ἓν τῶν ἀετωμάτων διέφυγον τὴν ἀρχαιολογικὴν ἱεροσυλίαν, καὶ εὑρεθέντα εἰς τὰς τελευταίας ἀνασκαφάς, δύναται ν᾽ ἀποδοθῶσιν εἰς τὸν οἰκεῖον χῶρον, καθ᾽ ὅσον γνωρίζομεν αὐτὸν ἐκ τῶν περιγραφῶν τῶν ἰδόντων τὸν Παρθενῶνα πρὶν ἔτι καταστραφῇ (1). Ἄλλο περιεργείας ἄξιον εὕρημα ἐκ τῶν ἀφορώντων τὸν Παρθενῶνα εἰσὶν αἱ ἐπιγραφαὶ αἱ πραγματευόμεναι περὶ τῶν κατ᾽ ἔτος εἰς τὸν πρόναον, εἰς τὸ ἑκατόμπεδον καὶ εἰς τὸν Παρθενῶνα, τὰς τρεῖς τοῦ ναοῦ ὑποδιαιρέσεις, προσφερομένων ἀναθημάτων. Ἐκ

(1) Caerry, Stuart καὶ κατ᾽ αὐτοὺς Visconti.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τῶν εἴκοσι πλακῶν αἵτινες, καθ' ἃ ἐπείσθημεν, περιεῖχον αὐτάς, μία ὁλόκληρος καὶ ἑπτὰ ἠκρωτηριασμέναι σώζονται εἰς ἡμᾶς, 2 ὁλόκληροι καὶ 4 ἠκρωτηριασμέναι εἰς τὸ Βρετανικὸν μουσεῖον, καὶ 6 ὁλόκληροι καὶ 9 ἄλλων τὰ τμήματα ἐλλείπουσιν ἔτι· ἐξάγεται δ' ἐξ αὐτῶν ὅτι μεταξὺ τῆς 36ης καὶ 95ης Ὀλυμπιάδος τ' ἀργυρᾶ τοῦ προνάου ἀναθήματα εἶχον βάρος 19,919 δραχμ. 2 ὀβ., τὰ δὲ χρυσᾶ 33 δραχ. 3 ὀβ. Εἰς δὲ τὸ Ἑκατόμπεδον, τὰ μὲν χρυσᾶ ὑπὲρ 4,923 δραχ. τὰ δὲ ἀργυρᾶ 2,606 δραχ. Τὰ τοῦ ἀδύτου τοῦ Παρθενῶνος, ἅπερ καὶ πλουσιώτερα ἦσαν, δὲν ἐξετιμῶντο ἐκ τῶν σωζομένων τεμαχίων τῶν ἐπιγραφῶν. Μία δὲ μόνη ἐπιγραφὴ εὑρεθεῖσα περὶ τῶν ἱερῶν χρημάτων, τῶν διατηρουμένων εἰς τὸν ὀπισθοδρόμον καὶ δανειζομένων ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου εἰς τὰ στρατεύματα, πιθανολογεῖ τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ συνήθης τόκος τῶν δημοσίων χρημάτων ἦν τότε ἐν Ἀθήναις πρὸς 5 περίπου τοῖς 100. Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τούτων διωρθώθη καὶ ὁ πρώην ἐσφαλμένως δημοσιευόμενος πίναξ τῶν ἀρχόντων, οὓς κατ' ἔτος διώριζον οἱ Ἀθηναῖοι ὡς ταμίας τῶν ἱερῶν χρημάτων, καὶ ὁ τῶν γραμματέων αὐτῶν. Κατὰ τὸ αὐτὸ μέρος εὑρέθησαν καὶ 120 περίπου τμήματα ἐπιγραφῶν περιεχουσῶν κατάλογον τῶν Ἑλληνίδων πόλεων, ἃς οἱ Ἀθηναῖοι ἐφορολόγουν λόγῳ συμμαχίας καὶ ὑπερασπίσεως.

Ἀλλ' ἓν τῶν περιεργοτάτων ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἀνασκαφέντων ἀντικειμένων ἐστὶν αὐτὸς ὁ βράχος τῆς Ἀκροπόλεως, ὅστις, ὡς εἷς μόνος πελώριος βωμὸς τῶν θεῶν, ἦν πανταχοῦ κεκαλυμμένος δι' ἀγαλμάτων, οὐχὶ συμμέτρως οὐδ' εὐρύθμως, ἀλλὰ μᾶλλον κατ' ὀπτικὴν ἁρμονίαν διατεθειμένων, ὡς τοῦτο καθιστῶσι δῆλον τὰ ἴχνη τῶν βάθρων αὐτῶν, τὰ συνεχῶς καλύπτοντα τὸν βράχον ἀπὸ τοῦ Παρ-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

θενῶνος μέχρι τῶν προπυλαίων, ἐκτὸς μόνου τοῦ μέρους ὅπου φαίνεται κεχαραγμένη ἡ ὁδὸς δι' ἧς ἀνήρχετο ἡ ἱερὰ ἅμαξα. Μεταξὺ τῶν εἰσέτι σωζομένων ἐκ τῶν βάθρων τούτων ἀρκοῦμαι ἀναφέρων ὡς περιεργότατα τὸ τοῦ Διϊτρεφοῦς, τὸ τῆς Ἀθηνᾶς Ὑγείας, κείμενον εἰς τὴν ἀρχαίαν του θέσιν, καὶ τὸ τοῦ Ἐπιχαρίνου, καὶ τὰ τρία ὑπὸ τοῦ Παυσανίου μνημονευόμενα (2)· ἔτι δὲ καὶ τὸ τοῦ Δουρίου ἵππου, ὃν ὁ αὐτὸς περιηγητὴς ἀναφέρει, καὶ οὗ σώζεται ἡ ἐπιγραφὴ ὡς τὴν περιέχει σχεδὸν ὁλόκληρον ὁ σχολιαστὴς τοῦ Ἀριστοφάνους (3).

Ἀλλ' ἡ λαμπρὰ ἐκείνη πύλη, δι' ἧς ὁ Περικλῆς ἐπροοιμίασε τῶν θαυμάτων του τὴν ἐπίδειξιν, τὰ Προπύλαια, ἔφερον πρὸ ὀλίγου ἔτι τὸ ἄχθος βαναύσων ἐπιτειχισμάτων, καταπιεζόμενα, ὡς ἡ Ἑλλὰς πᾶσα, ὑπὸ λίθινα τῆς τυραννίας ἔργα· ἔμενον δ' ἄγνωστα καὶ ἀφανῆ εἰς τοὺς ἀναζητοῦντας αὐτὰ περιηγητάς, ὡς τόσα ἄλλα λαμπρὰ τῆς ἀρχαιότητος ἀριστοτεχνήματα μένουσι κατακεκαλυμμένα εἰς μέρη τῆς Ἑλλάδος ὅπου ἐπικάθηται ἔτι τῆς δουλείας τὸ σκότος. Πρὸ μικροῦ μόνον τὸ κομψὸν τοῦτο οἰκοδόμημα ἀνέκυψεν ἐκ τοῦ σωροῦ τῶν χωμάτων καὶ τῶν ὀχυρωμάτων ἃ τὸ κατέκρυπτον, καὶ ἡ μεγαλοπρέπειά του ἐκθαμβοῖ καὶ σήμερον τὸν εἰσιόντα εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, καὶ τὸν προπαρασκευάζει διὰ τὰς μεγάλας ἐντυπώσεις ὅσαι τὸν περιμένουσι. Πᾶσαι αἱ στῆλαι τῶν Προπυλαίων ἵστανται ὄρθιαι, ἀλλὰ πασῶν κατέπεσαν οἱ ἀνώτατοι σπόνδυλοι, σώζονται δ' ἱκανὰ τμήματα τῶν Ἰωνικῶν κιονοκράνων αὐτῶν, ὅπως μαρτυρήσωσι περὶ τῆς ὡραιότητός των.

Χωρὶς νὰ ἐνδιατρίψω εἰς τὴν ἀκριβολόγον περιγραφὴν

(2) Παυσ. Ἀττ. ΚΓ.
(3) Ἀριστ. Σφῆκες, στιχ. 118 σχολ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τῆς πενταπύλου ταύτης εἰσόδου, διότι ὁ λόγος ἤθελέ μοι ἐκταθῆ ὑπὲρ τὰ θεμιτὰ ὅρια, πρέπει οὐχ ἧττον ν' ἀναφέρω τὴν ἀνασκαφὴν καὶ τῶν βαθμίδων αἵτινες, ἰσοπλατεῖς οὖσαι μετ' αὐτῶν τῶν Προπυλαίων, ἦγον πρὸς αὐτὰ δι' ἀνόδου ἀξίας τῆς λαμπρᾶς διασκευῆς τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος, καὶ ὧν ἠγνοεῖτο καὶ ἡ ὕπαρξις ἐντελῶς (4).

Ἀριστερῶς τῷ ἐξιόντι, ἤτοι νοτιοδυτικῶς πρὸ τῶν Προπυλαίων εὑρέθη, κατηδαφισμένος καὶ τεθαμμένος ὑπὸ μεταγενέστερον προμαχῶνα, ὁ ναὸς τῆς Ἀπτέρου Νίκης, οὗ, ἀνεγερθέντος ἐκ τῶν συναρμολογηθέντων μερῶν του, ἐδημοσίευσαν λαμπρὰν περιγραφὴν ἐν Γερμανίᾳ οἱ Κ.Κ. Λ. Ῥὸσς καὶ Σάουβερτ. Ἓν μέρος δὲ τῶν ὡραίων ἀναγλύφων αὐτοῦ εὑρέθη ἐπίσης, καὶ ἀπεφασίσθη ἡ εἰς τοὺς οἰκείους τόπους κατάθεσις αὐτῶν· τὰ δ' ἐλλείποντα ἀπετέλουν μέρος τῶν λαφύρων ὅσα ὁ Λόρδος Ἔλγιν ἀπήγαγε· καὶ ἂν εἴχομεν καὶ ἐκεῖνα, τὸ μικρὸν τοῦτο ἀριστούργημα, ὁ χαρίεις ναὸς ἤθελε συμπληρωθῆ ὁποῖος ἀνηγέρθη κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς οἰκοδομῆς του, πρὸς κόσμον τῆς Ἑλλάδος, πρὸς θαυμασμὸν τῶν περιηγητῶν, πρὸς μεγίστην τῆς τέχνης ὠφέλειαν.

Ἀλλὰ τί μάτην ἐπανέρχομαι εἰς τὴν δεινὴν ἀλλ' ἄφευκτον συνέπειαν τῆς δουλείας, ἥτις στερεῖ μὲν τὰ ἔθνη τῆς φωνῆς ἵν' ἀπαιτήσωσι τὴν ἰδιοκτησίαν των, τὰ στερεῖ δὲ καὶ τῆς δυνάμεως ἵνα τὴν ὑπερασπισθῶσι; Τὰ παράπονα εἰσὶ σήμερον παράκαιρα πλέον, καὶ διαβήματα πρὸς ἀνάκτησιν ἤθελον, φοβοῦμαι, ἀποβῆ ἀτελεσφόρητα. Θέλει ἄραγε ἀνατείλει ποτὲ ἡμέρα καθ' ἣν ἡ γενναιόφρων Ἀγγλία, ὡς ἀποδίδει σήμερον εἰς τὴν οἰκείαν γῆν τὰ λείψανα τοῦ πο-

(4) Ἡ κλίμαξ αὕτη ἀπεδείχθη ἔκτοτε οὖσα χρόνων μεταγενεστέρων. Ἴδ. Ἀνωτ. Σελ. 105.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

πεμίου της, ὃν ἐθαύμασε (5), θέλει ἀποδώσει εἰς τὴν γῆν τῆς Ἑλλάδος τὰ λείψανα τῶν ἀρχαιοτήτων, τούτων τῶν διηνεκῶν ἀντικειμένων θαυμασμοῦ παγκοσμίου;

Ἐντὸς τῆς Ἀκροπόλεως ἀνηγέρθη προσέτι τὸ Ἐρεχθεῖον, τὸ αἰώνιον ἐκεῖνο αἴνιγμα τῶν ἀρχαιολόγων καὶ ἀρχιτεκτόνων. Ἀφ' οὗ τὰ τείχη τοῦ πρωτίστου σηκοῦ του ἐπεσκευάσθησαν, καὶ τὸ ἐμβαδὸν αὐτοῦ ἀνεσκάφη, ἡ λύσις τῶν ζητημάτων περὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ σχήματος αὐτοῦ καθίσταται ἤδη εὐκολωτέρα. Λυπηρὸν ὅτι τοῦ τόσον τεχνηέντος ἐξειργασμένου τούτου ναοῦ οὐδὲν ἐσώζετο τῆς ζωφόρου, ἥτις, ἀνάλογος τῶν λοιπῶν αὐτοῦ ἐντελειῶν, ἔπρεπε καὶ αὐτὴ νὰ διαπρέπῃ ὡς ἀριστούργημα. Ἀλλ' ἀγαθῇ τύχῃ, ἀνασκαπτομένων τῶν συντριμμάτων τοῦ ναοῦ, εὑρέθη ὑπ' αὐτὰ ἐπιγραφή, εἰς τὴν κατασκευὴν τῆς ζωοφόρου ἀναφερομένη, ὁμοία δὲ πρὸς τὴν ἐκδοθεῖσαν ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Βοικχίου (6), ἥτις πραγματεύεται περὶ τῆς οἰκοδομῆς ὅλου τοῦ Ἐρεχθείου. Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς δὲ ταύτης καταφαίνεται ὅτι τὰ ζῴδια τῆς ζωοφόρου ἦσαν ἀγαλμάτια περιαιρετά, προσηρτημένα διὰ μεταλλίνων τόρμων εἰς τὴν ἀνήκουσαν θέσιν. Καὶ τῷ ὄντι, ἐπὶ τοῦ ναοῦ ἵστανται εἰσέτι δοκοὶ λίθου μέλανος Ἐλευσινίου, ἐφ' οὗ τὰ λευκὰ μαρμάρινα ἀγάλματα ἀνεφαίνοντο ἀναμφιβόλως ἔτι λαμπρότερα διὰ τῆς ἀντιθέσεως τῶν χρωμάτων. Διὰ περαιτέρω δ' ἀνασκαφῶν ἀνευρέθησαν καὶ πολλὰ ἐκ τῶν ἀγαλματίων τούτων, μαρτυρούμενα τόσον ἐκ τῶν διαστάσεων αὐτῶν, ὅσον καὶ ἐκ τοῦ ἀκατεργάστου τῆς ὀπισθίου ἐπιφανείας των, δι' ἧς προσηρτῶντο εἰς τὸν Ἐλευσίνιον λίθον, ἔτι δὲ μᾶλλον διὰ τῆς

(5) Κατ' ἐκεῖνο τὸ ἔτος ἡ Ἀγγλία ἐπέτρεψε τοῖς Γάλλοις ν' ἀποκομίσωσιν ἀπὸ τῆς Ἁγ. Ἑλένης τὸ σῶμα τοῦ Ναπολέοντος.

(6) C. I. G. 270.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

περιστάσεως ὅτι ἓν τῶν ἀνευρεθέντων περιγράφεται ἐντελῶς εἰς τὴν ἐπιγραφὴν περὶ ἧς ἀνωτέρω ὡμίλησα.

Μεταξὺ Προπυλαίων καὶ Παρθενῶνος ἵστατο τὸ πάλαι ἡ πρόμαχος τῶν Ἀθηνῶν θεότης, Ἀθηνᾶ πελωρία, ἧς τὸ κράνος καὶ ἡ αἰχμὴ ἐφαίνοντο ἄνωθεν τοῦ Παρθενῶνος εἰς τοὺς καταπλέοντας ἐκ Σουνίου (7), ἀνάθημα ἀνεγερθὲν εἰς μνήμην τοῦ θριάμβου τῶν Ἀθηναίων κατὰ Περσῶν. Τοῦ περιέργου τούτου ἀγάλματος τὸ βάθρον εὑρέθη ἐσχάτως βορειοδυτικῶς τοῦ Παρθενῶνος, ἂν ἄλλως δὲν μᾶς ἀπατῶσιν αἱ περὶ αὐτοῦ εἰκασίαι ἡμῶν, ἃς ἥ τε θέσις, τὸ σχῆμα καὶ τὸ μέγεθος τῆς ἀνορυχθείσης κτιστῆς βάσεως φαίνονται δικαιολοῦντα. Δυτικονοτίως τοῦ Παρθενῶνος εὑρέθησαν ὅλα σχεδὸν τὰ μέρη τ᾽ἀπαρτίζοντα μικρὸν καὶ ὡραῖον ναὸν ἰωνικῆς τάξεως, τὸν τῆς Βραυρωνίας Ἀρτέμιδος, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, διότι ταύτην φαίνεται προσδιορίζων εἰς αὐτὸν τὴν θέσιν ὁ Παυσανίας (8). Ἀνατολικῶς δὲ τοῦ Παρθενῶνος ἀνεσκάφη ἄλλο ἐπίπεδον, ὅπου πιθανῶς ἦν ἡ θέσις τοῦ ναοῦ τῆς Ῥώμης καὶ Αὐγούστου Καίσαρος, ὡς τοῦτο δείκνυται ἐκ πολλῶν στρογγύλων δοκῶν αἵτινες τὸν ἀπήρτιζον, τῆς μιᾶς φερούσης τὴν περὶ τούτου ἐπιγραφήν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Φειδόμενος τοῦ ἀκροατηρίου, δὲν θέλω νὰ ἐνδιατρίψω περισσότερον εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ἥτις πολλοῦ ἔτι λόγου ἐδύνατο νὰ μοὶ παρέξῃ ἄφθονον ὕλην· κατέρχομαι δ' εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου ἡ ἑταιρία ἐνόμισε κατάλληλον ν᾽ἀνασκάψῃ τὸν κατὰ μέρος κατακεχωσμένον πύργον τοῦ Κυῤῥήστου, ἔργον οὐχὶ πλέον τῆς ἐνδόξου ἐποχῆς τῶν ἐλευθέρων Ἀθηνῶν, ἀλλ᾽οὐχ ἧττον περίεργον διὰ τὴν τριπλῆν χρῆσίν του, ὡς κλεψύδρας, ὡς ἡλιακοῦ ὡρολογίου,

(7) Παυσ. Ἀτ. κη'.
(8) Παυσ. Ἀττ. κγ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

καὶ ὡς ἀνεμοδείκτου, προσέτι δὲ καὶ διὰ τὸ μονοειδὲς τῆς οἰκοδομῆς του, διὰ τὴν ὡραιότητα τῶν κοσμημάτων του, καὶ διὰ τὸ σχεδὸν ἀκέραιον τῆς μέχρι τοῦδε διατηρήσεως αὐτοῦ. Ἡ ἀνασκαφή, ἀνακαλύψασα τὸ ἀρχαῖον ἔδαφος, κατέστησε καταφανεῖς τὰς τρεῖς περὶ τὸν πύργον βαθμίδας, τοὺς δύο οὐδοὺς αὐτοῦ μετὰ τῶν δύο τεθλασμένων στηλῶν ἑκάστου καί τινων τεμαχίων τῶν κιονοκράνων αὐτῶν. Ὄπισθεν δ' αὐτοῦ ἀνεκαλύφθη τεῖχος παράλληλον πρὸς τὴν μεσημβρινὴν τοῦ ὀκταγώνου πύργου πλευράν, στηρίζον, ὡς φαίνεται, ἐνταῦθα τὸ ὑψηλότερον μέρος τῆς πόλεως, καὶ ἐπ' αὐτοῦ σώζονται ἔτι ἱστάμεναι δύο ἀψίδες ὑδραγωγείου, αἵτινες, ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτῶν γίνεται δῆλον, ὠχέτευον ὕδωρ εἰς τὴν κλεψύδραν τοῦ πύργου (9). Τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο, πρὸς ὃ κατέρχονται ἀρχαῖαι βαθμίδες ἐκ τοῦ ῥηθέντος τείχους, περιέκλεισεν ἡ ἑταιρία δι' ὀκταγώνου περιτειχίσματος.

Ἡ Ἐφορεία ἐνόμισεν οὐχ ἧττον ἀξίαν τῆς προσοχῆς της τὴν ἐν τῷ μέσῳ τῆς πόλεως κειμένην δωρικὴν στοάν, ἥτις κοινῶς καλεῖται ὑπὸ τῶν ἀρχαιολόγων Πύλη τῆς Ἀγορᾶς. Τὸ ἀρχαῖον ἔδαφος μέχρις οὗ ἔφθασαν αἱ ἀνασκαφαὶ φαίνεται ἀνατολικῶς τῆς στοᾶς ἑκατέρωθεν μαρμαρόστρωτον, ἀφῖνον μεταξὺ ἄστρωτον δίοδον, διὰ τὰς ἁμάξας ἀναμφιβόλως, ὡς τοῦτο ἁρμόζει εἰς πύλας.

Ἡ Ἐφορεία ἀπέβλεψε καὶ εἰς τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ περιδόξου ναοῦ τῆς ἀνθρωπίνης εὐφυΐας, τοῦ θεάτρου τοῦ Βάκχου. Ἀλλὰ μετὰ μικρὰν πρόοδον εἰς τὰς ἐργασίας της ἠναγκάσθη ἐξ αἰτίας ἰδιωτικῶν ἀπαιτήσεων ἐπὶ τοῦ ἐδάφους αὐτοῦ, καί τινων ἄλλων δυσκολιῶν ἀνεξαρτήτων τῆς

(9) Τὴν Κλεψύδραν τῆς Ἀκροπόλεως. Ἴδ. ἀνωτ. Σελ. 96.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

θελήσεώς της, νὰ τὰς ἀναβάλῃ εἰς ἀόριστον μέλλον. Τὸ ἔδαφος ὅμως τοῦτο, τὸ εἰς τὴν ἱστορίαν μόνον ἀνῆκον, ἔνθα ἐπ᾽ αἰῶνας ἐκαλλιεργήθησαν οἱ γλυκύτεροι καρποὶ τῶν Μουσῶν, ἠγοράσθη ἤδη ἀπὸ τοῦ ἰδιοκτήτου, ὅστις ἐκαλλιέργει ἐπ᾽ αὐτοῦ τὸν ῥωπικὸν σπόρον τῆς Δήμητρος, καὶ εἰς τὴν ἀνασκαφὴν αὐτοῦ δὲν ἀντίκειται οὐδὲν ἐμπόδιον πλέον.

Συγχρόνως δέ, μὴ λησμονοῦσα ἡ Ἐφορεία ὅτι ἔχει ἀντικείμενον τῶν προσπαθειῶν της τὰς ἀρχαιότητας πάσας τῆς Ἑλλάδος ἀνεξαιρέτως, δὲν ἠθέλησε νὰ περιορίσῃ τὰς ἐργασίας της ἐντὸς τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν μόνον, καὶ ἠρεύνησε καὶ ἐκ τῶν ἐκτὸς αὐτῶν ἀρχαίων λειψάνων τ᾽ ἀξιώτερα τῆς ἐπιμελείας της. Ὁ Λέων τῆς Χαιρωνίας, στηθεὶς εἰς μνήμην τοῦ ἡρωϊκοῦ τῶν Βοιωτῶν ἱεροῦ λόχου, εἶχε κατακρημνισθῆ ἐπὶ Τούρκων, ὡς μαρτυρῶν ὅτι εἶχον ἐκλείψει τότε αἱ ἀρεταὶ ἃς ἠνίττετο· ἀλλ᾽ ἀφ᾽ οὗ τὰ θαύματα τῆς ἀρχαίας ἀνδρείας ἐπανελήφθησαν ὑπὸ τῶν νεωτέρων, ἦτον εὔλογον νὰ ἵσταται πάλιν ἐπὶ τῆς ἀρχαίας του βάσεως ὁ λέων οὗτος, ἐνθυμίζων ὅτι ὁ *Ἕλλην ἀποθνήσκει ἀλλὰ δὲν ὑποκύπτει.* Αἱ πρὸς ἀνέγερσιν αὐτοῦ προπαρασκευαστικαὶ ἐργασίαι ἐγένοντο, τὰ σωζόμενα τμήματα αὐτοῦ κατεμετρήθησαν ἐπιμελῶς, καὶ τὸ ἀνεπαρκὲς μόνον τῶν πόρων ἐκώλυσε τὴν μέχρι τοῦδε τοῦ ἔργου ἀποπεράτωσιν.

Ἐπίσης ἔστρεψε τὴν προσοχήν της ἡ Ἐφορεία καὶ εἰς τοὺς Δελφούς, ὅπου, ἐκτὸς τοῦ Μαντείου, τοῦ Θεάτρου, τοῦ Γυμνασίου, τῆς Λέσχης, ἧς τὰ τείχη καλύπτουσιν ἐπιγραφαὶ παμπληθεῖς, εὑρέθησαν καὶ αἱ θέσεις τῶν τριῶν ἄλλων ναῶν, τῶν ἀναφερομένων ὑπὸ τοῦ Παυσανίου. Ἐξ αὐτῶν ὁ τῆς Ἀθηνᾶς Προνοίας σώζεται κατὰ μέγα μέρος καταπεπτωκώς, καὶ ἡ ἑταιρία ἐσκέφθη ν᾽ ἀναλάβῃ τὴν ὁλ-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών Academy of Athens

πάνην τῆς ἀνεγέρσεως αὐτοῦ, ἅμα τὰ εἰσοδήματά της τὸ ἐπιτρέψωσιν.

Εἰς Πειραιᾶ ἀνεσκάφη μέγα μέρος τῶν τειχῶν τοῦ φρουρίου, ἰδίως δὲ τῶν ὀχυρωμάτων περὶ τὴν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν εἰς Ἀθήνας, καὶ εἰς τὰς ἀνασκαφὰς ταύτας εὑρέθη μέγας ἀριθμὸς ἀγγείων καὶ ἐπιταφίων πετρῶν. Παρασιωπῶ τὰς πρὸς τὸν λιμένα κειμένας βάσεις τοῦ ναοῦ τῆς Ἀφροδίτης (10), διότι αὗται ἦσαν γνωσταὶ πρὸ πολλοῦ.

Ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ἀγγείων, ἐπιγραφῶν καὶ ἀγαλμάτων δι' ὅσων ἐπλούτισαν τὸ Ἑλληνικὸν Μουσεῖον αἱ κατὰ τὴν Δῆλον, Αἴγιναν, Μέγαρα καὶ ἀλλαχοῦ ἀνασκαφαί, ἀναφέρω μόνον τὴν ἐπιγραφὴν ἥτις εὑρέθη περὶ τὰ μακρὰ τείχη τῶν Ἀθηνῶν, καὶ πραγματεύεται περὶ τῆς οἰκοδομῆς αὐτῶν, πρὸς δὲ καὶ τὰς ἄλλας τὰς περὶ τῶν νεωρίων τοῦ Πειραιῶς, αἵτινες νέον ῥίπτουσι φῶς εἰς τὰ τὸ ναυτικὸν τῶν Ἀθηνῶν ἀφορῶντα (11).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Δύο ἄλλα περίεργα εὑρέματα δὲν δύναμαι νὰ παρατρέξω ἐν σιωπῇ, τὸ μὲν ἀγάλματος τέχνης ἀρχαίας, κατὰ τὴν Ἀττικὴν εὑρεθέντος, καὶ φέροντος ἴχνη βαφῆς, ὥστε ἀποδεικνύει καὶ αὐτὸ ὅτι οἱ ἀρχαῖοι, ἂν ὄχι πάντοτε, πολλάκις ὅμως ἐχρωμάτιζον τ' ἀγάλματά των (12). Τὸ δ' ἄλλο, εἰς τὸν καθηγητὴν κ. Οὐλερῖχον ὀφειλόμενον εὕρημα, ἐστί, κατ' αὐτόν, τὸ τρόπαιον τῆς ἐν Λεύκτροις μάχης, γνωρισθὲν πρῶτον ἐκ τῆς ἐκθέσεως αὐτοῦ, ἥτις συμφωνεῖ πρὸς τὴν περιγραφομένην ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν, ἔπειτα δὲ καὶ ἐκ τοῦ σχήματος, παριστῶντος σηκὸν περιφερῆ, φέροντα ἔξωθεν

(10) Παυσ. Ἀττ. Α. — Ἰδ. Ἀνωτ. Σελ. 173.

(11) Bæckh, Urkunden über das Seewesen der Athener.

(12) Ἐπ' ἐσχάτων εὑρέθησαν, μάλιστα ἐν τῇ Ἀκροπόλει, πλεῖστα κεχρωματισμένα ἀρχαϊκὰ ἀγάλματα, πιθανῶς ἐκ τοῦ ἀρχαιοτέρου ναοῦ τῆς Πολιάδος.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ἀσπίδων ἀπομιμήματα, καὶ περικλείοντα βωμόν, ἐφ᾽ οὗ φαίνεται ἡ ἐπιγραφὴ ΑΛΕΞΙΩΝ, ἤτοι τῶν Ἀλεξητηρίων θεῶν, κατάλληλος εἰς τὴν περίστασιν δι᾽ ἣν τὸ τρόπαιον ἀνηγέρθη.

B

Ἔτος 1841.

Ὅτε ὡς πομπεύοντες τὰ παλαιὰ παναθήναια, πέμπτον ἤδη ἐπετείως συνερχόμεθα ὑπὸ τὰς στήλας τῆς Ἀθηνᾶς ἂς συγχαίρωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς διὰ τὸ ἐθνικὸν ἔργον ὃ ἀπεπερατώσαμεν, καὶ σεμνυνόμενοι ἂς ἐπιδεικνύωμεν εἰς τοὺς ἐρευνητάς τε καὶ ἐκτιμητὰς τῆς ἠθικῆς τῶν ἐθνῶν καταστάσεως τὸ ἄπταιστον τοῦτο γνώρισμα ἔθνους τείνοντος πρὸς τὰ πρόσω, τὴν αὐτόματον καὶ ἀπρόκλητον λέγω πρόνοιάν του ὑπὲρ τῶν συντεινόντων πρὸς τιμὴν καὶ δόξαν του. Ἀφ᾽ ὅτου κατετέθη τῶν πολέμων ἡ σπάθη, ἂν οἱ φίλοι τῆς ἀνθρωπίνης προόδου ἐξέλαβον ὡς τάφων σιγὴν τὴν δι᾽ ἀλληλομάχων συστημάτων σιωπηλὴν μὲν ἀλλὰ σταθερὰν ἡμῶν πορείαν πρὸς τὸν ἡμέτερον ἀλάνθαστον προορισμόν, καὶ νομίσαντες τὴν ἀναγέννησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ φύλου λαμπρὸν ἀλλὰ φροῦδον ὀνειροπόλημα, ἐστράφησαν πρὸς τὸν Βόσπορον καὶ τὸν Νεῖλον ἵνα ἐπικαλεσθῶσι τὸ Κοράνιον πρὸς ἐξευγένισιν τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἂς ἐπιστήσωσι τὴν προσοχήν των οὐχὶ εἰς τὴν νεκρὰν ἐπιφάνειαν ἥτις ἁπλοῦται εἰς τελματώδη ἀκινησίαν, μόλις ὑποφρίσσουσα ὡς καὶ ὅτε ἤθελε δόξει εἰς σπανίας ῥιπὰς τοῦ ἀνέμου, ἀλλ᾽ εἰς τὸν ἐνδόμυχον ἐθνικὸν βίον, ὅστις φωρᾶται ἀεικίνητος

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

καὶ γόνιμος πανταχοῦ, καὶ θέλουσι νοήσει ὅτι ἡ ζωτικὴ τῆς Ἑλλάδος ἰκμάς, ἥτις ἐπὶ τῶν ἀγώνων μας ἀνέδιδε δάφνας ἐπινικίους, κυκλοφορεῖ καὶ ἐπὶ τῆς εἰρήνης εἰσέτι, καὶ κοσμεῖ τὸ ἀρχαῖον στέλεχος, εὐθαλλεῖς παράγουσα κλάδους. Ναί, εἰς τοὺς κρίνοντας καὶ κατακρίνοντας τὴν Ἑλλάδα διὰ φαινόμενα εἰς ἃ πολλάκις αὐτὴ δὲν ἐνέχεται, ἃς ἐπιδεικνύωμεν τὸ ἐθνικὸν σέβας ἡμῶν πρὸς τὰ σεβάσμια ταῦτα μνημεῖα, τὸ ἐθνικὸν φρόνημα ὑπὲρ ἐλευθέρων θεσμῶν, ὑπὲρ εὐνομίας καὶ τάξεως, τὴν ἐθνικὴν ἀκάθεκτον πρὸς τὴν παιδείαν ὁρμήν, καὶ τὰς συνελεύσεις ταύτας εἰς ἃς δὲν μᾶς φέρει *σχοινίον μεμιλτωμένον*, ἀλλ᾽ ἡ συναίσθησις καὶ ἡ ἐκτίμησις τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀληθῶς συμφέροντος, καὶ ἃς τοῖς λέγωμεν «ἰδοὺ τὸ ἔθνος». Τὴν ἀκαδημίαν συνέστησεν ἐν Γαλλίᾳ, πρὸς αἰωνίαν δόξαν αὐτῆς, μεγαλεπήβολον ὑπουργοῦ πνεῦμα. Ἀντ᾽ αὐτῆς, τὸ μεγαλεπήβολον ἐθνικὸν πνεῦμα ἐσύστησε πρὸς τὸ παρὸν ἐν Ἑλλάδι διαφόρους ἐπιστημονικὰς Ἑταιρίας, ὅλην ἀκαδημίαν.

Ἡ ἀρχαιολογική, πρὸς διαφόρους ἀντιπαλαίουσα δυσχερείας, καὶ ἰδίως πρὸς τὴν τῶν πόρων αὐτῆς πενιχρότητα, ἀναλογιζομένων πρὸς τὸ γιγαντιαῖον καὶ τὸ δαπανηρὸν τοῦ σκοποῦ ὃν προτίθεται, ἐντελῆ μὲν ἐπιτυχίαν ἐλπίζει ἀπὸ μόνης τῆς σταθερᾶς τῶν μελῶν αὐτῆς ἐπιμονῆς, καὶ ἀπὸ μακρᾶς διαρκείας, ἀλλὰ καὶ ἤδη καυχᾶται ὅτι ἐξετέλεσέ τινα οὐχὶ λόγου ἀνάξια, καὶ ὅτι ἐκ μικρῶν ὁρμωμένη, συνετέλεσε καὶ κατὰ τὸ παρὸν καὶ κατὰ τὰ παρελθόντα ἔτη εἰς τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιολογίας τὸν πλουτισμόν.

Πέρυσιν εἶχον ἐν συνόψει ἐκθέσει εἰς τὴν συνελθοῦσαν Ἑταιρίαν ὅσα ἀπ᾽ ἀρχῆς μέχρις ἐκείνης τῆς ἐποχῆς εἶχον πραχθῆ ὑπὲρ τῶν Ἑλληνικῶν μνημείων, ἄξια τῶν προσδοκιῶν ὅλων τῶν πεφωτισμένων φίλων τῆς ἐλευθερίας

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἡμῶν. Κατὰ δὲ τὴν παροῦσαν περίοδον ἡ Ἑταιρία ἐπεμελήθη τὸ κατὰ δύναμιν τῶν τε ἐντὸς τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος λειψάνων.

Ὁ πύργος τοῦ Κυῤῥήστου, οὗ ἡ ἀνασκαφὴ ἤρχισεν ἐπὶ τῶν παρελθουσῶν περιόδων, ἐστὶν ἤδη ὅλος καταφανής, ἐκαθαρίσθη μέχρις ἐδάφους, περιετειχίσθη μετὰ τῶν σωζομένων γλυπτικῶν τεμαχίων του, ἐκλείσθη διὰ πύλης καταλλήλου, καὶ ἀπεδόθη μὲν ὅλος εἰς τὴν περιέργειαν τῶν φίλων τῆς ἀρχαιότητος, ἐπροφυλάχθη δὲ καὶ ἀπὸ τῶν βεβηλώσεων καὶ φθορῶν τῶν ἀπειροκάλων. Πρὸς μεσημβρίαν τοῦ πύργου τούτου ἐκτείνεται τοῖχος ἀρχαῖος ἐφαπτόμενος τῆς κυκλικῆς αὐτοῦ δεξαμενῆς, καὶ διαιρῶν ἐνταῦθα τὴν πόλιν εἰς δύο ἀνισοϋψῆ μέρη, ἃ πιθανῶς ἐκοινώνουν μετ' ἀλλήλων διὰ μεγάλης τινὸς ἀναβάθρας.

Ἤθελεν εἶσθαι μέγας τῆς πρωτευούσης καλλωπισμὸς ἂν ὁ ἤδη ὡς εἰς φρέαρ τεθαμμένος πύργος ἤθελε διαπρέπει ἐπ' ἰσοπέδου ἐπιφανείας πρὸς κόσμον τῆς πόλεως, ἂν τὸ ἀρκτικὸν ἢ κατώτερον ἥμισυ τῆς περὶ αὐτὸν πλατείας ἀνεσκάπτετο ὅλον(1), καὶ ἂν ἡ πόλις εἰς τὸ μέρος τοῦτο ἀνελάμβανε τὴν ἀρχαίαν μορφήν της. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦτο, ὑπερβαῖνον τὰς δυνάμεις τῆς Ἑταιρίας, ἐστὶ καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτῆς ξένον, ὡς ἀφορῶν τῆς πόλεως τὴν εὐπρέπειαν· ἡ δ' Ἑταιρία δύναται μόνον νὰ ἐκφράσῃ εὐχὴν ὅπως ἡ νεωστὶ εἰς τὴν δημοτικὴν διοίκησιν ἐνιδρυομένη ἀρχὴ φιλοτίμως ἐνεργήσῃ τὴν ἀνασκαφήν, ἐγκαταλείπουσα εἰς τοὺς συμπολίτας της ἄξιον μνημεῖον τῆς ἐξουσίας της.

Καὶ εἰς προηγουμένας συνεδριάσεις ἐγένετο ἤδη λόγος περὶ τῶν προσπαθειῶν τῆς Ἑταιρίας ὑπὲρ ἀνασκαφῆς τοῦ θεάτρου τοῦ Βάκχου, ὡς καὶ τῶν προσκομμάτων εἰς ὅσα

(1) Τοῦτο καὶ ἐγένετο ἔκτοτε πρὸ πολλοῦ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

εἶχε προσκρούσει. Ἐπὶ τῆς δουλείας ἥτις τὰ πάντα ταπεινοῖ, τὸ στάδιον ἐν ᾧ ἐδολιχοδρόμουν αἱ Μοῦσαι ἐπωλήθη ὡς ἀγρὸς σιτοφόρος, καὶ ἀπητεῖτο νὰ ἐξαγορασθῇ δι' ἀργυρίου τὸ ἀνεκτίμητον τοῦτο ἔδαφος τῆς αἰωνιότητος. Τοῦτο ἐγένετο. Ὁ ἀγρός, ὡς καὶ πέρυσιν εἶχον ἀγγείλει, ἐξηγοράσθη, καὶ ἡ ἀνασκαφὴ ἤρχισε κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος δαπάνῃ τῆς Ἑταιρίας. Ἀλλά, μετὰ διαφόρους ἀποπείρας, λυπηρὰ βεβαιότης διεδέχθη τὰς παλαιὰς προσδοκίας ἡμῶν. Ἂς ἐλπίσωμεν ὅτι οἱ δουλικοὶ χρόνοι δὲν κατίσχυσαν καὶ τῆς Ἑλληνικῆς εὐφυΐας, καὶ ὅτι νέοι πρυτάνεις ποιήσεως θέλουσιν ἀνεγείρει νέους τῆς δραματικῆς θρόνους εἰς τὴν Ἑλλάδα· ἀλλὰ τὸ ἀρχαῖον θέατρον δὲν ὑπάρχει πλέον! τάφροι, βαθέως ἀνορυχθεῖσαι πρὸς πολλὰς διευθύνσεις, ἀνεκάλυψαν πανταχοῦ καταστροφήν, πανταχοῦ τὸν γυμνὸν βράχον μαρτυροῦντα ὅτι ἐξέλιπε μέχρι ἴχνους τὸ μέγα σχολεῖον ἐν ᾧ ἐξηυγενίζετο ὁ λαὸς ὁ ἐξευγενίσας τὴν οἰκουμένην (2). Οἱ σατράπαι κατέστρεψαν τὰ μνημεῖα ἡμῶν ἵνα οἰκοδομήσωσι φρούρια καὶ ἀνάκτορα. Ἔπρεπε νὰ καταστρέψωσι καὶ τὸ ἐθνικὸν φρόνημα τῶν Ἑλλήνων, καὶ αἱ οἰκοδομαί των ἤθελον εἶσθαι πάγιαι.

Ἄλλο μνημεῖον μεγαλοπρεπές, εἰς οὗ τὴν οἰκοδομὴν δὲν ἐξήρκεσαν αἰῶνες ὁλόκληροι, ἀλλ' ὅπερ ὀλίγα ἔτη δουλείας ἤρκεσαν νὰ κατεδαφίσωσι, τὸ Ὀλυμπιεῖον, ἐνησχόλησε μετὰ ταῦτα τὴν Ἑταιρίαν. Γνωστόν ἐστιν ὅτι τὸ μεγαλούργημα τοῦτο τῆς ἀρχιτεκτονκῆς ἀπετιτανώθη ὅπως παρέξῃ ἄσβεστον εἰς τοὺς Ὀθωμανούς, καὶ ὅτι τὸ ἔδαφος ἐφ' οὗ ἵστανται αἱ τὴν σήμερον εἰς μεγαλοπρεπῆ μόνωσιν καὶ καθαρὰν γραμμῶν συμμετρίαν παραμείνασαι ὀλίγαι στή-

(2) Εὐτυχῶς τοῦτο ἀπεδείχθη ἀνακριβές. Ὁ μακ. Πιττάκης εἶχε περιορίσει τὴν ἀνασκαφὴν εἰς μόνα τὰ κατεστραμμένα ἀνώτερα μέρη τοῦ κοίλου.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

λαι αὐτοῦ, περικυκλοῦται ὑπὸ τοίχου ἀρχαίου καὶ στερεῶν ἀντηρίδων, αἵτινες αὐταὶ καθ᾽ ἑαυτάς, καὶ ἀνεξαρτήτως τοῦ ἐπῳκοδομημένου ναοῦ, εἰσὶ περίεργον ἀρχιτεκτονικῆς ἀντικείμενον. Τοῦ τοίχου τούτου πολλοὶ λίθοι εὐμεγέθεις καὶ τακτικῶς λελαξευμένοι εἶχον καταπέσει εἰς τοὺς πέριξ ἀγρούς, καὶ ἡ Ἑταιρία, προϊδοῦσα ὅτι αἱ ἐπήρειαι τοῦ χρόνου ἤθελον αὐξήσει τὸ ἅπαξ γεγονὸς ῥῆγμα, ἀπεφάσισε νὰ ἐπισκευάσῃ αὐτό, καὶ εἰκοσιτριῶν δοκῶν τεθεισῶν δαπάνῃ αὐτῆς εἰς τὴν ἀρχαίαν των θέσιν, ἡ ἀνατολικὴ ὅλη πλευρὰ τοῦ ὑποστηρίγματος τούτου ἀνεκαινίσθη ἐν καιρῷ, καὶ δύναται ν᾽ ἀψηφήσῃ πολλοὺς ἔτι αἰῶνας.

Εἰς τὴν ἄμμον τῆς Μεγαρικῆς ὄχθης κατέκειτο λουόμενον εἰς τῆς Νισαίας τὸ κῦμα, φθειρόμενον ὑπὸ τῆς θαλασσίας ἅλμης, καὶ ἐκτεθειμένον εἰς νυκτερινὴν ὑφαίρεσιν παραπλέοντός τινος φιλαρχαίου, ἄγαλμα γυναικεῖον, ἀναστήματος κολοσσιαίου, καὶ ἐποχῆς τῆς λαμπροτέρας ὡς πρὸς τὴν τέχνην. Δύναται νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ὁ τοσοῦτον ἀκριβολόγος περὶ τὰ ἱερά, ὁ τὰ πρώτιστα τῶν ἐν Μεγάροις ἓν πρὸς ἓν ἀπαριθμῶν Παυσανίας (3), παρέλειψε τὸ ἄγαλμα τοῦτο, ἓν τῶν καλλίστων ἀναμφιβόλως ἐξ ὅσων εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην ἀπήντησεν; Εἰς τὰ νῶτα τοῦ ἀγάλματος φαίνονται ἴχνη πτερῶν περιαιρεθέντων, οἱ δὲ πόδες αὐτοῦ εἰσὶν ὑποδεδεμένοι. Τὸ πρῶτον ἐστὶν ἔμβλημα τῆς Νίκης γνωστόν, περὶ δὲ τοῦ δευτέρου παρατηρητέον ὅτι ἐπὶ τῶν ἀναγλύφων τοῦ ναοῦ τῆς Ἀπτέρου Νίκης, τοῦ ἐν τῇ Ἀκροπόλει, μία τῶν ἐπειργασμένων Νικῶν, ἧς διακρίνονται καθαρῶς οἱ πόδες, φαίνεται ὑποδεδεμένη, ἢ μᾶλλον ὑπολύουσα τὰ πέδιλά της, συμφώνως ἴσως πρὸς τὴν ὅλην ἀλληγορίαν τοῦ ναοῦ καὶ τῆς ἀποδυθείσης τὰ πτερὰ αὐτῆς εἰς τὸ ἄστυ τῶν

(3) Παυσ. Ἀττικά.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Μαραθονομάχων θεᾶς, δηλοῦσα δὲ καὶ αὐτὴ διὰ τούτου, ὅτι ἡ Νίκη, ἀφιχθεῖσα ἅπαξ εἰς τὰς Ἀθήνας, ὑπολύεται πλέον, ὡς φθᾶσα εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον της. Τὸ προκείμενον λοιπὸν ἄγαλμα, ὡς φέρον ἴχνη πτερῶν καὶ ὑπόδεσιν, ἣν δυνάμεθα νὰ ὑπολάβωμεν καὶ αὐτὴν ὡς ἓν τῶν ἐμβλημάτων τῆς Νίκης, ἐστὶν ἴσως τὸ τῆς Ἀθηνᾶς Νίκης, ἧς τὸ ἱερὸν ἀναφέρει ὁ Παυσανίας εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Μεγάρων, ὅθεν καὶ αὐτὸ πρό τινων μόνον ἐτῶν μετηνέχθη εἰς τὸν αἰγιαλόν. Καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτον, καὶ διὰ τὸ ἔξοχον τῆς τέχνης αὐτοῦ, δὲν ἔπρεπε τὸ ἀριστούργημα τοῦτο νὰ παροραθῇ φθειρόμενον καὶ ἄγνωστον εἰς τὴν ἔρημον παραλίαν. Διὰ τοῦτο, μετακομισθὲν ἐκ Μεγάρων εἰς Ἀθήνας, ἐστήθη ὑπὸ τῆς Ἑταιρίας εἰς ὑψηλὸν βάθρον πλησίον τοῦ Θησείου εἰς τόπον καταφανῆ, καὶ πρὸς καλλωπισμὸν τῆς πλατείας ἐκείνης, καὶ πρὸς εὐχερεστέραν ἐπίσκεψιν τῶν φίλων τῆς ἀρχαιότητος καὶ τῆς τέχνης (4).

Καὶ ταῦτα μὲν ἐνήργησεν ἡ Ἑταιρία ἐντὸς τῶν Ἀθηνῶν· ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τὰς ἐκτὸς ἀρχαιότητας δὲν ἠμέλησε. Δυτικῶς τοῦ λιμένος τῆς Ζέας (τοῦ Πασᾶ Λιμανίου) κεῖνται ἐπὶ τοῦ λόφου ὅστις κατέχει τὴν παρὰ τῇ Μουνυχίᾳ θέσιν, ἐρείπια ναοῦ δωρικῆς τάξεως, περὶ ὧν εἰκάζεται ὅτι εἰσὶ τὰ τοῦ ναοῦ τῆς Μουνυχίας Ἀρτέμιδος, ἢ τὰ τοῦ Βενδιδίου, ἄλλου ναοῦ τῆς αὐτῆς θεᾶς, διότι Βένδις καλεῖται ὑπὸ τῶν Θρᾳκῶν ἡ Ἄρτεμις (5)· ἄλλο δὲ λόγου ἄξιον οἰκοδόμημα δὲν ἀναφέρουσιν οἱ ἀρχαῖοι εἰς ἐκείνην τὴν θέσιν. Ἐξ αὐτῶν δὲ τὸ μὲν μνημονεύει ὁ Παυσανίας, τὸ δέ, ὡς παρακείμενον εἰς τὸ πρῶτον, ὁ Ξενοφῶν. Περὶ τὰ ἐρείπια ταῦτα ἡ Ἑταιρία ἐνήργησεν ἀνασκαφὰς ἐπ' ἐλπίδι ἴσως εὕρῃ

(4) Ἔκτοτε κατετέθη εἰς τὸ Μουσεῖον.

(5) Τὸ τῆς Βενδιδίας ἀνευρέθη ἔπειτα εἰς ἄλλην θέσιν. Ἴδ. Ἀνωτ. Σελ. 172.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τὸ ἀρχαῖον ἔδαφος τοῦ ναοῦ καί τινα πλείονα λείψανα τῶν στηλῶν του, καὶ εὐτυχήσῃ ν᾿ ἀναγείρῃ πάλιν αὐτόν. Ἀλλ᾿ αἱ προσπάθειαί της ἀπέβησαν μάταιαι, καὶ ἐξακολουθήσασα ὅσον ἐνεδέχετο τὰς ἀνασκαφὰς χωρὶς ν᾿ ἀπαντήσῃ τι λόγου ἄξιον, παρῃτήθη τῆς ἐργασίας ὡς ἀτελοσφορήτου, καὶ ἔστρεψε τὴν προσοχήν της εἰς σπουδαιότερα.

Ἐπὶ τῆς ἀρχαιότητος ἐρείπιον ἀρχαιότητος, καταστραφεῖσα μὲν καθ᾿ ὃν καιρὸν αἱ λοιπαὶ Ἑλληνικαὶ πόλεις ἤνθουν ἢ ἀνεφύοντο, διὰ δὲ τῆς οἰκοδομῆς της τοὺς ἡρωϊκοὺς παριστῶσα αἰῶνας καὶ τῆς τέχνης προελλήνιον ἐποχήν, ἡ πόλις τῶν Μυκηνῶν ἦν πρὸς τοὺς ἀρχαίους περιηγητὰς ὅ,τι σήμερον πᾶσα ἡ Ἑλλὰς πρὸς τοὺς νέους, λείψανον ἡρωϊκῶν ἀναμνήσεων, στάδιον συζητήσεων καὶ εἰκασιῶν, ἀντικείμενον θρησκευτικοῦ σεβασμοῦ. Ὁ ἀναβαίνων τὸν λόφον τῶν Μυκηνῶν αἴρεται ἄνω τῆς ζώνης τῆς πεζῆς ἱστορίας, ὁμηρικῆς ποιήσεως αὔρα τὸν περιπνέει, καὶ ὁ φανταστὸς κόσμος τῶν μύθων ἐγείρεται πέριξ αὐτοῦ. Αἱ ἐπιπολάζουσαι εἰς τὴν ἔρημον ἣν διατρέχει σκιαὶ εἰσὶν ἡ τοῦ Εὐρυσθέως καὶ Ἀγαμέμνονος· οἱ ἀρχιτέκτονες οἱ ἀνεγείραντες τὰ τείχη ἅπερ καταμετρᾷ ἐκαλοῦντο οἱ Κύκλωπες. Πρὸ τριάκοντα τριῶν αἰώνων ᾠκοδόμησεν αὐτὰ ὁ Περσεύς. Ὁ Ἀγαμέμνων τὰ ἐδόξασε μετὰ ταῦτα, ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατόν του ᾤχετο ἡ ἐφήμερος δόξα των. Εἰς τὸν Μαραθῶνα ἔπεμψαν ὀγδοήκοντα μαχητὰς αἱ Μυκῆναι, ἀλλ᾿ οἱ Ἀργεῖοι ἐφθόνησαν καὶ τὸ ἀσθενὲς τοῦτο σημεῖον ζωῆς τῆς ψυχορραγούσης πόλεως, καὶ πορθήσαντες αὐτὴν τὴν κατέστρεψαν (6). Τάφων σιωπὴ πλανᾶται ἔκτοτε ἐπ᾿ αὐτῆς· ἡ ἱστορία τὴν ἐλησμόνησε, καὶ ὁ Στράβων ἀρνεῖται καὶ τῶν ἐρειπίων αὐτῆς τὴν ὕπαρξιν. Ἀλλ᾿ αὐτά, ἀψηφήσαντα τοὺς αἰῶνας,

(6) Κατὰ τὰ 468 π. Χ. ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

σώζονται ὡς τὸ πρωτότυπον τῶν ἐρειπίων, ὡς τὸ σεβασμιώτερον τῶν λειψάνων πρὸς ὅσα τεθλιμμένος ὁ διαβάτης προσέρχεται.

« Ἡρώων ὀλίγαι μὲν ἐν ὄμμασιν, αἱ δ' ἔτι λοιπαὶ
πατρίδες οὐ πολλῷ γ' αἰπύτεραι πεδίων.
Οἵην καὶ σέ, τάλαινα, παρερχόμενός γε Μυκήνην
ἔγνων, αἰπυλίου παντὸς ἐρημοτέραν,
αἰπολικὸν μήνυμα. Γέρων δέ τις, ἡ πολύχρυσος,
εἶπεν, Κυκλώπων τῇ δ' ἐπέκειτο πόλις » (7).

Ἂν ὁ ξένος μετὰ θρησκευτικῆς εὐλαβείας πατῇ τὴν γῆν ἐφ' ἧς ἕκαστον βῆμα ἀπαντᾷ ἐγκεχαραγμένον ἀνὰ ἓν τῆς ἱστορίας μνημόσυνον, ἀλλ' ὡς μοναδικὸν ἢ ἐκπληκτικὸν φαινόμενον βλέπει τὴν πόλιν τῆς ἡρωϊκῆς ἐποχῆς, τὴν τέχνην τῆς κυκλωπικῆς φιλοκαλίας, καὶ ὑπὸ ξένου τινος πόθου ἐπείγεται νὰ ὑποκλέψῃ τὸν νοῦν τῶν ἀρχαίων ἐκείνων καλλιτεχνῶν εἰς τὰ ἔργα των, καὶ νὰ μαντεύσῃ πῶς ἐσκέπτοντο καὶ ᾐσθάνοντο πρὸ τρισχιλίων χρόνων οἱ ἄνθρωποι. Ἂν πολλοὶ πολλάκις ἐπεσκέφθησαν κ' ἐμελέτησαν τὰ λείψανα ταῦτα, οὐχ ἧττον ὅμως ἔμειναν ἔτι πολλὰ περὶ αὐτῶν ζητήματα ἄλυτα, καὶ τὸ ὑπόγειον κωνικὸν οἰκοδόμημα, τὸ κοινῶς λεγόμενον « Τάφος τοῦ Ἀγαμέμνονος », ἐστὶ μέχρι τοῦδε ἱστορικὸν πρόβλημα. Ἐπὶ τῆς ὑπόπτου δεσποτείας αἱ ἐπιτόπιοι ἔρευναι ἐγίνοντο ἀτελῶς τε καὶ δυσ-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

(7) Ἀλφείου Μιτυληναίου. — Ἐπειδὴ τὰ Πρακτικὰ ἐξέδιδον μετὰ γαλλικῆς μεταφράσεως εἰς διάδοσιν αὐτῶν καὶ παρὰ τοῖς ξένοις, τὸ χωρίον τοῦτο μετέφρασα ὡς ἕπεται·

« Elles ont disparu les villes des héros.
Leurs créneaux renversés sont au niveau des plaines.
A travers les déserts couduisant ses troupeaux,
Le berger au passant te désigne, ô Mycènes,
Et lui dit, en montrant un bercail déserté,
« Des Cyclopes tu vois l'opulante cité ».

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

χερῶς· δι' ὃ ἡ ἑταιρία ἀνέλαβε νὰ συντελέσῃ τὸ κατὰ δύναμιν διὰ νέων ἀνασκαφῶν εἰς τὴν διευκρίνησιν τῶν ἀμφιβαλλομένων περὶ τοῦ σκοποῦ καὶ τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ συστήματος τοῦ ὑπογείου ἐκείνου οἰκοδομήματος, καὶ νὰ σχολιάσῃ τρόπον τινὰ διὰ πραγματικῶν ἀποδείξεων τὰ ἱστορικὰ περὶ αὐτοῦ διδόμενα, ἅπερ ἐν κεφαλαίῳ εἰσὶ τὰ ἀκόλουθα·

Ὁ Παυσανίας μεταξὺ τῶν ἐρειπίων τῶν Μυκηνῶν ἀναφέρει τὸν τάφον τοῦ Ἀτρέως καὶ τῶν ἐπανελθόντων ἐκ Τροίας μετὰ τοῦ Ἀγαμέμνονος, καὶ φονευθέντων ὑπὸ τοῦ Αἰγίσθου (8)· προσέτι δὲ τὸν τάφον τοῦ Ἀγαμέμνονος, τὸν τοῦ ἡνιόχου αὐτοῦ Εὐρυμέδοντος, καὶ τὸν τοῦ Τηλεδάμου καὶ Πέλοπος. Ἐκ τούτου τὸ ὄνομα « τάφος τοῦ Ἀγαμέμνονος » ἐδόθη κοινῶς εἰς ἕν, τὸ μέγιστον, καὶ μόνον ἐντελῶς γνωστὸν ὑπόγειον οἰκοδόμημα παρὰ ταῖς Μυκήναις· τὰ δ' ἄλλα (διότι ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ λόφου σώζονται καὶ ἄλλα ὅμοια) ἐθεωρήθησαν ὡς οἱ τάφοι τῶν λοιπῶν οὓς ὀνομάζει ὁ Παυσανίας. Οἱ στηρίζοντες τὴν ἰδέαν ταύτην προτείνουσι τὸν στίχον τοῦ Σοφοκλέους (9), λέγοντος διὰ τῆς Χρυσοθέμιδος περὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἀγαμένονος·

Ἀρχαῖον τάφον κολώνης ἄκραις,

καὶ αἰνιττομένου ὅτι ὁ τάφος οὗτος ἔκειτο ἐπὶ λόφου.

Ἀλλ' ἀναλογιζόμενοι ὅτι ἡ πόλις τῶν Μυκηνῶν ἤρχισεν ἤδη νὰ παρακμάζῃ ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀγαμέμνονος, ἐφ' οὗ καὶ μόνου κυρίως ἤκμασεν, ὅτι δ' ὁ Θουκυδίδης, ὅστις ἦν σχεδὸν σύγχρονος τῆς καταστροφῆς αὐτῆς, δυσπιστεῖ, ἕνεκα τῆς μικρότητός της, πρὸς ὅσα ὁ Ὁμη-

(8) Παυσ. Κορινθ. ΙΕ.
(9) Σοφοκλ. Ἠλέκτρ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ρὸς εἶχε ψάλει περὶ αὐτῆς (10), δικαιούμεθα ἆρά γε νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἡ πόλις ἐξετείνετο ἀπὸ τῶν ἤδη σωζομένων τειχῶν της μέχρις ἐπέκεινα τοῦ ὑπογείου οἰκοδομήματος; Τούτου δὲ μὴ ὄντος, ἡ ἰδέα περὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἀγαμέμνονος καταστρέφεται ἀφ᾽ ἑαυτῆς, διότι, κατὰ τὸν αὐτὸν Παυσανίαν, ὁ Ἀγαμένων ἐτάφη ἐντὸς τῶν τειχῶν.

Ἀλλ᾽ ἐκτὸς τῶν τάφων ἀναφέρει ὁ Παυσανίας εἰς Μυκήνας καὶ «ὑπόγαια οἰκοδομήματα Ἀτρέως καὶ τῶν παίδων, ἔνθα οἱ θησαυροὶ σφίσι τῶν χρημάτων ἦσαν». Ὅταν ἐνθυμηθῶμεν ὅτι ὁ αὐτὸς ἀλλαχοῦ (11) περιγράφει τὸν *θησαυρὸν* τοῦ Μινύου διὰ τῶν λόγων τούτων· «λίθου μὲν εἴργασται, σχῆμα δὲ περιφερές ἐστιν αὐτῷ, κορυφὴ δὲ οὐκ ἐς ἄγαν ὀξὺ ἀνηγμένη, τὸν δ᾽ ἀνωτάτω τῶν λίθων ἐστὶν ἁρμονίαν παντὶ εἶναι τῷ οἰκοδομήματι», ἀναγκαζόμεθα νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι αἱ λέξεις αὗται ἐφαρμόζονται ἐντελῶς εἰς τὸ σχῆμα τοῦ προκειμένου οἰκοδομήματος, καὶ λίθινον καὶ περιφερὲς ὄν, καὶ κορυφὴν μὴ ἔχον λήγουσαν εἰς ὀξύ, διότι ἡ διατομή του ἀποτελεῖ σχῆμα παραβολοειδές. Διαφέρουσι δὲ κατὰ τοῦτο τὰ δύο οἰκοδομήματα, ὅτι τοῦ μὲν ἐν Ὀρχομενῷ (ἂν ὀρθῶς νοῶμεν τοῦ Παυσανίου τὴν ἔκφρασιν) ὁ ἀνώτατος λίθος ἦν ὡς θόλου ψαλὶς συνδέουσα καὶ συνέχουσα τὴν ὅλην οἰκοδομήν, τὸ δ᾽ ἐν Μυκήναις, ὡς συγκείμενον ἐξ ὁριζοντίων δόμων, οἵτινες μόνον προκύπτουσιν ἐπαλλήλως κατά τι μέτρον ἵν᾽ ἀποτελέσωσι τὴν καμπύλην, λαμβάνει πᾶσαν τῆς ἀντιστάσεως αὐτοῦ τὴν δύναμιν ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς κυκλικῆς τῶν λίθων του διαθέσεως,

(10) Ὁ Θουκυδίδης ἐγεννήθη τῷ 471 π. Χ. αἱ Μυκῆναι κατηδαφίσθησαν, τῷ 468 π. Χ. ἐξωρίσθη δ᾽ ὁ Θουκυδίδης ἐξ Ἀθηνῶν τῷ 423 π. Χ. καὶ τότε ἤρχισε τῆς ἱστορίας του τὴν συγγραφήν.

(11) Παυσαν. Βοιωτ. ΛΗ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

καὶ ἐκ τοῦ ἐπισεσωρευμένου προσέτι χώματος, καὶ ἑπομένως ὁ ἀνώτατος λίθος ἐπίκειται μόνον ἐπὶ τῶν λοιπῶν χωρὶς οὐδὲν νὰ συνδέῃ, καὶ ἐθραύσθη μάλιστα χωρὶς νὰ παραβλαφθῇ ἡ στερεότης τοῦ οἰκοδομήματος.

Ἐκ τῆς ἀντιπαραθέσεως ταύτης ἀδιστάκτως δυνάμεθα νὰ πιστεύσωμεν ὅτι τοῦτο ἐστὶ τὸ οἰκοδόμημα ὅπερ ὁ Παυσανίας καλεῖ θησαυρὸν τοῦ Ἀτρέως, καὶ τὰ ἄλλα τὰ παρακείμενα καὶ ὅμοια μετ' αὐτοῦ, οἱ θησαυροὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ. Διὰ τούτου δὲν θέλομεν νὰ διϊσχυρισθῶμεν ὅτι ἡ ἐπὶ Παυσανίου παράδοσις ἦν ἀληθής, καὶ ὅτι, ἂν ἐδυνάμεθα νὰ προσαναβῶμεν τοὺς αἰῶνας τῆς ἀρχαιότητος δὲν ἠθέλομεν ἀνακαλύψει ἄλλην τὴν ἀληθῆ χρῆσιν τῶν ὑπογείων. Ὀρειχάλκινοι ἧλοι καλύπτουσιν ἔτι σήμερον εἰς συμμέτρους ἀποστάσεις τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ οἰκοδομήματος ἐπιφάνειαν, καὶ ἐστὶ σχεδὸν βέβαιον ὅτι συνεῖχον χάλκινα πέταλα καλύπτοντα πᾶσαν ἐσωτερικῶς τὴν οἰκοδομήν, καὶ δίδοντα εἰς αὐτὴν σχῆμα χαλκοῦ πίθου ἀνεστραμμένου. Δὲν παρέχει ἄρα τοῦτο πιθανὴν ἑρμηνείαν τοῦ ἄλλως παραλόγου μύθου τοῦ Εὐρυσθέως (12), ὅστις, ἰδὼν τὸν Ἡρακλέα ἐπανερχόμενον μετὰ τοῦ κάπρου ἐπὶ τῶν ὤμων ὃν κατέβαλε, «καὶ φοβηθείς, ἔκρυψεν ἑαυτὸν *εἰς χαλκοῦν πίθον;*» Εἰς τὸ Ἄργος, ὅπου πιθανῶς κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἐπεκράτει τὸ αὐτὸ ἀρχιτεκτονικὸν σύστημα, ὁ Ἀκρίσιος κρύπτει τὴν Δανάην εἰς *κατάγαιον οἰκοδόμημα καὶ χάλκεον θάλαμον*, κατὰ Παυσανίαν καὶ Ἀπολλόδωρον (13), *ἐν χαλκοδέτοις αὐλαῖς, . . . ἐν τυμβήρει θαλάμῳ*, ὡς ποιητικῶς ἐκφέρει τὸ πρᾶγμα ὁ Σοφοκλῆς (14), καὶ ὅπερ ἦν ἡ turris

(12) Διόδ. Δ. 52.
(13) Παυσαν. Κορινθ. ΚΓ.—Ἀπολλόδ. Β. 4.
(14) Σοφοκλ. Ἀντιγ. 934.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ahenea, κατ' Ὠράτιον (15). Ὑπὸ τοὺς μύθους τούτους πρέπει ν' ἀναγνωρίσωμεν ἴσως τὰ ὑπόγεια ταῦτα οἰκοδομήματα, ὧν δείγματα διεσώθησαν ἐν Μυκήναις, καὶ ἅπερ ἴσως ἦσαν κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς κυκλωπικῆς οἰκοδομικῆς· διότι τῆς αὐτῆς φύσεως εἰσίν, εἰ καὶ κατ' ἄλλας βάσεις ᾠκοδομημέναι, αἱ ὑπόγειοι τῆς κυκλωπείας Τίρυνθος στοαί, πιθανῶς δ' ὅμοια νὰ ἦσαν οἰκοδομήματα καὶ οἱ ὑπόγειοι θάλαμοι τῶν θυγατέρων τοῦ Προίτου εἰς τὴν αὐτὴν πόλιν, καὶ συγγενῆ αὐτοῖς ἔργα καὶ τὸ Μεμνόνιον (16), καὶ αὐταὶ αἱ πυραμίδες τῆς Αἰγύπτου, τῆς θεωρηθείσης ὑπό τινων ὡς πατρίδος τῆς Κυκλωπικῆς τέχνης· διότι, ἂν οἱ Κύκλωπες ἦλθον ἐκ τῆς Περσίας εἰς τὴν Ἑλλάδα (17), ἀλλ' ἡ Περσία ἐλάμβανε τοὺς ἀρχιτέκτονας αὐτῆς ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου (18).

Τινὲς ἠθέλησαν νὰ διαμφισβητήσωσι τὴν τόσην ἀρχαιότητα τῶν οἰκοδομημάτων τούτων (19), διϊσχυριζόμενοι ὅτι ἡ ἀρχιτεκτονικὴ δὲν ἐδύνατο νὰ παραγάγῃ τοιαῦτα θαύματα πρὸ τοῦ Δαιδάλου, ὅστις πρῶτος ἐφεῦρε τὸν πέλεκυν, τὸν πρίονα, τὸ τρύπανον, τὸν γωνιομέτρην καὶ ἄλλα (20). Ἀλλ' ἂν ὁ Δαίδαλος δὲν ἦτο προσωποποίησις ἁπλῆ τῶν προόδων τῶν πλαστικῶν καὶ τεκτονικῶν τεχνῶν, ἀποδοθεισῶν συλλήβδην εἰς εὐφυᾶ τινα λιθοξόον, ὅστις πρῶτος ἀπήλλαξε τὴν Ἑλληνικὴν τέχνην τῶν Αἰγυπτιακῶν αὐτῆς σπαργάνων πιθανὸν ἐστὶν ὅτι οὐχὶ μόνον ὁ πέλεκυς καὶ τὸ τρύπανον, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἄλλα ἐντελέστερα ἐργαλεῖα δὲν

(15) Ὡρατ. Βιβλ. Γ. ᾠδ. 16.
(16) Descript. de l'Egypte antique V, II, p. 39.
(17) Ὁ σχολιαστὴς τοῦ Εὐριπίδου λέγει ὅτι οἱ Κύκλωπες ἦλθον ἐκ τῆς Συρίας, ἥτις ἦτο Μηδικὴ ἐπαρχία.
(18) Διόδ. Β.
(19) Goguet, de l'origine des lois, 2 p. Σελ. 205.
(20) Πλίν. φυσ. ἱστορ. VII.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ὑπῆρχον γνωστὰ πρὸ τοῦ οἰκοδομήσαντος ἐν Κρήτῃ τὸν Λαβύρινθον, εἰς Σικελίαν τὴν *κολυμβήθραν*, δι' ἧς ἐξερεύγετο μέγας ποταμὸς εἰς τὴν θάλασσαν, τοῦ κρεμάσαντος φρούρια εἰς καθέτους κρημνούς, καὶ τόσα ἄλλα θαυμαστὰ φιλοτεχνήματα κατεργασαμένου (21); Ἐδιδάχθη ὅμως καὶ ὁ Δαίδαλος παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις, οἵτινες, εἰσαγαγόντες τὴν κυκλωπικὴν τέχνην εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐγνώριζον βεβαίως τὴν χρῆσιν τῶν ἐργαλείων.

Καὶ ἂν ὅμως αἱ περὶ τῆς ἐποχῆς τῶν μνημείων τούτων ἐκτεθεῖσαι εἰκασίαι ἤθελον ἔχεσθαι τινὸς πιθανότητος, ἡ λύσις τῶν ζητημάτων περὶ τῆς χρήσεως αὐτῶν καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς οἰκοδομῆς των ἐξαρτᾶται κατὰ μέγα μέρος ἐκ τῆς γνώσεως τοῦ γενικοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ αὐτῶν συστήματος, καὶ διὰ μόνης τῆς ἀντιπαραθέσεως διαφόρων τοιούτων οἰκοδομημάτων, ἂν ἦν δυνατή, θὰ διηυκρινίζετο. Τοῦτο σκεφθεῖσα ἡ Ἑταιρία, ἀπεφάσισε ν' ἀνασκάψῃ ἓν ἔτι τῶν ἐν Μυκήναις ὑπογείων, καὶ μετὰ ταῦτα, αὐξηθέντων τῶν πόρων αὐτῆς, καὶ τὸν ἐν Ὀρχομενῷ θησαυρὸν τοῦ Μινύου. Οὕτως ἔχουσα πλείονας τοῦ ἑνὸς συγκρίσεως ὅρους, θέλει εὐκόλως ἀνακαλύψει τὴν γενικὴν οἰκοδομικὴν μέθοδον, τὸν χαρακτῆρα τῶν ἀρχιτεκτονικῶν κοσμημάτων αὐτῶν, καὶ πάντα τὰ λοιπὰ καθ' ἕκαστα, ἅπερ θέλουσι σαφηνίσει ὁλόκληρον τὴν ἀρχαιοτάτην ἐκείνην τῆς τέχνης περίοδον (22).

Ἡ ἐκτέλεσις τῆς ἀνασκαφῆς ταύτης ἀνετέθη ὑπὸ τῆς Ἑταιρίας εἰς τὸν Κ. ἔφορον τοῦ Κεντρικοῦ Μουσείου, ὅστις

(21) Διόδ. Δ, 77 καὶ 78.

(22) Τῷ 1832, ὁ πολυμαθὴς Θείρσιος, ὃν συνώδευον, ἐνήργησεν ἐντὸς τοῦ θησαυροῦ τοῦ Ἀτρέως ἀνασκαφήν, καὶ εὗρε τὸ ἔδαφος αὐτοῦ συγκείμενον ἐκ λείου καὶ σκληροῦ τινος μίγματος ἐρυθροῦ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

μετέβη ἐπιτοπίως, παραγγελθεὶς ν' ἀνορύξῃ τὸ πλησιέστερον εἰς τὴν πύλην τῶν Μυκηνῶν ὑπόγειον οἰκοδόμημα, οὗ ἡ κορυφὴ μόνον φαίνεται ὁριζοντίως ἀποκεκομμένη, καὶ ὅπερ καὶ νῦν ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων καλεῖται βαρβαρωνύμως *χαζνές*. Ν' ἀνασκάψῃ αὐτὸ εἶχεν ἐπιχειρήσει ὁ Βελῆ πασᾶς, οὐχὶ ὑπὸ φιλαρχαίου, ἀλλ' ὑπὸ φιλοχρηματου διαφλεγόμενος ζήλου, κ' ἐγκατέλιπε τὸ ἔργον ἀτελές, ἀπελπισθεὶς νὰ εὕρῃ τὸν θησαυρὸν ὃν ἡ κοινὴ τῷ ὑπέσχετο ἐπωνυμία. Τὸ πάχος τῶν λίθων τοῦ οἰκοδομήματος ἐστὶ κατὰ ἓν τρίτον ἔλασσον ἢ τὸ τοῦ μεγάλου θησαυροῦ, καὶ πιθανῶς καὶ τὸ ὕψος καὶ ἡ διάμετρος αὐτοῦ εἰσὶ κατ' ἀναλογίαν. Τοῦ μεγάλου ἐκείνου ὁλόκληρον τὸ ἐμβαδὸν δύναται νὰ ὑπολογισθῇ εἰς τριάκοντα περίπου χιλιάδας ἀγγλικῶν κυβικῶν ποδῶν (23), ἑπομένως τὸ χῶμα ὅσον ἔμελλε ν' ἀνασκάψῃ ἡ Ἑταιρία, δύναται, διὰ τὰς ἐλάσσονας διαστάσεις τοῦ δευτέρου τούτου θησαυροῦ, καὶ ὡς ἐλλειπούσης τῆς κορυφῆς τοῦ οἰκοδομήματος, νὰ ἐκτιμηθῇ εἰς 20,000 ποδ. κυβ. Ὁ Κ. ἔφορος, ἰδὼν τὸ ἔργον ἐκ τοῦ πλησίον, καὶ ἀναλογισάμενος ὅτι δὲν ἤθελεν ἀποπερατωθῇ πρὸ τῆς γενικῆς ταύτης συνεδριάσεως, ἥτις ἤγγιζεν, ἐπροτίμησεν αὐτὸ μὲν ν' ἀναβάλῃ καθ' ἣν εἶχε πληρεξουσιότητα, μέχρι τῆς προσεχοῦς περιόδου, ὅτε ἐδύνατο νὰ γίνῃ ἐκλογὴ μεταξὺ αὐτῆς καὶ ἄλλης τινὸς θέσεως, ἔνθα πιστεύεται ὅτι ὑπάρχει κεχωσμένος ἄλλος ἀκέραιος θησαυρός, ἐπεχείρησε δ' ἀμέσως τὴν ἀνασκαφὴν ἄλλων μικροτέρων λιθίνων κύκλων, οἵτινες ἐφαίνοντο ὡς κορυφαὶ ἀποκεκομμέναι θησαυρῶν καὶ αὗται ἐλασσόνων. Ἀλλὰ προβὰς πόδας τινὰς κατὰ βάθος,

(23) Ὑπελογισάμεθα διὰ τὸ προχειρότερον τὸ ἐμβαδὸν τοῦ θησαυροῦ τούτου ὡς ἐντελοῦς κώνου, οὗ ἡ μὲν διάμετρος τῆς βάσεως ἐστὶ 47′ 6″, τὸ δὲ ὕψος 50′ ἀγγλ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἐπείσθη ὅτι οἱ λίθοι οὗτοι ἀσυμμέτρως καὶ πολυγώνως λελαξευμένοι, κεῖνται πλησίον ἀλλήλων εἰς μίαν μόνην σειράν, χωρίς τινος ἄλλης βάσεως ἢ ἐποικοδομῆς, ὡς οἱ δρυϊδικοὶ περίπου κύκλοι τῆς Ἄρκτου. Τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο ἐστὶ περίεργον, διότι ἀνακαλύπτει ἄλλην τάξιν μνημείων, καὶ δίδει εἰς νέα συμπεράσματα ἀφορμήν. Δὲν θέλω τολμήσει νὰ ἐπιφέρω κατεσπευσμένην κρίσιν περὶ αὐτῶν. Ἀλ᾽ ἔστι γνωστὸν ὅτι οἱ Αἰγύπτιοι ἐπεφύλαττον τὸ κυκλικὸν σχῆμα εἰς τοὺς τάφους των ἐξαιρέτως. Δὲν δικαιούμεθα ἄρα νὰ πιστεύσωμεν τὸ αὐτὸ καὶ περὶ Μυκηνῶν, ἀφ᾽ ὅτου μετήνεγκεν ὁ Δαναὸς τὸν Αἰγυπτιακὸν βίον εἰς Ἀργολίδα; Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἀποφανθῶμεν θετικῶς καὶ περὶ αὐτῶν καὶ περὶ τῶν ὑπογείων οἰκοδομημάτων, ἂς περιμείνωμεν τὰς περαιτέρω ἀνασκαφὰς εἰς τὴν ἐπομένην περίοδον.

Ἡ εὕρεσις ὅμως μόνον αὐτὴ δὲν ἤρκει εἰς τὴν Ἑταιρίαν, ἥτις ἀνέθετο εἰς τὸν Κ. ἔφορον καὶ τὴν ἀνασκαφὴν καὶ κάθαρσιν τῆς γνωστῆς τῶν λεόντων πύλης, τοῦ μοναδικοῦ σχεδὸν καὶ περιέργου τούτου λειψάνου ἰδιαιτέρας τῆς γλυπτικῆς ἐποχῆς. Τὸ φρούριον τῶν Μυκηνῶν ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καὶ αὐτὸ ὡς ἔργονκυ κλώπειον, δι᾽ ὃ οἱ ποιηταὶ τὸ ἀπεκάλουν *οὐράνια τείχεα* (24), *κυκλωπείων πόνον χειρῶν* (25), *κυκλώπων θυμέλας* (26), *κυκλωπίδας ἑστίας* (27), *κυκλώπων βάθρα* (28), καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Τὸν ἀρχαϊκὸν δὲ χαρακτῆρα φέρουσι καὶ τὰ σωζόμενα τείχη, καὶ ὁ ἐξ ἀλλεπαλλήλων ἀπύργων τειχισμάτων τρόπος τῆς ὀχυρώσεως αὐτοῦ, καὶ ἰδίως αὐτὴ ἡ πύλη, ἡ τὸ τριγωνικὸν

(24) Εὐριπ. 1158.
(25) Εὐριπ. Ἰφιγ. ἐν Αὐλ. 1569.
(26) Αὐτόθ. 162.
(27) Εὐριπ. Ἰφιγ. ἐν Ταυρ. 845.
(28) Εὐριπ. Ἡρακλ. μαινόμ. 746.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἔχουσα ἐπίθεμα, σχῆμα σύνηθες εἰς τὴν κυκλωπικὴν ἀρχιτεκτονικήν, ὡς ἀπαντώμενον καὶ εἰς τὴν μεγάλην καὶ εἰς τὴν μικρὰν θύραν τοῦ θησαυροῦ, καὶ εἰς τῆς Τίρυνθος τὰς ὑπογείους στοάς. Ὁ Γέλλιος, καὶ ὁ Λείκιος κατ᾽ αὐτόν, ἠθέλησαν νὰ ἐξηγήσωσι τῆς πύλης τοὺς λέοντας καὶ τ᾽ ἄλλα κοσμήματα ὡς συμβολικὰ λατρείας σημεῖα. Καὶ ἴσως μὲν κριθῇ ἀνυπόστατος ὁ διϊσχυρισμὸς οὗτος· ἀλλ᾽ ὅπως δήποτε ἡ πύλη αὕτη ἐστὶν ἰδιαιτέρας προσοχῆς ἀξία, ὡς προϊὸν τέχνης ἧς μοναδικὸν ἐστὶ δεῖγμα, καὶ πολλάκις ηὐχήθησαν οἱ περιηγηταὶ νὰ ὑπῆρχέ τις προνοῶν περὶ τῶν Ἑλληνικῶν λειψάνων, ὅστις ν᾽ ἀνασκάψῃ τὸ ἐξαίσιον τοῦτο πανάρχαιον λείψανον.

Τοῦτο ἔπραξεν ἡ Ἑταιρία, καὶ ἰδοὺ τίνας δυνάμεθα νὰ δώσωμεν περὶ αὐτοῦ πληροφορίας. Τὸ πλάτος τῆς πύλης ἐστὶ 9΄ ἀγγλ. τὸ δὲ ὕψος ἐστὶ δυσανάλογον πρὸς τὸ πλάτος, μόνον δηλ. 11΄ 3΄΄. Εἰς τοῦτο δ᾽ ἴσως ὑπεχρέουν τοὺς τότε οἰκοδόμους αἱ μονόλιθοι ἑκατέρωθεν παραστάδες, καὶ πιθανῶς καὶ τὸ σχῆμα τῶν στρεφομένων κλεισιάδων δι᾽ ὧν ἡ πύλη ἐκλείετο. Τοῦτο τεκμαίρεται ἐκ τῆς τετραγώνου ὀπῆς τῆς κατὰ τὸ μέσον τοῦ οὐδοῦ, ὅπου ἐστηρίζετο ὁ κίων περὶ ὃν ἐστρέφοντο τὰ θυρώματα, καὶ ἐξ ἄλλων ὀπῶν κατὰ τὰς γωνίας καὶ τὸ μέσον τῶν παραστάδων, εἰς ἃς ἐνηρμόζοντο οἱ μοχλοί.

Τέλος ἐπὶ τοῦ οὐδοῦ φαίνονται αὔλακες παράλληλοι πρὸς τὴν τῆς πύλης διεύθυνσιν, χρήσιμοι ἢ εἴς τινα ἰδιαίτερον τρόπον καθ᾽ ὃν ἠνοίγοντο τὰ θυρώματα, ἢ εἰς τὴν ἐκροὴν τῶν ὑδάτων ὅταν αἱ θύραι ἦσαν κεκλεισμέναι.

Ἀκριβέστεραι παρατηρήσεις καὶ καταμετρήσεις τοῦ μνημείου τούτου δύνανται νὰ γίνωσιν εἰς τὸ ἑξῆς ὑπὸ τῶν φι-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

λαρχαίων περιηγητῶν, εἰς οὓς ἐφιλοτιμήθη ἡ Ἑταιρία νὰ εὐκολύνῃ τὴν προσπέλασίν αὐτοῦ (29).

Γ

Ἔτος 1842.

Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρία μικρὰ μόνον ἔχουσα νὰ διαθέσῃ κεφάλαια, καὶ ὀλίγα ἰδοῦσα εἰσέτι πρακτικὰ τῆς κοινῆς συμπαθείας τ' ἀποτελέσματα, εἰ καὶ πολλαχόθεν πολλάκις ἔλαβε προφορικὰς καὶ ἐγγράφους αὐτῆς διαβεβαιώσεις, δὲν ἠθέλησε νὰ περισπάσῃ τὰς δυνάμεις αὐτῆς, ἀλλ' εἰς ἓν μόνον περιωρίσθη, τοῦτο δὲ μέγα καὶ ἄξιον τῆς προσπαθείας καὶ συνδρομῆς τῶν φίλων τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος. Καὶ ἀντὶ μὲν πάσης δικαιολογίας ἀρκεῖ νὰ ὀνομάσω τὸν *Παρθενῶνα*· ἀντὶ δὲ πάσης ἐκθέσεως, νὰ δείξω τοὺς πρὸ ὀφθαλμῶν ἡμῶν ἀνεγερθέντας στύλους αὐτοῦ, ὥστε πᾶς τις ἐπευφημῶν εἰς τῆς ἑταιρίας τὴν ἐπιχείρησιν, νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι μεγάλα κατώρθωσε μετ' ἐλαχίστων μέσων, καὶ ὅτι αἱ συνεισφοραὶ τῶν αὐτῆς μελῶν καὶ εὐεργετῶν δὲν σπαταλῶνται εἰς μικροῦ λόγου ἄξια καὶ ἀνοίκεια.

Ἀλλ' ἔχοντες ἤδη ἐνώπιον ἡμῶν τὴν Ἑλλάδα ἀναθάλλουσαν ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς ἐλευθερίας, ἥτις ἰᾷ μὲν τὰ τραύματα, παράγει δὲ καὶ τρέφει πᾶν μέγα καὶ εὐγενές, καὶ ποδηγετουμένην πρὸς τὸν θεόθεν προορισμόν της ὑπὸ Μονάρ-

(29) Παγκοσμίως γνωσταὶ εἰσὶν αἱ ἔκτοτε ὑπὸ τοῦ Κ. Schliemann γενόμεναι ἐν Μυκήναις πολύτιμοι ἔρευναι καὶ ἀξιόλογοι ἀνακαλύψεις, αἱ πάντα λύσασαι τὰ ζητήματα ταῦτα.

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

χου κηδομένου ὑπὲρ τῆς δόξης καὶ τῆς εὐδαιμονίας της, δυνάμεθα χωρὶς πικρίας ν᾽ ἀναπολήσωμεν τὴν ἐποχὴν τῆς βεβηλώσεως καὶ καταστροφῆς, ὅτε κατέπεσε τὸ ἀριστούργημα τοῦτο τῆς ἀνθρωπίνης μεγαλοφυΐας, διότι παρῆλθον οἱ χρόνοι ἐκεῖνοι ἀμεταστρεπτεί· καὶ ἄνευ ταπεινούσης συναισθήσεως τῆς ἀδυναμίας ἡμῶν νὰ ἐπιβλέψωμεν εἰς τοὺς καιροὺς καθ᾽ οὓς ᾠκοδομεῖτο ὁ ναὸς οὗτος, ἄξιος τῆς Ἑλλάδος ἥτις τὸν καθιέρου, καὶ τῆς θεότητος εἰς ἣν ἀνετίθετο· διότι οἱ καιροὶ ἐκεῖνοι δύνανται πάλιν νὰ ἐπανέλθωσιν, ἀφοῦ ἐπανῆλθεν ὁ πρῶτος αὐτῶν ἄγγελος, ἡ ἀνεξαρτησία.

Ὅτε αἱ Ἀθῆναι ἐβασίλευον τῆς Ἑλλάδος, ὁ μεγαλεπήβολος Περικλῆς, θέλων νὰ ἐπιστέψῃ αὐτὰς κατὰ τὴν ἀξίαν των, ἀνέθετο εἰς τὸν Φειδίαν, τὸν Καλλικράτην καὶ τὸν Ἰκτῖνον νὰ κατασκευάσωσι τὸν βασιλικὸν αὐτῶν στέφανον, καὶ ἡ εὐφυΐα τῶν τριῶν τούτων ἀνδρῶν ἡνωμένων παρήγαγε τοῦτον τὸν Παρθενῶνα. Ὑψωθεὶς δὲ, τὸ μὲν *μέγεθος ὑπερήφανος, ἀμίμητος δὲ τὴν χάριν καὶ τὴν μορφήν*, διέμεινε δι᾽ αἰώνων μαρτυρῶν πρὸς τοὺς μεταγενεστέρους ὑπὲρ πάσας τὰς ἱστορικὰς παραδόσεις καὶ τ᾽ ἀπομνημονεύματα, τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος τὴν ἰσχὺν καὶ τὸ μέγεθος· καὶ μέχρι τῶν Ῥωμαϊκῶν αἰώνων τόσον ἄθικτος καὶ νεόκτιστος εἰσέτι ἐφαίνετο, ὥστε, κατὰ τὸν Πλούταρχον, ὡς ἂν ἐπέπνεεν ἐπ᾽ αὐτὸν *ἀειθαλές τι πνεῦμα, καὶ ἀγήρως ψυχὴ* ἂν τὸν ἐζωογόνει.

Ἰδοὺ δὲ καὶ νῦν ἔτι αὐτός, ὅτε ἡ Ἑλλὰς τοσαύτας μετήλλαξε τύχας, ἀφ᾽ οὗ ἔθνη παρῆλθον καὶ ἔθνη ἀνεφάνησαν εἰς τῆς ἱστορίας τὸ θέατρον, ἵσταται ὁ ἀρχαῖος προμαχὼν τοῦ Ἑλληνισμοῦ μόνος καὶ ἀκατάβλητος, ἂν καὶ τόσας ὑπέφερε προσβολάς, καὶ κατατετρωμένος μὲν πανταχόθεν, ἀλλ᾽

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

οἷον τὸν συνέλαβε καὶ τὸν ἐχάραξε τοῦ Φειδίου ἡ εὐφυΐα, εἰς τὴν τάξιν ἐμπρέπων τὴν Δωρικήν, περίπτερος δέ, ἀνὰ δεκαεπτὰ ἔχων κίονας εἰς ἑκάστην πλευράν, διπλῆν δὲ σειρὰν ὀκτὼ κιόνων εἰς τὰ δύο του μέτωπα. Καὶ τὸ μὲν πάλαι ὁ ναὸς διῃρεῖτο διὰ μεσοτοίχου εἰς δύο κυρίως μέρη, δυτικῶς μὲν ἔχων τὸν *ὀπισθόδομον*, τὸ θησαυροφυλακεῖον τῆς θεᾶς, πρὸς ἀνατολὰς δέ, τὸ ἑκατόμπεδον ἢ τὸν κυρίως ναόν, περικοσμούμενον μεγαλοπρεπῶς διὰ δυωρόφου περιστυλίου Ἰωνικῶν κιόνων στηριζομένων εἰς Δωρικούς, ὕπαιθρον δ' αὐτόν, καὶ περιλαμβάνοντα εἰς τὸ δυτικὸν πέρας του, πρὸ τοῦ Ὀπισθοδόμου, τὸν κυρίως λεγόμενον Παρθενῶνα, ἔνθα ἵστατο ἡ περίφημος χρυσελεφαντίνη Ἀθηνᾶ τοῦ Φειδίου, ἡ χρυσοῦ μόνον καθαροῦ τεσσαράκοντα τάλαντα περιέχουσα, ἢ περίπου τρία δραχμῶν ἑκατομμύρια κατὰ τὴν νῦν τοῦ χρυσίου ἀξίαν. Ἡ δὲ πολυτέλεια αὐτοῦ εἰς χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ ἀναθήματα ἐξεθάμβει ὅσον τὸ μέγεθός του κατέπληττεν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ἀλλ' ἰδίως τὸ ἐξωτερικὸν αὐτοῦ ἦν ὅλον μεγαλεῖον, ὅλον συμμετρία καὶ κόσμος, ὥστε, ἐρείπιον σήμερον, νικᾷ πάντα τὰ θαυμαστότερα τῆς συγχρόνου τέχνης ἀριστουργήματα. Καὶ πρῶτον μὲν εἰς τὸν εἰσιόντα εἰς τὴν Ἀκρόπολιν παρίσταται ἀμέσως οὐχὶ ἡ πλευρὰ ἢ ἓν μέτωπον τοῦ ναοῦ, ἀλλά, κατὰ σοφὴν ὀπτικὴν διάθεσιν, μία τῶν γωνιῶν αὐτοῦ, ὥστε ἀναπτύσσονται μετὰ μεγίστης μεγαλοπρεπείας ἀντὶ μιᾶς δύο πτέρυγες τοῦ περιστυλίου. Τῶν κοσμημάτων ὅμως αὐτοῦ τὰ καθέκαστα ἦσαν, καί, καθ' ὅσον σώζονται, εἰσὶν ἄξια ἔτι μείζονος θαυμασμοῦ. Καὶ ἐμπρὸς μὲν καὶ ὀπίσω, τὰ δύο ἀετώματα περιεῖχον Φειδαϊκῶν ἀγαλμάτων συμπλέγματα, παριστῶντα, τὸ μὲν τὴν γέννησιν, τὸ δὲ τὴν ἔριν τῆς Ἀθηνᾶς μετὰ τοῦ Ποσειδῶνος, καλλονῆς ὄντα

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τοιαύτης καὶ ἐντελείας, ὥστε τὰ ἐλάχιστα αὐτῶν τμήματα συλλέγονται καὶ νῦν ἔτι ὡς πολύτιμοι τύποι καλλιτεχνίας.

Πέριξ δ' ἐκύκλου τὸν σηκὸν εἰς ἔκτασιν 1100 ποδῶν ζωοφόρος ἐξ ἀναγλύφων ἐξαισίου ἐργασίας, παριστῶσα τὴν Παναθηναϊκὴν πομπήν, καὶ μεταξὺ τῶν τριγλύφων ὑπῆρχον μετόπαι ἀπεικονίζουσαι σκηνὰς τῆς κενταυρομαχίας, ἐν ὅλοις ἀγάλματα περὶ τὰ ἑξακόσια, ὡραῖα μὲν καθ' ἑαυτά, ὡραιότερα δ' ἔτι φαινόμενα διὰ τῶν ζωηρῶν καὶ ποικίλων χρωμάτων τῶν περικοσμούντων αὐτά.

Καὶ τοιοῦτον μὲν εὗρε τὸν ναὸν τοῦτον ὁ Πλούταρχος, τοιοῦτον δὲ καὶ ὁ Παυσανίας, τοιοῦτον τέλος καὶ οἱ χριστιανοί, οἵτινες, περὶ τὸν πέμπτον αἰῶνα παραλαβόντες εἰς τὴν θρησκείαν των καὶ ὀλίγον πως μετασχηματίσαντες τῆς ἐθνικῆς Παρθένου τὸ τέμενος, καθιέρωσαν αὐτὸ εἰς ἐκκλησίαν τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας, καὶ τὸ διετήρησαν ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῆς. Καὶ τὸ μὲν χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τῆς θεᾶς ἀφῃρέθη φυσικῷ τῷ λόγῳ, τὴν δ' ἀρχαίαν πολυτέλειαν διεδέχθη ἄλλη ἐπὶ χριστιανῶν, ὥστε μεταγενέστεροι περιηγηταὶ εὗρον τὸν θόλον τοῦ ἱεροῦ εἰς στύλους ἐξ ἰάσπιδος καὶ πορφυρίτου στηριζόμενον, καὶ κατὰ βυζαντινὸν τρόπον ψηφόθετον δι' ἐπιχρύσων ψήφων, ὧν πολλαὶ ἀνευρέθησαν εἰσέτι εἰς τὰ ἐρείπια ταῦτα, καὶ διηγοῦντο τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ ἐπισκοπικοῦ θρόνου καὶ τὸν κόμπον μεθ' οὗ αἱ κυρίαι τῶν Ἀθηνῶν ἀνήρχοντο ἐπὶ τεθρίππων εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ν' ἀκούσωσι τὴν ἱερὰν λειτουργίαν.

Κατὰ δὲ τὰ μέσα τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος, ὅτε αἱ Ἀθῆναι, διαφόρους μεταβαλοῦσαι ζυγούς, ὑπέκυψαν τέλος ὑπὸ τὴν Ὀθωμανικὴν δυναστείαν, ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς, ἡ ἐκκλησία τῆς Θεοτόκου, μετεβλήθη ἐκ τρίτου εἰς προσκυνητήριον τοῦ Μωάμεθ, μόνην, ὡς φαίνεται, ὑπομείνας

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

μεταβολὴν τὴν κατὰ τὴν μεσημβρινοδυτικὴν γωνίαν αὐτοῦ προσθήκην τοῦ Μιναρέ, οὗ καὶ σήμερον σώζεται ἔτι ἡ ἑλικοειδὴς ἀναβάθρα.

Εἰς τὴν κατάστασιν ταύτην περίπου διετηρεῖτο ὁ ναός, ἀνέπαφος κατὰ πάντα, ἐκτός τινων ἀκρωτηριασμῶν, ὅτε, τῷ 1682, πολιορκοῦντος τοῦ Σουηδοῦ Κοινιγσμάρκου τὴν Ἀκρόπολιν μετὰ Ἐνετικοῦ στρατοῦ, βόμβα ἐνέσκηψεν εἰς αὐτόν, ἀνῆψε τὴν πυρίτιδα ἣν ἐφύλαττον ἐν αὐτῷ οἱ Τοῦρκοι, καὶ τρομερὰ ἔκρηξις ἐκλόνισε τὸ ἀρχαῖον οἰκοδόμημα μέχρι τῶν θεμελίων αὐτοῦ, καὶ ἀμφότεραι αἱ πλευραί του, τοῖχοι καὶ στύλοι, κατέπεσαν, καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ἀναγλύφων τῆς τε ζωοφόρου καὶ τῶν μετοπῶν, καὶ τῶν ἀετωμάτων τ' ἀγάλματα, κατεκρημνίσθησαν καὶ ἐτάφησαν ὑπὸ σωρὸν ἐρειπίων, καὶ τὸ μέχρις ἐκείνου ἀκέραιον τοῦτο ἀριστούργημα τῆς ἀρχαίας οἰκοδομικῆς ἔμεινεν αἴφνης ἐρείπιον ἄμορφον, σύμβολον τῆς καταστροφῆς τῆς Ἑλλάδος, ὡς ἦν ἄλλοτε σύμβολον τῆς μεγαλειότητος αὐτῆς, καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἐπῳκοδομήθη βάναυσον μικρὸν τζαμίον, σύμβολον τῆς δουλείας της.

Ἀλλ' εἴθε καὶ οὕτω τά τε ἀνάγλυφα καὶ τ' ἀγάλματα ν' ἀφήνοντο τεθαμμένα ὑπὸ τὴν κόνιν ἥτις τὰ ἐκάλυπτεν! Ἡ πιστὴ γῆ τῆς Ἑλλάδος ἤθελε διατηρήσει αὐτὰ εἰς τὸν κόλπον της καὶ τ' ἀποδώσει ποτὲ εἰς τὴν ἀρχαίαν θέσιν καὶ δόξαν των, ὡς διετήρησεν ἡ γενεὰ τῶν Ἑλλήνων τεθαμμένον τὸν σπινθῆρα τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀνέπεμψεν αὐτὸν λαμπρὸν καὶ δραστήριον πάλιν ὅτε ἐπληρώθησαν οἱ καιροί. Ἀντὶ τούτου, πρὸς κακὴν τῆς Ἑλλάδος μοίραν, διέβη δι' αὐτῆς, οὐχί τις φυλὴ Βανδάλων ἢ Γότθων, οὐχί τις ἱερόσυλος καὶ βάρβαρος στρατὸς κατακτητῶν τῆς Ἀσίας, ἀλλ' ὁ ἄκριτον ὑπὲρ τῆς ἀρχαιότητος τρέφων ζῆλον, ὁ εἰς

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἐξευγενισμένον καὶ πεφωτισμένον ἔθνος ἀνήκων Λόρδος Ἔλγιν, πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας εἰς Τουρκίαν, ὅστις (ὡς ἔγραψε πρὸς αἰώνιον αὐτοῦ ἔλεγχον ὁ ποιητὴς τῶν μεγάλων αἰσθημάτων καὶ τῶν εὐγενῶν ἰδεῶν Βύρων), *ἔπραξεν ὅτι οἱ Γότθοι δὲν ἔπραξαν·* διότι, ἐπωφελούμενος τὴν ἐπίσημον θέσιν του καὶ τὴν εὔνοιαν τῆς Τουρκίας πρὸς τὴν πατρίδα του, καθ' ἣν ἐποχὴν τ' Ἀγγλικὰ ὅπλα ἀπέδιδον εἰς τὸν Σουλτάνον τὴν Αἴγυπτον, ἐπρομηθεύθη ὁ Λόρδος παρὰ τῆς Κυβερνήσεως ἐκείνης, ἥτις ἠγνόει ποίων θησαυρῶν εἶχε τὴν παρακαταθήκην, ἄδειαν νὰ *θεωρήσῃ* (πρᾶγμα τότε μὴ εὐκόλως εἰς τὸν τυχόντα ἐπιτρεπόμενον), *ν' ἀντιγράψῃ, καὶ* (ἂν πρέπῃ νὰ πιστεύσωμεν τοὺς μάρτυράς του), *νὰ λάβῃ προσέτι μεθ' ἑαυτοῦ πέτρας ἃς ἤθελεν εὕρει ἀνασκάπτων περὶ τοὺς ναοὺς τῶν εἰδώλων.* Τοιοῦτο δὲ φέρων τῶν δεσποτῶν τῆς Ἑλλάδος φιρμάνιον, ἦλθεν, εἶδε τὸν σεβάσμιον τοῦτον παραστάτην τῆς ἀρχαιότητος, καὶ ἀντὶ νὰ κλίνῃ ἔμπρός του κατανύξεως γόνυ, ἀντὶ ἡ ψυχή του νὰ ἐκχυθῇ εἰς θαυμασμὸν καὶ νὰ ὑψωθῇ εἰς εὐλάβειαν, τὸν ἐθεώρησεν ὡς πᾶν ἄλλο ἐρείπιον, ὡς λίθων σωρόν, οὐδ' ἐνόησεν ὅτι ζωὴ ἁρμονίας ἔπνεεν εἰς τὸ ἀριστούργημα τοῦτο, ὅτι δ' ὁ καταστρέφων αὐτήν, ὅμοιον ἐξετέλει ἔγκλημα πρὸς τὸν καταστρέφοντα τὸ ἀριστούργημα τῆς θεότητος, τὸν ἔμψυχον ἄνθρωπον, ἀλλὰ κατεκρήμνισε καὶ ἀπήγαγεν εἰς Ἀγγλίαν διακόσια τεσσαράκοντα τέσσαρα τμήματα ἀναγλύφων καὶ ἀγαλμάτων, ἐξ ὧν πεντήκοντα ἓξ ἐκ τοῦ Παρθενῶνος, καὶ τὰ ἐπώλησεν εἰς τὴν Ἀγγλικὴν Κυβέρνησιν ἀντὶ τρισμυρίων καὶ πεντακισχιλίων λιρῶν, ὁ ψυχρὸς ἀρχαιοκάπηλος! Προφητική τις φωνή, ἡ φωνὴ ἐκείνη ἥτις εἰς μόνας τὰς μεγάλας ψυχὰς ὁμιλεῖ, δὲν τῷ ἔλεγε, καθ' ὃν καιρὸν ἐσύλει τὸν Παρθενῶνα, ὅτι τοῦ Περικλέους καὶ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τοῦ Φειδίου τὰ τέκνα, ἃ ἔβλεπε τότε σιγῶντα, διότι τὰ χείλη των ἔκλειε τῆς τυραννίας ὁ δάκτυλος, θέλουσι μετ' οὐ πολὺ ἀνεγερθῆ καὶ συνταράξει καὶ αὐτὴν τὴν ψυχρὰν κόνιν του, ἀπαιτοῦντα τὰ πατρικά των κληροδοτήματα; Δὲν προέβλεπεν ὅτι συνέλευσις Ἑλλήνων ἤθελε ποτὲ ὑπ' αὐτοὺς τοὺς στύλους τοῦ Παρθενῶνος ζητήσει παρὰ τῆς μνήμης του λόγον τῆς ἀπειροκάλου κολοβώσεως τῶν ἀριστουργημάτων ἃ ἡ οἰκουμένη ἐθαύμαζεν; Ὄχι! οὐδὲ τοῦ μέλλοντος ἀποκάλυψις, οὐδὲ τοῦ παρελθόντος εὐλάβεια δὲν τὸν ἀνεχαίτισεν. Ἀλλὰ καὶ ὡς διαιωνίζων τὴν μνήμην τῆς καταστρεπτικῆς του παρόδου, ἢ ὡς τὸ ἀντίτιμον ἐκτίων τῶν ἀτιμήτων θησαυρῶν ὅσους ἥρπασεν, ὕψωσεν ἐν τῷ μέσῳ τῆς Ἀθηναϊκῆς ἀγορᾶς τὸν προπετῆ ἐκεῖνον πύργον, ὅστις ἐφυβρίζει εἰς τὰ παρελθόντα ἡμῶν δυστυχήματα πολὺ μᾶλλον ἢ αὐτὸ τὸ μουσουλμανικὸν προσκυνητήριον, τὸ ἐπικαθήμενον ἐπὶ τοῦ Παρθενῶνος, ὅπερ ὅμως θεία δίκη καταχρημνίζει ἐν ᾧ ἐκεῖνος ἐγείρεται (1). Ἀφ' οὗ δ' ἐπελείωσε τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς, ἀφ' οὗ τὰ μὲν ἀφήρεσε, τὰ δὲ διέσχισε διὰ πρίονος, καὶ ἄλλα κατεκρήμνισε καὶ συνέτριψεν, ὡς ὁ ἐπεμβαίνων νικητής, ὁ στιγματίζων τὸν ἐχθρὸν ὃν κατέβαλεν, ἐνεχάραξεν ὁ Λόρδος ἑαυτοῦ καὶ τῶν συμβοηθῶν του τὰ ὀνόματα εἰς ἕνα τῶν στύλων τοῦ γυμνωθέντος ναοῦ. Ἀλλ' ὅτε ἡ Ἑλλὰς ἀνέστη διαμαρτυρομένη ἐνόπλως καθ' ὅλων της τῶν δυναστῶν καὶ καθ' ὅλων της τῶν ἁρπάγων, καὶ ἡ Ἀκρόπολις ἐπολιορκεῖτο ὑπὸ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, τίς ἄρα δαίμων, ποία νέμεσις, ποῖος θεῖος

(1) Κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο θύελλα, ἡ καὶ τὴν στήλην τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς κατακρημνίσασα, κατέστρεψε καὶ μέρος τοῦ προσκυνητηρίου τούτου, ὃ μικρὸν μετὰ ταῦτα ἀφηρέθη ἐκεῖθεν. Ὁ δὲ πύργος τοῦ Ἔλγινος ἐν τῇ ἀγορᾷ κατηδαφίσθη ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

δάκτυλος ὡδήγησε τὴν πρώτην βόμβαν τῶν Ἑλληνικῶν πυροβόλων; διότι εὐθὺ κατὰ τοῦ κίονος ἐκείνου ἐκτοξευθεῖσα, ἀπέπλυνε τοῦ Παρθενῶνος καὶ τῆς Ἑλλάδος τὸ πρῶτον αἶσχος, καὶ ἀπέκοψε παραδόξως τοῦ Λόρδου τὸ ὄνομα.

Περὶ δὲ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ἦσαν τότε θεαταὶ τῆς βεβηλώσεως ταύτης τοῦ Παλλαδίου των, ἀνέφερον οἱ περὶ τὸν Λόρδον Ἔλγινα εἰς τὴν βουλὴν τῆς Ἀγγλίας, ὅτι ἔμενον ἀδιάφοροι καὶ ἀνάλγητοι εἰς τὸ θέαμα τοῦτο, καὶ ἐσιώπων χρηματίζοντες παρὰ τῶν ἐπιδημούντων ξένων. Καὶ τί μὲν ᾐσθάνθησαν ἢ εἶπον οἱ τότε, ὅτε ὁ ἀνεξάρτητος λόγος ἐτιμωρεῖτο διὰ θανάτου, καὶ τὸ γενναῖον αἴσθημα ὡς ἔγκλημα ἠλέγχετο, δὲν θέλομεν νὰ ἐξετάσωμεν σήμερον, εἰ καὶ πολλοὺς ἔχομεν μάρτυρας, ὅτι καὶ διαμαρτυρήσεις ἔντονοι ἐγένοντο, καὶ πολλὰ γενναῖα ἐχύθησαν δάκρυα. Ἀλλ' ἡμεῖς, οἱ ἐλευθέραν μὲν ἔχοντες τὴν φωνὴν ἵνα παῤῥησιαζώμεθα, ἀδεσμεύτους δὲ τὰς χεῖρας ἵνα πράττωμεν, ἡμεῖς ἂς κηρύξωμεν δημοσίως, ὥστε ν' ἀκουσθῇ μέχρις ὅπου γενναῖαι καρδίαι γενναίως σκιρτῶσιν ὑπὲρ Ἑλλάδος, ὅτι βαθέως συναισθανόμεθα τὴν γενομένην ἐξύβρισιν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ὅπερ, διότι ἐδυστύχησε πρὸ διακοσίων ἐτῶν, ἐθεωρήθη ὡς ἀπόκληρον ἢ ὡς μὴ ὂν ἐν τοῖς ζῶσιν, ὅτι μετὰ φρίκης βλέπομεν ἀκρωτηριασθὲν ἓν τῶν ἀριστουργημάτων τῆς τέχνης, καὶ καταστραφὲν ἓν τῶν μνημείων τῆς ἀρχαιότητος, καὶ συλλέγοντες ὡς ἀδάμαντα πάντα αὐτοῦ λίθον, πᾶν αὐτοῦ σύντριμμα ὡς κειμήλιον, ἂς στήσωμεν περὶ αὐτό, ἵνα τὸ ἀναστήσωμεν, τὰς αὐτὰς ἐκείνας μηχανὰς καὶ τὰ ἰκριώματα δι' ὧν ὁ Λόρδος Ἔλγιν κατέλυε τὸν ναόν, καὶ ἡ Εὐρώπη, μάρτυς τῶν ἔργων ἡμῶν, ἂς κρίνῃ τίνος αἱ προσπάθειαι εἰσὶν εὐγενέστεραι καὶ ἀξιώτεραι τῆς συμπαθείας καὶ συνδρομῆς της.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἀλλὰ τί λέγω ν' ἀναστήσωμεν! Ποία ἐπαγωγὸς ἐλπὶς μ' ἀπατᾷ! Ἰδοὺ ἡμεῖς πλήρεις ἐνθουσιασμοῦ, ἰδοὺ οἱ φίλοι πάντες τῆς ἀρχαιότητος καὶ τῆς τέχνης ἕτοιμοι νὰ συνεργήσωσι μεθ' ἡμῶν, ἰδοὺ καὶ αἱ προσπάθειαι ἡμῶν μέχρι τοῦδε εὐοδοθεῖσαι, καὶ τεσσαράκοντα δύο μὲν σπόνδυλοι ἀνεγειγερμένοι, εἷς δὲ κίων ὁλόκληρος ὑψωθείς, καὶ τοῦ σηκοῦ αἱ κατώτεραι δοκοὶ ἤδη τεθεῖσαι· ὅταν ὅμως φθάσωμεν εἰς τὸν θριγκόν, ἀκεῖ ἀνηρπάγη ἡ ζωοφόρος, καὶ ἀπὸ τῶν ἀετωμάτων ἐσυλήθησαν τὰ ἀγάλματα, καὶ ἀφῃρέθησαν καὶ κιονόκρανα καὶ σπόνδυλοι τῶν κιόνων, καὶ τὸ ἔργον ἡμῶν θέλει ἴσως μείνει διὰ παντὸς ἡμιτελές.

Ἂν ἡ τέχνη ἢ ἡ ἐπιστήμη ὠφελεῖτο τοὐλάχιστον ἀπὸ τῆς κολοβώσεως ταύτης καθ' ἧς ἀγανακτοῦμεν! Ἀλλ' αἱ Μοῦσαι ἐκάλυψαν τὸ πρόσωπόν των θρηνοῦσαι τὴν ἡμέραν τῆς μεγάλης αὐτῆς βεβηλώσεως. Οἱ καλλιτέχναι τῶν μερῶν πάντων τῆς γῆς θέλουσι μάτην ζητεῖ τὸ ἐξαίσιον τοῦτο ὑπόδειγμα, ἐξ οὗ νὰ μανθάνωσι πῶς τῶν μερῶν ἡ κομψότης καὶ εὐρυθμία συναρμολογεῖται πρὸς τοῦ συνόλου τὴν μεγαλοπρέπειαν, ποῖον δεσμὸν ἐδανείσθη ὁ μέγας Φειδίας παρὰ τῶν Χαρίτων ἵνα συνδέσῃ τὰ καθέκαστα ταῦτα ἀριστοτεχνήματα πρὸς ἀπαρτισμὸν τοῦ μεγάλου καὶ ἀπαραμίλλου ἀριστουργήματος! Τί ἤθελεν εἰπεῖ φρίττουσα ἡ Εὐρώπη, ἂν εὑρών τις εἰκόνα τοῦ Ῥαφαήλου ἢ τοῦ Ἀπελλοῦς, καὶ ἀδυνατῶν νὰ τὴν μετακομίσῃ, ἤθελε κόψει χεῖρας αὐτῆς ἢ πόδας ἢ κεφαλάς; Ἤθελε προφέρει ἀρὰς ἐναντίον του! Ἤθελε τὸν κηρύξει νέον Ἡρώστρατον! Ἀλλ' ἂς σεβασθῶμεν τοῦ τάφου τὸ ὅριον, καὶ ἂς εὐφημῶμεν πρὸς τεθνεῶτας, διότι (καὶ τοῦτο πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἱστορίας τοῦ Παρθενῶνος) πρό τινων μηνῶν ὁ Λόρδος Ἔλγιν ἀπέθανε, καὶ ἐν ᾧ ἴσως εἰς τὸ μήνυμα τοῦτο ἐξιλεοῦται ἡ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ἐνταῦθα ἐπιπλανωμένη σκιὰ παρωργισμένου τοῦ Περικλέους, ἂς μὴ μνησικακῶμεν ἡμεῖς πρὸς ὅσους εἴτε χαιρεκάκως εἴτε ἀκουσίως μᾶς ἔβλαψαν, ἀλλ᾽ ἂς χαίρωμεν βλέποντες τὸν Παρθενῶνα μετροῦντα τὴν ἡλικίαν του πρὸς ἀπείρους ἀνθρώπων ζωάς, καὶ ἀνεγειρόμενον ἀφ᾽ οὗ ὡς ἀφρὸς χειμάῤῥου παρῆλθον καὶ ἐσβέσθησαν εἰς τοὺς πόδας του αἱ γενεαὶ τῶν καταστροφέων του. Καὶ ἡμεῖς μὲν ὡς ἐπισημοτάτην διαμαρτύρησιν κατὰ τῆς ἱεροσύλου καταστροφῆς του ἀνεγείρομεν αὐτὸν σήμερον ἐκ τῶν ἐνόντων ἐρειπίων αὐτοῦ, ὡς ἀνηγείραμεν τὴν ἀρχαίαν ἐλευθέραν Ἑλλάδα ἐκ τῶν ἐνόντων λειψάνων της.

Ἡ δὲ τῶν μεγάλων πράξεων φίλη Ἀγγλία, ἂν δὲν δύναται νὰ μεταφέρῃ ὁλόκληρον τὸν ναὸν αὐτὸν εἰς τὴν γῆν της, καὶ μετ᾽ αὐτοῦ νὰ συμμεταφέρῃ εἰς τὸ ὑπερβόρειον κλίμα της καὶ τὸν κυανοῦν οὐρανὸν ἐφ᾽ οὗ κατάλευκος διαγράφεται, καὶ τὴν διαφανῆ ἀτμοσφαῖραν ἡμῶν εἰς ἣν λούεται, καὶ τὸν λαμπρὸν ἥλιον ὅστις τὸν ἐπιχρυσοῖ, τότε, ὡς ἄλλοτε βασιλεῖς καὶ λαοὶ ἐσεμνύνοντο πέμποντες ἀπὸ τῶν περάτων τῆς οἰκουμένης ἀναθήματα εὐλαβείας πρὸς τὸν Παρθενῶνα καὶ τὴν Ἀκρόπολιν, ἂς πέμψῃ καὶ αὐτὴ ὡς φόρον τοῦ σεβασμοῦ της πρὸς τὸ λίκνον τοῦτο τοῦ πολιτισμοῦ τ᾽ ἁρπαγέντα κοσμήματα αὐτοῦ, ἃ μακρὰν αὐτοῦ ἔχουσι μικρὰν μόνον καὶ μερικωτάτην ἀξίαν, ὡς καὶ αὐτὸς χωρὶς ἐκείνων μένει κολοβὸς καὶ ἄμορφος· ἂς συντελέσῃ δέ, γενναιότερον μᾶλλον ἢ ἰδιοτελέστερον ἐννοοῦσα τ᾽ ἀληθῆ τῆς τέχνης συμφέροντα, ἂς συντελέσῃ ὥστε ὁ ναὸς οὗτος ν᾽ ἀποβῇ καὶ πάλιν παγκόσμιον τῶν ὑποσόφων τεχνῶν σπουδαστήριον, καὶ γενικὸν ὑπόδειγμα τοῦ καθόλου καλοῦ, ὅθεν οἱ καλλιτέχναι ν᾽ ἀρύωνται τὰς ὑψηλοτέρας ἐμπνεύσεις των. « Πῶς ; » ἔψαλλεν ἐπὶ τῶν ἀθανάτων τού-

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

των ἔργων ὁ Βύρων εἰς στίχους ὡς αὐτὰ ἀθανάτους· « Βρεταννικὴ γλῶσσα θέλει προφέρει ποτὲ ὅτι ἡ Ἀλβιὼν ἐντρυφᾷ εἰς τῶν Ἀθηνῶν τὰ δάκρυα; . . . Ἡ θαλασσοκράτωρ ἐλευθέρα Βρεταννία ἁρπάζει τὰ ἔσχατα πενιχρὰ λάφυρα τῆς ψυχοῤῥαγούσης Ἑλλάδος! » (2) Ἂς ἐλπίσωμεν ὅτι οἱ εὐγενεῖς οὗτοι λόγοι, οἵτινες ἀντηχοῦσιν εἰς παντὸς Ἄγγλου καρδίαν, θέλουσι βλαστήσει ποτὲ τὸν ὡραῖον καρπόν των, καὶ ἂς πιστεύσωμεν ὅτι αἱ ἐργασίαι τῆς ἀνεγέρσεως εἰς ἃς τόσον ἐπιτυχῶς ἀσχολούμεθα, θέλουσιν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἐπιταχύνει καὶ καταστήσει πιθανὴν τὴν πλήρωσιν τῶν θερμοτέρων εὐχῶν καὶ ἡμῶν καὶ τῶν φίλων πάντων τῆς τέχνης.

Δ.

Ἔτος 1843.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ἐπανειλημμένως ἤδη κατέστησα γνωστὸν τῇ φιλομούσῳ ὁμηγύρει ὅτι ἡ Ἑταιρία ἀπό τινων ἐτῶν ἔκρινεν ἀναγκαῖον ν' ἀσχοληθῇ περὶ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ πρωτεύοντος μεταξὺ τῶν ἀρχαίων μνημείων, τοῦ Παρθενῶνος. Ὡς τὸν ᾠκοδόμησεν ὁ Περικλῆς ὅτε διὰ τῆς βίας ἡγεμόνευον αἱ ἀρχαῖαι Ἀθῆναι τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, ὁμοίως ἀπεφάσισε νὰ τὸν ἀνοικοδομήσῃ ἡ Ἑταιρία, ὅτε ἡγεμονεύουσιν αἱ νέαι Ἀθῆναι ὅλων τῶν σημερινῶν Ἑλληνικῶν φυλῶν διὰ τῆς ἐλευθερίας. Οὕτω προσάγουσα τὰς μηχανὰς καὶ τὰ ἰκρία της εἰς τὰ πλευρὰ τοῦ τεραστίου τούτου γίγαντος, προσθέτει, ἄνευ μεταφορᾶς, κατ' ἔτος τὸν λίθον της εἰς τὴν μεγάλην

(2) Childe Harold, Canto II.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

οἰκοδομήν, καὶ ἂν κατὰ τὸ παρὸν ἔτος αἱ δαπάναι ἦσαν λίαν δυσανάλογοι πρὸς τοῦ ἔργου τὸ τεράστιον μέγεθος, ἐνόμισεν ὅμως εὔλογον νὰ ἐπιμείνῃ εἰς αὐτό, ὅπως μὴ ματαιωθῶσιν αἱ προκαταβολαὶ καὶ αἱ ἄλλαι πρὸς ἔναρξιν τούτου γενόμεναι διαφόρου εἴδους προμήθειαι. Δι᾽ αὐτῶν ἐκαθαρίσθη κατὰ μέρος τὸ ἐμβαδὸν τοῦ ναοῦ, ἐφ᾽ οὗ, ὡς καὶ ἄλλοτε ἤδη ἔλαβον ἀφορμὴν νὰ ἐκθέσω, μέχρι χθὲς καὶ πρώην ἵστατο βάναυσον καὶ βέβηλον οἰκοδόμημα. Ἐπὶ τῆς Ὀθωμανικῆς κατακτήσεως ὁ ναὸς οὗτος, ὅστις εἰς τοὺς χριστιανικοὺς αἰῶνας καθιερώθη εἰς τιμὴν τῆς Θεοτόκου, μετεβλήθη ὑπὸ τῶν δορικτητόρων εἰς προσκυνητήριον Ὀθωμανικόν, μετὰ δὲ τὴν ἐπὶ Μοροζίνη καταστροφήν του ἀντικατέστη ὑπὸ μικροῦ καὶ ἀμόρφου οἰκοδομήματος, ἀναλόγου τῆς τότε σμικρύνσεως τῆς Τουρκίας, καὶ ὑψουμένου ἐπὶ τοῦ ἐμβαδοῦ τοῦ ναοῦ ὡς ἐν μέσῳ πεδιάδος μαρμαροστρώτου. Τὸ προσκύνημα τοῦτο ἐσώζετο μέχρις ἀρτίως, καὶ τὸ ἐφυλάττομεν οὕτως ἐν μέσῳ τοῦ Παρθενῶνος, κατέχον μίαν γωνίαν αὐτοῦ, ἀκέραιον μέν, ἀλλὰ ταπεινὸν ἐνώπιον τῶν ἐρειπίων ἐκείνων, τὸ ἐφυλάττομεν ὡς ὑλικὸν καὶ προφανὲς μέτρον ἀναλογίας μεταξὺ τῶν προγόνων, ἐξ ὧν καταγόμεθα καὶ τῶν δεσποτῶν ὧν ἀπεσείσαμεν τὸν ζυγόν. Ἀλλ᾽ ὡς νὰ συνῃσθάνθη τὴν εἰρωνείαν τῆς διατηρήσεώς του, ὡς νὰ μὴν ὑπέφερε τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας, τὸ περιπνέον τοὺς κίονας τούτους, πρὸ ἑνὸς περίπου ἔτους κατέπεσεν αὐτομάτως, καὶ τὰ ἐρείπιά αὐτοῦ ἦσαν κόνις σαπρά, ἀφ᾽ ἧς ἐκαθαρίσαμεν τὸ σεβάσμιον τοῦτο ἔδαφος. Ἐπὶ τῆς ἐργασίας δὲ ταύτης ἀνευρέθησαν τινὰ ἀρχαῖα τεμάχια, ἐν οἷς καὶ μία ἐπιγραφὴ λόγου ἀξία περὶ τῆς δαπάνης τοῦ ταμείου τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὸν Κερκυραϊκὸν πόλεμον.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Μετὰ ταῦτα δ᾽ ἐξηκολούθησεν ἡ Ἑταιρία τὰ ἔργα τῆς ἀνεγέρσεως. Καὶ κατὰ μὲν τὸ παρελθὸν ἔτος εἶχεν ἀπαρτίσει δύο ὁλοκλήρους κίονας τῆς βορείου πλευρᾶς· κατὰ δὲ τὸ παρὸν δύο μὲν κίονας ἀνήγειρε μέχρι τοῦ ἡμίσεως ὕψους των, δύο δὲ ἄλλων ἔθεσέ τινας ἐκ τῶν κατωτέρων σπονδύλων, καὶ διεκόπη ἐξ αἰτίας τῆς ἐλλείψεως ἑνὸς σπονδύλου, πρὸς οὗ τὸν ἀπαρτισμὸν ἀπητεῖυο μακρότερος χρότος καὶ μεγαλητέρα δαπάνη.

Ἐκτὸς δ᾽ αὐτῶν ἀνέστησε καὶ μέρος τοῦ βορείου τοίχου τοῦ σηκοῦ, ἐπιθεῖσα ἀλλεπαλλήλως 158 ἐκ τῶν κατὰ γῆς κειμένων τμημάτων αὐτοῦ, ὧν ἀναγκάζεται νὰ στερεώσῃ δι᾽ ὀπτῶν πλίνθων τὴν ἐσωτερικὴν ἐπιφάνειαν, κατακαεῖσαν ἐπὶ τῆς ἐκρήξεως τῆς βόμβας τοῦ Μοροζίνη. Τὸ ἔργον τοῦτο οὐ μόνον συνετέλεσεν εἰς τὸ ν᾽ ἀποδώσῃ εἰς ἓν μέρος τοῦ σηκοῦ τοῦ Παρθενῶνος τὴν ἀρχαίαν αὐτοῦ μορφήν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐξωτερικὸν περιστύλιον, διακοπτόμενον μέχρι τοῦδε ὑπὸ σωροῦ ἐρειπίων ἀτάκτων, ἠνέωξε, καὶ κατέστησε βατὸν καθ᾽ ὅλην τὴν ἀρκτικὴν αὐτοῦ ἔκτασιν. Ἀνεγείροντες δὲ τοὺς καταπεπτωκότας τούτους λίθους, εὕρομεν πολύτιμον εὕρημα, τρία ἀνάγλυφα ἐκ τῆς ζωφόρου τοῦ Παρθενῶνος, σχεδὸν ἀκέραια, καὶ ἐξ ὧν τὰ δύο συνέχονται, παριστῶντα μέρος τῆς διὰ δίφρων πομπῆς, ἐν ᾧ τὸ τρίτον ἀνήκει εἰς τὴν πομπὴν τῶν ἐφίππων τῆς βορείου πλευρᾶς. Ὁ εἰς τὴν ἑταιρίαν χρεωστούμενος πλουτισμὸς οὗτος τοῦ δημοσίου Μουσείου ἐστὶν ἄξιος πολλοῦ λόγου καὶ διὰ τὴν κατάστασιν τῆς διατηρήσεως τῶν τμημάτων τούτων, καὶ διότι ἐντὸς ὀλίγου, ὅταν μάλιστα προοδεύσωμεν ἀναγείροντες τὸν μεσημβρινὸν τοῖχον, θέλομεν ἔχει ἐν Ἑλλάδι ἰσάριθμα σχεδὸν τμήματα τῆς λαμπρᾶς αὐτῆς ζωοφόρου

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

πρὸς τ' ἁρπαγέντα ἀπ' αὐτῆς καὶ ἀποτελοῦντα σήμερον τὸ ὡραιότατον κόσμημα ξένων Μουσείων.

Συγχρόνως ἠσχολήθη ἡ Ἑταιρία καὶ εἰς ἀνανκαφὰς κατὰ τὸν Ἄρειον Πάγον. Καθαρίσασα τὸν λίθον εἰς τὴν κορυφὴν αὐτοῦ, εὗρεν ἄνω τῆς λιθίνης κλίμακος ἐπίπεδον λελαξευμένον ἐντὸς τοῦ βράχου, αὐτὸ τὸ ἔδαφος τοῦ περιφήμου δικαστηρίου.

Περὶ δὲ τὸ ἄντρον τοῦ Πανὸς ἀνασκάψασα, εὗρε τὰς βαθμίδας, αἵτινες ἔφερον πλαγίως εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Ἀνασκαφὴ δὲ γενομένη ὀπίσω τῆς Πνυκός, ἀνεκάλυψεν ἓν σπήλαιον κεκονιαμένον καὶ φέρον ἴχνη βαφῆς κυανῆς.

Ἀνασκαφαὶ δ' ἐκτελεσθεῖσαι ἐντὸς τοῦ ἀρχαίου φρουρίου τῆς Λεβαδίας, ἀνέδειξαν διάφορα ἀρχαιότητος ἴχνη, ἐξ ὧν ὑπετέθη, ὅτι ἐκείνη ἐστὶ τοῦ μαντείου τοῦ Τροφωνίου ἡ τόσον ἠμφισβητημένη θέσις. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἐξιχνίασις τοῦ περιέργου τούτου τοπογραφικοῦ ζητήματος ἀπήτει περισσοτέραν δαπάνην, ἡ Ἐφορεία ἀπεφάσισε, λαβοῦσα ἀκριβεστέρας πληροφορίας, νὰ καταβάλῃ ἐκ τοῦ ταμείου της τὴν πρὸς ἀποπεράτωσιν τῆς ἀνασκαφῆς ἀναγκαίαν ποσότητα.

Ε

Ἔτος 1843.

Τὸ πρῶτον κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο τῆς Ἑταιρίας τὴν προσοχὴν ἑλκύσαν μνημεῖον ἦν ὁ λεγόμενος Ναὸς τοῦ Αἰόλου. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς πόλεως κείμενον, περίεργον καὶ διὰ τὴν ἐντελῆ διατήρησιν αὐτοῦ καὶ διὰ τὸ ἰδιόρρυθον σχῆμά του, καὶ διὰ τὰ κοσμοῦντα αὐτὸ γλυπτικὰ ζῴδια, εἶχε καὶ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἄλλοτε ἀσχολήσει τὴν Ἑταιρίαν, ἥτις πρὸ τριῶν ἐτῶν ἀνέσκαψεν αὐτό, μέχρι τοῦ ἡμίσεως ὕψους του καλυπτόμενον ὑπὸ ἐπισωρευθέντων χωμάτων. Ὁ ὀκτάγωνος οὗτος πύργος ᾠκοδομήθη, ὡς γνωστόν, ὑπὸ Ἀνδρονίκου Κυῤῥήστου, μίαν καὶ ἡμίσειαν ἑκατονταετηρίδα π. Χ. ἵνα χρησιμεύσῃ εἰς τριπλοῦν σκοπόν, ὡς ἀνεμοδείκτης, ὡς κλεψύδρα καὶ ὡς ἡλιακὸν ὡρολόγιον. Χαλκοῦς ἀνεμοκίνητος τρίτων ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ ἐδείκνυε κατὰ τὸν πνέοντα ἄνεμον, ὡς ὁ Βιτρούβιος ἐξηγεῖ, ἓν τῶν ὀκτὼ ἐπὶ τῶν πλευρῶν τοῦ πύργου ἐπειργασμένων ζῳδίων τῶν ἀνέμων καὶ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν. Ἡ δ᾽ ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν πηγή, ἡ καλουμένη Κλεψύδρα, αὐτὴ ἡ ποτίσασα τοὺς προμάχους τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τειχισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως, ὀχετευθεῖσα δι᾽ ὑδραγωγείου, οὗ σώζονται μέχρι τοῦδε δύο ἁψῖδες, ἔῤῥεεν εἰς στρογγύλην δεξαμενὴν προσηρτημένην εἰς τὴν μεσημβρινὴν τοῦ πύργου πλευράν, καὶ ἐξ αὐτῆς εἰς ὑδραυλικὸν ὡρολόγιον, δεικνῦον τὰς ὥρας διὰ νυκτός, καὶ ἐπὶ νεφελώδους καιροῦ τὴν ἡμέραν. Τέλος αἱ ἐπὶ τῶν ὀκτὼ πλευρῶν κεχαραγμέναι γραμμαὶ ἀποδεικνύουσιν ὅτι τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο ἐχρησίμευε καὶ ὡς ἡλιακὸν ὡρολόγιον, καθὼς καὶ ὀνομάζει ὁ Οὐάῤῥων τὸν πύργον.

Ἡ Ἑταιρία λοιπὸν συνέλαβε τὴν ἰδέαν ν᾽ ἀπαρτίσῃ αὖθις, καθ᾽ ὅσον ἐνδέχεται, τὸ ἀξιόλογον τοῦτο μνημεῖον κατὰ τὴν ἀρχαίαν χρῆσίν του, τοὐλάχιστον ὡς ἡλιακὸν ὡρολόγιον, σκεφθεῖσα, ὅτι οὐ μόνον ἤθελε προικίσει τὰς Ἀθήνας δι᾽ ὡρολογίου χρησίμου καὶ μοναδικοῦ εἰς τὸ εἶδός του, διότι θὰ ἐμέτρει καὶ ἐδείκνυε τὰς ὥρας ὡς καὶ πρὸ εἴκοσιν αἰώνων, ἀλλ᾽ ἤθελεν ἴσως προμηθεύσει νέα δεδόμενα πρὸς λύσιν τοῦ μεγάλου τῆς παγκοσμίου φυσικῆς ζητήματος, ἂν ὁ ἄξων τῆς σφαίρας ἡμῶν δὲν μετεκινήθη πρὸ δισχιλίων

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

στῶν, ἢ ἂν δὲν μετεβλήθη ἡ προσάλληλος θέσις τῶν σωμάτων τοῦ ἡλιακοῦ ἡμῶν συστήματος. Πρὸς τοῦτο ἤρκει νὰ ἐντεθῶσι σιδηροῖ ὡροδεῖκται ἢ γνώμονες οὕτως, ὥστε ἡ σκιὰ αὐτῶν νὰ συμπίπτῃ ἑκάστοτε μετὰ τῶν ἐγκεχαραγμένων ἐπὶ τοῦ πύργου γραμμῶν. Ἀλλ' ἡ κατασκευὴ καὶ ἐναρμογὴ αὐτῶν ἀπῄτει ἐπιστημονικὰς προεργασίας καὶ ὑπολογισμούς, καὶ τὴν σπουδὴν τῶν γραμμῶν τοῦ μνημείου ὑπ' ἀνδρὸς ἐμπείρου τῆς γνωμικῆς. Τὴν ἐργασίαν ταύτην ἀνεδέχθη προθύμως ὁ ἀξιωματικὸς τοῦ στόλου Κ. Λεωνίδας Παλάσκας προτάσει τῆς Ἐφορείας, ἥτις τῷ ἐχορήγησεν ἐργαλεῖα καὶ ἀνήγειρε τ' ἀπαιτούμενα ἰκρία περὶ τὸν πύργον. Ἐν τῷ μέσῳ ὅμως τοῦ ἔργου, καὶ ἐν ᾧ, ὡς προφορικῶς ἀνέφερεν, εἶχεν ἤδη κατὰ μέγα μέρος ἐπιτύχει εἰς τὰς ἐρεύνας αὐτοῦ, ἠναγκάσθη ν' ἀποπλεύσῃ ἐξ Ἀθηνῶν, καὶ οὕτως ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ σκοποῦ τῆς Ἐφορείας, πρὸς ὃν μέγα βῆμα καὶ ἡ κυριωτέρα δαπάνη ἐγένετο ἤδη, ἀνεβλήθη μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς του.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Δεύτερον ἔργον, εἰς ὃ ἡ Ἐφορεία ἀπεφάσισε ν' ἀσχοληθῇ, ἦν ἡ ἀνασκαφὴ τῆς μεσημβρινῆς τοῦ Παρθενῶνος πλευρᾶς. Ἀπ' αὐτῆς τῶν Ἀθηνῶν τῆς ἐλευθερώσεως καὶ ἡ Κυβέρνησις καὶ ἡ Ἑταιρία ἔσπευσαν νὰ φέρωσι τὸν φόρον τῆς ἐπιμελείας καὶ τῆς δαπάνης των εἰς τὸ κορυφαῖον τοῦτο τῶν μνημείων τῆς ἀρχαιότητος. Τὸ ἐμβαδὸν αὐτοῦ ἀπηλλάγη τῶν Τουρκικῶν ἐποικοδομήσεων· οἱ κίονες καὶ οἱ τοῖχοί του κατὰ μέγα μέρος ἀνηγέρθησαν, καὶ περὶ τὰς τρεῖς πλευράς του αἱ ἀνασκαφαὶ ἀνεκάλυψαν τὸ ἀρχαῖον ἔδαφος, καὶ εἰς αὐτὰς εὑρέθησαν πολλὰ τῶν θαυμασίων ἐκείνων Φειδαϊκῶν ἀναγλύφων, ὧν οὐδέποτε ἡ τέχνη οὐδὲν παρήγαγεν εὐγενέστερον. Ἀλλ' αἱ ἀνασκαφαὶ δὲν εἶχον ἔτι ἐκταθῇ καὶ εἰς τὴν μεσημβρινὴν πλευράν, ἥτις ἀπὸ τῆς με-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

γάλης καταστροφῆς τοῦ ναοῦ, τῆς πρὸ δύο αἰώνων, κεῖται γιγαντιαίων ἐρειπίων παμμεγέθης σωρός. Ταύτην ἀνασκάπτουσα ἡ Ἐφορεία, ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν ἐσκόπευε νὰ καταστήσῃ βατὸν καὶ ὁρατὸν καὶ τὸ μέρος τοῦτο τῆς Ἀκροπόλεως, ἀφ᾽ ἑτέρου δ᾽ ἤλπιζε πολύτιμα καὶ ἐν αὐτῷ νὰ ἐπιτύχῃ εὑρέματα, διότι ἐκ τῶν μετοπῶν τῆς πλευρᾶς ταύτης 15 ἀφῃρέθησαν ὑπὸ τοῦ Ἔλγινος, μία σώζεται εἰς Παρίσια καὶ μία ἐνταῦθα. Ὅλη ὅμως ἡ πλευρὰ εἶχε 32 μετόπας, ὥστε ἐλλείπουσιν 19, ὡς καὶ πολλὰ τμήματα τῆς ζωοφόρου, ἃ χρέος ἡμῶν ν᾽ ἀναζητήσωμεν· διότι, ἄν, ὡς πιθανόν, δὲν τὰ κατέστρεψε πάντα ἡ ἔκρηξις, ἤθελεν εἶσθαι ἀπειρόκαλον καὶ βάναυσον νὰ ὑποπτεύωμεν τὴν ὕπαρξιν αὐτῶν καὶ νὰ τ᾽ ἀφίνωμεν τεθαμμένα.

Ἡ ἀνασκαφὴ αὕτη, ἐξ αἰτίας διαφόρων προσκομμάτων, ἤρχισε περὶ τὰ τέλη μόνον, καὶ διήρκεσεν ἐπ᾽ ὀλίγας ἡμέρας. Ἀλλὰ καὶ οὕτως εὑρέθησαν δι᾽ αὐτῆς 5 ἐπιγραφαὶ καὶ πολλὰ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἄξια λόγου γλυπτικὰ τεμάχια, ἐξ ὧν 10 ἀνήκοντα εἰς τὰ τοῦ Παρθενῶνος ἀνάγλυφα. Πάντα δὲ κατετέθησαν εἰς τὰ προσωρινὰ μουσεῖα τῆς ἀκροπόλεως.

Μετὰ τῆς ἐργασίας ταύτης, ἥτις μένει νὰ συμπληρωθῇ ὑπὸ τῆς διαδόχου Ἐφορείας, ἐξετελέσθη καὶ ἕτερον ἔργον οὐχ᾽ ἧττον σπουδαῖον, καὶ οὗ τ᾽ ἀποτελέσματα ἦσαν πληρέστατα. Τὸ ἀριστοτέχνημα τῆς παλαιᾶς ἀρχιτεκτονικῆς, τὸ Ἐρεχθεῖον, εἶχε πρό τινων ἐτῶν ἤδη ἀνασκαφῆ δαπάνῃ τῆς Βασιλικῆς Κυβερνήσεως. Ἀλλ᾽ ἓν τῶν ἀξιολογωτέρων μερῶν αὐτοῦ, ἡ βορεία ἑξάστυλος πρόστασις, ἐβεβηλοῦτο εἰσέτι ὑπὸ βάρβαρον θόλον, ὅστις εἶχεν οἰκοδομηθῆ ἐπὶ Τούρκων, καὶ ἐχρησίμευεν εἰς πυρίτιδος ἐναπόθεσιν. Τὴν ὀροφὴν τῆς στοᾶς τὴν ὑπὲρ τῶν θόλον τοῦτον εἶχεν ἐπι-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

φορτίσει ὁ Γούρας διὰ βαρέων σωρῶν χώματος, πρὸς ἐξασφάλισιν κατὰ τῶν πυροβόλων· καὶ γνωστὴ ἐστὶ τῆς ἱστορίας τοῦ ναοῦ τούτου ἡ τελευταία τραγικὴ περιπέτεια, ὅτι τὸ βάρος τοῦ χώματος, καὶ βόμβα ἐνσκήψασα, ἐκρήμνισαν αἴφνης τὴν ὀροφήν, καὶ ὅτι ὑπὸ τὰ συντρίμματα αὐτῆς ἐτάφη οἰκτρῶς ἡ οἰκογένεια τοῦ Ἕλληνος στρατηγοῦ. Τῆς ὀροφῆς δ' ἐκείνης δύο δοκοὶ ὀγκωδέσταται καταπεσοῦσαι, ἐπίεζον ἔκτοτε τὸν τουρκικὸν θόλον, καὶ ἐπίφοβον ἐφαίνετο μὴ τὸ βάρος αὐτῶν καὶ ἡ ἐπήρεια τῶν ὑετίων ὑδάτων ἐπιφέρῃ αἴφνης αὐτοῦ τὴν κατάπτωσιν, ἥτις προφανῶς ἤθελε συνεπισείρει καὶ τὴν τῆς στοᾶς ὁλόκληρον. Διὰ τοῦτο, προλαβοῦσα ἡ Ἐφορεία, καὶ τὰς δυσκολίας τοῦ ἐπισφαλοῦς ἔργου ὑπερνικήσασα, κατεβίβασε πρῶτον ἄνευ οὐδεμιᾶς ζημίας τὰς δύο δοκούς, καὶ μετὰ ταῦτα κατεκρήμνισε καὶ τὸν θόλον· ὥστε ἡ στοά, ἣν μέχρι τοῦδε αὐτὸς κατακαλύπτων ἠσχήμιζεν, ἠνεώχθη πάλιν καὶ δεικνύει τοῦ σχήματός της τὴν εὐρυθμίαν καὶ τῶν γραμμῶν της τὴν καθαρότητα. Ἀντεμείφθη δὲ καὶ ἄλλως ἡ ἑταιρία ἐκ τῆς ἐργασίας ταύτης, καὶ κέρδος μέγα ἐκέρδισεν ἐξ αὐτῆς, διότι, κατεδαφιζομένου τοῦ θόλου, εὑρέθησαν εἰς αὐτὸν ἐντετειχισμένα ὡς λίθοι ἀργοὶ 15 ἐπιγραφαὶ καὶ 7 τμήματα ἐκ τῶν ἀξιολόγων ἀγαλμάτων τῆς ζωοφόρου τοῦ Ἐρεχθείου. Μέχρις ἐσχάτων ἔτι ἡ ἐπιστήμη ἠγνόει τὴν λαμπρὰν αὐτὴν ζωοφόρον, καὶ μέλανός τινος λίθου τεμάχια, ἐπὶ τῶν ἐπιστυλίων σωζόμενα, ἦσαν τὰ μόνα γνωστὰ αὐτῆς λείψανα. Ἀλλ' ἐπιγραφαὶ πρό τινων ἐτῶν ἀνευρεθεῖσαι ἀνέφερον περὶ ἀγαλματίων τῆς ζωοφόρου σιδηροῖς γόμφοις ἐφηρμοσμένων, καὶ ὀλίγον μετὰ ταῦτα ἀνεσκάφησαν περὶ αὐτὸν τὸν ναὸν διάφορα τοιαῦτα ἀγαλμάτια ἐκ μαρμάρου, ἀναγνωρισθέντα, ὡς καὶ ὅσα νῦν εὑρέθησαν, ὅτι ἀνῆκον εἰς τὴν ζωοφόρον, καὶ ὅτι λευκὰ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἀναφαινόμενα ἐπὶ τοῦ μέλανος ἐμβαδοῦ, ἐπρόσθετον καὶ τῶν χρωμάτων τὴν ποικιλίαν εἰς τὴν ἐντέλειαν τῆς λοιπῆς ἐργασίας. Τὰ γλυπτικὰ ταῦτα ἔργα εἰσὶ τῆς ἀρίστης καλλιτεχνικῆς ἐποχῆς, προϊόντα τῶν μαθητῶν καὶ ἀμέσων διαδόχων τοῦ Φειδίου, καὶ ἄξια αὐτῶν διὰ τὴν ὡραιότητα τῆς διαγραφῆς καὶ διὰ τῆς γλυφίδος τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὴν χάριν· καὶ ἕκαστον αὐτῶν, ἐγκαταριθμούμενον εἰς τὴν συλλογὴν τῶν μουσείων ἡμῶν, προστίθησιν εἰς αὐτὴν ἓν μικρὸν ἀριστούργημα. Εὑρέθησαν δ' ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ θόλου καὶ πολλὰ ἄλλα γλυπτικὰ τεμάχια αὐτοῦ τε τοῦ Ἐρεχθείου καὶ ἄλλων ναῶν.

Ἀλλ' ἡ Ἐφορεία ἐνόμισεν ὅτι καὶ κατ' ἄλλον τρόπον ἐδύνατο νὰ ὑπηρετήσῃ τ' ἀρχαιολογικὰ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ συντελέσῃ εἰς τὸν τῆς Ἑταιρίας σκοπόν. Ὅτε μεταξὺ τῶν ἐθνῶν ἐλευθέρα ἐπρώτευεν ἡ Ἑλλάς, τότε κατεκόσμει ἑαυτήν τε καὶ αὐτὰ διὰ τῶν θαυμασίων ἔργων τῆς τέχνης της. Ἀλλ' ἀφ' ὅτου διὰ τῶν ἐμφυλίων ἐρίδων καταπροδοῦσα τὴν ἐλευθερίαν της, ἐτέθη ἐν μέρει δούλης δορυαλώτου, ἔκτοτε οἱ κατακτηταί, πεφωτισμένοι ἢ βάρβαροι, ἐχθροὶ ἢ φίλοι τῆς τέχνης, ὁμοίως τὴν ἀπεγύμνωσαν, ἢ ἀπλήστως τῆς ἀνισχύρου τὴν στολὴν ἰδιοποιούμενοι, ἢ βαναύσως τῆς δυστυχούσης καταστρέφοντες τὴν εὐπρέπειαν. Οὕτως, ἐν ᾧ ἀφ' ἑνὸς ἐστερεῖτο ἡ Ἑλλὰς μετὰ τῆς ἐλευθερίας καὶ πάσης τῆς τεχνικῆς γονιμότητος, ἀφ' ἑτέρου ἐλεηλάτουν αὐτὴν οἱ κατὰ καιροὺς ἰσχύοντες, ἀπὸ τοῦ Μουμίου μέχρι τοῦ Ἔλγινος, καὶ ἐγκαταλιπόντες, αὐτὴν ἔρημον, ὑπὸ τυράννων καὶ θυμάτων κατοικουμένην, ἐπεσώρευον τοὺς πολυτιμοτέρους τῶν θησαυρῶν της εἰς ξένα μουσεῖα. Θέλει ἴσως ἔλθει καιρός, ὅτε οἱ τὰ προϊόντα τῆς Ἑλληνικῆς γλυφίδος διακατέχοντες σήμερον, ἐκτιμῶν-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τες τὰ συμφέροντα τῆς τέχνης ὀρθότερον, θέλουσι πιστεύσει, ὅτι αἱ Ἑλληνικαὶ ἀρχαιότητες ἀποδοθεῖσαι εἰς τὴν γῆν τῆς γεννήσεώς των, ἐν συνδέσμῳ μετὰ τῶν μνημείων ἐξ ὧν ἀπεσπάσθησαν, ἐν σχέσει μετὰ τῆς γῆς ἣν τοπογραφικῶς ἐξηγοῦσι, καὶ ἐν ἁρμονίᾳ μετὰ τοῦ οὐρανοῦ ἐφ' οὗ διεγράφοντο, πολὺ ἀνωτέραν θέλουσι λάβει σημασίαν, πολὺ ζωηροτέραν θέλουσιν ἀποτελεῖ ἐντύπωσιν, πολὺ εὐγενέστερα θέλουσι διδάσκει μαθήματα, καὶ ἴσως τότε γεννηθῇ εἰς πολλοὺς ἡ ἰδέα νὰ καταστῇ ἡ Ἑλλάς, ὡς ἦτο καὶ ὡς ἔπρεπε νὰ μένῃ, μέγα παγκόσμιον μουσεῖον τῶν ἰδίων της ἔργων, ὅπου νὰ σπουδάζηται ἡ κλασικὴ τέχνη ὡς δὲν δύναται νὰ σπουδασθῇ ἀλλαχοῦ. Ἀλλὰ πρὸς τὸ παρόν, καὶ διὰ πολὺν χρόνον ἔτι, ταῦτα εἰσὶν ὀνειροπολήματα φροῦδα! Πρὶν υἱοθετήσῃ αὐτὰ ἡ κοινὴ γνώμη, πόσαι προλήψεις πρέπει νὰ νικηθῶσι, πόσαι φιλαυτίαι νὰ ἀμβλυνθῶσι! Διὰ τοῦτο ἡ Ἐφορεία, τὰ ἐφικτὰ μόνα θηρεύουσα, ἐνόμισεν ὠφέλιμον, ἐν ἐλλείψει τῶν πρωτοτύπων, νὰ προκαλέσῃ τῶν ἀντιτύπων τὴν ἀποστολήν, ὅπως βλέπῃ ἡ Ἑλλὰς τῶν ἀπόντων τέκνων της τὰς ὠχρὰς κἂν εἰκόνας, ὅπως τὴν θέσιν τῶν ἀφαιρεθέντων ἀριστουργημάτων κατέχοντα τὰ ἰνδάλματα ταῦτα, ἀπατῶσι τὴν λύπην της δι' ἐκείνων τὴν στέρησιν.

Χρεωστῶ δὲ ν' ἀναγγείλω τὴν φιλελληνικὴν προθυμίαν, μεθ' ἧς ἡ Ἐφορεία τοῦ μουσείου ἔσπευσε νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὴν πρότασιν ἡμῶν, διατάξασα νὰ κατασκευασθῶσι καὶ πεμφθῶσιν εἰς τὴν Ἑταιρίαν ἔκτυπα, α΄. τῶν τεσσάρων τμημάτων τῆς ζωοφόρου τοῦ ναοῦ τῆς Νίκης, τῶν μόνων ὅσα ἦσαν γνωστὰ πρὶν τῆς νέας τοῦ ναοῦ ἀνακαλύψεως· β΄. μιᾶς Καρυάτιδος, τῆς μόνης ἐλλειπούσης ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος· καὶ γ΄. ἑνὸς σπονδύλου κίονος καὶ κιονοκράνου τοῦ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἐρεχθείου. Τὰ ἔκτυπα ταῦτα, ποιηθέντα ἐκ γῆς ὠμῆς, ἐπέμφθησαν ἤδη εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐκομίσθησαν γενναίᾳ δαπάνῃ τοῦ Βρετανικοῦ μουσείου.

Ἀλλά, καθ' ἃς ἔχομεν πληροφορίας, ἡ ἀποστολὴ αὕτη ἐστὶ πρόδρομος καὶ ἄλλης πολὺ μείζονος, ἀναβληθείσης μέχρις οὗ τὸ μουσεῖον βεβαιωθῇ ὅτι ἡ ἀρχαιολογικὴ ἑταιρία ἔχει ποῦ νὰ τὴν καταθέσῃ. Ὡς δ' ἔχομεν διδόμενα νὰ ἐλπίζωμεν, θέλει αὕτη περιέχει τῶν ἀετῶν τὰ ἀγάλματα, τὰς μετόπας καὶ τὴν ζωοφόρον τοῦ Παρθενῶνος, ἴσως τῆς Φιγαλείας τὴν ἀνεκτίμητον ζωοφόρον, καὶ πιθανῶς καὶ ἄλλα ἐκλεκτὰ τῆς γλυπτικῆς ἀντικείμενα (1).

ΣΤ'

Ἔτος 1846.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Τὸ πρῶτον ἔργον τῆς Ἑταιρίας ὑπῆρξε κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἡ ἐντελὴς ἀποπεράτωσις τῆς πρὸς βορρᾶν προστάσεως τοῦ Ἐρεχθείου, ἧς ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἤδη ἔτους εἶχε καταῤῥίψει τὸν δύσμορφον Ὀθωμανικὸν θόλον, ἥτις δὲ σήμερον τὸ κάλλιστον οὖσα μέρος τοῦ καλλίστου τούτου τῶν ἀρχαίων οἰκοδομημάτων, ἀπέβη νέον ἐξαίσιον τῆς Ἀκροπόλεως καθωραϊσμα.

Μετὰ δὲ τὸ Ἐρεχθεῖον ἔστρεψεν ἡ Ἑταιρία καὶ αὖθις τὴν προσοχὴν αὐτῆς πρὸς τὸν Παρθενῶνα. Κατὰ διαφόρους ἤδη καιροὺς ὁ ἄλλοτε ὑπὸ πελώρια συντρίμματα σχεδὸν τεθαμμένος οὗτος ναὸς εἶχεν ἀνασκαφῇ κατὰ τὰς τρεῖς αὐτοῦ πλευράς, ὥστε ἀνεφάνησαν τὰ ὑπὸ σωρὸν χωμάτων ἐν ἀτά-

(1) Ἐπέμφθη καὶ αὐτὴ μετὰ ταῦτα.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

κτῳ συγχύσει κείμενα αὐτοῦ μέρη, καὶ μεταξὺ αὐτῶν ἀνευρέθησαν πολλὰ τμήματα τῆς λαμπρᾶς ζωοφόρου, προϊόντα πολύτιμα τοῦ Φειδαϊκοῦ ἐργαστηρίου. Μόνη δ' ἡ μεσημβρινὴ πλευρά, καθ' ὃ βαθυτέρα, καὶ ἑπομένως δυσχερεστέρα καὶ δαπανηροτέρα τῶν ἄλλων εἰς ἀνασκαφήν, ἔμενεν εἰσέτι ἀνέπαφος, καὶ ἠγνοεῖτο τί ἐκρύπτετο ὑπὸ τὸν ὑψηλὸν ἐρειπίων λόφον ὅστις τὴν κατεκάλυπτεν. Ἐπειδὴ δὲ προσέτι κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος ἐπιπόλαιός τις ἔρευνα ἀνεκάλυψε πρὸ δέκα ἐτῶν πολλὰς ὡραίας κεχρωματισμένας πιλίνας πλίνθους ἐξ ἀρχαίου τινὸς ναοῦ, ἴσως προγενεστέρου τοῦ Παρθενῶνος (1), διὰ τοῦτο ἐδικαιούμεθα νὰ περιμένωμεν δι' ἐπαναλήψεως τῆς αὐτόθι ἀνασκαφῆς καὶ ἄλλην τοιαύτην πολύτιμον λείαν. Ἀνέσκαψε λοιπὸν ἡ Ἑταιρία ἅπασαν τὴν πλευρὰν ταύτην, καθ' ὅσον ἦν δυνατόν, εἰς ἱκανὸν βάθος, καὶ μετ' οὐ μικρᾶς δυσκολίας, διότι ἐπρόκειτο πάντοτε νὰ μετακινῇ τοὺς ὀγκώδεις τῶν κιόνων σπονδύλους, τοὺς ἐπικαθημένους ἐπὶ τῶν συντριμμάτων· καὶ πιλίνας μὲν πλίνθους δὲν εὗρεν ἐκεῖ, ἀπέκτησεν ὅμως 6 τμήματα τῆς ζωοφόρου τοῦ Παρθενῶνος, ὧν 4 καλῆς ὄντα διατηρήσεως, δύνανται αὐτὰ μόνα νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἔπαθλον ἐπαρκὲς τῶν προσπαθειῶν καὶ ἀγώνων ὁλοκλήρου τοῦ ἔτους, εὗρε δὲ προσέτι καὶ 20 ἐπιγραφὰς καὶ πολλοὺς σπονδύλους τῶν τοῦ ναοῦ κιόνων. Περὶ τὸν Παρθενῶνα πολλὰ ἔτι νὰ γίνωσιν ὑπολείπονται. Ὁλοκλήρων κιόνων ὑφίστανται πάντες ἢ οἱ πλείονες σπόνδυλοι, καὶ ἡ ἀνέγερσις αὐτῶν δὲν φαίνεται ἀδύνατος. Μέρος τοῦ τοίχου δύναται ν' ἀπαρτισθῇ ἐκ τῶν ἐνόντων λίθων, μέρος τοῦ ναοῦ μένει νὰ καθαρισθῇ, καὶ ἡ δυτικὴ αὐτοῦ πύλη, ἀνοιγεῖσα μέχρι τοῦ ἀρχαίου αὐτῆς πλάτους, θέλει

(1) Μεταγενέστεραι ἀνασκαφαὶ πιθανολογοῦσιν ὅτι ἀνήκουσιν εἰς τὰ λείψανα τοῦ ὑπὸ τῶν Περσῶν πυρποληθέντος ἀρχαίου ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

μᾶς δώσει τὰς ἀξιολογωτάτας ἐπιγραφάς, αἵτινες εὑρίσκονται εἰς αὐτὴν ἐντετειχισμέναι (2).

Ἀνεσκάφησαν δὲ καὶ αἱ βάσεις τῶν βορείων τε καὶ νοτίων κιόνων τῆς ἐσωτερικῆς τῶν προπυλαίων στοᾶς, καὶ διὰ τῆς ἐργασίας ταύτης ἐκτὸς ὅτι ἀνεκαλύφθη ὁλόκληρος ἡ στοὰ αὕτη, εὑρέθησαν καὶ ὀκτὼ γλυπτικὰ τεμάχια καὶ δύο ἐπιγραφαί. Ἄλλαι δέ τινες ἀνευρέθησαν εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἐσχατιὰν τῆς Ἀκροπόλεως, ὅπου ἐνηργήθησάν τινες ἀνασκαφαὶ πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ ἀρχαίου ἐδάφους.

Ἀλλὰ κυρίως εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τῶν προπυλαίων ἐγένετο ἐργασία τις ἀξιόλογος δι' ἃ ἔσχεν ἀποτελέσματα. Γνωστὸν ὅτι ἡ Γαλλία, ἡ τὸ πλεονέκτημα κεκτημένη τοῦ προκατάρχεσθαι τῶν καλῶν ἰδεῶν, ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους ἤρχισε νὰ πέμπῃ ἐνταῦθα ἀριθμόν τινα τῶν μᾶλλον εὐδοκιμούντων μαθητῶν τοῦ ἐν Παρισίοις σχολείου τῶν ὡραίων τεχνῶν, ὅπως ἐπισκέπτωνται τὴν γῆν εἰς ἣν ἔθαλλεν ἄλλοτε αὐτοφυὲς τὸ καλόν, καὶ βλέπωσι τὰ μνημεῖα, ἃ καὶ ἠρειπωμένα διδάσκουσιν ἔτι μεγάλα μαθήματα, πρὸ πάντων δ' ὅπως τὰ βλέπωσι περιεχόμενα ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἀτμοσφαίρας καὶ ἐπιστεφόμενα ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ οὐρανοῦ, εἰς τὴν ἐξαίσιον αὐτῶν ἁρμονίαν, δι' ἣν τὰ συνέλαβον οἱ μεγάλοι νόες τῆς ἀρχαιότητος. Ὁποία ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐνέργεια τῆς μεγαλοφυΐας! Μετὰ εἴκοσιν ὅλους αἰῶνας, τὰ ἐκ ἐκ τῆς γλυφίδος τῶν ἀρχαίων πεσόντα συντρίμματα ἀναδεικνύουσι καὶ μέχρι τοῦδε τὴν πατρίδα των τεχνικὸν κέντρον, καὶ διδακτήριον τῶν μᾶλλον πεφωτισμένων ἐθνῶν.

Οἱ φιλότιμοι δ' οὗτοι σπουδασταί, προθυμούμενοι νὰ δώσωσιν εἰς τὴν κλασικὴν μητέρα τῆς τέχνης δεῖγμα τῆς ἰδίας

(2) Τὸ ἔργον τοῦτο ἐγκατελείφθη, ἀναγνωρισθέντος ὅτι ἐδύνατο νὰ ἐπιφέρῃ τὴν κατάπτωσιν τοῦ ἀρχαίου ὑπερθύρου.

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

εὐγνωμοσύνης δι' ἣν τοῖς δίδει ἀφορμὴν πρὸς τελειοποίησιν καὶ δι' ἃς τοῖς παρέχει ἀπολαύσεις διὰ τῆς θέας καὶ τῆς σπουδῆς τῶν ἀριστουργημάτων της, ἠθέλησαν νὰ συντελέσωσι τὸ ἐφ' ἑαυτοῖς εἰς τὰ ἔργα τῆς Ἑταιρίας, καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς τοιαύτης αὐτῶν προθυμίας, καθ' ἑαυτὸ ἄξιον λόγου πολλοῦ, φαίνεται πολὺ σπουδαιότερον ἔτι ὅταν ἀναλογισθῶμεν, ὅτι τὸ παράδειγμα αὐτῶν, καθ' ὃ γενναῖον καὶ εὐγενές, θέλει βεβαίως εὕρει μιμητὰς τοὺς διαδόχους αὐτῶν, καὶ οὕτω, πολύτιμον γινόμενον προηγούμενον, θέλει παρέχει ἐσαεὶ μεγίστην ἐπικουρίαν εἰς τὴν Ἑταιρίαν, καὶ προάγει δραστηριώτατα τὴν ἐπιβολὴν αὐτῆς καὶ τὴν πρόθεσιν.

Τὸ ἔργον λοιπὸν ὃ οἱ Κύριοι οὗτοι ἐπεχείρησαν ἦν ἀνασκαφὴ ἐμπρὸς τῶν Προπυλαίων καὶ ὑπὸ τοὺς πρόποδας τῆς βάσεως τοῦ Ἀγρίππα, ἀποβᾶσα εὐτυχεστάτη, διότι παρήγαγεν ἄφθονον καὶ ἀνέλπιστον προϊὸν 27 ἐπιγραφῶν, εἰς ἃς μετὰ ταῦτα ἡ Ἑταιρία, ἐξακολουθήσασα τὴν ἀνασκαφήν, προσέθηκεν ἄλας 30, καλῶς διατετηρημένας καὶ λόγου πολλοῦ ἀξίας. Προσέτι δ' ἀνέσκαψαν καὶ μέρος τοῦ προμαχῶνος τοῦ ἀντικειμένου πρὸς δυσμὰς εἰς τὴν τῶν Προπυλαίων εἴσοδον, καὶ ἐκεῖ εὑρέθη μία τῶν βαθμίδων τῆς ἀναβάθρας τῆς Ἀκροπόλεως εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς θέσιν, ἐξ οὗ ἀποδείκνυται ὅτι ἡ ἄνοδος πρὸς τὸν ἱερὸν λόφον ἐκτίσθη ποτὲ ἀνάλογος τῆς λοιπῆς αὐτοῦ μεγαλοπρεπείας, διότι ἡ ἀναβάθρα, πλατεῖα ὡς αὐτὰ τὰ Προπύλαια, κατήρχετο ἀπ' αὐτῶν μαρμαρόκτιστος μέχρι τοῦ μυχοῦ τῆς κοιλάδος, ἔχουσα ἑκατέρωθεν ἄνδηρα στηρίζοντα ὡραίας οἰκοδομάς (3).

(3) Μικρὸν μετὰ ταῦτα ἀπεδείχθη ἀναμφισβητήτως ὅτι ἡ ἀναβάθρα αὕτη ἦν ἔργον χρόνων Ῥωμαϊκῶν. Ἴδ. Ἀνωτ. Σελ. 105. 212.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Πρὸς τὴν καλὴν δὲ ταύτην πρᾶξιν ἀντιφιλοτιμούμενος ὁ ἐνθουσιώδης λάτρης τῆς ἀρχαίας καλλιτεχνίας, Πρέσβυς τῆς Γαλλίας Κ. Πισκατόρης, οὗ τινος αἱ πρῶται πρὸς τὴν Ἑλλάδα σχέσεις ἦσαν αἱ τοῦ φιλέλληνος, ἠθέλησε νὰ συναγωνισθῇ τὸν ἀξιάγαστον ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης, εἰς ὃν ἡμεῖς ἀπεδύθημεν, καὶ νὰ πράξῃ ἐν αὐτῷ τι φέρον ὄφελος εἰς τὴν ἐπιστήμην, καὶ δόξαν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Προτιθεμένης λοιπὸν τῆς Ἐφορείας, καὶ πανταχόθεν παρακινουμένης νὰ καθαρίσῃ τὰ πέριξ τοῦ κομψοτάτου μνημείου τοῦ Λυσικράτους, καὶ νὰ περιφράξῃ αὐτὸ διὰ κιγκλίδων κατὰ βαναύσων ἐπηρειῶν, ἐπρότεινεν ὁ Κ. Πισκατόρης ν' ἀναλάβῃ αὐτὸς τὴν προμήθειαν τῆς δαπάνης καὶ τὴν φροντίδα τῆς ἐπισκευῆς, καὶ ταύτην μὲν ἀνέθετο εἰς τοὺς ἐπιδημοῦντας Γάλλους ἀρχιτέκτονας, ἤγειρε δ' ἐκ τοῦ μέσου καὶ τὸ μέγα πρόσκομμα πρὸς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἀναγκαίου τούτου ἔργου, πείσας τοὺς Γάλλους καπουκίνους ν' ἀποστῶσι πάσης ἐπὶ τοῦ περικειμένου τόπου ἀπαιτήσεως πρὸς ἀποζημίωσιν· διότι, ὡς γνωστόν, τὸ χορηγικὸν τοῦτο μνημεῖον ἔκειτο ἐπὶ Τούρκων ἐντὸς τοῦ μοναστηρίου αὐτῶν, καὶ κατ' ἐκείνην τὴν δεινὴν ἐποχὴν ἐκινδύνευσε μάλιστα, ἐκ θεμελίων ἀνασπασθέν, νὰ μετακομισθῇ ὁλόκληρον εἰς Γαλλίαν· ἤδη δ' ἐξ ἐναντίας, τόσον ἡ ἐλευθερία καὶ εὐνομία μετέβαλε τὴν τύχην ἡμῶν, ὥστε διὰ γαλλικῶν χορηγιῶν περιποιεῖται καὶ διακοσμεῖται. Καὶ ἡ μὲν ἐργασία αὕτη, γενομένων ἤδη ὅλων τῶν ἀπαιτουμένων προπαρασκευῶν, θέλει ἀρχίσει ἀνυπερθέτως.

Ἀλλ' ἐν τούτοις ὁ Κ. Πισκατόρης, διὰ τῶν αὐτῶν ἀρχιτεκτόνων καὶ διὰ δαπάνης ἣν ἐπορίσατο ἀπὸ φιλελλήνων καὶ φιλαρχαίων Γάλλων, προσήνεγκε καὶ αὖθις εἰς τὴν Ἑταιρίαν μεγίστην βοήθειαν, ἀναδεχθεὶς τὴν ἀποπεράτω-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

σιν ἑνὸς τῶν κυριωτέρων ἔργων ἃ εἶχεν αὐτὴ ἀναλάβει. Τὸ Ἐρεχθεῖον, τὸ ἀριστούργημα τοῦτο τῆς ἀρχαίας ἀρχιτεκτονικῆς, ἐνησχόλησε πάντοτε σπουδαιότατα τὴν Ἑταιρίαν, ἥτις ἀνήγειρε τὰ τείχη αὐτοῦ καὶ τοὺς κίονας, ἀνέσκαψε τὸ ἐμβαδὸν αὐτοῦ, ἠνέωξεν, ὡς προεῤῥέθη, τὴν ἀρχαϊκὴν αὐτοῦ πρόστασιν, καὶ φιλοτιμουμένη ν᾽ ἀποκαταστήσῃ ὅσον ἐνεδέχετο τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ μέρη εἰς τὴν ἀρχαίαν τάξιν καὶ θέσιν, χωρὶς νὰ βεβηλώσῃ αὐτὰ διὰ προσθηκῶν νέων, ἀνεζήτησεν αὐτὰ ἐπιμελῶς εἰς τοὺς περικειμένους σωροὺς ἐρειπίων. Ἀλλὰ μεταξὺ αὐτῶν εὗρε καὶ τὸ ἀνέλπιστον εὕρημα τῆς πέμπτης Καρυάτιδος, ἥτις κακῶς ἐνομίζετο ἕως τότε ἀποῦσα ἐκ τῆς Ἑλλάδος καὶ διατηρουμένη εἰς τὸ ἐν Ῥώμῃ Βατικανὸν μουσεῖον. Ἦν δ᾽ ἡ Καρυάτις αὕτη τοσοῦτον ἠκρωτηριασμένη, τῆς μὲν κεφαλῆς ἐλλειπούσης, τοῦ δὲ κάτω μέρους τοῦ σώματος ὄντος συντετριμμένου εἰς διάφορα τμήματα, ὥστε ὁ περισωζόμενος κορμὸς ἦν ἀδύνατον ν᾽ ἀνεγερθῇ εἰς τὴν ἀρχαίαν θέσιν, ἐκτὸς ἂν συνεπληροῦντο τὰ ἐλλείποντα μέρη. Τοῦτο πρὸ δύο ἐτῶν ἔπραξεν ἡ Ἑταιρία διὰ τοῦ ἀξίου γλύπτου Ἀνδρεόλη, ὁ δὲ Κ. Πισκατόρης ἐνήργησε τὴν κατασκευὴν τῆς ἐλλειπούσης βάσεως αὐτῆς καὶ τὴν εἰς τὸν οἰκεῖον τόπον ἀποκατάστασιν τῆς ἐπισκευασθείσης, συμπράξει καὶ τῆς Ἑταιρίας· ὥστε ἡ λαμπροτάτη ἐκείνη πρόστασις πλησιάζει ν᾽ ἀναλάβῃ πάλιν τὴν ἀρχαίαν μορφήν της, καὶ ὑπὸ τῆς χορείας τῶν ὡραίων κορῶν, αἵτινες ἀπ᾽ αἰώνων τὴν καθωραΐζουσι, μία μόνον ἐλλείπει εἰσέτι, ἐκείνη ἣν ἀφήρπασεν ἐκ τοῦ μέσου αὐτῶν ὁ Λόρδος Ἔλγιν, καὶ ἥτις ἤδη καταψύχεται ὑπὸ τὸν ὑπερβόρειον οὐρανόν. Ἀλλὰ καὶ ταύτης ἡ θέσις δὲν θέλει μείνει κενή, τὴν δ᾽ ἀποῦσαν θέλει μετ᾽ ὀλίγον ἀντικαταστήσει κἂν ἡ εἰκών της, δι᾽ εὐπροσδέ-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

κτου ἀπάτης τὸ πρόσχημα τῆς ἀρχαίας εὐρυθμίας ἀποκαθιστῶσα.

Ἓν τῶν μᾶλλον ἐμψυχούντων τὴν ἑταιρίαν εἰς ὃ διατρέχει δυσχερὲς στάδιον, ἐστὶ καὶ ἡ συμπάθεια ἧς τυγχάνει παρὰ πᾶσι τοῖς πεφωτισμένοις ἔθνεσι, καὶ ἧς αὐτὰ τῇ δίδουσι τρανὰς καὶ συνεχεῖς ἀποδείξεις. Οὕτως, ἐν ᾧ ἡ γενναία Γαλλία τοσαύτας τῇ ἐχορήγει ἐπικουρίας, ἀφ' ἑτέρου φιλοφρόνως καὶ τὸ Βρεταννικὸν Μουσεῖον, προθύμῳ συμπράξει καὶ τοῦ ἐνταῦθα Βρεταννικοῦ Πρέσβεως Κ. Λάϋονς, τῇ ἔπεμπεν ἀξιολογώτατα δῶρα, τὰ ἐξ ἀργίλλου ἔκτυπα τῆς ἀπαραμίλλου ζωοφόρου τῆς Ἀπτέρου Νίκης, ἑνὸς κίονος τοῦ Ἐρεχθείου, καὶ αὐτῆς τῆς ἐκδήμου Καρυάτιδος, ἀμαυρὰς μὲν σκιὰς τῶν λαμπρῶν πρωτοτύπων των, ἀλλ' ἂν οὐχὶ ἀποζημιούσας, παραμυθούσας κἂν ἡμᾶς δι' ἐκείνων τὴν στέρησιν. Καὶ ἡ ἕκτη λοιπὸν αὕτη Καρυάτις, ἐπιχρισθεῖσα λευκῷ χρώματι, θέλει ὅσον οὔπω ἀνεγερθῇ ὅπου ἤδη ἵσταται ἄσχημος κτιστὴ στήλη, τὸ αὐτὸ δὲ θέλει γίνει καὶ ὡς πρὸς τὴν ζωοφόρον τῆς Νίκης· ὥστε δύο τῶν ἀξιολογωτέρων ἡμῶν μνημείων θέλουσιν ἀπαρτισθῇ διὰ τῶν κοινῶν προσπαθειῶν καὶ τῆς προθύμου συμπράξεως τῶν δύο μεγάλων ἐθνῶν, ἃ πάντοτε ἐδείχθησαν τῆς Ἑλλάδος προστάται καὶ εὐεργέται.

Ἐκτὸς δὲ τῆς ἀποστολῆς ταύτης ἐγένετο κατὰ τὰς τελευταίας ταύτας ἡμέρας καὶ ἄλλη τις ἐξ Ἀγγλίας, οὐχὶ μὲν ἀρχαίου ἀλλ' ὡραιοτάτου ἀγάλματος ἐκ γύψου, τετρωμένης Ἀμαζῶνος, ἔργου τοῦ Ἄγγλου Κ. Ἰωάννου Γίββωνος, ἀξίου νὰ ἐκτεθῇ εἰς τὸν ἐν Ἐφέσῳ συναγωνισμὸν τῶν Φειδιῶν καὶ τῶν Πολυκλείτων, ὧν ἔμπειρος μαθητὴς καὶ ἐφάμιλλος δείκνυται ὁ Κύριος Γίββων. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἄγαλμα τοῦτο ἐστάλη ἄνευ ἐπιστολῆς ἢ ἄλλης εἰδήσεως, διὰ τοῦτο δὲν

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ηὕρομεν ὑπὲρ τίνος ὀνομαστὶ πρέπει νὰ προκαλέσωμεν τὴν διὰ τὸ ὡραῖον τοῦτο δῶρον εὐγνωμοσύνην τῆς Ἑταιρίας. Ὡς πολυτιμωτάτη δ' ἐπίσης ἐξετιμήθη ὑπὸ τῆς Ἐφορείας καὶ ἄλλη προσφορὰ πεμφθεῖσα εἰς τὴν Ἑταιρίαν ὑπὸ τοῦ Κ. Trevelyan, μέλους αὐτῆς ἐν Ἀγγλίᾳ, συνισταμένη αὕτη εἰς ἔκτυπα ἐκ θείου τῶν ὡραιοτέρων νομισμάτων τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ἀποικιῶν, ἐκ τοῦ περιφήμου Νορθουϊκείου καὶ τοῦ Βρεταννικοῦ Μουσείου, ἀποτελούντων συλλογὴν ἀξιολογωτάτην διὰ τὴν σπουδὴν τῆς Ἑλληνικῆς νομισματικῆς. Εἰς τὸ ὡραῖον δὲ τοῦτο δῶρον προσετέθη ἡ ὑπόσχεσις καὶ δευτέρας ἀποστολῆς, ἣν περιμένομεν μετ' εὐγνώμονος ἀνυπομονησίας,

Τέλος δ' ἐδωρήσατο τῇ Ἑταιρίᾳ ὁ ἐν Ῥωσσίᾳ Κ. Βλάρενβέργ, ὁ διευθυντὴς τοῦ ἐν Κέρσχῃ (Παντικαπαίῳ) Αὐτοκρατορικοῦ Μουσείου, χαλκᾶ νομίσματα ἐκ τῶν τοῦ Κιμμερίου Βοσπόρου, ἀπαρχὴν τοῦ φιλελληνισμοῦ καὶ τῆς ὑπὲρ τῆς τῶν ἔργων ἡμῶν συμπαθείας του.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ἀλλ' ὅσῳ μᾶλλον ἔβλεπεν ἡ Ἐφορεία τὴν Ἑταιρίαν ὑπὸ τῶν ξένων τιμωμένην τε καὶ ὠφελουμένην, τόσῳ μᾶλλον ἐπέτεινε τὸν ἴδιον ζῆλον καὶ αὐτή, ὅπως ἀντιδώσῃ τι εἰς τοὺς φίλους τῆς ἀρχαιότητος· καὶ διὰ τοῦτο, ἐκτὸς τῶν προεκτεθέντων, ἔλαβε καὶ ἄλλο μνημεῖον ὡς ἀντικείμενον τελεσφόρων προσπαθειῶν της. Τοῦτο δ' ἐστὶν ὁ Πύργος τοῦ Ἀνδρονίκου (Πύργος τῶν Ἀνέμων), εἰς ὅν, ὡς καὶ ἄλλοτε ἐξετέθη, ἐπρόκειτο νὰ προστεθῶσιν οἱ ἐλλείποντες μετάλλινοι γνώμονες, ὅπως ἀποκατασταθῇ πάλιν ἐνεργὸν τὸ μέγιστον καὶ περιεργότατον τῶν ἀρχαίων ὡρολογίων. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦτο παρεῖχε πολλὰς τὰς δυσκολίας· καὶ ἀφ' οὗ πέρισυ κατεσκευάσθησαν τ' ἀναγκαῖα ἰκριώματα διὰ τὴν σπουδὴν τῶν ἐπὶ τοῦ Πύργου κεχαραγμένων γραμμῶν,

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἐγένοντό τινες, ἀλλ᾽ ἀνεπιτυχεῖς τότε ἀπόπειραι πρὸς ὑπολογισμὸν τῆς θέσεως καὶ τοῦ σχήματος τῶν γνωμόνων. Τέλος δ᾽ ἡ Ἐφορεία ἀνέθετο τὸ σπουδαῖον τοῦτο ἔργον εἰς τὸν ὑποπλοίαρχον Κ. Παλάσκαν, ὅστις, ἀναλαβὼν αὐτὸ καὶ σπουδάσας μετὰ πολλῆς ἀκριβείας τὸ μνημεῖον καὶ τὰς ἐπ᾽ αὐτοῦ γραμμάς, καθυπέβαλεν ἐμβριθέστατον περὶ τούτου ὑπόμνημα, ἀποδεικνύον ἐκτεταμένας καὶ βαθείας γνώσεις τῆς ἀρχαίας γνωμονικῆς. Ὡς ἐκ τῆς θέσεως τοῦ μνημείου ὑπελόγισεν ὁ Κ. Παλάσκας τὴν ἐποχὴν αὐτοῦ, καὶ ὑπὸ ταύτην τὴν ἔποψιν ὥρισεν αὐτὴν ἀκριβῶς ὡς συμπεραίνεται δι᾽ ἄλλων ἱστορικῶν διδομένων.

Προσέτι δ᾽ ἀνεγνώρισεν ὅτι ὁ πύργος δὲν ἦτον ἢ ἴσως δὲν μένει πλέον ἐστραμμένος ἐντελῶς κατὰ τὰ τέσσαρα σημεῖα τοῦ κόσμου· καὶ τέλος ἐκ παρατηρήσεως τῆς κατασκευῆς αὐτοῦ ἐξήγαγε τὸ καὶ ἄλλοθεν ἤδη ὑποπτευόμενον συμπέρασμα, ὅτι οἱ Ἕλληνες κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ὡρολογίου τούτου διῄρουν οὐχί, ὡς ἡμεῖς, τὸ ἡμερονύκτιον εἰς τέσσαρα καὶ εἴκοσιν ἴσα μέρη, ἀλλ᾽ εἰς δώδεκα τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα εἰς δώδεκα, ὥστε τὸ μῆκος τῶν ὡρῶν ἦν τότε καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν διάφορον.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Τὰ ἐπὶ τῶν ὀκτὼ πλευρῶν τοῦ πύργου ὀκτὼ ὡρολόγια ἦσαν ἑπομένως κεχαραγμένα κατ᾽ ἀρχὴν διαφέρουσαν τῆς τῶν νέων ἡλιακῶν ὡρολογίων. Ταύτην δ᾽ εὑρὼν ὁ Κ. Παλάσκας, ὑπελογίσατο τὸ μῆκος καὶ τὴν θέσιν τῶν ὀκτὼ γνωμόνων, καὶ κατὰ τὸ συμπέρασμα τῆς ἐργασίας αὐτοῦ ὁ γερμανὸς μηχανικὸς Κ. Βέϊσενβὰχ κατεσκεύασε καὶ ἔθηκεν ἤδη 4 τοιούτους γνώμονας, δεικνύντας ὅσον ἀκριβῶς ἐπιτρέπει ἡ ὑπὸ σεισμῶν μερικὴ μετακίνησις τοῦ μνημείου, τὰς ὥρας ὡς ἐδείκνυντο πρὸ 18 ἑκατονταετηρίδων,

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

δηλαδὴ τὰς ἀρχαίας ὥρας, εὐκόλως ὅμως ἀναγομένας εἰς τὰς νέας διὰ συντόμου τινὸς ὑπολογισμοῦ.

Οὕτω λοιπὸν διὰ τῆς Ἑταιρίας ἀνέλαβεν, οὕτως εἰπεῖν, ζωὴν τὸ πρὶν νεκρὸν τοῦτο μνημεῖον. Ὁ ἀπόμαχος τῆς ἀρχαιότητος ἐνεδύθη τὴν ἀρχαϊκὴν πανοπλίαν του, καὶ ἐγκαταστὰς αὖθις εἰς τὴν πρὸ αἰώνων ὑπηρεσίαν του, διὰ γλώσσης ἀρχαίας καὶ εἰς τοὺς πολλοὺς ἀκαταλήπτου, ἀναγγέλλει εἰς τοὺς εἰδήμονας τὰς ἡλιακὰς περιόδους. Ἂν δὲ προσέτι ὁ πύργος ἐπιστεφῇ, ὡς ἄλλοτε, δι' ἀνεμοδείκτου Τρίτωνος, καὶ ἂν ἐντός του κατασκευασθῇ κλεψύδρα, ἔσται οὗτος μεταξὺ ἡμῶν ὡς ἔμψυχος παραστάτης τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο χωρικός τι ἀνασκάπτων ἐν Σαλαμῖνι, ἀπήντησέ τινας ἀρχαιότητας, καὶ ἔφερε τοῦτο εἰς γνῶσιν τῆς Ἐφερείας, ἥτις ἔσπευσε νὰ ἐνεργήσῃ ἀμέσως ἐκεῖσε ἀνασκαφάς, καὶ εὗρε δύο ὡραῖα ἀνάγλυφα φυσικοῦ μεγέθους, καὶ ἕνα περιεργότατον λίθον, πιθανῶς ἀρχαίαν τινα πεττείαν, ἔτι δὲ καὶ ἄλλα τινὰ μάρμαρα ὀλιγωτέρου λόγου ἄξια, ἅπερ ἀφῆκεν εἰς τὴν νῆσον, ἀγοράσασα καὶ μετακομίσασα τὰ τρία πρῶτα εἰς Ἀθήνας, καὶ καταθεῖσα αὐτὰ προσωρινῶς εἰς τὸν Πύργον τοῦ Κυῤῥήστου. Πλὴν δὲ τούτων εὗρε καὶ 4 ἄλλα ἀνάγλυφα καὶ 2 ἐπιγραφάς, ἅπερ κατέθετο πάντα εἰς τὸ αὐτὸ μέρος.

Καὶ ἄλλον δὲ πλουτισμὸν χρεωστεῖ τὸ μουσεῖον κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο εἰς τὴν Ἑταιρίαν. Κατὰ πᾶσαν τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν εὑρίσκετο πλῆθος στρογγύλων ἐπιτυμβίων ἀρχαίων στηλῶν, μετ' ἐπιγραφῶν, αἵτινες, ἢ παραῤῥιπτόμεναι ὑπὸ τῶν ἰδιωτῶν, ἢ ἐντειχιζόμεναι εἰς τῶν ὁδῶν τὰς γωνίας, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κατεστρέφοντο. Τούτων μέγαν ἀριθμὸν ἢ ἐξηγόρασεν ἢ συνέλεξεν ἡ Ἑταιρία δι' ἰδίας δαπάνης,

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

καὶ κατέθετο αὐτὰς εἰς τὸ προαύλιον τοῦ αὐτοῦ πύργου.

Παρέστη δὲ τέλος κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος καὶ ἄλλο ἀντικείμενον φανὲν εἰς τὴν Ἐφορείαν ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων, καὶ ἀπαιτοῦν μέρος τῶν πόρων αὐτῆς. Ἀπὸ τοῦ παρελθόντος χειμῶνος, πέριξ τῆς Κορίνθου, καὶ ἰδίως ἐπὶ τοῦ Ἰσθμοῦ, ἀνεκαλύφθη ἀρχαία νεκρόπολις, ἐξ ἧς οἱ ἐγχώριοι ἐξῆγον χιλιάδας ἀγγείων καὶ τὰ ἐπώλουν εἰς περιηγητάς. Τοῦτο μαθοῦσα ἡ Ἐφορεία, ἐφοβήθη μὴ ἐξαντληθῇ ἡ νέα αὕτη καὶ πλουσία πηγὴ ἀγγειολογίας, χωρὶς νὰ μείνῃ τι ἐξ αὐτῆς καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα μαρτυροῦν περί τε τοῦ ῥυθμοῦ καὶ τοῦ τύπου τῆς ἐργασίας τοῦ ἐργοστασίου τούτου, καὶ ἠγόρασε 160 ἀγγεῖα, ὧν 90 μετὰ γραφῶν ποικίλων, κομψὰ καὶ καλῶς διατετηρημένα, ἂν καὶ οὐχὶ ἐξόχου τινὸς καλλονῆς, διότι πάντα σχεδὸν ταῦτα τὰ κορινθιοῦργῆ εἰσὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον χειρωνακτικῆς ἐργασίας. Ἐστὶν ὅμως κατὰ τοῦτο λόγου ἀξία ἡ συλλογὴ αὕτη, ὅτι ἀπαρτίζει σειρὰν σχεδὸν ὁλοσχερῆ πάντων τῶν σχημάτων ὅσα κατεσκευάζοντο εἰς τὸ κορινθιακὸν αὐτὸ ἐργοστάσιον.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ζ

Ἔτος 1847.

Δέκα ἐτῶν μετρᾷ ἡλικίαν ἡ ἀρχαιολόγικὴ ἑταιρία, ἧς συνερχόμεθα σήμερον ἵνα πανηγυρίσωμεν τὴν ἐπέτειον τελετήν· καὶ διὰ τῶν δέκα τούτων ἐτῶν οὐδέποτε ἐπαύσατο ἀγωνιζομένη ἀόκνως ὑπὲρ τοῦ εὐγενοῦς σκοποῦ, ὃς προετέθη αὐτῇ ὑπὸ τῶν θεμελιωτῶν της, ὑπεκκαίουσα μὲν τῶν φιλαρχαίων τὴν φιλότιμον ἐλευθεριότητα, ἐπιμελουμένη δὲ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἢ ἀνασκαφῶν, ἢ ἐπισκευῶν, ἢ τῶν πρὸς διατήρησιν ἀναγκαίων ἐργασιῶν ἐπὶ τῶν ἀρχαίων μνημείων. Δεκάκις δὲ σχεδὸν ἤδη παρέστην καὶ ἐγὼ εἰς ὑμᾶς, κύριοι, τοὺς αὐτοὺς πάντοτε φέρων λόγους, τὸ αὐτὸ καίων θυμίαμα πρὸς τὰ ἀγήρατα καὶ οὐδέποτε ἀρκούντως θαυμαζόμενα ταῦτα ἀριστουργήματα, τὸν αὐτὸν πλέκων στέφανον πρὸς τοὺς κηδομένους καὶ συντελοῦντας ὑπὲρ αὐτῶν. Καὶ ἂν μὲν εἴχετε παρ᾽ ἐμοῦ τὴν ἀξίωσιν δημηγορίας ἐπιδεικτικῶς κεκοσμημένης ἢ ἐσφηνωμένης ῥητορικῶς, οὐδέποτε ἐνεφανιζόμην ἐνώπιον ὑμῶν, τὴν αὐτὴν ἑκάστοτε παραθέτων ὕλην, φορτικῶς καὶ μετ᾽ ὀχληρᾶς ταὐτολογίας ἐσκευασμένην.

Ἀλλ᾽ οὐχί. Τὸ συναγεῖρον ὑμᾶς ἐνταῦθα ἐστὶν οὐδόλως κενὴ περιέργεια, ἀλλὰ ζῆλος ἀκραιφνὴς ὑπὲρ τοῦ φιλοπάτριδος ἡμῶν ἔργου· οὐδὲ περιεμένετε παρ᾽ ἐμοῦ πομπωδῶν λέξεων συῤῥαφήν, ἀλλ᾽ ὠφελίμων πράξεων ἔκθεσιν. Καὶ ἐγὼ δ᾽ αὐτὸς παρίσταμαι, κατὰ τῆς Ἑταιρίας τὸν ὀργανισμόν, οὐχὶ δι᾽ ἄλλο ἐνώπιον ὑμῶν, ἀλλ᾽ ἵνα φέρω εἰς ὑμετέραν γνῶσιν ὅσα ἐφ᾽ ὅλου τοῦ ἔτους ἡ Ἐφορεία ἔπραξεν ἢ ἐπεχείρησεν ἐν ὀνόματι καὶ κατ᾽ ἐντολὴν τῆς Ἑταιρίας. Εἰς τοῦτο περιοριζόμενον, τὸ θέμα μου καθίσταται κατὰ τὸ παρὸν ἔτος πολὺ εὐχερέστερον· διότι ἀντί, ὡς ἐν τοῖς προλαβοῦσιν, ὁ λόγος μου μεμψιμοιρῶν νὰ ἐλέγξῃ τῶν συνδρομῶν τὴν μικρότητα, τῶν συνδρομητῶν τὴν ὀλιγωρίαν ἢ δυστροπίαν, ἔχει μόνον νὰ προθέσῃ ἐνώπιον ὑμῶν τῆς εὐγνωμοσύνης τὸν γλυκὺν καὶ εὔκολον φόρον. Οὐχὶ μὲν ὅτι καὶ ἐν τῷ παρόντι ἔτει αἱ εἰσπράξεις δὲν ἐλαττοῦνται τῶν νομίμων ἐλπίδων ἡμῶν, καὶ τῶν ὑπολογισθέντων ἐπὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐπιμενόντων μελῶν, οὐχ ὅτι καὶ ἤδη δὲν δυσαναλογοῦσι καὶ πρὸς τὸ μέγεθος τῶν ἔργων ἃ ἔχει νὰ ἐκπληρώσῃ ἡ ἑταιρία καὶ πρὸς τῶν μελῶν αὐτῆς καὶ τῶν φίλων τῆς ἀρ-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

χαιότητος τὴν ἀνυπομονησίαν· ἀλλ' ἐπηλήθευσεν ἤδη ὅ,τι πρὸ πολλοῦ καὶ προεῖδε καὶ προεῖπεν ἡ Ἐφορεία, καὶ ἀπεδείχθη ὅτι αὐτὴ τῆς Ἑταιρίας ἡ ψιλὴ διατήρησις ἐστὶ τὸ πρώτιστον τῆς εὐοδώσεως αὐτῆς στοιχεῖον, διότι ἂν καί ποτε στερῆται τῶν συνθηκῶν τῆς δραστηρίου ὑπάρξεως, μένει ὅμως κἂν καραδοκοῦσα αἰσιωτέραν ἐποχὴν προόδου, καὶ ἂν δὲν ἔχῃ δι' ἑαυτὴν τὸ παρόν, ἐπιφυλάττεται ὅμως τὸ μέλλον.

Καὶ τῷ ὄντι, κατὰ τοὺς τελευταίους καιροὺς τινὰ τῶν μελῶν ἀπαυδήσαντα ἀπεσύρθησαν, μέγα μέρος τῶν εἰσφορῶν ἔμεινε καθυστεροῦν, καὶ ἡ εἴσπραξις αὐτοῦ ἐφαίνετο δυσχερής, εἰ καὶ οὐχὶ ἀδύνατος. Αἱ ἐργασίαι τῆς Ἑταιρίας ἐναρκώθησαν, καὶ ἦλθε στιγμὴ καθ' ἣν ἡ διάλυσις αὐτῆς ἐπέκειτο. Λέγοντες τοῦτο οὐδενὸς καθαπτόμεθα. Τίς ἀγνοεῖ ὅτι ὑπάρχει, ἐν τῇ πρωτευούσῃ μάλιστα, μέρος ἀνθρώπων οἵτινες ὑποδύονται πάντα τὰ ἑκούσια, πάντα τὰ εἰς ἠθικὴν κἂν πρόοδον τοῦ ἔθνους συντείνοντα βάρη; Πρωταγωνισταὶ εἰς τὴν διανοητικὴν πάλην τοῦ ἔθνους, αὐτοὶ φέρουσι τὸν φόρον τῆς συνδρομῆς των εἰς τὴν ἔκδοσιν πάντων τῶν συγγραμμάτων, αὐτοὶ ἀποτελοῦσι τὸν πυρῆνα πάντων τῶν ἐπιστημονικῶν ἑταιριῶν, καὶ πᾶσα ἐπιχείρησις ἐν ὀνόματι τῆς ἐθνικῆς ἐπιδόσεως γινομένη, ἀντλεῖ σταθερῶς εἰς αὐτῶν τὸ βαλάντιον. Δὲν δικαιούμεθα ἄρα οὔτε ν' ἀγανακτῶμεν οὔτε νὰ ἐκπληττώμεθα ἄν τινες ἐξ αὐτῶν ἐπὶ πολλὰ ἔτη συνδράμοντες τὴν ἑταιρίαν ταύτην, μεταθέτωσιν, οὐχὶ ἀφαιρῶσι, τὰς ἀγαθοεργίας των ἀπ' αὐτῆς εἰς ἄλλα καταστήματα κατ' αὐτοὺς οὐχ ἧττον ἐπωφελῆ.

Ἀλλ' οἱ ἐμμείναντες μέχρι τοῦδε, — καὶ τοιοῦτοι (πρέπει νὰ τὸ εἰπῶ πρὸς τιμήν των) εἰσὶν οἱ πλεῖστοι τῶν ἀπὸ τῆς πρώτης ἀμέσως συστάσεως τῆς Ἑταιρίας καταγραφέντων, — ὡραῖον ἐκομίσαντο ἆθλον τῆς καρτερίας των τὴν

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

συναίσθησιν ὅτι, εἰ καὶ ψυχοῤῥαγοῦσαν, διετήρησαν ὅμως αὐτὴν ζῶσαν, μέχρις οὗ ἴσχυσεν, ἀνακύψασα, νὰ ἐξασφαλίσῃ ἑαυτὴν ἀπὸ τοῦ κινδύνου, μέχρις οὗ γενόμενοι γνωστοὶ οἱ ἀγῶνες αὐτῆς, ἐκίνησαν ὑπὲρ αὐτῆς τὴν προσπάθειαν τῶν ἐθνῶν τῆς Εὐρώπης, καὶ αἱ εὐεργεσίαι αὐτῶν, ὧν τὰς πρωτίστας εὐδαίμων εἰμὶ δυνάμενος νὰ ἐκθέσω πρὸς ὑμᾶς σήμερον, ἔσωσαν αὐτὴν ἀπὸ τῆς ἐπικρεμαμένης ἀπωλείας καὶ ἀπὸ τῶν θλιβερωτάτων ταύτης ἀποτελεσμάτων. Ἂν μετὰ τοσούτων ἐτῶν προσπαθείας καὶ θυσίας ἐνδελεχεῖς ἡ Ἑταιρία ἐπαλινδρόμει, ἂν ἀντὶ ἐπιτυχίας ἐπήρχετο ἡ διάλυσις, ἡ ζημία ἤθελεν εἶσθαι ἀνεξαγόραστος. Ἄλλα τῶν συγκροτούντων αὐτὴν σήμερον φιλογενέστερα μέλη δὲν ἤθελεν εὕρει ποτέ, οὔτε ἄλλα παντάπασι· καὶ μετὰ τὸν τοιοῦτόν της θάνατον ἡ ἀναβίωσίς αὐτῆς ἤθελεν εἶσθαι ὀνειροπόλημα ἄτοπον. Ἂν δὲ καὶ συκοφαντικὴ γλῶσσα ποτέ, ἐκ τῶν προθύμων νὰ διαβάλλωσι τὸν ἐθνικὸν ἡμῶν χαρακτῆρα, ἐκίνειτο λέγουσα, ὅτι παραγνωρίζομεν τὴν ἀξίαν τῶν μεγάλων κειμηλίων τῆς ἀρχαιότητος, καὶ παραμελοῦμεν αὐτὰ ἀναλγήτως κατερειπούμενα καὶ ἀκρωτηριαζόμενα, δὲν ἠθέλομεν ἔχει πλέον τὴν ἑταιρίαν ὡς προφανὲς τοῦ ἐναντίου μαρτύριον, ἀλλ' ἐρυθριῶντες ἠθέλομεν σιγᾷ ἐνώπιον τῆς ἡμετέρας ἀδυναμίας· ἢ καὶ ἂν οὐδεὶς ἐπενέβαινεν ἐλέγχων τὴν συμφορὰν ἡμῶν, πολλοὶ ἐξ ἡμῶν αὐτῶν, οἱ ζωηρότερον αὐτὴν αἰσθανόμενοι, ἤθελον νομίζει ὅτι βεβηλοῦσι τὸ ἔδαφος τῆς πατρίδος, πατοῦντες θησαυροὺς ἀτιμήτους, εἰς αἰωνίαν λήθην ἀμελουμένους. Ἀλλ' οὐχί, ἡ ὑμετέρα ἐπιμονὴ προέλαβε τὴν καταστροφὴν ταύτην· καὶ τοὐντεῦθεν ἐπιτυχίας ἔχω μόνον ν' ἀναγγείλω, καὶ εὐεργεσίας, ὧν ἐδρέψαμεν τὸν γενναῖον καρπόν.

Ἀφ' ὅτου συνερχόμεθα ἐν τῷ ναῷ τούτῳ, τῆς Ἑταιρίας

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τὴν μνήμην πανηγυρίζοντες, κατ᾽ ἔτος σχεδὸν ὑψώθη ἐν αὐτῷ φωνὴ διαμαρτυρομένη κατὰ τῆς μεγάλης αὐτοῦ βεβηλώσεως, τόσῳ μᾶλλον ἐπαισθητῆς εἰς τοὺς Ἕλληνας, ὅσῳ ἤρχιζον ἤδη ὑποβομβοῦσαι ἐν ταῖς ψυχαῖς των θορυβώδεις προανακρούσεις τῆς ἐλευθερίας, καὶ ἐπὶ τῶν κερματιζομένων κιόνων τοῦ Παρθενῶνος ὑπέλαμπεν ἤδη τῆς ἀναστάσεως ἡ ἠώς, βεβηλώσεως τόσῳ μᾶλλον βαρβάρου, ὅσῳ ἐγένετο ὑπ᾽ ἀνδρὸς δῆθεν πεπαιδευμένου, υἱοῦ τῆς εὐγενοῦς, τῆς σοφῆς Βρεττανίας. Καὶ ἐν μὲν ταῖς Ἑλληνικαῖς καρδίαις ἡ μυστικὴ ἀγανάκτησις διὰ τὴν ὕβριν ταύτην καὶ τὰς τοιαύτας, ἀναῤῥιπίζουσα τὴν πρὸ αἰώνων ἐν αὐταῖς ὑποθαλπομένην φλόγα, ἴσως θείᾳ βουλῇ συνετέλεσε καὶ αὐτὴ οὐκ᾽ ὀλίγον εἰς τὴν ἔκρηξιν τῆς πυρκαϊᾶς, ἐν ᾗ αἱ δουλικαὶ ἁλύσεις μετεχωνεύθησαν εἰς ῥομφαίας ἐλευθερώσεως. Ὅτε δ᾽ οἱ οὕτως ἁρπαγέντες φειδιακοὶ ἀνδριάντες κατέπλευσαν εἰς τὸν Ἀγγλικὸν λιμένα, γενικὸς μὲν ἐνθουσιασμὸς ὑπεδέξατο ὡς ἐν θριάμβῳ τοὺς λαμπροὺς ἐκείνους ἐπήλυδας· ἀλλὰ συγχρόνως λαῖλαψ βλασφημίας ἀνέθορε πανταχόθεν κατὰ τοῦ καταβαλόντος τὰ ἀπ᾽ αἰώνων ἀκατάβλητα ἱερά, τοῦ συλήσαντος τὸ ἔσχατον τῆς ἀρχαιότητος ἄσυλον, καὶ ἡ κοινὴ τῆς Ἀγγλίας γνώμη, ὀρθὴ κατ᾽ αὐτοῦ ἐξαναστᾶσα, ἀπέξεσε τὴν κηλῖδα συνενοχῆς, ἣν ἡ πρᾶξίς του ἤθελε προστρίψει εἰς τὸν ἀγγλικὸν χαρακτῆρα· ὁ δὲ μουσόπνευστος καλυδώνιος βάρδος ἐνεχάραξε διὰ τῆς πυρίνης γραφῖδος του ἐκδικητήριον στίγμα ἐπ᾽ αὐτοῦ τοῦ μετώπου τοῦ ἀδικηθέντος ναοῦ, ὅπως μείνῃ, ὡς ἐκεῖνος, ἀθάνατον.

Ἡ ἀγγλικὴ Κυβέρνησις ἠγόρασε τὴν παράνομον ταύτην λείαν. Οὐχὶ μομφή, ἀλλ᾽ εὐγνωμοσύνη τῇ ὀφείλεται δι᾽ αὐτό. Ἤνοιξε φιλοξένους ἀγκάλας εἰς τοὺς ἀπάτριδας ἐκείνους ταμίας τοῦ ἀρχαίου καλλιτεχνικοῦ πυρός, ὀρφανοὺς

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τῆς γῆς καὶ τοῦ οὐρανοῦ των, ὡς ἄλλοτε οἱ εὐγενεῖς Μέδικοι ὑπεδέχοντο τοὺς ἐξορίστους τῆς τυραννίας, τοὺς φυγάδας ταμίας τῶν Ἑλληνικῶν φώτων. Τοῖς διεσκεύασε Μουσεῖα πολυτελῆ, τοὺς ἐξέθετο εἰς τὴν ἐπίσκεψιν τῶν τῆς ἀρχαιότητος θαυμαστῶν, τοὺς ἐξέδωκεν εἰς συγγράμματα πολυδάπανα, ὥστε τὰς ἀκτῖνας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἡλίου ἀντικατέστησε δι᾽ αὐτοὺς τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος, καὶ ἐν ἑνὶ λόγῳ, καὶ τὸ κυριώτερον, ἀπέσπασε τ᾽ ἀριστουργήματα ταῦτα ἀπὸ τῆς ἀφανοῦς, τῆς ἴσως ὀλεθρίας τύχης ἥτις τὰ περιέμενε σηπόμενα καὶ εὐρωτιῶντα ἐν ὑπογείοις τισιν ἀποθήκαις ἰδιωτικαῖς, εἰς τὰς χεῖρας ἀνδρὸς δόντος τὸ μέτρον τῆς πρὸς αὐτὰ ἀσεβείας του διά τε τῆς βιαίας αὐτῶν κατεδαφίσεως, καὶ διὰ τῆς ψυχρᾶς καὶ κερδοσκόπου αὐτῶν μεταπράσεως.

Καὶ ἐνίοτε μέν, τὸ ὁμολογοῦμεν, παροδικά τινα ὄνειρα τῆς ἀνακτήσεως αὐτῶν μᾶς ἐπεφοίτησαν ἐν τῇ ἐκστάσει ἡμῶν εἰς τὴν ὄψιν τῶν μνημείων ἀφ᾽ ὧν ἀπεσπάσθησαν. Ἐλπίδων σκιαὶ αὐτομάτως ἀνηγέρθησαν ἐντὸς ἡμῶν, ὅτι ἴσως κριθῇ ποτε συμφέρον τοῦ πολιτισμοῦ ἡ ἀποκατάστασις αὐτῶν εἰς τὰ μέρη, ἔνθα ἐν ἀρχῇ τὰ ἔθεσεν ἡ χεὶρ τοῦ Πραξιτέλους ἢ τοῦ Φειδίου, ἴσως τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης κέρδος ὁ ἀπαρτισμὸς τῆς ἐφικτῆς τῶν ἔργων τούτων ἑνότητος καὶ τῆς συναφείας αὐτῶν μετὰ τῶν ναῶν οὓς ἐκόσμουν, καὶ ἴσως δόξης ἀνωτέρας πάροχος ἡ ἀπόδοσις μᾶλλον ἢ ἡ κτῆσις αὐτῶν· καὶ νύξεις μάλιστα τῶν τοιούτων εὐχῶν ἐδόθησαν πρὸ δέκα ἢ δώδεκα ἐτῶν, νύξεις ἄωροι καὶ ἀτελεσφόρητοι, ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως.

Ὡς δὲ πρὸς τὴν Ἑταιρίαν, ποτὲ ὁ ζῆλός της δὲν τὴν παρήγαγεν εἰς βαθμὸν ὥστε νὰ παραγνωρίσῃ διὰ τίνων θετικῶν συμφερόντων, καὶ διὰ πόσου χρονικοῦ διαστήματος

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἡ τοιαύτη εὐχὴ πρέπει νὰ διέλθῃ ἐναγωνίως, πρὶν ἢ περιδυθῇ ποτε πραγματοποιήσεως πιθανότητα. Διὰ τοῦτο περιορισθεῖσα ἀνέκαθεν εἰς προσπαθείας μετριοφρονεστέρας, εἰ καὶ περὶ τῆς ἐπιτυχίας διστάζουσα, ἐξητήσατο πρὸς τὸ παρὸν ἀντὶ τῶν πρωτοτύπων κἂν τὰ ἀντίτυπα, ἀντὶ τῆς ἀληθείας τοὐλάχιστον τὰς σκιάς. Διστάζουσα δὲ τὰ ἐζήτησε, διότι ἐγνώριζεν ὅτι ἐζήτει δαπανηρὰ καὶ μεγάλα.

Ἀλλὰ σπεύδω ν' ἀναγγείλω τὸ ἀποτέλεσμα τῆς αἰτήσεως ταύτης εἰς τὴν ὑμετέραν, εἰς τὴν τῆς Ἑλλάδος εὐγνωμοσύνην. Μόλις λαβὸν τὸ Βρεταννικὸν Μουσεῖον τὴν τοῦ Κ. Προέδρου ἐπιστολήν, ἐσύστησεν αὐτὴν ἐν τῷ ἅμα εἰς τὴν Κυβέρνησιν τῆς Βασιλίσσης, ἥτις γενναιοφρόνως οὐ μόνον τὴν κατασκευὴν ἐκ λευκοῦ γύψου ὅλων τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ ἀνδριάντων καὶ ἀναγλύφων τοῦ Παρθενῶνος, ἀλλὰ καὶ τὴν ἰδίᾳ δαπάνῃ μετακόμισιν αὐτῶν μέχρι τῶν Ἀθηνῶν διέταξε, καὶ ἀπέστειλεν αὐτοὺς ἐπὶ πλοίου ἐπίτηδες ναυλωθέντος.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ὅτε πρὸ ἓξ μηνῶν εἰσέπλεεν αὐτὸ εἰς τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς, χαίρουσαι αἱ αὖραι τοῦ Αἰγαίου ἀνείλισσον τὰς πτυχὰς τῆς ἐπ' αὐτοῦ κυματούσης Βρεττανικῆς σημαίας, διότι δὲν ἤρχετο ὅπως ἀπειλητικῶς ἐπιδείξῃ τὴν θαλασσοκράτορά της ἰσχύν, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας φέρουσα τὸ εὐκταιότατον μεταξὺ αὐτονομουμένων ἐθνῶν συνάλλαγμα φιλοφροσύνης καὶ δώρων, κατέπλεεν ὡς ἡ ἀρχαία θεωρίς, ὅταν ἐστεμμένη ἐπανήρχετο ἀπὸ τῶν εὐσεβῶν ἐκδρομῶν της, κατάγουσα τῶν θεῶν τὰ ἀγάλματα.

Ἀγαλλόμενος συνέρρεεν ὁ λαὸς εἰς τὴν ἀκτήν, καὶ παρίστατο ὡς πανηγυρίζων εἰς τὴν ἀποβίβασιν ὀκτὼ καὶ τριάκοντα κολοσσιαίων κιβωτίων, ὧν εἶχε μάθει μετ' ἐνθουσιασμοῦ τὸ περιεχόμενον. Δαπάνῃ τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνή-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

σεως μετεκομίσθησαν αὐτὰ ἀπὸ Πειραιῶς εἰς Ἀθήνας· ἡ δ' Ἐφορεία ὑμῶν ἔσπευσεν ἐξαιτησαμένη παρὰ τῆς Κυβερνήσεως δημόσιόν τι κατάστημα ἐν ᾧ νὰ καταθέσῃ δεόντως, καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς διατηρήσεως καὶ πρὸς τὸν τῆς ἐπισκέψεως τοῦ κοινοῦ, τ' ἀξιόλογα καὶ πολυάριθμα ταῦτα προπλάσματα. Ἡ αἴτησις δ' αὐτῆς καὶ ἐντεῦθεν εὐμενῶς εἰσηκούσθη, καὶ τῇ παρεχωρήθη εὐρύχωρος, κυκλωτερὴς καὶ θολοσκεπὴς αἴθουσα ἀρχαίου λουτρῶνος, ἣν δαπανήσασα μετεσκεύασεν εἰς Μουσεῖον προσωρινὸν μέν, ἀλλὰ κατὰ πάντα κατάλληλον.

Προσέτι δ' ἡ Ἐφορεία, ἔχουσα λόγους ὅπως προσδοκᾷ τὴν προσεχῆ ἐπαύξησιν τῶν συλλογῶν τούτων, διότι ἐνιαχοῦ μὲν ἀπέτεινεν αἰτήσεις, ἀλλαχόθεν δ' ἔλαβεν ὑποσχέσεις, ἐζήτησε νὰ τῇ παραχωρηθῇ ὁλόκληρον τοῦ λουτρῶνος τὸ οἰκοδόμημα. Καὶ τὸ μὲν ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ὑπουργεῖον ἐδέξατο μετὰ πολλῆς προθυμίας τὴν πρότασιν ταύτην· ἀλλὰ λόγοι ὑπηρεσίας ἀνέβαλον αὐτῆς τὴν πραγματοποίησιν.

Ἂν λοιπὸν ἀπέκτησε κατὰ τὸ παρὸν ἔτος ἡ ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρία Μουσεῖον, ὅπερ καὶ ἤδη μὲν ἐστί, καὶ ἔτι μᾶλλον διὰ τῶν προσδοκωμένων αὐτοῦ πλουτισμῶν ἔσται ἓν τῶν ἐπισημοτάτων ἐθνικῶν καταστημάτων, ἓν τῶν ὡραιοτάτων κοσμημάτων τῆς πόλεως, χάρις διὰ τοῦτο ἀποδοθήτω εἰς τὴν φιλόφρονα πρὸς αὐτὴν διάθεσιν τοῦ τε Βρεταννικοῦ Μουσείου καὶ τῆς Βρεταννικῆς Κυβερνήσεως, ἥτις ἀπέδειξε πόσον συναισθάνεται ὅτι δεσμοὶ εὐποιΐας καὶ εὐγνωμοσύνης εἰσὶν οἱ ἀσφαλέστερον συνδέοντες ἔθνη πρὸς ἔθνη.

Ἐπειδὴ δὲ τοὐντεῦθεν τὰ καλλιτεχνήματα ταῦτα εἰσὶ κτῆμα τῆς Ἑλλάδος, καὶ θέλουσιν ἀναμφιβόλως κινήσει τὴν περιέργειαν καὶ δεχθῇ τὴν εὐλαβῆ ἐπίσκεψιν ἑκάστου

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ὑμῶν, νομίζω ὅτι, ἀνακαλῶν ἐν κεφαλαίῳ τὰ ὑπ' αὐτῶν παριστώμενα, θέλω εἰπεῖ οὐχὶ ἀσκόπως, ἴσως δέ πως καὶ κεχαρισμένως πρὸς τοὺς ἧττον ζωηρὰν σώζοντας τὴν μνήμην τοῦ πράγματος.

Τὰ ἔργα ταῦτα διακρίνονται εἰς τρεῖς διαφόρους κατηγορίας. Τὰ μέν, ὅσα ἐξετέθησαν ἐπὶ κρηπῖδος τετραπλεύρου, κατασκευασθείσης ἐν μέσῳ τοῦ Μουσείου, ἦσαν ἀγάλματα κολοσσιαῖα, κοσμοῦντα τοὺς ἐπὶ τῶν δύο εἰσόδων τοῦ ναοῦ ἀετούς. Τὰ τοῦ ἀνατολικοῦ (1) παρίστων τὴν τῆς Ἀθηνᾶς γέννησιν, ἤ, ἀκριβέστερον, τὴν Θεὰν ἄρτι γεννηθεῖσαν, καὶ εἰσαγομένην ὑπὸ τοῦ Διὸς εἰς τὸν σύλλογον τῶν Θεῶν. Καθ' ὃν καιρὸν εἶδον τὸν Παρθενῶνα οἱ πρῶτοι αὐτὸν διὰ λόγου ἢ ἰχνογραφικῶς περιγράψαντες (2), τὰ πλεῖστα τῶν ἀγαλμάτων τοῦ ἀετώματος τούτου ἔλειπον ἤδη· ἀλλ' ὅσα τότε ὑφίσταντο, σφενδονισθέντα κατὰ γῆς ἐπὶ τῆς ἐκρήξεως τοῦ 1682, μετεκομίσθησαν μετὰ 130 ἔτη εἰς τὴν Ἀγγλίαν, καὶ ὅλων τούτων ἔχομεν ἤδη τὰ ἐκμαγεῖα. Τὸ πρῶτον αὐτῶν τμῆμα παριστᾷ κεφαλὴν καὶ νευρώδεις προτεταμένους βραχίονας, ἔτι δὲ προτομὴν δύο ἵππων ἀνορθουμένων, τὸν Ἥλιον ἐκ τῆς θαλάσσης ἀναδυόμενον, ὅπως μεθέξῃ τοῦ σεμνοῦ ἐκείνου θεάματος.

« Σέβας δ' ἔχε πάντας ὁρῶντας ἀθανάτους
. . . . κινήθη δ' ἄρα πόντος,
κύμασι πορφυρέοισι κυκώμενος. Ἔσχετο δ' ἅλμα
ἐξαπίνης. Στῆσεν δ' Ὑπερίωνος ἀγλαὸς υἱὸς
ἵππους ὠκύποδας δηρὸν χρόνον . . . . . . »

καθ' Ὅμηρον (3). Τὸ μετὰ ταῦτα ἑπόμενον, ὁλοκλήρως σχε-

(1) Εἰς δὲ τὸν ναὸν . . . εἰσιοῦσιν. Π. Α'. 24.
(2) Carrey, 1674. Spon καὶ Wheler, 1676.
(3) Ὑμν. ΚΗ'.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

δὲ σωζόμενον ἄγαλμα κειμένου νεανίου, Ἡρακλέους κατά τινας, Θησέως κατ' ἄλλους, ἐστὶ τὸ ὡραιότατον ἴσως τῶν ὅσων κεκτήμεθα δεῖγμα ἀνδρικοῦ νεανικοῦ κάλλους. Δύο εὔθρονοι Θεαί, κληθεῖσαι ὑπὸ τῶν μὲν Πειθὼ καὶ Ἀφροδίτη, ὑπ' ἄλλων δὲ Περσεφόνη καὶ Δήμητρα, εἰσὶν ἀριστουργήματα διὰ τῶν θέσεων τὴν εὐπρέπειαν, τὴν εὐκοσμίαν τῆς ἀναβολῆς, καὶ τὴν ἐντέλειαν τῆς ἐργασίας. Χάριν δὲ παρθενικῆς συνάμα καὶ θείας φυῆς, ἀναλογίας τῆς ἐλαφρᾶς καὶ ὠκείας τῶν θεῶν ἀγγέλου, ἐμφαίνει τὸ ἀκέφαλον, ἄλλως δὲ σῶον τῆς Ἴριδος ἄγαλμα, (τὸ στηθὲν εἰς τοῦ Μουσείου τὸ κέντρον), καὶ ὁμοίου ἐστὶ ῥυθμοῦ ὁ κορμὸς τῆς πτερωτῆς Νίκης. Ἀλλὰ τὸ πάντων ἐξαισιώτατον ἔργον τοῦ ἀετώματος τούτου, διά τε τὸ κάλλος τῆς κατασκευῆς αὐτοῦ καὶ διὰ τὴν ἐντέλειαν τῆς διατηρήσεως, εἰσὶ τὰ τρία τελευταῖα καθημένων γυναικῶν ἀγάλματα, ἃς τινὲς μὲν Ἑστίαν, Περσεφόνην καὶ Δήμητραν, οἱ δὲ τὰς τρεῖς Μοίρας ἀποκαλοῦσι. Τὸ ἐπαφρόδιτον καὶ μεγαλοπρεπὲς τῆς μιᾶς αὐτῶν, τῆς προσανακεκλιμένης εἰς τῆς ἄλλης τὰ γόνατα, ὁ λεπτοΰφαντος αὐτῆς χιτών, συσκιάζων μᾶλλον ἢ συγκαλύπτων πολλαχοῦ τὴν νεανικὴν αὐτῆς μορφήν, καὶ καθ' οὗ φαίνεται ὡς πάλλουσα καὶ ἐξανισταμένη τοῦ στήθους της ἡ ζωηρὰ καὶ νεάζουσα σάρξ, μᾶς παριστῶσι τῆς γλυπτικῆς καλλιτεχνίας τ' ἀνυπέρβλητα πέρατα. Τέλος δ' ἀπολήγει τὸ ἀέτωμα τοῦτο εἰς ἄλλην κεφαλὴν ἵππου, τοῦ τῆς νυκτός, κύπτουσαν αὐτήν, καὶ ὡς βυθιζομένην εἰς τὸν Ὠκεανὸν καὶ τὸ σκότος, καὶ περατοῦσαν τὴν διὰ Θεοὺς καὶ ἀνθρώπους χαρμόσυνον ἐκείνην ἡμέραν.

Τοῦ δὲ δυτικοῦ ἀετοῦ τὰ ἀγάλματα παρίστων τὴν περίφημον Ἔριν τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Ἀθηνᾶς, καὶ ταῦτα ὑφίσταντο ὅλα σχεδὸν ὅτε ἐπεσκέπτοντο τὴν Ἑλλάδα οἱ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

πρῶτοι περιηγηταί. Ἀλλά τινα φαίνεται ὅτι συνέτριψεν ἡ ἔκρηξις, ἡ ἐπὶ τῆς πολιορκίας τοῦ Μοροζίνη, τῆς τόσον ματαίας ἐκείνης διὰ τοὺς Ἐνετούς, τόσον ὀλεθρίας διὰ τοὺς Ἕλληνας. Ὁ Ἐνετὸς ναύαρχος ἐκυρίευσε τὰς Ἀθήνας κατὰ τῶν Τούρκων, καὶ οἱ δυστυχεῖς Ἀθηναῖοι, χρυσῆν ὀνειρευθέντες ἐλευθερίαν, τὸν ὑπεδέχθησαν ὡς Θεὸν Σωτῆρα. Ἀλλὰ μετ᾽ ὀλίγον ὁ Μοροζίνης μεταμεληθεὶς διὰ τὴν ἄσκοπον καὶ δυσφύλακτον ταύτην κατάκτησιν, ἀφ᾽ οὗ πρῶτον ἐξέθετο τοὺς Χριστιανοὺς εἰς τὸ μῖσος τῶν Μουσουλμάνων, κωφὸς ἤδη εἰς τὰς οἰμωγὰς αὐτῶν καὶ τὰ δάκρυα, παρέδωκε τὴν πόλιν εἰς τὸν φιλέκδικον πέλεκυν τῶν τυράννων αὐτῆς, καὶ ἀπέπλευσε μετὰ τῆς φρουρᾶς ἀπὸ τῆς γῆς ἐφ᾽ ἧς τοσαύτας ἐφείλκυσε συμφοράς. Οἱ δ᾽ Ἀθηναῖοι, ἵνα ἀποφύγωσι τὸν βέβαιον θάνατον, διεσπάρησαν εἰς τὰς πέριξ πόλεις καὶ κώμας, μέχρις ὧν δὲν ἔφθανε τῶν Τούρκων ἡ δύναμις. Ὁ δ᾽ Ἐνετὸς προσέτι, πρὶν ἀναξίως καταπροδώσῃ τὴν χώραν ἣν ἀπερισκέπτως κατέκτησεν, ἠθέλησε νὰ λάβῃ ἐξ αὐτῆς λαμπρόν τι τρόπαιον τῆς περιβοήτου στρατείας του, καὶ ἐπεχείρησε ν᾽ ἀφαιρέσῃ διὰ τοῦτο ἐκ τοῦ δυτικοῦ ἀετώματος τοῦ Παρθενῶνος τὰ κοσμοῦντα αὐτὸ ἀγάλματα. Οἱ συμπολῖταί του μηχανικοὶ ὅμως, οἵτινες τὰ κατεβίβαζον, τὰ ἀφῆκαν νὰ πέσωσι κατὰ γῆς καὶ νὰ διαλυθῶσιν εἰς τρίμματα, οἱ ἀνεπιτήδειοι! Μόνον δ᾽ ἓν ὁλόκληρον καὶ θαυμάσιον κειμένου νεανίου ἄγαλμα, Ἰλισσοῦ, ἢ κατ᾽ ἄλλους Θησέως, καί τινα ἀτελῆ τεμάχια (Ἀθηνᾶς, Διὸς ἢ Ποσειδῶνος, Νίκης, Κέκροπος ἢ Ἐρεχθέως, καὶ Λητοῦς), αὐτὰ εὗρε καὶ συνέλεξεν ὁ Λόρδος Ἔλγιν εἰς τοῦτο τὸ μέρος, καὶ τούτων μόνων ἔχομεν ἐνταῦθα τὰ ἐκμαγεῖα. Προσέτι δ᾽ ὁ Κόμης Λαβόρδ, μέλος τῆς ἡμετέρας Ἑταιρίας, μᾶς εἰδοποίησεν ὅτι, διερχόμενος δι᾽ Ἐνετίας,

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

εὗρεν ἐκεῖ παρ' ἰδιώταις ἐξαίσιον κεφαλὴν λιθίνην, καὶ λαβὼν ἀποδείξεις ἀναμφισβητήτους ὅτι προήρχετο αὕτη ἐκ τοῦ Παρθενῶνος, ἐκ τούτου ἀναμφιβόλως τοῦ ἀετώματος, τὴν ἠγόρασε, καὶ ὑπεσχέθη νὰ μᾶς πέμψῃ τὸ ἐκμαγεῖον αὐτῆς.

Ἡ δευτέρα κατηγορία περιλαμβάνει *μετόπας* τοῦ Παρθενῶνος, αἵτινες ἀνέκαθεν οὖσαι 92 τὸν ἀριθμόν, λίαν ἀνέχουσαι καὶ θαυμασίοις ἀναγλύφοις κεκοσμημέναι, περιεῖχον διαφόρους ἡρωολογικὰς παραστάσεις. Τούτων μία μὲν πρὸς ταῖς τεσσαράκοντα εὑρίσκονται ἐνταῦθα λίαν ἠκρωτηριασμέναι, μία καλῶς διατετηρημένη ἀνευρέθη ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς, 34 ἀπωλέσθησαν ἐπὶ τῆς ἐκρήξεως, μία ἠγοράσθη ἐπὶ Τούρκων παρὰ τοῦ Γαλλικοῦ Μουσείου δι' 25 χιλιάδας φράγκων, καὶ πεντεκαίδεκα κόψας ὁ Λόρδος Ἔλγινος ἀπὸ τοῦ ναοῦ διὰ πρίονος, ἔπεμψεν εἰς Ἀγγλίαν. Τῶν τελευταίων τούτων εἰσὶ τὰ δωρηθέντα ἡμῖν ἐκμαγεῖα, ἃ ἐξεθέσαμεν ἐν τῷ ἐνταῦθα Μουσείῳ εἰς τὴν ἀνωτάτην βαθμίδα, ἑκατέρωθεν τῆς πύλης αὐτοῦ. Ἀναφέρονται δὲ τούτων αἱ παραστάσεις, ὡς καὶ τῆς παρ' ἡμῖν εὑρεθείσης, εἰς τὸ ἀθεμιτούργημα τῶν ὑβριστῶν Κενταύρων παρὰ τοῖς Λαπίθαις, καὶ εἰς τοῦ Πειρίθου καὶ Θησέως τὴν κατ' αὐτῶν τιμωρίαν. Ἐφ' ἑνὸς (4) φαίνεται αὐτὴ ἡ ἄνομος πρᾶξις, ἡ προκαλέσασα τὸ αἱματηρὸν δρᾶμα. Κένταυρος ἁρπάσας γυναῖκα, ἴσως αὐτὴν τοῦ Πειρίθου τὴν νύμφην, ὁρμᾷ μετὰ τῆς λείας αὐτοῦ εἰς φυγήν. Ἀλλ' ἰδού, πῦρ πνέων ὁ ἡρωϊκὸς Λαπίθης, ἐπέρχεται φέρων ἐκδίκησιν. Ἐκ τοῦ τραχήλου συνέλαβε τὸ ἀσελγὲς τέρας, τὸ στιβαρὸν αὐτοῦ γόνυ πιέζει τὴν ῥάχιν του, καὶ κάμπτει μέχρι γῆς τοὺς ἱππίους

(4) Βρ. Μουσ. 15. Ὁμοία παράστασις καὶ ἐπὶ τῆς μετόπης τοῦ Γαλλ. Μουσείου, καὶ ἐπὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι εὑρεθείσης.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

του πόδας (5). Ἄλλος δὲ νεανίας ἐφορμῶν κατὰ Κενταύρου, βυθίζει τὸ ἐγχειρίδιον εἰς τὸ στῆθός του, μάτην ἐπανισταμένου (6). Ὁ ἄλλος δ' ἐκεῖνος Κένταυρος ἤλπισε νὰ σωθῇ διὰ τῆς φυγῆς· ἀλλὰ τὸν κατέλαβε πολεμιστὴς ὑψηλὸς ὑπὲρ φύσιν, ἴσως αὐτὸς ὁ Θησεύς, τῷ κατέφερε βαρεῖαν πληγήν, καὶ σύρων ἀπὸ τῆς κόμης αὐτόν, θέλει νὰ τῷ καταφέρῃ καὶ δευτέραν, τὴν τελευταίαν (7). Ἀλλὰ δὲν ἦσαν οὐδ' οἱ Κένταυροι ἐκ τῶν παραχωρούντων τὴν νίκην ἀμαχητί. Ἐξ ἐναντίας πεισματωδῶς τὴν διημφισβήτησαν· ὥστε οὐ μόνον πολλαχοῦ ἀμφίρροπος ἔμεινεν (8), ἀλλὰ πολλάκις ἐκηρύχθη καὶ κατὰ τῶν Λαπίθων. Μάτην κλίνων ὁ Λαπίθης τὸ γόνυ ἀνατείνει τὴν ἄχρηστον πλέον ἀσπίδα του ἢ τὸ ξίφός του (9). Ὁ Κένταυρος ἀγρίως ἐξανιστάμενος, στρέφει ὑπὲρ τὴν κεφαλήν του ῥόπαλον ἢ λίθον χειροπληθῆ (10), καὶ εἰς τὴν ἁρπαγὴν προσθέτων τὸν φόνον, ἐκτείνει τὸν πολεμιστὴν νεκρὸν κατὰ γῆς (11). Τὴν ζωηρότητα καὶ τὸ κάλλος τῶν δραματικωτάτων τούτων συνθέσεων οὔτε γλυφὶς ἠδυνήθη ποτὲ νὰ ὑπερβῇ, οὔτε λέξεις ἀρκοῦσι νὰ περιγράψωσιν.

Ἡ τρίτη τέλος κατηγορία περιλαμβάνει τὸ μέρος τῆς ζωοφόρου τὸ ἀπαχθὲν εἰς Ἀγγλίαν. Ἡ ὅλη ζωοφόρος, ὡς ταινία παμποίκιλος περιζωννύουσα τὸν ναόν, παρίστα, καὶ εἰς κάλλος ἀνῆγεν ἰδανικόν, τὴν πομπὴν τῶν Παναθηναίων. Εἶχε δὲ μῆκος 524', ἐξ ὧν 140 περίπου περιεσώθησαν ἐν

(5) Βρ. Μ. 2.
(6) Βρ. Μ. 7.
(7) Βρ. Μ. 13.
(8) Βρ. Μ. 4 καὶ 5.
(9) Μ. Β. 16.
(10) Μ. Β. 3, 6. Αἱ κεφαλαὶ τοῦ ἀρ. 3 εὑρίσκονται ἐν Κοπεγχάγῃ, καὶ προσετέθησαν κατὰ γύψινα ἐκμαγεῖα τοῦ Βρ. Μουσείου.
(11) Β. Μ. 14.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἑλλάδι, 250 μετεκομίσθησαν εἰς Ἀγγλίαν, καὶ τὸ λοιπὸν μέρος ἀπώλετο, φοβοῦμαι, ἀμεταστρεπτί. Ὁ θέλων λοιπὸν νὰ ἐννοήσῃ τὰς θαυμασίας ταύτας γλυφάς, ἀνάγκη ν' ἀναπολήσῃ εἰς τὴν μνήμην του ἐκείνην τὴν τελετήν.

Μεσούσης τῆς θερεινῆς ὥρας ἑκάστου τετάρτου ἔτους (12), ἐν Ἑκατομβαιῶνι φθίνοντι, ἡ πόλις ὅλη τῶν Ἀθηνῶν ἦν ἀνάστατος διὰ τὴν πανήγυριν τῆς πολιούχου θεᾶς της. Εἰς τὸ στάδιον ἡμιλλῶντο δρομεῖς καὶ πύκται, μουσικοὶ ἔψαλλον τὰς πράξεις τῶν προγόνων εἰς τὸ Ὠδεῖον, δραματουργοὶ ἀντηγωνίζοντο εἰς τὸ θέατρον, τὰς νύκτας ἐφαίδρυνον λαμπαδοφορίαι ἐν τῷ Κεραμεικῷ, καὶ πλασταὶ ναυμαχίαι περὶ τὸ Σούνιον ἀνεκάλουν τῆς πόλεως τὴν δύναμιν καὶ τὴν δόξαν. — Ἀλλ' ἅμα ὑπέφωσκεν ἡ ὀγδόη καὶ εἰκοστὴ τοῦ μηνός (13), λαμπροστόλιστος καὶ μύρτου κλάδους διὰ χειρὸς φέρων, ἐξεχεῖτο ὁ λαὸς ἀθρόος εἰς τὸν ἔξω Κεραμεικόν (14), ὅπου παραταξάμενος ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τὴν ἐποπτείαν, εἰσήρχετο διὰ τῆς Πειραϊκῆς Πύλης, καὶ ἐλάμβανεν ἐκ τοῦ παρακειμένου Πομπείου τὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ ἑορτάσιμα σκεύη (15), ἰδίως δὲ τὸν νέον κροκωτὸν (16) πέπλον τῆς θεᾶς, ὃν ἐξύφαινον, ὑπὸ τῶν ἀρρηφόρων τὴν ἐπιτήρησιν, νέαι παρθένοι, αἱ *ἐργαστῖναι* (17), ἐμποικίλλουσαι γιγαντομαχίας, καὶ ἆθλα ἡρώων καὶ πράξεις τῆς Ἀθηνᾶς (18). Προσήρτων δ' αὐτὸν εἰς παράδοξον κατασκεύα-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

(12) Κατὰ πενταετηρίδα, τὸ γ' ἔτος ἑκάστης Ὀλυμπιάδος.
(13) Πρόκλ. εἰς Πλάτ. Τιμ.
(14) Θουκ. ΣΤ. 57.—Πλούτ. Δημ. 12.
(15) Πομπεῖα, Meurs. att. lect.
(16) Εὐριπίδης Ἑκάβη 464.
(17) Ἡσύχιος, ἐργαστῖναι, αἱ τὸν πέπλον ὑφαίνουσαι.
(18), Μία Ἀθηνᾶ τοῦ ἐν Βερολίνῳ Μουσείου φορεῖ τὸν παναθηναϊκὸν πέπλον. August. I. Pl. 9, 10.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

σμα, εἰς ναῦν ἠγκυροβολημένην ὑπὸ τοὺς πρόποδας τοῦ Ἀρείου Πάγου (19). Ἐκεῖ ἐνήρχετο ἡ κυρίως πομπή. Ὁ πέπλος κολπούμενος ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, ὤθει ὡς ἱστίον τὴν ναῦν, ἥτις ἐρεσσομένη *χιλίᾳ κώπῃ* (20), καὶ ὀλισθαίνουσα διὰ κεκρυμμένου μηχανισμοῦ, ἐξετέλει ἀκατανόητος τὸν ἄνυδρον πλοῦν της διὰ τῆς πόλεως. Οἱ ἄρχοντες τὴν περιεκύκλουν καὶ τὴν προέπεμπον, ἐν ᾧ συγχρόνως ἀναμεμιγμένοι εἰς τὸ πλῆθος, ἐῤῥύθμιζον καὶ διηύθυνον τὰς τάξεις αὐτοῦ (21). Μετ᾽ αὐτοὺς δ᾽ ἔβαινον σεμνῶς καὶ ἑορτασίμως γυναῖκες καὶ νεάνιδες Ἀθηναῖαι ἐν βαθυκόλπῳ χιτῶνι, φέρουσαι τὰ σκεύη τῶν θυσιῶν (22), καὶ παρακολουθούμεναι ὑπὸ τῶν γυναικῶν τῶν μετοίκων, εἰς ἃς τῶν Ἀθηναίων ἡ ἀλαζονεία ἐπέβαλλε νὰ φέρωσιν, ἐν ὑπηρετίδων μέρει, τὰς ὑδρίας καὶ τὰ σκιάδια (23).

Κατόπιν δ᾽ αὐτῶν ἤγοντο εἰς τοὺς βωμοὺς τὰ ἱερὰ θύματα. Κριοὶ εὐτραφεῖς (24) ἐβάδιζον περιεσκεμμένως, ἢ ὥρμων εἰς τὰ πρόσω λιπαροὶ ταῦροι, δῶρα υἱικοῦ φίλτρου τῶν ἀποίκων τῶν Ἀθηνῶν (25), μόλις ἀναχαιτιζόμενοι ὑπὸ τῶν εὐρώστων θυτῶν (26), καὶ ἀγνοοῦντες ὅτι χωροῦσιν οὕτω προθύμως εἰς τὴν σφαγήν, ὅτι πρὶν τῆς ἑσπέρας θέλουσι θρέψει τὸν περικεχυμένον ἐκεῖνον ὄχλον. Μετ᾽ αὐτῶν δὲ προέβαινον καὶ οἱ λοιποὶ τῆς δημοτικῆς εὐωχίας θεράποντες, οἱ ἐν σκάφαις φέροντες τὰ ὄψα καὶ τὰ τρωγάλια,

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

(19) Παυσαν. Α, 19.
(20) Φιλοστρ. Σοφιστ. Β΄. 4, 5.
(21) Μ. Β. 18, 21, 22.
(22) Μ. Β. 17, 23.
(23) Μ. Β. 17, 24, καὶ ἓν ἐν Ἑλλάδι.
(24) Ἓν τμῆμα ἐν Ἑλλάδι.
(25) Σχολ. Ἀριστοφ. Νεφ.
(26) Μ. Β. 25, 84, 87 καὶ ἓν τμ. ἐν Ἑλλάδι.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

καὶ τὸν οἶνον ἐν ἀμφορεῦσι (27), καὶ ὀπίσω αὐτῶν οἱ μουσικοί, λυρισταί τε καὶ αὐληταὶ (28) καὶ ἀοιδοὶ θαλλοφόροι (29), πληροῦντες τοὺς ἀέρας φαιδρῶν τόνων καὶ σεμνῆς μελῳδίας.

Τὸν πεζὸν ὄχλον παρηκολούθει σειρὰ τεθρίππων πολυτελῶν (30), τῶν προαγωνισθέντων εἰς τὴν διφρηλασίαν (31). Ὑπὸ τοῦ βόμβου τοῦ συῤῥέοντος πλήθους, ὑπὸ τῆς ἁμίλλης, τῆς τῶν ὅπλων κλαγγῆς καὶ τῶν τόνων τῆς μουσικῆς οἰστρηλατούμενοι, οἱ θυμοειδεῖς ἵπποι ἀφηνίαζον, καὶ ἠπείθουν πρὸς τὸν ἡνίοχον. Μάτην, κατὰ διάταξιν τοῦ Θησέως (32), οἱ ἐν τῷ σταδίῳ ἀγωνισάμενοι (33) προσανέβαινον ἔνοπλοι, καὶ εἰς τῆς πομπῆς τὴν λαμπρότητα συντελοῦντες καὶ τῆς ἡνιοχίας συναντιλαμβανόμενοι. Οἱ ἀδάμαστοι ἵπποι ἤθελον θραύσει πάντα χαλινὸν καὶ συνταράξει τῆς πομπῆς τὴν ἐμβρίθειαν, ἂν πεζοὶ ὁδηγοὶ παρακολουθοῦντες δὲν ἐῤῥύθμιζον τὸ βῆμα αὐτῶν καὶ δὲν ἐπράϋνον τὴν ὁρμὴν των.

Μετὰ δὲ τὰ τέθριππα εἵπετο τέλος μέγα πλῆθος ἵππων χρυσοφαλάρων, ἀποπερατοῦν τὴν πομπήν (34). Πᾶς ὁ δυνάμενος νὰ θρέψῃ καὶ ν᾽ἀναβῇ ἵππον ἐφιλοτιμεῖτο, ὤφειλε μάλιστα, νὰ παρουσιασθῇ ἔφιππος (35). Καὶ ἐν ᾧ τὸ εὐγενὲς ζῶον καλπάζον μετεωρίζετο, καὶ γοργούμενον ἔκαμπτεν ὑπερηφάνως τὸν τράχηλον, περίβλεπτος καὶ μεγαλο-

(27) Μ. Β. 25, καὶ 2 τμ. ἐν Ἑλλάδι.
(28) 1 τμ. ἐν Ἑλλάδι.
(29) Μ. Β. 28 καὶ 2 τμ. ἐν Ἑλλάδι.
(30) Μ. Β. 25, 28, 38, 31, 78, 82.
(31) Ἀριστοφ. Εἰρ. 899. — Νεφ. 15, 25, 122. — Ἀθην. Β, 154.
(32) Σχ. Ἀριστ. 28.
(33) Διον. Ἁλικ. Τ. Γ. Ε. 1499. Reisk.
(34) Μ. Β. 32, 34, 77 καὶ τμ. ἐν Ἑλλ.
(35) Ξενοφ. Ἱππ. 2.

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

πρεπὴς ὁ ἱππεὺς ἔχαιρεν ἐπὶ τοῖς λαμπροῖς τούτοις κινήμασι, καὶ τὸ πλῆθος ἐπὶ ἰκρίων σεσωρευμένον ἐν ταῖς ὁδοῖς (36), ἐχειροκρότει ἐπὶ τοῦ θεάματος τῇ ζωηρότητι καὶ τῇ ποικιλίᾳ. Οὕτω διήρχετο ἡ τελετὴ τὴν ὁδὸν τῶν Ἑρμῶν, παρήλλαττε τὸ παρὰ τὴν ἀγορὰν Ἐλευσίνιον (37), διέβαινεν ἐμπρὸς τοῦ Πελασγικοῦ ἢ βορείου τείχους τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τοῦ ὑπ᾽αὐτὸ Πυθίου (38), καὶ ἀνήρχετο εἰς τὸ ἄστυ. Διὰ δὲ τῶν Προπυλαίων προελθοῦσα πρὸς τὸν Παρθενῶνα, διεσχίζετο δίχα, καὶ παροδεύσασα παρὰ τὰς δύο πλευρὰς αὐτοῦ, συνηνοῦτο πάλιν ἐμπρὸς τῆς ἀνατολικῆς, τῆς κυριωτέρας εἰσόδου του. Ἐκεῖ δὲ τὴν περιέμενον οἱ ἀνώτατοι τῆς πολιτείας ἄρχοντες καὶ οἱ νομοφύλακες (39). Ὁ ἄρχων Βασιλεύς, προβαίνων μέχρι τῆς πύλης, ἐδέχετο ἐν τῇ ἀοράτῳ τῶν θεῶν παρουσίᾳ ἐκ τῶν χειρῶν νέου παιδὸς τὸν πέπλον, ἵνα τὸν θέσῃ ἀντὶ τοῦ παλαιοῦ εἰς τοὺς ὤμους τοῦ χρυσελεφαντίνου ἀγάλματος (40), ἐν ᾧ δύο παρθένοι, αἱ ἀῤῥηφόροι, λαβοῦσαι διὰ νυκτὸς παρὰ τῆς ἱερείας τῆς Πολιάδος δύο κανᾶ μυστηριώδη καὶ κεκλεισμένα, τὰ παρέδιδον εἰς τὴν Τραπεζώ (41), τὴν μίαν τῶν δύο ἱερειῶν τῆς θεᾶς, τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἱερᾶς τραπέζης ἐπιτετραμμένην (42).

Ταύτην τὴν δημοτελεστάτην πομπὴν διαιώνισεν ἐν τῇ ζωοφόρῳ ἡ ποιητικὴ γλυφὶς τῶν περὶ τὸν Φειδίαν, ἀπολιθώσασα, οὕτως εἰπεῖν, τὴν ζωήν, καὶ συγχρόνως δοῦσα ζωὴν εἰς τὸν λίθον.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

(36) Ἀθήν. Δ, 168.
(37) Ἀνωτ. Σελ. 118.
(38) Φιλόστρ. Β. Ἡρώδ. 5.
(39) Μ. Β. 17, 18, 21, 22 Μολύδ. Η. 8, 7.
(40) Μ. Β. 19.
(41) Μ. Β. 19.
(42) Meurs. Att. iv. 11. Ἡσύχ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Τοιαύτη ἐστὶν ἡ ἀνεκτίμητος συλλογή, δι' ἧς τὴν ἀπόκτησιν δὲν δυνάμεθα ἱκανὴν νὰ ἐκφράσωμεν εὐγνωμοσύνην εἰς τὴν φιλοφροσύνην τῆς Βρεταννικῆς Κυβερνήσεως, καὶ ἥτις ἀπαρτίζει τὸν πρῶτον πηρῖνα τοῦ ἀρτισυστάτου τῆς Ἑταιρίας Μουσείου. Θέλει δὲ περιλάβει τὸ Μουσεῖον τοῦτο, ἐκτὸς τῶν ἄλλων συλλογῶν ἐκμαγείων ὅσας περιμένει πολλαχόθεν μετὰ πεποιθήσεως, ἀκόμη καὶ τὰς ἀρχαιότητας ὅσας ἰδίᾳ δαπάνῃ ἀνέσκαψεν ἢ ἀπέκτησεν ἡ Ἑταιρία, ἔτι δ' ὅσην ἀπαρτίζει, καὶ ἤδη ἀπήρτισε, συλλογὴν ἀγγείων, καὶ τέλος τὴν ὡραίαν συλλογὴν νομισματικῶν ἐκμαγείων ἐκ θείου, ἣν πρὸ διετίας τῇ ἔπεμψεν ὁ Ἄγγλος Κ. Τρεβέλυαν, ἐπαγγειλάμενος νὰ ἐπαυξήσῃ αὐτὴν εἰς τὸ μέλλον.

Πρὸ δύο ἐτῶν ἤδη ἀνέλαβεν ἡ Ἑταιρία, ὡς ἔργον ἄξιον προσοχῆς τῆς μεγίστης καὶ τῶν ἀφειδεστέρων τῶν θυσιῶν, τὴν ἐπανόρθωσιν τῶν ὑφισταμένων τοῦ Ἐρεχθείου μερῶν. Ἀνήγειρεν ἐπομένως τὰ κατερρυηκότα τοῦ σηκοῦ τείχη, ἀνέσκαψε καὶ ἐκάθηρε τὸ ἔμβαδὸν αὐτοῦ, ἠνέωξε τὴν τέως ἐπῳκοδομημένην μεγάλην αὐτοῦ πρόστασιν, ἐλάξευσε τοὺς ἐλλείποντας αὐτῆς σπονδύλους καὶ τὰ κιονόκρανα, ὡς καὶ τῆς ἐνταῦθα εὑρεθείσης Καρυάτιδος τὸ συντετριμμένον μέρος, καὶ ἔμελλε πρὸ παντὸς ἄλλου νὰ ἐπιχειρήσῃ τοῦ ναοῦ τούτου τὴν ἀποπεράτωσιν, εἰ καὶ ἤθελεν ἐξαντλήσει αὕτη πάντα τὰ διαθέσιμα τῆς Ἑταιρίας κεφάλαια καὶ ἀφαιρέσει ἀπ' αὐτῆς τοὺς τρόπους πρὸς πᾶσαν ἐπιχείρησιν ἄλλην.

Ἀλλ' ὁ ἐν παντὶ χρόνῳ καὶ πάσῃ πρὸς τὴν Ἑλλάδα σχέσει αὐτοῦ καὶ δημοσίᾳ καὶ ἰδιωτικῶς δειχθεὶς ἔνθερμος καὶ δραστήριος αὐτῆς φίλος, ὁ πρέσβυς τῆς Γαλλίας Κ. Πισκατόρης, ἔσπευσε νὰ συνδράμῃ γενναίως τὴν Ἑταιρίαν εἰς τὴν περίστασιν ταύτην, καὶ οὐ μόνον κατέβαλεν ἐξ ἰδίων

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

πᾶσαν τὴν εἰς τὸ ἔργον τοῦτο ἀναγκαίαν δαπάνην, συμποσουμένην εἰς πολλὰς δραχμῶν χιλιάδας, ἀλλά, προσαγαγὼν αὐτῇ καὶ ἕτερον δῶρον, τοῦ χρηματικοῦ οὐχ ἧττον πολύτιμον, ἐπέτρεψεν ὥστε τὴν διεύθυνσιν τῆς ἀνεγέρσεως ν᾽ ἀναλάβῃ ὁ ἐνταῦθα ἐπιδημῶν ἄριστος ἐν ἀρχιτέκτοσι Γάλλος Κ. Πακάρδος.

Τούτου τῇ ἐμπειροτέχνῳ συμπράξει συνηρμόσθη καὶ ἀνηγέρθη τὸ ὑπὸ τῆς Ἑταιρίας ἀνευρεθὲν μετὰ τοῦ ὑπ᾽ αὐτῆς λαξευθέντος μέρους τῆς Καρυάτιδος, ἀνεστήθη δ᾽ εἰς τὴν οἰκίαν θέσιν, σιδηρῷ κίονι στηριχθέν, τὸ ἐξ Ἀγγλίας δωρηθὲν αὐτῇ τῆς ἄλλης Καρυάτιδος ἐκμαγεῖον, συνεπληρώθη δ᾽ ὁ θριγκὸς μετὰ τῶν λοιπῶν μερῶν τῆς τῶν Καρυατίδων προστάσεως διὰ κατασκευῆς καὶ προσθήκης νέων ἐπιστυλίων καὶ βάσεων, καὶ τέλος περιεσκάφη καὶ ἰσοπεδώθη τὸ περὶ τὴν πρόστασιν ταύτην ἔδαφος.

Ἐν δὲ ταῖς ἐργασίαις ταύταις ἀνωρύχθησαν ἐν τῷ βράχῳ τοῦ ἐδάφους ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος Τετάζου, συναδέλφου τοῦ Κ. Πακάρδου, τρεῖς φυσικαὶ ὀπαί, ἴσως τῆς τριαίνης τὰ ἴχνη, ἃ ἀναφέρουσιν οἱ ἀρχαῖοι ὡς μνημόσυνον τῆς θείας ἐκείνης ἀμφισβητήσεως περὶ τῆς ἀττικῆς γῆς (43). Τὴν βοήθειαν ταύτην κηρύττει μετὰ μεγίστης εὐγνωμοσύνης ἡ Ἐφορεία, ὡς ὑπερβᾶσαν πάσας τὰς ἐλπίδας καὶ ἀξιώσεις αὐτῆς, καὶ ἀναδείξασαν ἔργον ἀνώτερον τοῦ ὃ ἐδύνατο αὐτὴ διὰ τῶν ἰδίων αὐτῆς πόρων ἐν ἴσῳ διαστήματι χρόνου νὰ κατορθώσῃ.

Δύο δ᾽ ἔργα τῆς Ἑταιρίας περιορίζομαι προσαναφέρων, καὶ ἐφ᾽ ἑνὸς ἐξ αὐτῶν ἔχω δυστυχές τι συμβὰν ν᾽ ἀναγ-

(43) Καὶ ὕδωρ ἔστιν ἔνδον θαλάσσιον ἐκ φρέατος . . . καὶ τριαίνης ἐστὶν ἐν τῇ πέτρᾳ σχῆμα. Ταῦτα δὲ λέγεται Ποσειδῶνι μαρτύρια εἰς τὴν ἀμφισβήτησιν τῆς χώρας φανῆναι. Παυσ. Α. 26.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

γείλω. Πρὸ δύο ἐτῶν τὸ Βρεταννικὸν Μουσεῖον ἔπεμψε δῶρον εἰς τὴν Ἑταιρίαν, ἐκμαγεῖα ἐκ μέλανος γῆς τῶν τεσσάρων τμημάτων τῆς ζωοφόρου τοῦ ναοῦ τῆς Ἀπτέρου Νίκης, τῶν ἐν Λονδίνῳ διατηρουμένων. Καὶ τὰ μὲν τρία ἐνεπετέθησαν εἰς τὸν θριγκὸν τοῦ ναοῦ, καὶ μένει μόνον, ὡς ἡ ὁμόχρους αὐτοῖς Καρυάτις, νὰ ἐπιχρισθῶσιν εἰσέτι. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἀνεβιβάζετο καὶ τὸ τέταρτον, ὅπερ ἀνέκαθεν, ἀπὸ τῆς κατασκευῆς αὐτοῦ ἤδη, ἦν τεθραυσμένον καὶ συνδεδεμένον σιδηροῖς τόρμοις, αἱ δοκοί, αἵτινες πολὺ ἀνώτερα βάρη εἶχον φέρει ἀκινδύνως, ἐνέδοσαν αἴφνης, καὶ τὸ ἐκμαγεῖον κατέπεσε καὶ κατεσυντρίβη. Ἡ συμφορὰ αὕτη ἦν μὲν τυχαία καὶ ἀκούσιος, καὶ καθ' ἃ ἐπληροφορήθη ἡ Ἐφορεία εἰς οὐδενὸς ἀμέλειαν ἢ ἀπερισκεψίαν δύναται δικαίως ν' ἀποδοθῇ·

« Πολλὰ δ' ἀνθρώποις παρὰ γνώμαν ἔπεσεν
Ἔμπαλιν μὲν τέρψιος » (34).

ἀλλὰ δὲν θέλω ν' ἀρνηθῶ ὅτι τὸ συμβὰν ἐστὶ λυπηρόν, ἀμαυροῦν αὐτὸ μόνον τὴν ἄλλως χαροποιὸν ἔκθεσιν τῶν ἔργων τῆς Ἑταιρίας, καὶ ἐκθέτον αὐτὴν εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ ν' ἀποκτήσῃ ὅπως δήποτε ἄλλο ἐκμαγεῖον ἀντὶ τοῦ ἀπολεσθέντος.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Πέρυσιν ἀνέφερον ἐν ἐκτάσει ὅτι κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ πλοιάρχου Κ. Παλάσκα ἡ Ἑταιρία ἐπεχείρησε νὰ θέσῃ γνώμονας εἰς τὸν Πύργον τοῦ Κυρρήστου καὶ ν' ἀποδώσῃ τὸ ἀρχαῖον ἐκεῖνο ὡρολόγιον εἰς τὴν πρώτην του χρῆσιν, δεικνύον τῆς ἡμέρας τὰς διαιρέσεις ὡς ἐπὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Τέσσαρες γνώμονες ἐτέθησαν τότε ἐν εἴδει ἀπο-

(34) Πίνδ. Ὀλ. ΙΒ, 14. — Ταῦτα ἐν τῇ Γαλλικῇ μεταφράσει·
« Bien souvent l'homme a vu
Son espoir renversé d'un coup inattendu ».

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

πείρας, ἥτις ἐπέτυχεν ἐντελῶς· δι᾽ ὃ ἡ Ἑταιρία ἀπεφάσισε νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην, στερεοῦσα ἐκείνους τοὺς γνώμονας καὶ προσθέτουσα καὶ τοὺς ἔτι ἐλλείποντας. Τοῦ ἔργου δὲ τούτου τὴν ἐκτέλεσιν ἐνεπιστεύθη εἰς τὸν μηχανικὸν Βαϊσεμβάχ, ὅστις εὑρίσκεται ἤδη περὶ τὸ τέλος αὐτῆς.

H

Ἔτος 1848.

Ἂν τῆς συνεδριάσεως ταύτης σκοπὸς μόνος ἦτον ἡ ἔκθεσις τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἐτησίας ἡμῶν ἐνεργείας, ἴσως ἤθελε διστάτει ἡ Ἐφορεία νὰ παρουσιασθῇ σήμερον λόγον διδοῦσα, διότι ἀποτελέσματα τοιαῦτα, ἐκ προοιμίων τ᾽ ὁμολογεῖ, δὲν ἔχει νὰ καταδείξῃ ἐπὶ τοῦ ἐνεστῶτος ἔτους σχεδὸν παντάπατιν. Ἀλλ᾽ ἡ δημοτελὴς αὕτη ὁμήγυρις ἐγκατέστη προσέτι καὶ πρὸς διηνεκὲς μνημόσυνον συμβάντος ἐθνικὴν ἔχοντος σημασίαν, τῆς πρώτης καθιδρύσεως τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας. Ἅμα ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Θρόνου παρέλαβεν ἡ ἐλευθερία τὴν εὐνομίαν συμπάρεδρον ἐν Ἑλλάδι, τὸ βαθὺ αἴσθημα εὐλαβείας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους πρὸς τὸ πολύτιμον προγονικὸν κληροδότημα τῶν μνημείων τῆς ἀρχαιότητος, ἀπεκαλύφθη προδήλως εἰς τῆς Ἑταιρίας ταύτης τὴν αὐτόματον σύστασιν. Διὰ τοῦτο ἡ Ἐφορεία, εἰ καὶ μηδὲν ἴσως ἔχουσα ν᾽ ἀναγγείλῃ ἄξιον τῆς προσοχῆς καὶ τῆς προσδοκίας ὑμῶν, δὲν ἠθέλησεν ὅμως, ἕνεκα τούτου, ν᾽ ἀφαιρέσῃ τὴν πανηγυρικὴν ταύτην ἄνοδον εἰς τὸν ἱερὸν τῆς ἀρχαιότητος λόφον, τὴν ἀναπολοῦσαν τὴν πνευματι-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τὴν ἡμῶν κοινωνίαν ἐν ὀνόματι τῆς Ἑλληνικῆς δόξης καὶ τοῦ εὐγενοῦς τῆς ἐπιστήμης συμφέροντος, καὶ ἐλέγχουσαν ὑπέρ τι καὶ ἄλλο τὸν βαθμὸν τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας.

Διὰ τῆς ἑορτῆς ταύτης ἀναπολοῦμεν καὶ εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ εἰς τοὺς ἐπιτηροῦντας ἡμᾶς, ὅτι εἴμεθα οἱ ἀπόγονοι τῶν μεγάλων ἐκείνων, περὶ ὧν μᾶς μηνύουσι τὰ ἔργα καὶ ἡ φήμη αὐτῶν, ὅτι ἀναδεχόμεθα τῆς κληρονομίας αὐτῶν καὶ τὰς συνεπείας καὶ τὴν εὐθύνην, καὶ ὅτι ἀγωνιζόμεθα νὰ φέρωμεν ἐπαξίως τὸ δυσβάστακτον τοῦτο βάρος. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῶν ὑψηλῶν ἐμπνεύσεων αἵτινες καὶ ἐκ τῶν ἀφορμῶν αὐτῆς καὶ ἐκ τῶν τόπων ἐκρέουσιν, ὑπὸ τὰς σεβασμίας ταύτας σκιάς, καὶ περιπνεόμενοι ὑπὸ τοῦ ἐνθουσιαστικοῦ πνεύματος τῶν ἀρχαίων αἰώνων, προσαναβαίνομεν ἀπὸ τῆς ὕλης εἰς τὴν διάνοιαν, καὶ ἐνθυμούμεθα ὅτι οὐ μόνον λίθων ξεστῶν καὶ μνημείων γραπτῶν παρελάβομεν διαθήκην, ἀλλὰ καὶ παραδειγμάτων ἀξιαγάστων, καὶ ἀρετῶν σωσιπόλεων.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ὡς ὀφείλομεν ἅπαξ καθ' ἑβδομάδα, εἰσερχόμενοι εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, ν' ἀκούωμεν τὸν λόγον αὐτοῦ καὶ τὰς πράξεις τῶν εὐαρεστησάντων αὐτῷ ὅπως δι' αὐτῶν κρατυνόμεθα εἰς τῶν κοινωνικῶν καθηκόντων τὴν ἄσκησιν, οὕτως ἂς ἐπικρατήσῃ ἐσαεὶ τὸ πρὸ δεκαετηρίδος εἰσαχθὲν ἔθος τοῦ ν' ἀνερχώμεθα ἅπαξ κατ' ἔτος εἰς τὸ παγκόσμιον τοῦτο προσκυνητήριον, ἔνθα διὰ τῆς θεωρίας τῶν ἀγήρων προγονικῶν ἀριστουργημάτων ν' ἀναπτερῶμεν τὴν ψυχὴν εἰς τὴν μνήμην τῶν ἀγήρων πράξεων, ἔνθα ἐπιφοιτῶσαι ἡμᾶς ἐλλάμψεις τῆς παλαιᾶς ἀρετῆς, νὰ μᾶς παρασκευάζωσιν ἀθλητὰς ῥωμαλεωτέρους εἰς τοῦ δημοσίου βίου τὸ στάδιον. Ἐδῶ που περιϊπτάμεναι ἀθανάτων ἀνδρῶν σκιαὶ ἀθάνατοι, θέ-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

λουσι μυστηριωδῶς ὁμιλεῖ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν, καὶ μᾶς ἀναμιμνήσκει πῶς ἡ τιμὴ καὶ ἀφοσίωσις σώζουσι τὰ ἔθνη, πῶς, προκειμένου τῆς πατρίδος κινδύνου, οἱ Θεμιστοκλεῖς καὶ οἱ Ἀριστεῖδαι ἀπέπτυον πᾶσαν κενοδοξίαν φιλόπρωτον, καὶ περιεπτύσσοντο εἰς δεσμὸν ἡρωϊκῶς πατριωτικόν· πῶς ὁ μὲν τοὺς τῆς Ἑλλάδος θησαυροὺς ἀνελέγκτως διέπων οὐδ᾽ ὀβολὸν ἐκέκτητο εἰς πορθμεῖα τοῦ Χάρωνος, ὁ δὲ καὶ ταύρειον ἔπιεν αἷμα, ἵνα μὴ βιασθῇ καὶ κοινοπραγήσῃ μετὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος του.

Αἱ αὐταὶ δὲ θέλουσι πάλιν μᾶς νουθετεῖ διηγούμεναι, πῶς διχονοιῶν ἐμφύλιοι σπαραγμοί, ἀναῤῥιπιζόμενοι ὑπὸ δημαγωγικῶν ἐρεθισμῶν τῶν συκοφαντῶν, πῶς κραυγαὶ ἰδιοτελείας κατασιγάζουσαι τὴν εὐγενῆ φωνὴν τῆς αὐταπαρνήσεως, πῶς τῶν ἰδιωτικῶν καὶ δημοσίων ἠθῶν ἡ διαφθορὰ ἐπέφερον τὴν ἀγέρωχον τῆς Σπάρτης ἐπέμβασιν, καὶ μετὰ ταῦτα τὴν κατάλυσιν τῆς Ἑλληνικῆς αὐτονομίας.

Ἂν δὲ ποτὲ ἤθελον ἔλθει καιροὶ δραστηριωτέρας ἀρετὰς ἀπαιτοῦντες, αὐταί, αὐταί, πυρὸς τὴν ἀτμοσφαῖραν πληροῦσαι, καὶ τὰ στήθη ἡμῶν τῆς ἀρχαίας ἀνδρείας, θέλουσι παιανίζει τὸ *ἐλελεῦ* τῶν Μαραθωνομάχων, καὶ ψάλλει τὰς Πλαταιὰς καὶ τὰς Θερμοπύλας, καὶ τὸ γοερόν: *Ὀὰ Περσικοῦ στρατεύματος!* (1).

Καὶ ἂν ὁ μόνος καρπὸς ὃν ἀποφέρομεν ἐκ τῆς ἐπετείου συνελεύσεως ταύτης ἐστὶ τὸ νὰ ταμιεύωμεν εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν αἰσθήματα ὑψηλότερα καὶ ἀρχαιοπρεπέστερα, ἄλλον κοινωφελέστερον οὐδ᾽ ἀνώτερον τούτου δὲν δυνάμεθα νὰ ζητῶμεν, οὐδ᾽ ἐπιδέχεται νὰ τελέσωμεν ἀξιώτερον τῆς καθιδρύσεως τῆς Ἑταιρίας ἡμῶν τὸ μνημόσυνον.

Ἀλλὰ διὰ τῶν λόγων τούτων δὲν ἐννοῶ βεβαίως ὅτι ἡ

(1) Αἰσχύλ. Πέρσ. 116.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἐφορεία θέλει ἢ δύναται νὰ ὑπεκφύγῃ τὴν ὑπὸ τοῦ ὀργανισμοῦ ἐπιβαλλομένην αὐτῇ ὑποχρέωσιν τοῦ νὰ ἐκθέσῃ πρὸς τὴν Ἑταιρίαν ὅσα ἔπραξεν ἐν διαστήματι τοῦ ἔτους, ἢ κἂν τοὺς λόγους τῆς ἀπραξίας της, οὐδ᾽ ἔχει δ᾽ ἀνάγκην ὑπεκφυγῆς ὅπως σώσῃ τὴν ἰδίαν εὐθύνην, διότι τῆς ἀπραξίας αὐτῆς τὸ μὲν ἐπήγασεν ἐκ περιστάσεων ἀκαταμαχήτων καὶ ἀναποδράστων, τὸ δὲ ὑφίσταται κατ᾽ ἐπιφάνειαν μόνον.

Κατὰ τὸ ἔτος τῷ ὄντι τοῦτο ἐπέπρωτο ν᾽ ἀναχαιτισθῇ βιαίως καὶ ἀπαισίως ἡ Ἑταιρία ἐν μέσῳ τῶν ἀνενδότων προσπαθειῶν της. Ἡ ἀπροσδόκητος θανάτου πληγή, ἥτις ἀντήχησε μέχρι τῶν σπλάχνων τοῦ πανελληνίου, αὐτὴ ἡ στερήσασα τὴν Κυβέρνησιν τοῦ συνέχοντος εἰς χεῖράς του τὰς ἡνίας τῆς διοικήσεως, αὐτὴ καὶ ἐκ τῶν κόλπων τῆς Ἑταιρίας ἀνήρπασε τὸν ἀείμνηστον αὐτῆς Πρόεδρον (2), τὸν μετὰ τελεσιουργοῦ ζήλου συμμερίζόμενον καὶ στηρίξαντα πάντας αὐτῆς τοὺς ἀγῶνας. Τὴν μνήμην τοῦ μεγάλου ἐκείνου πολίτου εὐφήμως ἐνταῦθα ἀναπολῶ, διότι ἐπὶ τρία ἔτη ἐξηκολούθησεν ἐμψύχων καὶ διευθύνων τὴν Ἑταιρίαν, καὶ μέχρι τῆς τελευταίας ἀναπνοῆς του προνοήσας ὑπὲρ τῶν συμφερόντων αὐτῆς, καὶ μνημόσυνον καταλείπων εὐεργεσίας, ἀπῆλθε καθ᾽ ἣν στιγμὴν περιέμενε τῶν ἐνεργειῶν του ἄφθονον ἀποτέλεσμα, καὶ τῇ ἐκληροδότησεν ἐλπίδα βεβαίαν καὶ αὐτῷ ἐπιζήσασαν ἐπισήμου τινὸς ὠφελήματος.

Ἀλλ᾽ ὁ καταπληκτικὸς χείμαρος ὅστις ἐπ᾽ ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν κατέσεισεν ἐκ θεμελίων τῆς Εὐρώπης τὸ κοινωνικὸν οἰκοδόμημα, αὐτὸς κατὰ δυστυχῆ σύμπτωσιν συμπαρέσυρε καὶ τὴν λαμπρὰν ταύτην ἐλπίδα τῆς Ἑταιρίας,

(2) Τὸν Ἰωάννην Κωλέττην.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἀφ᾽ οὗ εἴχομεν ἤδη λάβει σχεδὸν ἀναμφιβόλους τῆς πραγματοποιήσεως αὐτῆς ἐγγυήσεις. Καὶ ταύτην μέν, καθ᾽ ὃ μὴ τελεσφορήσασαν, ἐξαιτοῦμαι διὰ πολλοὺς λόγους τὴν ἄδειαν ν᾽ ἀποσιωπήσω. Ἡ δ᾽ Ἑταιρία, ξένη εἰς ἀνταιτιάσεις πολιτικάς, καὶ τοῖς τῶν φατριῶν μὴ χρωμένη διόπτροις, καταθέτει ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει Προέδρου αὐτῆς ὕστατον φόρον εὐσεβοῦς καὶ εὐγνώμονος μνήμης.

Ἀλλ᾽ ἀντὶ νὰ κατηγορήσωμεν ἀπραξίας τὴν Ἑταιρίαν, δικαιότερον ἴσως φανῇ νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι, ἐν ᾧ ἡ γῆ ὑπεγόγγυζε καὶ ὁ ὁρίζων ἐκυοφόρει θυέλλας, ἐν ᾧ παντοία σύγχυσις ἐπεκράτει καὶ ἰδεῶν καὶ ἐλπίδων καὶ φόβων, ἡ Ἑταιρία ἀμεταστρεπτεὶ τὸ βλέμμα πρὸς τὸν ἴδιον σκοπὸν προσηλωμένον ἔχουσα, ἔδιδε τὸ παρήγορον θέαμα ἀνδρῶν ἐλπιζόντων εἰς τῆς πατρίδος τὴν τύχην, καὶ τὴν εὔκλειαν, καὶ πρόοδον αὐτῆς τὸ ἐφ᾽ ἑαυτοῖς ἐπιδιωκόντων ἐπὶ σταδίου ἀγώνων εἰρηνικῶν, καὶ ἐν μέσῳ τοῦ σάλου ἀπερισπάστως ὑπηρετούντων τὸ ἔργον εἰς ὃ οἰκειοθελῶς ἐτάχθησαν· διότι, ἂν καὶ διὰ πάσας τὰς ῥηθείσας αἰτίας, τῆς Ἑταιρίας αἱ ὑλικαὶ ἐργασίαι εἰς ἐλαχίστας περιωρίσθησαν, ἀλλ᾽ ἠσχολήθη εἰς ἄλλης φύσεως ἄλλας, οὐχ ἧττον ἐπωφελεῖς, καὶ ἴσως μάλιστα πρέπει τὸ ἔτος τοῦτο νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ γονίμων ἀποτελεσμάτων περιεκτικώτερον δι᾽ αὐτήν.

Ἡ πρώτη αὐτῆς φροντὶς ὑπῆρξε νὰ συλλέξῃ τὰς πολλαχοῦ τῶν Ἀθηνῶν παρεῤῥιμμένας στήλας μετ᾽ ἐπιγραφῶν καὶ ἄλλας ἀρχαιότητας ὅσαι ἐφθείροντο ἀμελούμεναι, καὶ νὰ καταθέσῃ αὐτὰς μετὰ τῶν λοιπῶν ἀρχαίων ἀντικειμένων, ὅσα πρὸ καιροῦ συνάγει, ἐντὸς τοῦ ὑπ᾽ αὐτῆς εἰς πρόχειρον Μουσεῖον διασκευασθέντος πύργου τοῦ Κυῤῥήστου.

Μετὰ ταῦτα δ᾽ ἠθέλησε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν ἐκκαθάρισιν τῆς Ἀκροπόλεως, καὶ ν᾽ ἀπαλλάξῃ τὴν ἐπιφάνειαν αὐ-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τῆς, καὶ ἰδίως τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα, τῶν βαναύσων καὶ καταρρεόντων Ὀθωμανικῶν ἐποικοδομημάτων. Ἀλλ' ἀπήντησεν εἰς τὴν ἐργασίαν ταύτην προσκόμματα, διότι τὰ μὲν τῶν ἐρειπίων τούτων τῇ ἀπηγορεύθη νὰ ἐγγίσῃ, ὡς δυνάμενα δῆθεν νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς ἐθνικὰ μουσεῖα, τὴν δὲ ἀχρείαν ὕλην τῶν ἐξορυττομένων λιθαρίων δὲν τῇ ἐπετράπη νὰ διαθέσῃ ὑπὲρ τῆς ἐργασίας, θεωρηθεῖσαν ὡς δημοσίαν περιουσίαν.

Τρίτον τέλος, γνῶσιν ἔχουσα ὅτι πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἀνορύττονται ἀρχαῖα ἀγγεῖα εἰς μυριάδας, καὶ ἐν τῷ ἅμα ἐξάγονται τοῦ κράτους χωρὶς οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον μέρος αὐτῶν νὰ μείνῃ εἰς τὰ ἡμεδαπὰ μουσεῖα, καθυπέβαλεν εὐσεβάστους περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου προτάσεις εἰς τὴν κυβέρνησιν.

Ἀλλὰ τὰ λοιπὰ τῆς ἐνεργείας αὐτῆς ἀποτελέσματα εἰσὶν εὐτυχέστερα ἅμα καὶ σπουδαιότερα. Οἱ ἀκούσαντες τὰ ὑπὸ τῆς Ἐφορείας ἐκτεθέντα κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος, ἐνθυμοῦνται ἴσως ὅτι κατὰ παράκλησιν αὐτῆς, ἡ Βρεταννικὴ Κυβέρνησις εἶχε πέμψει πρὸς τὴν Ἑταιρίαν τὴν ἀνεκτίμητον ἐκείνην συλλογὴν τῶν γύψων τοῦ Παρθενῶνος, ἥτις πρὸ ἑνὸς ἔτους μᾶς παραμυθεῖ διὰ τῶν πρωτοτύπων τὴν στέρησιν. Εἰς τὴν ἐπιστολὴν δι' ἧς ἡ Ἐφορεία, διερμηνεὺς γινομένη τῶν αἰσθημάτων τῆς Ἑταιρίας, ἐξέφρασεν εἰς τὴν μεγαλόδωρον κυβέρνησιν τὴν ἔνθερμον εὐγνωμοσύνην αὐτῆς, ὑπηνίξατο μετ' εὐλαβείας καὶ τὴν εὐχὴν τοῦ νὰ ἰδῇ ποτε εἰς τὸ μουσεῖον ἡμῶν κατατεθειμένα πλησίον τῶν ἀριστουργημάτων τούτων καὶ τ' ἀδελφὰ αὐτῶν κατά τε ῥυθμὸν καὶ κάλλος ἐκμαγεῖα τῶν λίθων τῆς Φιγαλείας. Παραδεξάμενος δ' εὐμενέστατα τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, καὶ συστήσας αὐτὴν μετὰ προθυμοτάτης σπου-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

δῆς, προκαλούσης πᾶσαν ἡμῶν τὴν εὐγνωμοσύνην, ὁ ἐνταῦθα Κ. πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας μᾶς ἀνήγγειλε μετ' οὐ πολύ, ὅτι Α. Μ. ἡ Βασίλισσα ηὐδόκησε νὰ ἐπινεύσῃ καὶ εἰς ταύτην ἡμῶν τὴν εὐχήν, καὶ ὅτι πλοῖον ἐπίτηδες ὑπὸ τοῦ Βρεταννικοῦ μουσείου ναυλωθέν, κατήγαγεν εἰς τὸν Πειραιᾶ τὰ ζητηθέντα ἐκμαγεῖα τῆς Φιγαλείας. Ὁ αὐτὸς δὲ Κ. πρέσβυς εἰδοποίησε τὴν Ἐφορείαν, ὅτι τῆς μετακομιδῆς καὶ ἐναποθέσεως αὐτῶν ἡ δαπάνη θὰ καταβληθῇ ὑπὸ τοῦ Βρεταννικοῦ μουσείου, μὴ θέλοντος νὰ καταβάλῃ ἡ ὀλίγους πόρους ἔχουσα Ἑταιρία οὐδ' ὀβολὸν δι' αὐτά.

Οὕτω διὰ τοῦ γενναίου τούτου δώρου, γενομένου τοσοῦτον εὐγενῶς καὶ ἐλευθερίως, ἀπήλαυσε τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος τὰς εἰκόνας τοὐλάχιστον τῶν θαυμασίων ἐκείνων καλλιτεχνημάτων, ὧν ἄδικος τύχη τὸ ἐστέρησε καθ' ὃν καιρὸν καὶ ἡ ὕπαρξις, καὶ ἡ τιμή, καὶ ἡ ἰδιοκτησία του ἦσαν ἐλεεινὸν ἕρμαιον τῶν ἰσχυροτέρων.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ἡ Ἐφορεία, θέλουσα νὰ παρασκευάσῃ καὶ δι' αὐτά, ὡς εἶχε καὶ διὰ τὰ τοῦ Παρθενῶνος, θέσιν κατάλληλον πρὸς ἐναπόθεσιν, ἐζήτησε πολλάκις καὶ κατ' ἐπανάληψιν παρὰ τῆς κυβερνήσεως νὰ τῇ παραχωρηθῇ τὸ ἕτερον ἥμισυ τοῦ οἰκοδομήματος τοῦ δοθέντος αὐτῇ εἰς μουσεῖον, καὶ ἐπέμεινε τοσούτῳ μᾶλλον εἰς τὴν αἴτησιν ταύτην, καθ' ὅσον εἶχε κατορθώσει νὰ λάβῃ καὶ ἐκ Γαλλίας τὴν ὑπόσχεσιν ἀποστολῆς ἐκμαγείων τῶν κυριωτέρων ἀριστουργημάτων τῶν μουσείων αὐτῆς. Τῆς δ' Ἐφορείας τὸ σχέδιον καὶ ἡ ἐλπίς, ἐπὶ βεβαίων σαλευομένη βάσεων, ἦν ν' ἀπαρτίσῃ κατ' ὀλίγον, ἂν δὲν παρενέπιπτον αἱ σημεριναὶ τῆς Εὐρώπης ἀνατροπαί, καὶ ἂν εἶχε τὸν κατάλληλον τόπον, πλουσιώτατον ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον ἐκ προπλασμάτων. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἀνυπέρβλητοι λόγοι ὑπηρεσίας δὲν ἐπέτρεψαν μέχρι

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών Academy of Athens

τοῦδε τὴν ἐκ μέρους τοῦ ὑπουργείου τῶν στρατιωτικῶν δυσχερῆ παραχώρησιν τοῦ οἰκοδομήματος τούτου, τοσοῦτον κατεπειγόντως ἀναγκαίαν εἰς τὴν Ἑταιρίαν· δι' ὃ καὶ ἐβιάσθη ἡ Ἐφορεία νὰ ἐναποθέσῃ τὰ ἐκμαγεῖα ἐκεῖνα πρὸς ὥραν ἐντὸς τῆς αὐτῆς αἰθούσης, ἥτις μόλις περιέχει αὐτὰ μετὰ τῶν Ἀττικῶν.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὰ καλλιτεχνήματα ταῦτα εἰσὶν ἤδη ἓν τῶν ἀγλαϊσμάτων τοῦ τῆς Ἑταιρίας μουσείου, καὶ ἀντικείμενον συνεχὲς τῆς ἐπισκέψεως ἑκάστου τῶν φιλοκάλων καὶ φιλαρχαίων, φέρε ἀναφέρωμεν κεφαλαιωδῶς τὰ περὶ αὐτῶν, κυρίως ἐπιτέμνοντες ὅσα περὶ αὐτῶν ὁ πολὺς ἐν ἀρχαιολόγοις Λεβάσιος εἶπε (3), καθὼς καὶ πέρυσι περιεγράψαμεν τὰ φειδαϊκὰ ἐκεῖνα ἐν περιλήψει. Καὶ εἴθε καθ' ἕκαστον ἔτος ὅμοιαι εὐποιΐαι νὰ μᾶς παρέχωσι περιστάσεις τοῦ νὰ ἐπιθεωρήσωμεν οὕτω βαθμηδὸν πάντα τ' ἀριστουργήματα τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης, ὅσα ἔκφυλα σήμερον κοσμοῦσι μουσεῖα ἀλλότρια.

Ὅτε ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ὁ ὀλέθριος ἐκεῖνος λοιμὸς ἐνέσκηψεν εἰς Ἀθήνας, καὶ συγχρόνως εἰς πολὺ τῆς Πελοποννήσου (4), τότε οἱ κάτοικοι τῆς Ἀρκαδικῆς πόλεως Φιγαλείας, κατατρυχόμενοι ὑπὸ τῆς μάστιγος, κατέλιπον τὰς ἑστίας των, καὶ κατέφυγον εἰς τὰ παρακείμενα ὄρη, ἰδίως δέ, φαίνεται, ἀνῆλθον εἰς τὴν ὑψηλὴν καὶ σύμφυτον θέσιν Βάσσας, ὅπου ἡ διασπορὰ αὐτῶν, τὸ εὐκραέστερον κλίμα, καὶ ἡ ἐκεῖ δροσερὰ καὶ ζωογόνος ὑπερβόρειος αὖρα, ἀπέσβεσαν διόλου τὸ μίασμα. Διὰ τοῦτο τὴν σωτηρίαν των εἰς τοῦ Ὑπερβορείου Ἀπόλλωνος ἀναφέροντες τὴν ἐπικουρίαν, ἀνήγειραν οἱ Φιγαλεῖς εἰς αὐτὴν τῆς καταφυ-

(3) Lebas, Monumens d'Antiquité figurée, 1er Cahier.
(4) Θουκ. Β, 54.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

γῆς των τὴν θέσιν (5) κατὰ τὰς ἀμφιθεατροειδεῖς καὶ ζωγραφικὰς ὑπορείας τοῦ Κοτυλίου ὄρους, Ναὸν Ἐπικουρίου Ἀπόλλωνος (6). Τοσαύτη δ' ἦν τότε (7) ἡ καλλιτεχνικὴ τῶν Ἀθηναίων ὑπεροχή, ὥστε οἱ Ἀρκάδες παρ' αὐτῶν, καίτοι πολεμίων, μετεπέμψαντο οἰκοδόμον, τὸν περικλεῆ Ἰκτῖνον, ἐναύλους ἔτι ἔχοντα τῶν Ἑλλήνων τὰς χειροκροτήσεις διὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ Παρθενῶνος, τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ ἐκείνου ἀριστουργήματος τῶν ἀρχαίων χρόνων. Ὁ σοφὸς δ' οὗτος ἀριστοτέχνης ἐφεῦρε καὶ διὰ τὸ ἀρκαδικὸν ἱερὸν νέας ἀναλογίας καὶ νέον ῥυθμόν, καὶ κατεποίκιλεν αὐτὸ παντοίῳ κόσμῳ, ὥστε τὸ ἀνέδειξεν ἕνα τῶν ὡραιοτάτων καὶ περιφημοτάτων ναῶν, ἐφ' οἷς ἡ Πελοπόννησος ἐσεμνύνετο (8).

Χωρὶς νὰ ἐκταθῶ εἰς τὰ καθέκαστα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς διασκευῆς τοῦ ναοῦ τούτου, ἀρκοῦμαι λέγων ὅτι ἦν ἔσωθεν κεκοσμημένος δι' ἡμικιόνων ἐνῳκοδομημένων εἰς προέχοντας τοίχους, τὰ δ' ἀνάγλυφα περὶ ὧν ἡμῖν πρόκειται, περιέθεον ὑπὲρ τοὺς ἡμικίονας τούτους, ὡς τις ἐσωτερικὴ ζώνη, ἑκατόμπους μὲν τὸ μῆκος, τὸ δ' ὕψος δίπους περίπου (9). Ἡ πρὸς ἄλληλα διάθεσις τῶν 3 πρὸς τοῖς 20 τμημάτων ἐξ ὧν αὕτη συνέκειτο, ἔγινε διαφόρων εἰκασιῶν ἀντικείμενον, διότι, ὅτε ταῦτα ἀνευρέθησαν ἐν 1811 ὑφ' ἑταιρίας ἀρχαιεμπόρων, ἦσαν πάντα συγκεχυμένα καὶ συντεθλασμένα. Ἀλλ' ἀφ' οὗ τὸ Βρεταννικὸν μουσεῖον, πριάμενον αὐτά, τὰ συνεκόλλησε καὶ τὰ ἀπήρτισεν, ἡ ἀλληλουχία αὐτῶν ἀπεδείχθη πάσης ἀμφιβολίας κρείττων (10).

(5) Lenormant, Trésor de numism. et de glypt. P. 15.
(6) Παυσ. Η, 41.
(7) Ἐν Ὀλ. 86, δ'.
(8) Παυσ. Αὐτ.
(9) Μῆκος 100', ὕψος 2' 1 1/2'.
(10) Der Apollotempel zu Bassæ in Arcadien und die daselbst ausge-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Εἰς τὸν ἀριστοτέχνην τῆς γλυπτικῆς ταύτης τοῦ ναοῦ στεφάνης, ἴσως αὐτὸν τὸν Ἰκτῖνον (διότι παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἄρτιος τεχνίτης, ἀρχιτέκτων μάλιστα, ἦν ὁ κατέχων τῆς τέχνης τὴν ἀνθοδέσμην ὁλόκληρον) προὔκειτο βεβαίως τὸ θέμα, νὰ διαιωνίσῃ διὰ τῆς γλυφίδος τὴν περίστασιν τῆς τοῦ ναοῦ ἀνεγέρσεως, μέγα δεινὸν ἐπελθὸν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, καὶ τὸν Ἀπόλλωνα ἐπιφανέντα εἰς σωτηρίαν αὐτῆς. Ἀλλὰ τῇ μὲν ἡ Ἑλληνικὴ διάνοια, φιλοῦσα ὑπὸ ποιητικὰ νὰ ἐνδύῃ ἐμβλήματα τὴν πεζὴν ἱστορίαν, τῇ δὲ τοῦ Ἀθηναίου ἡ πατριωτικὴ κενοδοξία, φιλοτιμουμένη ἀττικὴν νὰ ἐπιτυπώσῃ σφραγίδα ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ μνημείου, παρέστησαν ἀντὶ τοῦ ὀλετῆρος λοιμοῦ, τῶν κενταύρων τὴν ἀνθρωποφόνον λύσσαν καὶ τῶν Ἀμαζόνων τὴν καταστρεπτικὴν εἰσβολήν, δύο μυθεύματα Ἀττικά, τῶν ἀρχαίων *Ἀτθίδων καὶ Θησηΐδων* προσφιλῆ ἀντικείμενα (11), ὧν τὸ μὲν (ἡ Κενταυρομαχία) καὶ τοῦ Θησείου ἐκόσμει τὴν ζωοφόρον, καὶ τὰς μετόπας τοῦ Παρθενῶνος, καὶ τὴν ἀσπίδα τῆς Παρθένου, καὶ τὸν Ἀετὸν τοῦ ἐν Πισάτιδι Ὀλυμπιείου, τὸ δὲ (ἡ μάχη τῶν Ἀμαζόνων), τὰ πέδιλα τῆς φειδαϊκῆς Ἀθηνᾶς, τὸν θρόνον τοῦ Ὀλυμπίου Διός, τὴν Ποικίλην, καὶ ἀμφότεραι αἱ σκηναὶ ὁμοῦ ἐν ἐντειχίῳ γραφῇ τὸ Θησεῖον. Συνέδεσε δ' ἀμφότερα μετὰ τῆς ἐπιχωρίου λατρείας, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ εἰς ὃν ὁ ναὸς ἀφιέρωται, παρεμβαλὼν τὸν Ἀπόλλωνα ὡς συναντιλήπτορα τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου, τόσῳ φυσικώτερον, ὅσῳ ὁ αὐτὸς Θεὸς ἦν καὶ *Λοίμιος* (12) ἢ *ἀλεξίκακος* ἐν-

grebanen Bildwerke, dargestellt und erläutert durch. O. M. Baron v. stackelberg. Rom. 1826.

(11) Θησηΐδες Πυθοστράτου καὶ Νικοστράτου. Διογ. Λ. Β', 59. — Κόδρου Inv. Sat. I, 2. — Θησεύς. Εὐριπ. Ἀπόσπ.

(12) Macrob. Saturn. I. 17.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ταυτῷ (13), ὁ αὐτὸς δὲ καὶ *Ἀμαζόνιος*, καθ' ὃ ἐπικουρήσας τοῖς Ἀθηναίοις κατὰ τῶν Ἀμαζόνων.

Τοιαύτης οὔσης τῆς τῶν γλυφῶν ὑποθέσεως, δὲν θέλω, φορτικῶς μακρηγορῶν, καὶ περιγράφων τ' ἀπερίγραπτα, νὰ προβῶ εἰς τὴν διὰ λέξεων ὠχρὰν σκιαγραφίαν τῆς τῶν ἔργων τούτων ποικιλίας καὶ ζωηρότητος· διότι πάντων λόγων κρεῖσσον ἐστὶν εἰς τὴν Ἀμαζονομαχίαν τὸ ἐκ τῆς ἀντιθέσεως τῶν δύο γενῶν ἀποτέλεσμα, καὶ εἰς τὴν τῶν Ἀμαζόνων διάπλασιν θαυμασία ἡ σύγκρισις τῆς γυναικείας τρυφερότητος μετὰ τῆς ἀνδρικῆς δραστηριότητός τε καὶ ῥώμης, καὶ ἀνεξάντλητος τῆς φαντασίας ὁ πλοῦτος, ὁ πολλαπλασιάζων τὰ τῆς μάχης συμβάντα, καὶ γραφικώταται συγχρόνως καὶ φυσικώταται τῶν μαχομένων αἱ θέσεις, ὁτὲ μὲν Ἀμαζόνες καταβληθεῖσαι ἢ πίπτουσαι τετρωμέναι, λυθείσης τῆς προσκτήτου αὐτῶν ἀνδρείας, καὶ Ἀθηναῖοι ἐπικείμενοι ἐνθουσιωδῶς, καὶ σύροντες ἐκ τῆς κόμης αὐτὰς μάτην ἀνθισταμένας· ὁτὲ δὲ πολεμισταὶ καταπονηθέντες ὑπὸ τοῦ *στρατοῦ τοῦ στυγάνορος* (14), καὶ ἀμίμητον ἐπιδεικνύντες τοῦ ἐφηβικοῦ σώματος τὸν σχηματισμόν, καὶ ἄλλοτε ἡ μάχη ἰσόῤῥοπος, ὅλη κίνησις καὶ ὅλη ἐνέργεια!

Ἀλλ' ἡ ζωηροτάτη πασῶν τῶν σκηνῶν, ἧς αἱ λοιπαὶ εἰσὶν ὡς ἐπεισόδια μόνον, ἔστιν ἡ κατέχουσα τὸ κέντρον τῆς πρὸς ἕω πλευρᾶς. Ἐκεῖ περὶ τὰς τρεῖς βασιλίδας τῶν Ἀμαζόνων, τὴν Ὀρύθειαν, τὴν Ἱππολύτην καὶ Ἀντιόπην, αἴρεται ἡ μάχη δεινή. Καὶ αἱ τρεῖς ἀδελφαὶ εἰσὶν ἔφιπποι, ἀλλὰ τὴν μὲν κατακρημνίζει τοῦ ἀποτρέχοντος ἵππου, ἐκ τῆς κόμης σύρων αὐτήν, στιβαρὸς Ἀθηναίου βραχίων, ἐν ᾧ καταφέρεται νὰ τὴν σπαράξῃ τὸ ξίφος του·

(13) Παυσ. Α, 3. Η, 41, κτλ.
(14) Αἰσχ. Προμ. Δεσμ. 730.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἡ δέ, καυχᾶται μὲν ὅτι θριαμβεύει, ὑπὸ δύο συντρόφων βοηθουμένη, καὶ νέος Ἕλλην ἐκπνέει ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ ἵππου της· ἀλλ' ὁ ἥρως τοῦ δράματος, ὁ Θησεύς, λεοντῆν περιβεβλημένος, αἴρει κατ' αὐτῆς τὸ τερατοκτόνον του ῥόπαλον, καὶ ἡ τύχη της δὲν μένει πλέον ἀμφίβολος. Πρὶν ὅμως στραφῇ πρὸς αὐτήν, διὰ βαρείας πληγῆς εἶχε καταβάλει τῆς τρίτης βασιλίδος τὸν ἵππον, καὶ ἐν ᾧ τὴν σύρει ἐκ τῆς κόμης, εἷς τῶν ὀπαδῶν του τὴν ἀναρπάζει καὶ τὴν αἰχμαλωτεύει.

Ἀλλὰ τὸ ἄλλο τοῦ *Ἀττικοῦ Ἡρακλέους* (15) ἆθλον ἐστὶ πολὺ εὐκλεέστερον τούτου. Δὲν μάχονται οἱ Λαπίθαι καὶ ὁ Θησεὺς κατὰ γυναικῶν πλέον, οὐδὲ κἂν κατ' ἀνδρῶν, ἀλλὰ κατ' ὀρεσιβίων τεράτων, ἐχόντων ἀγριανθρώπων μὲν ῥώμην, ἵππων δὲ ὁπλὰς καὶ ταχύτητα. Ὁ συνδυασμὸς οὗτος καὶ ἡ ἁρμογὴ τῆς ἱππείας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, παρέσχε θαυμασίαν συνθέσεων ἀφορμὴν εἰς τὸν γλύπτην, ὅστις τοσοῦτον σοφῶς διέπλασε τὸ ἰδανικὸν τοῦτο ὄν, ὥστε εἰς μὲν τὰ πρόσωπα ἐπιπνέει τι θηριῶδες, τὸ δὲ σῶμα φαίνεται ὡς ὑπὸ νοήμονος ψυχῆς κατοικούμενον. Ἐπὶ πάσης δὲ τῆς συνθέσεως ταύτης ἐπιφαίνεται φρικαλέον τι, καὶ ἀπαίσιος ἐστὶ τῶν θηρίων ἡ ὄψις, ἂν ἢ τοὺς κορμοὺς τῶν δένδρων, ἢ τῶν ὀρέων τοὺς βράχους ἐκριζώσαντα σφενδονίζωσιν, ἢ ἐπιβαίνωσι διὰ τῶν ἐμπροσθίων ποδῶν των, ἢ λακτίζωσι λυσσωδῶς, ἢ ἁρπάζωσιν ἐφ' ὕβρει καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν βωμῶν τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδία, ἢ ὀδὰξ ἐπικείμενοι σπαράττωσι τῶν ἐχθρῶν των τὰς σάρκας. Ἀπαίσιος δ' ἐστὶν ἐπίσης ἡ ὄψις των καὶ ὅτε, ἢ καταβαλλόμενοι ὑπὸ τὸ σιδηροῦν γόνυ, ἢ ἀποπνιγόμενοι ὑπὸ τὴν εὐ-

(15) Πλούτ. Θησ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ρωστον χεῖρα τῶν νέων Λαπίθων, διαστρέφωσι δυσμόρφως καὶ ἐναγωνίως αὐτήν, καὶ πνέωσι μανίαν ἀνίσχυρον,

Ἀλλ' ὡς ἐπὶ τῆς ἀντικειμένης πλευρᾶς, οὕτω καὶ κατὰ τὸ κέντρον τῆς δυτικῆς ταύτης παρίσταται τοῦ δράματος ἡ κυριωτάτη σκηνή, αὐτὴ ἥτις καὶ ἐν τῇ ζωοφόρῳ τοῦ Θησείου ἀπαραλλάκτως ἐπαναλαμβάνεται. Καινέας, ὁ βασιλεὺς τῶν Λαπίθων, προσβάλλεται λυσσωδῶς ὑπὸ τῶν τερατομόρφων ἐχθρῶν του· ἀλλὰ μάτην ἐξαντλοῦσι κατ' αὐτοῦ τὰς ἀνισχύρους πληγάς των· ὁ Ποσειδῶν τὸν κατέστησεν ἄτρωτον. Τότε τὰ ἐπ' ὠμότητι ἐπινοητικὰ τέρατα ἀποφασίζουσι νὰ τὸν θάψωσι ζῶντα, καὶ τὸν κατέχωσαν μέχρι τῆς ὀσφύος δι' ὀγκωδῶν λίθων. Μάτην δ' ἀνατείνει τοῦ λοιποῦ τὴν ἀσπίδα ὑπὲρ τὴν κεφαλήν, καὶ κρατεῖ εἰς τὴν χεῖρα τὸ ἄχρηστον ξίφος. Δύο αἱμοβόροι κένταυροι, ἀσθμαίνοντες ὑπὸ τὸ ἄχθος τεραστίου πέτρου, ταλαντεύουσιν αὐτὸν ἐκκρεμῆ ὑπεράνω του, καὶ κατακρημνίσαντές τον, θέλουσι κατασυντρίψει τὸν δύσμορον Λαπίθην σὺν αὐτῷ τῷ ξίφει καὶ τῇ ἀσπίδι.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ἀλλ' οὐδεὶς φόβος! Ὁ θεὸς μετὰ τῶν Ἑλλήνων. Κατὰ τὸ μέσον τῆς νοτίας πλευρᾶς ὁ Ἀπόλλων ὑπὸ τῆς ἀδελφῆς του ἡνιοχούμενος, ἐπέρχεται, τὸ τόξον ταννύων, θεὸς ἐπικούριος, ὡς ὅτε κατῆλθεν εὐμενὴς πρὸς τοὺς Φιγαλεῖς ἀπαλλάττων αὐτοὺς τῆς λοιμώδους θεομηνίας. Ἐξαίρει δ' ἡ παρουσία του τὴν ὁρμὴν τοῦ Θησέως, ὅστις, ὡς πάνθηρ ῥιφθεὶς καθ' ἱεροσύλου Κενταύρου, ἐπισείει ἐπὶ κεφαλῆς αὐτοῦ τὸ τρομερὸν ῥόπαλον, ἐν ᾧ συντρίβει μὲν τὰ νῶτά του ὑπὸ τὸ γόνυ, ἀποπνίγει δ' αὐτὸν εἰς ἄγριον ἐναγκαλισμόν, καὶ οὕτως ἐπισφραγίζει τὴν νίκην.

Τοιαύτη ἡ καλλιτεχνικὴ αὕτη σύνθεσις, μία τῶν ἐξαισιωτάτων ἐξ ὅσων ποτὲ παρήγαγεν Ἕλληνος τεχνίτου γλυ-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

φή, θαυμασία διὰ τῆς ἐπινοίας τὴν ποίησιν, διὰ τῆς παραστάσεως τὴν δραματικὴν ἔμφασιν, διὰ τῆς ἐργασίας τὴν ἰδανικὴν ὡραιότητα. Ἡ Ἑταιρία, καὶ διὰ τὸν λαμπρότατον τοῦτον πλουτισμὸν τοῦ μουσείου της, καὶ διὰ τὴν εὐμένειαν μεθ᾽ ἧς τῇ ἐχορηγήθη ἐπὶ τῇ πρώτῃ αἰτήσει της, καὶ μετὰ τῆς ἑταιρίας τὸ ἔθνος ὁλόκληρον, πολύτιμον δι᾽ αὐτῆς δεξάμενον δωρεάν, ἂς μὴ φεισθῇ τοῦ φόρου τῆς εὐγνωμοσύνης του, ἀποδεικνύον καὶ νῦν ὡς πάντοτε, ὅτι δύναται νὰ διακρίνῃ τὴν ἀληθῆ εὐποιΐαν, καὶ ὅτι τὸ σπέρμα αὐτῆς οὐδέποτε πίπτει ἄγονον ἐπὶ τὴν γῆν τῆς Ἑλλάδος.

Ἀλλ᾽ εἰ καὶ μεγίστη αὕτη, δὲν ἦν ὅμως ἔτι ἡ μόνη εὐνοίας ἔνδειξις. ἣν ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρία ἔλαβε κατὰ τὸ ἐνεστὼς ἔτος παρὰ τοῦ Βρεταννικοῦ μουσείου καὶ τῆς Βρεταννικῆς κυβερνήσεως. Πέρυσιν εἶχον ἐκθέσει πῶς ἓν τῶν ἐξ Ἀγγλίας πρὸ τετραετίας σταλέντων ἡμῖν ἐκμαγείων τοῦ ναοῦ τῆς Ἀπτέρου Νίκης, ἐν ᾧ ἀνεβιβάζετο εἰς τὴν τοῦ ναοῦ ζωοφόρον, αἴφνης παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν καὶ παρὰ πάσας τὰς ληφθείσας προφυλάξεις, καταπεσὸν συνετρίβη. Ἡ ἑταιρία ἐθλίβη βαρέως διὰ τὸ συμβὰν τοῦτο, καὶ ἐν τῇ ἐπιστολῇ δι᾽ ἧς ἀπένεμε χάριτας εἰς τὸ μουσεῖον ἐκεῖνο διὰ τὴν ἀποστολὴν τῶν ἀναγλύφων τῆς Φιγαλείας, ὡμολόγει αὐτῷ συγχρόνως καὶ τὸ ἀπαίσιον τοῦτο συμβάν, καὶ ἐκήρυττεν ὅτι ἔσται ἑτοίμη εἰς οἱανδήποτε θυσίαν ὅπως ἀντικαταστήσῃ τὸ ἀπολεσθὲν ἀριστούργημα. Πρὸ πέντε δὲ ἢ ἓξ ἡμερῶν ἔλαβεν ἡ Ἐφορεία ἀπάντησιν εἰς τὴν ἐπιστολὴν αὐτῆς, καταλλήλως συστηθεῖσαν ὑπὸ τῆς ἐνταῦθα πρεσβείας, καὶ τὸ Βρεταννικὸν μουσεῖον ἀποφαίνεται ὅτι, εἰ καὶ λυπούμενον διὰ τὴν ἀγγελλομένην περίστασιν, ἀλλὰ σπεύδει, κατ᾽ ἄδειαν τῆς κυβερνήσεως, νὰ προσφέρῃ ἡμῖν νέον ἄλλο ἐκμαγεῖον, μέλλον ἀνυπερθέτως

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ν᾿ ἀποσταλῇ. Αἱ τοιαῦται εὐεργεσίαι ἐπιβάλλουσιν εἰς τὴν Ἑταιρίαν τὸ καθῆκον νὰ ἐπιτείνῃ τὸν ζῆλόν της, καὶ οὐδ᾿ ἀγώνων οὐδὲ θυσιῶν νὰ φεισθῇ ὅπως δειχθῇ ἀξία αὐτῶν.

Θ

Ἔτος 1849 (*).

Ἐπειδὴ κατὰ τὸν νέον ὀργανισμὸν εἰς τὴν γενικὴν συνεδρίασιν ταύτην θέλει ἀναγινώσκεσθαι πάντοτε ὑπό τινος τῶν μελῶν ἀνὰ ἓν ἀρχαιολογικὸν ἢ ἱστορικὸν ὑπόμνημα, δίδον αὐτῇ ἐπιστημονικὸν χαρακτῆρα, διὰ τοῦτο θέλω περιορίσει τὸν ἐμὸν λόγον εἰς μόνην τὴν ἀπαραιτήτως ἀναγκαίαν καὶ ἀφελῆ ἔκθεσιν τῶν πεπραγμένων κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, οὔτε διὰ τῶν μυριάκις ἐπαναληφθέντων ἐπαίνων τῶν προπατορικῶν μνημείων προοιμιάζων, οὔτε δι᾿ ἀκαίρων προτροπῶν ζητῶν νὰ ἐκκαύσω τὸν πρὸς αὐτὰ ζῆλον τῆς Ἑταιρίας. Τῷ ὄντι, ὅτε σήμερον τὴν τρίτην καὶ δεκάτην τελῶμεν αὐτῆς ἐπέτειον συνεδρίασιν, ποίαν ἄλλην ταύτης βεβαιοτέραν ἐγγύησιν θέλομεν ὅτι γίνεται τῶν ἱερῶν τούτων λειψάνων προσήκουσα ἡ ἐκτίμησις, ὅτι ὑπάρχει πρὸς αὐτὰ ζῆλος μέγας, ζῆλος οὐχὶ ἐφήμερος καὶ ἀψίκορος, ἀλλὰ λελογισμένος καὶ διαρκής, πρὸ πάντων δ᾿ ἐπίμονος, καὶ πάντων τῶν προσκομμάτων κρείττων; διότι κατὰ τὸ δωδεκαετὲς τοῦτο τῆς ὑπάρξεώς της διάστημα, ἡ Ἑταιρία καὶ ψυχρὰν πολλάκις ἀπήντησεν ὅπου δὲν περιέμενεν ἀδιαφορίαν, καὶ μεμψιμοίρων ἐπικρίσεων, καὶ ἀντι-

(*) Πρὸ τοῦ ἔτους τούτου εἶχε μεταβληθῇ ὁ ὀργανισμὸς τῆς Ἑταιρίας· ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἐπανέκαμψε πάλιν εἰς τὸν ἀρχαῖον.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

πράξεων ἔτι δὲν ἔμεινεν ἄγευστος. Καὶ ὅμως σκοπὸν ἔχουσα ἀναντιρρήτως ἐπωφελῆ, καὶ τοιοῦτον ὥστε ἡ ἔλλειψις αὐτῆς ἤθελεν εἶσθαι ἀνωμαλία, ἵνα μή τι αὐστηρότερον εἴπω, διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἔτι δὲ προσιτὴ εἰς ἕκαστον οὖσα, καὶ ἐν φανερῷ ἐνεργοῦσα, καὶ εὐθύνας διδοῦσα, καὶ τοὺς ἀπολογισμούς της ἑκάστῳ ἑκάστοτε εἰς ἔλεγχον ἐκτιθεῖσα, ἐδύνατο σύμπραξιν μᾶλλον τῶν τὰ καλὰ ποθούντων καὶ τὸ κρεῖττον οὐχὶ ἐχθρὸν τοῦ καλοῦ ἡγουμένων νὰ προσδοκᾷ, καὶ ν' ἀξιοῖ παρὰ τῶν καθαπτομένων αὐτῆς, προσελθόντες αὐτῇ μᾶλλον νὰ διορθώσωσι τὰ κακῶς ἔχοντα, ἢ μακρυνόμενοι νὰ καταμέμφωνται αὐτήν, τὸ ἀπρόθυμον αὐτῶν ὑπὸ τὸ τοιοῦτο πολλάκις κρύπτοντες πρόσχημα.

Ἀλλὰ πρὸς τοὺς δυσκόλους τούτους προτιμῶ τὸ παράδειγμα αὐτῆς τῆς Ἑταιρίας νὰ μιμηθῶ, ἥτις οὐ πολὺν λόγον αὐτῶν ποιουμένη, προώδευσε σταθερῶς καὶ ἀπαρεγκλίτως πρὸς τὰ ἐμβριθῆ αὐτῆς καθήκοντα, καὶ κατώρθωσε τέλος ὅ, τι πρὸ χρόνων ἐπιζητεῖ, νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ὕπαρξιν ἑαυτῆς, καὶ νὰ καταστήσῃ αὐτὴν ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῆς ἀβεβαίου ἐλευθεριότητος τῶν εἰς συμβουλὰς μὲν ἑτοίμων, ὀκνούντων δὲ πρὸς ὑλικωτέραν βοήθειαν.

Κανόνα δὲ σχεδὸν προθεμένη ἀνέκαθεν νὰ μὴ παραβλέπῃ παρερχόμενον ἔτος χωρὶς νὰ προσθέσῃ τὸν λίθον της εἰς τὴν ἐνδεχομένην ἀναστύλωσιν τοῦ Παρθενῶνος, τοῦ λαμπροτέρου τούτου τῶν μνημείων τῆς Ἀκροπόλεως καὶ πάσης τῆς ἀρχαιότητος, ἐνήργησε καὶ κατὰ τὸ παρὸν ἔτος τὸν κατὰ μέρος καθαρισμὸν τοῦ ἐμβαδοῦ αὐτοῦ, ἀποκομίσασα τὰ εὐκινητότερα τῶν συντριμμάτων ὅσα τὸ κατακαλύπτουσι, λυποῦντα τὴν ὄψιν, καὶ διατέμνοντα τὴν εὐγενῆ αὐτοῦ ἑνότητα. Ἀπεφάσισε δὲ νὰ ἐναποθέσῃ καὶ εἰς τὴν ζωοφόρον τοῦ ναοῦ τῆς Νίκης τὸ ἐκμαγεῖον ὅπερ φιλοφρό-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

νως ἔπεμψεν αὐτῇ ἐκ δευτέρου τὸ Βρεταννικὸν μουσεῖον ἀντὶ τοῦ πρὸ δύο ἐτῶν συντριβέντος κατὰ τὴν ἀνάβασιν, καὶ νὰ συμπληρώσῃ οὕτω τὸ χαριέστατον ἐκεῖνο ἐρείπιον ὁποῖον ἤθελε φαίνεσθαι ἂν ὁ ἄκριτος ζῆλος τοῦ Λόρδου Ἔλγινος δὲν τὸ εἶχε συλήσει· ἀλλ᾽ ἀνέβαλε τὴν ἐργασίαν ταύτην, ὅπως τὴν ἐκτελέσῃ μετ᾽ ἄλλων ὁμοίας φύσεως, καὶ τὴν ἐμπιστευθῇ εἰς ἐμπείρους τεχνίτας.

Προσέτι δ᾽ ἐφρόντισεν ἡ Ἑταιρία καὶ περὶ τῆς ἐξασφαλίσεως τῶν ἐπιγραφικῶν κειμηλίων ὅσα ὁ Κ. ἔφορος τοῦ Κεντρικοῦ μουσείου εἶχε πρὸ πολλῶν ἐτῶν συνάψει ἐν ξυλίνοις πλαισίοις πρὸς προσωρινὴν διατήρησιν καθ᾽ ὑφαιρέσεως ἢ καταστροφῆς, μέχρις οὗ διατεθῶσι ποτὲ ἐπιστημονικῶς εἰς τὴν σταθερὰν αὐτῶν θέσιν. Ὁ μακρὸς χρόνος καὶ ἡ ἐπήρεια τῆς ἀτμοσφαίρας εἶχον ἀποσπάσει τὸν συνδέοντα τὰ τμήματα γύψον, καὶ ἡ Ἑταιρία προνοησαμένη συνεκόλλησεν ἐκ νέου αὐτὰ πρὶν ἢ συμβῇ τι δυστύχημα, οὗ ἡ ζημία ἤθελεν εἶσθαι ἀκαταλόγιστος.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ὁμοίως δ᾽ ἐπιμεληθεῖσα καὶ τῶν λοιπῶν ἀρχαιολογικῶν συλλογῶν ὅσαι ἐν Ἀθήναις φυλάττονται, ἀνενέωσε μὲν τὴν παλαιωθεῖσαν πύλην εἰς τὸν περίβολον τοῦ πύργου τοῦ Κυῤῥήστου, ᾠκοδόμησε δὲ ξυλίνους οἰκίσκους ὡς φυλακεῖα παρὰ τὸν πύργον αὐτόν, παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Θησέως καὶ παρὰ τὴν στοὰν τοῦ Ἀδριανοῦ, φροντίσασα νὰ ταχθῶσιν εἰς αὐτοὺς φύλακες ἐκ τῶν ἀπομάχων.

Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον τῶν τῆς Ἑταιρίας ἔργων κατὰ τοῦτο τὸ ἔτος ἦν ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ μεγίστου καὶ περιεργοτάτου πάντων τῶν Ῥωμαϊκῶν μνημείων ὅσα σώζονται ἐν Ἑλλάδι, τοῦ Θεάτρου Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ ἢ τῆς Ῥηγίλλας καλουμένου, ὅπερ συγκαταριθμῶν ὁ Φιλόστρα-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ῦος(1) μετὰ τοῦ Σταδίου, «*δύο μὲν δὴ ταῦτα Ἀθήνησιν οἷα οὐχ ἑτέρωσι τῆς ὑπὸ Ῥωμαίοις*» λέγει περὶ ἀμφοτέρων. Τὸ Θέατρον τοῦτο ἐστὶ προϊὸν ἐποχῆς καθ' ἣν μετὰ μακρὸν μαρασμὸν ἡ τέχνη ὑπὸ τὸ μειδίαμα τῶν κρατούντων, ὅπερ ἀπατηθεῖσα ἐξέλαβεν ὡς ἀντανάκλασιν τῆς προστάτιδος αὐτῆς ἐλευθερίας, ἀνέθαλεν ἐφημέρως ἐν Ἑλλάδι οὐχὶ ὅλως ἀναξία τῆς ἀρχαίας ἀκμῆς της, καὶ ἔργον ἀνδρὸς οὗ ἡ μεγαλοπρέπεια καὶ ἡ φιλοκαλία, ἀναπολοῦσαι τοὺς χρόνους τῶν Κιμώνων καὶ Περικλέων, ἐπεχρύσουν καί πως ὑπέκρυπτον τὰς τῆς Ἑλλάδος ἁλύσεις. Διὰ τοῦτο ἡ Ἑταιρία ἔκρινε τὸ μνημεῖον τῆς προσοχῆς αὐτῆς μάλιστα ἄξιον, καὶ συνιδοῦσα ὅτι μέχρις οὗ κατορθώσῃ νὰ ὀργανίσῃ ἐπιτόπιον ἑκασταχοῦ ἀρχαιολογικὴν ἐπιτήρησιν, δὲν δύναται νὰ ἐπιχειρήσῃ σπουδαίας ἀνασκαφὰς μακρὰν τῆς πρωτευούσης, ἀπεφάσισε περὶ αὐτὸ ν' ἀσχοληθῇ κατὰ προτίμησιν, ὡς παρὰ πόδας κείμενον, καὶ ὡς μοναδικὸν εἰς τὸ εἶδός του διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἀφ' οὗ δὲ ἤδη κατὰ μέγα μέρος ἀνεσκάφη καὶ διατελεῖ τὸ κοινὸν ἀντικείμενον τῆς προσοχῆς πάντων τῶν φιλοτέχνων καὶ πάντων τῶν περιέργων, δὲν θέλω ἴσως κριθῇ ὑπ' αὐτῶν ἄκαιρα λέγων, ἂν ἀναφέρω διὰ βραχέων τὴν ἀφορμὴν τῆς ἀνεγέρσεως καὶ τὸ σχῆμα τῆς κατασκευῆς τοῦ μνημείου τούτου.

Ἡρώδης ὁ Ἀττικός(2), ἐκ δισυπάτων πατρόθεν, καὶ τὸ γένος εἰς Αἰακίδας ἀνάγων, ὑπῆρξεν εἷς τῶν λαμπροτέρων ἀνδρῶν ὅσους ἀνέδειξεν ἡ Ἑλλὰς μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς αὐτονομίας της, ἐπισημότατος μὲν τῶν κατ' αὐτὸν φιλοσόφων, οὓς συνεκέντρου περὶ αὐτὸν ἀπὸ τῶν περάτων τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κόσμου ἡ φήμη του, μέγιστος δὲ καὶ ὁ μάλ-

(1) Φιλόστρατος Β. Σοφιστῶν. Ἡρώδης.
(2) Φιλόστρ. αὐτ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

λον θαυμαζόμενος τῶν τότε ῥητόρων. Καὶ ἐπὶ νεότητός του μὲν ἐλθὼν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα εἰς τὴν Πανονίαν ὡς πρέσβυς, καὶ ἀδόκιμος φανεὶς ἐν τοῖς λόγοις, ἠθέλησεν ὑπὸ φιλοτιμίας, ἥτις σήμερον ἤθελε κριθῆ ὑπερβολική, νὰ ῥιφθῇ εἰς τὸν Ἴστρον καὶ νὰ πνιγῇ· ἀλλὰ μετὰ ταῦτα δι' ἀόκνου ἐπιμελείας δι' ἣν *σιτευτὸς ῥήτωρ* ὑπό τινων ἐχλευάζετο, ηὐδοκίμησεν εἰς τοσοῦτον, ὥστε συγκατηριθμεῖτο μετὰ τῶν δέκα ῥητόρων, καὶ *Ἑλληνικὴ γλῶσσα* ἰδίως ἐπεκαλεῖτο, καὶ οἱ λόγοι του παρεβάλλοντο πρὸς *χρυσᾶ ψήγματα ἀπαυγάζοντα ὑπὸ ἀργυρόδινον ποταμόν*. Δι' ἃ δ' ἐκτίσατο μεγάλα προτερήματα λίαν τιμώμενος ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων, κατέστη διδάσκαλος καὶ φίλος τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου, καὶ εἰς τὸν ὑπέρτατον βαθμὸν τοῦ Ἀσιάρχου καὶ τοῦ ὑπάτου προεχειρίσθη. Ἀλλὰ πρὸ πάντων ὁ μέγας αὐτοῦ πλοῦτος καὶ ἡ γενναία αὐτοῦ ἐλευθεριότης κατέστησαν τὸν Ἡρώδην περίφημον.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ὁ πάππος αὐτοῦ, στρατηγὸς ὢν ἐπὶ τῶν ἱππέων, κατηγορήθη πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἐπὶ τυραννίᾳ, καὶ ἐδημεύθη πᾶσά του ἡ οὐσία, ὥστε ὁ υἱὸς αὐτοῦ, πατὴρ δὲ τοῦ Ἡρώδου, ὁ Ἀττικός, ἦτο πένης, ὅτε ἀνασκάπτων ποτὲ τὴν πρὸς τῷ ἀρχαίῳ θεάτρῳ οἰκίαν του, μόνον λείψανον τῶν πατρικῶν του κτημάτων, εὗρεν αἴφνης ἐν αὐτῷ θησαυρὸν τόσῳ μέγαν, ὥστε γράψας πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, τὸν ἠρώτησε τί περὶ αὐτοῦ διατάττει. «Χρῶ», ἀπεκρίθη γενναίως ὁ Νέρβας. Ἀλλ' ὁ Ἀττικὸς παρετήρησεν ὅτι ὁ θησαυρὸς ἦν ἀνώτερος πάσης ἰδιωτικῆς χρήσεως. «Παραχρῶ» λοιπὸν ἀπήντησεν ὁ μεγαλόψυχος αὐτοκράτωρ. Δὲν κατεχράσθη ὅμως, ὡς τῷ ἐπετρέπετο, τῷ δωρήματι τούτῳ τῆς τύχης, ἀλλὰ μεγαλοπρεπεστάτην μάλιστα ἐποιήσατο τὴν χρῆσιν αὐτοῦ, εἰς κοινωφελῆ καὶ βασιλέων ἀντάξια ἱδρύ-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ματα πολλὰ δαπανῶν, πολλάκις μετὰ δημοτελεῖς ἑκατόμβας τὸν δῆμον καλῶν εἰς ἑστίασιν, καὶ πρὸ πάντων τοῖς ἀρίστοις καὶ εὐκλεεστάτοις τῶν τότε σοφῶν τὴν παιδαγωγίαν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἡρώδου ἐμπιστευσάμενος. Τοσοῦτος δ' ἦν ὁ πλοῦτος αὐτοῦ, ὥστε, παραπεισθεὶς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τοῦ υἱοῦ του νὰ ἐλαττώσῃ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ, ἀφῆκε διὰ διαθήκης εἰς ἕκαστον Ἀθηναῖον ἀνὰ μίαν μνᾶν εἰσοδήματος ἐτησίου· καὶ ὅτε μετέπειτα ὁ Ἡρώδης πρὸς τὸν δῆμον συμβιβασθείς, καὶ κολάσας τῆς ἀποφάσεως ταύτης τὴν αὐστηρότητα, ἔδωκεν ἀντὶ τῆς ἐτησίας ἐκείνης προσόδου ἀνὰ πέντε μνᾶς ἐφάπαξ εἰς ἕκαστον Ἀθηναῖον, ἤτοι 90 περίπου ἐν ὅλοις ἑκατομμύρια τοῦ ἡμετέρου νομίσματος, τοῦτο ἐφάνη ὀλίγον, καὶ δυσαρεσκείας ἐκίνησεν, ὥστε καὶ πολλοὶ ἔλεγον ὅτι τὸ στάδιον ὃ ἀνῳκοδόμησεν ὁ Ἡρώδης δικαίως ἐκαλεῖτο *Παναθηναϊκόν*, καθ' ὃ κατασκευασθὲν ἐξ ὧν ἠδικήθησαν *πάντες οἱ Ἀθηναῖοι*.

Καὶ οὕτως ὅμως ἔμενον εἰς τὸν Ἡρώδην ἄμετρα πλούτη, διπλασιασθέντα προσέτι καὶ διὰ τῆς μητρικῆς αὐτοῦ οὐσίας. Δι' αὐτῶν δὲ συνῴκησε μὲν διαφόρους τῶν τότε μετὰ τὰς συμφορὰς τῆς Ἑλλάδος ἠρημωμένων πόλεων τῆς Εὐβοίας, τῆς Βοιωτίας, τῆς Πελοποννήσου καὶ αὐτῆς τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Σικελίας, κατεκόσμησε δὲ τὴν Ἑλλάδα πολυτελεστάτοις μνημείοις, θέατρον μὲν ἐν Κορίνθῳ ἀνεγείρας, στάδιον δ' ἐν Δελφοῖς, καὶ ἐν Ὀλυμπίᾳ κατασκευάσας πηγήν, καὶ ἐν Θερμοπύλαις λουτρά, καὶ ἄλλα πολλὰ ἀλλαχοῦ, καὶ τέλος τὸ στάδιον ἐν Ἀθήναις καὶ τὸ θέατρον τοῦτο οἰκοδομήσας.

Ἐκτὸς δὲ τῶν τῆς τύχης δώρων καὶ τῶν πλεονεκτημάτων τοῦ πνεύματος, ὁ Ἡρώδης, ὡς περιγράφεται, εἶχε καὶ τῆς καρδίας πολλὰς ἀρετάς, καὶ πρὸ πάντων εὐαισθη-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

σίαν μεγίστην. Διὰ τὸν θάνατον τῶν νέων του φίλων Ἀχιλλέως, Πολυδεύκους καὶ Μέμνονος ἐφάνη ἀπαραμύθητος, καὶ εἰς τοὺς ἀγροὺς καὶ ἐν τοῖς δρυμοῖς καὶ πρὸς ταῖς πηγαῖς ἔστησε πανταχοῦ ἀνδριάντας αὐτῶν ἐν σχήματι θηρευτῶν, κατὰ τῶν συνταραξάντων τ' ἀναθήματα ταῦτα προσεπιγράψας ἀράς, αἵτινες καὶ πολλαχοῦ διασώζονται. Στερούμενος δὲ καὶ τῆς εὐδαιμονίας τοῦ νὰ ἴδῃ παρ' ἑαυτῷ τρεφόμενον διάδοχον ἑαυτοῦ ἄξιον, διότι ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀττικὸς ἦν βλάξ, δυσμαθής, μέθυσος καὶ ἐκδεδιῃτημένος, καὶ ἑπομένως πᾶσαν αὐτοῦ τὴν φιλοστοργίαν συγκεντρώσας εἰς τὰς δύο του θηγατέρας Παναθηναΐδα καὶ Ἐλπινίκην, περιέπεσε σχεδὸν εἰς μανίαν θλίψεως ὅτε εἶδε μαρανθέντα ἀλληλοδιαδόχως ἀμφότερα ταῦτα τῆς ζωῆς του τὰ γλυκύτατα ἄνθη, οὐδὲ τὸν παρηγόρησε τῶν Ἀθηναίων τὸ ψήφισμα, ἀφαιροῦν ἀπὸ τοῦ ἔτους τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἀπέθανεν ἡ Παναθηναΐς. Καὶ πάλιν δ' ὅτε, γευσάμενος τοῦ *πικροῦ μέλιτος*, ὡς ὁ ἴδιος ἔλεγε, τῆς δημοτικῆς εὐνοίας, κατηγορήθη πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ὡς τυραννῶν τὸν δῆμον, καὶ ἦλθεν εἰς τὸ Σίρμιον τῆς Ἰλλυρίας ἵνα δικασθῇ, ἐπειδὴ κεραυνὸς ἐνσκήψας ἐθανάτωσεν ὁμοῦ τὰς δύο θυγατέρας τοῦ φίλου του Ἀλκιμέδοντος, ἃς εἶχεν υἱοθετήσει εἰς μνήμην τῶν ἰδίων ἑαυτοῦ, εἰς λύπης ἀπελπισίαν βυθισθεὶς ὁ Ἡρώδης, καὶ ἀδιαφορῶν πρὸς τὸν θάνατον, δὲν ἠθέλησε κἂν ν' ἀπολογηθῇ πρὸς τὸ δικαστήριον, καὶ μόλις τὸν ἔσωσεν ἡ φιλία τοῦ αὐτοκράτορος.

Οὕτω λοιπὸν ἔχων τρυφερὰν τὴν διάθεσιν καὶ εὐαίσθητον τὴν ψυχήν, δὲν φαίνεται παράδοξον, ἂν ἀπαρηγόρητος ἐδείχθη εἰς τὸν θάνατον τῆς γυναικός του Ῥηγίλλας, καὶ πιθανῶς ἐχθρῶν μόνον δυσμένεια τὸν διέβαλεν ὅτι αὐτὸς τὴν ἐφόνευσε, διατάξας τὸν ἀπελεύθερόν του νὰ τὴν μαστιγώσῃ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἀπανθρώπως ἐπίτεκα οὖσαν. Ἀληθῶς ὅμως δύναται νὰ ῥηθῇ ὅτι ἡ εἰλικρινὴς λύπη ἐστὶ μᾶλλον σεμνὴ καὶ σιωπηλή, ἡ δ᾽ ἐπίδειξις τοῦ πένθους τοῦ Ἡρώδου ἐδύνατο ὡς ἐπιτήδευσις νὰ ἐξηγηθῇ. Διότι οὐ μόνον αὐτὸς ἐμελανοφόρησε, καὶ τὸν οἶκόν του μελανοῖς ὑφάσμασι κατεπέτασε, καὶ τοὺς λευκοὺς αὐτοῦ λίθους ἀντικατέστησε πανταχοῦ διὰ μελανῶν, ὥστε καὶ ἐπισκώπτων τῷ ἔλεγεν ὁ σοφιστὴς Λούκιος ὅτι *ἀδικεῖ τὴν Ῥηγίλλαν σιτούμενος λευκὰς ῥαφανίδας*, ἀλλὰ καὶ τὴν στολὴν αὐτῆς ὡς ἐγκλήματος δῆθεν καθαράν, ἀνέθηκεν εἰς τὸ Ἐλευσίνιον ὅπου ἐμυσταγώγει αὐτός, καὶ πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ Ἰταλίας ἔστησεν εἰκόνας τῆς πενθουμένης, καὶ ἐπὶ πᾶσιν εἰς ἀκατάστροφον αὐτῆς μνήμην ἀνήγειρεν ἐπ᾽ ὀνόματι αὐτῆς μεγαλοπρεπὲς θέατρον, κέδρῳ ὀροφώσας αὐτό, καὶ καταγλαΐσας πολλοῖς ἀγάλμασι. Τὸ θέατρον τοῦτο, μὴ ὑπάρχον ὅτε ὁ Παυσανίας ἐπεσκέπτετο τὴν Ἀττικήν, ἀλλ᾽ οἰκοδομηθὲν ἐν ᾧ ἔτι αὐτὸς περιήρχετο τὴν Ἑλλάδα, κεῖται ὑπὸ τὴν νοτιοδυτικὴν ὑπώρειαν τῆς Ἀκροπόλεως. Μέχρις ἄρτι ἐφαίνετο ἐξ αὐτοῦ μόνον τὸ σχῆμα τοῦ κοίλου καὶ τὸ ἀνώτατον μέρος τοῦ μετασκηνίου καὶ τῶν δύο πλευρῶν, ὑπὸ τῶν πλείστων ἐκλαμβανόμενον ἀντὶ τοῦ ὅλου ὕψους τοῦ θεάτρου· τὸ δὲ λοιπὸν οἰκοδόμημα ἦν ἢ κατακεχωσμένον ἢ κατεστραμμένον, καὶ εἷς τῶν περιηγητῶν μάλιστα, ὁ Στουάρτος, παραδόξως παραγνωρίσας τῶν σωζομένων τειχίων τὸν Ῥωμαϊκὸν χαρακτῆρα, ἐξέλαβεν αὐτὰ ὡς λείψανα τοῦ ἀρχαίου θεάτρου τοῦ Βάκχου. Ἀλλὰ διὰ τῶν ἀνασκαφῶν ἃς ἡ Ἑταιρία ἐνήργησεν, ἀνεφάνη τὸ ὕψος τοῦ ἐρειπίου διπλάσιον τοῦ τέως γνωστοῦ, καὶ πολλὰ αὐτοῦ μέρη ἀνεκαλύφθησαν, ἄγνωστα πρίν, καὶ τὸ ὅλον σχῆμά του, εὐσύνοπτον ἤδη, δὲν θέλει εἶσθαι τοὐντεῦθεν δυσνόητον εἰς τὸν ὅστις διὰ τῆς

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

φαντασίας προσαναβὰς τοὺς αἰῶνας, ἀναπολήσῃ ζωηρῶς τὴν ἐν Ἀθήναις τελετὴν τῶν μεγάλων Διονυσίων.

Ἐν Ἐλαφηβολιῶνος δευτέρᾳ ἱσταμένου, ἐν ᾧ κῶμος, καὶ θόρυβος, καὶ ὀρχήσεις, καὶ οἴνου προχύσεις, καὶ κραυγαὶ θαυματοποιῶν, καὶ ᾄσματα παροινούντων ἐπλήρουν τὰς ἀγυιάς, τὸ εὐγενεστέρας ἡδονὰς ἐπιζητοῦν μέρος τῶν Ἀθηναίων συνέῤῥει περὶ τὸ θέατρον ἕωθεν, καὶ ἕκαστος τὸ διώβολον αὐτοῦ εἰς τὸν θεατρώνην καταβαλών, εἰσήρχετο διὰ τῶν πυλῶν ὅσαι ἠνοίγοντο ἑκατέρωθεν τοῦ οἰκοδομήματος, καὶ διηυθύνετο ὑπὸ τῶν ῥαβδοφόρων πρὸς τὰς ἕδρας, αἵτινες, δίκην βαθμίδων καὶ ἡμικυκλικῶς διατεθειμέναι, προσηρείδοντο εἰς τὸν βράχον τῆς Ἀκροπόλεως. Οἱ θεαταὶ ἐκυκλοφόρουν μεταξὺ αὐτῶν διὰ δύο ὁδῶν ἢ *διαζωμάτων*, τεμνόντων τὰ ἑδώλια εἰς τρεῖς διαιρέσεις καθ' ὕψος, καὶ διὰ κλιμακίδων, αἵτινες κατὰ πλάτος διήρουν αὐτὰ εἰς *κερκίδας* σφηνοειδεῖς· καὶ ἕκαστος εὐκόλως τὴν θέσιν αὑτοῦ εὑρίσκων, οἱ ἄνδρες μετὰ τῶν παίδων πρὸς τὰ δεξιά, αἱ δὲ γυναῖκες πρὸς τ' ἀριστερά, οἱ ἔφηβοι καὶ οἱ ξένοι εἰς τὰς ἀπωτάτας βαθμίδας, οἱ δοῦλοι εἰς τὴν ἐπιστέφουσαν τὸ θέατρον ἀνωτάτην στοάν, καὶ οἱ ἄρχοντες τέλος, οἱ βουλευταὶ καὶ οἱ πρόεδροι εἰς τὸ *πρῶτον ξύλον* ἢ τὴν πρώτην σειράν, ὑπεστρώννυον τὰ προσκεφάλαιά των, καὶ ἐκάθηντο ἐν τῷ ὑπαίθρῳ ἐκεῖ, ὑπὸ μὲν τοῦ ἡλίου μὴ ἐνοχλούμενοι, διότι τότε μόλις ἤρχιζον πνέουσαι αἱ γλυκύτεραι αὖραι τοῦ ἔαρος, κατὰ δὲ τοῦ ὄμβρου, ὅστις ἦν πιθανώτερος, καταφύγιον ἔχοντες τὰς ὑπὲρ τὸ θέατρον καὶ πέριξ αὐτοῦ ὑποστέγους στοάς.

Ἐμπρὸς δ' αὐτῶν, εἰς δέκα ποδῶν βάθος περίπου, ἐξετείνετο πλατεῖα, στρογκύλη μὲν ἀφ' ἑνός, εὐθύγραμμος δ' ἀφ' ἑτέρου, ἡ *ὀρχήστρα*, ἔχουσα ἐν τῷ κέντρῳ αὐτῆς τὴν

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

θυμέλην, βωμὸν ἐξηρμένον ἐπὶ βαθμίδων, καὶ ἐξακολουθοῦσα ἑκατέρωθεν διὰ δύο παραλληλογράμμων παρόδων. Ἀπέναντι δ' αὐτῶν ὑψοῦτο, μέχρι τοῦ ἀνωτάτου θριγκοῦ τοῦ θεάτρου, οἰκοδόμημα τρίδομον καὶ ὑπόστεγον, ἑκατέρωθεν μὲν προέχον πρὸς τοὺς θεατάς, κατὰ δὲ τὸ μέσον εἰσέχον πρὸς τὸ πεδίον, καὶ περιλαμβάνον ἐνταῦθα τὴν σκηνήν, δέκα πόδας καὶ αὐτὴν αἰρομένην ὑπερ τὴν ὀρχήστραν, ἐμπρὸς δ' αὐτῆς τὸ λογεῖον, ξυλίνην ἐπέκτασιν τῆς σκηνῆς, στηριζομένην ἐπὶ πολυτελῶν κιόνων καὶ ἀγαλμάτων. Ἀλλὰ λογεῖον καὶ ὀρχήστρα ἐσίγων εἰσέτι, διότι ἡ *αὐλαία*, εὐρὺ παραπέτασμα ἐκ τῶν παρασκηνίων ἐξαρτώμενον, ἐκάλυπτε τὴν σκηνὴν μέχρις οὗ γίνῃ τοῦ δράματος ἡ ἀρχή, καὶ προὐκάλει τὴν περιέργειαν τῶν θεωμένων. Αὐτῶν δέ, οἱ μὲν παρεμύθουν τὴν ἀνυπομονησίαν των θορυβωδῶς τὴν εὔνοιαν ἢ τὴν δυσμένειαν αὐτῶν πρός τινα τῶν παρόντων ἢ εἰσερχομένων ἐπισήμων πολιτῶν ἐκφράζοντες, οἱ δὲ ἀριστοῦντες διὰ τρωγαλίων καὶ οἴνου, ὅσοι μάλιστα προὐτίθεντο νὰ διημερεύσωσι, μάρτυρες τῶν θεατρικῶν διαγωνισμῶν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ἀλλ' ἡ αὐλαία καταβιβάζεται καὶ ἀνοίγεται ἡ σκηνή. Ἐπ' αὐτῆς θάλλει δάσος πεφυτευμένον, ἢ ἐγείρεται οὐρανόμηκες ὄρος, ἢ ἐκτείνεται οἶκος μεγαλοπρεπής, περιστύλιον ἔχων, καὶ τρεῖς εἰσόδους ἀντιστοιχούσας πρὸς ἰσαρίθμους πύλας τοῦ μετασκηνίου. Ἰδού, διὰ τῆς μεγίστης τῶν τριῶν, τῆς μεσαίας, προβαίνει ὁ βασιλεύς, λαμπρὰν ἁλουργίδα ἐνδεδυμένος καὶ σοβαρὰν προσωπίδα φορῶν, διότι εἰς τοιαύτην ἀπόστασιν οἱ χαρακτῆρες τοῦ προσώπου του ἤθελον εἶσθαι δυσδιάγνωστοι εἰς τοὺς θεατάς. Ἐκ δὲ τῶν ἑκατέρωθεν δύο, τῶν *ξενίων* πυλῶν λεγομένων, προέρχονται τὰ λοιπὰ τοῦ δράματος πρόσωπα, ἐκ μὲν τῆς δεξιᾶς οἱ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἐγχώριοι, ἐκ τῆς ἀριστερᾶς δὲ οἱ ξένοι, καὶ ὑπὸ αὐλητοῦ ἕκαστος προπεμπόμενος, προχωροῦσιν εὐρύθμῳ βήματι πρὸς τὸ λογεῖον ἐμπρός. Ἐνταῦθα τὰ πρόσωπα διαλέγονται εἰς γλῶσσαν θεῶν ἀξίαν, καὶ ἐκ τοῦ στόματος αὐτῶν ἐκρέει λάβρως ἀπαράμιλλος ποίησις, ἥτις ἢ τὴν Τιτάνιον τοῦ Αἰσχύλου δανειζομένη φωνήν, ἢ τὸ σῶφρον ὕψος τοῦ Σοφοκλέους, ἢ τὸ πάθος τοῦ ψάλτου τῶν καρδιῶν Εὐριπίδου, δημοσιεύει ἀπὸ σκηνῆς τῶν φιλοσόφων τὰ ὑψηλὰ μελετήματα, καὶ ἐνσταλάζει αὐτὰ διὰ τῆς πειθοῦς καὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ εἰς τοὺς νόας καὶ τὰς καρδίας συγχρόνως. Ἐνταῦθα, ἐπὶ τοῦ λογείου, ἐκτελεῖται ἡ κυρίως δραματικὴ πρᾶξις, εἰς ἣν καὶ οἱ θεοὶ πολλάκις μετέχουσιν, ἀπὸ τοῦ ἄνω δόμου τῶν παρασκηνίων ἐκ *μηχανῆς* κατερχόμενοι, καὶ νεκρῶν σκιαὶ ἐκ τῆς Χαρωνείου πύλης ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν θεατῶν προκύπτουσαι, καὶ φαντάσματα ἐκ τῶν *ἀναπιεσμάτων* τοῦ λογείου ἢ τῆς ὀρχήστρας ἀναφαινόμενα.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ἀλλ᾽ ἐκ τῆς μιᾶς τῶν δύο *παρόδων*, τῶν δύο τῆς ὀρχήστρας πτερύγων, προβαίνει τοῦ δράματος τὸ κυριώτερον πρόσωπον, ὁ *χορός*, ἐκ τῆς δεξιᾶς μὲν ἂν ἦν χορὸς ἐγχώριος, ἐκ τῆς ἀριστερᾶς δέ, ἐὰν ξενικός. Βραδέως χωρῶν, καὶ τὸ βῆμά του πρὸς τῶν αὐλητῶν τὸ μέλος ῥυθμίζων, φθάνει εἰς τῆς ὀρχήστρας τὸ κέντρον. Ἐκεῖ ἵσταται, καὶ ἐν ᾧ ὁ *ἡγεμὼν* αὐτοῦ τὰς βαθμίδας ἀνέρχεται τῆς θυμέλης, σχίζεται εἰς δύο ἡμιχόρους αὐτός, ὑπὸ δύο *κορυφαίων* ὁδηγουμένους, καὶ παραταττομένους τὸν μὲν πρὸς ἀνατολάς, τὸν δὲ πρὸς δυσμάς. Ὁ Ἡγεμὼν στρέφεται πρὸς τὸν πρῶτον, τὸν προκαλεῖ διὰ φωνῆς καὶ χειρονομίας, καὶ ἀμέσως ὁ ἡμίχορος αἴρει τὴν στροφήν, καὶ ὀρχούμενος περιέρχεται τὴν θυμέλην ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιά, τὸν ἥλιον εἰκονίζων, διερχόμενον διὰ μεσημβρίας, δύσεως καὶ μεσο-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

νικτίου. Μετὰ ταῦτα δὲ στρέφεται ὁ Ἡγεμὼν πρὸς τὸν ἄλλον ἡμίχορον, καὶ ὁμοίως αὐτὸς ᾄδων τὴν *ἀντιστροφήν*, ὀρχεῖται ἐκ δεξιῶν περὶ τὸν βωμόν, συμβολικῶς τὴν κίνησιν ἐμφαίνων τῶν πλανητῶν, καὶ τέλος ὁ Ἡγεμὼν στρέφει τὸ πρόσωπον πρὸς τοὺς θεατάς, καὶ τότε ἀκινητοῦντες εἰς τὰς ἰδίας θέσεις ἀμφότεροι οἱ ἡμίχοροι, καὶ ὡς τὴν ὑποτιθεμένην ἀκινησίαν τῆς γῆς παριστῶντες, ψάλλουσιν ἐκ συμφώνου τὴν ἐπῳδόν. Μετ' ἀλλεπάλληλον δὲ διαλόγων καὶ ᾀσμάτων διαδοχήν, τὰς ψυχὰς ἐντείνουσαν εἰς τὴν ἀνωτάτην διαπασῶν τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, καὶ εἰς τὰς καρδίας τὰ δραστηριώτερα πάθη ἀνακυκῶσαν, ἀνέρχεται τέλος ἡ αὐλαία, καὶ περατοῦται τὸ δρᾶμα ἐν μέσῳ ῥαγδαίων χειροκροτήσεων, καὶ ἴσως καί τινων συριγμῶν τῶν δυσκολωτέρων κριτῶν ἢ τῶν φθονούντων τοῦ ποιητοῦ τὴν δάφνην ἢ τὴν δόξαν τοῦ χορηγοῦ. Ἀλλὰ τὸ θέαμα δὲν ἐπερατώθη. Τρὶς ἔτι θέλει καταβιβασθῆ ἡ αὐλαία μέχρις οὗ συμπληρωθῆ ἡ τραγικὴ τριλογία μετὰ τοῦ ἀναγκαίου αὐτῆς σατυρικοῦ παραρτήματος· καὶ ἑκάστοτε νέα θαύματα, νέαι σκηνογραφίαι, καὶ τὰ τὸν μεκρυσμένον ὁρίζοντα παριστῶντα *καταβλήματα* διὰ τῶν *περιάκτων* μεταβαλλόμενα, νέαν ἔκπληξιν καὶ νέαν εἰς τοὺς θεατὰς παρέχουσι τέρψιν.

Μετὰ δὲ τὴν μεσημβρίαν ἐπὶ τῆς σκηνῆς διαδέχεται τὴν Μελπομένην ἡ Θάλεια, τὸ ὀξὺ τοῦ σκώματος βέλος διὰ τῶν εὐγενεστέρων τῆς ποιήσεως περικοσμοῦσα ἀνθέων, καὶ ὑψηλὰ διδάγματα ἐν εὐτραπέλοις λόγοις περικαλύπτουσα· ἄσβεστος δὲ γέλως σείει τὸν βράχον τῆς Ἀκροπόλεως καὶ πληροῖ τὸ θέατρον μέχρι τῆς ἑσπέρας, ὅτε, ἀφ' οὗ τέσσαρες διδαχθῶσι κωμῳδίαι ἀλλεπαλλήλως, οἱ δικασταὶ ἐκ τῶν πέντε μὴ συναγωνισαμένων φυλῶν λαμβανόμενοι, ἀναγγέλλουσιν εἰς τὴν δημοσίαν εὐγνωμοσύνην τὸν νικήσαντα

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἐκ τῶν ποιητῶν καὶ τῶν χορηγῶν, καὶ ὁ ἐπιδοκιμασθείς, ἀντὶ τῶν εὐγενῶν του ἀγώνων ἀθάνατον δόξαν δρεψάμενος, ἀπονέμει χάριτας εἰς τοὺς θεοὺς ἐπὶ τῷ εὐτυχήματι, καὶ ἀναθέτει αὐτοῖς τὸ ἆθλόν του, ἡ δὲ φυλὴ αὐτοῦ κομπάζει διὰ τὴν εὔκλειαν τοῦ φυλέτου της, καὶ οἰκειοποιεῖται τὴν νίκην αὐτοῦ.

Τοιαύτη ἦν ἐν συντόμῳ ἡ διασκευὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ θεάτρου ἐπὶ τῆς ἀκμῆς τῆς δραματικῆς· διέφερε δ' αὐτοῦ τὸ Ῥωμαϊκὸν κατὰ τοῦτο κυρίως, ὅτι, στερούμενον τοῦ χοροῦ, καὶ ὅλον τὸ δρᾶμα παριστῶν ἐπὶ τοῦ λογείου, οὐδὲ θυμέλην εἶχεν οὐδὲ παρόδους, καὶ εἰς μὲν τὴν ὀρχήστραν ἐκάθηντο τῶν θεατῶν οἱ ἐπίσημοι, ἡ δὲ σκηνὴ ἦν ταπεινὴ ἐξ αἰτίας τούτου, τὸ ἀμφιθέατρον συνείχετο ἀμέσως μετὰ τῶν πλευρῶν καὶ τῶν παρασκηνίων, καὶ αἱ πρὸς τὰς κατωτέρας ἕδρας καὶ τὴν ὀρχήστραν εἴσοδοι ἦσαν ὑπόγειοι, διερχόμεναι ὑπὸ τὰ ἄνω ἑδώλια.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ἀλλὰ τοῦ Θεάτρου τοῦ Ἡρῴδου ἡ οἰκοδομὴ ἔχει τι ἰδιόρρυθμον, ὡς ἀπεδείχθη ἐκ τῶν τελευταίων ἀνασκαφῶν. Τούτου ἀνοίξασα ἡ Ἑταιρία μέρος τοῦ *κοίλου*, ὅλην τὴν *σκηνὴν* ἐσωτερικῶς, καὶ τὴν δυτικὴν πτέρυγα ἐξωτερικῶς, εἰς μὲν τὸ κοῖλον εὗρε τῶν ἑδωλίων ἀφῃρημένας τὰς μαρμαρίνας ἕδρας, καὶ μόνην καταφανῆ τὴν θέσιν αὐτῶν, τῆς δὲ σκηνῆς τὴν ἐπιφάνειαν σχεδὸν μετὰ τῆς ὀρχήστρας ἰσοϋψῆ, ἢ τοὐλάχιστον μόλις ἓν μέτρον ὑπὲρ αὐτὴν ὑψουμένην. Αἱ τρεῖς πύλαι τοῦ μετασκηνίου, ἡ Βασίλειος καὶ αἱ δύο Ξένιαι, ἔχουσι τοὺς οὐδοὺς ἐκ μαρμάρου, καὶ με ταξ αὐτῶν κοιλοῦται ὁ τοῖχος εἰς νύμφας πρὸς ἔνθεσιν ἀγαλμάτων· διότι πολλάκις, ὡς φαίνεται, τὸ μετασκήνιον τοῦτο ἐπεῖχε τόπον σκηνογραφίας, καὶ ὅταν ὑπῆρχον σκηναί, ἐξηρτῶντο πλησίον αὐτοῦ, καὶ οὐχὶ πρὸ τῶν πυλῶν τῶν δύο

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

πλευρῶν, ὡς εἰς τὰ Ἑλληνικὰ θέατρα. Κατὰ δὲ τὴν δυτικὴν πλευρὰν ἔξωθεν, ἀνεκάλυψεν ἡ Ἑταιρία δύο δωμάτια ἄλλοτε θολωτά, εἰς τὰ δύο αὐτῆς πέρατα, ἔχοντα ἐκ νότου τὴν εἴσοδον. Ἐξ αὐτῶν τὸ παρὰ τὴν σκηνήν, ἔχον τὸ ἔδαφος ὅλον ψηφόθετον, κοινωνεῖ μετ' αὐτῆς διὰ θύρας, δι' ἧς εἰσήρχοντο οἱ σκηνικοὶ πρὸ τοῦ δράματος. Ἑτέρα δὲ θύρα ἀπ' αὐτοῦ πρὸς βοῤῥᾶν φέρει εἰς ὑπόγειον θόλον ὑπὸ τὰ ἑδώλια, εἰς τὴν ὀρχήστραν ἐκβάλλοντα, καὶ τέλος ἔχει αὐτὸ καὶ τετάρτην πρὸς δυσμὰς θύραν, ὡς τὸ ἄλλο δωμάτιον ἔχει τοιαύτην πρὸς ἀνατολάς, φερούσας ἀμφοτέρας εἰς διπλῆν κλίμακα κειμένην μεταξὺ αὐτῶν, καὶ ἥτις, ἀφ' οὗ ἡνοῦτο εἰς ἕνα κοινὸν βραχίονα ἀνιόντα πρὸς μεσημβρίαν, ἐστρέφετο ἔπειτα πρὸς ἀνατολάς, καὶ ἐκ τούτου πάλιν ἐφ' ἑαυτῆς πρὸς δυσμάς, καὶ ἔφερε διὰ δύο εἰς ἄνισον ὕψος ἀνοιγομένων θυρῶν, εἰς τὰ ἀνώτερα διαζώματα τοῦ θεάτρου. Ἡ αὐτὴ διάθεσις τῶν κλιμάκων καὶ τῶν θυρῶν ὑπῆρχε καὶ εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευράν, καὶ κατὰ τοῦτο διέφερε τὸ θέατρον τοῦτο τῶν ἄλλων ῥωμαϊκῶν, ὅτι ἀντὶ νὰ ἔχῃ τὰς εἰσόδους του ὑπογείους ὑπὸ τὸ κοῖλον, τὰς εἶχεν ὅλας ἐπὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ. Φαίνεται δὲ καὶ ὅτι τὸ οἰκοδόμημα τῆς σκηνῆς ἦτο μονόδομον, οὐχὶ τρίδομον, καὶ τὸ ἀνώτερον αὐτοῦ μέρος συνίστατο εἰς ἁπλοῦν τοῖχον διὰ τὰς σκηνὰς χρησιμεύοντα, παρέχοντα δέ, ὅταν σκηνῶν δὲν ἐγίνετο χρῆσις, διὰ θυρίδων ἀψιδωτῶν, θαυμασίαν ὄψιν πρὸς τὸ ἀττικὸν πεδίον καὶ πρὸς τὴν θάλασσαν, τὴν λαμπροτάτην πασῶν τῶν σκηνογραφιῶν.

Τοῦ οἰκοδομήματος τούτου ἂν δὲν ἐπεράτωσεν εἰσέτι ἡ Ἑταιρία τὴν ἀνασκαφήν, διότι καὶ χρόνον μακρὸν αὐτὴ ἀπαιτεῖ καὶ δαπάνην πολλήν, ἀνεκάλυψεν ὅμως τὰ χαρακτηριστικώτερα μέρη, καὶ ἐλπίζει ὅτι καὶ διὰ τούτου τοῦ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἔργου της, ὡς καὶ διὰ τῶν λοιπῶν εἴτε διανοητικῶν εἴτε ὑλικῶν αὐτῆς ἀσχολήσεων, δὲν ἔμεινε κατωτέρα τῶν εὐεργετῶν αὐτῆς, ὅσων τὰ γενναῖα δωρήματα διετράνωσαν καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο τὸν ὑπὲρ τῶν ἀρχαίων μνημείων πεφωτισμένον αὐτῶν ἐνθουσιασμόν, καὶ τὴν εὔνοιάν των πρὸς τὴν ἐπιμελουμένην αὐτῶν Ἑταιρίαν.

Ὁ Ἡρώδης, οὗ τὸ μεγαλούργημα ἰδίως ἐνησχόλησεν ἡμᾶς ἐπὶ τούτου τοῦ ἔτους, δύο εἶχε προσφιλεῖς κατοικίας, τὸν Μαραθῶνα, καὶ τὴν Κηφισίαν. — « Ὅτε διέτριβον παρὰ τοῖς ἐν Ἀθήναις διδασκάλοις, — γράφει ὁ Αὖλος-Γέλλος, — Ἡρώδης ὁ Ἀττικός, ἀνὴρ διάσημος καὶ καθ᾽ ὃ ὕπατος, καὶ καθ᾽ ὃ ἔξοχος μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ῥητόρων, μὲ προσεκάλει συνεχῶς εἰς παρακειμένην τινὰ ἔπαυλίν του, ἐμὲ καὶ τὸν Σερβιλιανόν, καὶ ἄλλους νέους Ῥωμαίους, ἐλθόντας εἰς Ἀθήνας πρὸς καλλιέργειαν τοῦ νοός των. Εἰς δὲ τὴν ἔπαυλιν ταύτην, ἥτις ἔχει τὸ ὄνομα *Κηφισία*, ἐν μέσῳ τοῦ θερινοῦ καὶ τοῦ μετοπωρινοῦ καύσωνος, διηνεκὴς δρόσος ἐπεκράτει ὑπὸ τὰς σκιὰς ἄλσους μεγαλοπρεποῦς, καὶ στοαὶ μακραὶ καὶ τερπνόταται, ὑπὸ ζεφύρων διαπνεόμεναι, ἐξετείνοντο πέριξ τοῦ οἴκου· κατεκόσμουν δ᾽ αὐτὸν ἄφθονοι δεξαμεναὶ διαυγεῖς καὶ λαμπραί, καὶ ἀντήχει ὅλη ἡ ἔπαυλις εἰς τῶν ὑδάτων τὰ κελαρύσματα καὶ τὰ κελαδήματα παντοίων πτηνῶν ».

Εἰς τὴν θελκτικὴν ταύτην θέσιν, παρ᾽ αὐτὰ τὰ ἐρείπια τῆς λαμπρᾶς ἐπαύλεως, ἐκέκτητο οἰκίαν ὁ Κωνστ. Ἰωνίδης, ἀνὴρ ὃν δικαίως δυνάμεθα νὰ καλέσωμεν ἐφάμιλλον τοῦ μεγαλοπρεποῦς ἐκείνου τῆς Κηφισίας ἰδιοκτήτου, οὐχὶ τοσοῦτον διὰ τὴν εὐπορίαν αὐτοῦ, προϊὸν ἔμφρονος καὶ ἐντίμου φιλοπονίας, ὅσον κυρίως διότι εἰς αὐτὸν ἐφαρμόζεται ὅ,τι περὶ τοῦ Ἡρώδου ἐλέγετο, ὅτι *παρ᾽ αὐτῷ ὁ πλοῦτος*

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ανέβλεψε. Τῷ ὄντι, γνωσταὶ εἰσὶν εἰς τὸ Πανελλήνιον, καὶ εἰς πᾶσαν Ἕλληνος καρδίαν κεχαραγμέναι αἱ πρὸς τὴν πατρίδα γενναῖαι προσφοραὶ τῶν Ἰωνιδῶν. Ὡς ἐπίμετρον δὲ τῶν εὐεργεσιῶν των ὁ σεβάσμιος γενάρχης αὐτῶν ἐδωρήσατο τὴν ῥηθεῖσαν οἰκίαν εἰς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἑταιρίαν, καὶ προσέτι οὐκ εὐκαταφρόνητον ἐτησίαν συνδρομὴν ἐπὶ δέκα ἔτη πρὸς τὸ παρόν. Δι᾽ ὃ ἡ Ἑταιρία, θέλουσα νὰ προσμετρήσῃ τῆς εὐγνωμοσύνης αὐτῆς τὸν φόρον πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ δωρήματος, ἐψήφισε νὰ ἐπιγραφῇ τὸ ὄνομα τῶν Ἰωνιδῶν παρὰ πᾶν μνημεῖον ἀνεγειρόμενον ἐκ ταύτης τῆς χορηγίας ὡς καὶ ἐν τῷ μουσείῳ ἐπὶ τῆς ἀπ᾽ αὐτοῦ γενησομένης συλλογῆς γλυφῶν καὶ ἐπιγραφῶν· εἰς τὴν στήλην δὲ τῶν *εὐεργετῶν* ἀναγράψασα τοῦτο τὸ δόγμα, ἔστησεν αὐτὸ πρὸ τῶν Προπυλαίων, ὅπου ἕκαστος εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἀνερχόμενος θέλει χαίρων ἀναγινώσκει τὰ ὀνόματα τῶν γενναίων φίλων τῆς ἐθνικῆς δόξης, καὶ θέλει ἐπαινεῖ τ᾽ ἀξιομίμητα αὐτῶν ἔργα.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Τὰ τεμάχια ταῦτα περιέχουσι φορτικὰς ἐπαναλήψεις, διότι εἰσὶ μέρη λόγων ἀπαγγελθέντων εἰς ἐτῶν ἀπόστασιν ἀπ᾽ ἀλλήλων. Ἐκρίθη ὅμως οὐχὶ περιττὴ ἡ δημοσίευσις αὐτῶν, ὡς ἐν μέρει ἀφορώντων τὴν τύχην τῶν κυριωτέρων μνημείων τῶν Ἀθηνῶν, καὶ διὰ τοῦτο ἀπαρτιζόντων τῆς τοπογραφίας αὐτῶν παράρτημα.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Β

Κεφαλὴ Νίκης.

Τὸ Μουσεῖον τῶν Παρισίων ἀπέκτησε πρό τινων ἐτῶν ἀρχαίαν κεφαλήν, ἥτις, ὡς ἀπεδείχθη, ἀνήκει εἰς ἄγαλμα τῶν ἀετωμάτων τοῦ Παρθενῶνος. Ἕκαστον τρίμμα λίθου, τῆς γλυφίδος ἐκπεσὸν τοῦ ἀθανάτου Φειδίου ἢ καὶ τοῦ ἐργαστηρίου αὐτοῦ, ἐστὶ πολύτιμος θησαυρός, ὑπὲρ χρυσὸν καὶ ὑπὲρ ἀδάμαντα ἀσπαστὸς εἰς τοὺς φίλους τοῦ καλοῦ ἐν τῇ τέχνῃ, καὶ τ' ἀγάλματα τῶν ἀετωμάτων τοῦ Παρθενῶνος, θεωρούμενα ὡς τὰ γνήσια τέκνα τῆς μούσης τοῦ καλλιτέχνου ἐκείνου, εἰσὶν ὅ,τι θαυμασιώτερον περιελείφθη μέχρις ἡμῶν ἐκ τῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἀρχαίας λιθοξοΐας. Ἀλλὰ τὰ διατηρηθέντα ἐξ αὐτῶν εἰσὶ κατὰ δυστυχίαν ἀκέφαλα πάντα, πλὴν μόνου τοῦ Θησέως, καὶ αὐτοῦ ἔχοντος τὴν κεφαλὴν ἀθλίως ἠκρωτηριασμένην. Ἐννοεῖται ἑπομένως πόσον σπουδαῖον διὰ τὴν ἀρχαιολογίαν καὶ διὰ τὴν τέχνην πρέπει νὰ θεωρηθῇ τὸ εὕρημα φειδαϊκῆς κεφαλῆς, τοῦ μέρους ἐκείνου τοῦ σώματος, ἐφ' οὗ ἐπιπνέει πᾶσα τοῦ τεχνίτου ἡ εὐφυΐα καὶ συγκεφαλαιοῦται εἰς ὑπερτάτην ἔκφρασιν πᾶσα αὐτοῦ ἡ ἐπιδεξιότης. Δὲν θέλει ἄρα φανῇ ἴσως ἄσκοπος ἐκτενεστέρα τις τῶν περὶ τοῦ πολυτίμου τούτου εὑρήματος ἐξιστόρησις.

Ἐκ τῶν δύο ἀετωμάτων τοῦ Παρθενῶνος, τὸ πρὸς ἀνατολὰς παρίστα τὴν γέννησιν τῆς Ἀθηνᾶς, τὸ δὲ πρὸς δυσμὰς τὴν ἔριν τῆς θεᾶς ταύτης πρὸς τὸν Ποσειδῶνα. Τοῦτο μανθάνομεν παρὰ τοῦ Παυσανίου, ὅστις πρῶτος καὶ τελευταῖος μεταξὺ τῶν ἀρχαίων ὁμιλεῖ περὶ τῶν πλαστικῶν τού-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τῶν ἔργων. Ἐν ἔτει 1674 ὁ πρέσβυς τῆς Γαλλίας εἰς Κωνσταντινούπολιν Μαρκέσιος Νοϊντέλος, διαβὰς δι' Ἀθηνῶν, καὶ εὑρὼν τὸν Παρθενῶνα ἔτι ἀκέραιον, ἀφῆκεν ἐνταῦθα τὸν συνοδεύοντα αὐτὸν ζωγράφον Καῤῥέϋ, ἵνα ἀντιγράψῃ τὰ ἔτι τότε σωζόμενα γλυπτικὰ τοῦ ναοῦ κοσμήματα. Τὰ σχέδια τοῦ καλλιτέχνου, δι' ἐρυθροῦ χρωστῆρος ἐκτελεσθέντα, ἐστάλησαν καὶ διατηροῦνται εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῶν Παρισίων, καὶ εἰσὶν ἡ μόνη πηγὴ ἐξ ἧς γνωρίζονται καὶ νῦν ἔτι τὰ πλεῖστα τῶν συμπλεγμάτων ἐκείνων. Ὁ Καῤῥέϋ εὗρε καὶ ἀντέγραψε τὸ δυτικὸν ἀέτωμα σχεδὸν ὁλόκληρον, ἑνὸς ἢ δύο μόνων ζῳδίων ἐλλειπόντων καί τινων ὄντων ἀκεφάλων ἢ ἄλλως ἠκρωτηριασμένων. Ἀλλὰ τοῦ ἀνατολικοῦ ἀετώματος τὰ πλεῖστα ἀγάλματα ἦσαν καὶ τότε ἤδη κατεστραμμένα, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἀντέγραψε μόλις δέκα τεμάχια, ἐν ᾧ ἐκ τοῦ ἄλλου ὑπὲρ τὰ εἴκοσι.

Μετὰ δεκατρία ὅμως ἔτη, τῷ 1687, κατέπλευσεν ὁ Ἐνετὸς Ναύαρχος Μοροζίνης ἵνα κυριεύσῃ τὰς Ἀθήνας, κατεχομένας τότε ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ὁ Γερμανὸς στρατηγὸς Κοίνιγσμὰρκ ἐπολιόρκησε κατὰ διαταγήν του τὴν Ἀκρόπολιν, καὶ ἀπαισία βόμβα, ἐκ τῶν πυροβόλων αὐτοῦ σφενδονισθεῖσα, καὶ ὑπὸ τοῦ κακοῦ δαίμονος τῆς Ἑλλάδος ὁδηγουμένη, ἐνέσκυψεν εἰς τὸν Παρθενῶνα, χρησιμεύοντα τότε ὡς πυριταποθήκην τῶν Τούρκων, καὶ ἀνέτρεψε τὸ μέγιστον τοῦ οἰκοδομήματος μέρος. Ἀλλὰ τὰ δύο αὐτοῦ ἄκρα, οἱ δύο ἀετοί, διεσώθησαν, καὶ ὁ Μοροζίνης ἐκυρίευσε μετ' οὐ πολὺ τὰς Ἀθήνας. Μάταιος ὁ θρίαμβος, ἀγορασθεὶς διὰ τοιαύτης τιμῆς!

Ὁ ἀπερίσκεπτος νικητής, ἀναγνωρίσας σχεδὸν ἀμέσως ὅτι δὲν εἶχε δυνάμεις ἱκανὰς ἵνα διατηρήσῃ τὴν λείαν του, ἀπεφάσισε νὰ ἐκκενώσῃ αὖθις τὰς Ἀθήνας, ἀφ' οὗ τὰς ἐκά-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

λυψε διὰ τῶν ἐρειπίων τοῦ ὡραιοτέρου αὐτῶν κοσμήματος, καὶ νὰ ἐγκαταλείψῃ τοὺς Ἀθηναίους, ἀφ' οὗ τοὺς ἐξανήγειρε κατὰ τῶν δορικτητόρων των καὶ τοὺς ἐξέθεσεν εἰς αὐτῶν τὴν ἐκδίκησιν.

Θέλων δὲ κομπαστικῶς νὰ φέρῃ εἰς τὴν πατρίδα του καὶ τὰ τρόπαια τοῦ τοιούτου του κατορθώματος, ἀπεφάσισε νὰ γυμνώσῃ μέχρι τέλους τὸ σεβάσμιον οἰκοδόμημα, ὡς ἂν ἡ ἀκούσιος αὐτοῦ καταστροφὴ δὲν ἦν ἱκανὸν βάρος διὰ τὴν συνείδησιν καὶ τὴν μνήμην του.

Ἰδοὺ περὶ τούτου περίεργον ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἐνετικὴν κυβέρνησιν, διατηρούμενον εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ ἁγίου Μάρκου, καὶ δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ κόμητος Λαβόρδου. Ἡ ἐπιστολὴ ἔχει ἡμερομηνίαν, τὴν 19 Μαρτίου 1688.

« Ἀποφασίσας νὰ ἐγκαταλείψω τὰς Ἀθήνας, ἤθελον νὰ λάβω μετ' ἐμοῦ τινὰ τῶν πρωτίστων αὐτῶν κοσμημάτων, ὅπως αὐξήσω τὴν λαμπρότητα τῆς ἐνδοξοτάτης Δημοκρατίας. Ἔγινε δοκιμὴ ν' ἀποσπασθῶσι τ' ἀγάλματα τοῦ Διὸς καὶ δύο ἵππων ἀπὸ τοῦ ἀετώματος τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς, ὅπου ὑπάρχουσιν ἐξαίσιοι γλυφαί· ἀλλὰ μόλις ἐπετέθη χεὶρ ἐπὶ τοῦ θριγκοῦ, καὶ ὅλα κατέπεσαν ἀπὸ μεγίστου ὕψους, καὶ θαῦμα πῶς οἱ ἐργάται δὲν ἔπαθον τίποτε.

« Ἀδυνατοῦντες δὲ νὰ φέρωμεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τὰς κεραίας τῶν πλοίων, ὅπως τὰς μεταχειρισθῶμεν ὡς μοχλούς, δὲν ἐπανελάβομεν πλέον τὴν ἐπικίνδυνον ταύτην δοκιμήν. Ἀλλὰ καὶ τὰ ὡραιότερα ἔργα δὲν ὑπάρχουσι πλέον, τὰ δὲ περισωθέντα εἰσὶ πολὺ κατωτέρας ἀξίας, καὶ κατὰ μέρος συντετριμμένα ».

Οὕτω λοιπὸν διὰ τῆς ἀνεπιδεξίου ἀποπείρας ταύτης κατεκρημνίσθησαν καὶ συνετρίβησαν τὰ τοῦ δυτικοῦ ἀετώματος

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἀγάλματα, τὰ ἐπὶ Καῤῥέϋ, ὡς εἴδομεν, ἐντελῶς σχεδὸν διατηρούμενα, καὶ ἐν οἷς ὁ Ζεὺς κατεῖχε τὸ μεσαίτατον σημεῖον τοῦ ἀετοῦ, ὡς δικαστὴς μεταξὺ Ποσειδῶνος καὶ Ἀθηνᾶς. Καὶ ὅτε μετὰ ἑκατὸν εἰκοσιπέντε ἔτη ἦλθεν ὁ Λόρδος Ἔλγιν καὶ συνεπλήρωσε τὸ ἔργον τόσων καταστροφέων, τότε σχεδὸν μόνα τὰ ἀγάλματα τοῦ ἀνατολικοῦ ἀετώματος εὑρών, ἀπήγαγεν αὐτὰ εἰς Ἀγγλίαν, ἐκ δὲ τοῦ δυτικοῦ ἓν μόνον ἄγαλμα, τὸν Θησέα, καί τινα συντρίμματα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἄμορφα.

Ἀλλὰ τοῦ Μοροζίνη οἱ ἀξιωματικοί, ἧττον ἀπαιτητικοὶ τοῦ στρατηγοῦ των, δὲν περιεφρόνησαν εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτῶν λαφυραγωγίαν καὶ τὰ ἠκρωτηριασμένα ἐκεῖνα συντρίμματα, καὶ ἐξ αὐτῶν, ὁ μὲν Δανὸς ὑπολοχαγὸς Ὅρν ἔπεμψεν εἰς Κοπεγχάγγην ἀποκεκομμένην κεφαλὴν ἐκ μιᾶς μετόπης, τὸ ὡραιότατον σήμερον ἐγκόσμημα τοῦ ἀρχαιολογικοῦ τῆς Δανίας Μουσείου, ἀξιωματικοὶ δὲ Γερμανοὶ μετεκόμισαν εἰς Κάσσελ στήλας καὶ ἐπιγραφάς, Ἐνετοὶ δ' ἔφερον εἰς τὴν πατρίδα των πλῆθος ὡραίων γλυφῶν, μεταξὺ ἄλλων καὶ ἓν τμῆμα τῆς ζωοφόρου τοῦ Παρθενῶνος. Ὁ δὲ γραμματεὺς τοῦ Μοροζίνη, Γάλλος τὸ ὄνομα, αὐτὸς ἐξελέξατο δι' ἑαυτὸν μικρὰν μέν, ἀλλὰ τὴν ἀρίστην πασῶν μερίδα, τὴν κεφαλήν, ὡς ἐφρόνει, τῆς θεᾶς εἰς ἣν ὁ ναὸς ἀφιέρωται, τμῆμα τοῦ διὰ τῆς ἀπρονοησίας τοῦ στρατηγοῦ του συντριβέντος συμπλέγματος.

Κατὰ τὴν ἐσφαλμένην ἐξήγησιν τῶν ἀρχαιοτέρων κριτικῶν, ὁ δυτικὸς καὶ οὐχὶ ὁ ἀνατολικὸς ἀετὸς περιεῖχε τὴν παράστασιν τῆς γεννήσεως Ἀθηνᾶς. Ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ παρίστατο ὁ Ζεὺς γυμνὸς καὶ ὄρθιος, δεξιῶς δὲ τοῦ Διός, γυνὴ ἐφ' ἅρματος, συρομένου ὑπὸ δύο ἵππων θυμοειδῶν. Αὕτη λοιπὸν ἐξελαμβάνετο ὡς ἡ Ἀθηνᾶ, εἰσαγομένη δῆ-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

θεν ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτῆς εἰς τὴν θείαν χορείαν, καὶ ταύτης τὴν κεφαλὴν ἐξελέξατο ὁ γραμματεὺς Γάλλος. Ἀλλὰ μετὰ ταῦτα, ὀρθοτέρα ἐξέτασις τῶν ἰχνογραφημάτων τοῦ Καῤῥέϋ ἀπέδειξεν ὅτι δὲν ἦν αὕτη ἡ Ἀθηνᾶ, ἀλλ' ἡ προσαναβάτις, ἢ ἡνίοχος αὐτῆς, ἢ ἄπτερος Νίκη· ἡ δὲ θεὰ ὅτι, καταβᾶσα τοῦ ἅρματος ὅπως μετάσχῃ τῆς πάλης,—διότι τὴν πρὸς τὸν Ποσειδῶνα πάλην παρίστα τὸ ἀέτωμα,—ἵστατο ἐμπρὸς τῶν ἵππων καὶ πλησιέστατα τοῦ Διός.

Ταύτην λοιπὸν τῆς Νίκης τὴν κεφαλὴν ἔφερεν ὁ Γάλλος εἰς Ἐνετίαν, καὶ ἐνετείχισεν αὐτὴν εἰς τὴν οἰκίαν του, ἔνθα ἔμεινε μέχρις οὗ, εἰς μεταγενεστέρους χρόνους, ἐκρημνίσθη ἡ οἰκία ἵνα εὐρυνθῇ ἡ ἀκαδημία ἐκείνης τῆς πόλεως. Τότε δ' εἶχεν ἤδη λησμονηθῇ ἡ καταγωγὴ τῆς κεφαλῆς, καὶ ἐπωλήθη αὕτη εἰς μαρμαροκόπον τινά, κατασκευάζοντα σκιρωτὰ ἐδάφη ἐκ συνθέσεως ἀσβέστου καὶ κεράμου. Εἶχε λοιπὸν φθάσει ἡ στιγμή, καθ' ἣν ἔμελλε τὸ φειδαϊκὸν ἀριστούργημα νὰ κατασυντριβῇ εἰς κόνιν, ὅτε Γερμανός τις Βέβερ καλούμενος, ἀκούσας ἢ ὑποπτεύσας ὅτι ἡ κεφαλὴ ἦν ἐκ τῶν ἀναγλύφων τοῦ Παρθενῶνος, ἠγόρασεν αὐτὴν ἐπὶ σκοπῷ κερδοσκοπικῷ, καὶ ἐδημοσίευσε τὰ περὶ τῆς εὑρέσεως αὐτῆς διὰ τῶν ἐφημερίδων τῆς Ἀγγλίας καὶ Γερμανίας.

Τότε δ' ὁ Κ. κόμης Λαβόρδος, Γάλλος, υἱὸς τοῦ περιδόξου συγγραφέως καὶ στρατηγοῦ Λαβόρδου, καὶ διάδοχος τοῦ πατρός αὐτοῦ εἰς τὴν ἀκαδημαϊκὴν ἕδραν, ἐν ᾧ περιηγεῖτο τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἰδίως εἶχε λάβει ὡς ἀντικείμενον τῶν σπουδῶν αὐτοῦ τὸν Παρθενῶνα, ἀκούσας περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ λειψάνου τούτου, διῆλθεν ἐπίτηδες δι' Ἐνετίας, καὶ πρόσφατον ἔχων τὴν ἐντύπωσιν τῆς φειδαϊκῆς γλυφίδος, ἅμα εἶδε τὸ καλλιτέχνημα, τὸ ἀνεγνώρισεν ὡς

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

γνήσιον αὐτῆς προϊόν, τὸ ἠγόρασε, καὶ τὸ μετέφερεν εἰς Γαλλίαν (*).

Ἡ κεφαλὴ αὕτη κατὰ τοῦτο πρὸ πάντων πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀνεκτίμητος, ὅτι ἐστὶν ἡ μόνη ἀκεραία καὶ ἀβλαβὴς σωζομένη ἐκ τῶν ἀγαλμάτων τῶν ἀετῶν τοῦ Παρθενῶνος, ἅτινα, καὶ ἂν μὴ ἄμεσα ἔργα αὐτοῦ τοῦ Φειδίου, εἰσὶν ὅμως βεβαίως ἐκ πάντων τῶν γλυπτικῶν τοῦ ναοῦ κοσμημάτων τὰ κατὰ προτίμησιν ἐκτελεσθέντα ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπιμέλειαν καὶ κατὰ τὰ διαγράμματα τοῦ ἄκρου ἀριστοτέχνου. Αὐτῆς δὲ μόνον τὸ ἄκρον τῆς ῥινὸς καὶ ὁ ὀπίσθιος τῆς κόμης κρώβυλος εἰσὶν ὀλίγον ἐφθαρμένα. Ἐπὶ τῆς μορφῆς δ' ἐπιπνέει τὸ σεμνὸν ἐκεῖνο καὶ ἐνθουσιαστικὸν τῆς ἀρχαίας τέχνης, τὸ ἀναπτυχθὲν ὑπὸ τοῦ Φειδίου εἰς ὕψος συγγενὲς τῇ θείᾳ φύσει. Ἄνω δὲ τοῦ μετώπου, περὶ ὃ στρέφονται δύο πλεξίδες τῆς κόμης, ὑπάρχει σειρὰ μικρῶν ὀπῶν, καὶ τοιαῦται φαίνονται καὶ εἰς τῶν ὠτίων τὰ ἄκρα, ἀποδεικνύουσαι ὅτι ἡ ἀρχαία τέχνη, τὸ τέλειον θηρεύουσα καθ' ἑαυτό, καὶ οὐχὶ μόνον δι' ἣν ἐδύνατο ν' ἀποτελέσῃ ἐντύπωσιν εἰς τοὺς θεατάς, ἀπήρτιζε τὸν κόσμον τῶν ἀγαλμάτων αὐτῆς καὶ διὰ παντοίων χαλκῶν καὶ ἐπιχρύσων ἢ ἄλλων παρέργων, ἅτινα, εἰς ἣν θέσιν ἔκειντο, ἦτον ἀδύνατον νὰ διακρίνωνται κάτωθεν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

(*) Ἴδ. Ἀνωτ. Σελ. 274.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Γ

Πορτλάνδιον ἀγγεῖον.

Πρὸ τετρακοσίων περίπου ἐτῶν ἀνεκαλύφθη μεταξὺ Ῥώμης καὶ Φρασκάτης πολυτελὴς κρύπτη, ἥτις ἐθεωρήθη ὑπὸ τῶν ἀρχαιολόγων ὡς ὁ τάφος τοῦ Ἀλεξάνδρου Σεβήρου καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Ἰουλίας Μαμμαίας. Ἐντὸς δ' αὐτοῦ εὑρέθη λάρναξ ἐκ λίθου λευκοῦ, καὶ ἐντὸς τῆς λάρνακος ἀγγεῖον δέκα δακτύλων ἔχον ὕψος καὶ περιφέρειαν 22, κυανοῦν δὲ τὸ χρῶμα, καὶ ἔχον ἐπειργασμένα καὶ πέριξ καὶ εἰς τὸν πυθμένα ζῴδια ἐν λευκῷ ἀναγλύφῳ. Ἡ ὕλη ἐξ ἧς ἦν κατεσκευασμένον ἦν εἶδος στιλπνοῦ ὑελώδους μίγματος, ἔχοντος σύστασιν καὶ ὁμοιότητα κυανοῦ ὄνυχος, ἐξ οὗ ἐξεῖχον αἱ λευκαὶ παραστάσεις, οὐχὶ ὡς ἐπικεκολλημέναι τινὲς ἢ πρόσθετοι, ἀλλ' ὡς ἐκ τοῦ αὐτοῦ συνιστάμεναι μίγματος, γινόμεναι δὲ λευκαὶ καθ' ὅσον προέκυπτον ὑπὲρ τὸ ἐπίπεδον, ὡς λευκαίνεται ὁ ἀφρὸς ὁ ἐπιστέφων τὰ κυανᾶ κύματα.

Ἀλλὰ κυρίως γενικὸν ἐκίνησε θαυμασμὸν ἡ ἐξαίσιος καλλονὴ τῶν εἰκόνων, ἀξία τῆς ἀρίστης ἑλληνικῆς γραφίδος. Παρίστων δ' αὗται ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως τοῦ ἀγγείου γυναῖκα ἡμίγυμνον, ἀμελῶς ἡπλωμένην ὑπὸ τὴν σκιὰν δένδρου καὶ ἐπὶ σωροῦ λίθων, καί τινων ἀρχιτεκτονικῶν τεμαχίων, κρατοῦσαν δ' εἰς τὴν χεῖρα ἀνατετραμμένην δᾷδα, ἐν ᾧ τὸν δεξιὸν βραχίονα φέρει ἐπὶ τὴν κεφαλήν. Ἐμπρὸς δ' αὐτῆς, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ σωροῦ, κάθηται ἀνὴρ στρέφων τὸ μὲν σῶμα ἀπ' αὐτῆς, τὸ δὲ πρόσωπον πρὸς αὐτήν, καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον κάθηται ὄπισθεν αὐτῆς, ἐπὶ ἄλλου σωροῦ λί-

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

θεν, γυνή, καὶ αὐτὴ ἡμίγυμνος, κρατοῦσα βακτηρίαν ἢ σκῆπτρον εἰς τὴν ἀριστεράν.

Ἐπὶ τοῦ ἀπέναντι δὲ μέρους παρίσταται ἀνὴρ διερχόμενος διὰ πύλης πρὸς μέρος ὅπου τὸν προσκαλεῖ διὰ τῆς χειρός, ἢ τὸν ὑποδέχεται, γυνὴ καθημένη, μεταξὺ μὲν τῶν ποδῶν αὐτῆς ἔχουσα ὄφιν, ἄνωθεν δὲ τῆς κεφαλῆς της ἐφιπτάμενον πτερωτὸν παιδίον. Ἐμπρὸς δ' αὐτῆς ἵσταται γέρων βαίνων ἐπὶ στήλης. Ὁ πυθμὴν δὲ τέλος παρίστησιν ἢ ἄνδρα ἢ γυναῖκα καλῶς ἐνδεδυμένην, καὶ φέρουσαν τὸν δάκτυλον εἰς τὸ στόμα.

Διάφοροι ἐξηγήσεις ἐδόθησαν τῶν εἰκόνων τούτων. Οἱ μὲν εἶπον ὅτι παριστῶσι τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἀδμήτου καὶ τῆς Ἀλκήστιος, ἀπίθανα προτείνοντες, διότι ἡ Ἄλκηστις εἶχε καταβῆ εἰς τὸν ᾅδην ὅπως σώσῃ τὸν ἄνδρα της, καὶ μετὰ ταῦτα ἐκομίσθη πρὸς αὐτὸν πάλιν ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους. Δὲν ἔπρεπε λοιπὸν νὰ παρίσταται ἀνὴρ διερχόμενος διὰ τῆς πύλης τοῦ ᾅδου, οὐδὲ νὰ προσκαλῆται ὑπὸ γυναικός. — Ἄλλοι διϊσχυρίσθησαν ὅτι αἰνίττονται αἱ παραστάσεις τὴν εἰς τὰ Ἐλευσίνια μύησιν, καὶ ὅτι τὸ ἀγγεῖον ἦν τὸ ἀποῤῥαντήριον τῶν μυουμένων, ἡ καθημένη καὶ τὴν δᾷδα ἔχουσα γυνὴ ὅτι ἦν ἡ μυουμένη, ἐκ τῶν ἀγρυπνιῶν ἀπαυδήσασα, καὶ τὰς δυνάμεις της αἰσθανομένη ὅτι ἐκλείπουσιν, ὅπερ ἐμφαίνει ἡ σβεννυμένη δᾷς, οἱ δὲ παρακαθήμενοι ὅτι εἰσὶν οἱ φύλακες αὐτῆς· ἐπὶ δὲ τοῦ ἑτέρου μέρους ὅτι φαίνεται ἡ μυηθεῖσα παραδεδεγμένη ἤδη εἰς ἱέρειαν, ὅτι ὁ ὄφις, ἔμβλημα τῆς σοφίας καὶ ἀθανασίας, ἐμφαίνει τὴν νέαν ἀξίαν αὐτῆς, καὶ ὅτι αὕτη εἰσάγει νέον εἰς τὰ μυστήρια· ὅτι δὲ τέλος ἡ ἐπὶ τοῦ πυθμένος γυνὴ ἐστὶν ἡ ἱέρεια.

Κατ' ἄλλους, εἰς νύμφης τάφον τὸ ἀγγεῖον ἀνῆκον, παρίστησι σκηνὰς ἐπιθαλαμίους καὶ ἐρωτικάς, ἡ ἀνεστραμμένη

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

δᾷς τὴν ἐρωτικὴν βαρυθυμίαν, ὁ ὄφις πλησμονὴν ζωϊκῶν δυνάμεων καὶ ἀκάθεκτον πόθον, οἱ δὲ παρακαθήμενοι, τὴν τιμὴν καὶ τὴν σεμνότητα περιφρουρούσας τὴν νύμφην· ἀφ' ἑτέρου δέ, κατὰ τοὺς αὐτούς, φαίνεται ἡ νύμφη, ἐφ' ἧς ἐφίπταται ὁ ἔρως, προσκαλοῦσα τὸν νυμφίον, καὶ εἰς τὸν πυθμένα τὸ ἔμβλημα τοῦ μυστηρίου.

Τὸ καθ' ἡμᾶς, τολμῶμεν νὰ προτείνωμεν τὴν ἑπομένην ἐξήγησιν, ἥτις ἴσως ἀποδοκιμασθῇ ὡς πολὺ ἀφελής, ἡμᾶς ὅμως δι' αὐτὸ τοῦτο κυρίως προσμειδιᾷ. Ἀφ' ἑνὸς παρίσταται ἡ Ἰουλία Μαμμαία, ἀφ' οὗ ὑπερέβη ἤδη τοῦ θανάτου τὴν πύλην. Ὁ ὄφις μεταξὺ τῶν ποδῶν αὐτῆς, αὐτὸ τοῦτο, ὡς γνωστόν, σημαίνει, τὸν θάνατον. Τὸ ἐφιπτάμενον ὡς πτερωτὸν παιδίον ἐστὶ τὸ *δαιμόνιον αὐτῆς*, ἡ ἄϋλος αὐτῆς ψυχή, ἀπερχομενη εἰς οὐρανούς, ἥτις ἰδέα καὶ παράστασις ἦν συνηθεστάτη κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους, καὶ ἀπαντᾶται πολλάκις ἐπὶ τῶν σαρκοφάγων. Ὁ ἀπώτερον δὲ τῆς πύλης παρὰ τοὺς πόδας αὐτῆς ἱστάμενος γέρων ἐστὶν ἴσως ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, προαποθανών. Ὁ δὲ πέραν τῆς πύλης ἱστάμενος καὶ πρὸς αὐτὴν πορευόμενος, ὁ τεθλιμμένος υἱός της, αὐτὸς ὁ Ἀλέξανδρος Σεβῆρος, θελήσας ἐν τῇ θλίψει του νὰ παραστήσῃ διὰ τῆς εἰκόνος ταύτης ὅτι ἡ μήτηρ τὸν καλεῖ, ὅτι σπεύδει πρὸς αὐτὴν δι' αὐτῆς τῆς ὁδοῦ τοῦ θανάτου. Ἀφ' ἑτέρου δὲ παρίσταται αὐτὴ ἡ Ἰουλία Μαμμαία ἡμίγυμνος, ὡς τότε πολλάκις παρίσταντο αἱ αὐτοκρατόρισσαι καὶ αἱ ἐπίσημοι γυναῖκες, ἔχουσα τὴν δᾷδα ἀνατετραμμένην, καὶ ἐμφαίνουσαν τὴν ἀπόσβεσιν τῆς ζωῆς, ὅπερ ἐστὶν ἐπίσης παράστασις συνεχῶς εὑρισκομένη ἐπὶ σαρκοφάγων. Ὅτι δὲ τοῦτο, καὶ τὸ τῆς ἀφιπταμένης ψυχῆς ἔμβλημα, οἰκειότερα φαινόμενα πρὸς τὰς χριστιανικὰς ἰδέας, ἀπαντῶνται ἐνταῦθα, δὲν θέλει ἐκπλήξει οὐδένα ἐνθυμούμενον τὸν θρη-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

σκευτικὸν χαρακτῆρα τοῦ γ΄ μετὰ Χριστὸν αἰῶνος, τὴν κρᾶσιν τῶν ἀρχαίων ἰδεῶν μετὰ τῶν νέων, καὶ ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος Σεβῆρος εἶχε τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ μετὰ τῶν ἐφεστίων θεῶν του.—Οἱ ἑκατέρωθεν δὲ παρακαθήμενοι παριστῶσιν ἴσως, ὁ μὲν νέος τὸν Ἀλέξανδρον Σεβῆρον, ἐπὶ θρόνου καθήμενον ὑψηλοῦ, ἡ δὲ γυνή, ἢ τὴν ἀδελφὴν τῆς Ἰουλίας Μαμμαίας Σοαιμιάδα, τῆς βακτηρίας ἐμφαινούσης ἴσως τὴν γερουσιαστικὴν τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἀξίαν, ἢ τὴν θείαν της Ἰουλίαν Δόμναν, γυναῖκα τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου. Τέλος ἡ ἐπὶ τοῦ πυθμένος εἰκὼν ἐμφαίνει τὴν σιγὴν τοῦ θανάτου. Μίαν κυρίως ἀντιλογίαν εὑρίσκομεν εἰς τὴν ἐξήγησιν ταύτην, καὶ τὴν λέγομεν πρὶν ἢ μᾶς τὴν εἰπῶσι, τὸ κάλλος τῆς ἐργασίας, ἀνώτερον τοῦ ὅσου ἐφαίνετο ἡ τέχνη ἐπιδεκτικὴ κατὰ τὴν τρίτην μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα.

Κατὰ διαταγὴν τοῦ Πάπα Οὐρβανοῦ Η΄ τοῦ Βαρβερίνου, ἐλήφθη τὸ ἀγγεῖον τοῦτο ἐκ τοῦ τάφου μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1623 καὶ 1644, καὶ κατετέθη εἰς τοὺς οἴκους τῆς Βαρβερίνης οἰκογενείας, ὅπου διαμεῖναν περὶ τοὺς δύο αἰῶνας, ἐκαλεῖτο τὸ *Βαρβερίνιον ἀγγεῖον*. Ἀλλὰ κατὰ τὸ 1795 ἠγόρασεν αὐτὸ ὁ πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας, Κ. Γουλιέλμος Ἁμιλτών, ἀντὶ 560,000 φρ. διὰ τὸ μουσεῖον τοῦ Δουκὸς τῆς Πορτλανδίας, ἔνθα ἔγινε περίφημον ὑπὸ τὸ ὄνομα Πορτλανδίου ἀγγείου. Μετὰ τὸν θάνατον δὲ τοῦ Δουκός, οἱ κληρονόμοι αὐτοῦ, μὴ θέλοντες νὰ ἔχωσι τὴν εὐθύνην τῆς διατηρήσεως τοιούτου ἀριστουργήματος, οὗ ἡ κτῆσις ἔφερεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν τιμήν, παρακατέθεσαν αὐτὸ εἰς τὸ Βρεταννικὸν μουσεῖον δι᾽ ἀσφάλειαν. Ἐκεῖ ἔμενεν ἐκτεθειμένον ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὑπ᾽ ἀριθ. 9 αἰθούσης, ἐπὶ ὀκταγώνου τραπέζης καὶ ὑπὸ ὑάλινον κάλυμμα.—Ἀλλὰ τὴν 7 Φεβρουα-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ρίου 1845, εἷς τῶν ἐπισκεπτομένων τὸ μουσεῖον, Γουλιέλμος Λλοῦδς καλούμενος, ἅμα ἔφθασεν ἐμπρὸς εἰς τὸ σπάνιον τοῦτο καλλιτέχνημα, λαβὼν ὑπὸ τὸν μανδύαν του μέγαν λίθον, τὸν ἐσφενδόνισε κατ' αὐτοῦ, καὶ τὸ συνέτριψεν εἰς μικρότατα τμήματα. Μεγάλη ὑπῆρξεν ἡ ἔκπληξις καὶ ἡ θλίψις πάντων τῶν φιλομούσων καὶ φιλοκάλων διὰ τὸ ἔγκλημα τοῦτο. Ὁ ἀσεβὴς κακοῦργος συνελήφθη ἀμέσως, καθυπεβλήθη εἰς ἐξέτασιν, καὶ ἐπροφασίσθη παράδοξον μονομανίαν ἢ ἐρεθισμὸν τῶν νεύρων του. Παρεπέμφθη δ' εἰς τὰ δικαστήρια, ἀλλὰ κατεδικάσθη μόνον . . . νὰ πληρώσῃ τὸ ὑαλίον ὑφ' ὃ ἐκαλύπτετο τὸ ἀγγεῖον, διότι εἰς τὴν Ἀγγλικὴν νομοθεσίαν νόμος δὲν εὑρέθη τιμωρῶν τὰ τοιούτου εἴδους ἐγκλήματα!

Ἂν ὅμως ὁ νόμος τῶν Ἄγγλων ἦν ἀτελής, ἡ τέχνη των ἀπεδείχθη παντὸς θαυμασμοῦ ἀνωτέρα· καθ' ὅσον εὑρέθη τεχνίτης, ὅστις συνεκόλλησε καὶ τὰ ἐλάχιστα τμήματα, καὶ θαῦμα ἐστὶν ὅτι σήμερον τὸ πορτλάνδιον ἀγγεῖον σχεδὸν οὐδὲ κἂν διακρίνεται ὅτι εἶχε ποτὲ συντριβῆ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Δ

Μάρμαρα τῆς Ξάνθου.

Κατὰ τὸ 1837 ὁ Ἄγγλος Κάρολος Φέλλως ἀνεχώρησεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν· ἀλλὰ δὲν ἠθέλησε νὰ βαδίσῃ τὴν πεπατημένην. Τὴν Σμύρνην, κοινὸν τόπον τῶν περιηγητῶν, τὴν Ἔφεσον καὶ τὴν Ἀλικαρνασσόν, ἐστὶν εὔκολον νὰ ἰδῇ ὅστις θέλει, οὐδὲ μετέχει ποιήσεως τὸ εἰς τοὺς παντὶ ἀναπεπταμένους τούτους λιμένος εἰσπλέον ἀτμόπλουν.

Τούτου ἕνεκα ὁ Κ. Φέλλως ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μεταβὰς εἰς Χρυσόπολιν, καὶ ἐκεῖ ἵππου ἐπιβάς, ἐστράφη εὐθὺ πρὸς μεσημβρίαν. Ἀρχαιολόγου, καὶ ἐν γένει λίαν πεπαιδευμένου οὐδεμίαν ἀξίωσιν εἶχεν ὁ περιηγητής, ὥστε καὶ σχεδὸν ἠγνόει πρὸς τίνα ἐπορεύετο μέρη καὶ ὁποῖα ἀντικείμενα ἔμελλε ν' ἀπαντήσῃ. Τοῦτο ὅμως δὲν τὸν ἀνεχαίτισεν. Ἀπ' ἐναντίας ἔτι μᾶλλον ἐκίνει τὴν περιέργειαν αὐτοῦ τὸ ἄγνωστον, καὶ θαῤῥούντως ἐβυθίσθη εἰς τὰ σπλάγχνα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, εἰς τὰς ἐρήμους ἐκείνας τοῦ πολιτισμοῦ τὰς σπανιώτατα ὑπὸ ξένων διοδευομένας.

Κατ' οὐ μικρῶν στενοχωριῶν παλαίσας ἐπὶ πολύ, διέσχισε πᾶσαν τὴν Βιθυνίαν, καὶ τὴν Ἐπίκτητον καὶ τὴν Κατακεκαυμένην Φρυγίαν, ἀπαντῶν τὸ πάντοτε ποικίλον καὶ πάντοτε νέον θέαμα τῆς λαμπρότητος καὶ τοῦ πλούτου τῆς φύσεως, συγχρόνως ὅμως καὶ τὸ πάντοτε μονότονον τῆς ἀθλιότητος καὶ βαρβαρότητος τῶν ἀνθρώπων.

Τέλος, ἐκ βοῤῥᾶ ὁρμώμενος, εἰσῆλθεν, εἰς τὴν Λυκίαν, καὶ ἐνταῦθα ἄλλα καὶ ἀπροσδόκητα ἀντικείμενα παρέστη-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

σαν εἰς τὴν ὄψιν του καὶ ἐκίνησαν τὴν ἔκπληξίν του. Πᾶς ὁ τόπος ὑπ᾽ ὀρέων καὶ κοιλάδων διατεμνόμενος, εἶχε πᾶσάν του σχεδὸν κορυφὴν ἐστεμμένην ὑφ᾽ ἑνὸς ἀρχαίου ναοῦ, πάντα βράχον ὑπὸ μιᾶς ἀκροπόλεως· τὰ πλευρὰ τῶν ὀρέων εἶδε λελαξευμένα εἰς χιλιάδας τάφων γλυπτῶν, καὶ ἐπὶ τῶν κοιλάδων καὶ πεδιάδων ἐκτεινόμενα. ἀναρίθμητα συντρίμματα ἀρχαίων οἰκοδομημάτων, βωμῶν, ἀψίδων, στυλοβατῶν καὶ κιόνων, ἐφ᾽ ὧν ἀναῤῥιχᾶται ὁ κισσὸς καὶ φωλεύει ἡ νυκτερὶς καὶ ἡ σαῦρα.

Ἰδίως δ᾽ ἡ ἀρχαία Ξάνθος, ἡ πρωτεύουσα τῆς Λυκίας, παρίστησι σήμερον, ἢ κἂν παρίστα ὅτε τὴν εἶδε, παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ὁμωνύμου ποταμοῦ, ἀπέραντον σειρὰν ἐκ μαρμάρου λευκοῦ, σκληροτάτου καὶ καταστίλπνου, ἐλαφρῶς ὑποχρυσίζοντος ὑπὸ τὴν πνοὴν τῶν αἰώνων. Ὁ Κ. Φέλλως μετ᾽ ἐκπλήξεως διὰ τὸ ἀπροσδόκητον τοῦτο εὕρημα ἐθεώρει τοὺς ἀπειραρίθμους ἐκείνους λίθους, ὅλους κεκαλυμμένους ὑπὸ γλυφῶν καὶ ἐπιγραφῶν, καὶ ἐξίστατο ὅτι τοιοῦτοι καὶ τοσοῦτοι ἀρχαιολογικοὶ θησαυροὶ ἔκειντο ἐνταῦθα πρόχειρον ἕρμαιον, χωρὶς οὐδεὶς νὰ τοὺς συλλέξῃ ἢ καὶ νὰ τοὺς γνωρίζῃ. Πολλὰς τῶν γλυφῶν καὶ τῶν ἐπιγραφῶν ἀντέγραψεν, εἰ καὶ ὀλίγον αὐτὰς ἐννοῶν, καὶ ἐπανελθὼν εἰς Ἀγγλίαν, ἐξέδωκε τὴν περιγραφὴν τῆς περιηγήσεώς του, κινήσασαν εἰς μέγαν βαθμὸν τὴν περιέργειαν τῶν σοφῶν.

Ἐκ τούτου ἐνθαῤῥυνθείς, ἐπανῆλθε τὸ ἑπόμενον ἔτος διὰ θαλάσσης εἰς τὴν Λυκίαν, συνοδευόμενος ὑπὸ ζωγράφου καὶ ἄλλων τεχνιτῶν, καὶ ἐπανήγαγεν εἰς Λονδῖνον λείαν, πολὺ τῆς προτέρας ἀφθονωτέραν, οὐ μόνον ἀντιγράφων, ἃ ἐξέδωκεν εἰς νέον, πληρέστερον σύγγραμμα, ἀλλὰ καὶ πρωτοτύπων λίθων, κατατεθέντων εἰς τὸ Βρεταννικὸν μουσεῖον.

Μετὰ ταῦτα δέ, τῷ 1843, ἡ Βρεταννικὴ κυβέρνησις

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἔπεμψεν ἐπίτηδες πολεμικὰ πλοῖα, δι᾽ ὧν ἀπεκόμισε πολλὰ τῶν ἰδιορρύθμων καὶ περιεργοτάτων τούτων μνημείων.

Αἱ πάμπολλοι ἐκεῖ καὶ ἀνὰ πᾶσαν τὴν Λυκίαν εὑρεθεῖσαι ἐπιγραφαὶ εἰσὶ πολλῆς προσοχῆς ἄξιαι. Αἱ πλεῖσται αὐτῶν εἰσὶν Ἑλληνικαί, ἰδίως τῶν χρόνων καθ᾽ οὓς ἡ Λυκία ὑπέκειτο τοῖς Ῥωμαίοις, ἀπὸ τῆς τρίτης ἑκατονταετηρίδος μετὰ Χριστόν. Ἀλλ᾽ ὑπάρχουσι καί τινες ἀνήκουσαι εἰς ἐποχὴν πολὺ ἀρχαιοτέραν, καὶ ἀποδεικνύουσαι πόσον πρωΐμως εἶχον φθάσει εἰς ἀκμὴν τὰ μέρη ταῦτα. Μία μάλιστα, ἀρχαϊκῶς γεγραμμένη, μνημονεύει Ἁρπάγου, τοῦ Σατράπου Κύρου τοῦ πρεσβυτέρου ἐπὶ τῆς ἕκτης πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος.

Εὑρέθησαν ὅμως μεταξὺ τούτων τῶν ἐπιγραφῶν καί τινες δυνάμεναι νὰ θεωρηθῶσιν ὡς πολύτιμος συνεισφορὰ εἰς τὴν ἐπιστήμην, καθ᾽ ὅσον εἰσὶ γεγραμμέναι εἰς γλῶσσαν ἄγνωστον, τὴν ἐγχώριον, καὶ διὰ γραμμάτων ἐπίσης οὐχὶ γνωστῶν, σχέσιν ὅμως ἐχόντων πρὸς τ᾽ ἀρχαιότατα Ἑλληνικά.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Τ᾽ ἀξιολογώτατα δὲ καὶ ἀκεραιότατα σωζώμενα τῶν μνημείων εἰσὶν οἱ τάφοι, ὧν διάφορα ὑφίστανται εἴδη. Τινὲς ἐξ αὐτῶν εἰσὶ μονολίθως λελαξευμένοι ἐν τῷ βράχῳ τοῦ ὄρους, πολλάκις ἔχοντες προσόψεις ἀρχιτεκτονικάς, μιμουμένας τὰ πρόσωπα κομψοτάτων προστύλων ναΐσκων, πολλάκις δὲ κοσμούμενοι ἐντὸς δι᾽ ὡραιοτάτων ζωγραφιῶν, αἵτινες διατηροῦσι πᾶσαν τὴν ζωηρότητα τῶν χρωμάτων. Ἄλλοι δ᾽ εἰσὶν ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου ἐδάφους ᾠκοδομημένοι ἐκ μαρμάρου λευκοῦ, ἐνίοτε εἰς ὕψος τριάκοντα ποδῶν ἀνιόντες, ἐξ ἀλλεπαλλήλων δόμων συγκείμενοι, ἄνω δὲ θολωτοί, χαριέστατοι τὸ σχῆμα, καὶ κοσμούμενοι διὰ γλυφῶν παμποικίλων καὶ ποιητικῶν, ὧν ἀναπολεῖ μὲν πολλά-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

κις ἡ ὑπόθεσις ἀσιατικὰς ἰδέας, ἀλλ' ὁ ῥυθμὸς ἐστὶ συγγενέστατος πρὸς τὸν ἀρχαΐζοντα Ἑλληνικόν.

Τινὲς δὲ τούτων ὁλόκληροι μετεκομίσθησαν καὶ ἀνῳκοδομήθησαν εἰς τὸ Βρεταννικὸν μουσεῖον· καὶ ἑνὸς ἐξ αὐτῶν ὡς παράδειγμα παρατίθημι τὴν περιγραφήν.

Αὐτοῦ αἱ τέσσαρες πλευραὶ καλύπτονται ὑπὸ παντοίων γλυφῶν, αἵτινες εἰσὶ προϊόντα τῆς καλλιτεχνίας ἄξια τῆς ἐμβριθεστάτης προσοχῆς, διότι οὐ μόνον δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς μέτρον τῆς ἀναπτύξεως τοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὰ μεμακρυσμένα ἐκεῖνα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας παράλια κατὰ πανάρχαιον ἐποχήν, ἧς τὸν τύπον φέρει ὁ ῥυθμὸς τῆς γλυφῆς αὐτῶν, ἀλλ' εἰσὶ προσέτι καὶ ἀποδείξεις τῆς καὶ ἄλλοθεν μαρτυρουμένης σχέσεως τῶν Λυκίων πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Καθὼς τὰ γράμματα αὐτῶν ἔχουσι μέν τι ἰδιόρρυθμον, ἀλλὰ φαίνονται κατὰ μέγιστον μέρος ταυτιζόμενα μετὰ παναρχαίων Ἑλληνικῶν, καθὼς καὶ ἡ γλῶσσά των, εἰ καὶ ἰδίους ἔχουσα τύπους, φαίνεται ὅμως συγγενεστάτη πρὸς τὴν ἀρχαιοτάτην Ἑλληνικήν, ἢ κἂν κλάδος τοῦ κοινοῦ κορμοῦ ἐξ οὗ καὶ ἐκείνη ἐβλάστησε, κατὰ τὸν αὐτὸν ἀπαραλλάκτως τρόπον καὶ ἡ γλυπτικὴ τῶν μνημείων αὐτῶν ἔχει μέν τινα ἰδιάζουσαν φυσιογνωμίαν, ἀλλὰ δὲν δύναται ν' ἀμφισβητηθῇ ὅτι ἐκ τῆς αὐτῆς προήχθη ῥίζης ἐξ ἧς καὶ ἡ Ἑλληνικὴ τέχνη, οἵα διετυπώθη εἰς τὰς γλυφὰς τὰς προφειδαϊκάς. Καὶ οὐ μόνον ἡ τῶν πτυχῶν ἀφθονία καὶ ἡ παράλληλος αὐτῶν καὶ ἐπιτετηδευμένη διάθεσις, οὐ μόνον τῆς κόμης ἡ διακόσμησις, ἀλλὰ καὶ τῶν σωμάτων τὸ σκληρὸν μὲν ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἄνετον, καὶ τῶν μορφῶν τὸ δραματικόν, ἀποδεικνύουσι καλλιτεχνικὸν αἴσθημα συγγενέστατον τῷ Ἑλληνικῷ, καὶ γλυπτικὴν χειρουργίαν προϊοῦσαν ἐκ τῶν αὐτῶν ἀρχῶν καὶ ἐκ τῶν αὐτῶν κανόνων.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἐπὶ μιᾶς τῶν ὄψεων τοῦ προκειμένου τάφου, τῆς πρὸς βορρᾶν, παρίσταται ἀνὴρ φέρων πώγωνα, καὶ σοβαρῶς καθήμενος ἐπὶ θρόνου, ὑφ᾿ ὃν φαίνεται ἱστάμενον ζῶόν τι, ἴσως χοῖρος ἢ κύων. Κρατεῖ δ᾿ ὁ ἀνὴρ εἰς τὴν ἀριστερὰν μακρὰν βακτηρίαν, ὁποῖα ἦσαν τῶν ἀρχαίων ἀνάκτων τὰ σκῆπτρα· διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς φαίνεται παραδίδων περικεφαλαίαν εἰς νεανίαν φέροντα θώρακα καὶ κρατοῦντα ἀσπίδα. Πιθανὸν φαίνεται ὅτι τὸ ἐπιτάφιον ἀνάγλυφον παρίστησιν ἴσως τινὰ τῶν ἀνάκτων, ὅστις, αἰσθανόμενος τὸ τέλος του προσεγγίζον, ὁπλίζει τὸν νέον υἱὸν αὐτοῦ, καὶ τῷ παραγγέλλει νὰ φέρῃ, ὡς καὶ αὐτὸς ἄλλοτε ἔφερε, τὰ ὅπλα του εἰς δόξαν καὶ τιμὴν τῆς πατρίδος. Κατὰ δὲ τὰ δύο ἄκρα τῆς πλευρᾶς ταύτης φαίνονται ἀφιπτάμενα δύο πνεύματα, κεφαλὴν μέν, στῆθος καὶ χεῖρας ἔχοντα γυναικός, πτερὰ δέ, οὐρὰν καὶ πόδας πτηνοῦ, καὶ κρατοῦντα εἰς χεῖράς των ἀνὰ μίαν μικρᾶς κόρης μορφήν. Παριστῶσι δ᾿ ἀναμφιβόλως Μοίρας ἢ Κῆρας ἐν εἴδει Ἁρπυιῶν, κατ᾿ ἐγχώριον ἀναμφιβόλως τι θρήσκευμα, αἵτινες ἀναρπάσασαι ἀπάγουσι τὴν ψυχὴν τοῦ θανόντος. Κάτωθεν δὲ τῆς μιᾶς φαίνεται μορφὴ γυναικὸς γονυπετής, λιτὴν ἔχουσα τὴν κόμην καὶ τὰς χεῖρας συνδεδεμένας, ἐν θέσει καὶ σχήματι ὀδυρομένης ἢ προσευχομένης, ἴσως σύζυγος ἢ θυγάτηρ τοῦ ἀποθανόντος, ἢ ἴσως αὐτὴ ἡ ψυχή του πρὶν ἔτι ἀποσπασθῇ τοῦ ὑλικοῦ της σκηνώματος.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Εἰς δὲ τὴν πλευρὰν τὴν πρὸς ἀνατολὰς κάθηται ἐπὶ θρόνου, ὑψηλοτέρου καὶ πολὺ μᾶλλον κεκοσμημένου, ἀνήρ, οὐχὶ ὁ αὐτὸς τῷ προτέρῳ, ἀλλὰ γέρων αὐτός, μακρόν, κρεμάμενον καὶ οὐχὶ προέχοντα ἔχων πώγωνα, καὶ κεφαλὴν φαλακράν. Ἔχει δ᾿ εἰς μὲν τὴν ἀριστερὰν χεῖρα σκῆπτρον, ὡς καὶ ὁ ἕτερος, εἰς δὲ τὴν δεξιὰν ἄνθος ὃ φαίνεται

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ὀσφραινόμενος. Καὶ ὀπίσω μὲν αὐτοῦ παρίστανται ἢ προσέρχονται δύο νέαι γυναῖκες, ποδήρη ἐνδεδυμέναι χιτῶνα, ἐμπρός του δὲ παιδίον τῷ προσφέρει ἀλέκτορα, καὶ μετὰ τὸ παιδίον ἀνήρ, τὴν κεφαλὴν ταινίᾳ ἀναδεδεμένος, σκῆπτρον ἔχων εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα, τὴν δὲ δεξιὰν τείνων πρὸς τὸν γέροντα· καὶ παρὰ τοὺς πόδας τούτου ὀκλάζει κύων, πρὸς αὐτὸν στρέφων τὴν κεφαλήν.

Δὲν δύναται ἆρά γε νὰ ὑποτεθῇ ὁ εὔθρονος ἐκεῖνος γέρων ὡς ὁ Ἀσκληπιός, καὶ μὴ τὸ ἄνθος ὃ κρατεῖ καὶ ὀσφραίνεται ἐστὶν ἐμβληματική τις παράστασις τῆς θεότητος, τῆς ὑπερτάτης εὐδαιμονίας τῆς θείας φύσεως; Τότε ὁ ἐστεμμένος ἄλλος ἀνὴρ ἔσται αὐτὸς ὁ ἐνταφιασθείς, γνώριμος προσέτι καὶ διὰ τοῦ κυνός, προσφέρων εἰς τὸν θεὸν θυσίαν ἀλέκτορος, καὶ μάτην ἐπικαλούμενος αὐτόν, δι' ἀνατάσεως τῆς χειρός, ὑπὲρ τῆς ἀναρρώσεώς του. Αἱ δὲ παριστάμεναι δύο γυναῖκες ἔσονται ἴσως ἡ γυνὴ καὶ ἡ θυγάτηρ τοῦ ἀσθενοῦς.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Εἰς τὴν δυτικὴν δὲ πλευρὰν παρίστανται ἑκατέρωθεν κατὰ τὰ πέρατα δύο γυναῖκες ἐπὶ θρόνων καθήμεναι, ὧν ἡ μὲν ἔχει καὶ ὀσφραίνεται ἄνθος, τῆς δὲ ἐλλείπει ἡ χείρ. Πρὸς τὴν πρώτην εἰσὶν ἐστραμμέναι τρεῖς γυναῖκες, λυτοὺς ἔχουσαι τοὺς πλοκάμους, διπλοῦν ἐνδεδυμέναι ἱμάτιον, καὶ ἐπίσης ὀσφραινόμεναι ἄνθη. Παρὰ τῇ ἄλλῃ δέ, ὑπεράνω τῆς θυρίδος τοῦ τάφου ἥτις ἐνταῦθα ἀνοίγεται, ἵσταται δάμαλις θηλάζουσα μόσχον.

Ἂν τὸν ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς δυνάμεθα νὰ ἐκλάβωμεν ὡς τὸν Ἀσκληπιόν, πρὸς ὃν προσέρχεται ὁ ἀσθενῶν, ἴσως ἐνταῦθα παρίσταται ἡ Ὑγεία, διακρινομένη ἐπίσης διὰ τοῦ ἄνθους, καὶ πρὸς αὐτὴν προσέρχονται, λυτὰς ἔχουσαι τὰς κόμας, ὡς ἱκέτιδες, αἱ γυναῖκες τῆς οἰκογενείας,

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

κρατοῦσαι καὶ αὐταὶ ἄνθη, ἴσως ἔμβλημα τῆς ἰδιαιτέρας ταύτης λατρείας. Ἡ δ᾽ἀπέναντι τῆς γυναικὸς ταύτης καθημένη, ἐστὶν ἢ ἄλλη τις θεά, ἢ μᾶλλον ἡ σύζυγος τοῦ ἀποθανόντος, ἡ μήτηρ τῆς οἰκογενείας, ὅπερ ἐμβληματικῶς ἐμφαίνει ἡ θηλάζουσα δάμαλις.

Εἰς τὴν μεσημβρινὴν τέλος πλευρὰν φαίνεται εὔθρονος ἀνὴρ ὡς τὸν ἐπὶ τῆς βορείας, καὶ ἐμπρὸς αὐτοῦ ἵσταται γυνή τις, καθ᾽ὅσον διακρίνεται, ἥτις προσφέρει μὲν εἰς αὐτὸν περιστεράν, λαμβάνει δὲ παρ᾽αὐτοῦ καρπούς· εἰς τὰς δύο δὲ γωνίας παρίστανται τὰ αὐτὰ ἐκεῖνα ἁρπυιοειδῆ πνεύματα, ἔχοντα τὸ ἴνδαλμα τῆς ψυχῆς διὰ τῶν χειρῶν. Ἐνταῦθα πιθανῶς αἰνίττεται ὁ τεχνίτης τὸν μεταξὺ τῶν συζύγων τελευταῖον ἀποχαιρετισμὸν διὰ συμβόλων τινων ἀρυομένων ἐξ ἐγχωρίων ἐθίμων.

Κατὰ τὴν ἐξήγησιν ταύτην, ἐπὶ τῶν δύο πλευρῶν, ἐφ᾽ ὧν γίνονται εὐχαὶ ὑπὲρ τῆς ἀναῤῥώσεως τοῦ ἀσθενοῦς, δὲν ὑπάρχουσι τὰ καταχθόνια ἐκεῖνα πτερωτὰ πνεύματα, παρίστανται δ᾽ ἐπὶ τῶν δύο ἄλλων, ἐφ᾽ ὧν ὁ ἀσθενὴς φαίνεται μὴ βοσκόμενος πλέον ὑπὸ ματαίων ἐλπίδων, καὶ προπαρασκευαζόμενος εἰς τὸν θάνατον.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Τὸ ἔργον τοῦτο, ὡς ἐκ τοῦ γλυπτικοῦ αὐτοῦ ῥυθμοῦ, ἀναλόγου τοῦ ἐν Ἑλλάδι ἀρχαϊκοῦ, ἀνήκει εἰς τοὺς χρόνους τῆς ἕκτης μέχρι τῆς τετάρτης πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος. Ἀφ᾽οὗ ἔφθασεν ἡ τέχνη εἰς τὴν ἀνωτάτην αὐτῆς ἀκμὴν ἐν Ἑλλάδι, δὲν φαίνεται παραμεληθεῖσα καὶ εἰς τὰ μέρη ταῦτα, τὰ ἀνέκαθεν Ἑλληνικὰ τόν τε πληθυσμὸν καὶ τὸν πολιτισμόν, ἀλλ᾽ ἐξηκολούθησε πιθανώτατα ἀρυομένη τὰ ὑποδείγματα αὐτῆς ἐκ τῶν μεγάλων τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἐργαστηρίων· διότι ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῆς Λυκίας ἀνευρέθησαν ἀγάλματα ἔχοντα τὸν τύπον τῆς ἀρίστης Ἑλληνι-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

κῆς ἐποχῆς, καὶ κατὰ τὸν ῥυθμὸν προσέτι καὶ τὴν ἀκρίβειαν τῆς ἐργασίας ὀλίγον λειπόμενα τῶν ἀξιολογωτέρων Ἑλληνικῶν. Μεταξὺ τῶν ἀρίστων ἐν Ξάνθῳ συλλεχθέντων, ἅτινα συγκαταριθμοῦνται μετὰ τῶν πολυτιμοτάτων ἐγκοσμημάτων τοῦ Βρεταννικοῦ μουσείου, ἓν φαίνεται, ὡς ἐκ τῆς τολμηρᾶς αὐτοῦ κινήσεως, παριστῶν ἴσως Ἄρτεμιν κυνηγέτιν. Ἔχει δ' ὡραιότατον τοῦ σώματος τὸν σχηματισμὸν καὶ τὰς ἀναλογίας, καὶ πολλὴν τὴν ζωηρότητα τῆς ἐκφράσεως, εἰ καὶ ἀκέφαλον, καὶ ἐντελὴς διορᾶται ὁ σχηματισμὸς τῶν μελῶν διὰ τῶν διαφανῶν τοῦ χιτῶνος πτυχῶν.

Οὐχ ἧττον ἄξιον μνείας ἐστὶν ἕτερον, μᾶλλον Ἶριν ἢ Νίκην τινα παριστῶν, διότι αἱ πλούσιαι καὶ βαθεῖαι καὶ θαυμασίως εἰργασμέναι πτυχαὶ τοῦ χιτῶνος καὶ τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, ἰσχυρῶς ὑπὸ τοῦ ἀνέμου κολπούμεναι, ἀποδεικνύουσι βιαίαν κίνησιν πρὸς τὰ πρόσω.

Ἕτερον, κορμὸς γυναικὸς *διπλοΐδα* ἐνδεδυμένης, ἐστὶν ἔργον φυσικώτατον καὶ φέρον σώφρονος γλυφίδος τύπον καὶ χαρακτῆρα.

Καὶ πλεῖστα δ' ἄλλα εἰσίν, ὧν τὰ ἄριστα εἰς Ἀγγλίαν ἀποκομισθέντα, ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἡ τέχνη ἐν Λυκίᾳ, συγγενὴς τῇ Ἑλληνικῇ κατ' ἀρχάς, συνεταυτίσθη ἐντελῶς μετ' αὐτῆς, καὶ τὴν ἠκολούθησε κατὰ βῆμα, ἀφιχθεῖσαν εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς ἐντελείας της.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ε

Ἀσσυριακὰ μάρμαρα.

Ἐπιστολὴ τῷ Κ. Π. ἐκ Λονδίνου.

Ὁσάκις ἐξέρχομαι ἐξ ἑνὸς τῶν μεγάλων τῆς Εὐρώπης μουσείων, τῶν ἀπεράντων ἐκείνων πανδαιμονίων τῆς ἀνθρωπίνης μεγαλοφυΐας, ἐν οἷς συνοικοῦσιν ὡς εἰς πόλεις μυριανθρώπους ὁλόκληρα ἔθνη γλυπτὰ ἢ γραπτά, ἀντὶ νὰ ἔχω τὴν κεφαλὴν ἰδεῶν πλήρη καὶ ἐντυπώσεων, τὴν αἰσθάνομαι ἐξ ἐναντίας κενήν, καὶ ἀδυνατοῦσαν δύο σκέψεις της νὰ συνάψῃ. Ὁ θαυμασμὸς πολεμεῖ τὸν θαυμασμόν, τὸ πνεῦμα ἵπταται ἀπὸ ἐντυπώσεως εἰς ἐντύπωσιν, καὶ εἰς τὸν κατακλυσμὸν τῶν αἰσθημάτων ἅτινα ἐπιπίπτουσιν εἰς ἐμὲ ἀθρόα, μοὶ πνίγεται καὶ αὐτὴ ἡ μνήμη.

Ὅταν δὲ μόνον ἐκ τοῦ κυκεῶνος τούτου κατορθώσω ἓν ἀντικείμενον ν᾽ ἀποσπάσω, καὶ μονώσω αὐτὸ πάντα τ᾽ ἄλλα προσωρινῶς ἀποκλείων, τότε ἡ εἰκὼν αὐτοῦ ἐγείρεται ζωηρὰ εἰς τὴν φαντασίαν μου, καὶ ἀντηχεῖ εἰς τὴν καρδίαν μου ἡ χορδὴ ἣν εἶχε κρούσει ἡ θέα του.

Ὑπὸ τοιούτου κατειχόμην αἰσθήματος καὶ ὅτε ἐξῆλθον τοῦ Βρεταννικοῦ μουσείου, τοῦ θαυμασίου ἐκείνου ταμείου τῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἀρχαιότητος, ὧν εὕρισκον ὅτι ἕκαστον ἐδύνατο σχεδὸν ν᾽ ἀρκέσῃ εἰς τὴν δόξαν τῆς πόλεως ἣν κοσμοῦσι. Τὰ αἰσθήματα ἐκυκῶντο θορυβώδη ἐντός μου. Τὰς ἐντυπώσεις αἵτινες ῥαγδαῖαι ἐπέπεσαν ἐπ᾽ ἐμὲ ἐζήτουν μάτην νὰ διατάξω, καὶ νὰ θέσω τίνα πρώτην, τίνα δευτέραν, διότι πᾶσαι μοὶ ἐφαίνοντο πρῶται. Ἐν ᾧ ὑπὸ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τοὺς ὄνυχας τοῦ χρόνου ἐξεσμέναι ἐπιγραφαί, ἢ τεμάχια ἀρχιτεκτονικά, περὶ μεγαλοπρεπῶν οἰκοδομῶν μαρτυροῦντα, μ' ἐβύθιζον εἰς σπουδαίας μελέτας, μεταξὺ αὐτῶν αἴφνης μὲ προσεμειδία πονηρὸν βλέπουσα Ἀφροδίτη γλυφίδος Ἑλληνικῆς, καὶ ἡ φαντασία μου πρὸς αὐτὴν ἐξωρμᾶτο, καὶ ἔθαλπε τὴν ἀμίμητον χάριν της.

Ἀλλ' ἐκεῖ, ἰδού, ἐπρότεινε τὸ δυσειδὲς ῥύγχος του κυνοκέφαλός τις τῆς Αἰγύπτου Θεός, καὶ ἠξίου εὐλάβειαν ἡ αὐστηρὰ καὶ ἀκίνητός του μεγαλειότης. Συγχρόνως ὅμως ἀλλαχόθεν ἀνέπτυσσον ἐμπρός μου τὰς ἐκτεθηλυμένας καὶ Ἀσιαπρεπεῖς καλλονάς των αἱ τῆς Λυκίας γλυφαί, αἱ νέαι αὗται κατακτήσεις τῆς ἐπιστήμης, καὶ τὰς ἐξ αὐτῶν συγκινήσεις συνετάραττον πάλιν αἱ μυριάδες τῶν κεραμογράφων ζῳδίων, περιβάλλουσαί με εἰς φανταστὸν καὶ παμποίκιλον ὅμιλον, ἢ θυσίας τελοῦσαι, ἢ παραφόρους ὀρχούμεναι κόρδακας, ἐν ᾧ αὐτὰς ἐξ ἄλλου ἐξεδίωκε συνέλευσις χρυσοτύπων καὶ ἀργυροτύπων βασιλέων, ἢ πόλεων σεμνυνομένων ἐπὶ τῇ ἐλευθερίᾳ των.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ὡς εἰς ἀεικίνητον καλλειδοσκόπιον αἱ εἰκόνες αὗται περιεδινοῦντο εἰς τὴν ψυχήν μου ἀντιδιωκόμεναι καὶ ἀλλήλως καταστρεφόμεναι, ἐντείνουσαι δ' αὐτὴν εἰς ἀόριστον καὶ ὑπέρτατον αἴσθημα θαυμασμοῦ.

Διὰ τοῦτο, ἀθετῶν ἣν σοὶ εἶχον δώσει ὑπόσχεσιν νὰ σοὶ περιγράψω ὅλον τὸν ναὸν τοῦτον ἐν ᾧ λατρεύουσιν οἱ Βρεταννοί, καὶ μετ' αὐτῶν πᾶσα ἡ οἰκουμένη, τὴν ἀρχαίαν μεγαλοφυΐαν, περιορίζομαι εἰς ἓν μέρος αὐτοῦ, ἢ κἂν ἄρχομαι πρὸς τὸ παρὸν ἀφ' ἑνὸς μέρους, καὶ τούτου τοῦ κατωτέρου, τῆς ὑπογείου αἰθούσης, ἔνθα εἰσὶ κατατεθειμέναι αἱ Ἀσσυριακαὶ γλυφαί.

Καὶ ἡ μὲν αἴθουσα οὐδὲν ἔχει περιγραφῆς ἄξιον· ἐξ ἐναν-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών Academy of Athens

ίας μάλιστα τόσον τὴν εὗρον εὐτελῆ καὶ ἀκόσμητον, ὥστε, καί τοι ἀποβλέπων μᾶλλον εἰς τὸ περιεχόμενον ἢ εἰς τὸ περιέχον, θὰ προσῆπτον ἀπειροκαλίαν εἰς τοὺς θάψαντας εἰς ὑπόγειον ἀχυρῶνα θησαυροὺς ἀνεκτιμήτους, ἂν δὲν ἐμάνθανον ὅτι ἐκείνη ἦν προσωρινὴ ἀποθήκη.

Τῷ ὄντι, διὰ τοὺς ἐκτιμῶντας τὴν ἀνακάλυψιν νέας τέχνης, τὴν εὕρεσιν μνημείων μαρτυρούντων περὶ τῆς τύχης ἑνὸς τῶν μεγαλητέρων ἐθνῶν τῆς ἀρχαιότητος, καὶ μελλόντων ἴσως νὰ διηγηθῶσιν ἐντὸς ὀλίγου ὁλόκληρον τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας Ἀσίας, δι' ἐκείνους αἱ Ἀσσυριακαὶ αὗται ἀρχαιότητες εἰσὶ θησαυρὸς ἀληθής.

Ὡς γνωστόν, ἐν ᾧ κατ' ἐξήγησιν, ἢ ἴσως καὶ παρεξήγησιν, τῶν προφητῶν ἐπιστεύετο ὅτι τῆς ἀρχαίας Νινευὶ οὐδ' ἴχνος σῴζει ἡ γῆ, ὁ ἐν Βαγδάτῃ Γάλλος πρόξενος Βόττας ἀνεκάλυψεν αἴφνης παρὰ τὸν Τίγριν, κατὰ τὴν θέσιν Μοσσούλ, ἧς πλησίον ὑπάρχει καὶ χωρίον διατηροῦν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ Νινιὲ διεφθαρμένον τὸ τῆς ἀρχαίας πρωτευούσης τῆς Ἀσσυρίας, μέγιστα ἐρείπια ἐκείνης τῆς πόλεως, καὶ ἁδρὰς λαβὼν τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ χορηγίας, καὶ καλλιτεχνῶν ἐμπείρων ἐπικουρίαν, ἐνήργησε μεγάλας ἀνασκαφάς, καὶ ἔπεμψεν εἰς Παρισίους θαυμάσια ἀγνώστου γλυπτικῆς ἔργα, εἰς ἃ προθύμως ἀνεπετάσθησαν αἱ πύλαι τῶν μεγαλοπρεπῶν αἰθουσῶν τοῦ Λούβρου.

Πρὸς αὐτὸν δ' ἀντιφιλοτιμούμενος ὁ Ἄγγλος συνταγματάρχης Λαϋάρδος, ἐζήτησε παρὰ τῆς Ἀσσυρίας τὴν μερίδα τῆς πατρίδος του, καὶ εἰς ἄλλην τινὰ θέσιν, βορειότερον τοῦ Μοσσούλ, εὗρεν ἄλλα ἐρείπια ἐπίσης πολυτελῆ, καὶ μεγαλητέραν μάλιστα περιέχοντα λείαν θαυμάτων τῆς ἀγνώστου ἐκείνης τέχνης. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πατρὶς αὐτοῦ ἦν ἐλευθέρα στάσεων καὶ περισπασμῶν, καὶ ἴσως ἐπιτηδεία νὰ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ποιήσηται χρῆσιν θεσμῶν δημοκρατικῶν, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐπιτηδειοτάτη ν' ἀπολαμβάνη πάντων τῶν θησαυρῶν ὅσους παρέχει ἡ εὐνομία καὶ ἡ εἰρήνη, διὰ τοῦτο αὐτὸς ἐξηκολούθησε τὸ ἔργον τῆς ἀνασκαφῆς συντονώτερον καὶ τελεσφορώτερον, καὶ ἔπεμψεν, οὐδ' ἐπαύσατο πέμπων, πολυπληθῆ καὶ ἐξαίσια αὐτῶν προϊόντα, ἅτινα, ὅτε τὰ εἶδον ἐν Ὀκτωβρίῳ τοῦ 1850, ὑπερέβαινον μὲν πολὺ τὰ Γαλλικὰ κατὰ πλῆθος, δὲν ἠλαττοῦντο δ' αὐτῶν κατὰ κάλλος καὶ μέγεθος, καὶ εἰσὶ τοσοῦτον ὅμοια πρὸς ἐκεῖνα κατὰ τὴν τέχνην καὶ τὰς παραστάσεις, ὥστε ὅ,τι λέγεται περὶ τῶν μέν, ἐφαρμόζεται καὶ εἰς τὰ ἄλλα.

Αἱ γλυφαὶ εἰσὶ λελαξευμέναι ἐπὶ λίθου τιτανώδους καὶ λευκοφαίου, ἀνάγλυφα λίαν ἐξέχοντα, καὶ χρησιμεύοντα, ὅπου εὑρέθησαν, εἰς ἐξωτερικὴν καὶ ἐσωτερικὴν ἐπικόσμησιν μεγίστων καὶ πολυτελεστάτων βασιλείων. Εἰσὶ δὲ διάφοροι αἱ παραστάσεις αὐτῶν, τινὲς μὲν τερατόμορφοι, ἔχουσαι σῶμα ἀνθρώπου, κεφαλὴν δὲ ζώου, συνήθως πτηνοῦ ἢ τ' ἀνάπαλιν, σῶμα μὲν πτερωτοῦ ταύρου, ἀνθρώπου δὲ κεφαλήν· ἐμφαίνουσι δὲ θεότητας, ἤ, τὸ πιθανώτερον, εἰσὶν ὁρατὰ σύμβολα ἰδεῶν, οἷον ἰσχύος, φρονήσεως, καὶ ἄλλων ἀρετῶν ἢ ἰδιοτήτων τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν τοῖς βασιλείοις.

Ἐκ τῶν ἀναγλύφων τούτων τινά, οἱ ἀνθρωποκέφαλοι ταῦροι μάλιστα, εἰσὶ κολοσσιαῖα, ἔχοντα τὸ ἐμπρόσθιον καὶ ἄνω μέρος τοῦ σώματος προέχον τοῦ λίθου. Τὰ τοιαῦτα ἵσταντο πρὸ τῆς εἰσόδου τῶν βασιλείων, ὡς ἐμβλήματα τῆς φρουρούσης αὐτὰ δυνάμεως.

Ἄλλα δὲ παριστῶσι τὸν βασιλέα πολυτελῶς ἐνδεδυμένον, τὸν κῶνον τῆς πίτυος, ἢ ἄλλο τι σύμβολον εὐφορίας διὰ χειρὸς ἔχοντα, ἢ σφίγγοντα καὶ πνίγοντα λέοντα εἰς τὰς ἀγκάλας του, εἰς δυνάμεως ἔνδειξιν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἀλλαχοῦ, ἐνώπιον τῶν βασιλέων παριστῶνται ὑπηρέται αὐτῶν, προσκυνοῦντες διὰ τῆς χειρός, ἢ φέροντες τὰ βασιλικὰ σκεύη· καὶ εἰσὶν αἱ τοιαῦται παραστάσεις φυσικοῦ μεγέθους ἢ μείζονες ἢ κατὰ φύσιν.

Παρατηρήσεως ἀξία ἐστὶν ἡ μεγάλη ἐπιμέλεια καὶ λεπτότης τῆς ἐξεργασίας τῶν κοσμημάτων τῆς ἐνδυμασίας. Πολλάκις δ' αἱ κεφαλαί, μάλιστα αἱ τοῦ ἀνθρωπομόρφου ταύρου, φέρουσιν, ὡς ἔμβλημα δυνάμεως, ταύρου κέρατα, ὡς ἐν τῇ Ἱερᾷ Γραφῇ τὸ κέρας σημαίνει τὴν δύναμιν, καὶ ὡς ἐπὶ τῶν νομισμάτων καὶ οἱ Σελευκῖδαι παριστῶνται κερασφόροι ὁμοίως, διότι, ὡς κοινῶς ἐκλαμβάνεται, χρησμὸς εἶχεν ὀνομάσει τὸν Σέλευκον « υἱὸν Ταύρου », ἤτοι τοῦ Ἰσχυροῦ, καὶ διότι, ὡς ἤδη προφανές, εἶχε καὶ παρ' αὐτοῖς ἐπικρατήσει τὸ Συριακὸν ἢ Ἀσσυριακὸν σύμβολον.

Καὶ εἰς πολλὰ δὲ καὶ ποικίλα ἀνάγλυφα ὁ βασιλεὺς φαίνεται οὐχὶ μόνος, ἀλλ' ὁτὲ μὲν εὔθρονος καὶ δεχόμενος δῶρα ἡττηθέντων λαῶν, ὁτὲ δ' ἐφ' ἅρματος καταδιώκων ἐχθροὺς φυγάδας, ἢ ἐκ τῆς μάχης ἐπιστρέφων θριαμβευτικῶς. Ἐπὶ μιᾶς δὲ τῶν εἰκόνων τούτων παρίσταται τὸ ἀπαίσιον ἔμβλημα ἀγρίας νίκης καὶ ἐκδικήσεως χαιρεκάκου, γὺψ ἔχων εἰς τὸ ῥάμφος του τοῦ ἐχθροῦ τὰ ἐντόσθια. Ἀλλαχοῦ πολιορκοῦνται καὶ προσβάλλονται φρούρια, ἢ συγκροτεῖται μάχη ἱππέων, ἢ πλοῖα διαπλέουσι τοὺς εὐρεῖς ποταμούς, ἢ ἄνδρες γυμνοὶ διανήχονται αὐτούς, προσδεδεμένοι εἰς ἀσκοὺς πλήρεις ἀέρος, ὡς εἰσὶ καὶ αὐτὰ τὰ πλοῖα. Περίεργον δ' ὅτι μέχρι τῆς σήμερον ἔτι οἱ παρὰ τὸν Εὐφράτην καὶ Τίγριν οἰκοῦντες διέρχονται τοὺς ποταμοὺς ἀπαραλλάκτως κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ ὅτι αἱ σχεδίαι, ὡς αἱ ἐφ' ὧν αὐτὰ ταῦτα τὰ ἀσσυριακὰ μάρμαρα κατεβιβάσθησαν μέχρι Βαγδάτης ὅτε ἐπεβιβάσθησαν εἰς τὰ πλοῖα, σύγκεινται ἐκ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

καλάμων ἢ δοκῶν ἐλαφρῶν, δεδεμένων ἐπὶ ἀσκῶν. Ἐπ' ἄλλων τέλος λίθων παρίστανται παντοῖαι περιεργόταται σκηναὶ τοῦ οἰκιακοῦ βίου, ἐξ ὧν, ἐννοεῖται, ἀποκλείεται πᾶσα γυναικῶν παράστασις, ὡς εἰς πάντα τ' ἀσιανὰ τεχνουργήματα.

Ἐπὶ τῶν πλείστων δ' ἀναγλύφων τούτων, καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν μεγάλων, εἰσὶν ἐγκεχαραγμέναι μακραὶ ἐπιγραφαὶ σφηνοειδῶν γραμμάτων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διερχόμεναι ἐπ' αὐτῶν τῶν γλυφῶν.

Ἀλλὰ καὶ ἐπιγραφῶν μόνων εὑρέθη τοσοῦτο πλῆθος, ἐπιστρωννύον τὰ μακρὰ τείχη τῶν ἀπεράντων Ἀσσυριακῶν ἀνακτόρων, ὥστε ἂν αἱ γραμμαὶ αὐτῶν συνετίθεντο κατὰ μῆκος εἰς ἀλληλουχίαν, ὑπελογίσθη ὅτι θὰ εἶχον πολλῶν ὡρῶν ἔκτασιν, καὶ ὑπετέθη, ἂν ἱστορικὸν ἔχωσι τὸ περιεχόμενον, ὅτι δύνανται νὰ περιλαμβάνωσιν οὐ μόνον τῆς Ἀσσυρίας, ἀλλὰ πάσης τῆς Ἀσίας τὴν ἱστορίαν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Λέγω δ' ὅτι ὑπετέθη, διότι ἡ σφηνοειδὴς γραφὴ ὑπάγεται εἰσέτι εἰς τὰ μυστήρια τῆς ἀρχαιότητος ὅσα ἐπιφυλάττονται εἰς τῆς ἐπιστήμης τὴν ὀξυδέρκειαν (1). Ὁ Γερμανὸς Γρότενφένδος ἔῤῥιψε πρῶτος εἰς αὐτὴν βλέμμα παράλληλον πρὸς τὸ τοῦ Σαμπολιῶνος, καὶ τὸ δυσκολώτερον κατώρθωσεν, εὑρὼν τὴν πρώτην ἄκραν τοῦ ὁδηγοῦ μίτου. Ἡ λαβὶς τῆς ἐπιστήμης δάκνει ἤδη ἐπὶ τὸν πάγιον τοῖχον, καὶ οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι θέλει τὸν καταῤῥίψει.

Πολλὰ καὶ σοφὰ ἤκουσα τοῦ Σκώτου καθηγητοῦ Ἴγξ, πραγματευομένου περὶ τῆς Ἀσσυριακῆς γλώσσης. Ἡ ἀγγελία τοιούτου διδάγματος εἶχεν ἑλκύσει πολυαρίθμους ἀκροατὰς ἀμφοτέρων τῶν φύλων, καὶ ἕκαστος, κατὰ τὸ μέτρον τῆς ζωηρότητος ἢ τῆς ἀνυπομονησίας του, τὸ ὡραιό-

(1) Ἦν ἀληθὲς ὅτε ταῦτα ἐγράφοντο.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τερον μάλιστα καὶ φύσει ἀνυπομονώτερον μέρος τοῦ ἀκροατηρίου, ἤλπιζεν ὅτι ἐντὸς ὀλίγων συνεδριάσεων, ἴσως εἰς τὸ τέλος τῆς πρώτης, θέλει ἀναγινώσκει τὰ σφηνοειδῆ χρονικὰ τῆς καθέδρας τοῦ Νίνου εἰς τὴν πάτριον αὐτοῦ γλῶσσαν. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον εἶχον τὴν λύπην νὰ ἰδῶ τοὺς ὀφθαλμοὺς βαθμηδὸν κλειομένους καὶ τὰ στόματα ἀνοιγόμενα, καὶ τὴν ἔτι μεγαλειτέραν λύπην καὶ ἐντροπήν, νὰ αἰσθανθῶ ὅτι καὶ οἱ ἐμοὶ χαρακτῆρες τοῦ προσώπου, εἰ καὶ ἀνταγωνιζόμενοι τὸ κατὰ δύναμιν κατὰ τοῦ ὑπνωτικοῦ ῥεύματος, συνεμορφοῦντο ὅμως ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον πρὸς τὴν κοινὴν φυσιογνωμίαν· τοῦτο δέ, διότι ὁ πολυμαθὴς γλωσσολόγος ἐξήταζε διὰ βαθυτάτων θεωριῶν ἂν τ' ἀσσυριακὰ ῥήματα ἔχωσιν ἐντὸς ἢ ἐκτὸς συνθέσεως τὴν αὔξησιν, ἂν κατὰ τοῦτο εἰσὶ συγγενῆ πρὸς τὰ αἰγυπτιακά, ἢ τὰ τῶν σημιτικῶν ἢ σανσκριτικῶν γλωσσῶν, ἂν ἡ κατάληξις τῶν ἐπιῤῥημάτων ἐκφράζηται διὰ δύο ἢ τριῶν σφηνῶν, καὶ τούτων καθέτων ἢ ἐγκαρσίων, πάντα ζητήματα σπουδαιότατα, ἀλλ' ἐπιφέροντα τὸ ἀκαταμάχητον ἐκεῖνο φυσικὸν σύμπτωμα.

Μετὰ πολὺ συντονωτέρας προσοχῆς ὁμολογῶ ὅτι κατώρθωσα ν' ἀκούσω τοῦ συνταγματάρχου Ῥωλινσῶνος, περιγράψαντος τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνακαλύψεως τῶν σφηνοειδῶν γραμμάτων, τῶν ἔκτοτε γενομένων προσπαθειῶν πρὸς ἀνάγνωσιν αὐτῶν, καὶ ἀναγγείλαντος τὴν ἐλπίδα ὅτι ἐντὸς ὀλίγου θέλουσιν ἐνδώσει εἰς τοὺς ἀτρύτους τῶν σοφῶν κόπους καὶ αἱ ἔσχαται δυσκολίαι. Οὐδεὶς δ' ἔχει εἰς τὸν τοιοῦτον διϊσχυρισμὸν δικαίωμα μεῖζον τοῦ Ῥολινσῶνος, ὅστις διεδέχθη τὸν Γροτενφένδον εἰς τὸ ἀκανθῶδες αὐτοῦ στάδιον, καὶ ἐθαυματούργησε μετ' ἐκεῖνον περὶ τὴν ἐξήγησιν τῶν ἀσσυριακῶν ἐπιγραφῶν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Μέχρις οὗ ὅμως οἱ πρωταθληταὶ οὗτοι τῆς ἐπιστήμης παρασκευάσωσι ταύτας τὰς ἐπιγραφὰς διὰ τὴν ἀσθενῆ ἡμῶν κατάληψιν, δὲν ἔχω τι ἄλλο νὰ προσθέσω περὶ αὐτῶν, πλὴν ὅτι εἰσὶ συνήθως καθαρώτατα κεχαραγμέναι καὶ μετὰ μεγίστης καλλιγραφικῆς ἐντελείας, ἧς ἡ σφηνοειδὴς γραφή ἐστιν, ἕνεκα τῆς κανονικότητος αὐτῆς, εἰς μέγαν βαθμὸν ἐπιδεκτική.

Ἐπιστρέφω εἰς τὰς γλυφάς. Ὁ ῥυθμὸς ἔχει τὸ ὑπόσκληρον καὶ ἀλύγιστον τῆς ἀρχαϊκῆς Ἑλληνικῆς τέχνης, οἵα ἦν αὕτη πρὸ τῶν μηδικῶν. Ἀλλ' αἱ ἀσσυριακαὶ γλυφαὶ εἰσὶ μᾶλλον ἱερατικῶς σοβαραί, μᾶλλον σωματικῶς ὀγκώδεις καὶ ἀνεπτυγμέναι, ἐστερημέναι δὲ τῆς τῶν ἐνδυμάτων πτύξεως, ἥτις, εἰ καὶ ἐπιτετηδευμένως καὶ ὑπερβολικῶς σύμμετρος εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν τέχνην, προστίθησιν ὅμως αὐτῇ χάριν καὶ ποικιλίαν.

Τὴν ἔλλειψιν τῶν πτυχῶν, ἥτις μονότονον δίδει καὶ ἀλύγιστον τὴν ἔκφρασιν εἰς τὰ σώματα, διότι δὲν καταδεικνύει τῶν μελῶν τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν κίνησιν, ἔχει ἡ Ἀσσυριακὴ τέχνη κοινὴν μετὰ τῆς Αἰγυπτιακῆς· ἀλλὰ κατὰ τ' ἄλλα πάντα ἐστὶν ἀνωτέρα ἐκείνης. Αἱ μορφαὶ εἰσὶν ἐμβριθέστεραι, μεγαλοπρεπέστεραι καὶ εὐαρεστότεραι· ἡ γλυφὴ συνήθως πολὺ μᾶλλον προέχουσα καὶ ἀνατομικῶς ἐντελεστέρα· αἱ κινήσεις ἀνετώτεραι καὶ ὀλίγον μακρυνόμεναι τῆς φυσικῆς ἀληθείας. Ὁμοιότητα δ' ἔχει καὶ ταύτην μετὰ τῆς ἀρχαιοτάτης Ἑλληνικῆς καὶ Αἰγυπτιακῆς τέχνης, ὅτι ἕκαστον τῶν μελῶν τοῦ σώματος διατίθεται εἰς τὴν θέσιν ἥτις ἐστὶ δι' αὐτὸ ἡ χαρακτηριστικωτέρα· οὕτως, ἐν ᾧ οἱ πόδες παρίστανται πάντοτε εἰς κατατομήν, ἢ πλαγίως, τὸ στῆθος φαίνεται ἀντωπόν, τὸ δὲ πρόσωπον, ὅταν ᾖ ἐν κατατομῇ,

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

—ὅπερ δὲν συμβαίνει πάντοτε, ὡς εἰς τὰς ἄλλας δύο τέχνας, —ἔχει τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀντωπούς.

Τὰ γνωρίσματα ταῦτα ἔχει κοινὰ καὶ μετ' ἄλλης τινὸς τέχνης, τῆς Περσεπολιτικῆς, τῆς ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην μετ' αὐτῆς συγγενοῦς κατά τε τὸν ῥυθμόν, τὴν ἐξεργασίαν, τὰ παριστώμενα ἀντικείμενα καὶ τὸν τρόπον τῆς αὐτῶν παραστάσεως. Τὰ καλλιστεῖα ὅμως ἀνήκουσι μεταξὺ τῶν δύο τεχνῶν εἰς τὴν Ἀσσυριακήν.

Ἐν ὅσῳ αἱ τὰς γλυφὰς ταύτας συνοδεύουσαι ἐπιγραφαὶ φυλάττουσιν ἐπιμόνως ἔτι τὸ μυστικόν των, ἕκαστος ἀρχαιολόγος ἄλλα περὶ τῆς ἐποχῆς αὐτῶν γνωμοδοτεῖ, καὶ οἱ πλεῖστοι ταῖς ἀποδίδουσιν ἀρχαιότητα μεγάλην, πάντες δὲ μείζονα τῆς τοῦ Ναβουχοδονόσορος, καὶ πολλοὶ καὶ αὐτοῦ τοῦ Σαρδαναπάλου, πειθόμενοι ὅτι ἐκ τῆς τέχνης αὐτῶν ἐπήγασαν καὶ ἡ Αἰγυπτιακὴ καὶ ἡ Περσική, καὶ μόνον περὶ τῆς τῶν Φοινίκων εἰσέτι διστάζοντες.

Ἀληθὲς ὅτι ἓν ἐκ τῶν δύο φαίνεται ἀναπόφευκτον, ὅτι ἢ ἡ Περσεπολιτικὴ τέχνη ἦν ἀπόρροια τῆς Ἀσσυριακῆς ἢ τ' ἀνάπαλιν. Ἂν δὲ χρονολογικοὶ λόγοι δὲν ἀντίκεινται εἰς τὴν δευτέραν ὑπόθεσιν, ταύτην θὰ παρεδεχόμην κατὰ προτίμησιν, διότι ἐν πολλοῖς τὰ ἔργα τοῦ Μοσσοὺλ φαίνονται ὡς πρόοδος ἐπὶ τῶν τοῦ Τζιλμινὰρ (τῆς Περσεπόλεως).

Προσέτι δέ, ἐν ᾧ εἰς ἑκατέρας τὰς γλυφὰς παρίστανται οἱ βασιλεῖς κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἀπαραλλάκτως, ἔχοντες τὴν αὐτὴν θέσιν, τὴν αὐτὴν θεραπείαν τῶν δορυφόρων, τὸ αὐτὸ σκιάδιον καλύπτον τὴν κεφαλήν των εἰς ἔνδειξιν τῆς βασιλικῆς των δυνάμεως, συγχρόνως ἔχουσι κοινὸν καὶ ἄλλο τι σύμβολον, ὅπερ ὅμως φαίνεται οἰκειότερον εἰς τὰς Περσομηδικὰς ἰδέας. Ἐστὶ δὲ τοῦτο μικρὰ εἰκών, ἀνδρὸς προτομὴν ἔχουσα, κάτω δ' ἀπολήγουσα εἰς ἀκτῖνας, στέ-

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

φανον μετὰ ταινιῶν ἐζωσμένη, καὶ ἐπὶ δύο πτερύγων αἰρουμένη ὑπὲρ τοῦ βασιλέως τὴν κεφαλήν. Ἡ εἰκὼν αὕτη ἐξηγεῖται ὡς τὸ δαιμόνιον, ἢ ἡ τῆς διανοίας τοῦ βασιλέως παράστασις, ἀποσπωμένη ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἀναπτερουμένη πρὸς τὴν τῆς θεότητος θεωρίαν.

Ἡ τοιαύτη ἄϋλος ἀντίληψις φαίνεται οὐχὶ ἀνταποκρινομένη πρὸς τὴν Ἀσσυριακὴν θρησκείαν, τὴν πρὸς τὴν Συριακὴν ἀποκλίνουσαν, καὶ χαίρουσαν μᾶλλον εἰς ὑλικὰς τερατομόρφους συνθέσεις ἀνθρωποκεφάλων θηρίων, πτηνῶν καὶ ἰχθύων· πολὺ δὲ συγγενέστερα πρὸς τὴν Περσομηδικήν, τὴν ἐκ τῆς ὑλικῆς πλάσεως μόνον τὸ σχεδὸν ἄϋλον φῶς λατρεύουσαν, καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ τὴν ἰδανικὴν ἀρχὴν τοῦ καλοῦ καὶ ἀρχὴν τοῦ κακοῦ.

Ἡ Μηδοπερσικὴ ἐπιῤῥοὴ ἠσκήθη ἀρχαιότατα ἐπὶ τῆς Ἀσσυρίας, διότι, κατὰ τὸν ἐγχώριον (Βαβυλώνιον) ἱστορικὸν Βηρυσσόν, τὸν ἐπὶ Ἀλεξάνδρου ἀκμάσαντα, ἐπὶ Ζωροάστρου οἱ Μῆδοι ὑπεδούλωσαν τοὺς Ἀσσυρίους, καὶ ἔδωκαν αὐτοῖς ὀκτὼ κατὰ σειρὰν βασιλεῖς· ὥστε πιθανὸν δύναται νὰ ἐκληφθῇ ὅτι ἔμειναν ἔκτοτε εἰς τὴν Ἀσσυρίαν βασιλικὰ ἐμβλήματα, ἐκ τῆς Ζενδικῆς ἢ Μηδοπερσικῆς θρησκείας πηγάζοντα. Μετὰ ταῦτα δ' οἱ Ἀσσύριοι ἐξ ἐναντίας ἐκυρίευσαν τὴν Μηδίαν, ἀλλὰ πάλιν ἔπειτα μεταγενεστέρα ἐγένετο κατάκτησις τῆς Ἀσσυρίας ὑπὸ τοῦ Μήδου Ἀρβάκου, κατὰ τὸν ἔννατον ἢ ὄγδοον πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα, ὅτε καὶ ὁ Ἀσσουρβαναβάλ, ἢ Σαρδανάπαλος, ἐνέπρησε τὰ βασίλεια τῆς Νηνευΐ. Ἔκτοτε δ' ἡ Ἀσσυρία διετέλει ἐνίοτε μὲν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Μήδων, ἐνίοτε δ' αὐτονομουμένη, ἀλλὰ πάντοτε εἰς τὴν μηδικὴν ὑποκειμένη ἐπιῤῥοὴν μέχρις οὗ, κατὰ τὴν ἑβδόμην πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδα,

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ὁ Μῆδος Κυαξάρης μετὰ τοῦ Βαβυλωνίου Ναβοπολασάρου κατέσκαψαν τὴν ἀρχαίαν πόλιν.

Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο, ἀπὸ Σαρδαναπάλου μέχρι Κυαξάρου, ὡς πιθανὸν ἐξελήφθη ὅτι εἶχον αὖθις ἀνεγερθῆ τὰ καέντα μέγαρα, καὶ ἐκοσμήθησαν διὰ τῶν γλυφῶν τοῦ Μοσσοὺλ καὶ τοῦ Κορσαβάδ.

Μετὰ τοὺς χρόνους τούτους ὁ Ἡρόδοτος ὁμιλεῖ περὶ τῆς Νινευὶ ὡς περὶ πόλεως κατεστραμμένης, καὶ εἰς τὰς ἐκστρατείας τοῦ Ἀλεξάνδρου οὐδαμοῦ γίνεται αὐτῆς μνεία. Μεταγενέστεροι ὅμως συγγραφεῖς, ὡς ὁ Ἀμμιανὸς καὶ ὁ Τάκιτος, μνημονεύουσιν αὐτῆς ὡς ὑπαρχούσης ἐπὶ τῶν ἡμερῶν των, ὥστε φαίνεται ὅτι ἀνιδρύθη αὖθις μετ' Ἀλέξανδρον ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων τῆς Ἀδιαβηνῆς, ἐπὶ τῆς Παρθικῆς κυριαρχίας, συστάσης ἐν τῷ μέσῳ τῆς τρίτης π. Χ. ἑκατονταετηρίδος.

Ἂν οὐδὲν ἀντέκειτο εἰς τὸ ν' ἀποδοθῶσιν εἰς ταύτην τὴν ἐποχὴν τ' ἀνακαλυφθέντα ἀνάκτορα, θὰ ἦν δυνατὴ ἡ ὑπόθεσις ὅτι ἐκοσμήθησαν τότε κατὰ ζῆλον τῶν Περσοπολιτικῶν, περὶ ὧν ὑπάρχουσιν ἐπιγραφικαὶ ἀποδείξεις ὅτι ᾠκοδομήθησαν ἐπὶ τῆς ἰσχύος τῶν Μεγάλων Βασιλέων, ἐπὶ Δαρείου καὶ Ξέρξου. Γνωστὸν μάλιστα ὅτι κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἦλθε καὶ ἠργάσθη εἰς Περσίαν ὁ Φωκεὺς γλύπτης Τηλεφάνης, ὅστις διὰ τοῦτο καὶ ἀπεκηρύχθη ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος. Ἑπομένως εἰς τὸν ῥυθμὸν τῆς Περσεπόλεως ἐπενήργησε καὶ Ἑλληνικὴ ἐπιῤῥοή.

Οἱ Ἀρσακίδαι ὅμως εἶχον ἐν Περσίᾳ Ἑλληνικὴν θρησκείαν καὶ ἤθη, καὶ μετέπειτα μόνον οἱ Σασσανίδαι ἐπανῆλθον εἰς τὴν παλαιὰν Περσικήν· ὥστε δυσπαράδεκτον θὰ ἦν ὅτι ἀνάκτορα, διακοσμηθέντα ὑπὸ τῶν πρώτων, θὰ εἶχον

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἐπειργασμένα ἀντικείμενα τῆς Ζενδικῆς ἢ τῆς Ἀσσυριακῆς θρησκείας.

Μέχρις οὗ λοιπὸν οἱ περὶ τοὺς Κυρίους Ἴγξ καὶ Ῥωλινσῶνα μᾶς ἀποδείξωσι τὸ ἐναντίον, ἐπὶ τῆς ἀναγνώσεως τῶν ἐπιγραφῶν στηριζόμενοι, ἀναγκαῖον φαίνεται νὰ παραδεχθῶμεν τὰς Ἀσσυριακὰς γλυφὰς ἢ ὡς χρόνων ἔτι μεταγενεστέρων, ἢ ὡς ἀνηκούσας εἰς τὸ ἀπὸ τοῦ ἐνάτου μέχρι τοῦ ἑβδόμου αἰῶνος πρὸ Χριστοῦ χρονικὸν διάστημα, καὶ νὰ θεωρήσωμεν τὸ δαιμόνιον ἐκεῖνο τὸ ἐφιπτάμενον ἐπὶ τῶν Βασιλέων ἢ ὡς Περσομηδικὸν σύμβολον εἰσχωρῆσαν εἰς τὰς Ἀσσυριακὰς παραστάσεις, ἢ ἄλλως ἴσως ὡς Ἀσσυριακὴν σύνθεσιν ἀνδρὸς καὶ πτηνοῦ, ἢ ἀνδρὸς πτερωτοῦ, ἐξ Ἀσσυρίας μεταβᾶσαν εἰς τὴν Περσίαν.

Σημ. Μεταγενεστέρως τῆς ἄνω ἐπιστολῆς, αἱ προσπάθειαι τοῦ Γροτενφένδου, τοῦ Ἴγξ, τοῦ Ῥωλινσῶνος, καὶ ἔτι μᾶλλον τῶν μετ' αὐτοὺς ἐργασθέντων Στέρν, Λεβενστέρν, Σπεΐγελ, Σωλσύ, καὶ τοῦ βαθέος ἀσσυριολόγου Ὀππέρτ, ἔρριψαν τὸ προσδοκώμενον φῶς εἰς τὰ ἐπιγραφικὰ ταῦτα μνημεῖα, ἀνευροῦσαι ὅτι τὰ τῆς Νινευΐ καὶ τῆς Βαβυλῶνος σφηνοειδῆ γράμματα εἰσὶν οὐχὶ ἰδεογραφικά, ὡς ἦσαν τὰ τῶν ἀρχαιοτάτων ἐποχῶν, ἀλλ' ἁπλῶς φωνητικά· καὶ διὰ βαθείας μελέτης καὶ ἀγχινουστάτων συνδυασμῶν ἐγνώρισαν οὗτοι ὅτι αἱ δι' αὐτῶν γεγραμμέναι ἐπιγραφαὶ εἰσὶν οὐχὶ ἀρχαιότεραι τοῦ ἡμίσεως δευτέρου αἰῶνος π. Χ., πολύτιμοι ὅμως δι' ἣν περιέχουσιν ἀπέραντον ὕλην, ἱστορικήν, γεωγραφικήν, μυθολογικὴν (τῶν ἐγχωρίων μύθων), καὶ γραμματικήν. Οὕτως εὑρέθησαν ἐξ αὐτῶν περιλαμβάνουσαι οὐχὶ ὀλιγωτέρας τῶν τρισμυρίων γραμματικῶν σημειώσεων. Καὶ ὅμως ἡ γλῶσσα, εἰς ἣν τοιαύτη κατεβάλλετο γραμματικὴ ἐπιμέλεια, ἀπώλετο ἀνεπιστρεπτεί.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΣΤ

Ὁ Φλαμίνιος Ὀβελίσκος.

Οὐδενὸς ἔθνους ἡ ἀρχαιότης παρίσταται τοσοῦτον καταπληκτική, καὶ τοσοῦτον δικαίως τὴν περιέργειαν διεγείρουσα, ὅσον ἡ τῆς Αἰγύπτου. Χίλια ἔτη πρὸ τοῦ καιροῦ ὅτε αἱ ἀμυδρότεραι καὶ σχεδὸν μυθικαὶ παραδόσεις περὶ Ἑλλάδος ἀναφαίνονται εἰς τὴν ἱστορίαν, οἱ Αἰγύπτιοι ἀποδείκνυνται ἀναμφισβητήτως ἔχοντες κανονικὸν ὀργανισμόν, εὔρυθμον κυβέρνησιν, τέχνας, ἐπιστήμας καὶ φιλολογίαν· καὶ ὡς κρύπτεται εἰς ἀβάτους ἐρήμους ἡ πηγὴ τοῦ Νείλου, τῆς ἐπιγείου προνοίας αὐτῶν, οὕτως ὑπεκφεύγει πᾶσαν ἔρευναν, εἰς ἀνεξιχνίαστα σκότη ἐνειλιγμένη ἡ ἀρχὴ τοῦ πολιτισμοῦ των, ἐξ οὗ ἐκλαμβάνεται ἀπορρεύσας ὁ τοῦ ἀρχαίου κόσμου, καὶ αὐτὸς προσέτι ὁ πολύκροτος καὶ θαυμάσιος τῆς Ἑλλάδος.

Εὐκατανόητος ἑπομένως ἐστὶν ἡ σπουδὴ τῶν σοφῶν πρὸς ἐξιχνίασιν τοῦ βαθέος τούτου μυστηρίου, καὶ φυσικὴ ἡ ἐπιμέλεια, ἣν καταβάλλουσιν εἰς μελέτην τῶν ἐξαισίων τοῦ τόπου ἐκείνου μνημείων, ἐφ᾽ ὧν ὑπὲρ τοὺς τεσσαράκοντα παρῆλθον αἰῶνες, χωρὶς πολλάκις οὐδὲ τὴν ἐπιδερμίδα αὐτῶν κἂν ν᾽ ἀμύξωσι· καὶ φυσικωτάτη δὲ μάλιστα, διότι ἡ ἐπιδερμὶς αὕτη ἐστίν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, κατάστικτος δι᾽ ἐπιγραφῶν, ὧν ἡ ἔκτασις καὶ ὁ ἀριθμὸς δύναται πολυαρίθμους νὰ πληρώσῃ τόμους, καὶ ὧν τὸ κείμενον ἐπὶ πολὺ ὑπετίθετο ὅτι περιέχει ἴσως ὅλους τοὺς θησαυροὺς τῆς ἀρχαίας σοφίας, τὴν ζῶσαν κληρονομίαν ἣν μᾶς κατέλιπον τὰ πρὸ Χριστοῦ δισχίλια ἔτη.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἀλλὰ καὶ αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται ἦσαν ἐπίσης μυστηριώδεις ὡς καὶ οἱ χρόνοι εἰς οὓς ἀνῆκον. Οἱ σοφοὶ ὅλων τῶν χρόνων καὶ ὅλων τῶν τόπων παρῆλθον ἐμπρὸς αὐτῶν, καὶ πάντες τοὺς ἐθεώρησαν ὡς βιβλίον κλειστὸν διὰ τὴν κατάληψιν, ὡς αἴνιγμα, οὗ ἡ λύσις συναπώλετο διὰ παντὸς μετὰ τῶν γενεῶν ὧν ἡ κόνις ἐπλήρου τὰς πυραμίδας· οὐδ᾽ ὑπῆρχεν ὁ τολμητίας ὅστις θὰ ἐπεχείρει ν᾽ ἀναγνώσῃ τὰς ἱερογλυφικὰς ἐπιγραφὰς ταύτας, μὴ γνωρίζων οὔτε τίς ἡ ἀξία τῶν χαρακτήρων αὐτῶν, οὔτε τί τὸ σύστημα εἰς ὃ ἀνήκουσιν, οὔτε τίς οὔτε ὁποία ἡ γλῶσσα ἣν παριστῶσιν. Ἀλλ᾽ οὐχ ἧττον ἡ σύμπτωσις, ὁ μέγας οὗτος ἐφευρέτης, καὶ ἡ μεγαλοφυΐα ἑνὸς ἀνδρός, ἧς ἄνευ μένει νεκρὰ πᾶσα σύμπτωσις, τὸ κατώρθωσαν.

Ἐν ἔτει 1799 ἡ ἐν Αἰγύπτῳ Γαλλικὴ ἐκστρατεία εὗρε κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Νείλου εἰς τὴν πόλιν Ῥοσσέτην (Ῥασσὶδ) μέλανα λίθον, ἔχοντα ἐπιγραφὴν ἱερογλυφικήν, καὶ συνάμα τὴν ἑλληνικὴν αὐτῆς μετάφρασιν. Τὸ εὕρημα τοῦτο ἦν ἡ πρὸ πολλοῦ ζητουμένη κλείς. Ὁ Ἄγγλος Ὑοῦγγος, παρατηρήσας εἰς αὐτὴν ἓν κύριον ὄνομα, ἀνεκάλυψε, τῷ 1819, τὴν φωνητικὴν δύναμιν 7 ἱερογλύφων, καὶ ὀλίγον μετ᾽ αὐτὸν ὁ Γάλλος Χαμπολλίων ἐνεβάθυνε πολὺ περισσότερον εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν αἰγυπτιακῶν χαρακτήρων, καὶ ἐξέδωκεν αὐτῶν γραμματικὴν καὶ λεξικόν. Κατὰ τὸ σύστημα δ᾽ αὐτοῦ, ἡ γλῶσσα τῶν ἱερογλύφων, ἡ ἀρχαία Αἰγυπτιακή, ἦν ἡ τὴν σήμερον σωζομένη γλῶσσα τῶν Κόπτων· τῶν δὲ ἱερογλύφων εἰσὶ τὰ μὲν ἡμίση περίπου συμβολικά, τὰ δ᾽ ἕτερα ἡμίση φωνητικά, δηλαδὴ ἐμφαίνουσι τὴν φωνὴν ἐκείνην ἀφ᾽ ἧς ἄρχεται τὸ ὄνομα τοῦ ἀντικειμένου ὃ παρίσταται ὑπὸ τοῦ ἱερογλύφου. Οὕτως, ἐπὶ παραδείγματι, εἰς τὴν ἑλληνικήν, κατὰ τὸ σύστημα

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τοῦτο, ἡ εἰκὼν τοῦ Ἀετοῦ ἤθελε σημαίνει τὴν φωνὴν Α, καὶ τοῦ Λέοντος τὴν φωνὴν Λ, διότι ἀπ' αὐτῶν ἄρχονται τὰ ὀνόματα αὐτῶν.

Ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν τὸ μνημεῖον τῆς Ῥοσσέτης, τὸ μόνον, τότε κἂν, τοῦ εἴδους τούτου δυνάμενον νὰ ὁδηγήσῃ εἰς τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν τῆς μεθόδου τοῦ ἀναγινώσκειν τὰ ἱερόγλυφα, ἐστὶ πανταχόθεν ἠκρωτηριασμένον, καὶ πολλαχοῦ ἐξηφανισμένον καὶ ἀμυδρόν, ὥστε οὐδὲ εἷς σχεδὸν στίχος σώζεται ἐπ' αὐτοῦ πλήρης, καὶ ἐπομένως ἡ ἀντιπαράθεσις τῶν δύο κειμένων ἦν δυσχερεστάτη, καὶ πολλαχοῦ ἀδύνατος· δι' ὃ καὶ εἶχεν ἐγκαταλειφθῇ ἡ ἐλπὶς ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη νὰ ἐξηγηθῇ ἐντελῶς ἢ καὶ ν' ἀναγνωσθῇ. Ἐπομένως ἐπὶ πολὺ οὐδὲ κἂν ἀπεικονίσθη ἢ ἀντεγράφη μετ' ἀκριβείας.

Ὑπῆρχεν ὅμως ἄλλο μνημεῖον δυνάμενον νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πολύτιμος ὁδηγὸς τῶν ἀσχολουμένων περὶ τὴν ἱερογλυφικήν, καὶ πρὸς ὃ πολλάκις, ἀλλὰ μέχρι τινὸς πάντοτε ματαίως, ἐστράφη ἡ προσοχὴ αὐτῶν. Πρὸ τρισχιλίων τριακοσίων εἴκοσιν ἐτῶν ὁ προτελευταῖος Φαραώ, ἢ βασιλεύς, τῆς δεκάτης ὀγδόης Θηβαϊκῆς δυναστείας, ὁ μέγιστος τῶν βασιλέων τῆς Αἰγύπτου, Ῥαμσῆς ὁ Μέμνων, ἤτοι *Μεαμοὺν* (ἀγαπητὸς τοῦ Ἄμωνος), ὁ καὶ Ὀσυμανδύας, ἤτοι Ὀ*σιμανφθὰς* (ὁ ὑπεραγαπητὸς τοῦ Φθᾶ), αὐτὸς ὁ κατακοσμήσας τὰς Θήβας διὰ τῶν ἐξαισίων ἐκείνων οἰκοδομημάτων τῶν προκαλούντων τὸν θαυμασμὸν τῶν αἰώνων καὶ ἀψηφούντων τὴν ἐπήρειαν αὐτῶν, αὐτὸς ἀνήγειρε καὶ εἰς Ἡλιούπολιν τῆς Κάτω Αἰγύπτου, ἀνατολικῶς τῆς Μέμφιδος, εἰς τὴν πόλιν ἣν ἡ Γραφὴ καλεῖ Ὤν, μέγαν ὀβελίσκον μονόλιθον, ἱερογλύφοις κατακεκαλυμμένον, ὁποῖοι εὑρίσκονται πολλοὶ πολλαχοῦ τῆς Αἰγύπτου,

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

καὶ μάλιστα ἐν Θήβαις, καί τινες ἐκεῖθεν μετεκομίσθησαν κατὰ καιροὺς εἰς Εὐρώπην. Τὰ μνημεῖα ταῦτα ἀνηγείροντο συνήθως ἔμπροσ τῆς εἰσόδου ναῶν ἢ μεγάλων οἰκοδομημάτων, ἀπομνημονεύοντα τὴν οἰκοδομὴν αὐτῶν καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὴν δόξαν τοῦ οἰκοδομήσαντος.

Ὁ Ὀβελίσκος λοιπὸν τῆς Ἡλιουπόλεως ἔμεινεν, ὡς φαίνεται, ἀνέπαφος μέχρι τῶν 500 π. Χ., ὅτε ὁ Πέρσης Καμβύσης, ἐκστρατεύσας εἰς τὴν Αἴγυπτον, εἰς ἣν ἀφῆκε καταστρεπτικὰ ἴχνη, ἀνέτρεψε καὶ αὐτόν, μείναντα κατὰ γῆς ἐῤῥιμμένον, μέχρις οὗ ὁ Αὔγουστος, κυριεύσας τὴν Αἴγυπτον, μετέφερεν αὐτὸν διὰ μεγάλης δαπάνης καὶ κόπου εἰς Ῥώμην, καὶ τὸν ἔστησεν ἐπὶ τὴν νύσσαν τοῦ Μεγάλου Ἱπποδρόμου. Αἱ δ' ἱερογλυφικαὶ τοῦ μνημείου ἐπιγραφαὶ ἐκίνησαν μεγάλως τὴν περιέργειαν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν Ῥωμαίων, καὶ ὁ *Ἑρμαπίων*, ἱερεὺς Αἰγύπτιος, καὶ τῆς γραφῆς αὐτῶν εἰδήμων, διαταχθείς, μετέφρασεν αὐτὰς Ἑλληνιστί, τὴν δὲ μετάφρασιν ταύτην εὐτυχῶς διετήρησε, κατὰ μέρος τοὐλάχιστον, ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ ὁ Ἀμμιανὸς Μαρκελλῖνος, εἷς τῶν συγγραφέων τῶν *Αὐγουστείων ἱστοριῶν*.

Ἂν πρὸς τῇ μεταφράσει εἶχε διατηρηθῆ καὶ τὸ πρωτότυπον, αἱ ἔρευναι τῶν ἱερογλυφολόγων δὲν ἤθελον περιμείνει τὴν εὕρεσιν τοῦ λίθου τῆς Ῥοσσέτης. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἕκτην ἑκατονταετηρίδα μ. Χ. οἱ ἐπιδραμόντες τὴν Ἰταλίαν βάρβαροι, μετὰ τῶν λοιπῶν αὐτῆς μνημείων κατέστρεψαν καὶ τοῦ Ἱπποδρόμου τὸν ὀβελίσκον. Ἐπὶ χίλια τοὐλάχιστον ἔτη ἐθεωρεῖτο οὗτος ὡς ἐξαφανισθείς, καὶ ἀπολωλὼς ἀμεταστρεπτεί. Ἀλλ' ἐν ἔτει 1588, ἐπὶ Πάπα Σήξτου τοῦ Ε΄, ἀνασκαφῶν γινομένων ἐν τῷ Μεγάλῳ Ἱπποδρόμῳ, ἀνευρέθη ὁ ὀβελίσκος, πλησίον τοῦ βάθρου αὐ-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

τοῦ, δηλοῦντος ἐν Λατινικῇ ἐπιγραφῇ τὴν εἰς Ῥώμην μετακόμισιν καὶ ἀνέγερσιν αὐτοῦ, τεθλασμένος ὅμως τριχῇ, καὶ πολλαχοῦ κεκαυμένος, μάλιστα περὶ τὴν βάσιν, ἧς ἠναγκάσθη ὁ ἀρχιτέκτων Φοντάνας ν' ἀποκόψῃ διὰ τοῦτο τινὰς σπιθαμάς, ὅτε μετὰ ἓν ἔτος ἀνήγειρε πάλιν αὐτὸν πρὸ τῆς Φλαμινίας πύλης (porta del popolo), ὅθεν καὶ Φλαμίνιος Ὀβελίσκος ὠνομάσθη καὶ ὀνομάζεται.

Ἡ κατάστασις τοῦ ἀκρωτηριασμοῦ αὐτοῦ ἦτο λυπηρά· ἀλλ' ἀνεκαλύφθη ὅτι 230 περίπου ἔτη μ. Χ., μετακομισθέντος εἰς Ῥώμην ἄλλου ὀβελίσκου ἐξ Αἰγύπτου, τοῦ Σαλλουστιανοῦ λεγομένου, καὶ κατ' ἀρχὰς ἀνεπιγράφου, ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ τῆς Ἡλιουπόλεως εἶχεν ἀντιγραφῇ ἐπ' αὐτοῦ ἀκόμψως μέν, ἀκριβῶς δέ· ὥστε τὸ ἀντίγραφον τοῦτο συντελεῖ εἰς συμπλήρωσιν τοῦ κειμένου τοῦ πρωτοτύπου. Ἐπί τινα χρόνον ἐν τούτοις ἐνομίσθη, ἐπιστεύθη μάλιστα, ὅτι ὁ τῆς Ἡλιουπόλεως ὀβελίσκος δὲν ἦν αὐτὸς ὁ εὑρεθείς, εἰ καὶ ἀνεσκάφη εἰς τὸ αὐτὸ μέρος ἀκριβῶς εἰς ὃ εἶχεν ἀνεγείρει ἐκεῖνον ὁ Αὔγουστος. Τὴν ἰδέαν ταύτην ἐκύρωσεν ὁ Χαμπολλίων, ὅστις ἀντιπαραβαλὼν τὴν ἐπιγραφὴν αὐτοῦ, κατὰ τὸ σύστημα ὃ αὐτὸς ἐπενόησε, πρὸς τὴν μετάφρασιν τοῦ Ἑρμαπίωνος, εὗρεν ὅτι δὲν συμφωνοῦσι παντάπασιν! Ὑπετίθετο λοιπὸν ὅτι τοῦ Ῥαμσοῦ ὁ ὀβελίσκος ἔκειτο εἰσέτι ἐκεῖ που ὑπὸ τὰ ἐρείπια τοῦ Ἱπποδρόμου παρεῤῥιμμένος καὶ ἄγνωστος, καὶ περιμένων τὴν εὐτυχῆ χεῖρα ἥτις νὰ τὸν ἀνακαλύψῃ. Ὁ Χαμπολλίων ἐν τούτοις, καί τοι ὑποσχεθεὶς τὴν κατὰ τὸ ἴδιον αὐτοῦ σύστημα μετάφρασιν τῆς ἐπιγραφῆς, ἀπέθανε τῷ 1827, πρὶν ἢ ἐκπληρώσῃ τὴν ὑπόσχεσιν. Ἀπεπειράθη δὲ καὶ ὁ περίφημος τῶν Αἰγυπτιακῶν ἀρχαιοτήτων ἐκδότης Ῥοσσελίνης καὶ αὐτός, τῷ 1835, τῆς μεταφράσεως, ἀλλ' ἀπέτυχε· καὶ μόλις κατὰ τὸ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

1843 ἐξεδόθη ἀκριβὲς τοῦ ὀβελίσκου ἀντίγραφον μετὰ μεταφράσεως τοῦ Οὐγγαρέλη, γενομένης κατὰ τὴν γραμματικὴν τοῦ Χαμπολλιῶνος, καὶ κατ' οὐδὲν συμφώνου πρὸς τὴν τοῦ Ἑρμαπίωνος.

Ἀλλ' ἤδη τῷ 1826 ὁ ἐκ Λειψίας καθηγητὴς Κ. Σεϋφφὰρθ διεφώνησε πρὸς τοῦ Χαμπολλιῶνος τὴν ἀνακάλυψιν, καὶ στηριζόμενος καὶ αὐτὸς κυρίως ἐπὶ τῆς ἐπιγραφῆς τῆς Ῥοσσέτης, ἀντεπρότεινεν ἄλλο σύστημα, καθ' ὃ ἡ γλῶσσα τῶν ἱερογλυφικῶν ἐστὶν οὐχὶ ἡ σήμερον ὁμιλουμένη Κοπτική, ἀλλ' ἦν ἡ παλαιὰ Αἰγυπτικὴ συγγενὴς μὲν αὐτῇ, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς διαφέρουσα. Ἔπειτα δὲ διϊσχυρίσθη ὅτι τὰ ἱερογλυφικὰ σημεῖα εἰσὶν οὐχὶ κατὰ τὸ ἥμισυ μὲν συμβολικά, κατὰ τὸ ἥμισυ δὲ φωνητικά, ἀλλὰ σχεδὸν ἀνεξαιρέτως πάντα φωνητικά, παριστῶντα 25 φωνὰς ἢ γράμματα τῆς Αἰγυπτιακῆς γλώσσης, ἐπὶ τῇ διαφορᾷ, ὅτι ἡ αὐτὴ εἰκὼν πολλάκις εἰς διαφόρους κειμένη θέσεις ἐμφαίνει διάφορα γράμματα, ἀλλαχοῦ δὲ δύο εἰκόνες ὁμοῦ παριστῶσιν ἓν γράμμα, καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν μία μόνη εἰκὼν ἐκφράζει δύο κατὰ μυθολογικὰς θεωρίας συγγενῆ σύμφωνα.

Ἡ φήμη ὅμως τοῦ Χαμπολλιῶνος ἦτο μεγάλη· ὁ διάδοχος αὐτοῦ Λετρῶνος παρεδέχθη τὸ σύστημα αὐτοῦ ὡς ἄπταιστον, καὶ εἰς τὴν μέθοδον τοῦ Σεϋφφὰρθ ὀλίγη προσοχὴ ἐδόθη καὶ ἐν αὐτῇ ἔτι τῇ πατρίδι του. Ἀλλ' ἰδοὺ ὅτι ἀφ' οὗ, ὡς προεῤῥέθη, τὸ ἱερογλυφικὸν κείμενον τοῦ Φλαμινίου Ὀβελίσκου ἐγένετο κοινῶς γνωστὸν ἐν ἔτει 1842 διὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Οὐγγαρέλη, ὁ Σεϋφφάρθ, ἀναγνοὺς αὐτὸ κατὰ τὴν ἰδίαν του μέθοδον, εὗρεν αὐτὸ ἐντελῶς σχεδὸν σύμφωνον πρὸς τὴν μετάφρασιν τοῦ Ἑρμαπίωνος. Ἄλλη καὶ θετικωτέρα ἀπόδειξις ὑπὲρ τῆς ὀρθότητος τῆς μεθόδου αὐτοῦ βεβαίως δὲν ἐδύνατο νὰ δοθῇ. Ἔκτοτε ἐπ'

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

αὐτῆς κυρίως ἐστηρίχθησαν αἱ αἰγυπτιολογικαὶ μελέται τοῦ Λεψίου καὶ ἄλλων σοφῶν, αἱ τὸ μυστήριον τῆς Αἰγυπτιακῆς γλώσσης σχεδὸν ἐντελῶς ἀποκαλύψασαι, ὥστε καὶ ὁ Brugsch ὀγκῶδες, ὁλόκληρον καὶ πολύτιμον ἐξέδωκεν αὐτῆς λεξικόν.

Κατὰ τὸ ἀκριβὲς τοῦ Οὐγγαρέλη ἀντίγραφον, εἰσὶ καὶ αἱ τέσσαρες τοῦ Φλαμινίου Ὀβελίσκου πλευραὶ ἀνελλειπῶς ἄνωθεν ἕως κάτω κεκαλυμμέναι ὑπὸ ἱερογλύφων, καὶ ἐφ' ἑκάστης διακρίνονται ἀνὰ τέσσαρες ἐπιγραφαί, ὧν ἡ *πρώτη* ἐστὶν ἡ ἐπὶ τοῦ *πυραμιδίου* ἢ τῆς πυραμιδοειδοῦς κορυφῆς· *δευτέρα* ἡ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ὀβελίσκου, μέχρι διαιρέσεώς τινος ἣν ἐμφαίνουσι τρεῖς ἱέρακες· *τρίτη* ἡ τοῦ σώματος τοῦ ὀβελίσκου, καὶ *τετάρτη* ἡ κατὰ τὴν βάσιν αὐτοῦ, ὅπου καὶ τὰ σημεῖα γίνονται μικρότερα.

Τὸ ὕψος τοῦ ὅλου ὀβελίσκου σήμερον, ἀφ' οὗ δηλ. ἀπεκόπη, ὡς προείπομεν, μέρος τῆς βάσεως αὐτοῦ, ἐστὶν εἰσέτι 407 σπιθαμῶν, ἢ 84 ποδῶν, καὶ οὗτος ἐστὶν ὁ τρίτος κατὰ τὸ ὕψος τῶν ἐν Ῥώμῃ σωζομένων· διότι ὁ ὑψηλότερος πάντων, ὁ τοῦ ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Λατερανοῦ, ἐστὶ 202 σπιθαμὰς ὑψηλός. Τὰ ἱερογλυφικὰ σημεῖα εἰσὶν ἀνάγλυφα ἐντὸς κοιλωμάτων ἐχόντων βάθος 2 δακτύλων περίπου, ἐξαίσια δὲ διὰ τὸ κάλλος τοῦ διαγράμματος καὶ διὰ τὸ μέγεθος. Οὕτω παραδείγματος χάριν οἱ τὸν αἰγυπτιακὸν πῖλον ἀναδεδεμένοι ἱέρακες ἔχουσιν ἕκαστος ὕψος τριῶν πήχεων. Οἱ στίχοι χωροῦσιν, ὡς ἐν τῇ Σινικῇ γραφῇ, ἄνωθεν πρὸς τὰ κάτω, ὥστε ἑκάστη πλευρὰ ἔχει ἀνὰ τρεῖς στίχους· καὶ εἴ που ἐν τῷ καθέτῳ στίχῳ φαίνονται δύο ἢ πλείονα σημεῖα πλησίον ἀλλήλων, προηγεῖται πάντοτε τὸ γεγλυμμένον ἐμπρὸς τῆς κεφαλῆς τοῦ ζῳδίου. Ἄρχεται δ' ἡ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τῆς νοτίας πλευρᾶς, ὡς λέγει ὁ Ἑρμαπίων: *Ἀρ-*

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

χὴν ἀπὸ τοῦ νοτίου διηρμηνευμένα ἔχει στίχος πρῶτος. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἡ ἐπομένη μετάφρασις, ἥτις τῷ Ἑρμαπίωνι ἀποδίδοται, πολλαχοῦ συνετμήθη, κατά τι ἐμετριάσθη ὡς πρὸς τὰς ἐκφράσεις, καί τινα ἔλαβε σύγχυσιν, ἴσως ἐπὶ λόγῳ διορθώσεως, ὑπὸ τοῦ Ἀμμιανοῦ. Ἀντιπαρατίθεται δ' αὐτῇ ἡ τοῦ Σεϋφφὰρθ ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ, διηρημένη ἐπίσης κατὰ πλευρὰς καὶ κατὰ στίχους.

Ἡ γλῶσσα τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης, ἦν ἁπλουστάτη καὶ συγχρόνως εὐφυεστάτη, καί, ὡς ἡ Σινική, εἰς τὰ μονοσύλλαβα χαίρουσα. Ἰδού, περιεργείας χάριν, ὁ πρῶτος στίχος τῆς ἐπιγραφῆς, εἰς τὴν πρωτότυπον γλῶσσαν ἀναγινωσκόμενος κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Σεϋφφάρθ, καὶ δι' ἑλληνικῶν ἀντιγεγραμμένος γραμμάτων (ἔνθα τὰ σσ ἐτέθησαν ἀντὶ τοῦ παχέος sch).

Ζε ταϊ βοκ τοτο σοσι σο λοῦ Ραμσες· αντι νακ, σα ουνουφ, σσισσι σσισσι τοτοτο, σσισσι κᾶ, μου, ρε νασστε, αφ μεφ Ὀρ ζοε, μεϊμε, σσισσι βοτ, σσε απαφ φθα, Ραμσες, μισι σεσσε μνιφι, κετ τοτο, σνιρασσι, ετζετ, Ραμσες, σσισσι το, σσισσι ροχτ, σσισσι ζέρ.

Μετάφρασις Ἑρμαπίωνος.

1. Ἀπὸ τοῦ νοτίου.

(Τὸ πυραμίδιον μέχρι τῶν τριῶν ἱεράκων).

Τά δε λέγει Ἥλιος Πρῶτος βασιλεῖ Ῥαμέστῃ· δεδωρήμεθά σοι πᾶσαν οἰκουμένην μετὰ χαρᾶς βασιλεύειν, ὃν Ἥλιος φιλεῖ.

(Ταῦτα ἐν Ἑρμαπίωνι ἐπαναλαμβάνονται ἐν οὐ δέοντι πρὸ πάντων τῶν στίχων).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

(Στίχος πρῶτος).

Ἀπόλλων κρατερός, φιλαλήθης, υἱὸς Ἥρωνος, θεογέννητος κτίστης τῆς οἰκουμένης, ὃν Ἥλιος προέκρινεν, ἄλκιμος Ἄρεως βασιλεὺς Ῥαμέστης· ᾧ πᾶσα ὑποτέτακται ἡ γῆ μετὰ ἀλκῆς καὶ θάρσους· βασιλεὺς Ῥαμέστης Ἡλίου παῖς αἰωνόβιος.

(Στίχος δεύτερος).

Ἀπόλλων κρατερός, ὁ ἑστὼς ἐπ' ἀληθείας, δεσπότης διαδήματος, τὴν Αἴγυπτον δοξάσας, κεκτημένος, ἀγλαοπονήσας Ἡλίου πόλιν, καὶ κτίσας τὴν λοιπὴν οἰκουμένην, πολυτιμήσας τοὺς ἐν Ἡλίου πόλει θεοὺς ἐνιδρυμένους, ὃν Ἥλιος φιλεῖ.

(Στίχος τρίτος).

Ἀπόλλων κρατερὸς Ἡλίου παῖς παμφεγγής, ὃν Ἥλιος προέκρινε, καὶ Ἄρης ἄλκιμος ἐδωρήσατο· οὗ τὰ ἀγαθὰ ἐν παντὶ διαμένει καιρῷ· (βασιλεὺς) ὃν Ἄμμων ἀγαπᾷ (Ῥαμέστης) πληρώσας τὸν νεὼν τοῦ Φοίνικος ἀγαθῶν· (βασιλεὺς Ῥαμέστης) ᾧ οἱ θεοὶ ζωῆς χρόνον ἐδωρήσαντο.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

2. Ἀφ' ἡλίου δυσμῶν.

(Τὸ πυραμίδιον).

Ἥλιος θεὸς μέγας, δεσπότης οὐρανοῦ (βασιλεῖ Ῥαμέστη)· δεδώρημαί σοι βίον ἀπρόσκορον.

(Στίχος πρῶτος).

Ἀπόλλων κρατερός, (φιλαλήθης) υἱὸς Ἥρωνος, βασιλεὺς οἰκουμένης Ῥαμέστης, ὃς ἐφύλαξεν Αἴγυπτον τοὺς ἀλλοεθνεῖς νικήσας· ὃν Ἥλιος φιλεῖ, ᾧ πολὺν χρόνον ζωῆς ἐδωρήσαντο θεοί, δεσπότης οἰκουμένης, Ῥαμέστης αἰωνόβιος.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

(Στίχος δεύτερος).

Ἀπόλλων κρατερός, κύριος διαδήματος ἀνείκαστος, (ὃς τῶν θε)ῶν ἀνδριάντας ἀνέθηκεν ἐν τῇ δε τῇ βασιλείᾳ, δεσπότης Αἰγύπτου, καὶ ἐκόσμησεν Ἡλίου πόλιν, ὁμοίως καὶ αὐτὸν Ἥλιον, δεσπότην οὐρανοῦ· συνετελεύτησεν ἔργον ἀγαθόν. Ἡλίου παῖς, βασιλεὺς αἰωνόβιος.

(Στίχος τρίτος)

Ἐλλείπει.

3. Τὸ βόρειον.

(Τὸ πυραμίδιον).

Ἥλιος δεσπότης οὐρανοῦ Ῥαμέστῃ βασιλεῖ, δεδώρημαί σοι τὸ κράτος καὶ τὴν κατὰ πάντων ἐξουσίαν.

(Στίχος πρῶτος).

Ἐλλείπει.

(Στίχος δεύτερος).

Ἐλλείπει.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

(Στίχος τρίτος).

Ἀπόλλων κρατερὸς φιλαλήθης δεσπότης χρόνων, (ὃν) καὶ Ἥφαιστος ὁ τῶν θεῶν πατὴρ προέκρινε διὰ τὸν Ἄρεα· βασιλεὺς (Ῥαμέστης) παγχαρὴς Ἡλίου παῖς καὶ ὑπὸ Ἡλίου φιλούμενος (βασιλεὺς Ῥαμέστης).

4. Ἀπηλιώτης.

(Τὸ πυραμίδιον).

Ὁ ἀφ' Ἡλίου πόλεως μέγας θεὸς ἐνουράνιος (Ῥαμέστῃ βασιλεῖ· δεδώρημαί σοι . . .).

(Στίχος πρῶτος).

Ἀπόλλωνος κρατερὸς (φιλαλήθης) Ἥρωνος υἱός, ὃν Ἥλιος ἠγώγησεν, ὃν οἱ θεοὶ ἐτίμησαν, ὁ πάσης γῆς βασι-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

λεύων, ὃν Ἥλιος προέκρινεν, ὁ Ἄλκιμος διὰ τὸν Ἄρεα βασιλεύς, ὃν Ἄμμων φιλεῖ (Ῥαμέστης) καὶ ὁ παμφεγγὴς συγκρίνας αἰώνιον βασιλέα . . .

(Στίχος δεύτερος).

Ἐλλείπει.

(Στίχος τρίτος).

Ἐλλείπει.

Μετάφρασις τοῦ Σεϋφφάρθ.

1. Μεσημβρινὴ πλευρά.

(Τὸ πυραμίδιον μέχρι τῶν τριῶν ἱεράκων).

α) Τάδε λέγει Ἥλιος ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου, ὁ μέγας θεός, ὁ κύριος τοῦ οὐρανοῦ, Ῥαμεσῇ Ὀσυμανδύᾳ (ἤτοι τῷ ὑπεραγαπητῷ τοῦ Φθᾶ), τῷ θείῳ εὐεργέτῃ, τῷ βασιλεῖ τῶν τόπων. Δεδώρημαί σοι τὴν ζωήν, πᾶν κράτος καὶ ἐξουσίαν. β) Ὧρος, ὁ μέγας θεός, ὁ ἄρχων τοῦ οὐρανοῦ, δεδώρημαι τῷ βασιλεῖ, τῷ υἱῷ τοῦ Ἡλίου, Ῥαμσῇ τῷ Ὀσυμανδύᾳ μετὰ χαρᾶς εὐδαιμόνως ζῆν καὶ μετὰ κράτους βασιλεύειν.

(Στίχος πρῶτος).

Ἐγὼ Ὧρος κρατερός, φιλαλήθης, τῷ ἰσχυρῷ υἱῷ, οἷος ὁ πατὴρ αὐτοῦ Φθάς, τῷ βασιλεῖ, τῷ υἱῷ τοῦ Ἡλίου, Ῥαμσῇ Μέμνονι, γόνῳ ἐπαξίῳ τῶν θεῶν, ἀρχιτέκτονι τῶν βασιλειῶν αὐτοῦ, τῷ ἐξουσιαστῇ τοῦ κόσμου, τῷ υἱῷ τοῦ Ἡλίου Ῥαμσῇ Μέμνονι τῷ ζωοδότῃ, τῷ ἄρχοντι.

(Ἡ βάσις).

Τάδε λέγει ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου, τὸ φῶς τοῦ κόσμου, ὁ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ὑπέρτατος θεός, ὁ κύριος τοῦ οὐρανοῦ, τῷ βασιλεῖ, τῷ κυρίῳ τοῦ κόσμου, τῷ κραταιῷ, ἰσχυρῷ Ῥαμσῆ Ὀσυμανδύᾳ, τῷ ἡλιογενεῖ κτλ. Δεδωρήμεθά σοι πᾶσαν οἰκουμένην, πάντας τόπους, πάσας θαλάσσας· δεδωρήμεθά σοι τῆς Αἰγύπτου τὸ ἄφθιτον κράτος, κτλ.

(Στίχος δεύτερος).

Ὦρος κρατερός, ἰσχυρός, δεσπότης τῶν τόπων, τῷ φέροντι τὸ ἀμίμητον διάδημα, τῷ ἀθανάτῳ, ὃν Ὦρος ὁ κύριος ἐγκατέστησε διοικητὴν τῶν βασιλειῶν αὐτοῦ, ᾧ ὁ Ῥαμσῆς ἱδρύσατο ἀνδριάντας, τούτῳ (τῷ Ῥαμσῆ) ὃς τὴν Ἡλιούπολιν (Ὢν) ἐκόσμησε καὶ τὸ ἱερὸν τοῦ Ἡλίου· τῷ κυρίῳ τῶν κυρίων, τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, τῷ κτίστῃ πολλῶν πολυτελῶν ἔργων ἐν τοῖς κράτεσιν αὐτοῦ, τῷ ἀρέσκοντι υἱῷ τοῦ Ἡλίου, ὃν ὁ Φθᾶ φιλεῖ, τῷ κυρίῳ τοῦ κόσμου, τῷ προσφιλεῖ κυρίῳ, τῷ ἀθανάτῳ.

(Ἡ βάσις).

Τάδε λέγει ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου κτλ.

(Στίχος τρίτος).

Ὦρος κρατερός, υἱὸς Ἥρωνος, τῷ φέροντι τὸ διάδημα, τῷ φύλακι τῆς Αἰγύπτου, τῷ νικητῇ τῶν λαῶν, τῷ βασιλεῖ τοῦ Ἡλίου, Ῥαμσῆ Μέμνονι κτλ.

(Ἡ βάσις).

Τά δε λέγει ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου.

2. Δυτικὴ πλευρά.

(Δὲν μετεφράσθη).
(Ἴδ. ἀνωτ. στίχ. τρίτον).
(Ἴδ. ἀνωτ. στίχ. δεύτερον).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

3. Βορεία πλευρά.

(Τὸ πυραμίδιον).

Τάδε λέγει Ἥλιος τῷ βασιλεῖ Ῥαμσῇ Ὀσυμανδύᾳ. Δεδώρημαί σοι βίον, πᾶν κράτος καὶ ἐξουσίαν, κτλ.

(Στίχος Πρῶτος).

Ὧρος κρατερός, ὃν φιλεῖ Ἥρων, τῷ παμφεγγεῖ γόνῳ τῶν θεῶν, ᾧ ὑποτέτακται ἡ οἰκουμένη, τῷ βασιλεῖ Ῥαμσῇ, τῷ ἡλιογενεῖ, ὃν ἐξελέξατο ὁ δότης τοῦ φωτός, τῷ ἀλκίμῳ διὰ τὸν Ἄρεα, τῷ κυρίῳ τοῦ κόσμου Ῥαμσῇ Μέμνονι, τῷ ἡλιογεννήτῳ, τῷ ζωοδότῃ, τῷ δεσπότῃ.

(Ἡ βάσις).

Τάδε λέγει ὁ κύριος τοῦ κόσμου, ὁ μέγας θεὸς Ὧρος, ὁ κρατερός, τῷ βασιλεῖ, τῷ κυρίῳ τοῦ κόσμου, τῷ υἱῷ Ἡλίου Ῥαμσῇ Ὀσυμανδύᾳ, τῷ ζωοδότῃ, τῷ Ἀθανάτῳ δεσπότῃ. Δεδωρήμεθά σοι ἐν χαρᾷ τὸ κράτος κτλ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

(Στίχος δεύτερος).

Ὧρος κρατερός, ὁ ἑστὼς τῷ ποδὶ ἐπ᾿ ἀληθείας, τῷ δεσπότῃ τοῦ διαδήματος, τῷ κυρίῳ τῆς γῆς, τῷ τὴν Αἴγυπτον δοξάσαντι, ὡς Ὧρος ὁ παμφεγγὴς καὶ Ὄσιρις ὁ θεῖος καὶ ὁ Τόρης, τῷ βασιλεῖ Ῥαμσῇ, ὃς λαμπρότητι μονίμῳ τὴν Ἡλιούπολιν ἐκόσμει καθ᾿ ἑκάστην, κτίστῃ ἐν τοῖς τέτταρσι μέρεσι τοῦ οὐρανοῦ, ὃς πλούσια ἀναθήματα ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Ἡλίου ὑπὲρ τῶν λοιπῶν ἐκεῖσε ἐνιδρυμένων θεοτήτων ἀνέθετο, τῷ ἀρέσκοντι υἱῷ τοῦ Ἡλίου, ὃν φιλεῖ ὁ Φθᾶ, ὃς πολλάκις τὴν Ὢν κατηγλάϊσε, τῷ ἀγαπητῷ δεσπότῃ.

(Ἡ βάσις).

Τάδε λέγει ὁ κύριος τοῦ κόσμου τῷ βασιλεῖ κτλ.

(Στίχος τρίτος).

(Δὲν μετεφράσθη).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

4. Ἀνατολικὴ πλευρά.

(Τὸ πυραμίδιον).

α) Τάδε λέγει ὁ παμφεγγὴς Τμούε ἀφ' Ἡλίου πόλεως, ὁ κύριος τοῦ κόσμου, τῷ θείῳ ἀγαθοποιῷ Ῥαμσῇ Μέμνονι τῷ ζωοδότῃ, τῷ υἱῷ τοῦ Ἡλίου κτλ. Δεδώρημαί σοι τὸ ζῆν, τὸ πράττειν. β) Ἐγώ, ὁ παμφεγγὴς τῆς Ἡλιουπόλεως, ὁ κύριος, ὁ μέγας θεός, ὁ κύριος τοῦ οὐρανοῦ δεδώρημαι τῷ βασιλεῖ Ῥαμσῇ, ὃν Ἄμμων φιλεῖ, τῷ υἱῷ τοῦ Ἡλίου, βίον ἀπρόσκορον, μετὰ χαρᾶς τὴν κατὰ πάντων ἐξουσίαν.

(Στίχος πρῶτος).

(Δὲν μετεφράσθη).

(Στίχος δεύτερος).

Ὧρος, ὁ κρατερός, ὁ φιλοδίκαιος, τῷ βασιλεῖ Ῥαμσῇ τῷ Ἡλίου υἱῷ Μέμνονι, οὗ ἡ φήμη ἀφικνεῖται μέχρι ἀστέρων· διαλάμπουσι τὰ ἔργα τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ μέχρις οὐρανοῦ, ὃν ἐξελέξατο ὁ Ἥλιος καὶ ἔθετο (ὁ Ἄρης) ὡς φόβητρον τῶν κακούργων καὶ τῶν μισθοφόρων, ὁ ἐξολοθρευτὴς τῶν (ἐχθρικῶν) στρατῶν· οὗ τὰ ἔργα διαμενοῦσι τὸν πάντα χρόνον τῶν ἡμερῶν· ὁ ὡραίαις τααυτικαῖς γλυφαῖς (ἱερογλύφοις) τὸν ναὸν τοῦ Ἡλίου (ἐν Ἡλιουπόλει) καταγλαΐσας, τῷ ἀρέσκοντι υἱῷ τοῦ Ἡλίου, Ῥαμσῇ Μέμνονι ᾧ ὁ παμφεγγής, ὁ κύριος τῆς Ἡλιουπόλεως, ὁ τιμώμενος, ἀθάνατον βίον δεδώρηται.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

(Ἡ βάσις).

Ταῦτα λέγει Ὧρος, ὁ Ἥλιος, ὁ κρατερός, ὁ φιλοδίκαιος, τῷ βασιλεῖ Ῥαμσῇ κτλ. Δεδωρήμεθά σοι βίον, κτλ.

(Στίχος τρίτος).

Ὧρος ὁ κρατερός, ὁ φιλοδίκαιος, τῷ (δευτέρῳ) Ὥρῳ,

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

τῷ δεσπότῃ τοῦ χρόνου τῶν ἐτῶν, τῷ ἰσχυρῷ ἐν πολέμῳ (Ἄρει), τῷ βασιλεῖ, τῷ υἱῷ τοῦ Ἡλίου, Ῥαμσῇ Μέμμονι, οἷς θεοῖς αὐτὸς ἀγάλματα ἱδρύσατο ἐν Ἡλιουπόλει· τῷ τροφεῖ τῶν τόπων (τῷ Ἡλίῳ), τῷ πατρὶ τῶν θεῶν, ᾧ (ὁ Ῥαμσῆς) ἀγάλματα ἐν τοῖς θείοις οἴκοις ἱδρύσατο· τῷ δεσπότῃ τῶν κόσμων Ῥαμσῇ, τῷ υἱῷ τοῦ Ἡλίου, ὃν φιλεῖ Ἄμμων, τῷ ζωοδότῃ, τῷ ἀθανάτῳ.

(Ἡ βάσις).

Τάδε λέγει Ὧρος, ὁ Ἥλιος κτλ. τῷ βασιλεῖ Ῥαμσῇ κτλ. ὡς ἀνωτέρω.

Τὰ ἱερογλυφικὰ πρωτότυπα ἴδε ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Οὐγγαρέλη.

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ζ

ΛΟΓΟΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΑΡ' ΕΛΛΗΣΙΝ ΑΓΩΓΗΣ

Ἐκφωνηθεὶς κατὰ τὴν τελετὴν
τῆς ἐγκαθιδρύσεως τῶν νέων ἀκαδημαϊκῶν ἀρχῶν
τῇ 16 Ὀκτωβρίου 1866.

Διὰ τῆς ἐπιεικοῦς ἐμπιστοσύνης τῶν συναδέλφων μου καὶ διὰ τῆς Βασιλικῆς ἐπινεύσεως κληθεὶς ἵνα διαδεχθῶ εἰς τὴν Πρυτανείαν ἄνδρα διακεκριμένως αὐτὴν διεξαγαγόντα, μετὰ συγκινήσεως ἀναλαμβάνω τὴν ἐνιαύσιον διοίκησιν τοῦ ἀνωτάτου τούτου παιδευτηρίου, εἰς οὗ τὴν ἵδρυσιν μέγα καύχημα τοῦ βίου μου θεωρῶ ὅτι εἰργάσθην εἷς ἐκ τῶν πρώτων ἤδη πρὸ τριακονταετίας, καὶ εἰς ὃ πρὸ εἰκοσιδύο ἐτῶν ἐλάχιστος χρισθεὶς λειτουργός, οὐδ' ὑπὸ τῶν σπουδαιοτέρων τῆς πολιτείας ὑπηρεσιῶν ἐπὶ στιγμὴν κἂν ἠνέχθην ν' ἀποτραπῶ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν πρὸς αὐτὸ καθηκόντων μου· διότι τὸ Πανεπιστημεῖον ἐστὶ τῶν ἐθνικῶν ἡμῶν ἐλπίδων ἡ κιβωτός, καὶ τὸ ἔρισμα συγχρόνως καὶ τὸ κορύφωμα τοῦ οἰκοδομήματος τῆς ἡμετέρας αὐτονομίας, τῆς εἰς μαρτύρων καὶ εἰς ἡρώων αἵματα ἱδρυθείσης.

Καὶ δειλίαν μὲν μοὶ ἐμποιεῖ ἡ συναίσθησις τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς εὐθύνης τοῦ νὰ παραδώσω αὐτὸ εἰς τοὺς διαδεξαμένους με ὡς τὸ παρέλαβον παρὰ τοῦ προκατόχου μου, ἀμείωτον, καὶ εἴ που ἔνεστι καὶ προσηυξημένον διὰ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τῶν προσπαθειῶν μου· ἀλλὰ τὸ ἐμψυχοῦν με ἐστὶν ἡ, ὡς πέποιθα, οὐδέποτε διαψευθησομένη μέριμνα τῆς Βασιλικῆς κυβερνήσεως ὑπὲρ τοῦ τηλαυγοῦς τούτου φάρου τοῦ πολιτισμοῦ ἐν τῇ ἀνατολῇ· ἡ εἰς αὐτὸ θερμὴ καὶ δεδοκιμασμένη ἀφοσίωσις, ὡς καὶ ἡ βαθεῖα πολυμάθεια τῶν πρὸ ἑνὸς τρίτου ἑκατονταετηρίδος ἐντεῦθεν ἐπὶ πᾶν τὸ Ἑλληνικὸν τὰς ἀκτῖνας τῆς σοφίας διαχεόντων καθηγητῶν· καὶ τέλος καὶ πρὸ πάντων ἡ τῆς παιδείας δίψα καὶ τὸ Ἑλληνοπρεπὲς φρόνημα τῆς εἰς τὸ ἐθνικὸν τοῦτο φυτώριον τὴν καρδίαν καὶ τὴν διάνοιαν αὐτῆς καλλιεργούσης Ἑλληνικῆς νεολαίας. Πλὴν τῆς τῶν σπορέων ἐπιμελείας καὶ τῆς τοῦ σπέρματος ἐκλογῆς, γενναῖον ἐστὶ καὶ τὸ ἔδαφος ἐφ' ὃ αὐτὸ ῥίπτεται, καὶ διὰ τοῦτο πλουσίαν ἐγγυᾶται τὴν συγκομιδήν. Οἱ ἐνταῦθα συῤῥέοντες νέοι Ἕλληνες, πέπεισμαι ὅτι κατανοοῦσι τί ὀφείλουσιν εἰς ἑαυτούς, τί εἰς τὸν ἀνοιγόμενον αὐτοῖς διανοητικὸν τοῦτον ξενῶνα, καὶ τί εἰς τὴν αὐτοῖς ἐνατενίζουσαν πατρίδα ἐν γένει. Καὶ περὶ μὲν τοῦ πατριωτισμοῦ αὐτῶν, τοῦ πρωτοβλάστου τούτου ἄνθους τῶν νέων εὐγενῶν καρδιῶν, εἰς οὐδένα ἐπιτρέπεται ν' ἀμφιβάλλῃ. Ἐλπίζω δ' ὅτι καὶ ἡ κρίσις αὐτῶν ἐστὶν ἱκανῶς ἀνδρική, ὥστε νὰ κατανοῶσιν ὅτι οὐχὶ διὰ πατάγου λόγων, οὐχὶ δι' ἀπερισκέπτων ὁρμῶν ἐκδηλοῦσι τὴν πρὸς τὴν πατρίδα στοργήν, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀγρύπνου φρουρήσεως, διὰ τῆς καλλιεργείας καὶ τῆς αὐξήσεώς της ἀξίας τοῦ πολυτιμοτέρου αὐτῆς θησαυροῦ, ὅστις οὐδείς ἐστιν ἄλλος ἢ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι.

Οἱ υἱοὶ τῆς Ἑλλάδος, οἱ ἀποδυόμενοι εἰς τὸ στάδιον τῆς ἀνωτέρας παιδείας, ἔσονται οἱ ἐργάται τῆς μελλούσης αὐτῆς ἐπιδόσεως· καὶ ἂν ἐνταῦθα, ὅπου ἔχουσι πᾶν τὸ ἐνδόσιμον ὅπως προαλειφθῶσιν εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ βίου,

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἐνστερνισθῶσιν ἀρετὴν καὶ ἐμφορηθῶσι παιδείαν, οὐδεὶς ἐστι λόγος ὅπως μὴ ἀναβιβάσωσιν ἐσαῦθις τὴν πατρίδα εἰς τὴν περιωπὴν ἀφ᾽ ἧς μακραὶ συμφοραὶ εἶχον κρημνίσει αὐτήν, ἧς τὴν ὁδὸν ὅμως κατέκτησαν αὖθις καὶ διεκόσμησαν οἱ ἡρωϊκοὶ αὐτῆς ἐλευθερωταί. Οὗτός ἐστιν ὁ ὕψιστος καὶ εὐγενέστατος σκοπός, ὦ νέοι, τῆς ὑμετέρας διαίτης ἐν τούτῳ τῷ σεμνῷ πανελληνίῳ ἱδρύματι. Θαῤῥούντως χωρεῖτε πρὸς αὐτόν, καὶ μὴ δειλιᾶτε, ἐκλαμβάνοντες αὐτὸν ὡς ἀνέφικτον.

Τὰ ὑπὲρ πᾶν ἔθνος ὑψώσαντα τοὺς μεγάλους ἡμῶν προπάτορας ἦσαν ἡ ἀνδρία ἣν τοῖς ἐνεφύσα ὁ ἐνθουσιασμὸς τῆς ἐλευθερίας, ἡ εὐγενὴς προσέτι τοῦ ἔθνους φύσις, ἡ ἰσοῤῥοποῦσα ζωηρὰν αἴσθησιν μετὰ λαμπρᾶς εὐφυΐας, καὶ τέλος ἡ ἀγωγὴ καὶ παίδευσις τῶν ἀρίστων, ἡ τὴν Ἑλλάδα παρασκευάσασα εἰς πρωτοστάτιν τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ.

Καὶ τὸ μὲν αἴσθημα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας μετὰ τῆς ἀπ᾽ αὐτοῦ ἐκκαιομένης ἀνδρίας ὅτι δὲν ἐσβέσθη παρὰ τοῖς ἀπογόνοις, ἀποδείκνυσιν αὐτὴ ἡμῶν ἡ ἀνεξαρτησία, καὶ οἱ ἐξαίσιοι ἀγῶνες πρὸς κατάκτησιν αὐτῆς καὶ συμπλήρωσιν. Ἡ δ᾽ εὐγενὴς φύσις τοῦ ἔθνους, δῶρον θεόσδοτον, οὐδόλως ὑπὸ τῶν συμφορῶν αὐτοῦ ἠλλοιώθη· καὶ ἡ παιδεία τέλος, διὰ τοὺς θέλοντας σπουδαίως εἰς αὐτὴν νὰ ἐπιδοθῶσι, κατ᾽ οὐδὲν ἐλαττοῦται σήμερον τῆς ἀρχαίας, ὡς θέλω προσπαθήσει νὰ δείξω διὰ βραχέων.

« Λέξω τοίνυν τὴν ἀρχαίαν παιδείαν ὡς διέκειτο » (1).

Ἡ ἀγωγὴ τῶν παίδων παρὰ τοῖς πάλαι σκοπὸν μάλιστα εἶχε τὴν πόλιν· διότι ἐπεκράτει παρ᾽ αὐτοῖς ἡ ἀρχή, ἣν ἐκφράζει ὁ Ἀριστοτέλης, ὅτι « *οὐ χρὴ νομίζειν αὐτὸν αὑτοῦ*

(1) Ἀριστοφ. Νεφ. στ. 943.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τινα εἶναι τῶν πολιτῶν· ἀλλὰ πάντας τῆς πόλεως». Καί, κατὰ Δημοσθένη· «Ἡγεῖτο ἕκαστος οὐ τῷ πατρὶ ἢ τῇ μητρὶ μόνον γεγονέναι, ἀλλὰ καὶ τῇ πατρίδι». Καὶ εὐνόητον ἐστίν, ὅτι ἐν δημοκρατίαις, ἐν αἷς ἄρχων ἦν ὁ ὑπὸ τοῦ κλήρου ἀναδεικνύμενος, καὶ νομοθέτης ἦν πᾶς πολίτης, ἔπρεπε πάντες νὰ παρασκευάζωνται πρὸς σκόπιμον καὶ ἀκίνδυνον ἐξάσκησιν τῶν μεγάλων τούτων ἀστυκῶν καθηκόντων· ἔπρεπε πᾶν παιδίον ν' ἀνατραφῇ ὡς μέλλων πολιτευόμενος. Δι' ὃ καὶ «*αἱ μᾶλλον εὐημεροῦσαι*» τῶν πόλεων, κατ' Ἀριστοτέλη, περὶ πλείστου ποιούμεναι τὴν ἠθικὴν τῶν πολιτῶν ἀγωγήν, εἶχον δημοσίους ἐπιμελητὰς τῶν ἐφήβων, καὶ παιδονόμους, καὶ κοσμητάς, καὶ σωφρονιστάς· καὶ περὶ Σπάρτης, ὅπου οἱ τοιοῦτοι ἄρχοντες ἐκαλοῦντο Βιδιαῖοι, λέγει ὁ Ξενοφῶν, ὅτι «*Οὐδέποτε ἐκεῖ οἱ παῖδες ἔρημοι ἄρχοντος εἰσίν*».

Ἦν δ' ἔργον τῶν ἀρχόντων τούτων νὰ ἐπιτηρῶσι καὶ ῥυθμίζωσι τῶν νέων τὰ ἤθη, καὶ νὰ ἐνασκῶσιν αὐτούς, ὡς εἰς πρώτην τοῦ χρηστοῦ ἀνδρὸς ἀρετήν, εἰς κοσμιότητα καὶ εἰς σωφροσύνην, καὶ νὰ τοὺς τρέφωσιν εἰς σέβας πρὸς τὸ ἠθικῶς ἀγαθόν, καὶ μάλιστα εἰς σέβας εἰς ἑαυτούς. Ὥστε ἔλεγε Δημήτριος ὁ Φαληρεύς, «*Τοὺς νέους δεῖν ἐπὶ μὲν τῆς οἰκίας τοὺς γονεῖς αἰδεῖσθαι, ἐν δὲ ταῖς ὁδοῖς τοὺς ἀπαντῶντας, ἐν δὲ ταῖς ἐρημίαις ἑαυτούς*». Διὰ τοῦτο ἐπετήρουν αὐτῶν καὶ τὸ ἦθος, καὶ τὸν τρόπον, καὶ τὴν ἀναβολήν, καὶ τὸ βάδισμα, καὶ ἀπεῖργον αὐτοὺς συχνῆς φοιτήσεως εἰς δημόσια μέρη, εἰς δικαστήρια, βουλευτήρια, καὶ τὴν ἀγοράν, καὶ τοσοῦτον πάσης πολιτικῆς πολυπραγμοσύνης μεμακρυσμένους ἐπαιδοκόμουν αὐτούς, ὥστε περὶ Θεομνήστου, προσήβου ἤδη ὄντος, ὅτε οἱ Τριάκοντα ἐθανάτωσαν τὸν πατέρα του, ὁ Λυσίας λέγει, ὅτι, «*ταύτην*

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἔχων τὴν ἡλικίαν, οὐδ' εἰ ἐστὶν ὀλιγαρχία ἠπίστατο».

Τὸ δ' ἐλατήριον ταύτης τῆς ἀγωγῆς, ἥτις διέπλαττε τοὺς ἀτρομήτους τῆς ἀρχαιότητος ἥρωας, ἴσως ξενήκουστον φανῇ ὅτι ἦν ὁ «φόβος», ὃν ὅμως ἐταύτιζον οἱ ἀρχαῖοι μετὰ τῆς αἰδοῦς. «*Ἡ γὰρ τῶν ἀρχόντων παρουσία*», λέγει ὁ Ἀριστοτέλης, «*ἐμποιεῖ τὴν ἀληθινὴν αἰδῶ καὶ τὸν τῶν ἐλευθέρων φόβον*». Ἀλλὰ τὸν φόβον τοῦτον ἐνεποίουν καὶ δι' ὑλικῶν προσέτι τιμωριῶν κατὰ τῶν ἀπειθούντων, αὐτοὺς «*ὥσπερ ξύλον διεστραμμένον καὶ καμπτόμενον εὐθύνοντες ἀπειλαῖς καὶ πληγαῖς*» κατὰ Πλάτωνα· καὶ οἱ δυσήνιοι «*ἐτραχηλίζοντο καὶ ἐμαστιγοῦντο*» διὰ τοῦ «*νάρθηκος*», ὃν σχολιαστής τις ἐτυμολογεῖ «*ἀπὸ τοῦ νεαροὺς θήγειν, ἤτοι τοὺς νεαροὺς παῖδας ἀκονᾷν καὶ ὁρμᾷν πρὸς τὰ μαθήματα*», ὡς καὶ ὁ κωμικὸς Μένανδρος φρονεῖ ὅτι «*ὁ μὴ δαρεὶς ἄνθρωπος οὐ παιδεύεται*».

Οὕτως ἐπαιδαγωγοῦντο εἰς αὐστηρὰν πειθαρχίαν, εἰς συστολὴν καὶ αἰδῶ, εἰς ὑποταγὴν εἰς τοὺς νόμους, καὶ εἰς ἀποχὴν ἀπὸ ἀώρου εἰς τὰ δημόσια ἀναμίξεως, ὑποβαλλόμενοι ἀγογγύστως καὶ εἰς σωματικὰς πολλάκις ποινὰς οἱ μεγαλόφρονες νεανίαι, ἄνευ ταπεινώσεως τῆς φιλοτιμίας αὐτῶν, διότι ταπεινωτικὴν ἐθεώρουν οὐχὶ τὴν κόλασιν, ἀλλὰ τὴν κολάσιμον πρᾶξιν. Καὶ αὐτοὶ δὲ τῆς Σπάρτης οἱ ἀδάμαστοι μαχηταὶ οὕτως ἀνετρέφοντο ἐν τῇ πρώτῃ ἡλικίᾳ, ὥστε ὁ Ξενοφῶν λέγει περὶ αὐτῶν· «*Ἐκείνων γὰρ ἧττον μὲν ἂν φωνὴν ἀκούσαις ἢ τῶν λιθίνων, ἧττον δ' ἂν ὄμματα μεταστρέψαις ἢ τῶν χαλκῶν, αἰδημονεστέρους δ' ἂν αὐτοὺς ἡγήσαιο τῶν ἐν τοῖς θαλάμοις παρθένων*». Οὕτω δὲ παιδευόμενοι εἰς σεμνότητα καὶ εἰς πειθαρχίαν, ηὔξανον εἰς σπουδαιότητα καὶ εἰς γνῶσιν τοῦ καθήκοντος, ἱκανοὶ νὰ ἄρχωσι, καθ' ὃ μαθόντες νὰ ἄρχωνται. «*Τὸν γὰρ*

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

μέλλοντα καλῶς ἄρχειν, ἀρχθῆναι δεῖν πρότερον» λέγει ὀρθῶς ὁ Ἀριστοτέλης.

Καθωδήγουν δὲ τῶν εὐπορωτέρων νέων τὴν ἀνατροφὴν καὶ κατ' οἶκον παιδαγωγοί, παραλαμβάνοντες αὐτούς, κατὰ τὸ ἕκτον περίπου ἔτος, ἀπὸ τῶν τροφῶν, ἐνίοτε μὲν μισθωτοί, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ θεράποντες, ἢ καὶ δοῦλοι. Καὶ εἶχον μὲν πᾶσαν ἐπ' αὐτῶν πειθαρχικὴν ἐξουσίαν· ἀλλὰ δὲν ἦσαν διδάσκαλοι, συνώδευον δὲ μόνον τοὺς παῖδας εἰς τοῦ διδασκάλου, καὶ ἐπετήρουν αὐτῶν τὴν συμπεριφοράν· δι' ὃ καὶ παρ' αὐτῶν παιδεία κυρίως δὲν ἀπῃτεῖτο· πολλάκις μάλιστα ὑπὸ τῶν συγγραφέων ψέγονται οἱ γονεῖς, ὅτι παρέδιδον τὰ τέκνα αὐτῶν εἰς χεῖρας ἀνθρώπων ἀμαθῶν καὶ βαρβαριζόντων, καὶ εἰς πᾶν ἄλλο ὡς ἀχρήστων θεωρουμένων. «*Ὅ,τι δ' ἂν εὕρωσιν ἀνδράποδον οἰνόληπτον*», λέγει ὁ Πλούταρχος, «*καὶ λίχνον, πᾶσαν πραγματείαν ἄχρηστον, τούτῳ φέροντες ὑποβάλλουσι τοὺς υἱούς*».

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ἀλλ' ἐν ᾧ τὴν ἠθικὴν ἀγωγήν, καθ' ὃ συμβάλλουσαν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν πολιτικῶν ἀρετῶν, ἐθεώρουν ὡς δημοσίας ἐπιμελείας ἀξίαν οἱ ἀρχαῖοι, δὲν φαίνονται τὴν αὐτὴν πεποίθησιν ἔχοντες καὶ περὶ τῆς κυρίως ἐκπαιδεύσεως, ἣν «*αἱ πλεῖσται πόλεις*» κατέλειπον μᾶλλον εἰς τὴν διάκρισιν ἑνὸς ἑκάστου, «*ἀφεῖσαι παιδεύειν ὅπως τις ἐθέλει τοὺς ἑαυτῶν παῖδας*», ὡς ὁ Ξενοφῶν μαρτυρεῖ. Καὶ ἀναφέρει μὲν ὁ Αἰσχίνης Σολωνίους τινὰς νόμους περὶ ἐκπαιδεύσεως ἐν Ἀθήναις, ἀλλ' αὐτοὶ περιστρέφονται εἰς τὴν ἀστυνομίαν τῶν διδασκαλείων, κανονίζοντες, ὑπὲρ τῶν ἠθῶν, τὰς ὥρας τῆς ἀνοίξεως αὐτῶν καὶ τῆς κλείσεως, καὶ τὸν ἀριθμὸν καὶ τὰ προσόντα τῶν εἰς οὓς ἡ εἴσοδος ἐπετρέπετο. Καὶ ὁ Πλάτων ὁμιλεῖ περὶ νόμου, παραγγέλλοντος

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

νὰ διδάσκωνται τοῖς παιδίοις ἡ μουσικὴ καὶ ἡ γυμναστική· καὶ ἀλλαχοῦ μνημονεύεται κείμενον, ἴσως τοῦ αὐτοῦ νόμου, λέγον· « *Τοὺς παῖδας διδάσκεσθαι πρῶτον νεῖν τε* (δηλαδὴ κολυμβᾷν) *καὶ γράμματα* ». Ἀλλὰ ταῦτα ἦσαν παραγγελίαι καὶ νουθεσίαι μᾶλλον ἢ διαταγαὶ τοῦ νομοθέτου δημοσίως ἐπιβαλλόμεναι. Οὔτε δ' ἡ ὑπὸ τῶν Τροιζηνίων ἐπὶ τῶν Μηδικῶν ψηφισθεῖσα δημόσιος μισθοδοσία τῶν διδασκάλων, πρὸς ἐκπαίδευσιν τῶν παρ' αὐτοῖς προσφυγόντων Ἀθηναίων, ἦτον ἄλλο ἢ φιλόξενος καὶ φιλάδελφος ἐλευθεριότης ἐν περιστάσει ἐκτάκτῳ, οὐχὶ δ' ἀπόδειξις δημοσίως ὠργανισμένης παιδεύσεως. Ὁ Χαρώνδας μόνος λέγεται νομοθετήσας τοῖς Ἐπιζεφυρίοις Λοκροῖς « *τῶν πολιτῶν τοὺς υἱεῖς ἅπαντας μανθάνειν γράμματα, χορηγούσης τῆς πόλεως τοὺς μισθοὺς τοῖς διδασκάλοις* ». Ἀλλὰ τῶν νόμων τούτων ἡ γνησιότης ἠμφισβητήθη. Ἐπὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς δὲ τὸ πρῶτον ἐποχῆς ἀπαντᾶται παράδειγμα στρατηγοῦ διενεργήσαντος ἐξετάσεις μαθητῶν καὶ διδασκάλων, καὶ πρὸς ἐμψύχωσιν τοὺς εὐδοκιμωτέρους εἰς δεῖπνον καλέσαντος.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ἐλεύθερος ἦν ἕκαστος ἑπομένως νὰ παιδευθῇ ὡς καὶ ὅσον ἤθελε· δι' ὃ καὶ ἐν Ἀθήναις, λέγει ὁ Πλάτων, ὅτι μόνοι οἱ παῖδες τῶν « *καλῶν κἀγαθῶν* » ἐπαιδεύοντο. Ἐγίνετο δ' ἡ ἐκπαίδευσις οὐχὶ κατ' οἶκον, ἀλλ' εἰς διδασκαλεῖα, ἅτινα ἦσαν ἰδιωτικαὶ ἐπιχειρήσεις διδασκάλων, μισθὸν πραττόντων παρὰ τῶν μαθητῶν αὐτῶν, καὶ εἰς ἃ προσήρχοντο, ἢ ἔπρεπε νὰ προσέρχωνται οὗτοι, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Πλάτωνος, περὶ τὸ δέκατον ἔτος τῆς ἡλικίας των.

Κατ' ἔθος ὅμως, πανταχοῦ σχεδὸν τῆς Ἑλλάδος, ἐν ταῖς ἐπισημοτέραις πόλεσι καὶ κατὰ τοὺς ἀρίστους καιρούς, ἦν ὁμοιόμορφος « *ἡ ἐγκύκλιος παιδεία, πάντων τῶν Ἑλλη-*

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τῶν ὁμοίως παιδευομένων », κατὰ Θεόφραστον, καὶ περιελάμβανε πρωτίστως τρία τινά, *τὴν γραμματικήν, τὴν μουσικὴν καὶ τὴν γυμναστικήν*. Περὶ τῶν Ἀθηναίων δ' ἰδίως λέγει ὁ Πλάτων· « *Ὁρῶντες γράμματα καὶ μουσικὴν καὶ γυμναστικὴν ὑμᾶς τε αὐτοὺς καὶ τοὺς παῖδας ὑμῶν ἱκανῶς μεμαθηκότας, ἃ δὴ παιδείαν ἀρετῆς τελέαν εἶναι ἡγεῖσθε . . .* ». Καὶ περὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, πλὴν τῶν Σπαρτιατῶν, ὁ Ξενοφῶν· « *Τῶν μὲν τοίνυν ἄλλων Ἑλλήνων οἳ φαίνονται κάλλιστα τοὺς υἱεῖς παιδεύειν . . . πέμπουσιν εἰς διδασκάλων μαθησομένους καὶ γράμματα καὶ μουσικὴν καὶ τὰ ἐν παλαίστρᾳ* ».

Ἦν δ' ἡ *Γραμματικὴ* ἡ ἐμπειρία τοῦ ἀναγινώσκειν καὶ γράφειν, καὶ τὰ πάθη τῶν λέξεων διακρίνειν, τέχνη εὔκολος, ἣν ταπεινοὶ πολλάκις ἐδίδασκον βιομήχανοι, ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ σκωπτικῶς μετ' ἀνδρῶν ταριχοπωλῶν καταριθμούμενοι, ἐν ταῖς τριόδοις οὐ σπανίως μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτῶν καθήμενοι, « *χαμαιδιδάσκαλοι* », ὡς καλεῖ αὐτοὺς ὁ Ἱεροκλῆς, ἀπὸ λυπροῦ μισθαρίου ἀποζῶντες, καὶ αὐτοῦ ἔστιν ὅτε ἀνάξιοι διὰ τὴν ἀμάθειαν των, ὡς ἐκεῖνος πρὸς ὃν προσελθὼν ὁ Θεόκριτος, καὶ ἀκούσας αὐτὸν φαύλως ἀναγινώσκοντα, τὸν ἠρώτησε· « *Διατί γεωμετρεῖν οὐ διδάσκεις; Τοῦ δ' εἰπόντος, ὅτι οὐκ οἶδα· καὶ τί τοῦτ'; εἶπεν· οὐδὲ γὰρ ἀναγινώσκειν* ».

Ἀλλὰ τὴν στοιχειωδεστάτην ταύτην γνῶσιν τῆς γραμματικῆς ἀνεδείκνυε σπουδαίαν διὰ τὴν διάπλασιν καὶ ἐκπαίδευσιν τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας ἡ περίστασις, ὅτι τὸ πάγκοινον βιβλίον ἐξ οὗ ἐδιδάσκοντο τὴν ἀνάγνωσιν, καὶ ὃ ἠναγκάζοντο ν' ἀντιγράφωσι καὶ ν' ἀποστηθίζωσιν, ἦν ἡ ποιητικὴ ἐγκυκλοπαιδεία πασῶν τῶν θρησκευτικῶν, ἠθικῶν, πολιτικῶν καὶ πολεμικῶν γνώσεων τῶν ἀρχαίων, ἣν

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ὁ Ὅμηρος. Τούτου, κατὰ Ξενοφῶντα, ἕκαστος πατὴρ ἠνάγκαζε τὸν υἱὸν αὐτοῦ «*Πάντα τὰ ἔπη μαθεῖν, ὅπως ἀνὴρ ἀγαθὸς γένηται*». Καὶ μετὰ τοῦ Ὁμήρου συνεδιδάσκοντο «*οὐ ψυχαγωγίας χάριν, ἀλλὰ σωφρονισμοῦ*», κατὰ Στράβωνα, καὶ ἄλλοι τινὲς ποιηταί, συναπεργαζόμενοι τῆς διανοίας τὸν ἐξευγενισμόν, ὡς καὶ ὁ Πλάτων λέγει· «*Παρατιθέασιν αὐτοῖς ἐπὶ τῶν βάθρων ἀναγινώσκειν ποιητῶν ἀγαθῶν ποιήματα, καὶ ἐκμανθάνειν ἀναγκάζουσιν, ἐν οἷς πολλαὶ μὲν νουθετήσεις ἔνεισι, πολλαὶ δὲ διέξοδοι καὶ ἔπαινοι καὶ ἐγκώμια παλαιῶν ἀνδρῶν ἀγαθῶν, ἵνα ὁ παῖς ζηλῶν μιμῆται καὶ ὀρέγηται τοιοῦτος γενέσθαι*». Καὶ τ' αὐτὰ πρεσβεύει καὶ ὁ Αἰσχίνης· «*Διὰ τοῦτο γὰρ οἶμαι ἡμᾶς παῖδας ὄντας τὰς τῶν ποιητῶν ἐκμανθάνειν γνώμας, ἵν' ἄνδρες ὄντες αὐταῖς χρώμεθα*». Ὥστε τοὺς ποιητάς, καθ' ὃ ταμίας πάσης τῆς ἀρχαίας σοφίας, αἰνίττεται καὶ ὁ Ἰσοκράτης, ὅτε λέγῃ περὶ τῶν γραμμάτων ἐν γένει· «*Τοὺς ἐπισταμένους καὶ ὀρθῶς χρωμένους αὐτοῖς μὴ μόνον ἐμπείρους γίνεσθαι τῶν ἐπὶ τῆς ἡλικίας τῆς αὐτῶν πραχθέντων, ἀλλὰ καὶ τῶν πώποτε γιγνομένων*».

Ἡ δὲ *Μουσική*, εἰ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης διατείνεται, ὅτι «*ἡδονῆς χάριν οἱ πλεῖστοι μετέχουσιν αὐτῆς*», ἦν ὅμως τέχνη θεωρουμένη ὡς ἐπίσης ἀπαραίτητος εἰς πάντας τοὺς ἐλευθερίως τεθραμμένους, καθ' ὃ ῥυθμίζουσα αὐτῶν τὴν ψυχήν. «*Πᾶς γὰρ ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου εὐρυθμίας τε καὶ εὐαρμοστίας δεῖται*», κατὰ Πλάτωνα, ὅστις καὶ συνεχομένην αὐτὴν θεωρεῖ μετὰ πάσης τῆς ἠθικῆς τῶν λαῶν ὑπάρξεως· δι' ὃ καὶ φρονεῖ μετὰ τοῦ Δάμωνος ὅτι «*οὐδαμοῦ κινοῦνται μουσικῆς τρόποι ἄνευ πολιτικῶν νόμων τῶν μεγίστων*». Καὶ μικρᾶς μὲν ἀπελάμβανε τιμῆς ἡ μουσικὴ ὅτε ἦν ἁπλῆ βιοποριστικὴ *χειρουργία*, ὡς ἐχλεύα-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ξεν ὁ Ἀλκιβιάδης τῶν Θηβαίων τὴν ἔξοχον περὶ τὸ αὐλεῖν δεξιότητα, λέγων, « *Αὐλήτωσαν οὖν Θηβαίων παῖδες, οὐ γὰρ ἴσασι διαλέγεσθαι* ». Καὶ οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὴν αὐλητικὴν κατ' ἀρχὰς ζήλῳ τῶν Θηβαίων ἐπιδοθέντες, ἀπέρριψαν εἶτα αὐτήν, ὡς καὶ ἡ Θεὰ αὐτῶν εἶχε ῥίψει τοὺς αὐλοὺς εἰς τὸν δύσμορφον Μαρσύαν. Ἀλλ' ἐκείνη μὲν φιλαρέσκως εἶχεν ἀρνηθῆ τὴν τέχνην τοῦ αὐλεῖν ὡς τὸ πρόσωπον διαστρέφουσαν, οὗτος δέ, κατ' Ἀριστοτέλην, « *ὡς μὴ συντείνουσαν πρὸς ἀρετήν* ». Ἠθοποιητικὴν δὲ μᾶλλον ἐφρόνουν τὴν λύραν καὶ τὴν κιθάραν, οὐ μόνον ὡς τὴν ψυχὴν εἰς καθαρωτέραν ἐντεινούσας ἁρμονίαν, ἀλλὰ καὶ διότι πρὸς αὐτὰς ἐψάλλοντο αἱ μεγάλων καὶ εὐγενῶν πράξεων ποιητικαὶ διηγήσεις. « *Πρὸς δὲ τούτοις ἐπειδὰν κιθαρίζειν μάθωσι* », λέγει ὁ Πλάτων, « *ἄλλων αὖ ποιητῶν ἀγαθῶν ποιήματα διδάσκουσι μελοποιῶν, εἰς τὰ κιθαρίσματα ἐντείνοντες, καὶ τοὺς ῥυθμούς τε καὶ τὰς ἁρμονίας ἀναγκάζουσιν οἰκειοῦσθαι ταῖς ψυχαῖς τῶν παίδων, ἵνα ἡμερώτεροί τε ὦσι, καὶ εὐρυθμότεροι καὶ εὐαρμοστότεροι γιγνόμενοι, χρησίμως ὦσιν εἰς τὸ λέγειν τε καὶ πράττειν* ». Τοσοῦτο δὲ σπουδαῖον μέρος τῆς ἀγωγῆς ἐθεωρεῖτο μετὰ τῶν γραμμάτων καὶ ἡ μουσική, ὥστε, κατ' Αἰλιανόν, οἱ Μιτυληναῖοι ἀτιμωτικὴν ποινὴν ἐπέβαλλον εἰς τοὺς ἀφισταμένους τῶν συμμάχων, τὴν ἀπαγόρευσιν τοῦ διδάσκεσθαι γράμματα καὶ μουσικήν, « *πασῶν κολάσεων ἡγησάμενοι βαρυτάτην εἶναι ταύτην, ἐν ἀμαθίᾳ καὶ ἀμουσίᾳ καταβιῶναι* ». Ἤρχιζε δ' ἡ διδασκαλία τῆς μουσικῆς, κατὰ Πλάτωνα, ἀπὸ τοῦ δεκάτου τρίτου ἔτους τῆς ἡλικίας.

Ἡ δὲ *Γυμναστική*, ὑπὸ γυμναστῶν καὶ παιδοτριβῶν εἰς τὰ γυμνάσια ἐνασκουμένη καὶ διδασκομένη ἐν ταῖς παλαίστραις, σκοπὸν εἶχε τὴν ἀνάπτυξιν ἰσχυροῦ σώματος, καὶ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

καθ' ἑαυτὸ χρησίμου εἰς τῆς πατρίδος τὴν ὑπηρεσίαν, καὶ μόνου καταλλήλου ἵνα στέγῃ ψυχὴν ἰσχυράν. Περιελάμβανε δὲ πάσας τὰς ἀσκήσεις τοῦ σώματος, καὶ προσέτι καὶ τὴν ὁπλομαχίαν καὶ τὴν ἱππικήν, ἀρχομένη μὲν ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας, χωροῦσα δέ, μετὰ τῶν ἐπιπονωτέρων γυμνασμάτων, μέχρι τοῦ δεκάτου ὀγδόου ἔτους, ἢ τοῦ τέλους τῆς ἥβης. Καί, κατὰ Πλάτωνα, ἔπρεπε νὰ συμβαδίζωσι μουσικὴ καὶ γυμναστική, ἰσοῤῥόπως τὸ φιλόσοφον καὶ τὸ θυμοειδὲς ἀναπτύσσουσαι τῆς ψυχῆς. « *Τὸν κάλλιστ' ἄρα μουσικῇ γυμναστικὴν κεραννύντα, καὶ μετριώτατα τῇ ψυχῇ προσφέροντα, τοῦτον ὀρθώτατ' ἂν φαῖμεν εἶναι τελέως μουσικώτατον καὶ εὐαρμοστότατον* ».

Ἀλλ' ὁ τοσοῦτον στενὸς κύκλος παιδείας δὲν ἐδύνατο ν' ἀρκέσῃ ἐπὶ πολὺ εἰς διάνοιαν ὡς τὴν Ἑλληνικήν. Ἐν δημοκρατουμέναις πολιτείαις ἡ περὶ τὸ λέγειν εὐχέρεια ἦν ἓν τῶν ἀναγκαιοτάτων προτερημάτων. Καὶ ἡ μὲν κατάχρησις αὐτῆς παρήγαγε τὴν ἀδολεσχίαν, περὶ ἧς παραπονεῖται ὁ Ἀριστοφάνης, ὅτι « *νεανίσκων ἀεὶ δι' ἡμέρας λαλούντων πλῆρες τὸ βαλανεῖον ποιεῖ, κενὰς δὲ τὰς παλαίστρας* ». Ἐκ δὲ τῆς ὑπὸ μεγαλοφυῶν ἀνδρῶν καλλιεργείας αὐτῆς ἐβλάστησεν ἡ ῥητορική, ἣν ὡς τέχνην ἐδίδαξε πρῶτος ὁ Λυσίας, μετὰ τὰ Πελοποννησιακά, καὶ μετ' αὐτὸν ἕτεροι, παρὰ τῶν ἐθελοντῶν ἀκροατῶν μισθὸν πράττοντες οὐχὶ ἐλάσσονα τῶν χιλίων δραχμῶν. Καὶ ὁ Ἰσοκράτης εἰς τὸν Δημοσθένην, θελήσαντα νὰ δώσῃ 200 μόνον δραχμάς, ὅπως μάθῃ τὸ πέμπτον τῆς τέχνης, « *Οὐ τεμαχίζομεν, ὦ Δημόσθενες,* εἶπε, *τὴν πραγματείαν. Ὥσπερ δὲ τοὺς καλοὺς ἰχθῦς ὅλους πωλοῦμεν, οὕτω κἀγώ σοι, εἰ βούλοιο μαθητεύειν, ὁλόκληρον ἀποδώσομαι τὴν τέχνην* ». Καὶ γνωστοὶ εἰσὶν οἱ Κλεάνθαι, οἱ Μένανδροι

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

καὶ οἱ Ἀσκληπιάδαι, οἵτινες φρεαντλοῦντες καὶ κηπουροῦντες κατώρθουν ν᾽ ἀποτίσωσι τὰ διὰ τοὺς τότε χρόνους βαρύτατα ταῦτα δίδακτρα.

Ἀλλ᾽ ἡ τέχνη τοῦ λέγειν προϋποτίθησι τὴν τοῦ νοεῖν καὶ διαλογίζεσθαι, ἧς ἡ κατάχρησις καὶ διαστροφὴ ἦν ἡ παιδαριώδης σοφιστική. « *Καὶ γάρ, ὥσπερ ἐκ τύχης τότε φορὰ γενέσθαι συνέβη σοφιστῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι*, λέγει ὁ Πλούταρχος, *καὶ τούτοις οἱ νέοι πολὺ τελοῦντες ἀργύριον, οἰήματος ἐπληροῦντο καὶ δοξοσοφίας, καὶ λόγων ἐζήλουν σχολὰς καὶ διατριβὰς ἀπράκτους ἐν ἔρισι καὶ φιλοτιμίαις· καλὸν δὲ καὶ χρήσιμον οὐδ᾽ ὁτιοῦν* ». Ἀλλ᾽ ἀνὴρ δαιμόνιος, ὁ Σωκράτης, ἐκ τῶν ματαιοσχόλων τούτων συζητήσεων ἐπωφεληθείς, ἔτρεψεν αὐτὰς πρὸς τὴν εὕρεσιν τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ ἐσκέδασε μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων τὸ πρὶν παρ᾽ ὀλίγοις ἐν κρυπτῷ αὐγάζον οὐράνιον φῶς τῆς φιλοσοφίας, ἧς πρώτην σχολὴν ἵδρυσεν ὁ θεσπέσιος αὐτοῦ μαθητής, ὁ Πλάτων, τὴν Ἀκαδημίαν.

Ἡ φιλοσοφία ὅμως μικρὸν θὰ διέφερε τῆς σοφιστικῆς, ἂν δὲν ἐστηρίζετο καὶ ἐπὶ γνώσεων ἐπιστημονικῶν, ὧν αἱ δημωδέστεραι, καὶ τοῖς ἀνωτέρας παιδείας ἐφιεμένοις κοινότερον διδασκόμεναι, ἦσαν ἡ ἀριθμητική, ἡ γεωμετρία καὶ ἡ ἀστρονομία. Καὶ ὁ μὲν Σωκράτης διδακτέα ἐφρόνει μόνα τὰ στοιχειωδέστερα καὶ κοινωνικῶς χρησιμώτερα τούτων μέρη. Ὁ Ἰσοκράτης ὅμως, καί τοι λέγων ὅτι « *οἱ πλεῖστοι τῶν ἀνθρώπων ὑπειλήφασιν ἀδολεσχίαν καὶ μακρολογίαν εἶναι τὰ τοιαῦτα τῶν μαθημάτων* », οὐχ ἧττον ὑπερασπίζεται τὴν σπουδὴν αὐτῶν ὡς οὐχὶ ὅλως ἀνωφελῆ. Ὁ δὲ Πλάτων ἤδη λέγει· « *Ἔτι δὲ τοίνυν τοῖς ἐλευθέροις ἐστὶ τρία μαθήματα, λογισμὸν μὲν καὶ τὰ περὶ ἀριθμοὺς ἓν μάθημα, μετρητικὴν δὲ μήκους καὶ*

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἐπιπέδου καὶ βάθους ὡς ἐν αὖ δεύτερον, τρίτον δὲ τῆς τῶν ἄστρων περιόδου πρὸς ἄλληλα ὡς πέφυκε πορεύεσθαι». Ἐδιδάσκοντο δ' αἱ πρῶται ἀρχαὶ τῆς ἀριθμητικῆς ὁμοῦ μετὰ τῶν γραμμάτων. Καὶ μόνον ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις, καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων, αἱ ἐπιστῆμαι αὗται μετὰ τῆς φιλοσοφίας (ἢ διαλεκτικῆς) καὶ τῆς ῥητορικῆς, τῆς γραμματικῆς καὶ τῆς μουσικῆς, ἀπετέλεσαν τὸν κύκλον τῶν ἑπτὰ ἐπιστημῶν, αἵτινες περιελάμβανον κατὰ τοὺς τότε πάσας τὰς τῇ ἐλευθερίᾳ ἀγωγῇ πρεπούσας γνώσεις. Εἰς ταύτας δέ τινες προσέθεντο καὶ τὴν ἰατρικήν, ἄλλοι δὲ καὶ τὴν καλλιτεχνίαν, ἤτοι τὴν ἀρχιτεκτονικήν, τὴν γλυπτικὴν καὶ τὴν γραφικήν.

Τοιαύτη, ἐν βραχεῖ, τῶν ἀρχαίων ἡ ἀγωγὴ καὶ παιδεία. Ἂν δ' ἐκεῖθεν εἰς τὰ καθ' ἡμᾶς στρέψωμεν τὸ βλέμμα, εὑρήσομεν ὅτι ἡ πρώτη ἀγωγὴ στερεῖται μὲν νῦν τῆς δημοσίας ἐπιμελείας καὶ διευθύνσεως, ἵδρυται ὅμως ἐπὶ βάσεως ὀρθοτέρας, τῆς ἠθικῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ ἐπιβάλλεται οὐχὶ διὰ μαστιγώσεων καὶ πληγῶν, ἀλλὰ διὰ τῆς γνησίας φιλοτιμίας, καὶ διὰ τῆς ἐνασκήσεως τῶν ἀρχῶν εἰς ἃς πᾶς γονεὺς ὑποχρεοῦται ὑπὸ τῆς θρησκείας ν' ἀνατρέφῃ ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων τὰ τέκνα αὐτοῦ.

Ἐξ ἐναντίας δ' ἡ κυρίως ἐκπαίδευσις, ἡ δημοτικὴ κἄν, διατάσσεται παρ' ἡμῖν ὑπὸ τοῦ νόμου πολὺ ὑποχρεωτικώτερον ἢ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Λαὸς ἐλεύθερος ἀπαιτεῖται νὰ ᾖ λαὸς πεπαιδευμένος. Ἡ ἐξάσκησις τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων ἀπαιτεῖ γνώσεών τινων δόσιν, καὶ περὶ τῆς χορηγίας αὐτῶν μεριμνᾷ παρ' ἡμῖν ὁ νόμος, διδασκάλους παιδεύων, καὶ δημοτικὰ καὶ Ἑλληνικὰ σχολεῖα πανταχοῦ τοῦ κράτους δημοσίᾳ δαπάνῃ διατηρῶν.

Ἡ δὲ τῆς ἀνωτέρας παιδεύσεως ἀνάγκη οὐδ' ἡ αὐτὴ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἐστίν, οὐδ' ἐκ τῆς αὐτῆς πηγάζει θεωρίας, ὡς ἡ τῆς κατωτέρας. Καὶ πᾶσα μὲν ἐξηυγενισμένη πολιτεία καὶ ἐνδιαφέρεται, καὶ ἀνάγκην ἔχει, καὶ καύχημα ἑαυτῆς θεωρεῖ, νὰ περιέχῃ ἐν τοῖς κόλποις αὐτῆς ἄνδρας πολυμαθεῖς, οἵτινες ἀξίως νὰ ὑπηρετῶσι καὶ δοξάζωσιν αὐτήν· ἀλλ' οὐδὲ δύναται οὐδ' ἀνάγκην ἔχει ν' ἀπαιτῇ ἵνα ὦσι πάντες αὐτῆς οἱ πολῖται σοφοί, ὡς ἄξιοι νὰ ἔχωσι πάντες τὴν διανοητικὴν προπαίδειαν. Παρασκευάζει ἑπομένως διδακτήρια εἰς ἃ νὰ εὑρίσκωσιν ἀφορμὴν καὶ εὐκολίαν νὰ γίνωνται μέτοχοι τῆς ἀνωτάτης παιδείας οἱ βουλόμενοι καὶ δυνάμενοι, ἀδιαφοροῦσα ὅμως τίνες ἔσονται οὗτοι, καὶ πεπεισμένη ὅτι, ἐν λαῷ φιλοτίμῳ καὶ νοήμονι ὡς τῷ Ἑλληνικῷ, οὐδέποτε αἱ τάξεις αὐτῶν ἔσονται λειψανδροῦσαι καὶ ἀραιαί, τὰ δὲ τῶν ἀπολειπομένων κενὰ προθύμως ἀναπληρωθήσονται πάντοτε ὑπὸ πλειόνων ἢ ὅσους ἀπαιτεῖ ἡ δημοσία ἀνάγκη, ὑπὸ τῶν κατανοούντων ὅτι αὐτοὶ ἔχουσι πρῶτον καὶ μέγιστον καὶ ἠθικὸν καὶ ὑλικὸν συμφέρον ἵνα ἐκπαιδευθῶσι.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Καὶ ὅμως ἐλευθεριώτερος παρ' ἡμῖν σήμερον ὁ νόμος τοῦ ὅσον αὐστηρῶς ἀπαιτοῦσιν αἱ τῆς πολιτείας ἀνάγκαι, καὶ τοῦ ὅσον ἐστὶ παρ' οἵῳ δήποτε ἄλλῳ ἔθνει, ἀφορῶν δ' εἰς τὴν ταχίστην ἐπανόρθωσιν τῆς ἐπὶ τῶν δουλικῶν αἰώνων ἐπενεχθείσης ἠθικῆς ζημίας, παρέχει ἄμισθον οὐ μόνον τὴν κατωτάτην ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ἀνωτάτην ἐκπαίδευσιν, ἥτις καὶ παρὰ τοῖς προγόνοις ἡμῶν διὰ μεγάλων δαπανῶν, καὶ παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν συγχρόνων δι' ἁδρῶν χορηγεῖται διδάκτρων· διότι καὶ παρ' ἐκείνοις, ὡς καὶ παρά τισι τούτων, ἐπιπολλάζει ἡ δόξα, ὅτι ἡ ἀνωτέρα παίδευσις ἄνευ τῆς ἀνωτέρας ἠθικῆς ἀγωγῆς ἐστὶν ὅπλον ἐπικίνδυνον μᾶλλον ἢ ἐπωφελές, ὡς ἐν ἄλλοις ἐπρέσβευεν ὁ Σωκράτης, ὅστις « *Τούς, ἄνευ σωφρονεῖν, ταῦτα δυναμένους, ἀδι-*

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

κωτέρους τε, καὶ δυνατωτέρους κακουργεῖν ἐνόμιζεν εἶναι».

Καὶ γενικῶς μὲν πεπαιδευμένους ἄνδρας καταρτίζουσι παρ' ἡμῖν τὰ Γυμνάσια· τὴν δ' εἰδικὴν καὶ ἐπαγγελματικὴν παιδείαν παρέχει, μετὰ τὴν ἐν ἐκείνοις προπαρασκευήν, τὸ Πανεπιστημεῖον, οὗ τὴν ἀνωτάτην διανοητικὴν ἑνότητα ἀποτελεῖ ἡ φιλοσοφία, εἰς πάσας τὰς ἐπιστημονικὰς γνώσεις τὴν ζωογόνον αὐτῆς ἰκμάδα διακλαδεύουσα, καὶ πᾶσαν τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν διὰ τοῦ φωτὸς αὐτῆς καταυγάζουσα. Ταύτης κεχρισμένοι στρατιῶται οἱ εἰς τὸ στάδιον τῆς πανεπιστημονικῆς παιδεύσεως ἀλειφόμενοι, τάττονται μὲν πάντες ὑπὸ τὴν ἀκτινοβόλον αὐτῆς σημαίαν, ἀλλ' εἰς τέσσαρας διαστέλλονται λόχους, ἀπὸ τῆς αὐτῆς ὁρμωμένους ἀφετηρίας, πρὸς διάφορα δὲ τέρματα διευθυνομένους.

Καὶ πρωτοστάτης μὲν χωρεῖ ὁ τῆς Θεολογίας, ἥτις ἐστὶν αὐτὴ ἡ φιλοσοφία, οὐρανίῳ φωτὶ περιαυγαζομένη, ἐστὶν αὐτὴ ἡ ἀλήθεια, — διότι δύο ἀλήθειαι δὲν ὑπάρχουσι, — θεόθεν λαβοῦσα τὸ βέβαιον κῦρος, ὃ ἀτελῶς μόνον καὶ ἀμφιβόλως δύνανται νὰ χορηγήσωσιν αὐτῇ αἱ σφαλλόμεναι σκέψεις τοῦ ἀνθρωπίνου πεπερασμένου νοός. Ἡ θεολογία ἐστὶν ἡ φιλοσοφία ἀποκεκαλυμμένη. Οἱ δ' ἐν αὐτῇ διδασκόμενοι τὰς τὸν ἄνθρωπον μᾶλλον ἐνδιαφερούσας ὑψίστας ἀληθείας, καὶ τοὺς ἐξ αὐτῶν πηγάζοντας ἠθικοὺς τῆς διαγωγῆς κανόνας, καὶ τὰς ἱστορικὰς περιπετείας δι' ὧν τὰ δόγματα διεκρίθησαν καὶ ἱδρύθη ἀπ' αἰώνων ἡ ἱερὰ ἡμῶν Ἐκκλησία, καὶ τὰ καθήκοντα τῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῆς καθιερωμένων, ἂν ἔχωσιν ἐμβριθῆ τὸν νοῦν καὶ εὐσεβῆ καὶ θερμῶς πατριωτικὴν τὴν καρδίαν, πρέπει νὰ συναισθάνωνται τῆς κλήσεως αὐτῶν τὴν σοβαρότητα καὶ τὸ ὕψος, ὅτι αὐτοὶ ἔσονται οἱ λαμπτῆρες τοῦ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἐν σκότει χωροῦντος λαοῦ, οἱ ἠθοποιοὶ τοῦ ἔθνους, οἱ παρήγοροι τῶν πασχόντων, οἱ ἔχοντες τὴν κληρονομίαν καὶ παρακαταθήκην τοῦ ἱεροῦ πυρός, ὃ κατέλιπον αὐτοῖς οἱ Βασίλειοι καὶ Χρυσόστομοι, καὶ εἰς οὗ τὴν θέρμην διετηρήθη ζῶν, καὶ ἐξ οὗ ἐξέλαμψεν αὖθις ὁ Ἑλληνικὸς ἐθνισμός. Ἀναλογιζόμενοι πρὸς τίνα ἀγῶνα ἀποδύονται, οὕτως ὀφείλουσι νὰ παρασκευάζωσι τὴν διάνοιαν καὶ τὸ ἦθος αὐτῶν· καὶ ὁ ἑαυτὸν αἰσθανόμενος οὐχὶ τεθωρακισμένον πρὸς τὴν ἁγίαν κλῆσιν, καὶ τὴν καρδίαν αὐτοῦ οὐχὶ καθαράν, ὡς πρέπει τῷ προσερχομένῳ εἰς τὸ θυσιαστήριον, καὶ τὴν διάνοιαν αὐτοῦ οὐχὶ ἀπηλλαγμένην τοῦ ζυζανίου τῆς ἀμφιβολίας, οἷα πρέπει τῷ στρατιώτῃ τῆς ἀληθείας, ἂς ἀπέχῃ μᾶλλον ἐπαγγέλματος δι' ὃ πρῶτος πρέπει νὰ θεωρῇ ἑαυτὸν ἀνάξιον ἂν ὑπὸ τὴν ἱερὰν ἀναβολὴν κρύπτῃ ὑπόκρισιν ἢ χαλαρὰν πίστιν.

Οἱ δ' ἐν τοῖς φιλολόγοις ταττόμενοι, εἰδικωτέραν μὲν ἴσως ἔχουσιν ἐντολήν, ἀλλὰ καὶ ταύτην μεγάλην καὶ περισπούδαστον, διότι εἰς τούτων τὰς χεῖρας παραδοθήσονταί ποτε τῶν Ἑλλήνων τὰ τέκνα, ὅπως μορφωθῶσιν εἰς ἄνδρας χρηστοὺς καὶ πεπαιδευμένους. Ἡ Ἑλλὰς τοῦ μέλλοντος ἔσται ὅ,τι αὐτοὶ τὴν πλάσωσι. Μεγάλη ἐστὶν ἡ εὐθύνη, καὶ πρέπει ἐν συναισθήσει αὐτῆς νὰ παρασκευάζωνται· προσέτι δὲ νὰ μὴ λησμονῶσιν, ὅτι, εἰς διδασκάλους προοριζόμενοι, Ἕλληνες Ἑλλήνων ἑρμηνευταί, καὶ τοὺς ἀπογόνους εἰς τὰ τῶν προγόνων μυοῦντες, ὑποδύονται ὑποχρεώσεις ἀνωτέρας ἢ οἱ φιλόλογοι πάντων τῶν ἄλλων ἐθνῶν, καὶ ὅτι ἡ ἐν τούτοις ἡμιμάθεια ἧττον αὐτοῖς παραβλέπεται· ὡς καὶ εἰς οὐδένα πεπαιδευμένον Ἕλληνα ἐπιτρέπεται νὰ μὴ ᾖ, πλὴν τῆς εἰδικῆς ἐπιστήμης του, καὶ τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας μέχρι τινὸς ἐγκρατής.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Σπανιωτέρα ἐστὶν εἰσέτι ἡ παρ᾽ἡμῖν ἐφαρμογὴ τῶν λοιπῶν ἐπιστημῶν, ὅσαι ἐν τῇ αὐτῇ σχολῇ καὶ εἰς ἰδιαίτερον τμῆμα περιελήφθησαν. Αὗται τροφὴν θετικῶν γνώσεων προσάγουσαι εἰς τὴν πεπαιδευμένην διάνοιαν, εἰσὶ πρὸ πάντων χρήσιμοι εἰς τῆς ὑλικῆς εὐημερίας τῶν ἐθνῶν τὴν ἀνάπτυξιν, καὶ εἰς τὴν ἐξάσκησιν προσέτι τῆς μεγάλης βιομηχανίας, εἰς ἥν, ἂν καθυστερῇ σήμερον, πρέπει ὅμως νὰ προαλειφθῇ καὶ τὸ ἡμέτερον ἔθνος, ὅπως μὴ μείνῃ ἐστερημένον τῶν πλεονεκτημάτων ἃ δαψιλεύει ἡ μεγάλη αὕτη εὐεργέτις καὶ τροφὸς τῶν λαῶν.

Οἱ δὲ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ὀπαδοὶ κατανοοῦσι βεβαίως εἰς τίνα ἐπίσημον λειτουργίαν παρασκευάζονται. Ζωὴ ἀνθρώπων ἔσται εἰς χεῖρας αὐτῶν. Ἐπὶ τὸν τολμῶντα νὰ θίξῃ αὐτὴν ἄνευ τῶν ἀναγκαίων γνώσεων καὶ ἄνευ τῆς πείρας, ἥτις ἐστὶ τὸ ἕρμα τῶν γνώσεων, ἡ συνείδησίς του, ἂν ἔχῃ συνείδησιν, θέλει προσάπτει τοῦτο ὡς δολοφονίαν. Ἡ σπουδὴ τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ, καὶ τῶν ἀλλοιώσεων αὐτοῦ, καὶ τῶν ἐπ᾽ αὐτοῦ ἐπιβλαβῶς ἢ σωτηρίως ἐπενεργούντων σωμάτων, ἡ ἐκ τῶν προτέρων καὶ τῶν ὑστέρων, ἐκ τῆς θεωρίας καὶ ἐκ τῆς πείρας τῶν αἰώνων πηγάζουσα γνῶσις τῶν θεραπευτικῶν μεθόδων, εἰσὶ τ᾽ἀντικείμενα εἰς ἃ περιστρέφεται ἡ ἀνθρωποσώτειρα αὕτη ἐπιστήμη, ἥτις ὁσημέραι μὲν πλουτίζεται καὶ ἐκτείνεται, ἀλλὰ καὶ μεγάλας εἰς τοὺς δαιμονίους ἡμῶν προπάτορας ὀφείλει ἀνακαλύψεις.

Ὡς δ᾽οἱ ἰατροὶ διαθέτουσι τὴν ζωήν, οὕτως οἱ ὑπηρέται τῆς Θέμιδος ἔχουσιν οὐ μόνον αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς τιμῆς καὶ τῆς ἰδιοκτησίας τὴν πολύτιμον παρακαταθήκην, προσέτι δὲ καὶ αὐτὴν τὴν τῆς ὑπολήψεως καὶ τῆς σωτηρίας τῆς πολιτείας. Καὶ ὅμως ὁ Σωκράτης ἔλεγεν ἄλλοτε· «Ὡς

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

θαυμαστὸν εἴη, τό, εἰ μέν τις βούλοιτο σκυτέα διδάξασθαί τινα, ἢ τέκτονα, ἢ χαλκέα, ἢ ἱππέα, μὴ ἀπορεῖν ὅποι ἂν πέμψας τούτου τύχοι· ἐὰν δέ τις βούληται ἢ αὐτὸς μαθεῖν τὸ δίκαιον, ἢ υἱὸν ἢ οἰκέτην διδάξασθαι, μὴ εἰδέναι ὅποι ἂν ἐλθὼν τύχοι τούτου». Ἤδη δὲ οἶδεν «*ὅποι ἂν ἐλθὼν τύχοι*», διότι ἡ νομικὴ σχολὴ διδάσκει τὸ δίκαιον καὶ τὸ νόμιμον, καὶ τὰς βάσεις ἐφ' ὧν αἱ πολιτεῖαι στηρίζονται, καὶ τοὺς θετικοὺς νόμους τοὺς διέποντας τὰς σχέσεις μεταξὺ πολιτῶν· καὶ ἐν αὐτῇ καταρτίζεται ὁ ἀδέκαστος δικαστής, καὶ ὁ τῆς δικαιοσύνης φιλαλήθης συνήγορος, καὶ ὁ ἐν τῇ διοικήσει μέλλων τῶν νόμων ἐφαρμοστής. Εἰς ταύτην ἀφορᾷ ἡ πατρίς, ὅπως ἐσαεὶ κενοδόξων ἀνικανοτήτων ἀπηλλαγμένη, ἐμπιστεύηται τὰ ἀνώτατα αὐτῆς συμφέροντα μόνον εἰς ἄνδρας ἐν γνώσει καὶ παιδείᾳ τὸν νοῦν αὐτῶν μορφώσαντας.

Τοιαύτη ἐν συνόψει σήμερον ἡ ἐκπαίδευσις· εὐρυτέρα τῆς ἀρχαίας, καὶ εἰς βεβαιοτέρας βάσεις στηριζομένη, καὶ συχνοτέρων πλουτοῦσα βοηθημάτων, δύναται ἴσως καὶ γενναιοτέρους ν' ἀποφέρῃ καρπούς, ἂν μόνον ἠξεύρωμεν νὰ καλλιεργήσωμεν αὐτούς, καὶ ἂν προθυμώμεθα νὰ τοὺς συγκομίσωμεν. Ἀνώτερα εἰσὶ τὰ παρ' ἡμῖν ἢ παρὰ τοῖς προγόνοις ἡμῶν περὶ παιδείας νενομισμένα. Οἱ πρόγονοι ὅμως ἡμῶν, οἱ Ἀθηναῖοι μάλιστα, ἦσαν πάντων ἀνώτατοι, καὶ ὑπὲρ πάντας ὑψώθησαν, διότι ἐν συνέσει ἐπειθάρχουν τοῖς νόμοις, ἐν ὅσῳ ἦσαν νόμοι, καὶ οἱοιδήποτε καὶ ἂν ἦσαν, καὶ ἐξετέλουν αὐτοὺς μετὰ θρησκευτικῆς εὐλαβείας. «*Συνέσει γὰρ οἰκείᾳ τὸ Ἑλληνικὸν ὑπερεβάλλοντο, καὶ νόμοις τοῖς καθεστηκόσιν ἐλάχιστα ἠπείθουν*», ὡς ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις μαρτυρεῖ ὁ Παυσανίας περὶ αὐτῶν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ἤκουσα αὐτοῖς ὠσὶν ἄλλοτε ξένους ἐπαινοῦντας καὶ μακαρίζοντας τὴν Ἑλλάδα διότι ἡ νεολαία αὐτῆς, ἐν τῇ ἡλικίᾳ τῆς σπουδῆς, μετ᾽ ἐμβριθοῦς καὶ ἀπερισπάστου φρενὸς ἐσπούδαζε, καὶ ἐταμίευε γνώσεις διὰ τὴν ἡλικίαν τῆς ἐνεργείας. Τὸν ἔπαινον οὖν τοῦτον μὴ παύεσθε ἐπιδιώκοντες, ὦ τρόφιμοι τῆς παιδείας, διότι ἐν αὐτῷ κεῖται ἡ ἐπιτυχία ὑμῶν καὶ ἡ ἐλπὶς τῆς πατρίδος. Στάδιον ὑμῶν ἐστὶ τὸ μέλλον, ἀνθόστρωτον ὑπ᾽ ἐλπίδων. Εὐτυχεῖς ὑμεῖς ὅτι ἐστὶ τὸ μέλλον! Μὴ σπεύδετε νὰ τὸ ἀνταλλάξητε πρὸς τὸ παρόν, τὸ ἐστρωμένον πικρίας, καὶ πρὸς τὸ παρελθόν, τὸ ἐστρωμένον ἐρείπια. Μὴ ἀνυπομονεῖτε πρὸς τὸν ἀγῶνα πρὶν ἐντελῶς καὶ ἀξίως αὐτοῦ ἀλειφθῆτε. Τοὺς ἀνέτοιμον τὴν χεῖρα ὀρέγοντας πρὸς τὸν στέφανον, διαφεύγει ὁ στέφανος. Πρὶν παιδευθῆτε καὶ πειραθῆτε, δυσπιστεῖτε πρὸς ὑμᾶς αὐτούς. Εἴ τι σᾶς φαίνεται μὴ κατ᾽ αἶσαν χωροῦν ἐν τοῖς δημοσίοις, πείθεσθε μετριοφρόνως, ὅτι εἰσὶν ἕτεροι ἐμπειρότεροι καὶ ἀρχαιότεροι νὰ τὸ διορθώσωσιν. «*Οὐκοῦν, ὅτι μὲν πρεσβυτέρους τοὺς ἄρχοντας δεῖ εἶναι, νεωτέρους δὲ τοὺς ἀρχομένους, δῆλον*», σᾶς φωνάζει ὁ Πλάτων, ὁ φιλόσοφος τῆς πολιτικῆς, ὁ πεπειραμένος πολίτης τῆς τῶν Ἀθηνῶν ἀκράτου δημοκρατίας. Ἡ ἀνάμιξις ὑμῶν εἰς ἀλλότρια ταῖς ὑμετέραις σπουδαῖς πολλαχῶς θὰ σᾶς ἐζημίου, τὸ ἀποτέλεσμα ἔχουσα τοῦ νὰ μηκύνῃ τὸν χρόνον καθ᾽ ὃν δύνασθε νὰ γίνητε τοιαύτης ἀναμίξεως ἄξιοι. Ἂν δὲ ποτέ τις ὑμᾶς προτρέπῃ εἰς ταύτην, κωφεύετε, ὑποπτεύοντες, ὅτι πρὸς ἴδιον ὄφελος σᾶς στερεῖ τοῦ μεγαλητέρου ὑμῶν θησαυροῦ, τοῦ καιροῦ τῶν σπουδῶν ὑμῶν. Ἀντὶ νὰ γίνησθε ξένων κρίσεων ἑτεροκίνητα ὄργανα, σπεύδετε μᾶλλον νὰ ἑρματίζητε διὰ γνώσεων τὴν ἰδίαν κρίσιν ὑμῶν· καὶ δι᾽ ὅσα ὑπολαμβάνετε κακῶς ἔχοντα ἐκ τῶν περὶ ὑμᾶς

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

πραττομένων, παρηγορεῖσθε ὡς ὁ Ἀλέξανδρος, ὅτι οἱ πατέρες ὑμῶν σᾶς κατέλιπον τί νὰ ἐπανορθώσητε ὅταν γίνητε ἱκανοὶ νὰ πράξητε τοῦτο ἐπ᾿ ἀγαθῷ τῆς πατρίδος. Ἑκάστη ἐποχὴ καὶ ἑκάστη γενεὰ ἔχει τὸ ἔργον καὶ τὴν εὐθύνην της. Ἂν δὲ φρονῆτε, ὅτι περιττὴ ἡ παιδεία ὅπως κρίνητε καὶ πράττητε τὰ ἀνώτατα, τότε καταδικάζετε ὑμᾶς αὐτοὺς καὶ τὰς προσπαθείας ὑμῶν ὅπως ἐκπαιδευθῆτε.

Ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ καταστήματι, οὗ τὰς πύλας φιλοξένως ἀνοίγει ὑμῖν ἡ πατρίς, φροντίζετε πῶς νὰ ὠφεληθῆτε ἐκ τῶν ἐνόντων, μηδὲ πολυπραγμονῆτε πῶς νὰ ῥυθμίζητε τὰ ἴσως καθ᾿ ὑμετέραν δόξαν χωλαίνοντα, συνετῶς καὶ μετριοφρόνως ἀναγνωρίζοντες ὅτι τοῦτο οὐκ ἔστι τὸ ἐφ᾿ ὑμῖν· μηδ᾿ ἀξιοῖτε νὰ γίνησθε κριταὶ αὐτῶν ἐκείνων ἃ ὁμολογεῖτε ὅτι ἀγνοεῖτε, διότι ἤλθατε ὅπως τὰ μάθητε. Τὸν ἐπιστήμονα ὁ ἐπιστημονέστερος αὐτοῦ δύναται μόνος νὰ ἐπικρίνῃ, οὐχὶ δ᾿ ὁ δεόμενος νὰ διδαχθῇ ὑπ᾿ αὐτοῦ. Ὁ μέγας τῆς ἐλευθερίας διδάσκαλος Πλάτων λέγει καταστρεφομένην καὶ πόλιν καὶ ἐλευθερίαν, ὅπου «*Διδάσκαλός τε φοιτητὰς φοβεῖται καὶ θωπεύει, φοιτηταί τε διδασκάλων ὀλιγωροῦσιν, οὕτω δὲ καὶ παιδαγωγῶν*». Ἄλλως ὅμως, ὁ δυσαρεστῶν πρὸς τὰ κείμενα, καὶ πρὸς τὴν διανοητικὴν ἑστίασιν εἰς ἣν φιλοφρόνως καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀφ᾿ ἑαυτοῦ συμβολῆς προσεκλήθη, εἰς ἓν μόνον δικαιοῦται εὐλόγως, εἰς τὸ ν᾿ ἀπέχῃ αὐτῆς, οὐχὶ δὲ καὶ ν᾿ ἀξιοῖ νὰ διατάττῃ αὐτὴν κατ᾿ ἀρέσκειαν, πρόσκομμα γινόμενος τοῖς ἐμβριθεστέροις καὶ σπουδαιοτέροις τῶν παιδευομένων.

Ἐπανερχόμενοι λοιπὸν λέγομεν, ὅτι δὲν εἶναι ἡ νέα παιδεία κατωτέρα τῆς τῶν ἀρχαίων· καὶ ἂν ἡ εἰς αὐτὴν ἐπιδιδομένη νεολαία φέρῃ, ὡς ἐλπίζω, ἴσον ζῆλον εἰς τὸ νὰ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

διδαχθῇ πρὸς ὃν φέρουσιν οἱ καθηγηταὶ αὐτῆς εἰς τὸ νὰ τὴν διδάξωσιν, ἂν φέρῃ διάθεσιν ἐμβριθῆ, καὶ προσέτι ἀπόφασιν στερεὰν οὐδεμίαν τῶν ὀλίγων στιγμῶν ὅσαι δέδονται αὐτῇ πρὸς συγκομιδὴν τῶν ἐφοδίων τοῦ μέλλοντος νὰ σπαταλᾷ εἰς ἀνοίκεια καὶ εἰς ξένα, τότε δύναμαι νὰ ἐγγυηθῶ τῇ πατρίδι υἱοὺς ἀνταξίους τῶν μεγάλων αὐτῆς πρωτοτόκων, καὶ τύχας μὴ ἐλαττουμένας τῆς προτέρας εὐημερίας αὐτῆς, καὶ νὰ συγχαρῶ ἐμαυτόν, ὅτι καὶ ἐπ᾿ ὀλίγον ἐκάθησα εἰς τὸ πηδάλιον τοῦ δαφνοστεφοῦς τούτου σκάφους, τοῦ φέροντος εἰς τοὺς κόλπους αὐτοῦ τῆς Ἑλλάδος τὸ μέλλον καὶ τὴν ἐλπίδα.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Α

Λόγος περὶ τοπογραφίας Ἀθηνῶν . . . . Σελ. 7

Β

Ἐπίτομος τοπογραφία Ἀθηνῶν . . . . » 37

Α

Παυσανίου ἐκδρομαί.

α'. Πύλη δι' ἧς διῆλθε . . . . Σελ. 39
β'. Πρώτη ὁδὸς τοῦ Παυσανίου . . . . » 44
γ'. Δευτέρα » » . . . . » 46
δ'. Τετάρτη » » . . . . » 53
ε'. Πέμπτη » » . . . . » 67
ς'. Ἑβδόμη » » . . . . » 73
ζ'. Τρίτη » » . . . . » 80
η'. Ἕκτη » » . . . . » 82
θ'. Ὀγδόη » » . . . . » 91
ι'. Δεκάτη » » . . . . » 95
ια'. Ἐνάτη « » (Ἡ Ἀκρόπολις) . . . . » 99

Β

Τὰ παραλειφθέντα ὑπὸ Παυσανίου.

α'. Ἀγοραῖος Κολωνός . . . . Σελ. 112
β'. Ἐν τῷ Κεραμεικῷ . . . . » 116
γ'. Μελίτη . . . . » 124
δ'. Κολλυτός . . . . » 134
ε'. Διόμεια . . . . » 136
ς'. Ἀδριανούπολις . . . . » 138
ζ'. Ἀθηνῶν περίβολος καὶ πύλαι . . . . » 141
η'. Ἕτερα χωρία παραλειφθέντα . . . . « 150

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Γ

Χωρία ὑπὸ συγγραφέων μαρτυρούμενα, ἀλλ' ἀγνώστου θέσεως . . . Σελ. 151

Δ

Ὑψώματα . . . . » 158

Ε

Ὕδατα . . . . » 167

ΣΤ

Οἱ λιμένες τῶν Ἀθηνῶν.

α'. Πειραιεύς . . . . Σελ. 169
β'. Οἱ ἐν Πειραιεῖ λιμενίσκοι . . . . » 175
1. Κάνθαρος . . . . » 175
2. Κωφὸς λιμήν . . . . » 177
3. Ζέα, Φρεαττύς. . . . . » 178
4. Μουνυχία . . . . » 180
5. Ἄλκυμος. Τάφος Θεμιστοκλέους . . . . . . » 183
γ'. Ἐκτὸς τοῦ Πειραιῶς . . . . » 184
1. Ἠετιώνεια. Φώρων λιμήν . . . . » 184
2. Φάληρον . . . . » 185
δ'. Τειχισμός . . . . » 188
1. Πειραϊκὰ τείχη . . . . » 188
2. Μακρὰ τείχη . . . . » 190

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Γ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΙ

Α

Ἀποσπάσματα λόγων εἰς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἑταιρίαν. . . . . Σελ. 205
α'. Ἔτος 1840 . . . . » 207
β'. » 1841 . . . . » 218
γ'. » 1842 . . . . » 234
δ'. » 1843 . . . . » 244
ε'. » 1845 . . . . » 247
ς'. » 1846 . . . . » 254
ζ'. » 1847 . . . . » 264
η'. » 1848 . . . . » 284
θ'. » 1849 . . . . » 298

ΚΕΝΤΡΟΝ ΤΟΥ ΝΕΩΤΕΡΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Β

Κεφαλὴ Νίκης . . . . Σελ. 314

Γ

Πορτλάνδιον ἀγγεῖον . . . . » 320

Δ

Μάρμαρα τῆς Ξάνθου . . . . » 325

Ε

Μάρμαρα Ἀσσυριακά . . . . » 333

ΣΤ

Ὁ Φλαμίνιος Ὀβελίσκος . . . . » 345

Ζ

Περὶ τῆς ἀρχαίας ἀγωγῆς . . . . » 360

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Σελ.	91	Στίχ.	17	ἀντὶ	Μεδοόσης,	γρ.	Μεδούσης
»	102	»	23	»	ὁ αὐτὸς	»	ὁ Θεμιστοκλῆς
»	134	»	9	»	στ.	»	δ.
»	147	»	12	»	Πύλη	»	Πυλὶς
»	213	»	17	»	Ἐκ	»	Ἐκ
»	240	»	27	»	τὴν στήλην	»	τὸν στῦλον.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΡΧΕΙΟΝ ΤΟΥ ΝΕΩΤ... ΤΟΥ ... ΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ... ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ...
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΧΑΡΤΗΣ
ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

003360

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ